

გულანი

GULANI

Samtskhe-Javakheti State University

GULANI

20

Publishing-House
„Akhaltsikhe University”
Akhaltsikhe -2016

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გულანი

20

გამომცემლობა
„ახალციხის უნივერსიტეტი“
ახალციხე – 2016

УДК (უაკ) 81+82+93/94+37
UDC გ 936

რედაქტორი შერაზ ბერიძე

*სარედაქციო საბჭო: ნესტან სულავა (რედაქტორის მოადგილე),
მაკა კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე (პასუხისმგებელი მდივანი),
თინა იველაშვილი, მარინე შონია, რომან გოგოლაური*

მდივანი: მანანა იოსელიანი

*ინგლისურად თარგმნეს გულნარა ჯანოვამ და დიანა მიქელაძემ
რედაქციის მისამართი: ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106*

„გულანის“ მომავლისათვის*

1990 წელს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ახალციხის ფილიალის ჩამოყალიბებას თან მოჰყვა დედაუნივერსიტეტის ტრადიციების გადმოტანა ახალციხეში. ასე იყო, როდესაც ლიტერატურული საღამოების გამართვა დაიწყო ხუთშაბათობით, შევეცადეთ ოპონირებაც თანატოლებსგან ყოფილიყო, რეცეზენტობა გაგვეწია ახალდამწყები პოეტის ან პროზაიკოსისათვის ისევე, როგორც ეს თბილისში პოეზიის წრეზე ხდებოდა. მართალია „პირველი სხივის“ დონე ვერ შევთავაზეთ სტუდენტობას, მაგრამ მოხერხდა „ლიტერატურული ხუთშაბათების“ მცირე კრებულების და „სიტყვადს“ რამდენიმე ნომრის გამოცემა.

საუნივერსიტეტო ტრადიციების გაგრძელება და ფილიალში დანერგვა იყო რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენციების გამართვა, რომელთა ძირითადი მომხსენებლები თბილისის უნივერსიტეტის თუ ენათმეცნიერების ინსტიტუტის თანამშრომლები იყვნენ. ახალფეხადგმული უნივერსიტეტი ყოველთვის ცდილობდა, მოემზადებინა სამეცნიერო კადრები, ადგილობრივი სამეცნიერო ინტელიგენციის აღზრდა ადვილი არ აღმოჩნდა.

მე-20 საუკუნის 70-იან წლებში კერძოდ, 1974 წელს ერთ კარგ საქმეს ჩაეყარა საფუძველი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. ფილოლოგიის ფაკულტეტისა და ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ინიციატივით **ბესიკ ჯორბენაძის** ხელმძღვანელობით შეიქმნა მუდმივმოქმედი „საენათმეცნიერო საუბრები“, რომელზეც უფროსი თაობის მეცნიერებთან ერთად მოხსენებებს კითხულობდნენ ახალგაზრდებიც. „საუბრებს“ სემინარის, დღევანდელი ტერმინოლოგიით, პრეზენტაციის სახე ჰქონდა. გამოირჩეოდა ცხარე კამათით, აზრის გამოხატვის თავისუფლებით. მახსოვს, როდესაც მე „საუბრებზე“ „ვარძიის ეტიმოლოგიისათვის“ წავიკითხე, თბილისში მყოფი **იან ბრაუნი** ესწრებოდა. შემდეგისთვის ძალიან გამომადგა ბატონი იანის მაშინდელი შენიშვნები თუ შეკითხვები. „საენათმეცნიერებო საუ-

---

* მოხსენდა „სამეცნიერო გულანის“ გაფართოებულ სხდომას პროფესორ სერგო მელიქიძის აუდიტორიაში 2016 წლის 27 ოქტომბერს.

ბრებს“ არ ახასიათებდა აუდიტორიის სიმრავლე. მას ესწრებოდნენ მხოლოდ საკითხით დაინტერესებული ადამიანები. არ იყო აუცილებელი, რომ მოხსენება ბოლომდე ჩამოყალიბებული, დასრულებული ყოფილიყო, მთავარი გახლდათ იდეა, რომლის გარშემოც იმართებოდა კამათი და აზრთა გაცვლა-გამოცვლა.

შემდეგ „საენათმეცნიერო საუბრებმა“ მთლიანად ენათმეცნიერების ინსტიტუტში გადაინაცვლა. სემინარზე წაკითხული მოხსენებები გამოვიდა კრებულების სახით: I კრებული – „ზოგადი და იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საკითხები“ გამოვიდა 1978 წელს; ასევე – „ნარკვევები იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერებიდან“ – 1980 წელს და „საენათმეცნიერო ძიებანი“ – 1983 წელს.

2005 წელს გარკვეული მოვლენების შემდეგ ჩამოვცილდა ადმინისტრაციულ საქმიანობას და გადავინაცვლე მთლიანად სამეცნიერო საქმიანობაში, მითუმეტეს, რომ მაშინ სერიოზული ვაკუუმი შეიქმნა ჩვენს უნივერსიტეტში ამ მიმართულებით. სწორედ ივანეჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამოცდილების საფუძველზე მაშინდელი ხელმძღვანელობის თანხმობით შევქმენით „საენათმეცნიერო საუბრები“, 2007 წლის 15 მარტს დაიწერა თსუ მესხეთის ფილიალის მაშინდელი დირექტორის პროფესორ შ. ზაზაშვილის №19 ბრძანება თსუ მესხეთის ფილიალის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე საენათმეცნიერო სემინარის – „საენათმეცნიერო საუბრები“ – დაარსების შესახებ ფილიალში სამეცნიერო და სასწავლო საქმიანობის გაუმჯობესების მიზნით.

ბრძანებაში ვკითხულობთ:

„დაარსდეს თსუ მესხეთის ფილიალის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე რეგულარული საენათმეცნიერო სემინარი „საენათმეცნიერო საუბრები“.

სემინარის ხელმძღვანელობა დაევალოს პროფესორ მ. ბერიძეს.

საფუძველი: პროფესორ მ. ბერიძის განცხადება-პროექტი. სასწავლო და სამეცნიერო სამსახურის რეკომენდაცია“.

სემინარი იმავე მიზნებს ისახავდა, რასაც თბილისის უნივერსიტეტის „საუბრები“, ოღონდ ერთი განსხვავება იყო თვალში საცემი, ახალციხურ „საენათმეცნიერო საუბრებში“ მონაწილეობის სურვილი გამოთქვეს ლინგვისტების გარდა ისტორიკოსებმა, ეთნოლოგებმა, არქეოლოგებმა, ჟურნალისტებმა,

პედაგოგიკის წარმომადგენლებმა და, რაც მთავარია, ლიტერატურის კრიტიკოსებმა და ლიტერატორის თეორიის პროფესორებმა. ამ პროცესებმა დღის წესრიგში დააყენა იდეის მოდიფიცირება და „საუბრების“ გაფართოება. ასე შეიქმნა „საენათმეცნიერო საუბრების“ ბაზაზე „სამეცნიერო გულანი“, რომლის მიზანიც იყო არა მხოლოდ ენათმეცნიერების, არამედ ჰუმანიტარულ და სხვა მეცნიერებათა წარმომადგენლებისათვის საპრეზენტაციო კათედრის დათმობა. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა გარდა ხშირად მოხსენებათა წაკითხვის სურვილს გამოთქვამდნენ იურისტები, ფილოსოფოსები და ტექნიკური დარგის წარმომადგენლებიც კი, მიუხედავად იმისა, რომ ბრძანებაში ნათქვამი იყო „საენათმეცნიერო საუბრების“ ბაზაზე შეიქმნას „სამეცნიერო გულანი“, რომელზეც ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა მოხსენებები იქნება მოსმენილი“ (ბრძანება №9, 2007 წლის 15 ოქტომბერი, ინსტიტუტის რექტორი პროფესორი **თ. გელაშვილი**). „გულანზე“ (როგორც მას შემოკლებით ვეძახით) იმდენი მოხსენება დაგროვდა, რომ დღის წესრიგში დადგა შესაბამისი კრებულის გამოცემის საკითხი.

2007 წლის 19 ნოემბერს რექტორის მოვალეობის მაშინდელ შემსრულებელს პროფ. **რ. ზედგინიძეს** მივმართე შემდეგი განცხადებით:

„ინსტიტუტში სამეცნიერო მუშაობის გაუმჯობესებისათვის რექტორის 2007 წლის 15 ოქტომბრის №9 ბრძანების საფუძველზე შეიქმნა „სამეცნიერო გულანი“, რომელზეც ჰუმანიტარული ფაკულტეტის პროფესორ-მასწავლებლები კითხულობენ მოხსენებებს.

„სამეცნიერო გულანის“ სხდომები ტარდება ყოველ ხუთშაბათს. გავლილი დროის მანძილზე წაკითხულ იქნა მოხსენებები და ჩატარდა კონფერენცია. სამეცნიერო საქმის სტიმულირებისათვის მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, წაკითხული მოხსენებები ჩაითვალოს საკონფერენციო სიტყვის მოსამზადებელ და სამეცნიერო-კვლევით მუშაობად.

„სამეცნიერო გულანზე“ ინსტიტუტის თანამშრომლები კითხულობენ მაღალი დონის მოხსენებებს, ამიტომ საჭიროა მათი კრებულის სახით გამოცემა. შესაბამისი დაფინანსება ჩადებულია ბიუჯეტის ჩვენ მიერ შემუშავებულ 2008 წლის პროექტში“.

2007 წლის 19 დეკემბერს გამოვიდა შემდეგი ბრძანება (№28, რექტორი პროფესორი **თ. გელაშვილი**):

1. „სამეცნიერო გულანზე“ წაკითხული მოხსენებები ჩაითვალოს საკონფერენციო სიტყვის მომზადებად და სამეცნიერო-კლევით მუშაობად;

2. „სამეცნიერო გულანზე“ წაკითხული მოხსენებები გამოქვეყნდეს კრებულში „გულანი“;

სამეცნიერო შრომების კრებული „გულანი“ გამოვიდეს სასწავლო წელში 2-ჯერ“.

ასე დაიწყო „გულანის“ გამოცემა 2008 წელს. მიუხედავად იმისა, რომ ბრძანებით წელიწადში 2 ნომერი უნდა გამოსულიყო მხოლოდ, სარედაქციო კოლეგიის ინიციატივით და საქმის სიყვარულით წელიწადში ოთხი ნომერი გამოვიდა.

პირველი სარედაქციო კოლეგია ასე გამოიყურება:

მერაბ ბერიძე (თავმჯდომარე);

თინა იველაშვილი;

ვალერი სილოგავა (თავმჯდომარის მოადგილე);

ტარიელ სიხარულიძე;

ნესტან სულავა;

მდივანი იყო **მარიკა ბაბლუანი**.

სხვადასხვა დროს, ჩამოთვლილთა გარდა სარედაქციო საბჭოს შემადგენლობაში შედიოდნენ: **როინ ყავრელიშვილი, ნანა გოგოლაშვილი, რომან გოგოლაური, მარინე შონია**.

მდივნები: **მაკა ბერიძე, ნინო დობორჯგინიძე, მარეს ოქრომელიძე, მანანა იოსელიანი**.

სტატიების რეზიუმეთა ინგლისურ თარგმანს უზრუნველყოფდნენ **გულნარა ჯანოვა** და **დიანა მიქელაძე**.

პირველი ნომრის შესავალ წერილში რექტორის მოვალეობის დროებით შემსრულებელი პროფ. თ. გელაშვილი წერდა: „ახალციხის სახელმწიფო ინსტიტუტი აგრძელებს სამეცნიერო-საგამომცემლო ტრადიციას, რომელიც შეიქმნა წლების განმავლობაში. თსუ მესხეთის ფილიალში მრავალი წიგნი გამოიცა, რომელთა მიზანი, ძირითადად, რეგიონების ინტერესებზე ფიქრი, განსჯა და ზრუნვა იყო. მათ შორის გამოვეყოფდი „მესხეთს“, „ასპინძას“, „ჯავახეთს“ და სხვებს, რომლებიც მიიღო და გაითავისა მკითხველმა“.

„გულანის“ დიზაინი ეკუთვნის **გიორგი ბაგრატიონს**. პირველი 8 ნომერი იბეჭდებოდა თბილისში, გამომცემლობა „ნეკერში“. დანარჩენი ნომრები გამოვიდა ჩვენს სტამბაში. თორმეტჯერ ნომერმა ლარისა გურგენიძისა და ლია ზედგინიძის ხელში გაიარა. ყოფილა შემთხვევა, როდესაც გვიჭირდა, დადგა

დაფინანსების პრობლემა, მაგრამ გულანელთა სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ დაეძლიეთ ეს საკითხიც და 2009 წლის პირველი ნომერი ავტორთა ხარჯით (დაფინანსებით) გამოვიდა.

2011 წელს მე-11 ნომერი გამოვიდა განსხვავებული ფორმატით. „სამეცნიერო გულანზე“ წაკითხული მოხსენებების ნაცვლად მასში დაიბეჭდა 2011 წლის 12 ოქტომბერს ახალციხის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში **მიხეილ თამარაშვილის** გარდაცვალებიდან 100 წლისთავისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო კონფერენციაზე წაკითხული მოხსენებები.

ღირს ალბათ გავიხსენოთ 2008 წლის „გულანის“ პირველი ნომრის ავტორები, რომელთა ძირითადი ნაწილი დღესაც ერთგული გულანელია: **არინა ბერიძე, მერაბ ბერიძე, შორენა გაბოშვილი, ქეთევან გრძელიშვილი, მია ივანიძე, მაკა კაჭკაჭიშვილი, მარეხ ნათენაძე, ვალერი სილოგავა, ტარიელ სისარულიძე, ნესტან სულავა, მია ქუჭიშვილი.**

უნივერსიტეტსა და ქვეყანაში იცვლებოდა სიტუაციები, შეხედულებები, დამოკიდებულებები, მაგრამ „სამეცნიერო გულანი“ და „გულანი“ ერთგულად ემსახურებოდა თავის ქვეყანას, თავის უნივერსიტეტს, მეცნიერებას და, რაც მთავარია, ახალგაზრდა მეცნიერთა დასპეციალებას, პროფესიონალიზმის სრულყოფას. ხუთშაბათი დღე იქცა „გულანის“ დღედ. ჩვენი თანამშრომელთა დიდი ნაწილი, ვინც თბილისიდან დადიოდა, თავის სამუშაო გრაფიკს „გულანის“ სხდომების მიხედვით აგებდა. იყო ერთი „შეთქმული“ შეთანხმებაც, როდესაც მე, ვალერი სილოგავამ და ნესტან სულავამ გადავწყვიტეთ, ყოველ ნომერში დაგვებეჭდა სტატია. ვალერიმ სიკვდილამდე შეასრულა სიტყვა, „შეთქმულებას“ აგრძელებს ნესტანიც, მე კი ბოლო ნომერში (№19) ვუღალატე მათ. ამით იმის თქმა მინდა, რომ „გულანში“ მოღვაწეობა ჩვენი უნივერსიტეტისგარეველი ნაწილის ცხოვრებისეულ პრინციპად იქცა.

პირველი ნომრის ავტორებს შემდეგ ნომრებში შემოუერთდნენ: **მედეა ბურდული** (უერთგულესი გულანელი), **ციური ლაფაჩი, გიორგი კვინიკაძე, სერგო მელიქიძე, ვახტანგ ინაური, გულიკო ჯანოვა, ირმა ქურდაძე, თინა იველაშვილი** (როგორც ავტორი), **ალექსანდრე ლეკიშვილი, ვერიკო მოღებაძე, ქეთევან სალაღია, როლანდ ქურდაძე, იზა ჩანტლაძე, ირინა ჯიშკარიანი, ლალი ბერიძე, ეთერ მელქაძე, ნანა გოგოლაშვილი, ნატო ყრუაშვილი, ნანა ტალახაძე, ინგა ღუტიძე, მარინე შონია,**

უჩა ბლუაშვილი, ნათელა ნაცვლიშვილი-ბერიძე, თამარ მათიაშვილი, ასმათ ევსაია, დოდო ქუმარიტაშვილი...სულაც არ არის შემთხვევითი, რომ მასში აქტიურობდა და აქტიურობს ჩვენივე კურსდამთავრებულები, ან თითქმის მათივე თანატოლები – „ახალი თაობა“: დალი ბეთხოშვილი, მარეს ნათენაძე, ლამზირა კობაიძე, რონი ყავრელიშვილი, მერი თათეშვილი, იამზე მსხვილიძე, მარეს ტატალაშვილი, თეა გოგოლაძე, ნათია მაისურაძე, ედიშერ ნარიმანიძე, მანა ბალასანიანი, დოდო გელაშვილი-ბერიძე, რომან გოგოლაური, ნანა ბალახაშვილი, ვასილ მოსიაშვილი, ლელა წითაშვილი, ზურაბ ქუქჩიშვილი, სოფიკო გვარამაძე, დარეჯან უუჟუნაძე, თეა თათენაშვილი, მარიანა ბალასანიანი, ნათელა მელიქიძე.

„გულანში“ მხოლოდ ჩვენი უნივერსიტეტის სამეცნიერო წრე არ იყო წარმოდგენილი. მასში სხვადასხვა დროს იბეჭდებოდნენ: ბონდო არველაძე, ლია ახალაძე, ბაკურ გელაშვილი, ნუგზარ ბარდაველიძე, ანზორ თამარაშვილი, მურმან პაპაშვილი, თამაზ სანიკიძე, ელგუჯა კობაძე, გიორგი გოციირიძე, გიორგი მაისურაძე, ბესიკ გაფრინდაშვილი, ლია ქიტიაშვილი, რუსუდან ზაზაძე, ალექსანდრე მღებრიშვილი, გიორგი სოსიაშვილი, ნინო მეგენიშვილი (დოქტორანტი), ციციინო მაგზარაშვილი, გიორგი ხორბალაძე, ნანა გონჯილაშვილი, იოსებ ელიზბარაშვილი, ალექსანდრე მღებრიშვილი, ეკატერინე გოგიაშვილი, გრიგორ ფარულავა, ია ღაღუა, ზიზი თორთლაძე, მამუკა ბერიაშვილი. სტუდენტები: მარიამ კაპანაძე, ჯულიეტა ელბაქიანი.

მას შემდეგ, რაც გამოვიდა „გულანი“ საზოგადოებაში, სამეცნიერო წრეებში გაცხოველდა ინტერესი სათაურის შესახებ. რატომ გულანი? ჩემთვის ამ სახელით ცნობილი იყო ბევრი სხვადასხვა ტიპის კრებული, მისი ისტორიული და სასულიერო წიგნთა დანიშნულება, როდესაც სათაურს ვარჩევდით და სწორედ ამიტომაც შევჩერდით მასზე.

სულხან-საბასეული განმარტება – „გულთ სანდომად შეკრებილი წიგნი“ – სრულიად საკმარისი იყო, რომ გაგვემართლებინა ჩვენი არჩევანი, მაგრამ გაზრდილი ინტერესის გამო ქალბატონ **ნესტან სულავას** ვთხოვე, დეტალურად შეესწავლა საკითხი და მანაც ჩვეული ერთგულებითა და პროფესიონალიზმით მოამზადა სტატია – „გულანი“ – არსი და დანიშნულება“ (გულანი, №3 (7), 2009), რომლის შემდეგაც გაჩნდა კრებულის გარეკანზე ასეთი განმარტება: „**გულანი** – საღვთისმეტყველო წიგნთა (სახარება, საქმე მოციქულთა, ეპისტოლენი, თვენი,

მარხვანი, ზატიკი, საწინასწარმეტყველო, ფსალმუნი, ჟამნი, სვინაქსარი, ტიპიკონი...) ერთიანი დიდი კრებული, რომელიც მხოლოდ ქართულ ეკლესიას მოეპოვება“.

გულანის საღვთისმეტყველო ხასიათი ჩვენს შემთხვევაში პირობითია. რა თქმა უნდა, ეს არის მხოლოდ სათაურისა და სიტყვის, როგორც ლექსიკური ერთეულის ისტორია, რადგან ჩვენ არ გვქონია მიზნად აღგვედგინა მისი თავდაპირველი მნიშვნელობა და დანიშნულება.

სიტყვის ორივე ნაწილი ქართული ენისა და ისტორიის უძველეს შრეებს მიეკუთვნება. თავისთავად **გული**, რომელიც სითბოს, სიყვარულს, სიცოცხლის, მოძრაობის, ერთგულების და სხვა მსგავსი სემანტიკის მატარებელია, გაფორმებულია ასევე უძველესი ქართველური —ან სუფიქსით, რომელსაც ასევე „ურთიერთშორის მჭიდროდ დაკავშირებული“ მნიშვნელობა აქვს და გამოხატავს: **კრებითობას, მრავლობას, კორპორაციულობას, თვისების ქონებას** (კითხვაზე რიანი?), **წარმოშობა სადაურობას** და ა.შ. (ჯანაშია ს., თუბალ, თაბალ, ტიბარენი, იბერი, შრომები, III, 1959: 34).

ამიტომაც იყო, რომ თუ თავდაპირველად ეს სიტყვა გამოყენებული იყო საეკლესიო შინაარსის წიგნების აღსანიშნავად, XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მან მთლიანად საერო სფეროში გადაინაცვლა და ამ სახელით მრავალი კრებული გამოვიდა: „კრიტიკული გულანი“ (**აკ. ბაქრაძე**); „მცირე გულანი“ (**რ. მეტრეველი**); „გულანი“ ხელნაწერთა ინსტიტუტის შრომების კრებული; „ონომასტიკური გულანი“ (**ბ. ჯორბენაძე**), რომელთაც დაემატა ჩვენი „სამეცნიერო გულანი“, როგორც სემინარი დაშრომების კრებული „გულანი“ (**ნ. სულავა**).

სახელწოდებამ საშუალება მოგვცა გაგვეერთიანებინა არა მხოლოდ ერთი რომელიმე, ამჯერად ლინგვისტური ან საერთოდ ჰუმანიტარული მეცნიერებანი, არამედ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სხვა დარგები და მიმართულებანი.

ისტორიკოსებს, ლინგვისტებს, ლიტერატურათმცოდნეებს, ეთნოლოგებს, ფოლკლორისტებს, ონომასტიკოსებს სულაც არ მიაჩნიათ ერთმანეთის სპეციალობებში სამეცნიერო მოხსენებების მოსმენა ზედმეტად, ამიტომ პრინციპი, რომელიც წინასწარ წაკითხული მოხსენების დაბეჭდვას ითვალისწინებს, დღესაც აქტუალური და საფუძველია გულანელებისათვის.

2015 წელს გადავწყვიტეთ „გულანის“ რეორგანიზაცია თანამედროვე მოთხოვნათა დონეზე, რის გამოც გააკეთდა რამდენიმე პრეზენტაცია და დაიბეჭდა პასუხისმგებელი მდივნის **მაკა-კაჭკაჭიშვილი-ბერიძის** სტატია „გულანში“ – სამეცნიერო სტატიების წარმოდგენისა და გამოქვეყნების ახალი სტანდარტები“ („გულანი“, №18, 2015: 264-272). ამ სტანდარტებით უკვე მომზადდა და გამოქვეყნდა მე-19 და მე-20 ნომრები.

ახალი სტანდარტების შემოღებამ დღის წესრიგში დააყენა ძველის, ტრადიციულის შენარჩუნების საკითხი, მაგრამ ახალი იმას ნიშნავს, რომ ძველი უკვე განვლილი ეტაპია, დასრულებული ფაქტია, ამიტომ მისი იმავე სახით გაგრძელება, როგორც იყო, უაზრობა იქნებოდა, ამიტომაც „გულანის“ ტრადიცია ბეჭდვით ნაწილში გააგრძელა მისმა განაყოფმა, ახალმა ყოველთვიურმა ლიტერატურულმა, სამეცნიერო-პოპულარულმა და საზოგადოებრივმა ჟურნალმა „არავმა“, რამაც კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ ჩვენს უნივერსიტეტს, სწორი მენეჯმენტის შემთხვევაში, აქვს დიდი სამეცნიერო-ლიტერატურული პოტენციალი. „არავის“ ათი ნომერი უკვე გამოვიდა და გარკვეული პოპულარობა მოიპოვა საზოგადოებრივ წრეებში, აგრძელებს გულანელების მიერ დაწყებულ საქმეს.

მინდა საზოგადოებას მოვახსენო კიდევ ერთი სიახლე, რომელიც „გულანის“ წიაღში იშვა. მომავალში, 21-ე ნომრიდან, კრებულში აღარ დაიბეჭდება ისტორიის, ეთნოლოგიის და არქეოლოგიის მიმართულების სტატიები. თუ თვალს გადავაავლებთ წინა ნომრებს, ვნახავთ, თუ რა მნიშვნელოვანი ნაწილი იყო ჩვენი კრებულისათვის თითოეული ეს დარგი მეცნიერებისა, მაგრამ ეს გაყოფა არ არის გულდასაწყვეტი, რადგან ჩვენი პროფესორის, რექტორის მოადგილის სასწავლო დარგში, ბატონი **ნიკო ახალკაცის** ინიციატივითა და ხელმძღვანელობით იშვა ახალი ელექტრონული გამოცემა. გულანელების, თითოეული თქვენგანის სახელით მინდა გზა დაველოცო მას. სათაური ჯერ არ ვიცი. საქმეს რომ ხელი შევეწყობო, რომ არ დაიქსაქსოს ძალები, როგორც მოგახსენეთ, აღნიშნული დარგის ავტორები „გულანში“, მართალია, აღარ დაიბეჭდებიან, მაგრამ არსი გულანელობისა რჩება, ჩვენ ერთად ვიქნებით სხდომებზე და კვლავ ტრადიციულად მოვისმენთ ერთმანეთის მოხსენებებს.

განსაკუთრებული მადლიერებით მინდა მოვიხსენიო რედაქტორის მოადგილე და რედაქტორი (როდესაც მთავარი რედაქტორის სტატუსი შემოვიდეთ), პროფესორი **ვალერი სილოგავა**,

რომელიც გულსა და სულს სდებდა კრებულის მომზადებასა და გამოცემაში.

ვალერი სილოგავა გამორჩეული მეცნიერი და პიროვნება გახლდათ. მას კარგად ესმოდა ჩვენი უნივერსიტეტის მისია და დანიშნულება. მისი შრომები სამცხე-ჯავახეთისა თუ ისტორიული ტაო-კლარჯეთის ეპიგრაფიკის, ისტორიის საკითხებზე გამორჩეული მნიშვნელობისა და დონისა იყო. სამწუხაროდ, მის გარდაცვალებასთან ერთად ჩვენს უნივერსიტეტში ამ ტიპის კვლევები შეჩერდა.

მინდა გამოვყო და მადლობა მოვახსენო პროფესორ **ნესტან სულავას**, რომელიც ჩვენი კრებულის სული და გულია, თავისი საქმის დიდი სიყვარულითა და პროფესიონალიზმით. მისი, როგორც რედაქტორის მოადგილის გარეშე, ჩვენი გამოცემის არსებობა შეუძლებელი იქნებოდა. მადლობა ყველა გულანელს, ვინც უერთგულა ჩვენს კრებულს მთელი ამ ხნის განმავლობაში.

ახლა კი მთავარის შესახებ: ჩვენი 21-ე ნომერი უკვე გამოვა ახალი სარედაქციო საბჭოთი, გათვალისწინებული იქნება ცალ-ცალკე რედაქციები და რედაქტორები, კერძოდ:

1. **ლინგვისტიკა**
2. **ლიტერატურათმცოდნეობა**
3. **ონომასტიკა**
4. **განათლება**

რედაქტორის მოადგილესთან და პასუხისმგებელ მდივანთან მოლაპარაკების შემდეგ სწორედ ამ მიმართულებებზე შევჩერდით და შევთანხმდით, რომ შევძლებთ ჩვენი სიტყვის თქმას სწორედ მეცნიერების ამ დარგებში. თითოეულ მათგანს ეყოლება თავისი რედაქტორი, კერძოდ: **ლინგვისტიკაში – ინგა დუტიძე, ლიტერატურათმცოდნეობაში – ნესტან სულავა, ონომასტიკაში – მერაბ ბერიძე, განათლებაში – ირმა ქურდაძე.**

ეს იქნება ინგლისურენოვანი საერთაშორისო გამოცემა, თავისი ქართული ვერსიებით ან დამოუკიდებელი გამოცემებით. ამ საქმისათვის, ვფიქრობ, უნივერსიტეტი არის მზად. სამომავლოდ თუ მეცნიერების ზემოთ ჩამოთვლილი რომელიმე მიმართულება მოისურვებს და ეყოლება საჭირო ძალები, შეეძლება, გამოვეყოს გამოცემას და დამოუკიდებლად გააგრძელოს არსებობა, ჯერ ქართულად და შემდეგ უცხო ენაზეც. მაგრამ ეს მომავლის საქმეა.

რაც შეეხება „გულანის“ რეორგანიზაციის პროცესს, მნიშვნელოვანია, რომ ცვლილებები, რომელიც იგეგმება ჟურნალთან

დაკავშირებით, თვისობრივად არ ცვლის „გულანს“, როგორც სამეცნიერო გამოცემას და ამავდროულად სრულად უსადაგებს მას თანამედროვე მოთხოვნებსა და სტანდარტებს. შესაბამისად, რეორგანიზაცია უნდა განვიხილოთ არა ცვლილებად, არამედ განვითარებად. აუცილებელია, გადაიდგას რამდენიმე ნაბიჯი ჟურნალის ახალი პოლიტიკის ჩამოყალიბების გზაზე. საორიენტაციოდ აღებულია ის კრიტერიუმები, რომელთა მიხედვითაც ფასდება საერთაშორისო ჟურნალი მსოფლიოში. საამისოდ საჭიროა:

1. დაიხვეწოს ჟურნალის პოლიტიკა, რაც ითვალისწინებს:

- ჟურნალის კონცეფციის დამაჯერებლობას;
- რეცენზირების ტიპების შერჩევას;
- სარედაქციო საბჭოს წევრების წარმომავლობის გეოგრაფიულ მრავალფეროვნებას;
- ავტორების წარმომავლობის გეოგრაფიულ მრავალფეროვნებას.

2. შინაარსობრივმა მხარემ უნდა ასახოს:

- ცოდნის სფეროში მეცნიერული წვლილი;
- მოკლე შინაარსის (აბსტრაქტის) სიცხადე;
- დასახული მიზნების ერთგულება და ხარისხი;
- სტატიებისადმი ინტერესი, კითხვადობის გაზრდილი მაჩვენებელი.

3. ჟურნალის მდგრადობა უნდა დაეყრდნოს:

- ციტირებათა მაჩვენებლებს;
- რედაქტორთა სამეცნიერო პროდუქტულობას.

4. განისაზღვროს ჟურნალის გამოცემის რეგულარულობა ისე, რომ გარანტირებული იყოს:

- გრაფიკის დაურღვევლობა.

5. უზრუნველყოფილი იყოს „გულანის“ ონლაინ მისაწვდომობა, რაც ნიშნავს:

- ჟურნალის საიტის შექმნას და მისაწვდომობას;
- ჟურნალის საიტის სათანადო ხარისხს.

ნებისმიერი თანამედროვე საერთაშორისო გამოცემა თავის საქმიანობას აფუძნებს საერთაშორისოდ აღიარებულ ეთიკურ ნორმებზე. „გულანის“ პოლიტიკა დაფუძნებული იქნება ეთიკური ურთიერთობების სტანდარტებზე, გათვალისწინებული

იქნება პუბლიკაციის პროცესში ჩართული ყველა მხარის ეთიკური ქცევის რეგულაციები. გაიწერება:

1. რედაქტორის მოვალეობები (პუბლიკაციაზე გადაწყვეტილება, კეთილსინდისიერება, კონფიდენციალურობა, ინტერესთა კონფლიქტი და გამჟღავნების პოლიტიკა, პუბლიკაციებზე ზედამხედველობა და ა.შ.)

2. რეცენზენტების მოვალეობები (სარედაქციო კოლეგიის გადაწყვეტილებაზე გავლენა, შემსრულებლობა, კონფიდენციალურობა, ხელნაწერისადმი მოთხოვნები და ობიექტურობა, პირველწყაროს აღიარება...)

3. ავტორებისადმი მოთხოვნები (ხელნაწერისადმი მოთხოვნები, მონაცემებთან წვდომა, ორიგინალობა და პლაგიატი, პუბლიკაციის თანადროულობა და რაოდენობა, ავტორობა, რისკები, კვლევაში ჩართული სუბიექტებისა და ობიექტებისადმი განსაკუთრებული რეგულაციები, შეცდომებზე რეაგირება და ა. შ.).

4. გამომცემლის მოვალეობები.

„გულანის“ სარედაქციო საბჭო შეიმუშავებს კონკრეტულ კრიტერიუმებს სხვადასხვა საკითხზე, რაც მნიშვნელოვნად გააიოლებს გამოცემის პროცესში ჩართულ ყველა მხარესთან ურთიერთობას.

1995 წელს, როდესაც გვქონდა ჩვენი უნივერსიტეტის (მაშინდელი ახალციხის ფილიალის) პირველი გამოშვება, ვწერდით: „დედაქალაქიდან მოწვეულ პედაგოგებთან ერთად ადგილობრივი კადრებიც ასწავლიან. ძირითადად – ენების ფაკულტეტზე. მომავალში დიდი იმედი გვაქვს ასპირანტების და მაძიებლების, ასევე, წლევეანდელი წარჩინებული კურსდამთავრებულების, თუკი მოხერხდება მათი საასპირანტო მომზადება“ („ქალთა გაზეთი“, № 9, 1995).

ყველას კარგად მოეხსენება, რომ ეს ხაზი მუდმივად აქტუალურია უნივერსიტეტისათვის, რადგან მომავალზე და განვითარებაზე ვართ ორიენტირებული. ჩვენმა კურსდამთავრებულებმა გააგრძელეს დაწყებული საქმე და დღეისათვის განახლდა ეს პროცესი სამაგისტრო და განსაკუთრებით სადოქტორო პროგრამების შემდეგ.

1995 წელს ვამბობდი და მჯეროდა, რასაც ვამბობდი: „ჩემი კვლევის საგანს ამოუწურავი მარაგები აქვს, მე თუ ვერ შევძელი კვლევის განგრძობა, მოვა სხვა, თუნდაც ჩემ მიერ გაზრდილი სტუდენტი და ის დაასრულებს და ეს არა ნაკლებ ღირებული იქნება ჩემთვის, ვიდრე, თუნდაც ჩემი სამეცნიერო

საქმიანობა“ („ქალთა გაზეთი“, №9, 1995). ეს ეხება არა მხოლოდ სამეცნიერო საქმიანობას. ჩემთვის ყოველთვის ყველაზე მეტად ღირებული იყო ჩვენი მომავალი, რაც დღესაც ემჩნევა უნივერსიტეტს, მის ახალთაობას. ჩვენი კურსდამთავრებულების როლს საუნივერსიტეტო ცხოვრებაში.

უნდა შემოვიფიქროთ მთავარი რედაქტორის თანამდებობა. მე და ქალბატონმა ნესტანმა ბევრი ვიფიქრეთ ამაზე და გადავწყვიტეთ, რომ ამ თანამდებობაზე ვთხოვოთ ასოცირებულ პროფესორს მაკა **კაჭკაჭიშვილ-ბერიძეს**, რომელიც ამავე დროს კრებულის პასუხისმგებელი მდივანიც არის.

მაკას კანდიდატურა მისმა პროფესიონალიზმმა, საქმის ერთგულებამ, კომუნიკაბელურობამ და ინგლისური და რუსული ენების ცოდნამ განაპირობა. მას შეუძლია, სხვათა დახმარების გარეშე წარმართოს ურთიერთობა საზღვარგარეთთან, ნაზიარებია თანამედროვე ინტერნეტ და კომპიუტერულ ტექნიკას, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია ჩვენი სამეცნიერო კრებულის მომავლისათვის. მან შეიმუშავა სტატიების თანამედროვე ფორმის პრინციპები „გულანისათვის“, გარკვეულია და ჩემი თხოვნით ასევე მოამზადა კრებულის პოლიტიკა. „გულანს“ და განსაკუთრებით „არავში“ მუშაობის ჟამს დავრწმუნდი, რომ კარგად შეუძლია სარედაქციო და სარედაქტორო საქმიანობის წარმართვა; სპეციალიზმიდან გამომდინარე, მისთვის უცხო არ არის სტატიისა თუ საერთოდ გამოცემის ენობრივი მხარის მოწესრიგება, ორთოგრაფია, პუნქტუაცია, სტილისტიკა და სხვა. შეუძლია იდეების არა მხოლოდ განხორციელება, წვდომა და სწორად გააზრება, არამედ ამავე იდეების აკუმულირება, პერსპექტივაში წარმოდგენა, სწრაფვა სიახლისაკენ, კონკრეტულად აქვს გააზრებული ჩვენი კრებულის მისია და როლი, როგორც სამცხე-ჯავახეთის, ისე ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში. მისი სამეცნიერო ინტერესების სფერო მოიცავს სხვადასხვა დარგსა და მიმართულებას: ლინგვისტიკას, სოციოლინგვისტიკას, დიალექტოლოგიას, ლიტერატურათმცოდნეობას და ა.შ.

მაკა არის ჩვენი უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული და სწორედ იმ ახალი თაობის წარმომადგენელი, რომელზეც ზემოთ მოგახსენებდით, რომელსაც დროა, რომ დაეყრდნოს უნივერსიტეტი. მე ვრედაქტორობ შურნალ „არავს“, რაც საკმაოდ დროსა და ენერგიას ითხოვს, „გულანის“ მასშტაბების გაზრდას განუზომლად მეტი დრო სჭირდება, ამიტომ მივიღეთ ეს გადაწყვეტილება. დარწმუნებული ვარ ახალი „გულანი“

გაამართლებს იმ იმედებს, რომელიც აქვს ყველა გულანელს, უნივერსიტეტელს, ჩვენს მომავალს.

მიუხედავად ამისა, მე და ქალბატონი ნესტანი, წინააღმდეგი არ ვიქნებით, თუ შემოგვთავაზებთ ალტერნატიულ კანდიდატურას, შესაბამისი სამეცნიერო და ინტელექტუალური შესაძლებლობებით. პრაქტიკულად ეს არის „გულანის“ არა მხოლოდ გაგრძელება, არამედ ახალი **საერთაშორისო გამოცემის დაარსება**, რასაც ახალი ძალა და ახალი სისხლი სჭირდება.

წმ. ქეთევან დედოფლის სახის საღვთისმეტყველო და მხატვრული ბაზარება ანტონ პირველი კათალიკოსის ჰაბიობრაფიული თხზულებების მიხედვით*

მოკლე შინაარსი

ქეთევან დედოფლის მოწამებრივი ცხოვრება ასახულია ანტონ პირველი კათალიკოსის ჰაგიოგრაფიულ-მხატვრულ თხზულებებში „შესხმა და მოთხრობა ღუაწლთა და ვნებათა წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლისა ქეთავანისთა“ და „სუნაქსარი პირუელად სათუეთაგან და მერმე წმიდისა ქეთავანისა“. დასახელებულ ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებებში ქეთევანის მხატვრული სახე ჰაგიოგრაფიული უანრის სპეციფიკის კვალობაზეა წარმოსახული, ამიტომაც მასში ჩანს, რომ მისმა მოწამებრივმა ღვაწლმა დაფარა „დედოფლის“ მისია და მეტადრე წმიდანად წარმოჩნდა; ქეთევან დედოფალი გვევლინება დედოფლობიდან, ამქვეყნიური პატივიდან ღვთის მიერ მოვლენილ წმიდანად, რომელიც დამაკავშირებელად შეიქმნა და ცემული ადამის მოღვმისა შემქმნელ ღმერთთან – ეს არის ღმერთთან კავშირის აღდგენა, სარწმუნოების განახლება, ღვთაებრივი მადლის მონიჭება.

ანტონ პირველი წმიდა ქეთევანს ქრისტეს ნათლით აღვსილად წარმოაჩენს, რადგან მასში ცხოვნების მადლი არის დასადგურებული და ჭირთა მტვირთველმა ქალმა, განსაცდელში გამობრძმედილმა მტერი დასძლია; ქეთევან წამებული წარმოსახულია ღმერთის სათნოებებით და სარწმუნოებით მცხოვრებ, კეთილგონიერ, ბრძენ, კეთილ საქმეთა მოქმედ, მშვენიერებით აღსავსე პიროვნებად.

სახარებისეული სიბრძნის მოშველიებით, ანტონ პირველი ქეთევანის წმიდანობას შარავანდელით მოსავს და წარმოაჩენს როგორც ქრისტეშემოსილ პიროვნებას, რომელმაც ქრისტეს მსგავსად მრავალი სატანჯველი მიიღო და სისხლის დათხევით ცოდვათა განწმედას მიაგო მთელი სულიერი ცხოვრება; წმიდა დედოფლის სულიერი ღვაწლი მიმართული იყო არა ამქვეყნიური კეთილდღეობის დამკვიდრებისაკენ, არამედ უფლის დიდებისათვის, ღვთაებრივი სრულყოფისაკენ... ანტონი ქეთევან წამებულს წარმოაჩენს როგორც უფლისადმი

---

* ნაშრომში წმ. ქეთევან დედოფლის სახე გაანალიზებულია ანტონ პირველი კათალიკოსის ორი ჰაგიოგრაფიული თხზულების მიხედვით: „შესხმა და მოთხრობა ღუაწლთა და ვნებათა წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლისა ქეთავანისთა“ და „სუნაქსარი პირუელად სათუეთაგან და მერმე წმიდისა ქეთავანისა“.

დაუცხრომლად მლოცველს, ლოცვა კი ღმერთთან ზიარების ერთ-ერთი მძლავრი გზაა მოკვდავი ადამიანის ღმერთთან დასაკავშირებლად.

ანტონ I კათალიკოსის თხზულებებით კიდევ ერთხელ წარმოჩნდა ქეთევან წამებულის სულიერი, მოწამეობრივი ღვაწლი და ღვთისმშობლის ანალოგიით ერის და რწმენის მფარველი სახე-ხატის კვლავ ერთი გაახრება აისახა ქართულ მწერლობაში.

Dali Bethkoshvili

SAINT KETEVAN 'S THEOLOGICAL AND ARTISTIC UNDERSTANDING ACCORDING TO HAGIOGRAPHIC WRITINGS BY ANTON I CATHOLICOS

Abstract

Queen Ketevan's martyrlic life is reflected in hagiographic works by Anton I Catholicos - "The Praise of Queen Ketevan and Describing her Contribution and Suffering " and "A Brief Edition of The Torture Of Queen Ketevan". In the above mentioned hagiographic works Ketevan's artistic face is presented in the hagiographic genre. Queen Ketevan is presented as a saint because of her martyrlic contribution that covers "queen's" mission. Queen Ketevan is a saint sent by God who is a link of a sinful man with his creator. It means to renew the connection with God, to renew the faith and give divine love.

Anton I describes Ketevan who always reads prayers to the Light as she loves the life, an unhappy woman overcomes the enemy. Ketevan is described as a virtuous, sensible, wise, kind, wonderful person who believes in God.

With the help of Gospel's wisdom, Anton I haloes St. Ketevan's sanctity and shows her personality who like Christ has got a lot of suffering and who sacrificed all her spiritual life to be free out of sins. Saint Queen's spiritual contribution was directed not towards the establishment of her worldly wealth well-being but for the glory of the Lord for its divine perfection. The author describes Ketevan's torture as a person who prays for God and the prayer is one of the powerful ways towards God, a powerful way of a mortal to be connected with God.

In his works Anton I, Catholicos once again showed Ketevan Martyr's spiritual contribution and a character of a patron of the nation and the faith in the analogy of Virgin Mary in Georgian literature.

საკვანძო სიტყვები: ანტონ პირველი კათალიკოსი, ქეთევან წამებული, ჰაგიოგრაფია, თეიმურაზ პირველი, ღმერთი, სახარება, რწმენა.

Key words: Anton I Catholicos, Ketevan martyr, hagiography, Teimuraz I, God, the Gospel, faith.

შესავალი. ქეთევან დედოფლის მოწამეობრივი ცხოვრება მუდამ აქტუალური იყო ქართულ მწერლობაში და ხელოვანნი ცდილობდნენ აესახათ მისი მხატვრული სახე, რომელიც ისტორიულ და ჰაგიოგრაფიულ ჭრილშია წარმოჩენილი, მაგრამ მოწამეობრივმა ღვაწლმა დაფარა მისი, როგორც „დედოფლის“, მისია და მეტადრე წმინდანად წარმოგვისახა. ამას ამართლებს და ამყარებს ის სივრცითი გზა, რომელიც დედოფალმა გაიარა თავისი ქვეყნიდან შორეულ სპარსეთამდე, უცხო მიწამდე და ამ გზაზე ასახულმა მისმა სატანჯველმა სულ სხვა სივრცე და სულიერი სიმაღლე ჰპოვა, რადგან მასში ზებუნებრივი ძალა და გონება არის დასადგურებული, იგი წმიდანად არის გარდასახული, წმიდანად გარდაქმნა-გარდასახვას (=სიკვდილის დაძლევის) რწმენის შემწეობით აღწევს. რწმენით ცხოვრება ქრისტეს გზაზე დადგომაა, ქრისტეს გზა კი გოლგოთა, ჯვარცმა, სიკვდილი, აღდგომა და ამადლებაა, და თითოეული ეს საფეხური ქეთევან წამებულის მოწამეობრივ ცხოვრებაში ნათლად არის ასახული და წარმოჩენილი.

მსჯელობა. ანტონ კათალიკოსი თავის ჰაგიოგრაფიულ-მხატვრულ თხზულებაში „შესხმა და მოთხრობა ღუაწლთა და ვნებათა წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლისა ქეთევანისთა“ სათქმელის გადმოსაცემად, დედოფლის მხატვრული სახის გააზრებისას, რამდენიმე წყაროს იყენებს: თეიმურაზ პირველის პომას „წამება ქეთევან დედოფლისა“, ვახუშტის ისტორიას, სომეხი ისტორიკოსის არაქელის მონათხრობს, ლათინთა მეისტორიეთა გადმოცემებს და სხვ. მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ყველაზე სანდო წყაროდ, როგორც თვითონვე წერს, თეიმურაზ მეფის ნაწარმოები მიიჩნია. დავიმოწმებ ერთ ადგილს: „აქა ვიდრემე ყოველნი ვნებანი წმიდისანი მოთხრობილთაგან სხუათასა, მეფისა, ძისა მისისა, თქმულნი უსარწმუნეს მიჩნს ამად, რომელ ყოველთა დიდნი და საზარონი აღწერნეს ტანჯუანი და ითქუა მეფისაგან არა მეტი რადმე, რათა მითმცა უდიდესი დიდებაჲ სოფლად მოუგოს დედასა თუსსა, ესეგუარი არარადმე არს“ (ბაგრატიონი, 1980: 32).

ანტონ ბაგრატიონი თხზულების „შესხმა და მოთხრობა...“ შესავალშივე ქეთევან დედოფალს, მის წამებულ სახეს ასეთი სიტყვებით ამკობს: „ეს ქრისტეს სძალი, იასპ მჭკრუალი ლალი,

/ არ ნათელ მცხრალი, არ ყუავილ ფერით მზრალი. / აქუს საღმრთო ალი, ვითა ცხოველი წყალი, / გული უძს სალი, მით დაძსცა მძღავრი მწყრალი. / ამას იქმს ქალი, ბუნებით ჭირთა მკრთალი“ (ბაგრატიონი, 1980: 12).

მოტანილ სტრიქონებში ბევრი სახე-სიმბოლოა გამოყენებული, რომელთა სახისმეტყველებითი გააზრება შემდეგში იქნება წარმოდგენილი. აქ, მხოლოდ ნაწილს განვიხილავთ. ანტონ პირველი ქეთევანის სახეს საღვთო სიმბოლიკით ტვირთავს, რათა უკეთ წარმოჩნდეს დედოფლის ისედაც სულიერად ამაღლებული, ღმერთით შთაგონებული სახე, რომელიც წუთისოფლის მარადიულთან მაკავშირებელია, რადგან, უპირველესად, თვითონ არის მარადიულთან წილნაყარი, რასაც აძლიერებს და სრულყოფს უცხო დრო-სივრცული გარემო, რომელიც აღადგენს და სრულყოფს დედოფლის ხატ-სახეს, მის დაცემულ ადამიანურ სახეს ღმერთთან აახლოებს და სისრულისაკენ, ხატის აღდგენისაკენ მიჰყავს. მისი სულიერი სიდიადე განახორციელებს სასოებას, საუკუნო ცხოვრებას, მიმსგავსებას უფლისადმი. ეს ყოველივე განსაცდელის დათმენის წილ მიიღწევა, რაც, წმ. ისააკ ასურის სიტყვით, „ექმნეს ღმერთთან მიახლოების მიზეზად, რათა განისწავლოს და გამოიცადოს განსაცდელთა მიერ“ (წმიდა ისააკ ასური, 1991: 243).

ქეთევან დედოფალი გვევლინება დედოფლობიდან, ამქვეყნიური პატივიდან ღვთის მიერ მოვლენილ წმიდანად, რომელიც ხილია, შემაერთებული ძაფია დაცემული ადამის მოდგმისა შემქმნელ ღმერთთან – ესაა ღმერთთან კავშირის აღდგენა, სარწმუნოების განახლება, ღვთაებრივი მადლის მონიჭება.

ანტონ კათალიკოსს წმ. ქეთევანი დასახული ჰყავს „ქრისტეს სძლად“, წარმოაჩენს ნათლით აღვსილად, რომელიც საღმრთო ალით, ე. ი. მისადმი მსახურებით გაჯერებულია, რომელშიც ცხოვნების მადლი არის დასადგურებული და ჭირთა მატარებელმა ქალმა, განსაცდელში გამობრძმედილმა, მძღავრი სძლია; ავტორს ქეთევანი საღვთო სივრცით ჰყავს წარმოჩენილი. იგი შემკობილი ჰყავს „სიტყვასთან“ – ღმერთთან შესახვედრად, მასთან სულიერი ქორწინებისათვის, ზიარებისათვის ამზადებს (ბეთხოშვილი, 2010: 167).

ანტონ პირველი ნაშრომის შესავალში აღნიშნავს, რომ სჯობს თავისი დუმილი დაარღვიოს, რადგან ასეთი მნიშვნელოვანი სათქმელის გადმოცემას აუცილებლობად მიიჩნევს, რადგან როგორც ვარსკვლავები იძვრიან ერთი სივრციდან მეორეში და

მეტ ნათელს ქმნიან: „... სხუაფერ დაწყობილება ერთისაგან უკუე მიღება ნათლისა და მით განათლება და მნათობ ზედწოდება“ (ბაგრატიონი, 1980: 13) და ესე გვარნი მოითხოვს სხვაგვარ მადლის ქმნას და საჭიროა, რომ სიტყვით უნდა გადმოსცეს უთუოდ სათქმელი, თუნდაც მოკლედ, რადგან ესეც ღვთივობებუღია: „... და ესე მოკლედ თქმა არს ღვთისმთავრობითი გუარო შობისა“, – წერს ანტონ ბაგრატიონი (ბაგრატიონი, 1980: 15).

ავტორი სანამ ქეთევან დედოფლის დგაწლზე იტყვის სათქმელს, მანამდე, ბუნებრივია, იხსენიებს სამებას და მკითხველი რომ შეიყვანოს ადამიანის სულის სამყაროში და გააცნობიერებინოს, ამაში დასახმარებლად ახსენებს ადამიანის, კაცის ორ ბუნებას: „ერთი განუსახლურებელ, უკუდავ, მიუწოთმელ, გარეშეუწერელ, შეუხებელ, ხოლო მეორე იგი მოკუდავ, მისაწოთმელ, გარეშესაწერელ, შესახებელ“ (ბაგრატიონი, 1980: 15-16).

თავდაპირველად, ანტონ კათალიკოსი ქეთევანის სახეს ამგვარად წარმოგვისახავს: „ასული ესე დავითისი, განბანილი ღმერთმყოფელითა საბანელითა, ჰსწავლული სარწმუნოებითა სამღუდლოთა წერილითა და სათნოებათა მომგები, ქალ / წული მორცხუ, ბრძენი კეთილგონიერებისა ჰმევეითა, ქალი ნარნარი და მჰნე, კეთილთა მოქმედებათადმი ყრმაა შეუნიერი და უშუენიერესი მიმადლებულებითა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 16). სხვა ადგილას: „ტკბილსახელმან ქეთავან, არამედ, ოდეს მოიცალა ცრემლით დამღტობელმან ქუეყანისამან მადლობისაგან ღმრთისადმი...“ (ბაგრატიონი, 1980: 20-21).

აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ ქეთევანის გვერდით ანტონი არ იშურებს სიტყვას თეიმურაზ პირველის შესამკობადაც, რაშიაც იკვეთება ღვთისმოსავი მეფის შთამბეჭდავი, გამოკვეთილი სახე, რომელშიც მეფის ხატებასთან ერთად სულიერი მხარე არის წინ წამოწეული, ფაქტობრივად, ყველა ღირსეული თვისებით ამკობს მას: „თეიმურაზ პირუელი, გურგუნი კეთილმსახურებისა, გოდოლი შეუძრუელი სიმჰნისა და ციხე უბრძოლუელი მამაცობისა, წაღკოტი მოკრძალული მართლმადიდებლობისა, რომელმანცა „გამოიწერა ქრისტე თუს შორის“ (მდრ.: გალატ. 3, 1), დამცემი სპარსთა სპათა ურიცხუობისა, სიბრძნისმოყუარებითა ჩინებული და რიტორ-პიიტიკოსობითა ყოვლად ქებული“ (ბაგრატიონი, 1980: 16).

ქეთევან წამებული წარმოსახულია ღმერთის სათნოებებით და სარწმუნოებით გაჯერებულ, კეთილგონიერ, ბრძენ, მჰნე,

კეთილ საქმეთა მოქმედ, ყოველივე მშვენიერებით აღმკულ და აღვსებულ პიროვნებად, ამქვეყნად, მიწიერ გარემოში მყოფი, ვითარცა ანგელოზი უფლისა, რომელსაც ღვთიური მადლი ფარავს და თვითონაც ამ მადლით კვებავდა თავის რწმენას და ერს. იგი გახდა მცველი საკუთარი რწმენისა, რომელსაც ვერავითარი ვნება ვერ შეეხება, რადგან დედოფალი ყოვლად წმიდა სამების სამკვიდრებლად იყო გარდაქცეული. როგორც ანტონი წერს: „... რომელი ყოველთა თანმედროეთა თუსთა აღმატა შინაგნითთა შეუნიერებითა, ხედვთ და საქმით. ამან უკუე ხატებად წმიდა ჰყო დაცვთა შეუძწიკულებლად და განჰსწმიდა უხესთაეს ძაღისა. ამან უკუე მოიგო ახნაურებად მადალი და ყოვლად თავისუფალი, ესე იგი ღმრთისმსახურებად და კეთილმეცნიერებითა განაშუენა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 19).

დედოფალმა მტერს უღმრთოებად განუშარტა და „ქაღმან ბრძენმან და წმიდათა განსჯათა მექონმან მოისიბრძნა მოწოდებად მთავართა კახეთისათა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 20-21). ერთგან ანტონ პირველი ქეთევანს მოისხენიებს არა მხოლოდ უდიდესი სიბრძნის მექონს, არამედ როგორც ზღვარდაუდებელ სულიერ ადამიანს: „ამას შინა დიდსუღმან...“ (ბაგრატიონი, 1980: 22); „და ესრეთ დაიკმოა გუნდრუკი იგი მრავალ-სუნნელი აღსლუად სამღთოსამი საკურთხეველისა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 449). კახეთის ერი ქეთევან დედოფალს ბრძნად და სასობად სახავს, რაც ჩანს მათ მიმართვაში დედოფლისადმი: „გარდა მეფობისა შენისა არა ვისსამე დავემორჩინეთ ბრძანებასა“ (ბაგრატიონი, 1980: 20); ამის გამგონე „წმიდამან ქეთავან „ჰველითა მტკიცითა და მკლავითა მადლითა“ (შდრ.: ფსალ. 135, 12) ჰჰსწინსა თუსისა და სამეფოსამან შესაბამნი ღმრთისმსახურებისა თუსისა შეჰსწირნა ცრემლით მადლობანი ღმრთისადმი...“ გახარებული ერის ღმერთისადმი აღვლენილ საგალობელში კი აქვე ვკითხულობთ: „კურთხეულ ხარ შენ, უფალო ღმერთო მამათა ჩუენთაო, რომელმან შეურაცხ-ყვენ დღეინდელსა ამას დღესა მტერი ერისა შენისანი ჰველითა ქალისათა (შდრ.: იუდიით 13, 22-23). კიდევ: „აცხოვნა უფალმან ერთი თუსი და გჰჰსწინნა ჩუენ უფალმან ყოველთა ამათ ბოროტთაგან და ჰქმნა ღმერთმან ნიშები და სასწაულები დიდი, რომელი არა იქმნა წარმართთა შორის“ (შდრ.: ესთერ. 9, 17) (ბაგრატიონი, 1980: 20). წმიდანის ღვაწლი სასწაულებთანაა დაკავშირებული თუ გაიგივებული, რადგან სულიერ ღვაწლს სასწაულების ქმნა შეუძლია.

ანტონის სიტყვით: „შუენის უკუე სიმდიდრე მეფეთად, მაგრა ქეთა / ვანისდა ერთი იყო სიმდიდრე წარუპარუელ და დაუღვენელ სიბრძნისა კეთილგონიერად ჳმევეთა, რამეთუ სადაცა უხრწნელად გებასა მოელოდა შრომით შეკრებულთა უნჯთასა“ (ბაგრატიონი, 1980: 21).

წმიდა ქეთევანი „დაგლახაკნებოდა თუთ და განამდიდრებდა გლახაკთა. ჳოლო ქრისტე დაგლახაკებულსა მისთვის განამდიდრებდა კეთილთაგან თუსთა, რაოდენ კმა ეყო... ხოლო უხუებით ქმნად ქუელის საქმისა მტკიცედ უწყოდა მან სიმტკიცედ პატივისა დასრულებად ნუგეშინისცემისა“... (ბაგრატიონი, 1980: 21). აქვე აღსანიშნავია ანტონის მიერ წმიდა ქეთევანის ცხოვრების ორი მხარის – ხორციელისა და სულიერის ერთად შეზავების სრულყოფილების წარმოსახვა, თუ რაოდენ დაიბია მისმა სამყარომ ორივე სივრცე და ერთმანეთთან შეზავებულად სრულქმნა. ეს კი მხოლოდ სულიერ მოღვაწეთა ხვედრია. ანტონი წერს: „კეთილგონიერად იჳმევედა სიბრძნესა, ორადრე ნაწილად გამყოფი ყოველთა დროთა: ერთისა, ვიდრემე წარმგები განგებისათუს სახლისა და მეფობისა და მეორისა – სათნოებათა მოგებისათუს. ხოლო დაღათუ ძნელ არს ორთავე ამათ შეერთებად, ესე იგი განგებისა მის თქმულისა და სათნოებათა წარმართებისა, მაგრა ესე ორთავე სრულებითა ყოველთა მძლე; თუთოეულისა სრულებით დაცუსათუს ამან მხოლომან თანმედროეთა თუსთა შორის ჳყო ზავი ორთა მათ შორის წინააღმდეგომთა... და კუაღად ესოდენ შემსჭუაულ იყო ღმრთისდა და საღმრთოთა იქმოდა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 21-22).

ქეთევან დედოფლისათვის ხორცის დათრგუნვის მთავარი იარაღი იყო ერთ-ერთი მთავარი სათნოება - ღოცვა, რაც ესმარებოდა ცოდვითმოსილი სხეულისაგან გათავისუფლებაში და წუთისოფლის ძლევაში. ჳერ კიდევ ყრმა თეიმურაზის გამეფებისას, წმ. ქეთევანი შვილს თანაშეეწევა მეფობაში, რათა მეტად გამოცდილი იყოს და ამ მისიას დედოფალი ასე აფასებს: „და განვისუენებ ამიერითგან მოცლილი ჳორციელთაგან და სოფლიოთა საქმეთა და ზრუნუა ვჳყო სულიერთათუს ამიერითგან საქმეთა“ (ბაგრატიონი, 1980: 23). წმიდა დედოფალმან ყოველი „თავს-იდუა ვითარ დიდსულმან იობ ანუ ტობია“, – აღნიშნავს ავტორი (ბაგრატიონი, 1980: 26).

ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით, ანტონ პირველიც საგანგებოდ მოიხსენიებს კონსტანტინეს მიერ კახეთში დატრიალებულ ტრაგედიას. კონსტანტინეს მიერ მამის და ძმის

მკვლევლობის შემდეგ კახეთი განსაცდელმა მოიცვა. ეს განსაცდელი, უპირველესად, ქეთევანისთვის იყო მძიმე და რთული, მაგრამ სიბრძნისა და გონიერების წყალობით დაითმინა ყოველი ტანჯვა და განსაცდელი. „მაშინ განსაცდელითა სიძნელენი წმიდისად და წმიდა მოთმინედ განსაცდელთად დაიმრჩობლებოდენ განსაცდელნი წმიდისად და წმიდა გვრგვონოსან იქმნებოდა სასოებითა უფლისად, „რამეთუ ჭირნი მოთმინებასა შეუქმნიდა, ხოლო მოთმინება – გამოცდილებასა, ხოლო გამოცდილება – სასოებასა და არა ჰრცხუნენა სასოებისაგან“ მოსავსა (პრომ. 5, 3-5) (ბაგრატიონი, 1980: 27).

სახარებისეული სიბრძნის მოშველიებით, ანტონ კათალიკოსი ქეთევანის წმიდანობას შარავანდელით მოსავს და ისე წარმოაჩენს მის მადლმოსილ და ქრისტეშემოსილ პიროვნებას, რომელმაც, ქრისტეს მსგავსად, ბევრი სატანჯველი მიიღო სამოსლად და სისხლის დათხევით ცოდვათა განწმენდას მიაგო მთელი სულიერი ცხოვრება. მან „სამოსლითა სპეტაკითა განრცხილითა სისხლითა თუსითა“ (მდრ.: აპოკალ. 7, 14), გაღლებული, დამწვარი სხეულით შეძლო უფლის მფარველი მადლით დაეფარა და მოეზღუდა საკუთარი რწმენა; შაჰის შეთავაზებაზე ქეთევანს უარყო საკუთარი რწმენა, მიეღო სხვა რჯული და სანაცვლოდ პატივს დაიმსახურებდა, „წმიდამან მან არცა ერთისა მის ხრწნადისა და შლადისა პატიუსა მათისა არარად მრაცხან, თუმცადა არარად არს. მისცა თავი თუსი ქრისტესთვის სასტიკთა ტანჯუათა დიდითარე ტრფიალებითა და უშიშითა გონებითა, ვითარცა ლომმან“ (ბაგრატიონი, 1980: 449). აგრეთვე, იმავე სახარების სიბრძნეზე დაყრდნობით, „არა მოკლენი იყუნეს მაშინ ჭირნი ამის მართლისანი და ყოველთაგან იჯსნა უფალმან“ (მდრ.: ფსალ. 33, 18) სასოებისა მიმადლებითა. აჯსოვდა თქმული (ეკკლესიასტეს შინა ისუ ზირაქისსა), ვითარმედ „უკეთუ მიეახლო უფლისა ღმრთისა მონებად, განუშადე სული შენი განსაცდელსა შინა (ზირაქ. 2, 1) და „უკეთუ კეთილსა იქმოდეთ და გეგნებოდესთ და მოითმენდეთ, ესე არს მადლი ღვთისაგან“ (I პეტრე 2, 20). და ესრეთ ქეთევან არასადა „მეწიწნეულე სიცრუეით, არამედ მართალი სარწმუნოებით ცხოვრებოდა“ (მდრ.: ამბაკ. 2, 4), სხუა იობ იქმნა განსაცდელთა შინა და სხუა ტობია სიბრძნეთა შინა, ვითარმედ მოაკლდენ ორნივე ნათელნი ხედვისანი, ესე იგი ორნივე იგი ყოვლად შუენიერნი ყრმანი თუსნი“ (ბაგრატიონი, 1980: 27).

როდესაც შაჰმა დედოფალს ორივე ძისწული დაუსაჭურისა, თვითონ კი შირაზში გაგზავნა პატიმრად, ამ გასაჭირს, ძნელბედობას ისე გადმოსცემს, რომ ჩანს ავტორი კარგად იაზრებს ქეთევანის სულიერ სამყაროში მიმდინარე ძვრებს და ავტორი რამდენიმე კითხვას სვამს ისე, რომ დედოფლის შემდეგი გზა, ხვალისდელი დღე და ხვედრი უკვე განჭკვრეტილია: „და ვინ-მე მიუთხრნეს, თუ რაოდენი ტკიუზნი დედობრივი შეუხდებოდეს შინაგან გულსა მისსა, ძისწულთა თუსთა იხილნა რა / სიკუდილისა უმძუნუარესნი ჭირნი და ოხრება სამეფოსა თუსისა და დარღუევა წმიდათა ეკკლესიათა?“ (ბაგრატიონი, 1980: 448).

„ვინ-მე ესრეთ განჰსწმიდა და მოკრძაღნა ჳორცნი სიწმიდითა, დაღათუ დაეყენა ქალწულებისაგან საკრუელითა ბუნებისათა განგებითა საღმრთოდთა ამისათუს, რათა ნაყოფი მისი ჰმეფობდესმცა და ეს საქადულ იყოს ერისა ყოველთად?“ (ბაგრატიონი, 1980: 22).

ანტონ პირველი იშველიებს წმიდა მოძღვართა ნააზრევს იმის შესახებ, რომ კაცთა ზედა მოწვენილი პატიჟი, ტანჯვა ღმერთის განგებით განჩინებული განსაცდელია, რათა კაცნი განისწავლონ და განიწმინდონ ცოდვითაგან. განსაცდელი სრულყოფს ადამიანთა სისრულეს: „ვითარცა ოქრო ბრძმედსა შინა გამოჰსცადნა ივინი“ (სიბრ. 3, 6). წმიდა დედოფალმა ათი წლის ტყვეობაში ყოფნა იობის მსგავსად დაითმინა, გადაფარა მწუხარება, მისი სულიერი ღვაწლი ზეცამდე იქნა აღწევნული, ამადლებული. მტერმა მას ბოლოს მხოლოდ ხორციელად სძლია, რადგან ასკეტური ღვწით მისუსტებული იყო. ანტონის სიტყვით, „შემდგომად ათისა წლისა მიიღო ჳელმწიფებაჲ მტერმან სულსაცა მისსა ზედა ყოველად უბიწოსა, რათა მარხუთა დაწულილებულთაგან და მღვძარებითა უსუსურთა და ჳმელსა ზედა წოლითა განდრესილთა ჳორცთაგან წარჰჳედესმცა“ (ბაგრატიონი, 1980: 28).

ყოველგვარი სატანჯველი წმ. ქეთევანმა ღმერთის სიყვარულის გამო, მისი სიყვარულის წყალობით დაითმინა და სულის უკანასკნელი ძაფებიც მას მიუძღვნა. „გარნა ესე ჳყუარობდა ღმერთსა, რამეთუ დაჰსდუა სული თუსი მისთუს, ვითარმედ მეტყუელი გვიბრძანებს უფალი: „უფროსი ამისა სიყუარული არავის აქუს, რათა სული თუსი დაჰსდუას მეგობართა თუსთათუს“ (იოან. 15, 13), ვინა ქეთავან მეგობარი არს ღმერთისა“ (ბაგრატიონი, 1980: 28).

ავტორს წმიდა ქეთევანი უფლის მეგობრად ჰყავს წარმოჩენილი: „ვითარმედ მეგობარ ღმრთისა არს წმიდა ქეთევან...“ (ბაგრატიონი, 1980: 29) და ამიტომ ის შექების და განდიდების ღირსია, იმსახურებს ყვავილის გვირგვინით შემკული სიტყვით მისი მშვენებების გადმოცემას და „გალობასა ახალსა“ (აპოკალ. 5, 9).

წმიდა დედოფლის სულიერი ღვაწლი მიმართული იყო არა კაცობრივი, ხორციელი, ამქვეყნიური კეთილდღეობისათვის, არამედ უფლის დიდებისათვის, ღვთაებრივი სრულყოფისაკენ, ვითარმედ „საწუთრო ესე მცირე ჭირი ჩუენი გარდამატებულსა და გარდარეულსა დიდსა დიდებასა საუკუნესა შეიქმს ჩუენთვის“ (II კორ. 4, 17) და რწმენით გაძლიერებულმა დედოფალმა წარმოთქვა: „ვერაჲინ განმაშორნეს ჩუენ სიყუარულსა მას ქრისტესსა: ჭირმან ანუ იწროებამან, დევნამ ანუ სიყმილმან, შიშლოებამან, ანუ ურუამან, ანუ მახვლმან“ (პრომ. 8, 35). მისი სული მოწოდებული იყო: „მრწამს მე, ვითარმედ არცა სიკუდილმან, არცა ცხოვრებამან, არცა ანგელოსთა, არცა მთავრობათა, არცა ძალთა, არცა ამან სოფელმან, არცა მან სოფელმან, არცა სიმაღლეთა, არცა სიღრმეთა, არცა სხუამან დაბადებულმან შემიძლოს ჩუენ განშორებად სიყუარულსა ღმრთისასა, რომელ არს ქრისტე იესუს მიერ, უფლისა ჩუენისა“ (პრომ. 8, 38-39).

ზემოთ აღვნიშნე, რომ წმიდანისათვის ხორციელებზე გამარჯვების მთავარი იარაღი იყო ერთ-ერთი უმთავრესი სულიერი სათნოება – ღოცვა, რომელიც არის უფალთან მიახლებების, მასთან ზიარების ერთ-ერთი მძლავრი გზა, რაც მიემართება ამქვეყნიურიდან ზეციურისაკენ და ადამიანს აკავშირებს ღვთაებასთან, მოკვდავის სამყოფი დრო-სივრცე უკვდავ, მარადიულ დრო-სივრცულ გარემოს გვაძლევს და ამ გარდაქმნის პროცესში ღოცვას, როგორი სახით თუ შინაარსობრივი დატვირთვითაც არ უნდა იყოს წარმოდგენილი, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს; ქეთევან დედოფლის ღოცვა, რომელიც ანტონ პირველს აქვს ჩართული თავის თხზულებაში „შესხმა და მოთხრობა...“ ფაქტობრივად, თეიმურაზ პირველის პოემის „წამება ქეთევან დედოფლისა“ ღოცვის პერიფრაზირებას წარმოადგენს. ავტორი არც მალავს, რომ ამ შემთხვევაში თეიმურაზის პოემის ღოცვის ტექსტს ეყრდნობა. ანტონ პირველის მიერ მოტანილი ქეთევან დედოფლის ღოცვა საღოცავ სახლში აღვლენილი, თავმდაბლობით, მუხლის მოდრეკით არის გამოხატული, რაშიაც მეტად ჩანს ვედრება, სათხოვარი უფლისადმი,

აგრეთვე სინანული ცრემლით აღესილი, რაც ცოდვათა შეგრძნებას მოიაზრებს და გამოსავლის ძიების გზაც მეტად მოძებნილია, რომელიც ღმერთისაკენ არის მიმართული.

ლოცვის სტრიქონებში, უპირველესად, ღმერთის, სამების, ერთი არსისა და თანაარსის მოხსენიება არის გამოხატული, ღმერთის, როგორც უხილავის, უცნაურის, გამოსათქმელად ძნელს, რომელიც ამქვეყნიერთა საფუძველს წარმოადგენს; გამოხატავს ვედრებას უფლისადმი, დაიცვას ბოროტი ჰაერის მცველებისაგან, რისგან დაცვასაც მიმართავს სულთა მცველ ანგელოზს (აქ არ არის მოხსენიებული, მაგრამ იგულისხმება გაბრიელ მთავარანგელოზი, რომელიც თეიმურაზ პირველის „წამებაში“ დადასტურებულია), ევედრება გაუღოს კარი, როგორც მის სასძლოს და აღრაცხოს წმიდა მოწამეთა დასში; წმ. ქეთევანი ლოცვაში აღიარებს ცოდვებს და შესთხოვს თანაშემწიოს მონანიებაში, ევედრება წყლულთა განკურნებას, საკუთარი ძის, თეიმურაზის ძლევას მტერზე, საუკუნო სუფევის მონიჭებას, უფალთან ერთად თხოვნას ადავლენს მარიამ ღვთისმშობლის მიმართ, ძის, უფლის განგების თანაშემწევნით შეიწყალოს, ლოცვის შემდეგ დედოფალმა „მიიღო უხრწნელი და პატიოსანი ჯორცი და სისხლი უკუდავისა სიტყუსა“, ე. ი. დედოფალი ეზიარა უკვდავების მიმნიჭებულ მაცხოვრის საიდუმლოს და კიდევ ერთხელ შესთხოვს უფალს მისი მხევალი დაიცვას ეშმაკისაგან.

წმ. ქეთევანი გვევლინება უბიწო მსხვერპლად შეწირული ღვთიური საკურთხევლის დასამკვიდრებლად. იგი, ზეციური სასძლო, ორი ცხოვრებიდან – მიწიერი და ზეციერი – მეორეს ირჩევს. ამის გამო ავტორი აღნიშნავს, რომ სახიერი ქრისტე დატკებოდა, მოსაგებელი ძვირფასობდა... ანტონი ასეთ მხატვრულ ფრაზასაც იყენებს: „აღვიდა რტო კუამლისა აღმოსრული უდაბნოთაგან“ (შდრ.: ქვ. 3, 6), სული იგი მისი ყოვლად განწმენილი სასძლოსა ზეცისასა „ეკკლესიასა მას პირმშოთასა ღმერთისა და მჰსაჯულისა ყოველთასა და სულებისა მართალთა აღსრულებულთასა“ (ებრ. 12, 23).

ავტორის სიტყვით, „მოიღუაწა ღუაწლი კეთილი, ადასრულა ჰსრ / ბაჲ სარწმუნოებაჲ, დაიმარხა სამოციქულოჲ, მიიღო გურგუნი სიმართლისა“ (შდრ. 2 ტიმოთ. 4, 7) (ბაგრატიონი, 1980: 33); აგრეთვე: „ესე ღმრთივ დიდებული და მრავალბრწყინუაღე მოწამე ქრისტესი“ (ბაგრატიონი, 1980: 448); „მეორე მზე“

ქართველთა, / ყოველთ მაარსის დედისა თუსებითა, / ცხებულთ-
აგანი, ცხებულთა დედოფალი“. აქ ქეთევანი ღვთისმშობლის
ხატ-სახის ანალოგიით არის წარმოსახული, რომელიც წარ-
მოადგენს მაცხოვრებელი, მაცოცხლებელი ძალის მიმნიჭებელ
სახე-ხატს, რომელმაც მრავალი გასაჭირი იტვირთა საკუთარ
თავზე. აქვე მოვიტან ამ აზრის შესატყვის ადგილს თეიმურაზ
პირველის პოემიდან „წამება ქეთევან დედოფლისა“:

„დედობრივისა ბუნებით თავს იდეგ ესე ჭირები,
ჰპოვე უკვდავი ცხოვრება საცვიფრო, განსაკვირვები“ (70, 1-
2) (თეიმურაზ პირველი, 1934).

გრიგოლ დოდორქელის საგალობელში ვკითხულობთ: „უხე-
შთაეს მოღვაწეთა მათ დედათა ღუაწლით შემოსილსა, უახ-
ოვნეს გამოსჩნდი, ყოვლად სანატრელო ქეთაონ, და დასთრგუნე
ფერჯითა შენითა მოქადულობად მძლავრისა...“ კიდევ: „დაუთმენ-
ელნი სატანჯველნი თავს ისხენ სიყუარულითა ქრისტეს
მეუფისათა დედათა შორის, და მოიგე მოსაგებელად განხრწნ-
ადთა წილ უხრწნელი“ (დოდორქელი, 1968: 150).

წმ. ქეთევანმა „გულმეთქუემან ჳორცთაგან განსულისა და
ქრისტეს თანა მისულისამან“ (შდრ.: ფილიპპ. 1, 23) შეაერთა და
შეაკავშირა მიწიერი და საღვთო, კეთილს კეთილი შემატა. წყ-
არობის გადმოცემით, წამებულის ნაწამებ სხეულზე საღმრთო
ნათელი გადმოვიდა, რომელიც მიანიშნებდა იმაზე, რომ იგი
ქრისტეს სარწმუნო მოწამე გახდა.

დასკვნა. ამრიგად, ანტონ I კათალიკოსმა თავისი თხზუ-
ლებებით წარმოაჩინა ქეთევან წამებულის სულიერი, მოწა-
მეობრივი ღვაწლი და ამით ღვთისმშობლის ანალოგიით ერის
და რწმენის მფარველი კალთის მექონი პიროვნების სახე-ხატის
კიდევ ერთი მხატვრული გააზრება მოგვცა ქართულ მწერ-
ლობაში.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ახალი აღთქუმაი, 1963 – ახალი აღთქუმაი, საკათალიკოსო საბ-
ჭოს გამოცემა, ტფ., 1963.

თეიმურაზ პირველი, 1934 – თეიმურაზ პირველი, თხზულებათა
სრული კრებული, აღ. ბარამიძისა და გ. ჯაკობიას რედაქციით,
თბ., 1934.

ბაგრატიონი, 1980 – ბაგრატიონი ანტონ, „შესხმა და მოთხრობა
ღუაწლთა და ვნებათა წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლისა
ქეთევანისთა“, ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის

ძეგლები, წიგნი VI, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთეს ენრიკო გაბიძაშვილმა და მიხეილ ქავთარიამ, თბ., 1980.

ბაგრატიონი, 1980 – ბაგრატიონი ანტონ, „სუნაქსარი პირუელად სათუეთაგან და მერმე წმიდისა ქეთავანისა“, ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი VI, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთეს ენრიკო გაბიძაშვილმა და მიხეილ ქავთარიამ, თბ., 1980.

ბიბლიის ლექსიკონი, 2000 – ბიბლიის ლექსიკონი (მასალები), ტ. I, შემდგენლები: ელგუჯა გიუნაშვილი, ზურაბ კალანდაძე, რედ.: ზურაბ სარჯველაძე, 2000.

ბეთხოშვილი, 2010 – ბეთხოშვილი დ., სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა ძველ ქართულ მწერლობაში (იაკობ ხუცესის „წმიდა შუშანიკის წამება“, თეიმურაზ პირველის „წამება ქეთევან დედოფლისა“), ტ. I, თბ., 2010.

ბეთხოშვილი, 2012 – ბეთხოშვილი დ., სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა ძველ ქართულ მწერლობაში (იაკობ ხუცესის „წმიდა შუშანიკის წამება“, თეიმურაზ პირველის „წამება ქეთევან დედოფლისა“), ტ. II, თბ., 2012.

დოდორქელი, 1968 – დოდორქელი გრიგოლ, „თუესა სეკდენ-ბერსა ივ წმიდისა და სანატრელისა დედოფლისა და მოწამისა ქეთევანისი, ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები“, წიგნი IV, გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ენრიკო გაბიძაშვილმა, თბ., 1968.

წმ. ისააკ ასური, 1991 – წმ. ისააკ ასური, წიგნში: „სიტყვა მართლისა სარწმუნოებისა“, წიგნი. III, თბ., 1991.

ქავთარია, 1977 – ქავთარია მის., ძველი ქართული პოეზიის ისტორიიდან, თბ., 1977.

ცინცაბაძე, 1989 – ცინცაბაძე მ., ქეთევან დედოფლის სახის ევოლუცია ანტონ ბაგრატიონის თხზულებებში, კრებ. „ლიტერატურული ძიებანი“, ტ. III (XVIII), თბ., 1989.

თავისუფლების და სიყვარულის პოეტი

მოკლე შინაარსი

მსოფლიოში ცნობილმა შოტლანდიელმა პოეტმა და ლირიკოსმა ნამდვილად დააგვირგვინა შოტლანდიის ეროვნული კულტურის აღმავლობის ეპოქა მეთვრამეტე საუკუნეში, ახალი ჰორიზონტები გაუხსნა მას და აზიარა მსოფლიო კულტურის პოეტურ თემებს, მხატვრულ და ტექნიკურ მიღწევებს, ერთის მხრივ და მეორეს მხრივ ინგლისურ ლიტერატურას მოუტანა ახალი, ცინცხალი სურნელი და ცოცხალი გრძნობები, მამდიდრებელი და მამრავალფეროვანებელი. ბერნსის გენია მშობელი ხალხის წიაღში იშვა, მისით ნაყოფიერებდა, მისი ცხოველყოფელი და განახლებელი ძალით ისრუტავდა იმ საუკეთესოს, რაც კი ოდესმე შეუქმნია შოტლანდიის ხალხს. ჩხოველხატოვანება ენისა, ხალხური ლექსიკა, მახვილგონივრული, ფილოსოფიურ განზოგადებამდე მისული სხარტულები, მეტაფორები და სახეები რომლითაც იგი აზროვნებს, ხალხური შემოქმედებიდან იღებს სათავეს. ამ შემოქმედისათვის საარსებოდ აუცილებელი, გარემოთი ბერნსი განეზიერებული იყო, მაგრამ ასევე გაანებივრა და გაანაყოფიერა მან მშობელი ხალხის კულტურა, ვინაიდან მისი ყოველი სიტყვა სოფელსოფელ ზეპირგადაცემით გადადიოდა შოტლანდიელ ხალხში.

ბერნსი თავისუფლებას სიყვარულში, მის ადამიანის მასუღდგმულელებელ ძალაში ჭვრეტს. როგორც თავისუფლება არის მოქმედი ძალა, ადამიანის ყოველდღიური ცხოვრების გამჭოლი, ისე სიყვარულიც. იგი ზენა გრძნობაა, განგებით მოვლენილი ნეტარება, მაგრამ არა აბსტრაქტული ცნება, არამედ ადამიანის სულიერების განმახორციელებელი გრძნობა..

Diana Mikeladze

POET OF FREEDOM AND LOVE

Abstract

The article deals with the famous Scottish poet and lyrics who is widely regarded as the national poet of Scotland and is celebrated worldwide. Since Burns was Scottish, his artistic achievements seem outside the mainstream of eighteenth-century English literature.

Burns is an important and complex literary personage for several reasons: his place in the Scottish literary tradition, his pre-Romantic proclivities, his position as a human being from the less-privileged classes imaging a better world.

To these may be added his particular artistry, especially his ability to create encapsulating and synthesizing lines, phrases, and stanzas which continue to speak to and sum up the human condition.

Burns, however, has been viewed alternately as the beginning of another literary tradition: he is often called a pre-Romantic poet for his sensitivity to nature, his high valuation of feeling and emotion, his spontaneity, his fierce stance for freedom and against authority, his individualism, and his antiquarian interest in old songs and legends. The many backward glances of Romantic poets to Burns, as well as their critical comments and pilgrimages to the locales of Burns's life and work, suggest the validity of connecting Burns with that pervasive European cultural movement of the late eighteenth and early nineteenth centuries which shared with him a concern for creating a better world and for cultural renovation.

საკვანძო სიტყვები: შოტლანდიელი პოეტი, მიღწევები, ინგლისურ ლიტერატურა, შტრიხები, ზეპირგადაცემა, მგრძნობელობა, თავისუფლება, კულტურა.

Key words: Scottish poet, achievements, English Literature, lines, folklore, sensitivity, freedom, culture

შესავალი. ძნელია დაიძებნოს მეორე პოეტი, სახელით და დიდებით ასე განუყოფლად დაკავშირებული ორ ერთან, როგორც რობერტ ბერნსი (1759-1796). მან დაავიწყებინა შოტლანდიის ეროვნული კულტურის აღმავლობის ეპოქა XVIII საუკუნეში, ახალი ჰორიზონტები გაუხსნა მას და აზიარა, ერთის მხრივ, მსოფლიო კულტურის პოეტურ თემებს, მხატვრულ და ტექნიკურ მიღწევებს, და, მეორეს მხრივ, ინგლისურ ლიტერატურას მოუტანა ახალი, ცინცხალი სურნელი და ცოცხალი გრძნობები, მამდიდრებელი და გამმრავალფეროვნებელი.

ბერნსი ნოვატორ-გამგრძელებელია რემზისა და ფერგიუსონის მემკვიდრეობისა: „როგორც გიგანტურმა მცენარემ თავისი მასაზრდოებელი ნიადაგიდან ამოსწოვა გრძნობისა და აზრის ნოყიერება, მან საბოლოოდ მოუპოვა და დაუმკვიდრა პოეზიაში მოქალაქეობრივი უფლებები სახელმწიფო საქმეთა და ეკლესიის სფეროებიდან განდევნილ „ჩრდილოურ დიალექტს“, აქცია რა შოტლანდიელი ხალხის ენა პოეზიის ენად“ (ერისთავი, 1979: 29). ბერნსი შოტლანდიელების ყოფით, სასაუბრო ენაზე ქმნიდა თავის უკვდავ ლექსებს, ამ ენით გადმოსცემდა უნაზეს და უინტიმეს განცდებს, ვაჟაკურ, მებრძოლ

სულისკვეთებას, სულის ტკივილსა თუ სიხარულს, რასაც, მაშინ ლამის ინგლისურის დიალექტად ქცეული, შოტლანდიური ენით საკაცობრიო ღირებულება და მნიშვნელობა შესძინა. შოტლანდიური ენა საბოლოოდ დამკვიდრდა კაცობრიულ საგანძურში სხვა ენათა გვერდით, პოეზიისა და პოეტების ენად, რაც ბერნსის უდიდესი დამსახურებაა მისი მშობელი და მზრდელი ერისა და ენის წინაშე.

ბერნსის გენია მშობელი ხალხის წიაღში იშვა, მისით ნაყოფიერებდა, მისი ცხოველყოფელი და განმაახლებელი ძალით ისრუტავდა იმ საუკეთესოს, რაც კი ოდესმე შეუქმნია შოტლანდიის ხალხს. ცხოველხატოვანება ენისა, ხალხური ლექსიკა, მახვილგონივრული, ფილოსოფიურ განზოგადებამდე მისული სხარტულები, მეტაფორები და სახეები რომლითაც იგი აზროვნებს, ხალხურ შემოქმედებიდან იღებს სათავეს. ამ შემოქმედისათვის საარსებოდ აუცილებელი გარემოთი ბერნსი განებივრებული იყო, მაგრამ ასევე გაანებივრა და გაანაყოფიერა მან მშობელი ხალხის კულტურა, ვინაიდან მისი ყოველი სიტყვა სოფელ-სოფელ ზეპირგადაცემით გადადიოდა შოტლანდიელ ხალხში და ამდიდრებდა მის სულსა და გულს. ეს იყო ნამდვილი კულტურთრეგერობა საკუთარ ხალხის მიერ პროგრესული კულტურის შესათვისებლად (შდრ. ც. თოფურიძე, 1954).

უპირველესი, რითაც შეიძლება ბერნსის პიროვნება და პოეზია დახასიათდეს თავისუფლებისადმი, როგორც ადამიანის ღვთის სიყვარულის ობიექტად მაუნჯებელი, უზენაესი ღირებულებისადმი ღტოლვაა. ამ განწყობითაა აღბეჭდილი საფრანგეთის რევოლუციისადმი მიძღვნილი „თავისუფლების ხე“ (The Tree of Liberty), რომელიც ხელნაწერად თუ ზეპირი სახით გადადიოდა ხელიდან ხელში და გუტენბერგის გამოგონებას მხოლოდ 1838 წელს ეზიარა. ამის უპირატესი მიზეზი არა მხოლოდ ლექსის სულისკვეთება, არამედ პოეტის როგორც ჭეშმარიტად თავისუფალი ადამიანის საქციელი გახლდათ: როგორც ბიოგრაფები გადმოგვცემენ საფრანგეთის რევოლუციის საწყის წლებში ბერნსს აქციზის მოხელედ უმუშავია და კონტრაბანდისტებისათვის ჩამორთმეული ზარბაზნები საკუთარი ნებით რევოლუციონერი ფრანგებისათვის გაუგზავნია. მთავრობამ ზარბაზნები საზღვარზე დააკავა, ბერნსი კი პოლიტიკურად არასაიმედოდ გამოცხადდა (ერისთავი, 1979: 389). პოლიტიკური თვალსაზრისით ლექსის დასკვნითი ნაწილი

იქცევდა ხელისუფლების ყურადღებას და ბერნსის საწინააღმდეგოდ განაწყოდა:

„მეგობარო, საფრანგეთში ხეა ერთი,
მისი ქება ქვეყნად ვის არ სმენია.
მის მხეს ფიცავს, ვისაც უყვარს საფრანგეთი,
მისი მადლით ყველას მოუღხენია.

.....
ბრიტანეთო, განთქმულია შენი მუხა
შენი ფიჭვი და მაღალი ჩინარი,
შენმა სიტყვამ ბევრჯერ შორით დაიქუხა,
ბევრჯერ განახეს ნათელგადამდინარი.
მაგრამ სულ რომ შემორკინო ტყე და ველი,
სადაც საზღვრის მოდარაჯედ შენა ხარ,
კიდით კიდე დაიარო მიწა ვრცელი,
ამ ხის ნერგებს ვერსად წამლად ვერ ნახავ.

.....
მაშ, ვუმდეროთ სანუკვარს და სანეტაროს,
ამ ხეს, ჯერაც ჩვენს მიწაზე არყოფილს,
და ვუსურვოთ ძველ ბრიტანეთს, მეგობარო,
ჩვენც გვაგემოს მისი ტკბილი ნაყოფი.

(თარგმანი თ. ერისთავისა)

თავისუფლების თემატიკაზე შექმნილი ბევრი ლექსი შოტლანდიელმა ხალხმა სიმღერად აქცია და სამუდამოდ მიისაკუთრა, როგორც უდიდესი განძი სულისა და გონებისა. ასეთი ბედი ერგო „შოტლანდიურ მარსელიოზად“ მონათლულ ლექსსაც - „ბრუსი მიმართავს სკოტლენდის ლაშქარს“ Scots, wha hae wi'Wallace Bled. Bruce's Address to His Army“ (1794 წ.), რომელსაც დღესაც ძველებური გზნებით ამღერებენ სამშობლოში:

„თქვენ, ვინც ჰქროლით ქარდაქარ, ბრძოლით ბრუსის
მხარდამხარ,
ვინაც საკვდავად მზადა ხართ, - დღეს სიკვდილის დროა!
ელავს მზეში ჩაჩქანი, კარზე გვადგას ლაშქარი,
მოჰყავს ედვარდს ლაშქარი, - ბორკილები მოაქვს!
მაშ, ვინც ფიქრობს, დაგვტოვოს, იარაღი დაყაროს,
ლაჩრად ქედი წახაროს, - მოსახდენი მოხდეს!
მწყობრში დარჩეს ვაჟკაცი, ვისაც ხმლების კაშკაშში
ურჩევნია კაცურად სამშობლოსთვის მოკვდეს!
წინ! მახვილი ვაწივლოთ! მიწას სისხლი ვაწვიმოთ!
ბორკილები ვაცვილოთ, ძმანო შვილთა ჩვენთა!

წინ! დავამხოთ ტირანი! წინ! დიდება წინ არი!
ან სიცოცხლე ბრწყინვალე, ან სიკვდილი ერთად!”

(თარგმანი მ. ლებანიძისა)

ბერნსი თავისუფლებას სიყვარულში, მის როგორც, ადამიანის მასუღდგმულებელ ძალაში ჭერეცს. როგორც თავისუფლება არის მოქმედი ძალა, ადამიანის ყოველდღიური ცხოვრების გამჭოლი, ისე სიყვარულიც. იგი ზენა გრძნობაა, განგებით მოვლენილი ნეტარება, მაგრამ არა აბსტრაქტული ცნება, არამედ ადამიანის სულიერების განმახორციელებელი გრძნობა. სიყვარული მისი განხორციელების გარეშე არ არსებობს - ასეთია ბერნსის სიყვარული, წრფელი და ვნებიანი, პირველქმნილი და ნეტარებით აღმავსებელი; იგი სულია განხორციელებული და ხორცი გასულიერებული. ამიტომაც ვნებით დამუხტული ბერნსის სიყვარული არასდროს გადადის ზღვარს, მუდამ ინარჩუნებს უბიწობასა და ამადლებულობას. ამიტომაც, ბერნსის ლექსებში, როგორც ამას მოხდენილად ამბობს თ. ერისთავი, სიყვარული „მსუბუქფრთიანად, ლაღად და ბუნებრივად შემოდის“ (ერისთავი, 1979: 31). მაგალითად, ასე:

„ირწევა მწვანე ლერწამი, თავზე ევლება ქარია,
რაც ქვეყნად გამიხარია, სულ გოგოების ბრალია,

.....

მე ოღონდ სადმე ბინდისას სატრფოს მოვხვიო მკლავია,
წინ წყალი, უკან მეწვერი, შიგაც სიმდიდრის ზვავია.

.....

ჯერ შექმნა დედა ბუნებამ, ჯიში და მოდგმა კაცების,
ხელის გაწაფვას რომ მორჩა და დაოსტატდა სავსებით,
დააგვირგვინა ხელობა სუსტი და ნაზი არსებით“

(თარგმანი თ. ერისთავის).

ყველაზე მიწიერი, ვნებით სავსე განცდების გადმოცემისასაც კი ბერნსი ზეგარდმოშთაგონებულ მიჯნურად რჩება, რომლისთვისაც სიყვარული ადამიანის მათავისუფლებელი ღვთაებრივი ძალაა:

„.....ლბილი იყო - აბრეშუმი თმის, ჩვილი იყო - ბაგე კოცნის
ღირსი,

ტკბილი იყო - ყველაფერი მშლის, ვინც ლოვინი

გამიშალა, მისი.

ვკოცნე, ვკოცნე ძუძუ-მკერდი ბროლის, ბაგე შეინდის და

ყვრიმალი შაქრის....

და ჩემსა და ძელურ კედელს შორის ჩაეძინა მას უგონოდ

.....
მზე ამოდის, ხოლო მთვარე ჩადის, წლები გადის,
წარსული კი ბრწყინავს;
ვერაფერი ვერ ჩააქრობს სანთელს, ვერასოდეს, თუნდ
სამარის პირას,

ვერასოდეს დაგივიწყებ ცირას.“

(„ლოგინი რომ გამიშალა ცირამ..., თარგმანი მ. ლებანიძის).
რობერტ ბერნსი უყვარს სიცოცხლე, მთელი მშვენიერებით, მისი სისავსით და სისრულით, რომლის მიწიერი მასახიერებლებიც მის გარშემო მყოფი ადამიანები არიან. არავინაა გლეხის გოგოზე ღამაში და უბრალო, იგი უმჯობესია ყველა ღამაზმანზე, რომლის კანის ფერი გედის სითეთრეს აღემატება (swan-white neck), თვალები ცის ვარსკვლავების (and her two eyes, like stars in skies) სიკაშკაშეს. მერე რა, თუ ხანდახან ჭკავის ყანაში უწევს ტოპვა, ის მაინც ყველაზე მშვენიერია.

ბერნსს ჰყოლია თავისი მუზა, უნახესი და უღამაზესი ჰაილენდელი ასული – მერი კემპბელი; ქორწინებამდე ცოტა ხნით ადრე გარდაცვლილ მერის რამდენიმე ლექსი უძღვნა პოეტმა – „ცად ასულ მერის“, „აფტონის წყალო“, „ჩემი მთიელი მერი“ და სხვ.

„კენტო ვარსკვლავო, მიბნედილ ფერის, მზესთან
შეხვედრას სულ რომ იჩქარო
რაც დაეხუჭა თვალები მერის, ეს მერამდენედ გახსენ ცის
კარი,
მერის ხატებავ, სადა ხარ ნეტავ, სადა გაქვს ბინა და
სამყოფელი,
უფიერფასესო, ნეტავ თუ ხედავ, როგორ მემწარა

წუთისოფელი“
(„ცად ასულ მერის“. თარგმნა თ. ერისთავმა).
ლექსში „პასუხად მისის სკოტს“ ბერნსი წერს:

„გულში შედგა სიყვარულის რია-რია, - სიმღერა ხომ
სიყვარულის ზიარია,
მაგრამ რითმა მღალატობდა ლექსში,
ვიდრე გვერდით არ მომიდგა ნაზი ციცა,
სიხარული არ მომბერა მაღალ ცისა, არ ამანთო მწყობრი
სიტყვის ემხით.
იმ თვალების ელვარებას ახლაც ვხედავ, ახლაც ვხედავ
იმის ჯადო ღიმღს,

სიყვარულის სიმღერა რომ დამაბედა, რომ შემიძრა გულის
ყველა სიმი.
კვალში მედგა, ცეცხლში მხვევდა, თვალს მიყრიდა
თვალში,
რიდი მქონდა, შიში მქონდა იმ თვალების მაშინ“

(თარგმნა თ. ერისთავმა).

პოეტის გვერდით მდგომი „ნაზი ციცა“, რომელმაც, მისივე თქმით, ააფერადა და ელვარება შესძინა მის რითმას, მთიელი მერი უნდა იყოს, თავისუფალი ჰაილენდის ტურფა ასული, პოეტის მუხად ქცეული, შოტლანდიელი ერის მარადიული სიყვარულის სიმბოლო. ამიტომაც იყო, რომ მადლიერმა ხალხმა პოეტის შთაგონების წყაროდ მოვლენილი ასულის ნატიფი ძეგლი აღმართა დანუნში და ერთიც გრინოკში, მშვენიერი მერი კემპბელის საფლავზე (ერისთავი, 1979: 390).

უკვდავი, წმიდა სიყვარულით საგსე სტრიქონები უძღვნა ბერნსმა მეუღლეს ჯინ არმორს; ჯინის მშობლებს თურმე არაფრად ეპიტნაგებოდათ დარიბი მეღექსე სასიძო და მათი შეუღლების წინააღმდეგი ყოფილან.

ბერნსს უზადო ნიჭი ჰქონდა, ყოველდღიურსა და სადაგში აღმოეჩინა დიდი და აღნიშვნის ღირსი, გაემარადიულებინა იგი. მისი ცხოვრების დეტალებიც ქცეულა მადლით ცხებული პოეზიის საგნად. იგი გლეხური წრიდანაა გამოსული და არასოდეს არ დასცილებია მიწათმოქმედის შრომას, მშობელი ხალხის ჭირ-ვარამით ცხოვრობდა, მათი ენით მეტყველებამ შეაძლებინა ლაკონიური და უბრალო ფორმით გადმოეცა დიადი გრძნობები და განცდები, ღრმა აზრები, რომლებიც ხალხის სულს და გონს ხსნიან, მშრომელი ადამიანის ღირსებას, მის ოცნებას და უმთავრეს მისწრაფებას თავისუფლებისა და ბედნიერი ცხოვრებისადმი. ბერნსის ლექსების გმირები უბრალო ადამიანები არიან, მხგნელ-მთესველნი, მჭედლები, მემალაროვე, მწყემსი თუ ჯარისკაცი, კეთილი და მამაცი ადამიანები, ნაზი შეყვარებულები და ომში მხნედ მიმავალნი. ამიტომაცაა, რომ მკველვრები მას მეთვრამეტე საუკუნის ინგლისური ლიტერატურის ყველაზე მკაფიო „ხალხოსანს“ უწოდებენ. ძალზედ საინტერესო გვეჩვენება ამ მხრივ „მინდვრის თავგს (რომელსაც სორო დაუნგრია ჩემმა სახნისმა) „To a Mouse, On Turning Her up in Her Nest with the Plough“:

„ფეხმარდო წრუწუნავ დამფრთხალო,
ეგ გული რა მწარედ ფართხალობს,

ნუ ჩქარობ, თავი ქვას ახალო შიშით და ზარით,
მოიცა არ მოგკლავ, საწყალო ამ ჩემი ბარით.

.....
დაგექცა სახლ-კარი პაწია, შიგ ახლა ქარები დაძრწიან,
რა მწარე სვე-ბედი გაწვია შენ კაცის რისხვამ,
ბოგანო დატაკად გაქცია ამ დილას სისხამს.

ცხოვრებამ სიმწარე, თავუნა, ნუ ფიქრობ მარტო შენ
გარგუნა,
ბედის ჩარხს უკუდმა აბრუნებს დროება მკაცრად,
არ ზოგავს, ერთგვარად აღონებს თავგსაც და კაცსაც.
არც ისე მწარე გახდა არჩივი, - შენ მხოლოდ დღევანდელ
დარდს ჩივი,
და მე კი მომავლის აჩრდილებს შევეყურებ შიშით,
წარსულსაც, დალეულს დარდშივე, ვიგონებ ვიშით“

(თარგმანი თ. ერისთავისა).

როგორც მკვლევრები გადმოგვცემენ, ეს ამბავი, ბერნსის თანასოფელთა მოწმობით, მართლაც მომხდარა, ბერნსი შეუძრავს სოროდანგრეული თავისი შეშინებულ ფართხალს თავის გადასარჩენად. ეს ჩვეულებრივი, გლეხური ცხოვრების ყოველდღიური, ბანალური ამბავი გააუკვდავა ბერნსის ნიჭიერებამ, ლექსის თითქოს მარტივმა, მაგრამ დრმა აზრმა შტააგონა მოქანდაკე, რომელმაც პოეტის საფლავის სკუპლტურულ კომპოზიციაში ჩართო გუთანზე დაყრდნობილი ფერმერის და ხნულში მოცუხცუხე თავისი ქანდაკება. საფლავის კომპოზიციაში მეორე ფიგურაცაა ზეციური ქალისა, რომელსაც ეკლიანი გვირგვინი უჭირავს - „ეს მისი ლექსის „ზმანების“ პერსონაჟია და მუზას განასახიერებს“.

ხალხის წიაღიდან გამოსული პოეტი, მისი თანამედროვეების გადმოცემით, პირდაპირი და სიმართლის მოყვარული ადამიანი იყო. ეს მის სტრიქონებშიც იგრძნობა, პოეტი არ უფროთხის განსაცდელს, არ გაურბის მოსალოდნელ რისხვას ძლიერთაგან წუთისოფლისა, ვისაც მისი მახვილი კალამი მამხილებლად სწვდება. ამ მხრივ ნიშანდობლივია მისი „სიზმარი“ (The Dream, 1786), რომელიც პოეტის თანამედროვე მეფე ჯორჯ III ეძღვნება. ლექსი, მისი შინაარსის გამო, ბერნსის სიკვდილის შემდეგ დაიბეჭდა. ლექსს აქვს საინტერესო, ირონიული მინაწერი: „პოეტს ესიზმრა, რომ ესწრებოდა მეფის დაბადების დღის საზეიმო ცერემონიალს 1786 წლის 4 ივნისს და ამ ლექსით

მიმართა მეფეს. მას იმედი აქვს, რომ სიზმარს სახელმწიფო
ლაღალტად არ ჩაუთვლიან.“

„.....ვერ ვიტყვი მეფეო, რომ ჩემი ლექსები
ნატიფი რითმით მაქვს ნაქარგი;-
სიმართლე ურჩია, თავს არსად დამალავს,
არ უკვარს მანჭვა და ლაქარდი.

.....
ღმერთმა დამიფაროს, აუგად ვახსენო მე კანონმდებლობა
ინგლისის
და ვთქვა, რომ არ გყოფნით ამ ერის მართვისთვის
სიბრძნე და მეფური სინდისი.
მაგრამ ის უნდა ვთქვა, რომ ძლიერ მაკვირვებს,
ვის ანდეთ სამართლის სადავე- ცხენების ჩონჩორიკს რომ
უნდა ხვეტავდნენ
ისინი ქვეყანას მართავენ, ამ ძნელბედობის დღეს“

ბერნსის სატირის ისრები, როგორც ვხედავთ, თვით მეფესაც
სწვდება, მთელს მის კამარილიას, არ ინდობს პრემიერს –
უილიამ პიტს. ლექსში მეფე არც ისე ჭკვიანია, რომ სამეფოს
მართავდეს. დიდკაცობა ყველგან ქვეყანას, ხალხი კი მძიმე გა-
დასახადების ქვეშ მოკუნტულა და თავის გადარჩენაზე ფიქ-
რობს:

„ბრიტანეთს მიეცით ნანატრი მშვიდობა, -
იმთვლებს დამტვრეულ კიდურებს,
გადასახადი კი ცხვარივით კრეჭავს და ხანდახან მის
ტყავსაც შიგ ურევს.
მე რა მესაქმება, ერთი გლეხკაცი ვარ, არ მინდა ჩინი და
პატივი,
ოღონდაც, ბალახის ჭამა ნუ მომიწევს, მინდორში
გაშვებულ ბატივით
ერთ მშვენიერ დღეს.
არა, უნდობლობას სულაც არ ვუცხადებ პერსონას ვილიამ
პიტისას,
ვალეები ბევრი გაქვთ, უფალო მეფეო, დაფარვა იკისრა.“

(თარგმანი თ. ერისთავისა).

ბერნსი, როგორც მკვლევრები აღნიშნავენ, დიდი ფრანგი
განმანათლებლის რუსოს თაყვანისმცემელი და თანამოაზრე
იყო და მის მსგავსად ცივილიზაციით გაურყვნელი ადამიანი
ბუნებასთან ახლოს, სოფლურ გარემოში ეგულებოდა, სადაც,

მართალია, სიღარიბეს დაესადგურებინა, მაგრამ მის საპირ-
წონედ უხვად იყო სიწმინდე, სიმართლე, ნამდვილი წუხილიცა
და ნამდვილი მხიარულებაც. სიღარიბისა და სიმდიდრის და-
პირისპირება მისთვის არაა მხოლოდ სოციალური უსამართ-
ლობის გამოვლენა. ის უფრო ღრმა, ფილოსოფიური პრობ-
ლემაა, ეგზისტენციალური. და მაინც ადამიანის არსებაში
ბუნებითად მოქცეული იმპულსი ზნეობისა, პოეტის რწმენით,
აუცილებლად გაღვივდება და ადამიანსაც გაათავისუფლებს
მისი წარმწყმედი, მასშივე არსებული, უკეთურებისაგან (ჭელიძე,
1964: 5-8).

რობერტ ბერნსის სატირა ხალხური იუმორითა და
ხალისიანი განწყობითაა გაჯერებული. მსუბუქად, უბოროტოდ,
მაგრამ დაუნდობლად ამხელს იგი საზოგადოებრივი ცხოვრების
უკეთურებას, თავაშვებულობასა და ქარაფშუტობას „ელიტა-
ლური წრეებისა“, სამღვდელოების და სახელწიფო მოხელეების
ფარისევლობას, უსულგულობას იმ ადამიანების, რომლებსაც
ცხოვრების აზრად და მიზნად მხოლოდ წუთისოფლის სიამენი
დაუსახავთ;

ვილის ლექსიდან „წმინდა ვილის ლოცვა“ – თავი ღვთის
ერთგულ, უცოდველ კრავად რომ წარმოუდგენია, თავად გარ-
ყენილების მორევში ჩაფლულს სხვათა მხილება და განქიქება
დაუსახავს ცხოვრების აზრად. მას ზიზღსა ჰგვრის თავი-
სუფალი ნების ადამიანები, სიცოცხლით და იმედით სავსენი,
რომლებსაც დოგმატები კი არა, ჭეშმარიტი სიყვარულისა
სწამთ:

„ვადიდებ უფალო, მაგ ძალას, მაგ სახელს,
სხვას ბნელში ატარებ და ბნელში ასახლებ,
შენი რისხვისაგან მრავალი ცახცახებს - დასჯილი
უბრალოდ,
მე კი მანათობელ ჩირადნად დამსახე, იდიდე უფალო!
გუშინდამ.... შენც იცი, დამყურებ ზევიდან, მეგისთან
ვიყავი-“

აბა და ჰეიდა! .....

ლიზის ნუ მისხენებ, მეც მაგას ვჩივი და
ჩემს თავს ვსაყვედურობ, - ეს რა მომივიდა,
ნასვამი ვიყავი პარასკევ დილიდან, იმან თუ მიბიძგა,
თორემ ნამუსისთვის თავს მსხვერპლად მივიტან,
შენს სახელს ვიფიცავ!“

ასეთია ვილის მორალური სახე, მაგრამ მისი ფარისევლური ბუნება ვერ ისვენებს სხვათა კეთილი ბუნებისა და მოყვასისადმი სიყვარულის შემქურე, დღემუდამ დაეძებს შარსა და ბოროტებას:

პირველად, უფალო, მიხედე ჰამილტონს,
ლოთი და შფოთია, შენს სახელს არ ინდობს,
თამაშობს ქაღალდს და თან ისე რაინდობს,
ისეთი ხიბლი აქვს, რომ ხალხი ბრიყვდება,
ზურგს გვაქცევს ამიტომ, ივიწყებს ბიბლიას .....
ჭირი შეუშე მის თაროს, ქანდარას,
მის ხახვს და კარტოფილს“

(თარგმანი თ. ერისთავისა).

წმინდა ვილის მრისხანებას პრესვიტერიანებიც იმსახურებენ და ის, „ენატარტალა“ ეიკინიც, რომელსაც წმინდა ღვთისმსახურისათვის „ქოქოლა“ დაუყრია. ყველა ცოდვილი და დამნაშავეა, მხოლოდ ვილის ეკუთვნის „წყალობა ღვთიური“, დიდებაცა და სახელიც და, რაც მისთვის უმთავრესია, – „ყოველდღიური ცხოვრების სიამე“, რათა „მარადიული ბრწყინვით“ იფოფინოს, ვითარცა კრავმა უცოდველმა.

ლექსის დაწერის საბაზად ნამდვილი ისტორია ქცეულა – ბერნსს ძმასთან, გილბერტთან ერთად 1784 წელს ეირის საგრაფოში გეეინ ჰამილტონისაგან იჯარით აუღიათ მოსგილის ფერმა, რომლის სახელის მიხედვით პოეტს „რობი მოსგილსაც“ კი ეძახდნენ თურმე. ეს პერიოდი სავსეა სასიყვარულო თავგადასავლებით და წვრილ-წვრილი, უბოროტო ავანტიურებით. სხვათა შორის, მაწმინდელი დაუცხრომელი სატრფიალო თავშექცევის უცოდველ ნაყოფს პოეტმა მშვენიერი ლექსი უძღვნა - „ჩემს უკანონო შვილს“. ამიტომაც იყო, რომ ბერნსი მოხლინის ეკლესიაში „მონანიების სკამზე“ დასვეს და შეაჩვენეს ამ ცოდვისათვის; შეჩვენება-მონანიების რიტუალში მოხლინის ეკლესიის მნათე უილიამ ფიშერი – ლექსის „წმინდა ვილი“, ლოთი და გარყვნილი, მზაკვარი, ყოველად უპრინციპო ადამიანი - განსაკუთრებული მონდომებითა და სიამით მონაწილეობდა.

მოხლინელი ადვოკატი გეეინ ჰამილტონი ლიბერალურად განწყობილი, კეთილშობილი კაცი, მომლხენი და მეგობრების მოყვარული, რომელიც დაახლოებული იყო ბერნსების ოჯახთან, სამღვდელოებას მაინცადამაინც არ სწყალობდა. ვილი ფიშერი სათავისო დროს ელოდებოდა, რათა ანათემას გადაეცა

ადვოკატი. ერთხელაც ჰამილტონმა შაბათის უქმე დღეს მსახურს ახალი კარტოფილის ამოთხრა სთხოვა სადილისათვის. ასეთი „მკრეხელური ფაქტი“ უწყურადღებოდ არ დაუტოვებია ღვთისმოსავ მნათეს და საჯაროდ შეაჩვენა იგი, თანაც ჯარიმის გადახდაც მოსთხოვა თურმე, რაც სასაცილოდაც არ ეყო ჰამილტონსა და მის მეგობარს ეირენელ ნოტარიუსს რობერტ ეიკინს, ცნობილ „ორატორ ბობის“. ეიკინი ჰამილტონისა და ფიშერის ერთი სასამართლო დავისას, როცა პრესვიტერიანებმაც ჰამილტონის მხარე დაიკავეს, დამცველად გამოდიოდა და ბრწყინვალე სიტყვით წარმატებით დაასრულა პროცესი. ასეთია ამ ლექსის პერსონაჟების ნამდვილი, ცხოვრებისეული თავგადასავალი, რომელიც, ზოგადად, პირმოთნეობის, ფარისევლობის და ადამიანურ მანკიერებათა განმაზოგადებელ სატირულ მხილებად იქცა რობერტ ბერნსის უკვდავი ნიჭის წყალობით (ერისთავი, 1979: 391).

ბერნსის ბედნიერება შრომაშია, იმ სოფელზე ზრუნვაში, რომელსაც შოტლანდია და მისი ხალხი ჰქვია, სხვა დიდება და ფუფუნება არ ეკარება მის სულს და გონებას. სიმდიდრე და ფული „ბოროტის ზეიმა“, მისი საცთური:

„წყეულიც იყავ უშნო ქაღალდო,
კაცმა სიცოცხლე როგორ გაგანდოს!
მე სიყვარულიც კი გამერიდა,
გამაგდებინე ჭიქა ხელიდან.
ამ ქვეყნად ღმერთი მართლაც არ არის,
დააბეჩავე კაცი ალალი“

(„წარწერა ქარაღდის ფულზე“, თარგმნა ფ. ბერიძემ).

შოტლანდიაში დღესაც არის ერთი მშვენიერი ტრადიცია – ბერნსის ბაღადის „ტემ ო'შენტერი“-ის საჯარო ზეპირი კითხვა, რომელშიც ყველანი მონაწილეობენ, მოსწავლეები, მასწავლებლები, სტუდენტები და პროფესორები, ყველა პროფესიისა და ფენის ადამიანები. სოფელ ალოუეიში, იქ სადაც ბერნსის კოტეჯია, ბაღის კუთხეში ღუდის კათხით ხელში მხიარულად მუსაიფობენ ბაღადის პერსონაჟები – თავად ტემ ო'შენტერი და მისი მეგობარი ხარაზი ჯონი.

ასეთივე კომპოზიცია დგას სოფელ კირკოსვალდში, სადაც ხარაზი ჯონის სახლთან, რომელიც სინამდვილეში თავად პოეტის უახლოესი მეგობარი იყო - ჯონ დევიდსონი. ბაღდას რაღაც ავტობიოგრაფიული ამბავი უდევს საფუძვლად. თვითონ

პოეტი ხომ თავგადასავალებით მოცული და ლუდის მოყვარული, იუმორით გამთბარი, მიწისა და სიცოცხლის მეხოტბე „ცქაფი ბიჭი“ იყო, „ჭკუისკოლოფა“ და „ირმისფეხება ქალწულების“ რისხვა (ერისთავი, 1979: 393).

ბერნსის პოეზიას მკვლევრები წინა რომანტიკული ხანის შემოქმედებით ძიებებთან აკავშირებენ. ფაქტი ისაა, რომ რობერტ ბერნსი თავისი შემოქმედებით არღვევს საზღვრებს ყოველგვარი „იზმისა“. მის ლექსებში ზოგი სენტიმენტალიზმის გავლენას ამჩნევს, ზოგი რომანტიზმის კვალს დაეძებს (სოხაძე, 2008), და ეს ალბათ ბუნებრივიცაა, რობერტ ბერნსის ღვთიერკურთხეული ნიჭიერება, ჩვენ ასე ვფიქრობთ, არც ერთ ამ მიმდინარეობათა ჩარჩოებში არ ეტყვა, მისი ლექსი შეიძლება სენტიმენტსაც შეიცავს და რომანტიკასაც, როგორც ნებისმიერი მაღალი, ჭეშმარიტი შემოქმედება.

ბერნსი დიდებამ მაღევე იპოვა, მაშინვე, როგორც კი მზის შუქი იხილა მისმა კრებულმა „ლექსები დაწერილი უმეტესად შოტლანდიურ დიალექტზე“ (Poems Written Chiefly in the Scottish Dialect, 1786); იგი აღიარებულ იქნა შოტლანდიის სინდისად, მასში ხედავდა შოტლანდიელი ერი საკუთარ პოლიტიკურ სუვერენულობასაც კი, ამიტომაც მისი დაბადების დღე 25 იანვარი შოტლანდიის ეროვნულ დღესასწაულად იქცა, რომელიც დიდი სიამაყითა და ზეიმით აღინიშნება ხოლმე ყოველწლიურად.

„ქოხმახში შობილი, მერცხალივით ბიჭი, რობინი“, როგორც ერთ ავტობიოგრაფიულ ლექსში უწოდებს თავს, ეწია ნატვრის ასრულებას – მშობლიური შოტლანდიის სამსახურში გალია წუთისოფელი, ისეთსავე ქოხმახში, როგორშიც იშვა, რადგან არასოდეს უძებნია სხვა სიმდიდრე და პატივი, გარდა ამ სანუკეველი სამსახურისა:

„ვიცით ვიტყვი, - იმ დღეიდან აქამომდე
ერთი დიდი და უცვლელი ნატვრა მომდევს,
ნატვრაა თუ ჩემი გულის ფეთქვა:-
ის მინდოდა, - ყველა ფიქრი,
ყველა გარჯა
შოტლანდიის სამსახურში დამეხარჯა,
სხვა თუ არა,
ლექსად მაინც მეთქვა.
მე ეკლიან თავცეცხლასაც შევხაროდი,
არ ვახლებდი ნამგალსა და დანას,

რომ სამშობლოს საყვარელი სიმბოლოთი
ვამაყა ჩემი ქერის ყანას.
არც რამ მსურდა, არც რამ მშურდა
სხვა ერის და სხვათა ყოფის,
შოტლანდიის შვილი რომ ვარ
საამაყოდ ესეც მყოფნის“

(„პასუხად მისის სკოტს“, თარმანი თ. ერისთავისა).

ჩვენი ეს პატარა ნარკვევი რობერტ ბერნის შესახებ მისი ერთი, საქვეყნოდ ცნობილი ლექსით უნდა დავასრულოთ: „ცოლი მყავს და ნამუსი მაქვს“ შოტლანდიელთა საყვარელ სიმღერად იქცა. იგი ნამდვილი ჰიმნია სიყვარულის, გულწრფელობის, პატიოსნების და თავისუფლების, რაც ყველა მაღალ და ზნეობრივ გრძნობას აერთიანებს, ამიტომაცაა, რომ ყველა თაობისა და გემოვნების ადამიანი ღიღინებს მის სტრიქონებს და არა მარტო შოტლანდიაში. კომპოზიტორმა გ. ცაბაძემ ამ ლექსზე მშვენიერი, ერთობ პოპულარული სიმღერა შექმნა (სიმღერაში ლექსის მხოლოდ დასაწყისი სტროფია შეცვლილი):

„ცოლი მყავს და ნამუსი მაქვს,
არ დაეუთმობ არავის,
რქებს ვერაფერ ვერ დამადგამს,
არც დავადგამ არავის.
ფულს დავხარჯავ, თუ მაქვს ჩემი,
არ ვუმაღლი არავის,
არა მაქვს რა გასაცემი,
არც სესხსა ვთხოვ არავის.
მე არავის ვემონები, არც ვბატონობ არავის,
მტერს შიშველი ხმალით ვხვდები,
ქედს არ ვუხრი არავის
გავიხარებ, გავლადღები,
არ ვიდარდებ არავის,
თუ არავის ვენადგვლები,
არც მე დავდევ არავის“

(თარგმანი თ. ერისთავისა).

დასკვნა. ამგვარად, განუზომელია რობერტ ბერნის დამსახურება შოტლანდიური ლიტერატურის განვითარების მხრივ. ბერნსმა გაამდიდრა და გაამრავალფეროვნა შოტლანდიური ხალხური ლექსიკა, მშობლიური ხალხის კულტურა, შოტლანდიელი ხალხის ენა პოეზიის ენად იქცა. თავისი უკვდავი

ლექსებით მებრძოლ სულისკეთებას აღვივებდა ერში და, ამავე დროს, ვაჟკაცური ქმედებისაკენ უბიძგებდა მას.

შოტლანდიელმა ერმა შეიყვარა და სათანადოდ დააფასა თავისუფლებისა და სიყვარულისათვის თავგამოდებით მებრძოლი პოეტი, რომლის გენიაც მშობლიური ხალხის წიაღში იშვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

თოფურიძე, 1959 – თოფურიძე ც., ბერნსი რ., „ცისკარი“, თბ., 1959.

ჭელიძე..., 1964 – ჭელიძე ვ., ბერნსის ლირიკა რ., თბ., 1964.

შოტლანდიური პოეზია, თბ. 1979, შესავალი წერილი თ. ერისთავის.

სოხაძე, 2005 – სოხაძე თ., რობერტ ბერნსი ქართულ სინამდვილეში, „კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა“, თბ., 2005, № 8.

ბერნსი, 1982 _ Бёрнс Р. Стихотворения – The Poetical Works .М., 1982.

თხრობის თავისებურობა „გლახის ნაამბობში“

მოკლე შინაარსი

„გლახის ნაამბობის“ მხატვრული სტილის შესასწავლად ავტორის თხრობაზე დაკვირვება და იმ თავისებურებათა გათვალისწინება, რომელიც ნაწარმოების სტილურ მთლიანობას განაპირობებს, უმნიშვნელოვანესია.

ჩვენი კვლევის მიზანიც თხრობის თავისებურების იმგვარი ანალიზია, რომელიც მისი ყველა ელემენტის გამოყოფას და სტილური ფუნქციით წარმოჩენას გულისხმობს. ყველაზე თვალში საცემი ამ მხრივ თხრობის ფორმაა – მოთხრობა მთლიანად აღსარებაა პერსონაჟის მიერ სიკვდილის წინ თქმული, შესაბამისად, თხრობაც პირველ პირში მიმდინარეობს. აღსარებისთვის დამახასიათებელია მოსაუბრის მძაფრი შეგრძნება, რომლისკენაც არის მიმართული აღსარება. ეს გათვლა თანამოსაუბრეზე, რომელიც მხოლოდ მსმენელია, მოთხრობაში განაპირობებს ინტონაციასაც. „გლახის ნაამბობში“ მეტყველების ინტონაცია ხშირად იცვლება, რითაც მწერალი თხრობის ერთფეროვნება-მონოტონურობასაც არიდებს თავს და ნაამბობისადმი მოთხრობლის დამოკიდებულებასაც უსვამს ხაზს. აღსანიშნავია ისიც, რომ მსმენელზე მიმართული თხრობა პერსონაჟის აზროვნების მანერას, მისი განცდისა თუ ხედვის სიმძაფრეს განსაზღვრავს. აღსარების ტიპის თხრობისთვის დამახასიათებელ უშუალობასა და გულახდილობას აძლიერებს „ნაამბობის“ ემოციური შეფასება ახლანდელი გამოცდილების ფონზე და იწვევს ტექსტის დატეხვას, შეყოვნებას თხრობაში, თუმცა ეს ამბის დინამიკაზე არ აისახება. თხრობის საერთო რიტმი ჩქარია, მოადგან ეს შეყოვნებები ხელახლა, ახალი კუთხით წარმოაჩენს მოთხრობილ ამბავს და ემოციურად უფრო დამაბუფს ხდის მას. ილიამ აღსარებისთვის ჩვეული უშუალობის ტონს ორგანულად შეურწყა მისი მწერლური ბუნებისთვის დამახასიათებელი ანალიზის ელემენტები და ახლებურად გამოიყენა – პერსონაჟის ბუნების, მისი შინაგანი სამყაროს გახსნასთან ერთად, ეთიკური და სოციალური საკითხებიც გამოკვეთა. კიდევ ერთი დამახასიათებელი ნიშანი ილიას თხრობისა ისაა, რომ მოთხრობელი-პერსონაჟი უბრალოდ კი არ ჰყვება, არამედ მკითხველს უყვება, მკითხველს გულისხმობს, მას მიმართავს. მგვარი თხრობა თავისთავად გულისხმობს უშუალობისა და ინტიმურობის ატმოსფეროს მოთხრობელსა და მკითხველს შორის.

ამ თხრობის სტილური მახასიათებელია კონტრასტიც, რომელიც მთლიანად მსჭვალავს ნაწარმოებს და მის სტილურ დომინანტს წარმოადგენს.

THE NARRATIVE FEATURE IN “THE TALE OF A POOR MAN”

Abstract

To study the artistic style of “The Tale of a Poor Man”, it is important to observe the author’s narration and envisage those features which ensure stylistic integrity of the work. The aim of our research is the analysis of those narration features which mean to separate all elements and show the stylistic function. The most striking is the narration form –the story is the confession of a narrator before his death. Accordingly, the narration is in the first person.

A keen sense of the narrator is expressed in his confession which is directed to the partner who is only a listener. It somehow causes the intonation of the story. The speech intonation in “The Tale of a Poor Man” often changes. Doing it the writer avoids using monotonous narration and highlights the narrator’s attitude.

The narration directed to the listener defines the character’s thinking manner, the persistence of his feelings or vision. Emotional evaluation of “narration” strengthens immediacy and openness that characterizes the confessional type narration in the background of the experience and causes the separation of the text and delay in narration. Though, the subject does not affect the dynamics of the story. The narration rhythm is fast, as delays make narration emotionally stressed. Ilia merged the elements of analysis characteristic to authors with the Immediacy usual tone that was characteristic to the confession and used it in a new way- together with the opening the character’s inner world, he highlighted the ethical and social issues.

One more characteristic of Ilia’s narration is that narrator-character not only narrates but he retells it to the reader. Such kind of retelling means intimacy and openness between the narrator and the reader.

Contrasting is a stylistic characteristic to the narration, it is dominant.

საკვანძო სიტყვები: სტილური დომინანტი, თხრობის რიტმი, ინტონაცია, აღსარება, კონტრასტი, მკითხველი.

Key words: stylistic dominant, narration rhythm, intonation, confession, contrast, reader.

შესავალი. „გლახის ნაამბობი“ – აღსარებაა პერსონაჟის მიერ სიკვდილის წინ თქმული, შესაბამისად, თხრობაც პირველ პირში მიმდინარეობს. იგი ჩანაცვლებს ავტორის სიტყვას. შედეგად მწერლის მხატვრული ჩანაფიქრი და მისწრაფება ძალზე ფაქიზად და შეუმჩნეველად გარდატყდება პერსონაჟი-

მთხრობლის სიტყვაში. აღსარებისთვის დამახასიათებელია მოსაუბრის მძაფრი შეგრძნება, რომლისკენაც არის მიმართული აღსარება. იგი ისევე, როგორც დიალოგის რეპლიკა, კონკრეტულ ადამიანს მიემართება, მის მოსალოდნელ რეაქციას, მოსალოდნელ პასუხს ითვალისწინებს. ეს გათვლა თანამოსაუბრეზე, რომელიც მხოლოდ მსმენელია, მეტ-ნაკლებად აისახება ინტონაციაზე. „გლახის ნაამბობში“ მეტყველების ინტონაცია ხშირად იცვლება, რითაც მწერალი თხრობის ერთფეროვნება-მონოტონურობასაც არიდებს თავს და ნაამბობისადმი მთხრობლის დამოკიდებულებასაც უსვამს ხაზს. ილია პირველივე ნაწარმოებში ქმნის მისი მხატვრული ჩანაფიქრისთვის ყველაზე შესაფერისი მეტყველების სტილს, რომელიც უშუალობასთან, გულახდილობასთან ერთად უკან მოხედვასა და წარსულის ემოციურ შეფასებასაც გულისხმობს, ანუ წარსული მოვლენებისა და ახლანდელი განცდების, გამოცდილების შერწყმას, უფრო ზუსტად, გლახის განცდებისა და გამოცდილების პრიზმაში გარდატეხილი წარსულის შეფასებას. „გლახის ნაამბობში“ მსმენელზე მიმართული თხრობა არა მარტო მოთხრობის ტონსა და მეტყველების სტილს განსაზღვრავს, არამედ პერსონაჟის აზროვნების მანერას, მისი განცდისა თუ ხედვის სიმძაფრეს. აღსარების ტიპის თხრობისთვის დამახასიათებელ უშუალობასა და გულახდილობას აძლიერებს „ნაამბობის“ ემოციური შეფასება ახლანდელი გამოცდილების ფონზე და იწვევს ტექსტის დატეხვას, შეყოვნებას თხრობაში, თუმცა ეს სიუჟეტური ამბის დინამიკაზე არ აისახება. თხრობის საერთო რიტმი ჩქარია, რადგან ეს შეყოვნებები ხელახლა, ახალი კუთხით წარმოაჩენს მოთხრობილ ამბავს და ემოციურად უფრო დაძაბულს ხდის მას.

მსჯელობა. აღსარება თხრობის ყველაზე მისაღები ფორმა აღმოჩნდა ილიასთვის, რომელმაც ამ ტიპის მეტყველებისთვის ჩვეული უშუალობის ტონს ორგანულად შეურწყა მისი მწერლური ბუნებისთვის დამახასიათებელი ანალიზის ელემენტები და ამით ამგვარი მეტყველება ახლებურად გამოიყენა. იგი პერსონაჟის ბუნების, მისი შინაგანი სამყაროს გახსნასთან ერთად, ეთიკური და სოციალური საკითხების გამოკვეთასაც ემსახურება.

მ. ბახტინის განმარტებით, აღსარება ასახვა-გამოხატულებაა „იმგვარი მოვლენებისა, რომლებიც თვითშემეცნების საზღვრებში სრულდება“ (ბახტინი, 1972: 368). როგორც ვხედავთ,

ილიასთან თხრობის ეს ფორმა უფრო ტევადია, მოვლენები თვითშემეცნების საზღვრებს გარეთაა გატანილი და პერსონაჟის თვითანალიზთან ერთად ზოგად საკითხთა დასმასაც ემსახურება.

„გლახის ნაამბობში“, ფაქტობრივად, ამბავი ბოლოდან იწყება – გარკვეული ექსპოზიციის შემდეგ – იგი კი იმიტომაა მოხმობილი, რომ მთხრობელმა გვაუწყოს, თუ რა პირობებში შეხვდა გაბრიელს. ამბის დასაწყისში გაბრიელი თავისი სიცოცხლის აღსასრულს ელოდება. ხოლო შემდეგ ჩვენს თვალწინ თანდათანობით ჩაივლის მისი მძიმე ცხოვრების ეპიზოდები.

„გლახის ნაამბობი“ ამ მხრივ გამონაკლისი არ არის. ილია თითქმის არც ერთ მოთხრობას (გარდა „სარჩობელაზედ“) არ იწყებს თავიდან. მაგალითად, „კაცია-ადამიანში“ თხრობა შუა ნაწილიდან იწყება. ასევეა „ოთარაანთ ქვრივშიც“. მაშასადამე, აქ გარკვეულ კანონზომიერებასთან გვაქვს საქმე. ილიას პროზის ეს თვისება უკვე შენიშნულია სამეცნიერო ლიტერატურაში და თავისი ახსნაც დაეძებნება: „შეიძლება ითქვას, რომ ილია ჭავჭავაძე ამბის თხრობას იწყებს არსებითის ჩვენებით, უმთავრესის თვალწინ დაყენებით, რათა შემდეგ თანდათანობით დაგვანახოს ამ მთავარის ჩასახვის პირობებიც და მისი განვითარებაც, ერთი სიტყვით, ცხადი გახადოს, გააშიშვლოს და გააანალიზოს იგი“ (მინაშვილი, 1986: 199).

ძირითადი ამბის თხრობას ნაწარმოებში წინ უძღვის შესავალი, სადაც მონადირე-მთხრობელი პირველ პირში გვიამბობს თავისი გატაცების შესახებ, გვიხატავს ირემზე ნადირობის სცენას და ამ თხრობაში ბუნებრივად ურთავს გლახასთან შეხვედრას. გარდა ღრმა აზრობრივი დატვირთვისა, ამ შესავალს თავისი სტილური ფუნქციაც გააჩნია. ამგვარი თხრობით ილია თითქოს მთლიანად იხსნება მკითხველის წინაშე, რათა მის გულწუფლობაში დააჯეროს მკითხველი და მხოლოდ ამის შემდეგ შემოჰყავს გლახა.

ეს შესავალი ილიას კომპოზიციური ოსტატობის მაჩვენებელიცაა. აქ აღწერილი ნადირობის სცენა აზრობრივ განვითარებას გაბროს უცხო ქვეყანაში სიკვდილის აღწერაში ჰპოვებს. დასაწყისში – „... ირემი, იქამდინ ცოცხალი, თავისუფალი და ლაღი, გაირთხო იმ ბალახებზედ, რომლის კალთაშიაც პირველად აახილა თვალი, რომ მიესალმოს ქვეყანასა და ბოლოს უკანასკნელად დახუჭოს, რომ სამუდამოდ გამოესალმოს“ (ჭავჭავაძე, 1988: 132), თავისი დასკვნით: „ისიც კარგია ჩემო

პირუტყვო, რომ იქა კვდები, სადაც დაიბადე. ჩვენ, კაცები, ხანდისხან მაგ ბედნიერებასაც მოკლებულნი ვართ” (ჭავჭავაძე 1988: 133), და დასასრულს – გაბროს უზიარებელი, გლახის სიკვდილით უცხო ქვეყანაში აღსრულება – შესანიშნავად კრავს ნაწარმოების კომპოზიციურ რკალს.

აქვე უნდა აღინიშნოს შესავალშივე წარმოჩენილი ილიას სტილის ერთი დამახასიათებელი ნიშანი. საერთოდ, ილიასთვის ორგანულია ნაწარმოებში ასახული მოვლენებისა და პერსონაჟებისადმი თავისი დამოკიდებულების ჩვენება, მსჯელობა და დასკვნების გამოტანა. ასეა ეს აქაც, ოღონდ პერსონაჟების მეშვეობით და პირდაპირ ჩართულია მათ ერთობ უშუალო, თითქმის ინტიმურ საუბარში. „მე, სწორედ, ნადირობის ტრფიალს რომ იტყვიან, ისა ვარ...“ (ჭავჭავაძე, 1988: 131) და ამდენად, ყურს არ ჭრის, მენტორული ტონის შთაბეჭდილებას არ ტოვებს. ასეა ეს შემდეგშიც, როცა გაბრიელი თავის თავგადასავალს ყვება და თავის მოსაზრებებს პირდაპირ თავის ამბავში ურთავს. ამგვარად ხერხდება მკითხველის აზრების გარკვეული მიმართულებით წარმართვა და თანაც ისე, რომ არავითარ შემთხვევაში არ აღიქმება შიშველ დიდაქტიკად.

მთხრობაში ორი მთხრობელია, ორი პირველ პირში მთხრობელი პერსონაჟი. რად დასჭირდა ილიას ორი მთხრობელი? მას შეეძლო თვითონვე მოეთხრო ის, რაც გაბრიელს აამბობინა (ვარიანტებში ამბავი მესამე პირში გადმოიცემა). აქ კი ერთბაშად ორი მთხრობელია. ეს ამბის დამაჯერებლობის ერთგვარი გარანტია, ასე რეალურობის ილუზია კიდევ უფრო მძაფრდება. ილია თითქოს ამბობს: ამ ამბავს თვითონ ის გაამბობთ, ვისაც გადახდენია, მაშასადამე, აქ არაფერი შეთხზული და მოგონილი.

რაც შეეხება თხრობის ტონს (იგულისხმება დასაწყისი), ილია დაძაბვის გარეშე, ერთგვარი მშვიდი ტონით იწყებს თხრობას თავის გატაცებაზე, ბუნების მშვენიერებაზე, სამყაროს უსამართლოდ მოწყობაზე. ირგვლივ სიმშვიდეა, თითქოს არაფერი ხდება და უცებ პირველი თავის დასასრულს სევდა შეიპარება თხრობაში, რაღაც ავისმომასწავებლად აუღერდება დასკვნითი სტრიქონები: „ისიც კარგია ჩემო პირუტყვო, რომ იქა კვდები, სადაც დაიბადე. ჩვენ, კაცები, ხანდისხან მაგ ბედნიერებასაც მოკლებულნი ვართ“ (ჭავჭავაძე, 1988: 133).

მაგრამ ეს მხოლოდ პირველი აკორდია, პირველი გაელვება სევდისა. მალე გამოჩნდება, რომ ამ გაელვებას უკვალოდ არ

ჩაუვლია. მან თავისი გაგრძელება და ლოგიკური დასასრული ჰპოვა შემდეგში განვითარებულ მოვლენებში, თუმცა დასაწყისში ერთგვარ დისონანსადაც კი აღიქმება. მკითხველისთვის იგი პირველი მინიშნებითი შეხებაა იმ პრობლემებთან, რაც ნაწარმოებში უნდა გამოიკვეთოს და საბოლოოდ ყველა სხვა განწყობილება, აზრი დაჩრდილოს. ამგვარ მშვიდ დასაწყისს სხვა ფუნქციაც გააჩნია. იგი კონტრასტის სახით კიდევ უფრო ამკვეთრებს მომავალ მოვლენათა დრამატიზმს. ამ სიმშვიდეში უფრო მეტად აღიქმება ის დაძაბულობა, რაც შემდეგ დააჩნდება თხრობას.

მოთხრობის მხატვრული ქსოვილის უკეთ გასაგებად საინტერესოა ამბის პირველ პირში თხრობის მხატვრული ფუნქცია.

გარდა ზემოთმითითებული ფუნქციებისა, რომელსაც „გლახის ნამბობში“ ამბის ამგვარი ხერხით გადმოცემა ასრულებს, არის კიდევ ერთი: გაბრიელის მიერ ამბის თხრობა იმითაც არის საინტერესო, რომ პირველი პირით ამბის გადმოცემისას არა მარტო ფაქტები გადმოიცემა, არამედ ამ ფაქტებით აღძრული განწყობილებანი, შეფასებანი. გაბრიელი კომენტარებით ყვება, გამოცდილებამიღებული კაცის კომენტარებით და არა მშრალად, მხოლოდ ფაქტების აღნუსხვით. ასეა დასაწყისიდანვე და ასე გრძელდება ბოლომდე. ჯერ ფაქტი, შემდეგ მისი გაბრიელისეული შეფასება ან მოგონებით აღძრული განწყობილების გამოქვავება და ა.შ.

მაგალითები:

„მე, სწორედ მოგახსენოთ, ძალიან შევიჩვიე ჩვენი პატარა ბატონი, იმანაც შემიჩვია, ასე რომ ბოლოს ეს შეჩვევა მე სიყვარულად გადამექცა. ყმაწვილის გული, შენი ჭირიმე, ადრეულა ყვავილსა ჰგავს: მზე დაჰხედავს თუ არა, გაიშლება, ის კი აღარ იცის, რომ ზამთრის სუსხი კიდევ მოასწრობს ნამდვილ გაზაფხულამდე და დააჭკნობს...“ (ჭავჭავაძე, 1988: 140).

„დათიკოს ვუყვარდი და მეც მიყვარდა. მაშინ რა ვიცოდი სულელმა, რომ ბატონ-ყმობის შუა სიყვარულის ხიდი არ გაიდება? ეგრე ყოფილა ქვეყანაზედა, ცალს თურმე ცალმა უნდა უცალოს!...“ (ჭავჭავაძე, 1988: 140).

„ერთხელ კალოზედ კევრზედ იდგა და, მე რომ ამოვუარე, ჩუმ-ჩუმად შემომცინა. როგორც კოკორი მზისგან, გული ისე გადამეშალა და ამიყვავდა; ამომივიდა მზე, გამინათლდა ქვეყანა. ამიცქანცქალდა ობოლი გული, ამიცქანცქალდა ისე, რომ ამოდენა კაცი მოვიყარე და ისე აღარ ამცქანცქალეზია. ეჰ, პირქუშო წუთისოფელო, ისიც ხომ მომიშალე!...“ (ჭავჭავაძე 1988: 180).

ამგვარი კომენტარებით, მართალია, ამბავი თანმიმდევრულად, მაგრამ ნაწყვეტ-ნაწყვეტ, როგორც ეს მოგონებას ახსიათებს ისე გადმოიცემა და ამითაც ძლიერდება დამაჯერებლობის ეფექტი. კიდევ ერთი დეტალი: გაბრიელის კომენტარები წყვეტენ თხრობას (ანელებენ თხრობის რიტმს), რაც ერთი მხრივ აჭიანურებს, მაგრამ მეორე მხრივ ბუნებრივ იერს ანიჭებს თხრობას. არ ხდება თავსგადახდენილ განსაცდელთა სულმოუთქმელი თავმოყრა, დახვავება სხვადასხვა ამბებისა.

კიდევ ერთი დამახასიათებელი ნიშანი ილიას თხრობისა ისაა, რომ მთხრობელი-პერსონაჟი უბრალოდ კი არ ჰყვება, არამედ მკითხველს უყვება, მკითხველს გულისხმობს, მას მიმართავს. მაგალითად: „რაც გინდა არის: დაიწყეთ მოხდენილი ირმიდამ და გაათავეთ დარბაისელ გარეულ ღორითა, ან გულისხმიერ დათვითა“, ან „იმ ჩემ ნათლიმამის სოფლის სათავეში, ორღობები რომ იწყებოდა...“ (ჭავჭავაძე 1988: 133), ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება თითქოს მთხრობელს ჩვენ თვალწინ ვხედავდეთ და ვუსმენდეთ. ამგვარი თხრობა თავისთავად გულისხმობს უშუალოებისა და ინტიმურობის ატმოსფეროს მთხრობელსა და მკითხველს შორის.

სანამ გლახა თავის ვინაობას გაამჟღავნებდეს, ილია კიდევ ერთხელ შეეცდება ჩვენი ინტერესის უფრო მეტად გაღვივებას და გლახას „ვეფხისტყაოსნის“ სტროფებს წარმოათქმევინებს. იმის გარდა, რომ მწერალი ამ ხერხით საბოლოოდ იპყრობს მკითხველის ყურადღებას, თვალში საცემია ერთი მომენტიც. ილია მარტო არ ტოვებს მკითხველს, მასთან ერთად იზიარებს გლახის პიროვნებით აღძრულ ინტერესს. იგი მთხრობლის შემოყვანით ოსტატურად ახერხებს, რომ მოვლენებს მკითხველის თვალით უყუროს და აღიქვას. მთხრობელი-პერსონაჟი ისევე ინტერესდება გლახით, როგორც მკითხველი. ეს ამბავს უფრო მეტ დამაჯერებლობას მატებს.

გლახა იწყებს თავგადასავლის თხრობას. ამას წინ უძღვის მრავალმნიშვნელოვანი შეკითხვა: „ვინა ვარ?“, რომელიც თითქოს ამ ერთ კითხვად აქცევს მთელ დასაწყისს და ორგანულად უკავშირებს სრულიად სხვა ამბავს, გაბრიელის მიერ მოთხრობილს. „ვინა ვარ?“ არ არის მარტო რიტორიკული შეკითხვა. მან მოთხრობაში ორი ამბავი უნდა დააკავშიროს, ორი მთხრობელი გააერთიანოს და მათი ცალ-ცალკე ნათხრობი ერთ ამბად შეკრას.

ილია ჭავჭავაძის სტილური მახასიათებელია „გლახის ნაამბობის“ ამბისა და სიუჟეტის დინამიკურობა. ამას ილია კონტრასტების გამოყენებით აღწევს.

კონტრასტი, როგორც სტილისტური ხერხი, მთლიანად მსჭვალავს ნაწარმოებს და მის სტილურ დომინანტს წარმოადგენს. ძირითადი კონტრასტი თხრობის ფორმისა და ნაწარმოების შინაარსის დაპირისპირებას ემყარება – სენტიმენტალური ფორმა (აღსარება-მონოლოგი) და მკაცრი რეალობის, თანამედროვე სინამდვილის ამსახველი შინაარსი. წერალი დასაწყისშივე მიმართავს კონტრასტს: სნეულებით დავრდომილი გლახა სვენებს-სვენებით, გაჭირვებით ჰყვება ამბავს, ამბავს – საოცარი დრამატიზმითა და მღვდვარე ვნებებით დამუხტულს. ეს სრული შეუთავსებლობა მთხრობელსა და გადმოცემულ ამბავს შორის კიდევ უფრო მკვეთრად წარმოაჩენს ამბის დრამატულობასაც და გლახას ამჟამინდელ ყოფასაც. კონტრასტს მიმართავს ილია ნაწარმოებში მთავარი პერსონაჟის შემოსაყვანადაც – ბოგანო, მათხოვარა-გლახა და მისი პირით წარმოთქმული „ვეფხისტყაოსნის“ სტრიქონები. კონტრასტული ხერხით არის მოწოდებული თვით პორტრეტული ხატიც გაბრიელისა. მონადირე-პერსონაჟი გლახას დაწვრილებით პორტრეტულ დახასიათებას იძლევა, მაშინ როცა გაბრიელის ახალგაზრდობის პორტრეტი ზოგად ფრაზებშიც კი არ არის მოცემული. (ეს გასაგებია, რადგან მთხრობელი გაბრიელია. მისი პირდაპირი დახასიათება, როგორც, მაგალითად, მღვდლისა, აქ გამორიცხულია). ამიტომ გლახას პორტრეტულ ხატს აქ უპირისპირდება ქცევისა მოქმედებაში დანახული გაბროს გარეგნობა. კონტრასტის ხერხია გამოყენებული, როცა ილია გაბრიელისა და დათიკოს სწავლა-აღზრდას აღწერს. მაშინ, როცა დათიკოს „რადაცა რუსული ტანისამოსი ჩააცვეს“ (ჭავჭავაძე, 1988: 142) და იგულისხმება, რომ რუსულ განათლებას ადებინებენ, გაბრიელი „ვეფხისტყაოსანზე“ იზრდება. ასეთი მაგალითების მოყვანა მრავლად შეიძლება, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს ამ სტილური დომინანტის მნიშვნელობას „გლახის ნაამბობისთვის“.

კონტრასტის პრინციპით აიგება შინაარსიც – ერთი მხრივ გაბრიელი – მისი წმინდა, ამაღლებული სიყვარულით, მეორე მხრივ – დათიკო, აუღლაგმავი, პირუტყვეული ჟინით შეპყრობილი, გაბრიელი – ცოდნა-განათლებას მოწყურებული, დათიკო – გომნაზიის მოწაფე, თუმცა არაფრის მაქნისი, სწავლაზე გულაცრუებული. მღვდელი – სიკეთით, სათნოებით სავსე, რომელიც

მადლობასაც კი არ იფერებს და დათიკოს მამა – დიდი ბატონი: „ბატონი რომ სადილიდამ ჩამორჩომილ ნესვის ქერქს მომიგდებდა, მაშინვე მუხლზე საკოცნელად კინწისკვრით წამაბარბაცებდნენ, ამან კი ობოლს, ძმობა დამიპირა, ყმასთან არ ითაკილა ძმობა, ყმასთანა, რომელსაც, როცა კი ბატონი მოიწადინებს, ქოფაც ძაღლზედაც გასცვლის“ (ჭავჭავაძე; 1988: 156). ეს კონტრასტი ერთი შეხედვით იდეოლოგიური კონტრასტია, სხვადასხვა ფენათა დაპირისპირების ამსახველი, თუმცა ერთი შეხედვით. სინამდვილეში იგი მხოლოდ ხერხია, რადგან ასეთ წინააღმდეგობათა ფონზე კიდევ უფრო თვალსაჩინო ხდება ამ პერსონაჟთა მსგავსება, მათი ცხოვრების განუსხვავებლობა. რაც უფრო მძაფრია კონტრასტი, რაც უფრო ყოვლისმომცველი, მრავალწახნაგოვანია იგი, მით უფრო მეტად ხდება თვალსაჩინო, რამდენად არის ამ პერსონაჟთა ცხოვრება ერთმანეთთან დაკავშირებული, შედუღებული, რამდენად ერთნი არიან ისინი. ამიტომაც მხატვრული ლოგიკით სწორია მათი სიცოცხლის ერთგვარი დასასრულიც – სამი ძირითადი პერსონაჟი (პეპია, დათიკო, გაბრიელი) – უზიარებლად კვდება.

მოთხრობის სტილურ პრინციპად ქცეული კონტრასტი რაც უფრო თვალშისაცემია, რაც მეტად გამოდის თხრობის ზედაპირზე და ნაწარმოების სტრუქტურულ რაგვარობას განსაზღვრავს, მით მეტად გაესმის ხაზი ნაწარმოების მთავარ სათქმელს – ბატონყმურ სისტემაში არსებული სხვაობა, სოციალურ ფენათა სხვადასხვაობა ზედაპირულია, რადგან ეს სისტემა ერთნაირად, განურჩევლად ანადგურებს ყველას – ბატონსაც და ყმასაც, უკარგავს მათ სახეს, სახელს და დამნაშავეებად, კაცისმკვლელებად, გარყვნილებად, შურისმაძიებლებად აქცევს მათ.

ამგვარი შინაარსი ამგვარი ფორმით, როგორც შედეგი ყველა მხატვრული საშუალების კავშირისა, მისი როგორც ერთიანი სისტემისა – გულისხმობს გაბრიელის თავგადასავლის აღსარების ფორმით თხრობას. ეს ყველაზე შესაფერისი ფორმაა ამ ამბისთვის, სადაც ყველაფერი კონტრასტის პრინციპს უნდა დაექვემდებაროს, მის გამომხატველად უნდა იქცეს.

რა უდევს საფუძვლად ამგვარ ფორმას? ილიას, როგორც მწერლის, ძირითადი მახასიათებელი შტრიხი ამგვარია: იგი ყველგან ავლენს თავს, ყველა თხრობით ნაწარმოებში ჩანს მწერალი, იგრძნობა მისი თვალი, მისეული ხედვა. ზოგან იგი, როგორც ავტორი, ისე ერევა თხრობაში, მაგალითად, „კაცია-

ადამიანი“, და ისეთ მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს, რომ მოთხრობის კომპოზიციურ თავისებურებას მას უკავშირებენ. „ოთარაანთ ქვრივში“ ისევ ავტორის ხმა გვევლინება კომპოზიციურ შემკვრელად, რადგან პირველივე ფრაზას – „იმ ვეებერთელა სოფელში, რომელსაც თუნდა „წაბლიანს“ დავარქმევ.“ – ავტორი შემოდის ნაწარმოებში და ბოლო ფრაზებიც „მართლა, რომ ცოდოა!... მაგრამ სხვა ვინ არ არის ცოდო? ერთიც ეს არის საჭირბოროტო და წყველაკრულვიანი საკითხავი ამ უთავბოლო და უსწორმასწორო წუთისოფელში.“ – კვლავ ავტორისაა. „მგზავრის წერილებსა“ და „გლახის ნაამბობში“, სადაც მოთხრობლის მეშვეობით ხდება ამბის გადმოცემა და თხრობა პირველ პირში მიმდინარეობს ამ მოთხრობელ-პერსონაჟთა მიერ, ავტორი აქტიურობას არ წყვეტს და ლირიკული წიადსვლებით, ემოციური შეფასებებით, რომლითაც საესეა ორივე ნაწარმოები, ავლენს თავს. მიჩნეულია, რომ ნაწარმოების „ლირიკულობა“ ავტორის „მეს“ გამოვლენის მაჩვენებელია, ამიტომაც არის, რომ ამ ნაწარმოებებში ასე მრავლადაა „ლირიკული პასაჟები“.

ავტორის ყოფნა ნაწარმოებში (ეს არ არის XIX ს-ის ყველგანმყოფი და ყოვლისმცოდნე ავტორი, რომელიც პერსონაჟთა სახეებს ევარებოდა) ილიას ნაწარმოებთა მხატვრული სტილის ერთი მთავარი მახასიათებელია, სტილური დომინანტი, რომელიც განსაზღვრავს ყველა სხვა მხატვრული საშუალების ურთიერთდამოკიდებულებას იმის მიხედვით, როგორი ფორმით ხორციელდება მისი ყოფნა ნაწარმოებში, როგორია მხატვრული ამოცანა.

„პოეტის ამგვარი აქტიურობა მისი პოეტური და პიროვნული ბუნების მთავარი თვისებაა. იგი აქტიურია ყველგან და ყოველთვის. ილიას არ შეუძლია პასიური მაყურებელი იყოს პერსონაჟთა ცხოვრებისა. მისი პიროვნული ნება იმორჩილებს ყველას და ყველაფერს (კიკნაძე, 1989: 220).

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბახტინი, 1975 – Бахтин М., Вопросы Литературы и эстетики, Москва, 1975.

მინაშვილი, 1995 – მინაშვილი ლ., ილია ჭავჭავაძე, თბილისი: „უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 1995.

კიკნაძე, 1989 – კიკნაძე გრ., ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება, თბ., 1989.

ჭავჭავაძე, 1988 – ჭავჭავაძე ილია, თხზულებათა სრული კრებული, თხზულებანი, ტომი II, თბ., 1988.

**ეთნიკური და აღმსარებლობითი პოლემიკის ასახვა
ქართულ ჰაგიოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიაში**

მოკლე შინაარსი

საქართველო თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობის გამო მუდმივად იბრძოდა უცხოტომელთა წინააღმდეგ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი იდენტობის შესანარჩუნებლად და ქრისტიანული რელიგიის დასაცავად. ქართულმა ჰაგიოგრაფიამ და ჰიმნოგრაფიამ, სხვა საკითხებთან ერთად, ეს პრობლემაც წარმოაჩინა და მას კონცეპტუალური მნიშვნელობა მიანიჭა. ქართული ეკლესიის პირველი წამებულები ქართველები არ იყვნენ, კერძოდ, წმ. შუშანიკ დედოფალი, წმ. ევსტათი მცხეთელი, წმ. აბო თბილელი. სტატიაში ნაჩვენებია, თუ როგორაა ასახული ჰაგიოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიაში ეთნიკურობისა და აღმსარებლობითი საკითხი ცალკეული წმინდანის ხატ-სახის წარმოსახვისას. ამ თვალთახედვითაა განხილული ჰაგიოგრაფიული თხზულებები: იაკობ ხუცესის „წმ. შუშანიკის წამება“, ანონიმის მიერ შექმნილი „წმ. ევსტათი მცხეთელის წამება“, იოანე საბანის ძის „წმ. აბოს წამება“, ბავშვების წამების ამსახველი თხზულებები, „წმ. კონსტანტი კახის წამება“, სტეფანე მტბევერის „წმ. გობრონის წამება“, „წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“, გიორგი მერჩულის „წმ. გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრება“ და მთაწმინდელ მამათა „ცხოვრებანი“. ჰიმნოგრაფიული თხზულებებიც კვალდაკვალ მისდევენ ჰაგიოგრაფიული ჟანრის თხზულებებს და ამ მხრივ მათგან არ განსხვავდებიან.

Nestan Sulava

**REFLECTION OF ETHNIC AND CONFESSIONAL POLEMICS IN
GEORGIAN HAGIOGRAPHY AND HYMNOGRAPHY**

Abstract

Due to its geopolitical location Georgia constantly struggled against foreign tribes to protect its political and national identity and the Christian religion. Georgian hagiography and hymnography presented this problem together with the other ones and gave it the conceptual meaning. First Martyrs of the Georgian church were not Georgians. e.g. St. Queen Shushanik, St. Evstati Mtskheteli, St. Abo Tbileli. The article shows how hagiography and hymnography represent the issue of ethnicity and confession to describe and show separate saint's icon-imagination. Following hagiographical works such as: "The Torture of St.

Shushanik” by Iakob Khutsesi, “The Torture of Evstati Mtskheteli” by an anonymous author, ”The Torture of St. Abo” by Ioanne Sabanisdze, the works describing children’s torture, ”The Torture of St. Konstanti Kakhi”, ”The Torture of St.Gobroni” by Stephane Mtbevri, “The Life of St. Ilarion Kartveli”, “The Life of Grigol Khandzeli” by Giorgi Merchule and “The Life” of Mtatsmindeli Fathers are analyzed from this point of view. Hymnographic works follow after hagiographic ones step by step and don’t differ from them in this regard.

საკვანძო სიტყვები: ჰაგიოგრაფია, ჰიმნოგრაფია, ეთნიკური, აღმსარებლობა, ქრისტიანობა.

Key words: Hagiography, Hymnography, ethnic, religion, Christianity.

შესავალი. ქართულ კულტურაში ეთნიკური და რელიგიურ-კონფესიური პრობლემატიკა უაღრესად მნიშვნელოვან ადგილს იჭერს, რადგან საქართველოს მუდმივად უწევდა ბრძოლა უცხო-ოტომელთა წინააღმდეგ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად და ქრისტიანული რელიგიის დასაცავად. ძველ ქართულ მწერლობაში, კერძოდ, ჰაგიოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიაში, რელიგიურ-აღმსარებლობითი საკითხი კონცეპტუალურია.

კვლევის მეთოდი. ჰაგიოგრაფიისა და ჰიმნოგრაფიის კვლევისას აუცილებელია ჟანრული სპეციფიკის გათვალისწინება, რადგან ჰაგიოგრაფია დინამიკაში, თანდათანობით აჩვენებს წმინდანის სახის ამადლებასა და სრულყოფას. წმინდანს იმთავითვე არ ახასიათებს ადამიანის ამადლებელი თვისებები, მასში თანდათანობით ყალიბდება იდეალური ხატ-სახე, რაც, ცხადია, მაცხოვრის ჰიპოდოგმითაა შთაგონებული. ჰიმნოგრაფია კი სტატიკაში აჩვენებს წმინდანს, რომელშიც არაფერი შეიცვლება, იგი ამადლებული სახით წარდგება ღვთის წინაშე და ჰიმნოგრაფი მას ამგვარ საფუძველზე აქებს. საზოგადოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ყოველი სხვადასხვა ეპოქის მკითხველი ნებისმიერ თხზულებას ახლებურად, თავისი ეპოქის ლიტერატურული პრინციპებისა და მოთხოვნების კვალბაზე კითხულობს, რაც თხზულებას წინა პერიოდის ლიტერატურული ტრადიციებისაგან განსხვავებულად, სულ სხვა ესთეტიკური ღირებულების ნაწარმოებად აღგვაქმევინებს. მართალია, ჰაგიოგრაფია მხატვრულ-ესთეტიკური ფენომენის მდგრადობით,

სახისმეტყველებითი პრინციპების ერთიანობითა და ფორმალური ეკვივალენტების დაცვით გამოირჩევა, მაგრამ მისი განხილვაც შეიძლება ახალი ეპოქის ლიტერატურული გემოვნების, ოღონდ ჟანრისათვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ნიშნების, მსოფლმხედველობრივი, იდეური და კომპოზიციურ-სტილური შრეების გათვალისწინებით. მიუხედავად ამისა, ჰაგიოგრაფიისა და ჰიმნოგრაფიის კვლევისას ყოველთვის უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მათი პერსონაჟი წმინდანია, ამქვეყნიურობაზე ამაღლებული და ღმერთს ზიარებული. ეთნიკური ფენომენისა და აღმსარებლობითი პრობლემის კვლევა კონკრეტული საკითხების შესწავლას მოითხოვს, მაგრამ მთავარია შენარჩუნებული იყოს ეპოქის სულისკვეთების, კულტურული ფონისა და წმინდანის სულიერი განვითარების გზის მახასიათებლები.

მსჯელობა. ქრისტიან მოღვაწეთაგან განსაკუთრებულია წმ. ნინოს სახელი, რომელიც კაბადოკიიდან იყო, ხოლო კაბადოკიას შერეული ეთნიკური წარმომავლობის მქონე მოსახლეობის სამშობლოდ მიიჩნევენ, რის გამოც წმ. ნინოს ქართველობის ვერსიაც წარმოიშვა და ტრადიციად დამკვიდრდა, თუმცა ეს ჯერ კიდევ საკვლევეა.

იაკობ ხუცესის „წმ. შუშანიკის წამება“ უაღრესად მნიშვნელოვანია ეთნიკური და რელიგიურ-კონფესიური პრობლემის განსახილველად, რადგან წმ. შუშანიკის სიმბოლურ-მხატვრული ხატ-სახის წარმოჩენისას საჭიროა მის ჩამომავლობაზე საუბარიც. მამიკონიანები სომხეთის უწარჩინებულეს საგვარეულოთა რიცხვს განეკუთვნებოდნენ, ხოლო თანამდებობრივად მხედართმთავრები იყვნენ. ნ. ჯანაშიამ დაიმოწმა სომეხი ისტორიკოსის ფავსტოს ბუზანდის ცნობა, რომ მამიკონიანები ჭენტა მეფეების ჩამომავლები იყვნენ (ჯანაშია, 1980: 55-56); ნ. აღონცისა და ნ. ჯანაშიას ვარაუდით, ჭანი/ჭენი პარალელური ფორმებია და ერთ-ერთ ქართველურ ტომს უნდა მიუთითებდეს (ჯანაშია, 1980: 55-56; 59). ი. ჯავახიშვილმა ყურადღება გაამახვილა თხზულების სომეხური თარგმანების სახელწოდებებზე, რომლებშიც ნახსენებია წმ. შუშანიკის წინაპრები. წმ. შუშანიკის მამა, ვარდან მამიკონიანი სომეხთა კათალიკოსის საჰაკის ქალიშვილის – საჰაკანუშის შვილიშვილი იყო. ვარდანის მამა ჰამაზასპიც ცნობილი პიროვნებაა. ვარდან მამიკონიანი თავისი ქვეყნის ინტერესებისათვის მეგრძოლი პიროვნება ყოფილა. ირანის შაჰმა იეზდიგერდ მეორემ 449 წელს მას არშუშა პიტიახშთან და სხვა

დიდებულებთან ერთად, გამაზღვანება მოსთხოვა. ისინი იძულებულნი გახდნენ შაჰის ეს მოთხოვნა აღესრულებინათ. მაგრამ სამშობლოში დაბრუნებულები 451 წელს სპარსელებს აუჯანყდნენ. ვარდანი ამ აჯანყებისას, 26 მაისს, დაიღუპა. იაკობმა შესანიშნავად იცოდა ვარდან მაგიკონიანისა და არშუშა პიტიახშის გამაზღვანების ამბავი, მაგრამ არსად უხსენებია, პირიქით, ვარდანი და არშუშა მისაბამ პიროვნებებად დასახა. ჩანს, ეს მათი გამაზღვანების მხოლოდ მოჩვენებითმა ხასიათმა განაპირობა, რადგან სინამდვილეში ისინი თავიანთი ერისა და ქვეყნის, რწმენის ერთგულნი რჩებოდნენ, რადგან ამ ეპოქაში მამული და რჯული ერთმანეთს იყო გადაჯაჭვული.

ვარდანისა და არშუშას თანამოაზრეობა ოჯახური ურთიერთობითაც იყო განმტკიცებული, არშუშა პიტიახში და ვარდანის ძმა ჰმაიკი ქვისლები იყვნენ. ვარდანისა და ჰმაიკის დაღუპვის შემდეგ არშუშამ იზრუნა მათ ოჯახებზე, მათი შვილები თავისთან წაიყვანა ცურტავში და თავის შვილებთან ერთად თავად აღზარდა, რასაც წმ. შუშანიკისა და ჯოჯიკის დიალოგი ადასტურებს. იაკობის თხზულება მიუთითებს, რომ წმ. შუშანიკი კარგად იცნობდა არშუშას ოჯახს. ცხადია, მან ყველაზე უკეთ იცოდა თავისი მეუღლის, ვარსქენ პიტიახშის ხასიათი, ბუნება, დამოკიდებულება რწმენისადმი. იგი ყოველთვის გრძნობდა და განიცდიდა ვარსქენის, თავისი შჯულიერი, „საწუთროული“ მეუღლის გულგრილობას ქრისტიანული სარწმუნოებისადმი, თავადაც ბევრს ღოცულობდა და სხვებსაც ევედრებოდა, ელოცათ მისთვის, რათა *„ცვალა იგი ღმერთმან სახისა მისგან უგუნურებისა და იქმნამცა გონიერებასა ქრისტესსა“* (ძეგლები, 1963/1964: 12). სწორედ ამიტომ ირანის სამეფო კარზე წასული ვარსქენის სამშობლოში დაბრუნებისას დესპანად წარმოგზავნილ მონასწინასწარმეტყველურად ჰკითხა მეუღლის სულიერი მდგომარეობა. წმ. შუშანიკის სიტყვებით, ვარსქენის სივრცული არეალი, მისი რელიგიურ-აღმსარებლობითი მრწამსი და დროითი აღქმა სპარსულ-მაზდეანურია, რადგან, იგი მაზდეანური რელიგიის წესებს იცავს, მას ემორჩილება, მიდის ირანში, შემდგომშიც მისი პოლიტიკური ინტერესების განსახორციელებლად იბრძვის. თვით წმ. შუშანიკ დედოფალი ქრისტიანულ სივრცეში რჩება. „სულით სიცოცხლე“ ქრისტიანობის დაცვაა, „სულით სიკვდილი“ ქრისტიანობის უარყოფა და მაზდეანობის მიღებაა, რჯულის დაღატა.

სპარსულ-მაზდეანურ სივრცეში დამკვიდრებულს ამპარტავან ფეოდალს, ვარსკენ პიტიახშს, განზრახული აქვს, რომ ირანიდან დაბრუნებას საზეიმო ელფერი მისცეს და თანამედროვეთ მოველინოს, „ვითარცა ერთგული“. ავტორმა ამ ორი სიტყვით გვამცნო ვარსკენის რელიგიურ-ადმსარებლობითი და ეროვნული მრწამსი. იაკობ ხუცესი არაფერს გვეუბნება ვარსკენის პოლიტიკურ ზრახვებსა და მიზანდასახულობაზე, ყურადღებას მის მიერ რწმენის უარყოფაზე ამახვილებს, მაგრამ ზემოხსენებული მრავლისმეტყველი ფრაზა უდიდეს გამომსახველობით ძალას იძენს და ვარსკენის სახეს ახალ თვისებრიობას სძენს. მართალია, ავტორი ვარსკენთან შვილებისა და ქვეშევრდომების შეხვედრის შესახებ არ გვიამბობს, მაგრამ შინიდან ეკლესიაში შვილებთან ერთად გადასული დედოფლის საქციელი პატივმოყვარე პიტიახშს უთუოდ გააღიზიანებდა. არადა, დედოფალი საშიშროებას გრძნობდა, ამიტომაც წარადგინა შვილები საკურთხევის წინაშე და შეახსენა, რომ ისინი ქრისტიანები არიან, აქ ეზიარებოდნენ ქრისტეს სისხლსა და ხორცს და მათ თავიანთი რწმენა უნდა დაიცვან. დაისმის კითხვა, შეძლებდნენ თუ არა მცირეწლოვანი ბავშვები ქრისტიანული რწმენის დაცვა-შენარჩუნებას? საბოლოოდ მაინც ის მოხდა, რისიც ასე ეშინოდა დედოფალს, მამამ შვილები გაამაზდეანა. წმ. შუშანიკის ღმრთივსულიერება და ზნეობრივი სიმადლე წარმოჩნდა მაშინ, როდესაც დედამ რწმენა ყველაფერზე მაღლა დააყენა, დედობაზე მაღლაც კი, და გამაზდეანების შემდეგ შვილების ნახვა აღარ მოისურვა: „*სახელიცა მათი სძავდა სმენადო*“, ამბობს ავტორი. ქრისტიანული აღმსარებლობა, რწმენა წმინდა დედოფლის სულიერი ცხოვრების წარმმართველია და ამასვე ითხოვს ოჯახის სხვა წევრთაგან, ქართველი ერისგან, რადგან იცის ქრისტიანობის მნიშვნელობა საქართველოსთვის.

VI საუკუნის I მეოთხედში ბიზანტიასა და ირანს შორის პოლიტიკური ურთიერთობა გართულდა, რაც ქართლში ქრისტიანობისა და მაზდეიზმის ურთიერთდამოკიდებულების გამწვავების საფუძველი გახდა. შედეგი იყო ბრძოლა ამ ორ რელიგიას შორის. დასავლეთ საქართველოში ამ დროს ბიზანტია ბატონობდა, იბერიის შინაპოლიტიკურ ცხოვრებას ირანი წარმართავდა. საქმეს ის ართულებდა, რომ საქართველოში მეფობა გაუქმებული იყო და ქართლს ირანის მეფეების მიერ დანიშნული მარზპანები განაგებდნენ. აღმოსავლეთ საქართველოში

მომრავლდნენ ცეცხლთაყვანისმცემლები, რომელთაც, მართალია, „მშვიდობიანი“ ურთიერთობა დაამყარეს ქრისტიანებთან, მაგრამ მაზღვანებს სპარსთა მარზპანი უჭერდა მხარს, რის გამოც ქრისტიანებზე მეტი უფლებებით სარგებლობდნენ. ქრისტიანებსა და ცეცხლთაყვანისმცემლებს შორის ხშირად იმართებოდა ცხარე კამათი რელიგიურ საკითხებზე. იგი ზოგჯერ მშვიდობიანად თავდებოდა, მაგრამ ზოგჯერ მას ქრისტიანები მსხვერპლად ეწირებოდნენ, მით უფრო მწვავე იყო ბრძოლა, თუ საქმე გაქრისტიანებულ სპარსელს ან სხვა უცხო ტომის წარმომადგენელს ეხებოდა. ამგვარი წინააღმდეგობისა და პაექრობის ფაქტი აისახა VI ს. შუა წლებში ანონიმი ჰაგიოგრაფის თხზულებაში „წმ. ევსტათი მცხეთელის წამება“. მასში ასახულია ანტიმაზღვანური პოლემიკა, რომელიც მიმდინარეობდა ქრისტიან მოწამესა და ცეცხლთაყვანისმცემელ მარზპანებს შორის. ამ პოლემიკის არსი ისაა, რომ ცეცხლის ღვთაებრიობაა უარყოფილი.

თხზულების ავტორი საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში უადრესად განათლებული, მოაზროვნე პიროვნებაა, რომელიც ზედმიწევნით იცნობს ბიბლიურ წიგნებს; არის შესანიშნავი პოლემისტი, რასაც რელიგიის საკითხებზე გამართული კამათი მოწმობს. სპარსელი ევსტათი, გაქრისტიანებამდე გვირობანდაკი, მცხეთაში მცხოვრებ სპარსელებს განუდგა, მაზღვანურ საღვთაწაწაულ რიტუალებში მონაწილეობა არ მიიღო. როდესაც თანამემამულეებმა უსაყვედურეს, მაზღვანურ ღვთაწაწაულს რატომ არ აღნიშნავდა, ნეტარმა ევსტათიმ „განიცინა“ და უპასუხა, რომ მას ცეცხლთაყვანისმცემლობა ჭეშმარიტ რელიგიად არ მიაჩნია, რადგან ცეცხლი, რომელსაც ადამიანი ანთებს, ღმერთი არაა. ევსტათი „გაცინებით“ გამოხატა თავისი მრწამსი. ქრისტიანული განათლებისა და ლიტურგიული ცნობიერების კვალობაზე, ინტელექტუალური საუბრებით იგი ქადაგებს არისტიდეს აპოლოგიას; ავტორი ევსტათის სახით ქმნის პერსონაჟს, რომელსაც წარმართობის – ამ შემთხვევაში მაზღვანობის – ფილოსოფიური უარყოფა შეუძლია. ამის უნარი კი ადამიანის ინტელექტუალიზმის მაუწყებელია. მისი სიცილიც ბნელზე გამარჯვების სახე-სიმბოლოდ ისახება. სიყმაწვილეშივე აღძრულმა რელიგიური მრწამსის ძიების სურვილმა განაპირობა ევსტათის სახის განვითარება, შედეგად სულიერ სრულყოფილებას მიაღწია. მცხეთის ციხისთავს, უსტამს, მოახსენეს ევსტათის მიერ სპარსელთა ღვთაწაწაულის უარყოფა. მან

მომავალ წმინდანს ურჩია დაბრუნებოდა ცეცხლთაყვანისმცემლობას. მისი ცდა ამაო აღმოჩნდა. სპარსელი ევსტათი თავისი სულიერი ძიების შედეგად არჩეული ქრისტიანული სარწმუნოების ერთგული დარჩა ბოლომდე და ეწამა კიდევ მისთვის. ასეთივე რელიგიურ-აღმსარებლობითი პოლემიკის, ანტიმაზდეისტური პოლემიკის კვალი ჩანს ამავე ეპოქის თხზულებაში „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამებაში“ (კეკელიძე, 1955).

რელიგიურ-აღმსარებლობითი პრობლემა აისახა თხზულებაში „წამებად ცხრათა ყრმათა კოლაელთად“, რომლის პერსონაჟები ბავშვები არიან; მას მთავარ მოტივად სახარების სწავლება გასდევს: „რომელმან არა დაუტევოს მამად თუხი და დედად თუხი, დანი და ძმანი, ცოლი და შვილნი, და არა აღიღოს ჯუარი თუხი და შემოძიდვეს მე, იგი არა არს ჩემდა ღირს“ (მათე, 19, 5; მრ. 10, 7). მოციქულთა სიტყვები ძირითადი კვანძია, რომლის გარშემოც თხზულების სიუჟეტი ვითარდება. ბავშვები მაცხოვრის სიყვარულის გამო წარმართ მშობლებს დასცილდნენ, რათა თავიანთი უსჯულოებით მათი თანაზიარნი არ გამხდარიყვნენ, მეტიც, მათთან ერთად საზრდოსაც აღარ ღებულბენ. კოლაელი ყრმები წარმართი მშობლებისგან სწავლებასაც არ იღებენ, სულიერადაც შორდებიან მშობლებს. სიუჟეტის ასეთი განვითარებით ავტორი ცდილობს გაქრისტიანების მოსურნეებს აუხსნას, რომ ოჯახმა და ნათესავებმა ხელი ვერ უნდა შეუშალონ ქრისტეს სჯულზე მოქცევასა და ნათლობაში; ავტორი ცდილობს გაქრისტიანების მოსურნეებს სიმტკიცისკენ მოუწოდოს, ბავშვები ყველასთვის სამაგალითონი არიან. ისინი „შვილნი მეკერპეთანი“ იყვნენ და ღმერთის შვილები გახდნენ, გაქრისტიანებით უფლება მიიღეს შესულიყვნენ „სახლსა ღმრთისასა“; მშობლებს კი ჰგონიათ, რომ ბავშვები წარწყმდნენ გაქრისტიანებით. შვილების საქციელით აღშფოთებული და გონდაკარგული მშობლები მთავრის წინაშე შვილების დასჯას ითხოვენ, რაც სრულყოფილად წარმოაჩენს მათი შინაგანი სამყაროს სიღარიბეს. ეს არაა შვილების მოყვარულ მშობელთა საქციელი. მხეცქმნილ მშობლებს შვილები დასახოცად ისე მიჰყავთ იმ ადგილისაკენ, სადაც ბავშვებმა ნათელი იღეს, თითქოს ისინი მათი შვილები არც არიან. ავტორის პოზიციაც გამოიკვეთა: ბავშვები მშობლებს წმინდა კრავებივით დასაკლავად მიჰყავთ დასასჯელად. ამ ეპიზოდის ასახვისას მწერალი თავის დამოკიდებულებას გვამცნობს, რეალისტურად, მძაფრად ამბობს სათქმელს, რაც

მკითხველსა თუ მსმენელზე ძლიერ შთაბეჭდილებას ტოვებს; ორმოში ჩაყრილი ბავშვების განწყობა შთამბეჭდავია: მათ არაფრის ეშინიათ! ისინი მხოლოდ ქრისტეს რწმენითა და სიყვარულით მოქმედებენ, რასაც მათი უკანასკნელი სიტყვები მოწმობს: „ჩვენ ქრისტეანენი ვართ და მისთვისცა მოვსწყდებით და მოგკუდებით, რომლისა მიმართ ნათელ ვიღეთ“ (ძეგლები, 1963/1964: 185). ამით ბავშვების შინაგანი ბუნების სიძლიერე მჟღავნდება; ავტორმა სულ ორიოდვე წინადადებით სიღრმისეულად გადაგვიშალა ბავშვების შინაგანი სამყარო. იგი რელიგიურ პოლემიკას არ მართავს, არ საუბრობს კერპთაყვანისმცემლობის ავ-კარგზე, თუმცა, მისი პოზიცია ნათელია. მას მშობლის გრძნობებზე, საქციელზე უფრო გადააქვს ყურადღება; იგი საგანგებოდ არჩევს სიტყვებს, რათა წარმართებთან ურთიერთობა არ გაამწვავოს, თუმცა, აღწერილით წარმართი მშობლების საქციელის სიმძიმეს აჩვენებს. თხზულება ერთ-ერთი საუკეთესო ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებია, რომელშიც შვიდა-ცხრა წლის ასაკის ბავშვები თავიანთი ძლიერი ნებისა და ქრისტიანობისადმი რწმენის სიმტკიცით, ოჯახისა და ნათესავების დათმობით ზეციური მოქალაქობის მოპოვების გზას დაადგენენ.

იოვანე საბანის ძის თხზულების მიზანდასახულობა მის პირველსავე თავშია გადმოცემული, იგი მოგვითხრობს ქართლის სამთავროში მიმდინარე პოლიტიკური და სარწმუნოებრივი ვითარების მიმე სურათის შესახებ. თავისი ქვეყნის გულშემატკივარი ავტორი დეტალურად აღწერს, თუ როგორი მდგომარეობაა არაბთა ბატონობის ქვეშ მკმინავი ჩვენი ქვეყნის შიგნით. ეს ის დროა, როდესაც ქართლში სარკინოზები, ანუ არაბები ბატონობენ, რომელთაც ავტორი „სოფლისა მკყრობელთ“ და „ზედამდგომელთ“ უწოდებს (ძეგლები, 1963/1964: 49-50). მთლიანად ამ მონაკვეთის ყოველი სიტყვა ეროვნულ-სარწმუნოებრივი და სახისმეტყველებითი საზრისითაა აღსავსე, თითოეულ სიტყვაში გამოსჭვივის ერის აწმყოსა და მომავალზე მაფიქრალი და მზრუნველი გულმტკიცენული ადამიანის შინაგანი სულიერი განწყობილება, წუხილი და შეუფარავად გამოსატვა მიმე ყოფისა. „ყურესა ამას ქუეყანისასა“ საქართველოს ეროვნულ-პოლიტიკური და მსოფლმხედველობრივი მდგომარეობის კონცეპტუალური განხილვის საფუძველს იძლევა. რ. სირაძემ „ყურე“ იმდროინდელი მოძღვრებით კულტურული მსოფლიოს, იგივე ქრისტიანული სამყაროს განაპირა

მხარის დასასრულად განმარტა. საქართველო, როგორც „ყურესა ამას ქუეყანისასა“ მდებარე ქვეყანა, მუდმივად ფხიზლად უნდა იყოს. სწორედ ამ გადასახედიდან არის საქართველოს ისტორიული მისია დანახული. ამიტომ იოვანე საბანის ძის ეროვნული იდეალები, ეროვნული თვითშემეცნების პრობლემა ეროვნული ღირსების ფონზეა წარმოდგენილი, რაც შემდეგ ძირითად მოტივებს ეფუძნება: 1. ქართველები „ესე შემოკრებულსა ამას ჟამსა მეშვიდესა დარსა ზედა ვღვათ“ (ძეგლები, 1963/1964: 49), რაც ქრისტიანული რელიგიის ესქატოლოგიურ მოტივზე მიუთითებს და რაც კონცეპტუალურია კონკრეტულად იოვანე საბანისძის მსოფლმხედველობისათვის და, საზოგადოდ, ქრისტიანული ლიტერატურისათვის, ხოლო ესქატოლოგია მოძღვრებაა სამყაროს აღსასრულის შესახებ. ფსალმუნთა მიხედვით, „წელი ერთი, ვითარცა ათასი“ (ფს. 89, 4), რაც იმას ნიშნავს, რომ ერთი წელი ათასეულს უტოლდება და, აქედან გამომდინარე, „მეშვიდე დარსა ზედა“ დგომა ქართველი ერის მეშვიდე ათასწლეულში ყოფნას გულისხმობს. მერვე უკვე მარადიულობაა. ქრისტიანულ რელიგიაში გავრცელებული თვალთახედვით, სამყარო და კაცობრიობა იარსებებს შვიდი ათას წელს; ქრისტიანულ საღვთისმეტყველო-პატრისტიკულ ლიტერატურაში შეინიშნება სამყაროსა და კაცობრიობის სამზადისი მარადიული ცხოვრებისათვის, რომელიც სიმბოლურად მერვე საუკუნეში დადგება; შვიდი საუკუნე ქვეყნის არსებობის ჟამია, ხოლო მერვე – მარადიულობასთან ზიარებაა; ე. ი. იოვანე საბანისძის მსოფლმხედველობის თანახმად, ქართველები ბოლო ჟამის წინაშე დგანან, მეშვიდე ათასწლეულში, რომელსაც მოსდევს მარადიულობა, „მერვე დარი“; ესქატოლოგიური მოტივის დამოწმება და მისი გამოყენება ავტორის მსოფლმხედველობაში მოწმობს გაფრთხილებას, ავტორის თქმით, მოახლოებულია ბოლო ჟამი, სამყაროს აღსასრული; 2. ქართველები „ყურესა ამას ქუეყანისასა“ ცხოვრობენ და იცავენ ქრისტიანულ რელიგიას კულტურული მსოფლიოს, ქრისტიანული სამყაროს განაპირა მხარეში; ამ თვალსაზრისსაც კონცეპტუალური მნიშვნელობა აქვს, რადგან იოვანე საბანის ძე ამ თხზულებას წერს იმ დროს, როდესაც ბიზანტიაში ხატმებრძოლეობაა გავრცელებული. მართალია, ირინე დედოფლის ინიციატივით 787 წელს მოწვეულმა VII მსოფლიო საეკლესიო კრებამ უარყო ხატმებრძოლეობა და

აღადგინა ხატების თაყვანისცემა, მაგრამ კიდევ ნახევარ საუკუნეზე მეტი გავიდა ხატების თაყვანისცემის აღდგენამდე ბიზანტიის იმპერიაში; 3. უკვე ხუთას წელზე მეტია, რაც საქართველო ქრისტიანულ რელიგიას ეუბარა; 4. მართალია, ქართველები უმძიმეს მდგომარეობაში არიან და „ირყვიან, ვითარცა ღერწამნი ქართაგან ძლიერთა“ (ძეგლები, 1963/1964: 50), მაგრამ მამაპაპური გზის ჩვეულებას მისდევენ და აგრძელებენ ღვთის სამსახურსა და ქვეყნის ერთგულებას, მიუხედავად იმისა, რომ ასე ცოტანი არიან ქრისტიანობის ერთგულნი; 5. მიუხედავად ძლიერი სარწმუნოებრივი ომებისა და რყევებისა, ქართველი ერი არ განშორებია ქრისტიანულ სარწმუნოებას და მხოლოდშობილი ძის ერთგული დარჩა; 6. პირველი თავის დასასრულს ასახულია მსოფლმხედველობრივი მრწამსი, რომ ქრისტესადმი ქართველთა რწმენა ბერძნებისას არ ჩამოუვარდება; უნდა გავისვენოთ ქართველთა შეურყეველი მართლმადიდებლობა, ქართველები არასოდეს განდრეკილან ქრისტეს სჯულისაგან, მათ არ შეხებიათ ხატმბრძოლობის ის დიდი ტალღა, რომელმაც ბიზანტიის იმპერია მოიცვა; 7. საქართველო წმინდანთა დედაა, ე. ი. ქართულ სამოციქულო ეკლესიას ბევრი წმინდანი ჰყავს, ქართველიც და არაქართველიც.

„კონსტანტი კახის წამებასაც“ ეროვნულ-სარწმუნოებრივი მოტივი წარმართავს. თხზულების ავტორი, იოანე საბანიძესთან ერთად, ეროვნულ პოზიციებზე დგას და ქრისტიანული სარწმუნოების დაცვისაკენ მოუწოდებს ერს. ამ დრომდე შექმნილ ქართულ ჰაგიოგრაფიულ თხზულებათა პერსონაჟ მოწამეთა უმეტესობა წარმოშობით არაქართველია: წმ. შუშანიკი, წმ. ეგსტათი მცხეთელი, წმ. აბო ტფილელი; ავტორი განსაკუთრებული სიხარულით აღნიშნავს, რომ კონსტანტი ქართველია. 85 წლის სათნო მოხუცმა თავი გაწირა, ქართველთა შორის დიდი მოწამე გამოჩნდა. უსჯულო მეფე ჰეროდეს ემსგავსება და თხზულების ქვეტექსტში ისიც იგრძნობა, რომ არაბების ნაწილი პატივისცემით იყო განწყობილი ღირსეული მოხუცისადმი და არ უნდოდათ მისი მოკვლა. სიმბოლურია წმ. კონსტანტის აღსრულების დღე, ესაა წმ. გიორგის ხსენების დღე, 10 (23) ნოემბერი, პარასკევი. ჰაგიოგრაფი კონკრეტული თარიღის დასახელებასთან ერთად პარასკევს მოწამეობის ფაქტსაც სიმბოლურ მნიშვნელობას ანიჭებს, რადგან იგი მაცხოვრის ჯვარცმის დღეა. ტექსტს მოსდევს ბიზანტიის დედოფლის თეოდორას ეპისტოლე, რომელიც გამოგზავნილია კონსტანტის

შვილებისა და „სახლისა მისისათა ნათესავთა“ მიმართ. მასში წმინდანის მოწამეობრივი ღვაწლია შეფასებული და შექებული. კონსტანტი, როგორც ჩანს, უკვე წმინდანად არის შერაცხული ქართული ეკლესიის მიერ და იმიტომაც აღიარებს დედოფალი მას ბიზანტიელთა და ქართველთა მეოხად.

სტეფანე მტბევარი „წმ. გობრონის წამებაში“ თავისი ქვეყნის სატიკიერით უაღრესად დაინტერესებული მწერალია, რადგან დეტალურად აღწერს იმ ვითარებას, რომელშიც საქართველო აღმოჩნდა არაბთა ბატონობის დროს, განსაკუთრებით კი აბულ-ყასიმის შემოსევების დროს. ქართველი მეცნიერები კრიტიკულად აფასებენ ჰაგიოგრაფის პოზიციას, მის მიერ გამოთქმულ პროვიდენციულ შეხედულებებს. კერძოდ, ი. ჯავახიშვილის აზრით, ჰაგიოგრაფს საქართველოსა და სომხეთის პოლიტიკური ვითარებისა და აბულ-ყასიმის შემოსევის უტყუარი სურათი დაუხატავს, არაბთა შემოსევა ღვთის მიერ სომხების დასჯად მიუჩნევია, რის გამოც იგი სამართლიანად შენიშნავდა, რომ მწერალს დაავიწყდა, იმავე ამირას შემოსევისაგან მხოლოდ სომხები არ დაზარალებულან, არამედ მართლმადიდებელი ქართველებიც. ამავე აზრისა იყო კ. კეკელიძეც. სტეფანე მტბევარმა აღნიშნა სომეხთა ქვეყნის განადგურების მიზეზი – მათ მიერ წმინდა მცნებების შეუსრულებლობა, რის წარმოსახენადაც სომხეთის აკლების ამბავი სოლომ-გომორელთა განადგურებას შეადარა. მწერლის იდეოლოგიური მრწამსის თანახმად, არაბთა შემოსევებმა მძიმე შედეგები მოიტანა ორივე ქვეყნისათვის, ყოველივე ეს მან ბიბლიური კონცეფციის შესაბამისად გაიაზრა, რომ ღმერთი გამოცდას უწყობს თავის საყვარელ, რჩეულ ერს. ქართველებს ღვთისგან მოვლენილ განსაცდელად უნდა მიეჩნია არაბთა დროებითი მძლავრობა და თვალწინ ჰქონოდა სომეხთა მაგალითი, რათა უკეთური საქციელის ჩადენისა და ურწმუნობის შემთხვევაში მსგავსი ხვედრი არ განეცადა. მწერალმა საქართველოს მარადიული მშვიდობიანობის ჟამი იწინასწარმეტყველა და ქართველი ერი მომავლის რწმენით აღავსო.

VI საუკუნის საქართველოს კულტურულ ცხოვრებაში მთავარ მოვლენად მიჩნეულია ასურელი მამების ქართლს მოსვლა. საქართველოში მათ ჩაუყარეს საფუძველი სამონასტრო ცხოვრებას, დიდი შრომა გასწიეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ეკლესია-მონასტრების აშენებითა და ქადაგებით ქრისტიანობის განსამტკიცებლად. არსებითად, მათი მოღვაწეობით

დასრულდა IV საუკუნეში წმ. ნინოს მოღვაწეობით დაწყებული საქართველოს სრული ქრისტიანიზაცია. ამ მხრივ, ასურელი მამების დამსახურება განსაკუთრებულია ქართველი ერის ისტორიაში და უტოლდება ქართველთა განმანათლებლის წმ. ნინოს მოღვაწეობას, რადგან ისინი საქართველოში დიოფიზიტური ცნობიერების დამკვიდრების სათავეებთან დგანან. ასურეთიდან მოსულ წმინდა მამათა მოსვლასთან დაკავშირებით დაისმის რამდენიმე კითხვა, რომელთაგან ჩვენთვის ამჯერად საინტერესოა მათი რელიგიური მრწამსი: დიოფიზიტობას აღიარებდნენ, მონოფიზიტობას თუ ნესტორიანობას, რაზეც სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა. სარწმუნოებრივად VI ს. ქართლი ჭრელ სურათს იძლევა, ოციციადლურად ქართული ეკლესია სომხურთან ერთად მონოფიზიტობას აღიარებდა, მაგრამ უკვე დიოფიზიტობაც საკმაოდ გავრცელებული იყო. ასე რომ არ ყოფილიყო, VII საუკუნის დასაწყისში, 607 წლისათვის, კირიონ კათალიკოსი ვერ შეძლებდა ქართლის უმტკივნეულოდ მოქცევას დიოფიზიტობაზე. ასევე, VI ს. ქართლში გავრცელებული ყოფილა ნესტორიანობაც, თუმცა, სხვებზე ნაკლებად. თეორიულად თანაბრად დასაშვებია მათი დიოფიზიტობაც, მონოფიზიტობაც და ნესტორიანობაც. „ცხოვრებათა“ ცნობებით, ასურელი მამები სარწმუნოებით მართლმადიდებლები, დიოფიზიტები ჩანან. ასეთებად მიიჩნევიან ისინი სხვა წყაროებშიც. ასურელი მამები ქართლში დიოფიზიტობის დასამკვიდრებლად უნდა მოსულიყვნენ.

რელიგიურ-ადმსარებლობითი პრობლემა გიორგი მერჩულის ჰაგიოგრაფიულ თხზულებაშიც აქტუალურია. წმ. გრიგოლ ხანცთელი კლარჯეთში ბერმონაზვნურ ცხოვრებას ამკვიდრებს, რაც სარწმუნოებისა და სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ განმტკიცებას ისახავს მიზნად. წმ. გრიგოლმა და აშოტ კურაპალატმა არტანუჯის ციხე-ქალაქში პირველსავე შეხვედრაზე ერთმანეთში შეიცნეს თანამოდგავე, თანამებრძოლი, თანასულიერი და თანაშემოქმედი. მხოლოდ ურთიერთთანადგომით და თანადგვით შეიძლებოდა ღვთისაგან დაკისრებულის აღსრულება: ერის სულიერი წინამძღვარი წმ. გრიგოლია, საქართველოს ფიზიკურ-სულიერი წინამძღოლი აშოტი. თავად აშოტმა წმ. გრიგოლი ბიბლიურ წინასწარმეტყველს შეადარა: „*მეფეთა ისრაელისათა ჟამად-ჟამად წინაწარმეტყველი აღუდგინის ღმერთმან სიქადულად მათა და ზღუდედ შჯულისა... ჟამთა ჩუენთა შენ გამოგახინა ღმერთმან ქრისტეანეთა სიქადულად*“

(ძეგლები, 1963/1964: 262). სამოელ წინასწარმეტყველის კვალობაზე, წმ. გრიგოლისაგან მოელის წმ. აშოტ კურაპალატი, ვითარცა დავით წინასწარმეტყველი, მოღვაწეობას შჯულის დასაცავად, მორწმუნეთა შესაწვენელად, ურწმუნოთა სამხილებლად. თავის მხრივ, ისევე როგორც სამოელ წინასწარმეტყველმა სცხო დავითს და დაუდგინა იგი მეფედ ისრაელს, ასევე წმ. გრიგოლის დალოცვაში აშოტის მეფობის კანონიკურად ცნობა, ბაგრატიონთა გამორჩეულობაა აღიარებული მათი ბიბლიური ჩამომავლობის წარმოჩენით: „*დავით წინასწარმეტყველისა და უფლისა მიერ ცხებულისა შვილად წოდებულო კელმწიფო, მეფობად და სათნოებანიცა მისნი დავიმკვდრენ ქრისტემან ღმერთმან*“ (ძეგლები, 1963/1964: 262). წმ. გრიგოლისა და აშოტის საუბარში მოძებნილია ის იდეოლოგიური საყრდენი, რასაც უნდა დამყარებოდა ქვეყნის ეკლესიური და პოლიტიკური ერთიანობა.

1057 წელს წმ. გიორგი მთაწმინდელს მოუხდა ანტიოქიის პატრიარქის თეოდოსის წინაშე წარდგომა და საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის დაცვა. მან დაასაბუთა ქართული ეკლესიის სამოციქულო წილხვედრილობა და მისი მრავალსაუკუნოვანი დამოუკიდებლობა. გიორგი მცირე მოგვითხრობს წმ. გიორგი მთაწმინდლისა და ანტიოქიის პატრიარქის თეოდოსის შეხვედრის მიზანსა და შედეგზე. მსჯელობა შეეხებოდა ქართველთა მართლმადიდებლობისა და ქართულ ეკლესიაში ლიტურგიის შესრულების საკითხს. ანტიოქიის ეკლესია ქართული ეკლესიისაგან მორჩილებას მოითხოვდა. პატრიარქი და მისი მომხრენი აცხადებდნენ, რომ ქართული ეკლესია ანტიოქიის საპატრიარქოს უნდა დამორჩილებოდა. ანტიოქიის პატრიარქმა წმ. გიორგი მთაწმინდლისაგან გამოიკითხა ყოველი, რაც მას აინტერესებდა ქართულ ეკლესიასთან დაკავშირებით. წმ. გიორგი მთაწმინდელმა მოატანიხა წმ. ანდრია პირველწოდებულის „მიმოსღვანი“ და ანტიოქიის პატრიარქს დაუდასტურა ქართული ეკლესიის სამოციქულოდ მიხნვეის საფუძველი, დაიცვა მისი ავტოკეფალურობა: „...*წმიდათა მოციქულთა განათლებულნი ვართ და ვინაძთგან ერთი ღმერთი გვცნობიეს, არღარა უარ-გვყოფიეს და არცა ოდეს წვალებიხა მიმართ მიდრეკილ არს ნათესავი ჩუენი*“ (ძეგლები, 1967: 153-154). წმ. ანდრია პირველწოდებულის „მიმოსღვანის“ დამოწმებით მან მიუთითა, რომ ქართული ეკლესია დაფუძნებულია წმ. ანდრია მოციქულის მიერ, ხოლო ანტიოქიისა – წმ. პეტრეს მიერ,

ამიტომ უმცროსს, ანუ ანტიოქიის ეკლესიას, ჰმართებს უფროსის, ანუ ქართული ეკლესიის მორჩილება, ვითარცა პირველწოდებულ ანდრიას უნდა ემორჩილებოდეს წმ. პეტრე, ძმის ინიციატივით შემდგარი ქრისტეს გზაზე. პატრიარქი თევდოსი წმ. გიორგი მთაწმინდლის მონათხრობის საფუძველზე დარწმუნდა მის სიმართლეში და ბერს მიმართა შემდეგი სიტყვებით: „დაღაცათუ ნათესავით ქართველი ხარ, სხვთა კულა ყოვლითა სწავლულებითა სრულიად ბერძენი ხარ“ (ძეგლები, 1967: 151). წმ. გიორგი მთაწმინდლის პოლემიკამ ანტიოქიის პატრიარქთან ეჭვიმუტანლად დაადასტურა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალურობა. წმ. გიორგი მთაწმინდელმა ბიზანტიის იმპერატორთან საუბრისასაც აღნიშნა, რომ საქართველო მართლმადიდებლობას განუსრულად იცავდა და იგი არასოდეს მიდრეკილა რომელიმე მწვალებლური მიმდინარეობისაკენ (ძეგლები, 1967: 178). ეს ეპიზოდები „წმ. გიორგი მთაწმინდლის ცხორებიდან“ მოწმობენ წმ. გიორგი მთაწმინდლის შეუპოვარ ბრძოლას საქართველოს ეკლესიის უფლებების დასაცავად. წმ. გიორგი მთაწმინდელსა და ანტიოქიის პატრიარქს შორის კამათი იმასაც მოწმობს, რომ ამ დროისათვის ქართული გალობის მრავალხმიანობა საუკუნეებამოვლილია და იგი კანონიკური; წინააღმდეგ შემთხვევაში ანტიოქიის პატრიარქი ამას უთუოდ გამოიყენებდა წმ. გიორგი მთაწმინდელის საბუთების წინააღმდეგ. პრობლემა იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ მისი შესწავლა უნდა გაგრძელდეს. ამ ეტაპზე ქართულ ჰაგიოგრაფიაში ეთნიკური და რელიგიურ-აღმსარებლობითი საკითხის კვლევამ წარმოაჩინა ამ ჟანრის დამსახურება ქვეყნის სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ვითარების მოწესრიგება-წარმართვის საქმეში.

ჰიმნოგრაფია ეთნიკური თვალსაზრისით წმინდანთა ხატსახეს აჩვენებს მხოლოდ იმ დროს, თუ წმინდანს ქრისტიანობისათვის წამება და თავდადება უწევს. კერძოდ, ეს შეიძლება დავინახოთ წმ. აბოსადმი მიძღვნილ საგალობლებში, რადგან წმ. აბო ქართლში მოვიდა „უცხოე უცხოთა შჯულითა“ და თავისი სულიერი სიძლიერით ფიზიკურად „მძლავრი“ არაბები სძლია. წმ. კონსტანტის შესახებ დაწერილ საგალობლებში წმ. კონსტანტის ქართველობაზე იმიტომაცა ყურადღება გამახვილებული, რომ მან სარწმუნოებას, რომელიც დიდი ხნის დამკვიდრებულია საქართველოში, არ უღალატა და ქართველ მომავალ თაობებს სულიერი სიმტკიცის, რწმენის ერთგულების,

ღვთის სიყვარულის მაგალითი უჩვენა. ათონელ მოღვაწეთა სახელზე დაწერილ საგალობლებში კი წმ. იოვანეს, წმ. ეფთვიმეს, წმ. გიორგი მთაწმინდელების ხატ-სახე ქრისტიანული მწერლობის გამდიდრების, სულიერი საუნჯის შექმნების, ქართველი ერის სულიერი აღზრდის რწმენითაა შთაგონებული.

დასკვნა. ქართული ჰაგიოგრაფია და ჰიმნოგრაფია ეთნიკურ და აღმსარებლობით პრობლემას განიხილავს და წარმოაჩენს, როგორც ერთიან სისტემას ადამიანის, წმინდანის სრულყოფილების დასადასტურებლად, წმინდანის ამაღლებული, ზესთასოფელში დამკვიდრებული სახე ეთნიკურ ნიშანს ატარებს მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ავტორს სურს აჩვენოს მათი წარმომავლობა, წმინდანის ამქვეყნიურობაზე ამაღლებული სახის მონუმენტურობას ეთნიკურობა არ განსაზღვრავს, წმინდანის აღმსარებლობის ფენომენის საჩვენებლად ეთნიკურ იდენტობას არ ანიჭებს მნიშვნელობას, მთავარია, რომ იგი ქრისტიანია და სწორედ ქრისტეს სჯულის ერთგულებისათვის ეწამება და წამების გვირგვინით შემკული ზესთასოფელში იმკვიდრებს ადგილს, როგორც ზეციური მოქალაქე, რისთვისაც ეწამებოდა//იღვწოდა ამქვეყნიურ ცხოვრებაში. სხვაა ავტორის-ჰაგიოგრაფის/ჰიმნოგრაფის – პოზიცია, თუ რა მიზანდასახულობით წარმოაჩენს წაგებულის გვირგვინით შემკული წმინდანის სახეს, ან მოღვაწის უნაკლო ხატ-სახეს, რომელთა ღვაწლს სარწმუნოებრივთან ერთად ეროვნულიც წარმართავს.

დამოწმებული ლიტერატურა:

კეკელიძე, 1955: კეკელიძე კ., ანტიმაზდეისტური პოლემიკის ფილოსოფიური დასაბუთება უძველეს ქართულ მწერლობაში, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, III, თბ., 1955.

სირაძე, 1987: სირაძე რ., ქართული აგიოგრაფია, თბ., 1987.

ძეგლები 1963-1964: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, დასაბეჭდად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ლ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ქაჯაიამ, ც. ქურციკიძემ და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ., 1963-1964.

ძეგლები 1967: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, II, გამოსაცემად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, მ. დოლაჯიძემ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანიკიევმა და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ., 1967.

ჯანაშია, 1980: ნ. ჯანაშია, „შუშანიკის წამება“, თბ., 1980.

გიორგი ერისთავის ავტოგრაფ-კრებულება*

მოკლე შინაარსი

გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმში დაცულია გიორგი ერისთავის რამდენიმე ავტოგრაფ-კრებულები. ხელნაწერებმა ჩვენი ყურადღება მიიპყრო რამდენიმე თვალსაზრისით: ისინი საფუძვლად დაედო გიორგი ერისთავის გამოცემებს; კრებულებში არის ლექსები, რომლებიც გამოცემებში არ გვხვდება და არც დაბეჭდილა არასოდეს; ამასთანავე, გამოცემებში დაცული ლექსების უმრავლესობის ერთადერთ დედანს სწორედ ეს ხელნაწერები წარმოადგენს. ამიტომ მივიჩნევთ, რომ გიორგი ერისთავის ავტოგრაფ-კრებულები და ცალკეული ხელნაწერები ტექსტოლოგიური შესწავლის თვალსაზრისით საკმაოდ საინტერესო წყაროა მკვლევრებისთვის.

Ia Ghadua

AUTHENTIC COLLECTION OF GIORGI ERISTAVI

Abstract

Several authentic collection of Giorgi Eristavi are preserved in the Giorgi Leonidze State Museum of Georgian Literature. The manuscripts gave compelled our attention in respect of several standpoints: they have become the basis for the publication of the collection of Giorgi Eristavi; these collections include poems, which are not found in any other publications, as well as have never been published. At the same time, it is noteworthy that the majority of poems published in this edition represent the only originals, which are preserved in the museum. That is why we believe that separate manuscripts and authentic collections of Giorgi Eristavi represent quite an interesting source for researches from the textual point of view.

საკვანძო სიტყვები: გიორგი ერისთავი, ავტოგრაფ-კრებულები; ტექსტოლოგია, ჟურნალი „ცისკარი“, ლექსები, პოემა, ლიტერატურის მუზეუმი.

Key words: Giorgi Eristavi, Authentic collection, Text linguistics, Magazine “Tsiskari”, Poetry, Poem, Literature Museum.

---

* სტატია მომზადდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის "ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა და დიגיტალიზაცია" (საგრანტო ხელშეკრულება #AR/109/1-20/14) ფარგლებში.

გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმში დაცულია გიორგი ერისთავის რამდენიმე ავტოგრაფ-კრებული, რომლებიც საფუძვლად დაედო მწერლის გამოცემებს – *სსლმ 18012-ბ, სსლმ 18013-ბ, სსლმ 18015-ბ, სსლმ 18016-ბ, სსლმ 18017-ბ, სსლმ 18028-ბ, სსლმ 18032-ბ.*

ყველაზე ვრცელი, 174-გვერდიანია ავტოგრაფ-კრებული საინვენტარო ნომრით **სსლმ 18032-ბ**. ტექსტი შესრულებულია შავი, ყავისფერი და წითელი მელნით; ზოგი ლექსის სათაური თარგმნილია რუსულად და მიწერილია ქართული სათაურის გასწვრივ; რამდენიმე ლექსი ჩასწორებულია ავტორის მიერ.

კრებულის შექმნის ზუსტი თარიღი უცნობია. გიორგი ერისთავს ამ კრებულის შედგენა, სავარაუდოდ, XIX სუკუნის პირველ მეოთხედში დაუწყო, მაგრამ შემდეგ მასში შეუტანია 1848-1849 წლებში დაწერილი ლექსებიც. უფრო გვიანდელი ლექსები კრებულში არ გვხვდება.

კრებული შეიცავს არა მხოლოდ გიორგი ერისთავის, არამედ ალექსანდრე ჭავჭავაძის, გრიგოლ ორბელიანის, ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და სხვათა ლექსებს, რომლებიც გიორგი ერისთავის ხელითაა ჩაწერილი. კრებულს კიდევ ერთი დანიშნულება ჰქონია – 11რ-ზე დასაწყისში მინაწერია შავი ფანქრით: **„ქართული ლექსი თხზულება. ცისკარი“**; 11რ-21რ-ზე გ. ერისთავის, ალ. ჭავჭავაძისა და გრ. ორბელიანის ზოგი ლექსი შავი ფანქრითაა მონიშნული. როგორც ჩანს, ავტოგრაფ-კრებული გამოყენებული იყო „ცისკრის“ გამოცემისთვის. მართლაც, ჟურნალ „ცისკრის“ 1852 წლის გამოცემებში გვხვდება ეს მონიშნული ლექსები იმავე ფორმით, როგორცადაც ხელნაწერშია.

კრებული საინტერესოა იმითაც, რომ მასში გვხვდება ექსპრომტად შესრულებული ლექსები, რომლებიც ზოგ შემთხვევაში ავტორს გადახაზული აქვს და შესაბამისად, ის არცერთ ბეჭდურ გამოცემაში არ გვხვდება. მაგალითად, 44v-ზე, ქვედა მხარეს გადახაზულია ლექსი **„კალამბური. ერთ ქალს სტოლზედ ექსპრომტად“**: **„ხელმწიფვე ვგონებ ბოზბაში იყო ცოტა მარილიანი/ მაშ ნება მომეცით თქვენს სტაქანს ჩავასხა ღვინო წყლიანი/ წყურვილის მოსაკლავად ეს მიირთვიო“**. მესამე სტრიქონის წინ გადახაზულია: **„მაშ ჩემის ხელით მიირთვიო“**, **„განსაგრილებლად ეს“**.

22v-ზე ჩართულია ნაწყვეტი არაკიდან “Волк и ягненок”, რუსულ ენაზე, რომელსაც თავსა და ბოლოს ერთნაირი მინაწერი აქვს: “Я писалъ. Николай Карангозовъ”.

საინტერესოა, კრებულში წარმოდგენილი გიორგი ერისთავის „შეშლილის“ მონაკვეთები. ის წარმოადგენს პოემის **I რედაქციის გადამუშავებულ ვარიანტს, რომელიც სხვა ხელნაწერებსა და გამოცემებში უკვე გვხვდება, როგორც პოემის მეორე ნაწილი.** ხელნაწერის ბოლო გვერდებზე კი ფანქრითა ჩაწერილი ბეგლარის მონოლოგი „შეშლილიდან“, სამუშაო ვარიანტი, გადახაზული და ჩასწორებული სტრიქონებით. ფიქრობთ, პოემის ტექსტოლოგიური შესწავლის თვალსაზრისით ეს ხელნაწერი საკმაოდ საინტერესო წყაროა.

როგორც აღვნიშნეთ, ეს კრებული ყველაზე ვრცელია, მასში 73 ლექსია მოთავსებული და საინტერესო კვლევის საფუძველს იძლევა ვარიანტული თუ რედაქციული სხვაობების თვალსაზრისით. მაგალითად, 6v-ზე ლექსს „უფალა ბიშპინგს“ გიორგი ერისთავის თხზულებათა გამოცემებში სათაურიც და დაბოლოებაც განსხვავებული აქვს: „როზალიას – ბიშპინგის ქალს“; დასასრული: „მით მსუბუქ მექმნა ტვირთი გულისა / და იქმნა ჭმუნვა განქარვებული“; 12v-ზე ლექსი „ქონს“ გიორგი ერისთავის თხზულებათა გამოცემებში უსათაურია.

16r-ზე აღექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსი „ოცნება. პუშკინისგან“ ასეთივე სათაურითაა დაბეჭდილი ჟურნალ „ცისკარში“ (1852 წ. №2), ხოლო აღ. ჭავჭავაძის თხზულებათა 1881 წლის გამოცემაში მას სხვა სათაური აქვს – „სიზმარი“; 16r-ზე გრიგოლ ორბელიანის ლექსი „..... მ.....“ ჟურნალ „ცისკარში“ (1852 წ. №2) ასეა დასათაურებული: *M.....* გამოცემებში კი განსხვავებული სათაური აქვს: „ნ....ს“.

17v-ზე გიორგი ერისთავის ლექსი „გარემისა საფლაფნი ყირიმში“ წყაროებში ვარიანტულ სხვაობას იძლევა. ჟურნალ „ცისკარში“ (1852 წ. №3) ასეა დასათაურებული: „გარემისა საფლაფნი პოლშურით“, გამოცემებში კი განსხვავებული სათაური აქვს: „არამხანის საფლაფნი, ბახჩასარაიაში, ყირიმში (მიცკევიჩით)“; 18v-ზე ლექსი „მიბაძვა პუშკინით“ გამოცემებში დასათაურებულია: „მარი (პუშკინით)“. პოემის „ზარე და ყანი-მათ“ (31r) დასაწყისი გამოცემებში განსხვავებულია. ხელნაწ-

ერის ტექსტს გამოცემებში 1 ტაეპი უძღვის: „ქსანი მკვირცხლო-
ბით მომდინარე, გამყოფი მთათა..... ხან ჰგლეჯავს ხეთა და ვე-
ლებთა, იწყებს განებას“.

გიორგი ერისთავის ლექსი Къ Нл... (48v-49r) გამოცემებში
დასათაურებულია ამგვარად: „კ. ბაბ. ორბელ“ (პუშკინის
გვარად)“. 49r-ზე გიორგი ერისთავის 10-სტრიქონიანი ლექსის
„გაქსუებული (მიბაძვა მიცკევიჩისა)“ მე-8 და მე-9 სტრიქონები
შავი ფანქრით ჩასწორებულია ისე, როგორც შემდგომში
დაბეჭდილია გამოცემებში.

58v-59v-ზე გიორგი ერისთავის ლექსს „К. ნ. ივანე“ სათაურად
აწერია: „К Скобликову“. „სკობლიკოვს“. შემდეგ ავტორს გადა-
უხაზავს ეს სათაური და გვერდით მიუწერია: „К. ნ. ივანე“. ლექსი
პირველად დაიბეჭდა გიორგი ერისთავის თხზულებათა 1884
წლის გამოცემაში სათაურით „ჩემს ძმას ივანეს“. ამავე სათაუ-
რით გვხვდება სხვა გამოცემებშიც (1936წ. 1966წ.). 61r-62r-ზე
გიორგი ერისთავის ლექსი „სატირა. ბ. ო...ზედ“ გამოცემებში
დასათაურებულია სხვაგვარად – „ფიქრი ყმაწვილი ქალისა (სა-
ტირა)“. 62r-ზე გიორგი ერისთავის ლექსს „თოვლი“ დასასრულს
ყავისფერი ფანქრით გადაშლილი აქვს თარიღი: „15-ს დეკენ-
ბერს. ქ. რიგას. პოლშაში“. ყველა გამოცემაში ლექსს სხვა
თარიღი აქვს მითითებული: „15-ს სექტემბერს. ქ. ტვილისს“.

შედარებით მცირე მოცულობისაა ავტოგრაფული კრებული
საინვენტარო ნომრით **სსღმ 18012-ხ**. 36-გვერდიან კრებულში
გიორგი ერისთავს თავისი 24 ლექსი ჩაუწერია, რომლებიც ხელ-
მოწერილია ინიციალებით: „თ. გ. ერ...“ „თ. გ. ერის...“ „თ. გ. ე...“
„ბ. ერ...“, „ბ. ე...“

საინტერესოა კრებულის სტრუქტურა – მიძღვნილი და
თარგმნილი ლექსები კრებულში ერთადაა თავმოყრილი და
დაყოფილი ორ განყოფილებად: 1. „უსტარნი“ (7r-12r) – იწყება
1833 წელს პატიმრობის უამს სვიმონ მაჩაბლისადმი მიძღვნილი
ლექსით (7r-v), რომელსაც მოსდევს 1838 წელს დაწერილი
ლექსი, ასევე, სვიმონ მაჩაბლისადმი მიძღვნილი (8r). ხელნაწ-
ერში ლექსის სათაურია „მასვე“ (სხვა ხელნაწერებსა და გამო-
ცემებში ამავე ლექსის სათაურია „სვიმონ მაჩაბელს“); როზა-
ლია ბიშპინგისადმი, ანტონ მიცკევიჩისადმი... 2. „თარგმანნი და
მიბაძვანი“ (12v-16v).

„ყაბახი“ გიორგი ერისთავის ლექსის სათაურად მხოლოდ ამ ხელნაწერში გვხვდება. სხვა ავტოგრაფულ ხელნაწერებსა და გამოცემებში მისი სათაურია „ყაბახისადმი“.

ამ კრებულის ღირებულებას წარმოადგენს ის ფაქტიც, რომ გიორგი ერისთავის უსათაურო ლექსი („სატრფოლო, ჩვენცა ტრფობაი ერთხელ გვიგაზაფხულებდა...“) **შემონახულია მხოლოდ ამ ავტოგრაფ-კრებულში**. პირველად დაიბეჭდა გიორგი ერისთავის 1867 წლის გამოცემის მეორე ნაწილში. ყველა გამოცემაში (გარდა 1966 წლის გამოცემისა), ტექსტი განსხვავებულ წაითხვას იძლევა: „სატრფოლო, ჩვენცა სიყვარული ერთხელა გვიზაფხულებდა, / გვატრფობდა, გვაფუფუნებდა, რა ერთგან დაგვიგულებდა...“. მხოლოდ გიორგი ერისთავის თხზულებათა 1966 წლის გამოცემაში იკითხება ის ვარიანტი, რომელიც ამ ხელნაწერშია მოთავსებული.

გიორგი ერისთავის ლექსს „მტკვრისადმი“ ამ ხელნაწერში მე-10 სტრიქონის შემდეგ აკლია 1 ტაეპი: „მიყვარდა შენის კიდითგან მხერა..... ხან მრისხანება და ხან ჩურჩული“, რომელიც გვხვდება როგორც ჟურნალ „ცისკარში“ (1852 წ. იანვარი), ისე ყველა გამოცემაში.

3v-ზე გიორგი ერისთავი ლექსი “...” ამავე სათაურით პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისკრის“ 1852 წლის თებერვლის ნომერში. თუმცა, რამდენიმე ავტოგრაფულ ხელნაწერსა და ყველა გამოცემაში მისი სახელწოდებაა „თეოდოსია მირეცკას“.

საინტერესოა აღნიშნულ კრებულში დაცული გიორგი ერისთავის ლექსი „მაზურკა“, რომელიც დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისკრის“ 1852 წლის მარტის ნომერში სახელწოდებით „სიმღერა მაზურკის ხმა“. ამავე სათაურით გვხვდება ის გიორგი ერისთავის სხვა ავტოგრაფულ კრებულში - სსლმ 18032-ხ (49v). ჩვენი მოვიძიეთ ეს ლექსი გიორგი ერისთავის თხზულებათა გამოცემებში (1867, 1884, 1937, 1966) და აღმოჩნდა, რომ ეს ლექსი დაბეჭდილი არ არის.

13r-v-ზე გიორგი ერისთავის ლექსის „ბაღჩასარაია. მიცკევიჩის სონეტი“ ამ ხელნაწერში მითითებული თარიღი და დაწერის ადგილი „1842-ს იანვრის 5-ს. კორინთას“ სადაგოა იმდენად, რამდენადაც ის განხვავდება სხვა ავტოგრაფულ ხელნაწერსა (სსლმ 18015-ხ) და გამოცემებში მითითებულ თარიღთან: 10 მაისი, 1838 წელი. ქ. ვოლკოვისკი.

14r-v-ზე გიორგი ერისთავის ლექსი „მოგონება. ვიკტორ ჰუგოსგან“ განსხვავებული სათაურით – „ერთის მინუტის სიჭაბუკე“ გვხვდება როგორც ავტოგრაფულ ხელნაწერებში (სსღმ 18032-ხ, სსღმ 18015-ხ), ასევე ნაბეჭდ პირველწარმოში – ჟურნალი „ცისკარი“, №1, 1852 წ. და გიორგი ერისთავის თხუთლებათა გამოცემებში. მხოლოდ ეს ხელნაწერი იძლევა განსხვავებულ დასათაურებას.

15v-16r-ზე გიორგი ერისთავის ლექსი „მიბაძვა მიცკევიჩისა“ სხვა ხელნაწერებსა და გამოცემებში განსხვავებული სათაურითაა წარმოდგენილი: „გაქსუებული“.

ავტოგრაფ-კრებული საინვენტარო ნომრით **სსღმ 18015-ხ** საინტერესოა ფორმითაც და შინაარსითაც. ეს არის ალბომი შავი ფერის, სქელი დეკორატიული ყდითა და თეთრი, ვარდისფერი, ცისფერი, ყვითელი 59 ფურცლით. კრებული გადაწერილია გიორგი ერისთავის მიერ. განსხვავებული კალიგრაფიით შესრულებულია მხოლოდ ერთი ლექსი – 56v-ზე გიორგი ერისთავის „კარებთან“.

ლექსები ხელმოწერილია ინიციალებით: „თ. გ. ე...“ „თ. გ. ერისთავი“ „თ. გ. ერ...“ „გ. ერ...“

12r-v-ზე გიორგი ერისთავის ლექსს „სატირა. ფიქრი ემაწვილი ქალისა“ ახლავს გიორგი ერისთავისვე მინაწერი: *„გავიდა სამი წელი. ერთხელ კახეთს მივედი, რალაც ჩემი საქმისთვის, აკი იმ ქალსა შევხუდი, საყდრიდგან მოვიდოდა. იყო ჩადრწამოსხმული, სხუა ქალიც გვერდ მოსდევდა უმარილ პირწასმული. გულმა ვერ მომისვენა, უკან მივეყე სახლამდის, მანამ სულ არ გავსინჯე, არ წამოველ მანამდის გოსტინა დავინახე იყო გაუღესელი ფანჯარას ფარდის წილად ევარა სამოსელი, ჩვენი გაზდილი ქალი დაჯდა ტახტზედ ქართულად მაგრამ მისევე დაფიქრდა, იწყო მღერა რუსულად. წინ ქმარი მიუძღოდა პატიჟ ქოშებიანი, მაღალი ვით აქლემი ჩემებრ დიდ ცხვირიანი. ტფილისს 18 მაისს 1839 წელი“ (12v).*

51r-54r-ზე გიორგი ერისთავის ლექსის „თანამემგზავრი. მიბაძვა პავლოვასი“ რამდენიმე სტრიქონი გადახაზულია, 53r-ს ქვედა არშიაზე, სქოლიოში მინაწერი: „ეს სტრიქონი ლერმონტოვის ლექსიდან არის“.

ამ კრებულის ლექსებიც იძლევა ვარიანტულ სხვაობებს. მაგალითად, გიორგი ერისთავის ლექსს „მტკვრისადმი“ ამ ხელნაწერში, ისევე როგორც ავტოგრაფულ კრებულში 18012-ხ,

მე-10 სტრიქონის შემდეგ აკლია 1 ტაეპი: „მიყვარდა შენის კიდითგან მზერა..... ხან მრისხანება და ხან ჩურჩული“, რომელიც გვხვდება როგორც ჟურნალ „ცისკარში“ (1852 წ. იანვარი), ისე ყველა გამოცემაში. ასევე, მხოლოდ ამ ხელნაწერში გვხვდება მე-8 სტრიქონში („მოაჯირითა და ანუ ფანჯრით“) სიტყვა „**ფანჯარა**“. ყველა სხვა ხელნაწერსა და პირველწყაროში, მათ შორის ჟურნალ „ცისკარის“ 1852 წლის იანვრის ნომერში, წერია „**სარკმელი**“.

4რ-ზე გიორგი ერისთავის ლექსი „სატირა (კრასნი სარაფანის ხმაზედ). დედა და ქალი“ თარიღად მითითებული აქვს 3 ივლისი, როდესაც იგივე ლექსი სხვა ავტოგრაფულ კრებულში (სსსმ 18032-ხ) 10 ივლისითაა დათარიღებული.

5რ-ზე გიორგი ერისთავის ლექსი „არამხანის საფლავნი ყირიმში, ბაღჩასარაიაში. მიცკევეჩისა (გადათარგმნილი პოლშუერთი)“ დაწერის ადგილად და თარიღად მითითებული აქვს ვოლკოვსკი, 3 აგვისტო. ორი ავტოგრაფული კრებულის – სსსმ 18032-ხ, სსსმ 18012 – მიხედვით კი დაწერის ადგილად მითითებულია ტფილისი, 30 ოქტომბერი. ეს უკანასკნელია მითითებული გამოცემებში.

22რ-ზე გიორგი ერისთავის უსათაურო ლექსის („ერთი კაცი წვა სნეული...“) ავტოგრაფი მხოლოდ ამ ხელნაწერთაა შემორჩენილი.

50v-51r-ზე გიორგი ერისთავის ლექსის „И скучно и грустно! ლერმონტოვისა“ **ავტოგრაფი მხოლოდ ამ ხელნაწერთაა შემორჩენილი.**

საინტერესოა მცირე მოცულობის ხელნაწერი, რომელიც გიორგი ერისთავის 10 ლექსს შეიცავს (**საინვენტარო ნომერი: სსსმ. 18013-ხ**). ფურცლები თეთრი ძაფითაა აკინძული რვეულად და გარეკანზე გიორგი ერისთავის მინაწერია: „სხუადა-სხუა ლექსთ თხზულება 1853 წ.“

ხელნაწერი მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც შეიცავს 1853-1854 წლებში დაწერილ ლექსებს და მათი უძრავლესობის **ერთადერთ დედანს სწორედ ეს ხელნაწერი წარმოადგენს** („გულისადმი“, „არაკი“, „ბედისადმი“, „ახალ წელიწადს“, „ერთი კაცი წვა სნეულ...“ „სიმღერა“, „ერთს ქალს“, „ო, ნუ კიცხავთ“).

ტექსტი ჩასწორებულია ყავისფერი მელნითა და შავი ფანქრით. 6რ-ზე ლექსის „ქალს, ვიკტორ ღიულოსი ფრანციცუ-

ლიდგან“ მეთე სტრიქონის გასწვრივ, მარცხენა არშიაზე ყავისფერი მელნით გიორგი ერისთავის ხაზგასმული მინაწერი: „დამატებულია ჩემგან“.

4r-5v-ზე გიორგი ერისთავის ლექსის „კავკაზი და უცნობი“ – დედანი ეს ხელნაწერია. 1936 წლის გამოცემაში ლექსი დამახინჯებული სათაურითაა დაბეჭდილი: „კავკაზი და უხანები“.

ლიტერატურის მუზეუმში დაცულია გიორგი ერისთავის კომედიათა ავტოგრაფებიც. მათ შორის აღსანიშნავია 24-გვერდიანი ხელნაწერი საინვენტარო ნომრით **სსღმ 18017-ხ**, რომელიც გადაწერილია XIX საუკუნის მეორე ნახევარში შესრულებული გიორგი ერისთავის შვილის, დავითის, მიერ. მასში მხოლოდ ერთი თხზულებაა – ხუთმოქმდებიანი კომედია „წარსული დროის სურათები“.

ხელნაწერის პირველ გვერდზე ყავისფერი მელნით ფართოდ მიწერილია სათაური „თევზის კანტორა“. სათაურის ქვევით შემოკლებულად ჩამოწერილია გიორგი ერისთავის ნაწარმოებთა სათაურები: „1. გაყრა. 2. ტოჩკა... 3. უჩინმა... 4. თილის. ხანი... 5. ძუნწი. 6. ყვარ. 7. თილისმ... 8. თევზის კა. 9. მოგზა“.

ჩვენს ყურადღებას იქცევს ხელნაწერში დაცული კომედიის სათაური: „თევზის კანტორა“. ეს გახლავთ სამუშაო ვარიანტში დაცული სახელწოდება, რადგან გიორგი ერისთავმა შემდეგ შეუცვალა კომედიას სახელწოდება და იგი სხვა სათაურით გვხვდება ყველა გამოცემაში, გარდა ერთისა. როგორც ჩანს, დავით ერისთავის გადაწერილი ეს ტექსტი დაედო საფუძვლად გიორგი ერისთავის თხზულებათა 1884 წლის გამოცემას, რადგან მხოლოდ მასშია კომედია დასათაურებული როგორც „თევზის კანტორა“. თავად დავით ერისთავს, ჩვენი ვარაუდით, ტექსტი გადმოწერილი უნდა ჰქონდეს გიორგი ერისთავის სამუშაო ვარიანტიდან, რომელიც ასევე ლიტერატურის მუზეუმშია დაცული (**სსღმ 18016-ხ**).

გარდა ლექსებისა და კომედიებისა, გიორგი ერისთავი არის ავტორი მოგზაურობის ჟანრის თხზულებისა, რომლის ავტოგრაფი დაცულია ლიტერატურის მუზეუმში საინვენტარო ნომრით **სსღმ 18028-ხ**. ტექსტის სათაურია: „ჩემი მოგზაურობა ევროპაში 1862 წელსა 13 ივნისიდან“. ხელნაწერი შესრულებულია ყავისფერი მელნით, ჩასწორებული ყავისფერი მელნითა და შავი ფანქრით. მოგზაურობის აღწერა სრული არ არის, თხრობა წყდება ვენეციაში ჩასვლით, ბოლო წინადადება დაუსრულებელია: „... 13-ს 11 საათზედ საღამოზედ მოვედით ვენეციაში,

ჩამოვსხედით ვაგონებიდგან ლოტკებში ჩავსხედით და ლოტკებით შევედით ქალაქში, აქ ქუჩებში სულ წყალია და ლოტკებით დადიან. 14-ს 10 საათზედ...“: მუხეუმშივეა დაცული გიორგი ერისთავის ნაქონი „მოგზაურის ჩანაწერების წიგნაკი“, რომელშიც ავტორს ჩაუნიშნავს სხვადასხვა მოვლენა. როგორც ჩანს, თავისი მოგზაურობის დღიური გიორგი ერისთავმა სწორედ ამ ჩანაწერების საფუძველზე შექმნა.

დასკვნა. ჩვენ მიმოვიხილეთ ლიტერატურის მუხეუმში დაცული ავტოგრაფ-კრებულები. თუმცა, აღნიშნული ხელნაწერების გარდა, მუხეუმში დაცულია გიორგი ერისთავის ცალკეული ნაწარმოებების ავტოგრაფებიც და მისი ვაჟის, დავით ერისთავის, მიერ გადაწერილი თხზულებებიც.

ქართული ლიტერატურის ისტორიაში გიორგი ერისთავი უმეტესად ცნობილია, როგორც ქართული დრამატურგიის ფუძემდებელი. მაგრამ, ალბათ, ბევრმა არ იცის, რომ ჟურნალ “ცისკრის” დამაარსებელსა და შესანიშნავი კომედიების ავტორს მრავალი ლექსი და პოემა აქვს შექმნილი, რომელთა გათვალისწინების გარეშე წარმოდგენელია XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ლიტერატურის კვლევა.

გიორგი ერისთავი, მახურკა

აგერ ცაში მზე ბრწყინვალეებს,
და განჰფანტა ღამე ბნელი,
შუქი მის შენსა ფანჯრებს
ჰკოცნის ვითა საყვარელი!

აღზდეგ ტურფავ კმარა ძილი,
კმარა ტკბილთ სიზმართ ზმანება,
ისმინე ფრინველთ ჟღივილი,
იხილე დღისა შეენება!

აღზდეგ ატკბე შენი ყური,
ვარდს ტურფად დამღერს ბუღბუღი,
უცხოდ უსტვენს მოლადური,
შორის ტყით იბახს გუგული!

მზისა სხივსა ოქროს ფერად,
დაუფერამს შენი არე.
მე მოესუღვარ შენად მზერად,
აღზდეგ ხილვით გამახარე!

აღზდეგ მნახე თავს დაგიკრავ,
მოგიძღვნი ვარდისა კონებს,
შენსა ხელსა გუღს მივიკრავ,
გარდგიკოცნი ღამაზ თვალებს!

1842 წ. მაისის 5-ს.

გიორგი ერისთავის ლექსის „მაზურკას“, პუბლიკაციას რომელსაც ამ სტატიის ბოლოს ვურთავთ, არც ერთ გამოცემაში არ არის დაბეჭდილი. მართალია, მხატვრული თვალსაზრისით გიორგი ერისთავის თხზულებებს ჩამორჩება, მაგრამ მისი გამოქვეყნება მაინც მიზანშეწონილად მივიჩნევთ. ფაქტობრივად, ეს ამ ლექსის პირველი პუბლიკაციაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ლიტერატურის მუზეუმში დაცული ხელნაწერები: სსლმ 18012-ხ, სსლმ 18013-ხ, სსლმ 18015-ხ, სსლმ 18016-ხ, სსლმ 18017-ხ, სსლმ 18028-ხ, სსლმ 18032-ხ.

ერისთავი, 1867 – გიორგი ერისთავი, თხზულებანი თავად გიორგი დავითის ძე ერისთავისა, აღექსანდრე ესტატეს-ძე ერისთავის გამოცემა, ტფილისი, 1867.

ერისთავი – თ. გიორგი დავითის ძე ერისთავის თხზულება, წინასიტყვაობის ავტორი აკ. წერეთელი და ი. მეუნარგია, თფილისი, 1884.

ერისთავი – გიორგი ერისთავი, თხზულებანი, შალვა რადიანისა და ი. ბალახაშვილის რედაქციით, ტფილისი, ფედერაცია, 1936.

ერისთავი – გიორგი ერისთავი, თხზულებანი. ტექსტი დაადგინა, ვარიანტები, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო ო. ურიდიამ. თბილისი, 1966.

**ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრი ვლადიმერ
კოროლენკოს შემოქმედებაში**

მოკლე შინაარსი

ლიტერატურული პორტრეტი სტატიაში განხილულია როგორც ლიტერატურული კრიტიკის ჟანრი, როგორც კრიტიკულ-ბიოგრაფიული ნარკვევი. ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრს განსაკუთრებული ადგილი უკავია, რადგან ყველაზე დამაჯერებელი პორტრეტული მსგავსება მიიღწევა მაშინ, როდესაც მწერალს შესაძლებლობა ჰქონდა არა მხოლოდ ენახა კონკრეტული ადამიანი, არამედ შეხვედროდა მას, დაკვირვებოდა სხვადასხვა სიტუაციაში, ან პირისპირ შეხვედროდა მას. ამ შემთხვევაში, თანამედროვის სახე დიდი ხნის მანძილზე აღიბეჭდება მწერლის მეხსიერებაში და შემდეგ იგი, თითქოს ნატურიდან, ქმნის მის ლიტერატურულ პორტრეტს. ეს მეთოდი საფუძვლად უდევს ვ. კოროლენკოს მიერ შექმნილ ლიტერატურულ პორტრეტებსაც.

ლიტერატურული პორტრეტები ვ. კოროლენკომ მიუძღვნა იმ მწერლებს, რომელთა შემოქმედება მჭიდროდ იყო დაკავშირებული თვით ავტორის ლიტერატურულ-კრიტიკულ შემოქმედებასთან.

სტატიაში ჩვენ ვიხილავთ ვ. კოროლენკოს იმ ნარკვევებს, რომლებიც მან მიუძღვნა მის თანამედროვეებს ა. ჩეხოვს, ვ. გარშინს და ლ. ტოლსტოის.

Irina Jishkariani

**THE LITERARY GENRE OF A PORTRAIT OF VLADIMIR
KOROLENKOS CREATIONS**

Abstract

The article deals with the literary portrait of literary criticism as a genre, as a critical-biographical essay. The literary genre of the portrait was a special place, because of the similarity of the most compelling portrait is achieved when a writer has had the opportunity not only to see the people, but also to meet with him, to learn a variety of situations, or to meet him face to face. In this case, modern look for a long time remain in the memory of the writer, and then it seemed to kind of open up his literary portraits. This method is based on the v.korolenkos by literary portraits are.

V.Korolenko literary portraits dedicated to the writers whose work was closely connected to the author's literary-critical creativity.

In this article we will see f. Korolenko's essays, which he dedicated to his contemporaries a. Chekhov, f. Garshins and I. Tolstoy.

საკვანძო სიტყვები: ლიტერატურული პორტრეტი, კრიტიკულ-ბიოგრაფიული ჟანრი, კრიტიკული ნარკვევი, დოკუმენტური პროზა, ჟანრთა სინთეზი.

Key words: literary portrait, critical-biographical genre, critical essay, documentary prose, zhanrta synthesis.

შესავალი. ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობაში. დღემდე ტერმინის ინტერპრეტაცია არაერთმნიშვნელოვანია. ამ ჟანრის ცნობილმა მკვლევარმა ვ. ბარახოვიმა გამოყო ლიტერატურული პორტრეტის შემდეგი ნაირსახეობა: მემუარულ-ავტობიოგრაფიული ლიტერატურის ჟანრი; ფაქტებზე დაყრდნობით შექმნილი დოკუმენტურ-ბიოგრაფიული ჟანრი; ლიტერატურული კრიტიკის ჟანრი; სამეცნიერო-მონოგრაფიული კვლევის ჟანრი.

რუსულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ლიტერატურული პორტრეტი მთელ რიგ კვლევებში განიხილება როგორც მემუარული ლიტერატურის ჟანრი [ლ. გინზბურგი, ვ. ბარახოვი, ვ. ჟუკოვი, ნ. ნიკოლინა და სხვ.), როგორც ლიტერატურული კრიტიკის და დოკუმენტური და მხატვრული მასალის სინთეზის განსაკუთრებული ფორმა (ლ. გროსმანი, ს. შატალოვი, მ. შჩეგლოვი და სხვ.) (ურტმინცევა, 2005: 5).

ევროპასა და რუსეთში ლიტერატურული პორტრეტი წარმოიშვა როგორც ლიტერატურული კრიტიკის ჟანრი, როგორც დოკუმენტური და მხატვრული მასალის სინთეზის განსაკუთრებული ფორმა, ასევე, როგორც მემუარული ლიტერატურის ნაირსახეობა. რუსულ ლიტერატურაში ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრს მიმართავდნენ ნ. კარამზინი, ნ. გოგოლი, ვ. ბულინსკი, ი. ტურგენევი, ფ. დოსტოევსკი, დ. მერეჟკოვსკი, ნ. ლესკოვი, ვ. კოროლენკო, ა. ბელი, ზ. გიპიუსი, მ. გორკი და სხვ.

მეთოდი. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა შედარებით-შეპირისპირებითი მეთოდი.

შედეგები. შეიძლება ითქვას, რომ ვ. კოროლენკოს შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია დოკუმენტურობის მხატვრულ მონაგონთან ორგანული შერწყმა, ფსიქოლოგიური და სოციოლოგიური თვალსაზრისის შეთავსება, მათ შორის ლიტერა-

ტურულ პორტრეტში. ასეთი ნარკვევების გმირი რეალური ადამიანია, რომლის ფსიქოლოგიური პორტრეტი იქმნება დოკუმენტური მტკიცებულებების საფუძველზე. ვ. კოროლენკოს მიერ შექმნილი რუსი მწერლების ლიტერატურულ პორტრეტებს საფუძვლად უდევს მწერლის პიროვნების კონცეფცია, როგორც იდეალური ადამიანისა და მწერლის შესახებ. ეს კონცეფცია ასახავს სულიერ სამყაროს მწერლისა, რომელსაც ეძღვნება ლიტერატურული ნარკვევი.

ასევე შეიძლება ითქვას, რომ ვ. კოროლენკოს მიერ შექმნილი რუს მწერალთა ლიტერატურული პორტრეტები ასევე მიეკუთვნებიან მემუარულ ჟანრსაც, რადგან ისინი შეიცავენ ისეთ მნიშვნელოვან ელემენტებს, როგორიცაა დოკუმენტურობა, ფაქტობრივი მასალის არსებობა, რეტროსპექტულობა. ეს იძლევა საფუძველს კრებულში „ლიტერატურულ-კრიტიკული სტატიები და მოგონებები“ გაერთიანებული ვ. კოროლენკოს ნაწარმოებები განსაზღვროს, როგორც სინთეზური ლიტერატურულ-კრიტიკული ჟანრი.

ლიტერატურული პორტრეტების შექმნისას ვლადიმერ კოროლენკო იყენებდა ბიოგრაფიულ, ფაქტობრივ და შედარებით მეთოდებს. პორტრეტებში მკაფიოდ გამოვლინდა, რომ კოროლენკო ეყრდნობოდა საკუთარ მოსაზრებებს ლიტერატურული პორტრეტის გმირზე, მის მიერ წინასწარ ჩამოყალიბებულ იდეას, რომელმაც განაპირობა ფაქტების და მხატვრული საშუალებების შერჩევა ამ იდეის რეალიზაციისათვის.

მსჯელობა. ტერმინი „პორტრეტი“ პირველად განიხილებოდა როგორც ადამიანის შესახებ ვიზუალური შთაბეჭდილების გამომხატველი მეთოდი, შემდეგ ავტორის მოგონებების საფუძველზე პიროვნების დახასიათება, და ბოლოს, როგორც დამოუკიდებელი ჟანრი. ეს არ ნიშნავს ადამიანის პორტრეტის მხოლოდ მექანიკურ კოპირებას მსგავსების მისაღწევად, რადგან გარეგნული მსგავსება ყოველთვის არ ავლენს ადამიანის მნიშვნელოვან თვისებებს. ლიტერატურულ პორტრეტში მწერალი ქმნის ადამიანის სახეს, მოგვიტხოვრობს მისი ბიოგრაფიის, შემოქმედებითი და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის შესახებ. თვით ადამიანი, მისი აზროვნება, ენა უნიკალურია, რაც თავს იჩენს მის ხასიათში, ქცევის მანერასა და ბიოგრაფიაში, შემოქმედებაში. თუმცა პერსონაჟის ვიზუალური აღწერილობა, პორ-

ტრეტული მსგავსება პიროვნების კონცეფციის შექმნის მნიშვნელოვანი საშუალებაა და დაკავშირებულია ავტორის დამოკიდებულებასთან მისი პერსონაჟის მიმართ.

რუსული ლიტერატურის ისტორიაში ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრი პირველად XVIII საუკუნის ბოლოს გაჩნდა ნ. კარამზინის შემოქმედებაში, რომელმაც აღნიშნული ჟანრი წარმოადგინა როგორც კრიტიკული, როგორც ნარკვევი მწერლის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე. XIX საუკუნის 30-40-იან წლებში რუსული ლიტერატურული კრიტიკის პრინციპებმა ნათელი გამოხატვა ჰპოვეს ცნობილი კრიტიკოსის ვისარიონ ბელინსკის შემოქმედებაში, რომლის კალამს ეკუთვნის მრავალი სტატია, მიძღვნილი ა. კანტემირის, მ. კოლცოვის, ა. პუშკინის, მ. ლერმონტოვის ცხოვრებისა და შემოქმედებისადმი. ლიტერატურული პორტრეტის ტრადიციებმა გაგრძელება ჰპოვეს XIX საუკუნის რუსი მწერლების (ა. გერცენის, ი. ტურგენევის, ი. გონჩაროვის და სხვ.) ლიტერატურულ-კრიტიკულ საქმიანობაში.

ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრის აღმავლობა რუსულ ლიტერატურასა და კრიტიკაში დაიწყო XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში, მოსალოდნელი ცვლილებებისა და სოციალური ძვრების, ძველი ფასეულობების ახლებურად გააზრების, დროგადასული იდეოზიებისა და იდეალებისაგან განთავისუფლების ეპოქაში. „პიროვნების“ ცნებამ უფრო ღრმა და სერიოზული შინაარსი შეიძინა. მწვავედ დადგა ადამიანში პიროვნული ღირსების შეგრძნება, ხოლო თვით ადამიანი ფასდებოდა იმით, თუ რამდენად შეძლო მან საკუთარი პასუხისმგებლობის გააზრება საზოგადოებისა და ქვეყნის წინაშე. მწერალთა ყურადღება გამახვილებული იყო ადამიანის განწყობისა და განცდების მიკროსამყაროზე, მის ფსიქიკაში ცნობიერისა და არაცნობიერის თანაფარდობაზე. ყოველივე ამან ხელი შეუწყო ლიტერატურულ-კრიტიკული პორტრეტის ჟანრის პოპულარიზაციას.

ზემოაღნიშნულმა პრობლემამ ასახვა ჰპოვა ამ ეპოქის დოკუმენტურ პროზაშიც, რომელშიც მნიშვნელოვანი ადგილი ლიტერატურულ პორტრეტს ეკავა. როგორც ვ. ბარახოვი აღნიშნავდა, „ლიტერატურული პორტრეტი წარმოადგენს განუყოფელ, მაგრამ დამოუკიდებელ „რგოლს“ და მეტყარულ-ბიოგრაფიული ლიტერატურის სხვა ჟანრთან ერთად ქმნის კულტურის გამოჩენილ მოღვაწეთა სახეებს...“ (ბარახოვი, 1985: 137).

XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დასაწყისის ლიტერატურულ პროცესში ერთ-ერთი გავრცელებული ტენდენცია ხდება ჟანრთა სინთეზი, ახალი ჟანრული ფორმების შექმნა. ეს ცვლილებები ლიტერატურულ პორტრეტსაც შეეხო. ლიტერატურული პორტრეტი ფუნქციონირებდა შემდეგ ჟანრულ მოდიფიკაციებში: ლიტერატურული პორტრეტი მემუარისტის ელემენტებით, ლიტერატურული პორტრეტი-სილუეტი, ლიტერატურული პორტრეტი – შემოქმედების ნარკვევი, რელიგიურ-ფილოსოფიური პორტრეტი, იმპრესიონისტული პორტრეტი, ბიოგრაფიული ნარკვევი (პორტრეტი-ბიოგრაფია, პორტრეტი-ნეკროლოგი, საიუბილეო პორტრეტი); კრიტიკულ-ბიოგრაფიული ნარკვევი. კრიტიკულ-ბიოგრაფიულ ნარკვევში, რომელსაც ჩვენ განვიხილეთ, ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით განიხილება მწერლის შემოქმედება, ფაქტები მისი ბიოგრაფიიდან. ნარკვევის ამ ჟანრს მრავალი რუსი მწერალი მიმართავდა: ვ. კოროლენკო, ი. ბუნინი, ა. კუპრინი, ვ. ვერესაევი, ვ. როზანოვი, მ. ვოლოშინი, ვ. ბრიუსოვი, ა. ბელი, ა. ბლოკი და სხვ.

ლიტერატურული პორტრეტი, როგორც კრიტიკულ-ბიოგრაფიული ნარკვევი, აგებულია როგორც მოთხრობა მწერლის ცხოვრების შესახებ, დაწყებული მისი დაბადების კონსტატაციით ან მწერლის გმირთან გაცნობის აღწერით და დამთავრებული მისი გარდაცვალებით. „ლიტერატურულ პორტრეტს როგორც მემუარულ-ბიოგრაფიული პროზის ჟანრს განსაკუთრებული ადგილი უკავია მის სხვა ნაირსახეობებს შორის, რადგან ყველაზე დამაჯერებელი პორტრეტული მსგავსება მიიღწევა მაშინ, როდესაც მწერალს შესაძლებლობა ჰქონდა არა მხოლოდ ენახა კონკრეტული ადამიანი, არამედ შეხვედროდა მას, დაკვირვებოდა სხვადასხვა სიტუაციაში, „პირისპირ“. უშუალო ურთიერთობა რეალურ პიროვნებასთან მხატვარს აძლევს ფართო შესაძლებლობებს შექმნას ინდივიდუალური სახე ლიტერატურული პორტრეტის ფორმით. ამ შემთხვევაში, თანამედროვის ცოცხალი სახე დიდი ხნის მანძილზე აღიბეჭდება მწერლის გონებაში და შემდეგ იგი ქმნის პიროვნებას, თითქოს ნატურიდან“ (ბარახოვი, 1985: 51). ეს მეთოდი საფუძვლად უდევს ვ. კოროლენკოს მიერ შექმნილ ლიტერატურულ პორტრეტებსაც („ვსევოლოდ გარშინი“ (1910), „გლებ უსპენსკის შესახებ“ (1902), „ანტონ ჩეხოვი“ (1904) და სხვ.).

ვლადიმერ კოროლენკო რუსული ლიტერატურის ისტორიაში შევიდა როგორც მწერალი, მემუარისტი, კრიტიკოსი და პუბლიცისტი. როგორც ლიტერატურულმა კრიტიკოსმა, მან მოღვაწეობა დაიწყო XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში. მის კრიტიკულ შემოქმედებაში განსაკუთრებული ადგილი ეკავა სტატიებს რუს მწერალთა შესახებ.

ლიტერატურათმცოდნეობაში არსებობს სხვადასხვა შეხედულება მისი კრიტიკული ნაწარმოებების ჟანრული ბუნების შესახებ. ზოგი მათ მიაკუთვნებს მემუარებს, ზოგი ნარკვევებს, ზოგი კი მიიჩნევს, რომ ისინი მემუარისტის, ლიტერატურული კრიტიკის და მხატვრულ-დოკუმენტური პროზის ზღვარზეა შექმნილი. ერთი რამ ცხადია, რომ ეს სინთეზური ჟანრია, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს ლიტერატურულ-კრიტიკულ და მხატვრულ ელემენტებს. ზოგადად, კოროლენკოს შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია ჟანრთა სინთეზი, მათ შორის ავტობიოგრაფიულ და დოკუმენტურ პროზაში. თავად მწერალმა ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრული განმარტება მისცა მხოლოდ სტატიას „ვისეგოლოდ გარშინი“.

ლიტერატურული პორტრეტები ვ. კოროლენკომ მიუძღვნა იმ მწერლებს, რომელთა შემოქმედება მჭიდროდ არის დაკავშირებული თვით ავტორის ლიტერატურულ-კრიტიკულ საქმიანობასთან. მაგალითად, ანტონ ჩეხოვის ლიტერატურული პორტრეტის შექმნა რამდენიმე მიზეზით იყო განპირობებული. პირველ რიგში, ვ. კოროლენკო და ა. ჩეხოვი XIX საუკუნის ბოლოს რუსული ლიტერატურის ისტორიაში შევიდნენ, როგორც მცირე მხატვრული პროზის ოსტატები და მხატვრულ შემოქმედებაში ერთსა და იმავე ესთეტიკურ პრინციპებს იზიარებდნენ, მიეკუთვნოდნენ ერთ ლიტერატურულ მიმართულებას - კრიტიკულ რეალიზმს. გარდა ამისა, ისინი პირადად იცნობდნენ ერთმანეთს, რამდენჯერმე შეხვდნენ და მათ შორის მიმდინარეობდა მიმოწერა. ორივემ 1902 წელს დატოვა სიტყვაკაზმული სიტყვიერების აკადემია მ. გორკისათვის საპატიო აკადემიკოსის წოდების ჩამორთმევის პროტესტის ნიშნად.

რუსულ ლიტერატურულ კრიტიკაში ჩეხოვის შესახებ ბევრი თანამედროვე წერდა: ნ. მიხაილოვსკი, კ. ჩუკოვსკი და სხვ. სტატიათა უმრავლესობა დაიწერა ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრში, რომელიც იმ წლებში მეტად გავრცელებული იყო. თანამედროვეთა ჩეხოვისადმი დამოკიდებულების ძირითადი მა-

ხასიათებელი იყო დიდი პატივისცემა და გულწრფელი სიყვარული მწერლის მიმართ, რომელიც თავის შემოქმედებაში ჰუმანისტურ იდეალებს განასახიერებდა.

ჩეხოვის ლიტერატურული პორტრეტი ვ. კოროლენკომ შექმნა ჟანრის ტრადიციების შესაბამისად. ნაწარმოები დასათაურებულია მისი სახელით, რადგან მას მიეძღვნა. ანალოგიური სათაური აქვთ კოროლენკოს მიერ შექმნილ სხვა ლიტერატურულ პორტრეტებს: „გლეხ უსპენსკის შესახებ“, „ლევ ტოლსტოი“, „ვსევოლოდ გარშინი“, „შჩედრინის შესახებ“. მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ მწერალი პირადად იცნობდა მას, ვის შესახებაც წერდა (ნ. ჩერნიშევსკის, ვ. უსპენსკის, ნ. ანენსკის, ა. ჩეხოვის). თუმცა ცალკე დგას ნარკვევი „ვსევოლოდ გარშინი“, სადაც მწერალი არ აღნიშნავს პირადი ნაცნობობის ფაქტს და თანმიმდევრულად გადმოსცემს გარშინის ცხოვრების ქრონოლოგიას, რაც აახლოვებს მის მიერ შექმნილ პორტრეტს ბიოგრაფიული ნარკვევის ჟანრთან.

კრიტიკოსს ასევე შეუძლია შექმნას ლიტერატურული პორტრეტი მხოლოდ მწერლის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე, მის პირად არქივზე, ხელნაწერებზე, თანამედროვეთა მოგონებებზე დაყრდნობით და ა.შ. მაგალითად, ვ. კოროლენკოს ლიტერატურული პორტრეტები, რომლებიც მან მიუძღვნა მწერალთა წინა თაობათა წარმომადგენლებს: ვ. ბელინსკის, ნ. გოგოლს, ა. პუშკინს.

სტატიაში ჩვენ ყურადღებას ვამახვილებთ ვ. კოროლენკოს იმ ნარკვევებზე, რომლებიც მან მიუძღვნა მის თანამედროვეებს ა. ჩეხოვის, ვ. გარშინს და ლ. ტოლსტოის.

ა. ჩეხოვის ლიტერატურულ პორტრეტში ნათლად გამოიხატა კრიტიკოსის მცდელობა გადმოეცა ფაქტები, რაც დამახასიათებელია კრიტიკოსის ბიოგრაფიული მეთოდისათვის. ის ხშირად ახსენებს მისთვის მნიშვნელოვან თარიღებს და სახელებს, მიუთითებს ადგილს, სადაც შეხვდა მწერალს, რომლის შესახებაც წერს. ა. ჩეხოვთან პირველი და უკანასკნელი შეხვედრის შესახებ ვ. კოროლენკო მიუთითებს შემდეგ დროსა და ადგილს: „ჩეხოვი მე გავიცანი 1886 ან 1887 წლის დასაწყისში (ზუსტად არ მახსოვს), სადოვაიას ქუჩაზე კუდრინოში, პატარა ლამაზ მყუდრო სახლში“; „უკანასკნელად ის ვნახე 1902 წ. იაღტაში აგარაკზე“.

ვსევოლოდ გარშინის ლიტერატურულ პორტრეტში მრავალი ფაქტია მოყვანილი მწერლის ცხოვრებიდან: „ვსევოლოდ გარშინი დაიბადა (მესამე შვილი იყო) ბახმუტის მაზრაში 1855 წლის 2 თებერვალს“; „გარშინი მეოთხე სართულიდან გადმოსტა. ის საავადმყოფოში წაიყვანეს, სადაც ხუთი დღის შემდეგ გარდაიცვალა (1888 წლის 24 მარტს)“.

ფაქტებით ასეთი დატვირთვა მიუთითებს კრიტიკოსის დიდ ინტერესზე მწერლის მიმართ. ამასთან ერთად მწერალი მიანიშნებს არა მხოლოდ ცალკე ეპიზოდებზე მწერლის ცხოვრებიდან, არამედ, როგორც დამკვირვებელი, გამოთქვამს კრიტიკას მისი შინაგანი სამყაროს, სულიერი და შემოქმედებითი ევოლუციის შესახებ.

კრიტიკოსი ყურადღებას ამახვილებს პირად დაინტერესებაზე ჩეხოვით, როგორც მწერლითა და ადამიანით, და მისი სახის შექმნისას პირველ რიგში მიმართავს მის პორტრეტს: „ჩემს წინაშე იდგა ახალგაზრდა მამაკაცი, რომელიც უფრო ახალგაზრდულად გამოიყურებოდა, საშუალო სიმაღლეზე ოდნავ მაღალი, მოგრძო სწორნაკეთიანი სახე ჰქონდა, რომელსაც ჯერ არ დაეკარგა ჭაბუკური იერი. მისი სახე ერთგვარი თავისებურებით გამოირჩეოდა ... მიუხედავად მისი უდავო ინტელიგენტობისა, იყო მასში რაღაც, რაც მას აძლევდა გულუბრყვილო სოფლის ბიჭის იერს. და ეს იყო განსაკუთრებით მიმზიდველი. ჩეხოვის თვალებიც კი, ცისფერი, გაცისკროვნებული და ღრმა, იმავდროულად გამოხატავდნენ აზრს და თითქმის ბავშვურ უშუალოებას. ზოგადად, პირველი შეხვედრისას ჩეხოვმა ჩემზე მოახდინა სიცოცხლით სავსე ადამიანის შთაბეჭდილება. თითქოს მისი თვალები აფრქვევდნენ გონებამახვილობისა და უშუალო მხიარულების დაუშრეტელ წყაროს, რომლითაც სავსე იყო მისი მოთხრობები. და, ამასთან ერთად, იგრძნობოდა რაღაც ღრმა, რაც ჯერ კიდევ უნდა განვითარებლიყო და წასულიყო კარგი მიმართულებით. საერთო შთაბეჭდილება იყო მიმზიდველი და მომხიბლავი, მიუხედავად იმისა, რომ მე არ თანავუგრძნობ ყველაფერს, რაც ჩეხოვმა დაწერა“. ეს და სხვა პორტრეტული დახასიათება, რომელიც მოცემულია ნარკვევში, საშუალებას იძლევა არა მხოლოდ უფრო ზუსტად წარმოვიდგინოთ პორტრეტის გმირის გარეგნობა, რომელშიც ასახულია ჩეხოვის მდიდარი სულიერი სამყარო, არამედ თავად კრიტიკოსის შინაგანი სამყარო და მსოფლმხედველობა.

ნარკვევში მაქსიმალურად სრულად წარმოდგენილია გამოჩენილი რუსი მწერლისა და დრამატურგის სახე. კოროლენკო ასევე მოგვითხრობს, თუ როგორ გაეცნო ჩეხოვის ადრეულ შემოქმედებას, ხაზგასმით აღნიშნავს მწერლის აპოლიტიკურობას, რომელიც, როგორც ჩანს, შეიძლება ამ შემთხვევაში განხილვობდეს როგორც შინაგანი თავისუფლების ნიშანი. და, რა თქმა უნდა, აღნიშნულია ახალგაზრდა მწერლის ნიჭი: „... თავად ანტონ პავლეს ძეს და მისს ოჯახს არ შეეძლო არ შეენიშნათ, რომ ანტონმა ხელში არა მხოლოდ გასართობი და ოჯახისთვის ნაწილობრივ სასარგებლო სათამაშოა, არამედ უძვირფასესი ნივთი, რომლის მქონებლობა შეიძლება ძალიან დიდ პასუხისმგებლობას ითხოვდეს“. კოროლენკო ასევე წარმოგვიდგენს ჩეხოვს, როგორც „სტეპის“, „ივანოვის“ შემქმნელს, როგორც ავტორს კრებულისა „მწუხრის დროს“, მოთხრობისა „პალატა №6“ და სხვ., სადაც მან თავი წარმოაჩინა, როგორც სერიოზულმა მწერალმა და დრამატურგმა.

კოროლენკო წარმოგვიდგენს ჩეხოვს, როგორც იდეალურ ადამიანს და იდეალურ მწერალს, რომელსაც შეუძლია ყველაზე ჩვეულებრივ სიტუაციაში და ჩვეულებრივ საგნებშიც კი, მაგალითად, საფერფლეში, მონახოს სიუჟეტი მისი მომავალი მოთხრობისთვის.

სტატიას „ანტონ ჩეხოვი“ აქვს მისი ქრონოლოგიური პარამეტრები, რომელიც იწყება 1886 ან 1887 წელს (როდესაც, დაახლოებით, კოროლენკომ და ჩეხოვმა ერთმანეთი გაიცნეს) და დამთავრებულია 1902 წლით (როდესაც კოროლენკომ უკანასკნელად ნახა მწერალი). პორტრეტში მკაცრად განსაზღვრული დროის საზღვრების წყალობით ფაქტობრივად მკითხველის თვალწინ ჩნდება ჩეხოვის პიროვნების განვითარების პროცესი. თუ დასაწყისში ჩეხოვი წარმოგვიდგება „როგორც ახალგაზრდა მამაკაცი, რომელიც უფრო ახალგაზრდულად გამოიყურებოდა“, შემდეგ კოროლენკო აღწერს ჩეხოვთან ბოლო შეხვედრას 1902 წ. და მიუთითებს სამწუხარო და შეუქცევად ცვლილებებზე მის გარეგნობასა და ხასიათში, რაც გამოწვეული იყო უკუბრუნებული სენით: „ეს იგივე ჩეხოვი იყო, მაგრამ სად გაქრა მისი დამაჯერებელი, მშვიდი და მხიარული განწყობილება? ნაკეთები დაუწვრილდა, უფრო მკაცრი გაუხდა, და მხოლოდ თვალებში უდგებოდა ზოგჯერ სხივი და აღერსიანი მხერა. მაგრამ უფრო ხშირად ჩანდა მწუხარე და გაყინული გამომეტყველება“. 1902 წელს კრიტიკოსმა მწერალში უკვე ვერ

ნახა ის მხიარული ახალგაზრდა კაცი, რომელსაც ადვილად შეეძლო ერთ დღეში დაეწერა ნებისმიერი მოთხრობა.

დასასრულს კოროლენკო ჩეხოვს ისეთ მწერლებთან გვერდით აყენებს, როგორებიც იყვნენ ნ. გოგოლი, მ. სალტიკოვ-შჩედრინი, გ. უსპენსკი. ამ სახელებით, კრიტიკოსის აზრით, „თითქმის ამოიწურა ძლიერად გამოხატული იუმორისტული ტემპერამენტის მქონე გამოჩენილ რუს მწერალთა სია“.

გ. კოროლენკოსთვის ასევე მნიშვნელოვანი იყო ხაზგასმით აღენიშნა იმდროინდელი ლიტერატურული კრიტიკის დამოკიდებულება ჩეხოვის მიმართ. ამიტომ ნარკვევში ასევე შევიდა თანამედროვე ლიტერატურულ-კრიტიკული მასალა. კრიტიკოსს მოჰყავს ა. სუვორინის, ნ. მიხაილოვსკის, გ. უსპენსკის მოსაზრებები. აღნიშნავდა რა ნ. მიხაილოვსკის დამოკიდებულებას ჩეხოვის მიმართ კოროლენკო მიუთითებდა იმ პატივისცემის გრძობაზე, რომელსაც კრიტიკოსი გამოხატავდა ჩეხოვის მიმართ: „არც ერთ თანატოლზე მიხაილოვსკის არ დაუწერია იმდენი, ამდენი ჩეხოვის შესახებ, ხოლო ბოლო წლებში, როგორც ეს უკვე ცნობილია, იგი ჩეხოვის მიმართ დიდი სიმპათიით იყო განწყობილი“.

გ. კოროლენკოს სტატიაში „ვსევოლოდ გარშინი“ წარმოდგენილია ლიტერატურული პორტრეტის კლასიკური ნიმუში. პირველ რიგში, ამაზე მიუთითებს თვით სათაური და ავტორის მიერ მიცემული სტატიის ჟანრის განმარტება როგორც ლიტერატურული პორტრეტისა.

გარშინის პიროვნებას კოროლენკომ შემთხვევით არ მიმართა. მათი გზები ლიტერატურაში ხშირად გადაიკვეთა, მწერლებს არაერთხელ გამოუქვეყნებიათ გამოხმაურება ერთმანეთის შესახებ. გ. გარშინი თავის ერთ-ერთ წერილში აღფრთოვანებით საუბრობდა კოროლენკოს როლზე ლიტერატურაში: „მე მას ძალიან მაღლა ვაყენებ და სათუთად მიყვარს მისი შემოქმედება“. ხოლო კოროლენკოს აზრით, გარშინის სახელმა „ნათელი ვარსკვლავით გაიბრწყინა მაშინდელ ლიტერატურულ ჰორიზონტზე“.

ვსევოლოდ გარშინი და ვლადიმერ კოროლენკო იმ დროის რუსულ საზოგადოებაში აღიარებული იყვნენ არა მხოლოდ როგორც მწერლები, არამედ როგორც საზოგადოების სინდისი. გარშინის და კოროლენკოს მორალური ავტორიტეტი ძალიან მაღალი იყო, თუმცა გარშინი არ ეწეოდა ისეთ აქტიურ საზოგადოებრივ საქმიანობას, როგორც კოროლენკო. ორივე მწერალს

თავიანთმა შემოქმედებამ მოუტანა დიდი პოპულარობა და დიდ გავლენას ახდენდა საზოგადოების ცნობიერებაზე.

კოროლენკოს ლიტერატურულ-კრიტიკულ ნარკვევს „ესეველოდ გარშინი“ (ლიტერატურული პორტრეტი) სამართლიანად უკავია მნიშვნელოვანი ადგილი კრიტიკულ ლიტერატურაში გარშინის შესახებ და წარმოადგენს მწერლის შემოქმედებითი მექანიზმების საფუძვლიან ანალიზს.

ლიტერატურულ პორტრეტს საფუძვლად უდევს კრიტიკოსის შეხედულება გარშინზე, როგორც მწერალზე, რომელიც განიცდიდა მწვავე აუცილებლობას, „...წარმოეჩინა არა მისი, არამედ უზარმაზარი გარე სამყარო“. კოროლენკოს თქმით, მწერლის ძალიან მგრძობიარე ფსიქიკური ორგანიზაცია არ აძლევდა გარშინს შესაძლებლობას გაცვილებოდა სუბიექტურობას. „ცხოვრება ლიტერატურის გარეშე მას არ შეეძლო, ყოველი სიტყვა საკუთარი ჯანმრთელობის ფასად უჯდებოდა <...> გარშინის ძალა გამოიხატებოდა არა მოქმედების თავშესაქცეობაში, არამედ იმ სიღრმესა და ინტენსივობაში, რომლითაც ის ასახავდა მისი თაობისთვის დამახასიათებელ განწყობას“.

მთავარი გარშინის პიროვნების კონცეფციაში კოროლენკოსათვის გახდა „მგრძობიარე სინდისის“ და „პირადი პასუხისმგებლობის მტკივნეული განცდა“ იმის გამო, რაც ხდება ქვეყანაში. ეს განწყობა კრიტიკოსმა აღმოაჩინა უკვე მწერლის ომის თემაზე დაწერილ ადრეულ მოთხრობებში, კერძოდ, პირველ მოთხრობაში „ოთხი დღე“, რომლის სიუჟეტს საფუძვლად დაედო ომში დაჭრილი ჯარისკაცის ფიქრები და განცდები. გარშინის გმირის შინაგანი ფსიქოლოგიაში, ის საკითხები, რომლებიც მას სტანჯავდნენ, კოროლენკოს აზრით, იმ დროის, იმ თაობის თავისებურებებთანაა დაკავშირებული, რომელთათვის „საჭირობოროტო საკითხების“ არსი დაკავშირებული იყო სიმართლისა და სიცრუის საკითხთან ადამიანთა ურთიერთობებში“. და ამიტომ იმ განწყობამ, რომელიც დამახასიათებელი იყო ამ თაობისთვის, ასახვა ჰპოვა გარშინის, როგორც სამოცდაათიანელთა ღირსეული წარმომადგენლის, შემოქმედებაში. კოროლენკოს აზრით, ეს მოთხრობა გამოირჩევა „მხატვრული სისადავით“, მაგრამ ამავე დროს, მკითხველის ცნობიერებაზე უჩველო გავლენას ახდენს.

ნარკვევში ვ. კოროლენკო ყურადღებას ამახვილებს ლ. ტოლსტოის გავლენაზე გარშინის სამხედრო მოთხრობებზე.

ამასთან კოროლენკო აღნიშნავს, რომ გარშინს თავისი დამოუკიდებელი ხედვა გააჩნდა: „ექვეგარეშეა, რომ არც ერთი რუსი მწერალი არ არის თავისუფალი ტოლსტოის გენიალურობისა და მანერის გავლენისგან <...> მაგრამ, ერთი შეხედვაც საკმარისია იმისათვის, რომ შეამჩნიო გარშინის განწყობის სრული დამოუკიდებლობა“. კოროლენკოსთვის გარშინის შემოქმედება წარმოადგენდა იმ ფენომენს, რომელიც აღმოცენდა კლასიკურ ლიტერატურულ ტრადიციებზე და, ამავე დროს, ღრმად ორიგინალურს, რომელიც განსხვავდებოდა მორალურ-ფილოსოფიური იდეების ორიგინალურობით.

კოროლენკოს ნააზრევი ვ. გარშინთან დაკავშირებით მთლიანად აგებულია მწერლის ბიოგრაფიულ ფაქტებზე, რაც ხელს უწყობს მისი პორტრეტის ზედმიწევნით და მთელი სიმართლით გადმოცემას. სწორედ გარშინის ბიოგრაფიას უკავშირებს კოროლენკო იმ მოვლენებს, რომლებიც მის ნაწარმოებებშია ასახული: „ბევრი ბუნდოვანი მოგონება შემორჩა იმ დროიდან ბავშვს მეხსიერებაში, და ალბათ მოგვიანებით, ისინი ფონად დაედო მსგავს ახალ შთაბეჭდილებებს“.

გარშინის პორტრეტის შექმნისას კოროლენკო ყურადღებას ამახვილებდა მის მსოფლმხედველობაზე, მიუთითებდა მისი გრძნობების და აზრების წინააღმდეგობრივ ხასიათზე, რაც მის შემოქმედებაშიც აისახა: „ბუნებით გარშინი მეტად პარადოქსული ადამიანი იყო. მას შეეძლო გაეგო და რეაგირება მოეხდინა ცხოვრების ყველა სასიხარულო მოვლენაზე, მაგრამ სადღაც ფესვი ჰქონდა გადგმული ნერვული სისტემის ერთ ნაკლს, რომელიც, შავი ღრუბელივით, უმწარებდა გუნებას და უქმნიდა სიგიჟის საფრთხეს... სამხედრო სამსახურმა და, უმთავრესად, „უპასუხისმგებლობის“ გრძნობამ გარშინი აქციეს ბედნიერ, მშვიდ და აქტიურ ადამიანად. შემდგომი საზოგადოებრივი ცხოვრება, პირიქით, მუდმივად აძლიერებდა და აწუხებდა მის მგრძნობიარე ნერვულ სისტემას. მას არ ჰქონდა მებრძოლი სული, მაგრამ... გრძნობდა მუდმივ მოთხოვნილებას დამდგარიყო ორ დაპირისპირებულ მხარეს შორის ...“

მთლიანობაში, ვ. გარშინისათვის მიცემული შეფასება დადებითია. მსჯელობისა და შეფასებებისას კოროლენკო ეყრდნობოდა მის პირად შეხედულებებს ვ. გარშინის პიროვნებაზე, ადრევე ჩამოყალიბებულ იდეას, რომელმაც განაპირობა ფაქტების და მხატვრული საშუალებების შერჩევა. პორტრეტი აგებულია კრიტიკოსის სუბიექტურ აღქმაზე. ვ. კოროლენკომ

ჩამოაყალიბა მისეული ვ. გარშინის პიროვნების კონცეფცია, რომელიც ეყრდნობოდა ვ. გარშინის ბიოგრაფიას, მეგობრების და ახლობლების მოგონებებს, თანამედროვე კრიტიკას, ეპოქის სოციალურ-პოლიტიკურ და კულტურულ კონტექსტს. ვ. კოროლენკომ გარშინი წარმოგვიდგინა როგორც ტრაგიკული მხატვარი და მოაზროვნე.

„დიდ პოლიგრიმს“, რომელიც კოროლენკომ ლ. ტოლსტოის ხსოვნას მიუძღვნა, ლიტერატურული პორტრეტის ნათლად გამოხატული ნიშნები გააჩნია, რომელშიც აისახა მემუარისტის შთაბეჭდილებები ტოლსტოისთან შეხვედრებისას და იმ გავლენისგან, რომელსაც ის ახდენდა თანამედროვეებზე. ტოლსტოის გარეგნული იერის აღწერისას კოროლენკო-მემუარისტი მეტად ლაკონიურია და მისი ყურადღება ძირითადად ფოკუსირებულია მწერლის „შინაგანი“ სამყაროს შექმნაზე.

კოროლენკომ ტოლსტოის რამდენიმე სტატია მიუძღვნა: „ლევ ტოლსტოი“ (1908), „გარდაიცვალა“, „ტოლსტოის გარდაცვალების მეათე წლისთავი“ (1920), „საუბარი ტოლსტოისთან. მაქსიმალიზმი და სახელმწიფოებრიობა“ (1917-1919). ეს სტატიები შეიძლება ჩაითვალოს, როგორც ტოლსტოის ლიტერატურული პორტრეტის შექმნის ერთგვარი მცდელობა, პირველ რიგში, კოროლენკო ტოლსტოიში ხედავს მხატვარს, ხოლო მის ნაწარმოებებს იკვლევს მწერლის ბიოგრაფიის ფაქტების გათვალისწინებით.

კოროლენკო ვარაუდობდა, რომ „დიდ პილიგრიმში“ ასახვას ჰპოვებდა ტოლსტოისთან სამი შეხვედრის მოგონებები. „ტოლსტოი მხოლოდ სამჯერ ვნახე. პირველად ეს მოხდა 1886 წელს, მეორედ 1902 წელს და ბოლოს გარდაცვალებამდე სამი თვით ადრე ... ეს სამი შეხვედრა ცოცხლობს ჩემს მეხსიერებაში, თითქოს ყველაფერი ცოტა ხნის წინ მოხდა. ამავდროულად, მათ ერთმანეთისგან აშორებს თხუთმეტი და შვიდი წლის ინტერვალი. და როდესაც ამ წლებს უბრუნდები, ისეთი შთაბეჭდილება მრჩება, რომ ამ გრძელ გზაზე, რომელიც აღსავსე იყო სხვადასხვა ცხოვრებისეული შთაბეჭდილებებით... ნისლი ცხოვრების გზაზე სამჯერ იფანტებოდა, და გაკაფულ გზაზე ჩნდებოდა შესანიშნავი დიდი ადამიანის ნათელი სახე“.

ჯერ კიდევ გადასახლებაში ყოფნის დროს კოროლენკოს ჰქონდა შესაძლებლობა სწვეოდა ტოლსტოის, მაგრამ გრძნობდა რა მნიშვნელოვან განსხვავებას მათ შეხედულებებში, კოროლენკომ ჩათვალა, რომ მასთან შეხვედრის უფლება არ ჰქონდა,

თუმცა ტოლსტოი ელოდა მასთან შეხვედრას. „რა თქმა უნდა, მე მოხარული ვიქნებოდი შეხვედროდი ტოლსტოის, მაგრამ როდესაც გავიგე, რისთვის მეძახდა და რას ელოდა ჩემგან, რატომღაც შევშინდი, ვიგრძენი ჩემთვის დამახასიათებელი მორიდებულობა და გადავწყვიტე არ წავსულიყავი, რადგან მომეჩვენა, რომ უკვე ჩემი მისვლა სიცრუე იქნებოდა. ტოლსტოის მიმართ დამოკიდებულება, როგორც დაკვირვების საგანთან, ვერ გაგბედე; ... მე შემეძლო მასთან მისვლა მხოლოდ იმიტომ, რომ შეკამათა ... და, ამავე დროს, თაყვანისცემა მისდამი ხელს მიშლიდა იმის წარმოდგენაშიც კი, რომ მასთან შემეძლო კამათის გამართვა“.

ტოლსტოის პორტრეტზე მუშაობისას კოროლენკომ საჭიროდ მიიჩნია თავის მოგონებათა ჩანაფიქრის განმარტება – „ჩემი შთაბეჭდილებების აღდგენა“. სამწუხაროდ, კოროლენკომ ვერ მოასწრო თავისი მოგონებების დასრულება, მაგრამ ისინი მაინც იძლევიან წარმოდგენას იმის შესახებ, თუ რამდენად შეძლო მწერალმა გამოეყენებინა ის კომპონენტები, რომლებიც ხელს უწყობენ ლიტერატურული პორტრეტის შექმნას.

დასკვნა. კოროლენკოს ყველა ლიტერატურული პორტრეტი დაიწერა მისთვის განსაკუთრებულ პერიოდში – კრიტიკული შემოქმედების განვითარების პერიოდში (1902-1910 წწ.). თავისი ლიტერატურული პორტრეტები მან მიუძღვნა იმ თანამედროვეებს, რომელთა შემოქმედებამ გავლენა მოახდინა მის შემოქმედებით ცხოვრებაზე, რაც განპირობებული იყო კოროლენკოს მცდელობით, გაეცნობიერებინა მისი თაობის წარსული ცხოვრება. ამიტომ მან მიზნად დაისახა შთამომავალთა და თანამედროვეებისათვის დაეტოვებინა მოგონებები იმ მწერლებზე, რომელთა შემოქმედება გარდამავალ პერიოდს ემთხვევა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბაზილოვა, 2011 - Базылова Б.К. Жанровые особенности литературного портрета. Вестник Казахского национального университета. Алматы. №3(133), 2011. <http://www.rmebrk.kz/journals/1109/14475.pdf>

ბარახოვი, 1985 - Барахов В. С. Литературный портрет: (Истоки, поэтика, жанр). Л., 1985.

ვედიშჩევა, 2011 - Ведищева Ю.В. О современном состоянии теории жанра литературного портрета. Вестник Тамбовского государственного университета им. Г. Р. Державина. Выпуск 10 (102),

2011. <http://cyberleninka.ru/article/n/o-sovremennom-sostoyanii-teorii-zhanra-literaturnogo-portreta>

გუსევა, 2013 - Гусева Е.А. Русский портрет очерка рубежа XIX–XX веков. Вестник Днепропетровского университета. Серия «Филологические науки». 2013, № 2(6). <http://studydoc.ru/doc/2231401/russkij-portretnyj-ocherk-rubezha-xix-hh-vekov>

კოროლენკო, 1990 – Короленко В.Г. Воспоминания о писателях. Собрание сочинений в 5-ти томах, 1990, т.3.

ურტმინცევა, 2005 - Уртминцева М.Г. Жанр литературного портрета в русской литературе второй половины XIX века: генезис, поэтика, типология. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Нижний Новгород, 2005.

ენათმეცნიერება

მარიამ ბალასანიანი-გოგნაძე

ეთნო-ისტორიული ანომალიები („სომხეთისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ტოპონიმთა ხუთტომეულის მიხედვით“)

მოკლე შინაარსი

„სომხეთისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ტოპონიმთა“ ლექსიკონი ადგილობრივ სომხურ მოსახლეობაზე დაყრდნობით გვაწვდის ისტორიულ ცნობებს მათი ჩამოსახლების შესახებ. მითითებულია აგრეთვე, თუ რომელი პროვინციიდან მოვიდა სომხური მოსახლეობა თითოეულ სოფელში. უმრავლესობა ოსმალეთიდან, კერძოდ, არზრუმიდან ჩამოსახლებული სომხები არიან.

სომხურ ტოპონიმურ ლექსიკონში ზოგიერთი სოფლის მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობა მითითებულია ძველი პერიოდის მონაცემებით, მაშინ, როდესაც სამცხე-ჯავახეთის სოფლების დიდი უმრავლესობა, კერძოდ, იმ სოფლებისა, სადაც ჩამოსახლებული სომხები მოსახლეობა ცხოვრობს, ეროვნული შემადგენლობა მითითებულია მე-20 საუკუნის 60-70-იანი წლების მიხედვით. ჩამოთვლილ სოფლებში ქართული მოსახლეობა ცხოვრობდა, რის შესახებაც სომხური ტოპონიმის ხუთტომეულში არაფერია ნათქვამი.

ტოპონიმთა ლექსიკონში მითითებულ სოფლებში „აზერბაიჯანელი“ მოსახლეობა არასოდეს არ ცხოვრობდა. ისინი გამუსლიმებული ქართველები არიან.

Mariam Balasaniani-Gognadze

ETHNO-HISTORICAL ANOMALIES (ACCORDING TO “TOPONIMIES OF ARMENIA AND ITS NEAR REGIONS”)

Abstract

According to “Toponimies of Armenia and its near regions” dictionary gives historical information about settlement of Armenian people on the base of local Armenian people’s stories. It also indicates which province these Armenian people arrived from in each village. Most of the Armenians arrived from Erzurum and settled in the villages of Samtskhe-Javakheti.

In the Armenian dictionary of toponyms the national consistence of some village population are indicated from the old data, while a big majority of villages in Samtskhe-Javakheti, mainly the villages where resettled Armenian population live, the national consistence is indicated according to 60-70-s of the 19th century. Georgian population also lived in these villages though the dictionary says nothing about it

In 20th century (60-70- s) Georgian people were living in above mentioned villages not Azerbaijan. They are people who changed their religion. This issues is written incorrect in Toponimies in Armenia and near regions in volume five.

საკვანძო სიტყვები: გამუსლიმებული ქართველები, ეთნოსი, იერლი.
key words: Azerbaijan, The Georgians accepted Islam, Ethnos.

შესავალი. 1986-2001 წლებში გამოიცა ჰ. ბარსელიანის, თ. ჰაკობიანის და მ. ბახშიანის „სომხეთისა და მიმდებარე რაიონების ტოპონიმური ლექსიკონი“ ხუთ ტომად. გამოცემას წინ უძღვის მოკლე წინასიტყვაობა, რომლიდანაც ვგებულობთ, რომ სომხურ ტოპონიმიაზე უძველესი დროიდან მუშაობდნენ, როგორც უცხოელი, ისე სომეხი ავტორები. მისი აკადემიური კვლევა იწყება XX საუკუნის მეორე ნახევარში და XXI საუკუნის დასაწყისში.

ლექსიკონში დიდი ყურადღება ეთმობა ძველი სომხური ტოპონიმების წარმოშობას, მათ განმარტებებს, თქმულებებსა და ხალხურ გადმოცემებს.

ავტორები მიუთითებენ ტოპონიმური ლექსიკონების ენციკლოპედიურ ხასიათს XIX-XX საუკუნეებში, რომელთა შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მკრტიხ პუტურიანის „სომხური ენციკლოპედია“, რომელიც გამოვიდა ბუქარესტში 1938-40 წლებში, მასში მხოლოდ სომხური ტოპონიმები იყო განხილული.

ხუთტომეულის ავტორებმა მიზნად დაისახეს სომხეთისა და მიმდებარე ტერიტორიების ტოპონიმური მასალის შეკრება-დამუშავება და კვლევა. ეს ენციკლოპედიური ხასიათის ლექსიკონი გამოადგებათ ბიზანტიის, სპარსეთის, კავკასიის და სხვა ქვეყნების უძველესი ისტორიით დაინტერესებულ პირებს.

ლექსიკონი მოიცავს 400 ათას კვადრატულ კილომეტრ ფართობზე გაბნეულ ტოპონიმებს. ხუთ ტომში მოცემულია 136 ათასზე მეტი გეოგრაფიული სახელი. ავტორები მიუთითებენ მათი ტოპონიმური ინტერესების საზღვრებს. ჩრდილოეთით მდ. მტკვრამდე, სამხრეთიდან დასავლეთ ტიგროსის გამყოფ

წყლებამდე, დასავლეთით ამასიის და კესარიის რაიონებს, ქილიკიასთან ერთად და აღმოსავლეთით კასპიის ზღვამდე. ამ ფარგლებში ხვდება რამდენიმე მეზობელი რაიონი და ქვეყანა. ქრონოლოგიის თვალსაზრისით ლექსიკონი შეიცავს უძველესი საუკუნეებიდან ჩვენს დღემდე პერიოდში არსებულ ტოპონიმებს (ჰაკობიანი..., 1986: 7-8).

ლექსიკონში ძირითადად აღწერილია სოფლები და სხვა ტიპის საცხოვრებელი ადგილები, ხოლო ტბებს, მდინარეებს, მთაგრეხილებს, მდელოებს, როგორც ავტორები აღნიშნავენ, შედარებით ნაკლები ადგილი უკავია.

ტოპონიმები ლექსიკონში მოცემულია თანამედროვე სომხური ენის მართლწერით. სტატიებში სიტყვები საჭიროების მიხედვით გამოყენებულია ძველი ან ჯერ კიდევ დასავლეთ სომხეთში მოხმარებული გრაბარული მართლწერით ასევე სხვა ენებზეც. ძველი მართლწერის ფორმები, როგორც მაუწყებელი ფორმები ჩასმულია ან ფრჩხილებში, ან ბრჭყალებში. შემდგენლებს უცხო ფორმები მოჰყავთ პირველწყაროს სახით (ბერძნულ, ლათინურ, რუსულ და სხვა), ან საერთაშორისო ტრანსკრიფციით.

ლექსიკონის შედგენისას გამოყენებულია ასურულ-ბაბილონური, ხეთური, სომხური, ბერძნული, სპარსული, ბიზანტიური, არაბული, ქართული, რუსული, თურქული წყაროები, სხვადასხვა პუბლიკაცია, არქივი, ხელნაწერი, ათეულობით ძველი და ახალი რუკა (ჰაკობიანი..., 1986: 9-10).

კვლევა. ჩემი კვლევის მიზანს წარმოადგენს „სომხეთისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ტოპონიმების“ ხუთტომეულში წარმოდგენილი თანამედროვე ტოპონიმების შესახებ სომეხ მეცნიერთა მიერ გამოთქმული მოსაზრებების მიმოხილვა; ენათმეცნიერული ანალიზი; სახელთა ფონეტიკური და მორფოლოგიური ცვლილებების, კანონზომიერებების გარკვევა; სომხური მასალის შედარება ძველ წყაროებში დადასტურებულ ქართულ მასალასთან.

სომხური ტოპონიმის ხუთტომეულში აღმოვაჩინე უამრავი სახელის არასწორი, დამახინჯებული ფორმა, უზუსტობა, რასაც სჭირდება კვლევა-ძიება და სწორი ფორმების დადგენა, ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს ენის ისტორიისათვის. ზოგიერთი მათგანი უკვე შევისწავლე და გამოვაქვეყნე. სახელების სწორი ახსნა საშუალებას მოგვცემს, შევისწავლოთ ჩვენი ქვეყნის

ეთნოგრაფია, ეკონომიკური, კულტურული და რელიგიური ისტორია.

საქართველოში მცხოვრები აზერბაიჯანელების წინაპრები თითქმის მთლიანად სპარსეთიდან და თურქეთიდან მოვიდნენ გვიან ფეოდალურ ეპოქაში. მათი ჩამოსახლება გარეშე აგრესიული ძალების სამხედრო-პოლიტიკური მოსახრებებით იყო ნაკარნახევი და მიზნად ისახავდა საქართველოს სამხრეთ-აღმოსავლეთი პროვინციების კოლონიზაციას. საქართველოზე გამუდმებული თავდასხმების შედეგად ირანელი და თურქი დამპყრობლები ხშირად მიმართავდნენ თურქული ტომების ჩამოსახლებას იმ მიწებზე, რომლებიც მანამდე ქართველ მოსახლეობას ეკავა. ახალი დასახლებანი თანდათან იკავებდნენ გაუკაცრიელებულ ქართულ სოფლებს. ამ სოფლების მკვიდრი მოსახლეობის დიდი ნაწილი მტერს შეეწირა უთანასწორო ბრძოლაში ან ტყვედ იქნა წაყვანილი უცხოეთში; გადარჩენილნი კი იძულებული იყვნენ თავი შეეფარებინათ სამშობლოს სხვა კუთხეებში.

ერთ-ერთი ასეთი ფაქტის შესახებ მოგვითხრობს ვახუშტი ბაგრატიონი: როდესაც შაჰ-აბასმა წაართვა აღჯაყაღად წოდებული ციხე (თეთრი ციხე) მეფე გიორგის (1600-1605 წწ.), „მან მოიყვანა ელნი ბორჩაღუ და დასხნა აქა, და ამით ეწოდა ბორჩაღუ“. იმავე შაჰ-აბასმა XVII საუკუნის პირველ მეოთხედში ათეული ათასობით ქართველი გადაასახლა კახეთიდან სპარსეთში. სხვადასხვა ხასიათის სამხედრო-პოლიტიკური აქციების შედეგად იშვიათი როლი იყო საქართველოს ტერიტორიაზე არაქართველთა ჩამოსახლების შემთხვევები. მოსულთა ნაწილი ითქვიფებოდა ადგილობრივ ქართველ მოსახლეობაში და განიცდიდა ასიმილაციას, ნაწილი კი ინარჩუნებდა თავის ეროვნებას (ჯაოშვილი, 1984: 231-232).

რუსებისა და სომხებისაგან განსხვავებით, საქართველოში დამკვიდრებული აზერბაიჯანელების მეტი ნაწილი სოფლად ცხოვრობს. 1970 წელს რესპუბლიკის ქალაქებში ცხოვრობდა მათი საერთო რაოდენობის 18,2%. 1979 წ. თბილისში ცხოვრობდა 12,9 ათასი აზერბაიჯანელი, რუსთავში – 7,4 ათასი. აზერბაიჯანელები შეადგენდნენ ქვემო ქართლის სოფლის მოსახლეობის უმეტეს ნაწილს (მარნეულის, ბოლნისის, გარდაბნის, დმანისის რაიონებში). მათი განსახლების მეორე არეალია კახეთი – საგარეჯოს, ლაგოდეხის, თელავის რაიონების ტერიტორია. აზერბაიჯანული სოფლები არსებობს შიდა

ქართლში – კასპის, მცხეთის და ქარელის რაიონებში, აგრეთვე თრიალეთში და თეთრიწყაროს რაიონში. რესპუბლიკის დანარჩენ რეგიონებში აზერბაიჯანელების რაოდენობა შედარებით უმნიშვნელოა (ჯაოშვილი, 1996: 112-290).

სომხეთის ტოპონიმთა ლექსიკონში ზოგიერთი სოფლის მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობა მითითებულია ძველი პერიოდის მიხედვით, მაშინ როდესაც სამცხე-ჯავახეთის სოფლების დიდი უმრავლესობა, კერძოდ, იმ სოფლებისა, სადაც ჩამოსახლებული სომეხი მოსახლეობა ცხოვრობს, ეროვნული შემადგენლობა მითითებულია XX საუკუნის 60-70-იანი წლების მიხედვით. მაგ.: **ზარზმის** შესახებ ნათქვამია, რომ 1907 წელს იქ ცხოვრობდა 44 აზერბაიჯანელი, ასევე „**აზერბაიჯანელი**“ მოსახლეობის არსებობა მითითებულია **ადიგენში, ანდაში, არზნეში, აზმანაში, არალში, ზანავსა და ხევაშენში**.

რაკი 1936 წლამდე ტერმინი „**აზერბაიჯანელი**“ ოფიციალურად არ გამოიყენებოდა, 1907 წელსაც აზერბაიჯანელები არცერთ წყაროში არ უნდა იხსენიებოდნენ. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ხუთტომეულში ეს ტერმინი ტოპონიმთა ლექსიკონის ავტორების მიერაა მიწერილი ამ სოფლების მოსახლეობად. დასახელებულ სოფლებში „**აზერბაიჯანელი**“ მოსახლეობა არასოდეს არ ცხოვრობდა. ისინი გამუსლიმებული ქართველები არიან.

სომხური ტოპონიმის ხუთტომეულის მიხედვით გავცნოთ იმ სოფელთა მონაცემებს, სადაც მითითებულია, რომ ცხოვრობდა „**აზერბაიჯანული**“ მოსახლეობა. მაგ.: სოფელი **ადიგენი** მდებარეობს ახალციხის მხარეში. ქ. ახალციხიდან დაახლოებით 25 კმ-ის დაშორებით. 1907 წელს ჰყავდა 464 **აზერბაიჯანელი** მცხოვრები (ჰაკობიანი..., 1986: 34).

სოფელი **ანდა**, სომხური ტოპონიმის ხუთტომეულის მიხედვით, მდებარეობს ახალციხის რაიონში. 1907 წელს აქ ცხოვრობდა 212 **აზერბაიჯანელი** (ჰაკობიანი..., 1986: 257).

სოფელი **არზნე** მდებარეობს ადიგენის რაიონში. არზნეში 1907 წელს ცხოვრობდა **106 აზერბაიჯანელი** (ჰაკობიანი..., 1986: 435).

ტოპონიმთა ლექსიკონის მიხედვით, სოფელი **აზმანა** მდებარეობს ახალქალაქის რაიონში მდინარე კადარასუს ნაპირზე. აზმანში 1907 წელს იყო **278 აზერბაიჯანელი** მოსახლე (ჰაკობიანი..., 1986: 48).

ზარზმის შესახებ ნათქვამია, რომ იგი მდებარეობს ახალციხის ოლქში. 1907 წელს იქ ცხოვრობდა 44 აზერბაიჯანელი, შემდგომ წყაროებში არ მოიხსენიება (ჰაკობიანი..., 1988: 278).

ზანაგი მდებარეობს ახალციხის ოლქში. 1905 წელს იყო **318 აზერბაიჯანელი** მოსახლე, ხოლო 1907 წელს – 146 (ჰაკობიანი..., 1988: 264).

ხევაშენი მდებარეობს ახალციხის რაიონში. 1907 წელს იყო **166 აზერბაიჯანელი** მოსახლე ((ჰაკობიანი..., 1988: 720).

ჩამოთვლილ სოფლებში, XX საუკუნის 60-70-იან წლებში, ქართული მოსახლეობაც ცხოვრობდა, რის შესახებაც „სომხური ტოპონიმის ხუთტომეულის ლექსიკონი“ არაფერს ამბობს.

მითითებულ სოფლებში „**აზერბაიჯანელი**“ მოსახლეობა არასოდეს არ ცხოვრობდა. ისინი გამუსლიმებული ქართველები არიან.

ტერმინი „**აზერბაიჯანელი**“ ოფიციალურად არ იხმარებოდა 1936 წლამდე და გამოიყენებოდა „**თათარი**“, რაც მაჰმადიან ქართველსაც აღნიშნავდა.

სომხური ტოპონიმის ხუთტომეული ატყუებს მკითხველს, იმის საჩვენებლად, რომ XX საუკუნის დასაწყისში ჩამოთვლილ სოფლებში ქართველები არ ცხოვრობდნენ.

შოთა ლომსაძე წერს: „საუკუნეების განმავლობაში სისხლისაგან დაცლილი ქვეყანა XVI საუკუნეში ოსმალეთმა დაიპყრო და ძლიერი ტრადიციების ქართულ მხარეში თურქული პოლიტიკურ-ეკონომიკური სისტემის შემოღებას შეუდგა. მესხეთის ხალხი დიდხანს იბრძოდა, თავს არ უდებდა დამპყრობლებს, მაგრამ უთანასწორო ბრძოლაში დამარცხდა და მშობლიური მიწიდან რომ სულ არ ამოვარდნილიყო, გამაჰმადიანდა“ (ლომსაძე, 1975: 284).

გამაჰმადიანება არ იყო რელიგიური ექსპანსიის ერთადერთი გზა. მას თან ახლდა სხვა რელიგიებიც, სხვადასხვა ხერხებითა და მეთოდებით იბრძოდნენ გაბატონებული მდგომარეობის მოპოვებისათვის მესხეთში.

„ისტორიული ბედუკუდმართობის გამო გვიანფოდალურ პერიოდში ქართველ ხალხში სხვადასხვა რელიგიები გავრცელდა. ხდებოდა დიდი ხნის წინ ჩამოყალიბებული ქართული ეროვნული ერთიანობის დასუსტება. მაჰმადიანობის დანერგვას ქართველ ხალხში იარაღის საშუალებით აზერბეიდნენ, ხოლო

ქრისტიანობის შტო-რელიგიების – კათოლიკობისა და გრიგორიანობის გავრცელებას მშვიდობიანი გზით აღწევდნენ“ (თოფნიშვილი, 2005: 154).

მესხეთის ბრძოლით დაპყრობას ბევრად ცოტა დრო დასჭირდა, ვიდრე მის დაქუცმაცებას. ოსმალეთმა ისტორიული მესხეთის დაშლას საუკუნეები მოანდომა.

ოსმალეთის პარალელურად, არც ერთმორწმუნე რუსეთმა გაამართლა მესიანური პირობა, რის გამოც მძიმე დღეში ჩავარდნილი ქართველი ხალხი თანდათან შორდებოდა საკუთარ ფესვებს.

ოსმალეთი ორმხრივ ახერხებდა ბრძოლას. უპირველესი იყო სამხედრო ექსპანსია, ხოლო ეკონომიკური წახალისება, რაც რჯულის შეცვლით მიღებულ პრივილეგიებში მდგომარეობდა, აძლევდა მას საშუალებას, რომ „გათათრებინა“, ე. ი. სახელიც კი შეეცვალა ქართველისათვის, რასაც ბუნებრივად მოსდევდა შემდეგ საკუთარი გვარისა და ეროვნების შეცვლა. „გათათრება“ პირველი დიდი კრახი იყო მესხეთის მოსახლეობისა.

„გათათრება“ თავიდან თითქოს არაფერს ცვლიდა ადამიანის ცხოვრებაში, უბრალოდ, ის მონათლებოდა მაჰმადიანად, მიიღებდა შედავათს გადასახადებში, მაგრამ ძმა ძმად, ქართველად რჩებოდა, ენა ქართული ჰქონდა, ურთიერთობები ძველებური რჩებოდა. მთავარი მოვლენები შემდეგ ვითარდებოდა, როდესაც მის შვილს გვარის ოსმალურ ან აზერბაიჯანულ დაბოლოებას მოსთხოვდნენ და თურქული ენის ცოდნაც აუცილებელი შეიქმნებოდა.

ისლამის გავრცელებით მესხეთში მოხდა რელიგიური დაპირისპირება ერთი ეთნოსის (ქართველთა) შიგნით. ამ პროცესმა ყველაზე მწვავე ხასიათი მიიღო XIX-XX საუკუნეებში. ისლამური სარწმუნოების გავრცელებას და ამის გამო მესხეთის ეთნიკურ დაპირისპირება-დაშლას საფუძველი ჩაუყარა ოსმალეთმა და საბოლოო სახე მისცა რუსეთმა. ამ დაპირისპირებაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობდა ის ხელოვნური ტერმინები, რომელთა საშუალებითაც ცდილობდა ოსმალეთი, განსაკუთრებით რუსეთი, მაჰმადიანი მესხები გაემიჯნათ ქართული ეთნიკური სფეროდან. აღ. ფრონელს გულუბრყვილოდ შეცდომა ჰგონია, როდესაც რუსეთი ქართული ეთნოსის გათიშვისათვის შემოიტანს „თათარი“ ტერმინს. ეს მხოლოდ ენობრივი ან სარწმუნოებრივი შეფასება არ არის ზოგიერთი ქართველისა. ეს დებულებს კანონის ძალას და შიდა დაპირისპირებაც სახეზუა.

„შარშან და შარშანწინ მთავრობამ მოახდინა რეფორმა ადგილობრივი მართვა-გამგეობისა აჭარაში, სადაც დღესაც წმინდად ლაპარაკობენ ქართულს გურული კილოთი. განმეორდა ბედშავი შეცდომა. აჭარლების სამშობლო ენად აღიარეს ოსმალურ-თათრული, სწორედ ისე, როგორც პასკევიჩის მიერ ახალციხის აღების შემდეგ მესხეთისა და ჯავახეთის ქართველ მაჰმადიანებს უწოდეს თათრები“ (ფრონელი, 1991: 58).

მ. ბერიძე აღნიშნავს, რომ დღევანდელი ადიგენის რაიონის ისეთი სოფლები, საიდანაც შემდეგში გაასახლეს მოსახლეობა, როგორც „თათრები“, 1893 წელს ქართულია. 1944 წლის შემდეგ, რაც მაჰმადიანი მესხები სამშობლოდან გაასახლეს, სადაც მიჰყავდათ, იქაურ გვარსა და ეროვნებას აძლევდნენ. განა შეიძლება ადიგენელი, ახალციხელი ან ასპინძელი კაცი, თუნდაც მაჰმადიანი, აზერბაიჯანელი ყოფილიყო? რა თქმა უნდა, არ შეიძლებოდა.

კიდევ ერთი შტრიხი: მაჰმადიანი მესხების თურქულ მეტყველებაში ჩვეულებრივია ქართული სპეციფიკური ბგერები, რომელნიც უცხოა აზერბაიჯანელებისათვის. დიდი ადგილი მათ თურქულ მეტყველებაში უკავია ქართულ ლექსიკას (ბერიძე, 2009: 10-13).

ამრიგად, XIX საუკუნეში უკვე მაჰმადიან მესხთა ნაწილს უწოდეს „თათარი“, რადგან მათი სალაპარაკო, საურთიერთობო ენა იყო თურქული ენის დიალექტი. ეს ტერმინი მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში გავრცელდა დანარჩენ მუსლიმ მესხებზე. სახელი ხელოვნური იყო და შეიქმნა საქართველოს სამხრეთ ნაწილში სარწმუნოებრივი დაპირისპირებისათვის.

„ბოლოსდაბოლოს, მესხეთის გამაჰმადიანებული ქართველები ერთიმეორისაგან ვეღარ არჩევდნენ სარწმუნოებასა და ეროვნებას. ქართველი მათთვის ქრისტიანული რელიგიის აღმნიშვნელი სიტყვა გახდა. ამის საპირისპიროდ თავიანთ თავს ეძახდნენ მუსლიმანს ან თათარს. რა თქმა უნდა, ეს „თათრობა“, რომელიც გამორიცხავდა „ქართველობას“, არ ნიშნავდა „თურქობას“, მაგრამ ტერმინ „თათრის“ ქვეშ შეიძლება გვეგულისხმა აგრეთვე აქ მცხოვრები მუსლიმი ხალხები: ყარაფაფახელები, ქურთები და სხვ. მაჰმადიანი ქართველობა, რაღა თქმა უნდა, არ იყო მათთან აღრევის მომხრე და თავის ვინაობის გამოსაცდელკეცვლად გამონახა კიდევ უფრო დაკონკრეტებული ცნება „იერლი“ - ადგილობრივი ან „ბინალი“, ამ ქვეყნის ბინადარი. მისი თათრობა შეზღუდული იყო გარკვეული ადათებითა

და ისტორიული ზნე-ჩვეულებებით – იერლობით. „იერლი“ ზოგად თათარს ქალს არ მიათხოვებდა, ისევე, როგორც ქრისტიანს“ (ლომსაძე, 1975: 208).

„იერლის“ დაპირისპირება „თათრობასთან“ გრძელდებოდა XX საუკუნეში, როდესაც კიდევ უფრო გაბუნდოვანდა მაჰმადიან მესხთა წარმომავლობის საკითხი. საბჭოთა ხელისუფლების წლებში თათრობა იქცა ეროვნებად, რომელსაც დაემატა „აზერბაიჯანლობა“.

როგორც ჩანს, ხუთტომეულის ავტორებმა არ იციან, თუ რატომ ერქვათ მაჰმადიანებს მე-20 საუკუნის 40-იანი წლების დასაწყისისათვის აზერბაიჯანელები.

საერთოდ, XIX საუკუნეში აზერბაიჯანლობაზე საუბარიც კი არ შეიძლებოდა, მაგრამ ქართველი კომუნისტების არაქართული, ანტიეროვნული პოლიტიკის წყალობით „თათრობას“ და „თურქობას“ თანდათან ენაცვლებოდა „აზერბაიჯანელობა“, რაც ბევრი რამით ხელსაყრელი იყო ანტიქართული საქმიანობისათვის.

„სამცხე-ჯავახეთის ქართველ მაჰმადიანთა ერთი ჯგუფი, რომელსაც ცარიზმი ქართველებად მიიჩნევდა, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ თურქულ და აზერბაიჯანულ ეროვნებებს მიეკუთვნენ იმის გამო, რომ მაჰმადიანები იყვნენ. ანგარიში არ გაეწია ბევრი მათგანის თვითშეგნებას, ქართულ სამეცყველო ენას და მათ მიერ შემონახულ ქართულ სამეურნეო და საყოფაცხოვრებო ტრადიციებს, ქართულ გვარებს“ (თოფჩი-შვილი, 2005: 155).

თურქული ენის დიალექტი, რომელზეც საუბრობდნენ მესხები, უფრო ახლოს იყო აზერბაიჯანულ ენასთან. თავად აზერბაიჯანის სიახლოვეც მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო, რადგან საბჭოთა პერიოდში კავშირი თურქეთთან შეწყდა და თურქეთის ადგილი დაიკავა აზერბაიჯანმა, ამიტომ მე-20 საუკუნის 20-30-იან წლებში მაჰმადიან მესხებს მასიურად მისცეს აზერბაიჯანული სკოლები და მასწავლებლებიც კი ჩამოჰყავდათ აზერბაიჯანიდან.

ქართველმა პოლიტიკოსებმა ეს ყველაფერი შეამჩნიეს, ოღონდ გვიან. აი, რას წერს ახალციხის რაიკომის მდივანი გ. კირვალიძე ხელმძღვანელობას თავის მოხსენებით ბარათში 1944 წელს: „საზოგადოდ ჩემის აზრით საჭიროა და დროულად მიმართა, რომ იწერებოდეს ყველა ქართული გვარები, რომლებიც დღემდე შენარჩუნებულია გამაჰმადიანებულ ქართველებში,

ამასთანავე ეროვნება იწერებოდა „ქართველი“, „თათრის“ ან „აზერბაიჯანელის“ მაგივრად და აღნიშნული ღონისძიება ჩატარდეს არა მარტო ახალციხის რაიონში, არამედ ყველა მესხეთ-ჯავახეთის რაიონებში“ (კირვალიძე, 1989: 61).

ყოველივე ზემო აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ აბსოლუტური უმრავლესობა კავკასიელი თურქებისა მაჰმადიანი ქართველები არიან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბერიძე, 2009 – ბერიძე მ., მაჰმადიანი მესხების ფესვები და დღევანდელი ლობა, ახალციხე, 2009.

თოფჩიშვილი, 2005 – თოფჩიშვილი რ., ეთნო-ისტორიული ეტიუდები, თბ., 2005.

კირვალიძე, 1989 – კირვალიძე გ., ახალციხის რაიონის გამაჰმადიანებულ ქართველთა გვარები, ჟურნ. საბჭოთა სამართალი, №7, 1989.

ლომსაძე, 1975 – ლომსაძე შ., სამცხე-ჯავახეთი, თბ., 1975.

სომხური საბჭოთა ენციკლოპედია, 1974 – ჯაქსასკან სიქსასკან ხანრაჟიტარან, ერეკლან, 1974.

ფრონელი, 1991 – ფრონელი ალ., დიდებული მესხეთი, თბ., 1991.

პაკობიანი..., 1986 – ი. ჯაკიძე, სთ. ს. შიქ-ჩაქიჯან, ჯ. ი. ჩარსეთან, ჯაყასთანის ხე ხარასიჟე ჯიჯანსერის თეთანთონსერის ჩათარან, ხ. I, ერეკლან, 1986.

პაკობიანი..., 1988 – ი. ჯაკიძე, სთ. ს. შიქ-ჩაქიჯან, ჯ. ი. ჩარსეთან, ჯაყასთანის ხე ხარასიჟე ჯიჯანსერის თეთანთონსერის ჩათარან, ხ. II, ერეკლან, 1988.

**სიტყვა-სიმბოლოები ქართულ და რუსულ
ფრაზეოლოგიზმებში**

მოკლე შინაარსი

სტატიაში განხილულია სიტყვა-სიმბოლოების სემანტიკა ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში.

სიმბოლო ლიტერატურაში, ხელოვნებაში, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში უსოვარი დროიდან დამკვიდრდა. სიმბოლო არის ნიშანი, რომელიც პირობითად აღნიშნავს მოვლენის არსს, მის იდეას და აქვს გადატანითი მნიშვნელობა. გადატანა ხდება როგორც საგნობრივ, ასევე ენობრივ დონეზე. საგანი-სიმბოლოები „მოქმედებენ“ განსაზღვრულ სიტუაციაში (თეთრი ბაირალი გამოხატავს კაპიტულაციას; წითელი ჯვარი და წითელი ნახევარმთვარე – გულმოწყალებას, ჰუმანურობას, მხარდაჭერას; хлеб-сол (რუსეთში) სტუმართმოყვარეობას, გულთბილ შეხვედრას), მაშინ როდესაც ენობრივი სიმბოლოები უნივერსალურია. „სიმბოლო ხალხის კულტურის ფენომენია. მეცნიერები უწინარეს ყოვლისა ხაზს უსვამენ მის სოციალურ მნიშვნელობას, ანუ სიმბოლოს ჩართვას სოციალურ კონტექსტში – მის ტრადიციულობას, კონვენციონალურობას, გაგებას“ (ივანოვი, 2002: 113).

Asmat Evsaia

**WORD SYMBOLS AS SEMANTIC BACKGROUND OF
PHRASEOLOGISMS IN GEORGIAN AND RUSSIAN LANGUAGES**

Abstract

The work deals with Semantics of word-symbols in Georgian and Russian phraseologisms.

The article gives us the examples which clearly show that word-symbols which completely express peculiarities of values and associations of people speaking in these languages. The article is devoted to the cultural coding and linguistic symbols in the Georgian and the Russian languages. First of all symbols are investigated in association with different things, natural phenomena, etc., which substitute something concrete in the languages. Linguic symbols are studied in conjunction with some things operating with different words. Investigated in the article “code of culture” is considered to be an unwritten statute, created within any community.

საკვანძო სიტყვები: სიმბოლოები ლიტერატურაში, ხელოვნებაში, სიტყვა-სიმბოლოები ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში.

key words: Symbols in the literature, art, Phraseologisms in Georgian and Russian languages.

შესავალი. უმეტესწილად ენობრივი სიმბოლოები სათავეს საგნობრივიდან იღებენ. თუმცა მათი წარმოქმნა შესაძლებელია ენაშიც, როგორც განსაკუთრებული სიტყვათხმარება. თუ საგანი-სიმბოლოსთვის აუცილებელია სიტუაცია (საზოგადოებრივი, ყოფითი), სიტყვა-სიმბოლოსთვის აუცილებელია მისი ხმარება თავისუფალ შესიტყვებებში, რომლებიც შემდგომში მყარ ფრაზეოლოგიურ გამონათქვამებად ყალიბდება (სიტყვის ხმარება „წმინდა“ სიმბოლოდ – იშვიათი გამონაკლისია). „სიტყვა-სიმბოლოები ფრაზეოლოგიზმების კულტურულ-ნაციონალური ინტერპრეტაციის ერთ-ერთი წყაროა“ (თელია, 1996: 118).

„სიმბოლოდ შეიძლება იქცეს ნებისმიერი სიტყვა, რომელიც აღნიშნავს საგანს, მოვლენას, მოქმედებას, ნიშან-თვისებას, მხოლოდ ერთი პირობით: ამ ენის მატარებლებისთვის ასოციალცია და შეფასება აუცილებლად უნდა იყოს სოციალურად გამყარებული, ანუ ერთნაირად აღქმადი. თუ სიმბოლიკა უნივერსალურია, იგი ვრცელდება ყველა ან ბევრ ენაში. ცხადია, ამიტომ სიმბოლოდ, როგორც წესი, კონკრეტული სემანტიკის საყოველთაოდ ხმარებადი სიტყვები გამოიყენება“ (ქუთათელაძე, 2003: 78).

„შედარებით ხშირად სიმბოლოებად გამოიყენება არსებითი სახელები, როგორც ყველაზე ხატოვანი სიტყვების კატეგორია, რომლებიც ყველაზე ადვილად იძენენ გადატანით მნიშვნელობას“ (გვოზდარიოვი, 2001: 182).

მსჯელობა. ქართულ და რუსულ ენებში ასევე უდავოა გადატანითი მნიშვნელობის ზმნების სიმრავლე. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზმნა-სიმბოლოები, რომლებიც იხმარება როგორც მოძრაობისა და მდგომარეობის განმარტებელი მეტაფორული აღნიშვნა, ხშირად მოტივირებულია არსებითი სახელით. შედეგად წარმოიქმნება ასოციაციური წყვილები: ცეცხლი-დაწვა, იწვის; აივსო, დაცალა, დალია; огонь – гореть, чаша-пить, литься и др.

აღამიანთა გრძნობები და მთელი ცხოვრებაც კი სხვადასხვა ეთნოსებში უძველესი დროიდან გამოიხატება ჯამის (ფიალის) სიმბოლოთი. აქედან წარმოიშვა კავშირი წყალთან: მოთმინების ფიალა აივსო, ჯამი ნაღველი, მწუხარებამ დალია, გულად ღევა, საწუთროს დაცლა, დაილივნენ ღღენი და ა.შ. Испить горькую чашу (до дна), хлебнуть горя, чаша терпения

(переполнилась), излить душу, излить гнев, облить презрением, радость льётся через край и т. д. შესაძლოა ეს სახე სახარების ტექსტიდან იყოს (იესოს ღოცვა გედსამანიის ბაღში) „მამო, უკუეთუ გნებავს თანა-წარსლვად სასუმელი ესე ჩემგან, ხოლო ნუ ნებად ჩემი, არამედ ნებად შენი იყავნ!“.. “Отче Мой! Если возможно, Да минует меня чаша сия!... впрочем, не как Я хочу, но как Ты» (ლუკა, 22, 42). აქედან მომდინარეობს გამოთქმა -“испить свою чашу до конца” ე. ი. ბოლომდე აიტანო ყველა ტანჯვა და უბედურება.

სიმბოლო შეიძლება იყოს საყოველთაო, ფართოდ გავრცელებული (ვარსკვლავი ბედნიერებისა და ბედის სიმბოლოა, ბეჭედი – ქორწინების, კედელი – დაბრკოლების) ან საერთო რელიგიის, კულტურისა და ისტორიის ხალხთა ენაში გავრცელებული ქრისტიანული სიმბოლოებია ჯვარი და ნათელი – მადლის, წყალობის სიმბოლო; ძველისძველი სლავური სიმბოლოებია гора и вода: მთა – მწუხარების სიმბოლოა, წყალი კი – სიყვარულის).

ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიაში მრავლადაა სიტყვა-სიმბოლოები. ჯერ კიდევ წარმართობის დროს, როდესაც გავრცელებული იყო ტოტემიზმი, ადამიანები სიმბოლოებად აქცევდნენ საგნებს, მოვლენებს, ანუ სიმბოლიკას იძენდა სიტყვა-სახელწოდება. ეს მოვლენა ნათლად ჩანს ცხოველებისა და ფრინველების სიმბოლიზაციაში. ცხოველების სიმბოლო-სახე ყალიბდებოდა განსხვავებული ცრურწმენის გავლენით. ამიტომ შესაძლებელი იყო ამა თუ იმ ცხოველზე ორი ან უფრო მეტი შეხედულების არსებობა. საბოლოოდ ენაში სიმბოლოდ მკვიდრდებოდა ის, რომელიც მეტად ახლოს იყო ხალხის მასასთან. უძველესი სლავების რწმენით, კურდღელი ეშმაკის სახეს წარმოადგენდა; მასთან შეხვედრა ცუდის მომასწავებელ ნიშნად ითვლებოდა. მაგრამ რუსულ ფრაზეოლოგიაში კურდღელი მხოლოდ შიშის, სიმხდალის სიმბოლოს წარმოადგენს: заячья душа, труслив как заяц. ქართუ ფრაზეოლოგიაში კურდღლის სიმბოლო საერთოდ არ გვხვდება. ცხოველებისა და ფრინველების სიმბოლოების უმეტესობა საერთოა ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიაში. მაგალითად მგელი, გველი, ცხენი, დათვი, თაგვი, ძაღლი. მაგრამ ხშირია შემთხვევები, როდესაც ერთი ენის ფრაზეოლოგიზმში ასახული სიმბოლო მეორე ენაში წარმოდგენილი არ არის. ასეთებია: მაჩვი – მაჩვი არ დაიჭიროს,

მანვის ფეხი; კვერნა – კვერნა დაიჭირა; ჯორი – ჯორის
 საპალნე, ჯორიდან ჩამოსვლა; кот – кот наплакал, арестант –
 сорок бочек арестантов (арестант – წერილი გამხმარი თევზი);
 пескарь – премудрый пескарь; ნიბე, ნიმე, ნიკუკარეკუ. გლეხურ
 მეურნეობაში ცხენი მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა როგორც
 საქართველოში, ასევე რუსეთში. მისი თვისებების გამო ის
 შრომისმოყვარეობის სიმბოლოდ იქცა რუსულ ფრაზეოლოგიზ-
 მში – устал как лошадь. იმავე მნიშვნელობით ცხენის სიმბოლო
 ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში არ გვხვდება. ვირის სიმბოლო
 მხოლოდ ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში გვხვდება, თანაც
 სხვადასხვა მნიშვნელობით: ვირის ფასად (ძალიან იაფად,
 თითქმის უფასოდ), ვირის თავ-ფეხი (სრულიად არაფერი),
 ეშმაკის ვირზე შესმა (საჯაროდ შერცხვენა, სირცხვილის
 გრძობის განცდადგენება). ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზ-
 მებში ტიპიურია ინტერნაციონალური ფრაზეოლოგიზმები –
 კალკები ცხოველთა სიმბოლოებით: волк в овечьей шкуре –
 მგელი ცხვრის ტყავში, крокодиловы слёзы – ნიანგის ცრემ-
 ლები, черепашьим шагом – კუს ნაბიჯით, волчья хватка –
 მგლის ლუკმა, буриданов осёл – ბურიდანის ვირი (წიგნი) –
 ძალზე გაუბედავი ადამიანი (ბურიდანის ვირი – გამოთქმას მი-
 აწერენ XIV საუკუნის ფრანგ ფილოსოფოსს ჟან ბურიდანს, რო-
 მელმაც თავისუფალი ნების არქონის სადემონსტრაციოდ
 მოიყვანა ვირის მაგალითი, რომელიც თივის ორი ძნასთან იდგა
 და აბსოლუტური თავისუფლების პირობებში შიმშილით მოკვ-
 და, ვინაიდან ვერ აირჩია ვერც ერთი). ძალიან საინტერესოა
 ფრაზეოლოგიზმებში წარმოდგენილი საპირისპირო მნიშვნელო-
 ბის სიმბოლოები. მათი რიცხვი ძალზე მცირეა, მაგრამ საგუ-
 ლისხმოა ცხოველების კონტრასტული, შეუთავსებელი თვისე-
 ბების გამოვლენის თვალსაზრისით: ტურა და მგელი ერთად
 დაწევა ამაღამ, როგორც ძაღლი და კატა, ცხოველების სიმ-
 ბოლოების შემცველი ფრაზეოლოგიზმების უმრავლესობას თა-
 ვისი გამოყენების სფერო გააჩნია: სასაუბრო ენაში – თავის
 სორში შექვრება, მეცამეტე გოჭი, სამგლე გოჭივით, უჯჯათ
 ცხენზე ჯდომა, მგლის მუხლის მობმა, როგორც თევზი წყალში,
 братъ быка за рога, как рыба об лёд, мышьяная возня, ხალხურ
 მეტყველებაში - ვირის თავ-ფეხი, პირკატა ეცა, канцелярская
 крыса, как баран на новые ворота; უხეშ ხალხურ მეტყველებაში

– ძაღლივით ჩაკვდა, ჯორიდან ჩამოსვლა, драния кошка, пришей кобыле хвост, не баран начихал.

ზოგიერთი ფრაზეოლოგიზმი საღვინდო ხასიათისაა – ძაღლის ნათრევი. ფერთა სიმბოლიკამ ასახვა ჰპოვა ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში. თეთრ და შავ ფერებთან ხალხთა უმრავლესობას თითქმის ერთნაირი დამოკიდებულება აქვთ. ეს გასაგებიცაა, თეთრი – დღის ფერია, შავი – ღამის. აქედან გამომდინარე, თეთრი სიკეთესთან არის დაკავშირებული, белый день, შავი კი ბოროტებასთან: чёрная зависть, чёрный список, чёрная душа, держать в чёрном теле; შავად გათენება (უბედური, ავი დღე დადგება), შავ (დღეზე) ვარსკვლავზე გაჩენილი (ადამიანი, რომელსაც უბედურება თან სდევს), შავ დღეს აყრის (მძიმე დღეები დაუდგება), შავი ბედი (უბედური ხვედრი), შავი ქვა (დიდი უბედურება, სიკვდილი), შავი გული (ბოროტი, ავი, ცუდი თვისებების მქონე ადამიანი), შავი კატა გაირბენს მათ შუა (ურთიერთობა გაუფუჭდებათ, უთანხმოება ჩამოვარდება), შავი მიწა წაიღებს (მოკვდება). შავად გათენდა 1089 წლის აღდგომა (კ. გამსახურდია). თეთრი ლაქა – белое пятно – საკითხის დაუმუშავებელი მხარე (XVII საუკუნეში, როდესაც კარტოგრაფებმა შეუსწავლელი, აღმოუჩენელი მიწების აღსანიშნავად რუკაზე „თეთრი ადგილების“ დატოვება დაიწყეს, წარმოიშვა ფრაზეოლოგიზმი „თეთრი ლაქა“); სხვადასხვა ფერებთან არის დაკავშირებული ფრაზეოლოგიზმები: ვარდისფრად ეჩვენება – видеть всё в розовом свете (ეჩვენება რამე უფრო უკეთესად, ვიდრე სინამდვილეშია), წითელ ზოლად გასდევს – проходить красной нитью (მკაფიოდ გამოიხატება), წითელ მამალს ააფრენს – пустить красного петуха (ცეცხლს წაუკიდებს, გადაწვავს), дать зелёную улицу (თავისუფლად გასვლის საშუალების მიცემა). ქართული ფრაზეოლოგიზმი მგლის ფერი დაედება მრისხანე გამომეტყველების მიღებას ნიშნავს. „ივანეს მრისხანებისგან მგლის ფერი დასდებოდა და თმა-წვერი აშლოდა“ (გ. აბაშიძე).

ქვის, ღოდის სიმბოლო ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში განსხვავებული მნიშვნელობითაა წარმოდგენილი. ქვა-იარაღი: ქვას და გუნდას მიაყრის (ჩაქოლავს, გაკიცხავს), держать камень за пазухой; „და ჩვენებურად, მამაპაპურად, მტერს მივყაროთ ჩვენ ქვა და გუნდა“ (ა. წერეთელი). “Призвал всех ... искренно прильнуть к общему течению, а не *держат*

камня за пазухой” (А. Толстой). ქვა-წინააღმდეგობა (*ლოდი შებრკოლები*, *камень преткновения*): “Женщина – это главный камень преткновения в деятельности человека” (Толстой), ქვა-შენობა-ნაგებობის მნიშვნელოვანი ნაწილი (ქვას ქვაზე არ დატოვებს, *камня на камне не оставить*); „უთხრა მას: ხედავ ამ დიდ ნაგებობებს? არ დარჩება აქ ქვა ქვაზე, რომელიც არ დაირღვევა“. «Истинно говорю вам: не останется здесь *камня на камне*; всё будет разрушено» (მათე, 24, 2).

ქვის სიმბოლური მნიშვნელობა ეფუძნება მის ისეთ თვისებას, როგორიცაა განსაკუთრებული სიმტკიცე: ქვას გახეთქს (დიდი ძალა ექნება, ყოველგვარ დაბრკოლებას გადალახავს), ქვას რძეს გამოადენს (ძალიან ღონიერია). ქვა არის ადამიანური უსულგულობის, გულქვაობის სიმბოლო: *достучаться до каменного сердца*, დიდ უბედურებაზე ან ადამიანურ ტანჯვაზე საუბრისას იხმარება ჰიპერბოლური ბნმ კონსტრუქცია: *камни возопиют*, ქვებიც დალაღებენ, ქვა იწვის სიბრალულით, ქვას თავს ახლის (სასწარკვეთას მიეცა), ქვაც კი ატირდება, ქვაც კი დაწვა მისმა საცოდაობამ“. იქ ხალხს ხოცავდნენ, *ქვას ქვაზე არ ტოვებდნენ*“ (დ. შენგელაია).

განსხვავებით რუსულისგან, ქართულ სიმბოლიკაში ქვა დამარცხებას, უნაყოფობას, უიმედობას, უპერსპექტივობას, ასევე დღეგრძელობას, სიმდიდრეს აღნიშნავს: ცივ ქვაზე დჯდომა, ცივ ქვაზე დაგასახლებს (დიდ უნარს გამოიჩენს), სიბ ქვაზე დატოვებს (უმწოდ, მეტად გაჭირვებულად დატოვებს), მისი ხნის ქვა არ გდია (ასაკიანია), ქვაცა აქვს და კაკალიც (არაფერი არ აკლია), კუდით ქვას ასროლინებს (სასტიკად დაამარცხებს, სამარცხვინოდ გადააქცევს): „ამ დღეებში განკარგულებას გასცემს და მორჩა – ჩვენს მტრებს კუდით ქვას ვასროლინებთ“ (ვ. ჭელიძე); „იმისთანა რძალი შემხვდა, რომ *ცივ ქვაზე დაასახლებს* კაცსო, – იტყოდა ხოლმე ქეთევანი“ (ე. ნინოშვილი) „არავინ შეიბრალა ... სიბ ქვაზე დატოვს“ (ი. გრიშაშვილი).

ქვის სიმბოლიკას მისი სიმძიმე და დიდი წონა უდევს საფუძვლად ისეთ ფრაზეოლოგიზმებში, როგორიცაა *მიძიმე ლოდი დაედება*, *გულზე ლოდივით აწევს (ადევს)*, გულის მაგიერ ქვა უდევს (უშიშარი, შეუდრეკელი, უღმობელი, შეუბრალბელი), *камень на сердце*, *камень с души свалился*. „ოთარაანთ ქერივს გულის მაგიერ ქვა უდევსო, – ამბობდნენ სოფელში“ (ი. ჭავჭავაძე); “განა ჩვენ-კი ქვის გული გვაქვს!“ (ა. წერეთელი); “У меня на

сердце был камень. Солнце казалось мне тускло, лучи его меня не грели” (М. Лермонтов). “У всех *камень свалился с души*, он был цел и полон бурных планов” (А. Толстой).

ბუნებრივია, უნივერსალური სიმბოლოების მნიშვნელობების უმრავლესობა ბევრი ენისთვის საერთოა. განვიხილოთ უნივერსალური სიმბოლოები – ადამიანის სხეულის ნაწილების მაგალითზე. მაგ., *თვალი-ყურადღება; (საჭიროა) თვალი და თვალი, нужен глаз да глаз, გერმ. GanzAugezeit; „ცუდი“ თვალის არსებობის რწმენა პრაქტიკულად ყველა უძველესი ხალხებისთვის არის დამახასიათებელი. განსაკუთრებულზე, მშვენიერზე, სასურველზე ქართველები ამბობენ „აჲ თვალს არ დაენახება“ (აჲ თვალით არ იხახება), რუსები – как бы не сглазить (не сглазить бы). ქართველებში თვალს შეუძლია უბედურების „წინასწარ შეტყობინება“: “თვალი საწყენს მეუბნება”. ხელი (მხარდაჭერა, დახმარება). ხელს აფარებს, иметь (свою) руку, გერმ. j-m un die Hand geben, ingl. give smb a helping hand, frang. tendre un main secorable, avoir qn sur le bras; რუსულში ხელს მაგიური ძალა მიეწერება. რუსები ამბობენ слёгкой руки, лёгкая рука, რაც რუსული ანდახის с лёгкой руки и почин дорог აბრევიაციას წარმოადგენს. თითის - ხუთი თითოვით იცის, как свои пять пальцев, im klainen finger haben; „ეს სულ უნდა, როგორც შენი ხუთი თითი, იცოდე... ხუმრობა არ არის“ (იჭაჭკავადე). “Лакей знает этот город как свои пять пальцев” (Чехов). ფეხის - ფეხს არ დაადგამს, нога не ступала, keinen fuß übe j-s Schwegelle setzen; ცხვირის, როგორც ორიენტაციის საშუალების სიმბოლიკა ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში არ გვხვდება. რის რუსულ და გერმანულ ფრაზეოლოგიზმებში держат нос по ветру, (immer) der Nase nach. “Держи нос по ветру, и всё пойдёт как помаслу“ (Данилевский).*

მხოლოდ ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში გვხვდება ღვიძლის სიმბოლიკა, როგორც გრძნობების ეპიცენტრი – в печенках сидит (თავს აბეზრებს, აღიზიანებს), за печенку берёт, всеми печёнками (ძალიან ეჯავრება, ეზიზღება) და უახლოესი კავშირების სიმბოლო – ღვიძლი ძმა, ღვიძლიშვილი. “Что угодно скажи, но чтобы поверили, что мы у тебя в печёнках сидим” (К. Симонов). “Портниха Марья Афанасьевна всем и печёнками ненавидевшая Ольгу Вячеславовну, называла ей «клеймёная» (А. Толстой).

მხოლოდ ქართულ ფრაზეოლოგიზმებშია გულის, როგორც დამახსოვრების – *გულის ფიცარზე დაწერა*, *გულზე იბეჭდავს*, და პირის, როგორც აშკარა პერსპექტივის სიმბოლიკა – *კარგი, ცუდი პირი უჩანს*. „მაშინ დედაჩემი 12 წლისა იყო და ყველაფერი *გულის ფიცარზე დაებეჭდა* (ა.წერეთელი). „პურეულის მოსავალს *კარგი პირი უჩანს*“ (ა.წერეთელი). – არა, არა, შენი კენესამე, ტყუილად დასტანჯავს. მას *სააქაოს პირი აღარ უჩანს*“ (შ. არაგვისპირელი).

მზე, როგორც მრავალ სიმბოლური ცნება, ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში მრავალადაა წარმოდგენილი. ქართულ ტრადიციაში მზე არის სიცოცხლის, სიყვარულის, სილამაზის განსახიერება. საქართველოში ოდითგანვე გავრცელებული იყო და დღემდე არსებობს მზის ფიცი: ჩემმა მზემ, ჩემს მზეს ვფიცავარ, შენმა მზემა – (ფიცის ნომინაცია), მზე მალლა იყოს (უეჭველად, სრული ჭეშმარიტებაა), მზესაგით ნათელი (აშკარა, ყველასათვის გასაგები), მზის ყურება (ცქერა) – (სიცოცხლის ნომინაცია), მზით გაუმაძღარი – (უდროოდ (აღრე) გარდაცვლილზე), მზის დაბნელება, მზის გაშავება, მზე გაუქრა – (სიკვდილის ნომინაცია), მზე ჩაესვენა (ბოლო მოელო ბედნიერ ცხოვრებას), მზე ამოუვა (ტანჯვას დააღწევს თავს), ჩვენსკენაც გადმოიხედავს მზე (უკეთესი მომავლის, რისამე დაძლევის იმედი), მზე ამოსდის ვინმეზე, მზე და მთვარე ამოსდის – (აღამიანისადმი უსახდვრო სიყვარული); მზის ჩასვლა – (მწუხარება); მზეს ეტამასება, მზის მონათალი, მზის ნატეხი, მზის შვილი, მზე ამომავალი – (აღამიანის სილამაზე): „ჩაუხდა ბედის ვარსკვლავი, მალე *მზეც გაუქრებაო*“ (ბაჩანა). „შემქმლო ელგუჯას *მზე გამექრო*“ (ა. ყაზბეგი). „ერთს ეტრფის, *მზე ამოუდის* მასხვდა“ (ვაჟა-ფშაველა). „წასვლით ისე წავალ თრიალეთს, *მზეც მალლა იდგომება*“ (კ. გამსახურდია). „მრავალ სპარსელს *დაუბნელეს მზე* და თავი შესწირეს მეფესა და საქართველოს“ (ი. გოგებაშვილი). „...ყველა აშკარად დაინახავდა, – მოხუცს *მზე და მთვარე* ონისეხედ *ამოსდიოდა*“ (ა. ყაზბეგი). – დაიცა! გამოდი გარეთ, – დაუძახა ონისემ: – დავინახოთ ერთურთი და, ვისიც *მზე გაშავდება*, ნახავ“ (ა. ყაზბეგი).

რუსულ ენაში სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობით გვხვდება მზის სიმბოლიკის შემცველი ერთადერთი ფრაზეოლოგიზმი – место под солнцем – არსებობის უფლება, ადგილის დამკვიდრება საზოგადოებაში: “Я писал о людях, которые, завоевав место под солнцем, тянулись к знанию” (В. Бахметьев);

“Мы твёрдо уверены, что каждому человеку найдётся место под солнцем” (Н. Акушкин).

როგორც ქართული, ისე რუსული ფრაზეოლოგიზმებისთვის დამახასიათებელია თავსაბურავების სიმბოლიკა, რომელიც თავისებურად ვლინდება თითოეულ ამ ენაში. ძველ რუსეთში ქალები თავსაფრის გარეშე სახლიდან არ გადოიდნენ. ქალისთვის მოსახვევის მოხსნა მის შეურაცხყოფად ითვლებოდა. თუმცა, მოსახვევი, როგორც სიმბოლო, რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში არ შემორჩა. განსხვავებული სურათია ქართულში. ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში ქართული ნაციონალური სამოსის განუყოფელი ნაწილის – ლეჩაქის სიმბოლიკა დამკვიდრდა როგორც ქალური საწყისების, სიწმინდის, სიამაყისა და ღირსების სიმბოლო: თავზე ლეჩაქის მოხდა (ნამუსის ახდა, შერცხვენა (ქალის), ლეჩაქს ვერ გადაახვეს (ვერაფერს დააკლებს), ლეჩაქს დაიხურავს (მამაკაცი, რომელიც ლაჩრულად მოიქცევა, სიმხდალეს გამოიჩენს), ლეჩაქის ყურზე გამობმული (მამაკაცს დაიმორჩილებს), შენი ლეჩაქი დამხურე! (მე არ ვიქნები კაცი...): – ჩემს ძმასაც კი ვკიცხავდი ... – რათა?! – მოტყუებით რომ მოგიყვანა და თავს მანდილი მოგხადა“ (შ. არაგვისპირელი). “– რაისთვი მომხადე ლეჩაქი, რაისთვი სალექსედ გამიხადე საქმე, რაისთვი მომიტაცე? (ა.ყაზბეგი). „შენმა სიცოცხლემ, ლეჩაქი არ გადამახიო თავზე“ (ა. წერეთელი). „რადგან ვაჟკაცებს ლეჩაქი დაუხურავთ და ომს გაუბრძიან, მაშ ვილა უნდა დახვდეს მტერს წინ, თუ არ დედაკაცები? – ამბობდა ბებერი“ (ვ.ბარნოვი). „ეს გურიელიც მოუსვენარი, სახელგანთქმული, ვეფხვი, ლომკაცი, დღეს ... ლეჩაქის ყურზე მყავს გამობმული“ (ა. წერეთელი).

ქუდი – მამაკაცის ღირსების სიმბოლო, მრავლადაა ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში: ქუდზე კაცი (ძვ. უკლებლივ ყოველი მამაკაცი), ქუდი ხურავს (გულადი და ზნეობრივად უმწიკვლო ადამიანი), ქუდი არა გეხურია, თუ..., ქუდი დავდოთ და სამართალი ისე ვთქვათ, (ღირსეული და სამართლიანი ადამიანი), ქუდის მოხდა (საჯაროდ შერცხვენა), უქულოდ სიარული, ქუდის შემარცხვენელი (შერცხვენა). უქულოდ სიარული ძველად საქართველოში სირცხვილად ითვლებოდა: „– აბა ეს მე და ეს შენ, დამკარ თუ ... ქუდი გხურავს“ (ი. ჭავჭავაძე).

„უწინ როზგი მაინც არ ყოფილა, ახლა კი ვაჟკაცს ქუდი მოჰხადეს, საქვეწოდ სცემენ“ (მ. ჯავახიშვილი). „აჯანყებულებმა ... იარაღასხმული ქუდზე კაცი გამოიყვანეს საბრძო-

ლველად“ (გ. აბაშიძე). საქართველოში ქუდი ხშირად წარმოშობის, საცხოვრებელი ადგილის არაენობრივ ნიშნად ითვლებოდა; მოგვიანებით ის ამა თუ იმ კუთხისათვის დამახასიათებელ ზნეჩვეულებების, ადათის გაზიარების, ტრადიციების, ჩვევების ენობრივ სიმბოლოდ იქცა; აქაური ქუდი დაიხურა: „ესეც აქაური ქუდი ყოფილა. მეც ხომ წიკლაური ვარ და უნდა დავიხურო“ (მ. ჯავახიშვილი). „ბევრი მქონდა სათქმელი, მაგრამ ისევ ხევსურული ქუდი დავიხურე და გავჩუმდი“ (მ. ჯავახიშვილი). ქუდბედი დაჰყვება (იღბლიანი ადამიანი): „ქუდბედი დაჰყოლოდა სელიმხანს!“ (ვ. ბარნოვი).

რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში ქუდი ან პირდაპირი *шапку ломать* – ქედის მოხრა, *к шапочному разбору* – ბოლოს მისვლა, ან გადატანითი, მეტონიმური მნიშვნელობით გვხვდება *получать по шапке* – გამოგდება, *გათავისუფლებული* – *Не такой ты чин, что перед тобой шапку ломать!* – *закричал Пугачёв*” (Шишков). *Пожалуй, что и правда пора, _ соображал он, _ что же, к шапочному разбору – то прийти?*” (Бунин).

კალთა გვხვდება მხოლოდ ორ რუსულ ფრაზეოლოგიზმში *держаться за* (მატერინსკი) *подол* (დამოკიდებული), *принести в подоле* (უკანონო შვილის გაჩენა). ორივე შემთხვევაში სიტყვა გადატანითი მნიშვნელობითი ხმარება.

ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში კალთას ბევრი სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს: კალთის დაბერტყვა, კალთით მიცემა (გულუხვობა), კალთას აფარებს (მფარველობს), დედის კალთაში თავის დება (დამცველის, მფარველის გაჩენა), კალთაში ჩაჯდომა (სიახლოვე), კალთის მიბერტყვა (განხეთქილება), კალთას აგლეჯს (ძლიერ ეხვეწება), კალთების აკრება (გაქცევა). აქვე აღვნიშნავთ, რომ ამ ფრაზეოლოგიზმებთან ხატოვნად ახლოს დგას ქართული კალთის დაჭერა და რუსული *хвататься за подол* (გასაქანს არ აძლევს): „ჩვენს დალოცვილ ქვეყანაში, სადაც ქრისტე-დემეროს თავისი უხვი კალთა დაუბერტყია“ (ი. ჭავჭავაძე); „კარგებსა ჩაგრაავს, უმსგავსთ კი კალთას აფარებს შველისა“ (ვაჟა-ფშაველა). „მუდამ დედის კალთაში თავის დებას ისეთი ზეგავლენა ჰქონდა მამაჩემზე, რომ თვითნებობა და ახირებულობა ზნედ ჰქონდა გადაქცეული (ა. წერეთელი). „ერთის ასეთის ბრძენის მოწმობას მოვიყვან, რომელსაც ბატონი ვერსად გაექცევა, თუმცა კი კალთებს აიკრებს – როგორმე მოვპურწო და თავი დავიძვრინოვო“ (ი. ჭავჭავაძე).

ჯიბე ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში მატერიალური შესაძლებლობების სიმბოლიკას წარმოადგენს: ჯიბესთან უკაცრავად ყოფნა (სიძუნწე), ჯიბეში თავგები ითამაშებენ, ჯიბეში კატა უჭყავის (ფული არა აქვს), ფულებს ჩაიჯიბავს (მოიხვეჭს, მიისაკუთრებს), ფული ბუირივით უყრია ჯიბეში (ბევრი ფული აქვს), ჯიბეს გაივსებს (გამდიდრდება): „არა უშავს რა, ერთი ოთხი წელი წადი რომ თავგები ითამაშებენ იმის ჯიბეში, მაშინ ფულის ყადრის სწავლის“ (რ. ერისთავი). „გემო ჰქონდათ და წელი არ მოსდევდათ, ფასი იცოდნენ და ჯიბეში კატა უჭყაოდათ“ (დ. შენგელაია). Ветер свистит в кармане: “Телеграфируйте печатной канторе, чтобы она поскорее выслала мне 300 рублей, а то у меня ветер свистит в карманах” (Чехов). თუმცა უნდა აღნიშნოთ, რომ ამ სიტყვას ორივე ენაში სხვადასხვა სიმბოლური დატვირთვა აქვს. ქართულში ჯიბეში ჩასმა ნიშნავს მოტყუებას, ჯიბიდან გავარდნილი – დაკარგულს, დაღუპულს, რუსულში კი ჯიბე აღნიშნავს საკუთრებას, რომელსაც შენი შეხედულებისამებრ განკარგავ: нелезть за словом в карман, держать кулак в кармане (dafaruli, damaluli). “Уж он скажет так скажет. В карман за слово неполезет” (Скиталец).

ულვაშის სიმბოლიკას ქართულ ფრაზეოლოგიაში უფრო მეტი სემანტიკური დატვირთვა აქვს, ვიდრე რუსულში: ულვაში ნუ მსხმია, ულვაში არა მქონდეს ზედ, ეს ულვაში ძაღლისა იყოს, თუ... ფუი, შენს ულვაშს! ვაჟკაცობის ორი სიმბოლო აერთიანებს ფრაზეოლოგიზმს: ულვაშიც იმათ ესხათ და ნამუსის ქუდიც ესურათ. ეს ულვაში მომპარსეთ, თუ ... (სიმართლის, საიმედოობის გარანტია), რუსეთში წვერ-ულვაში ასაკზე, სოლიდურობასა და სოციალურ მდგომარეობაზე მიუთითებდა.

სიმბოლიკა მხოლოდ ორ ფრაზეოლოგიზმშია შემორჩენილი: мотать себе на ус-დამახსოვრება, сами с усам - aravisze naklebi ar aris. “Начальство имеет тонкие виды даром что-то далеко, а оно себе мотает на ус” (Гоголь). “А меня били, понимаешь...Грабили...Только я и сам с усам! – Филька выхватил из-за пазухи окровавленный нож и по грозился улице” (Шишков).

ზოგიერთი სიტყვას მხოლოდ ერთ ენაში აქვს სიმბოლური მნიშვნელობა. ქართულ ენაში ასეთებია, მაგალითად, ბურთი, კვერი, მუცელი. ბურთი მრავალი ქართული ხალხური თამაშების აუცილებელი ატრიბუტია. ის გამარჯვების, წარმატების, საუკეთესო ვაჟკაცური თვისებების: ამტანობის, მოქნილობის, გამჭრიახობის გამოვლენის სიმბოლოა. ბურთი გააქვს (თავისას

გაიტანს, მიზანს მიადწევს), ბურთი და მოედანი დარჩა (გამარჯვებული გამოვიდა), ბურთივით ათამაშებს (თავის ნება-სურვილზე ამოქმედებს), ბურთივით სათამაშო, სათამაშო ბურთი (სხვისი კარნახით მოქმედი), ჰა (ეს) ბურთი და ჰა (ეს) მოედანი (ენახოთ, რასაც იზამ), ბურთსა და მოედანს დაინარჩუნებს (გამარჯვება მას დარჩება), ბურთი ხელთა აქვს (წარმატება, გამარჯვება), ბურთს პირში ჩრის (სიტყვის თქმის საშუალებას უსპობს): „აი, ეს ბურთი და ეს მოედანი, ვცადოთ: ცდა ბედის მონახევრეაო – მე უარზე არა ვდგავარ, ვცდი“ (ი. ჭავჭავაძე). „ცხოვრების მოედნიდან ბურთი დღეს მარტო მცოდნეს გააქვს“ (ი. ჭავჭავაძე). „ეს ის დიანბევი კი არ არის, რომელსაც ... ბურთივით ათამაშებდი“ (ი. ჭავჭავაძე). „მარტო გულგაუტყეველი მებრძოლი დაინარჩუნებს ხოლმე ბურთსა და მოედანს ამ წუთი-სოფელში“ (ი. ჭავჭავაძე). „... არ ბრახობდა ... მაგრამ თავისი შემპარავი დიმილით ყველას პირში ბურთსა სჩრიდა“ (ა. ყაზბეგი).

კვერი, სამჭედლო უროს მნიშვნელობით არის ერთსულოვნების, დახმარების, დროული მხარდაჭერის სიმბოლო: კვერს დაუკრავს, დაჰკრავს (დასტურს მისცემს); „მშიდმა და თავაზიანმა კნეინა ეფემიამაც ელიზბარს დაუკრა კვერი“ (მ. ჯავახიშვილი). კვერი – ფუნთუშა უზრუნველი, მხიარული ცხოვრების სიმბოლოა: კვერის ჯდომა გულში.

რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში ძველისძველ სიმბოლოებად ითვლება водаиколёя. სლავური სიმბოლო вода (სიყვარული, ქალიშვილი) რუსულ ნიადაგზე ახალ მნიშვნელობას იძენს как воду канул, концы вводу (უგზო-უკვლოდ დაკარგვა) тише воды, ниже травы (სიმშივიდე, უჩინარობა); “Он взглянул на неё и в друг упал духом; радость его как вводу канула~ (Гончаров). “Ну, да слава богу, дай это дело прикроем, и концы вводу .Стихнем девку без греха”. (Л. Толстой). Колея – ბორბლის ნაკვალევი არის ჩვეულებრივის, მუდმივის სიმბოლო: выбить (вышибить) изколеи- ჩვეულებრივი ცხოვრების წესის დარღვევა, войти в свою колею, всвоей колее-ჩვეულებრივი ცხოვრების წესის დაბრუნება. “После разорения Москвы и его имения, выбитый из привычной колеи, он, видимо, чувствовал, что ему уже нет места в жизни”(Л. Толстой). “Аркадий Николаич приехал, и я опять попала в свою колею” (Тургенев). ქართულ ენაში ასეთივე მნიშვნელობისაა კალაპოტი: თავის კალაპოტში ჩაყენება: „ეს ქვეყანა

ასე თუ ისე ერთგვარ ცხოვრების კალაპოტში ჩადგა“ (ე. ნინოშვილი).

დასკვნა. ენობრივი სიმბოლოების დიდი ნაწილი უნივერსალურია, ანუ ბევრ ენაში გვხვდება. მათ ფონზე განსაკუთრებით ნათლად ჩანს კონკრეტული ენის სიმბოლიკის თავისებურებები (ჩვენ შემთხვევაში ქართული და რუსული ენების). შექმნილი მნიშვნელობის დიაპაზონსა და ბუნებას შორის განსხვავება, როგორც საკუთარი, განუმეორებელი შეხედულებების გამოხატულება, მეორე ენისთვის უცხოა. მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფს, რომ სიტყვა-სიმბოლოები ფრაზეოლოგიზმებში სრულად ასახავს ამ ენის მატარებელი ხალხისთვის დამახასიათებელ შეფასებისა და ასოციაციების თავისებურებებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ახალი აღთქმა, თბ., 2005.

გაბუნია, ... 2013 – Габуниа З. М., Каирова Р. Б. Культурное кодирование и языковая символика в русском языке –Нальчик, 2013.

გამრეკელი, 1996 – გამრეკელი ნ., მგალობლიშვილი ე., ქართულ-რუსული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი. თბ.1966.

გვოზდარიოვი, 2001 – Гвоздарев Ю. А. Основы русского фразеологического образования. Ростов-на-Дону, 2001.

გოინოვა, 1987 – Войнова Л. А., Жуков В. П. Фразеологический словарь русского языка. Москва, 1987

თელია, 1996 – Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический, лингвокультурологический аспекты. Москва, 1996.

იარანცევი, 1997 – Яранцев Р. И. Русская фразеология. Словарь-справочник, Москва: 1997.

ივანოვი, 2002 – Иванов Н. В. Проблемные аспекты языкового символизма. М., 2002.

კუინინი, 2005 – Куинин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь, Москва, 2005.

მოლოტკოვი, 1986 – Молотков А.И. Фразеологический словарь русского языка/Под редакцией А. И. Молоткова, Москва, 1986.

ქუთათელაძე, 2003 – Кутателадзе Г. М. Рождение образа. – Тбилиси, 2003.

შეკასუკი, 2006 – Шекасюк Б. П. Немецко-русский и русско-немецкий фразеологический словарь. ЭТС, 2006.

რატომ არ უნდა გვეშინოდეს გლობალიზაციის

მოკლე შინაარსი

სტატიაში განხილულია და შეფასებულია გლობალიზაციის დადებითი თუ უარყოფითი როლი კაცობრიობის ისტორიაში. ანალიზის შედეგად აღმოჩნდა, რომ გლობალიზაცია არც ისე საშიშია, როგორც ჩვენ გვგონია. მსოფლიოს უნიფიცირებასა და ინგლისურის საერთაშორისო ენად გამოცხადების ბევრი წინააღმდეგობა ხვდება. სტატიაში განხილულია ყველა ეს ხელისშემშლელი ფაქტორი და გამოტანილია სათანადო დასკვნები.

Eter Melkadze

WHY SHOULD NOT BE AFRAID OF GLOBALIZATION

Abstract

The article discusses and evaluates positive or negative role of globalization in human history. The analyses showed that globalization is not as dangerous as we think. The unification of the world and the announcement of English as an international language meet a lot of obstacles.

This article discusses all these major obstacles. Accordingly appropriate conclusions are taken.

საკვანძო სიტყვები: მოქალაქეობრივი ვალდებულებები, ფრანკოფონიული მონდიალიზაცია, რელიგიათა „შეჯახება“, კონსერვაცია, ინოვაცია, პატრიმონია.

Key words: civic rights, francophone mondialization, conservation, innovation, patrimony.

შესავალი. მიუხედავად იმისა, რომ დღეს კაცობრიობის ყურადღება მიპყრობილია გლობალიზაციისაკენ, უამრავი ნაშრომი მიეძღვნა ამ თემას და თითქოს სათქმელიც აღარაფერი დარჩა, მე მაინც შევეცადე სხვადასხვა ავტორზე დაყრდნობით, სხვა კუთხით შევეხებოდი მას, შემერჩია საკუთარი ხედვა და მეჩვენებინა, რატომ არ უნდა გვეშინოდეს გლობალიზაციის. ამისათვის დამჭირდა, გავცნობოდი ისეთ დარგებს და ცნებებს, როგორცაა ენა, ერი (ეთნოსი), იდენტურობა, სახელმწიფო, მოქალაქეობრივი ვალდებულებანი, ენის პოლიტიკა, კულტურა, რელიგია, პატრიმონია, ეკოლოგია და გენეტიკაც კი.

მსჯელობა. გლობალიზაცია გამოიწვია ქვეყნებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების ზრდამ. საზოგადოების უმეტესობისათვის გლობალიზაცია ამერიკული მოვლენაა და მას სამი ასპექტი განსაზღვრავს – პოლიტიკა, კულტურა და ეკონომიკა (ალბერი, 2007: 18), ე. ი. გლობალიზაციამ მოიცვა საზოგადოების ყველა სფერო, თვით ადამიანის მენტალიტეტიც კი.

გლობალიზაციის შედეგად უკანა პლანზე გადაიწია ტერიტორიების დაპყრობის ცნებები და წინ წამოიწია ისეთი ცნებები, როგორცაა ძალაუფლება იდეებზე, კრედიტებზე, ტექნოლოგიებზე, ბაზრებზე და ა. შ.

გლობალიზაციას წინააღმდეგობას უწევენ, ერთი მხრივ, საფრანგეთი, რომლისთვისაც იმდენად მიუღებელია მის კულტურაში, ცხოვრების წესებში და ა. შ. ინგლისურ-ამერიკული მოდელის შეჭრა, რომ ამ მოდელს დაუპირისპირა ჯერ ტერმინი მონდიალიზაცია (Monde ფრანგულად ნიშნავს სამყაროს, მსოფლიოს), შემდეგ კი ფრანკოფონიული მონდიალიზაცია. ფრანგული ენისა და გავლენის გასაძლიერებლად იმუშავებენ სხვადასხვა პროექტებსა და პროგრამებს; მეორე მხრივ, აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნები, რომლებმაც XX საუკუნის დასასრულს მიაღწიეს ეკონომიკურ აღმავლობას და მათ „ეკონომიკური ვეფხვები“ უწოდეს. სხვადასხვა ქვეყნებში მცხოვრები მუსლიმები უარს ამბობენ დასავლური კულტურის მიღებაზე, ისინი ამაყობენ თავიანთი ისტორიითა და კულტურით. სწორედ გლობალიზაციის შედეგია რადიკალური ისლამიზმის შექმნა. ისლამური პოლიტიკა და რელიგია თვლის, რომ ისლამმა მსოფლიოში თავისი ადგილი უნდა დაიმკვიდროს, თუნდაც ძალის გამოყენების გზით. მსოფლიო აღმოჩნდა რელიგიათა „შეჯახების“ წინაშე. ისლამისტები თვლიან, რომ დასავლური ნორმები არ არის უნივერსალური. დღეს ისლამისტებისათვის რელიგია არის არა დოქტრინა, არამედ პოლიტიკური იდეოლოგია. ეს კი ნიშნავს, რომ ეროვნული პოლიტიკის ნაცვლად წინ წამოიწია რელიგიამ.

ითვლება, რომ გლობალიზაცია სხვა არაფერია, თუ არა საერთაშორისო კაპიტალიზმის განვითარებების გვიანი ეტაპი, კაპიტალიზმის განვითარების ბუნებრივი ნაყოფი. გლობალიზაციის პროცესში ადამიანთა საზოგადოებას ჯერ კიდევ არ დაუკარგავს ისეთი ატრიბუტები, როგორცაა ენა, ეთნოსი, ერი, იდენტურობა, რელიგია, კულტურა, სამშობლოს ცნება და მოქალაქეობრივი ვალდებულებები.

გლობალიზაციის პროცესების დროს ეროვნული კულტურების, ეკონომიკური სისტემების და სახელმწიფოს გამყოფი საზღვრები ქრება, მაგრამ ერები სახელმწიფოებს ჯერ კიდევ ინარჩუნებენ, ალბათ მომავალშიც შეინარჩუნებენ მნიშვნელოვან და განსაკუთრებულ სამთავრობო ფუნქციებს მაინც, რადგან წინა პლანზე დგება ეროვნული შეგნება. ერებს აქვთ საკუთარი ენა, კულტურული ტრადიციები და საკანონმდებლო სისტემები, რომლებიც მთლიანად არ ემორჩილებიან ინგლისურ-ამერიკული მოდელის მოთხოვნებს (ჰერსტი, 2005: 7). თითქოს მთელი კაცობრიობა (გამყრელიძე, 2008: 483) ერთიან სამყაროში ცხოვრობს, მაგრამ ყოველი კონკრეტული საზოგადოება და კულტურა მისთვის სპეციფიკურ გარემოში არსებობს.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ კაცობრიობა დაყოფილია ერებად. ერები თავიანთ ინტერესს ახორციელებენ სახელმწიფოს მეშვეობით.

ზ. დავითაშვილის განმარტებით (დავითაშვილი, 2003: 21), სახელმწიფო არის პოლიტიკური ხელისუფლების განსაკუთრებული, ორგანიზებული ინსტიტუტი, რომელსაც აქვს მართვის და იძულების სპეციალური აპარატი, რითაც იგი ახორციელებს ხელმძღვანელობას საზოგადოებაზე და უზრუნველყოფს მის ინტეგრაციას. სახელმწიფოს მახასიათებლებია: მუდმივი მოსახლეობა, ზუსტად განსაზღვრული ტერიტორია, ხელისუფლება ტერიტორიაზე და მოსახლეობაზე კონტროლის უზრუნველსაყოფად. ხელისუფლებამ უნდა უზრუნველყოს საზოგადოების ორგანიზაცია და მართვა კანონების საფუძველზე. ასევე, სახელმწიფოს არსებობის აუცილებელი პირობა არის სუვერენობა და სხვა სახელმწიფოთა მხრიდან მისი სახელმწიფოებრიობის აღიარება. სახელმწიფოს არსებობის ერთ-ერთი და მთავარი ატრიბუტი არის ენა: ასევე სხვადასხვა სიმბოლოები, ემბლემები, დროშა, ჰიმნი, დღესასწაულები და სხვადასხვა ინსტიტუციები. უნდა ითქვას, რომ სახელმწიფოებსა და ერებს შორის არ არსებობს ერთმნიშვნელოვანი შესაბამისობა. არსებობს ისეთი სახელმწიფო ენები, რომლებიც ერთზე მეტ ქვეყანაში გამოიყენება, მაგ., ინგლისური და ფრანგული. ზოგიერთ ქვეყანაში ერთზე მეტი სახელმწიფო ენაა, რომლის საუკეთესო მაგალითი შვეიცარიაა.

სახელმწიფოს აქვს თავისი ვალდებულებები მოქალაქეების მიმართ, მაგრამ მოსახლეობასაც აქვს მოქალაქეობრივი

ვალდებულებები. შნაპერი წერს (შნაპერი, 2007: 14-15), რომ ისტორიულ ერებში მოქალაქეობის ვალდებულებების აღზრდა ნიშნავს ეროვნული ღირებულებების გადაცემას. ეს ძალიან ძნელია. ეროვნული ღირებულებები - ენა, კულტურა, ისტორია, საერთო ინსტიტუციები და მითები - კოლექტიური მემსიერების საფუძველია და ყველა ერისათვის მნიშვნელოვანია, რადგან ეს არის საუკუნეების მანძილზე ჩარჩენილი გრძნობები. მოქალაქეობრივი ღირებულებები აბსტრაქციულიც არის და ნაციონალურიც. მოქალაქეობრივი ღირებულებები ეყრდნობიან ადამიანთა სამოქალაქო, იურიდიული და პოლიტიკური უფლებების თანასწორობას და ამაგრებენ სამართლებრივ სახელმწიფოს, ადამიანის უფლებათა პატივისცემას.

მოქალაქეობრივი აღზრდა გულისხმობს ასევე პოლიტიკის მნიშვნელობის გადაცემასაც.

აქ შეგვიძლია დავამატოთ ბიულოვის (ბიულოვ, 2007: 19) შემდეგი გამონათქვამი: „ბავშვს აქვს სახელი და გვარი, პირველი მას ეკუთვნის, მეორე კი მამამისს. გვარის ტარება დიდი პასუხისმგებლობაა“.

ერი სახელმწიფოს შემქმნელი და ეთნოსის უმაღლესი საფეხურია. იგი არის (წერეთელი, 1990: 89, 93, 106, 207) განსაზღვრული, კონკრეტული, სოციალური ორგანიზმი. ერი კაცობრიობისაგან განსხვავდება იმით, რომ მას აქვს სოციალური შინაარსი და საზოგადოებრივი სინამდვილე. კაცობრიობას არ აქვს სოციალური შინაარსი, მას არ მოეპოვება საკუთარი ენა და პოლიტიკური ორგანოები, იგი არის ფიქცია და არა საზოგადოებრივი სინამდვილე; საზოგადოება არ არის ინდივიდუალობა, იგი პიროვნებას ვერ ქმნის. პიროვნებას მხოლოდ ერი ქმნის და ერის გარეშე პიროვნება არ არსებობს. სახელმწიფო არ არის ერთი სოციალური ორგანიზმი, იგი არის სახელმწიფოთა და ერთა კავშირი. ერი საზოგადოებისგანაც განსხვავდება და სახელმწიფოსგანაც. ერი არის კონკრეტული საზოგადოება, რომელსაც შეუძლია შექმნას სახელმწიფო ან თავისი საკუთარი ელემენტებით ან სხვა ერთა დაპყრობით. ერს, როგორც კონკრეტულ საზოგადოებას, თავისი ისტორია აქვს. ხალხიც არ არის მჭიდრო სოციალური ორგანიზმი, იგი არის ორგანული მასალა ენის ორგანიზმის შესაქმნელად. ერი კი არის სუპერ თუ ჰიპერ ორგანიზმი, რომელიც შედგება ერთ-ერთი ან მრავალგვარი სოციალური მასალისაგან, რომელიც

ქამთა განმავლობაში ქმნის საერთო ცხოვრებისათვის მოწესრიგებულ შემადგენელ ერთეულებს, ანუ საზოგადოებას ყველა მისთვის დამახასიათებელი ორგანიზმით – ენით, სარწმუნოებით, მეცნიერებით, ზნეობით, ხელოვნებით, სამართლით და პოლიტიკით, საზოგადოების განსაკუთრებული ისტორიით, ტიპით, თვითშეგნებით, სრული ინდივიდუალობით. ერის ცნება დაკავშირებულია სახელმწიფოსთან, განსხვავებით ეთნოსისაგან. ერთი სახელმწიფოს შემადგენლობაში შეიძლება მრავალი ეთნოსი შედიოდეს. სიტყვა „ეთნოსი“ ნიშნავს ხალხს, ხოლო ეთნოლოგია წარმოადგენს ეთნოსის, მისი ეთნიკური კულტურისა და ეთნოსთა შორის ურთიერთობების კვლევას. ეთნოლოგია შეისწავლის ნაციონალურ ურთიერთობებს და პროცესებს. ეთნიკური ცნობიერება ყალიბდება ეთნიკური კულტურით და ტრადიციებით. ეთნოსის ცხოვრებაში ხდება ცვლილებები და იცვლება მისი მატერიალური თუ სოციალური ყოფა – ენა, რელიგია, სოციალური სტრუქტურა და ა. შ. (თოფჩიშვილი და სხვები, 2010: 179).

ერს ქმნის ენა. ბუნებრივი ენა, ანუ ის ენა, რომელზედაც ადამიანები ლაპარაკობენ, დაკავშირებულია ადამიანის წარმოშობასა და არსებობასთან. ენა არის ადამიანისა და სოციალური ისტორიის გასაღები, საზოგადოების კანონებთან მისადაგომი გზა, იგი განუყოფელია საზოგადოებისაგან და მჭიდროდ არის მასთან დაკავშირებული. ჰუმბოლდტი ენას ადამიანის გონის უმთავრეს მიღწევად თვლიდა (გამყრელიძე და სხვ. 2003: 464). ენა არის კანონზომიერად განვითარებული სემანტიკური, ანუ ნიშანთა სისტემა და მას აქვს სოციალური დანიშნულება. იგი არის ადამიანთა შორის საკომუნიკაციო ფუნქცია, ინფორმაციის გადაცემის საშუალება. ენა გამაგრებული უნდა იყოს ნაციონალური და სახელმწიფო პროცესებით, ენის არსებობა და განვითარება მთლიანად დეტერმინებულია საზოგადოების არსებობით და განვითარებით.

ენა და აზროვნება საზოგადოებრივი საქმიანობის ორი განსხვავებული, მაგრამ განუყოფელი და ერთმანეთზე მიბმულია. აზროვნება არის რეალური ობიექტის ასახვის უმაღლესი ფორმა, ხოლო ენა არის აზროვნების ნიშნებით გაფორმებისა და ადამიანებს შორის ინფორმაციის გაცვლის საშუალება. ენა ისეთი სისტემაა, რომელიც მხოლოდ საკუთარ წესებს ემორჩილება.

ენა ისტორიული დოკუმენტია და მისი როლი დიდია ეთნოგრაფიასა და ანთროპოლოგიაში. ენა არის იდენტურობის დამადასტურებელი და კულტურის გამოხატვის საშუალება. ენის საშუალებით ხდება ცოდნის დაგროვება, რომელიც გადაეცემა თაობიდან თაობას.

როგორც სოსიური ამბობს (სოსიური, 1997: 62), ენა არის სოციალური პროდუქტი, ანუ კოლექტივის მიერ მიღებულ პირობათა ერთიანობა. სწორედ ეს სოციალური პროდუქტი არსებობს ადამიანის ტვინში.

საზოგადოებრივი კავშირების საფუძველზე აღმოცენდება ერთიანობა, რომელიც თავის კვალს ამჩნევს ამ საერთო ენას და, პირიქით, რაღაც დოზით ენის ერთობით იქმნება ეთნიკური ერთიანობა. საზოგადოებრივი კავშირების საფუძველზე აღმოცენებული ერთიანობა უსასრულოდ მნიშვნელოვანი და არსებითია. ამ ურთიერთობას სოსიური (სოსიური, 1997: 260) ეთნიზმს უწოდებს. ეს ერთიანობა ემყარება მრავალფეროვან ურთიერთმიმართებებს რელიგიის, კულტურის, ერთიანი თავდაცვის და ა. შ. სფეროებს შორის ყოველგვარი პოლიტიკური კავშირების გარეშე. ასეთი მიმართებები მყარდება სწორედ ეთნიზმსა და ენას შორის.

ყველა სახელმწიფოს გააჩნია გამოცხადებული თუ გამოუცხადებელი თავისი ენობრივი პოლიტიკა. ენა და პოლიტიკური ისტორიაც კავშირშია ერთმანეთთან. ლინგვისტური პოლიტიკა შეგნებულად თუ მიზანმიმართულად დიდ გავლენას ახდენს ენაზე. დიდია სახელმწიფოს შიდა პოლიტიკის როლი ამა თუ იმ ენის ცხოვრებაში. მაგ., შვეიცარიაში რამდენიმე სახელმწიფო ენა თანაარსებობს, საფრანგეთი კი მიისწრაფვის ენის ერთიანობისაკენ. ხოლო ენისა და პოლიტიკური ისტორიის ურთიერთკავშირის მაგალითად გამოგვადგება ყველასათვის ცნობილი რომის იმპერიის მიერ დაპყრობები, რომლებმაც მრავალმხრივი გავლენა იქონია ენაზე. დაპყრობის განსხვავებულ ფორმას, კოლონიზაციას, გადააქვს თავისი ენა სხვა გარემოში, რაც ცვლილებებს იწვევს ადგილობრივ ენებში და წარმოიქმნება პიჯინებისა თუ კრეოლური ენების სახით ახალი ენები.

ის სახელმწიფო, რომელიც არ აცხადებს ოფიციალურ ლინგვისტურ პოლიტიკას, მაგ., აშშ, ამით სახელმწიფო და მისი ადმინისტრაცია ხელს უწყობენ უმრავლესობის ენის იმპერიალიზმს სხვა ენების საზიანოდ. ლინგვისტური უნიფიკაციის ხელ-

შემწყოები არგუმენტები სხვა არაფერია, თუ არა ლინგვისტიკური პოლიტიკა, როგორც ამბობენ, ლინგვისტური პოლიტიკა არის ომი ენებს შორის.

ადამიანის იდენტურობის გამომხატველი არის ენა. მიუღერი წერს (მიუღერი, 2007: 35, 39, 42), რომ მეხსიერება და დავიწყება ისტორიულად ერთმანეთთან დაკავშირებული ცნებებია. მეხსიერების ფუნდამენტური ფორმა არის ინდივიდუალური მეხსიერება, იგი სუბიექტურია და ევრდნობა პირად გამოცდილებას. კოლექტიური შემეცნება კი შეესაბამება კოლექტიურ მეხსიერებას. კოლექტიური მეხსიერებით გაჟღენთილია სოციალური ჯგუფები, თაობები, ერები და ამ ყველაფერს ეფუძნება იდენტობა.

არ არსებობს განვითარებული ცივილიზაცია ისტორიული მეხსიერების გარეშე. სწორედ ისტორიულ მეხსიერებაში იბეჭდებოდა იდენტობა. მიუღერის აზრით, პიროვნებებს თავიანთ სიმბოლურ ღირებულებებს აწმყო აძლევს, რითაც განისაზღვრება ისტორიული მეხსიერება. პიროვნების იდენტობა არ შეიძლება მხოლოდითი შემოიფარგლოს, იგი კოლექტიურია. თითოეული პიროვნების იდენტობა დამოკიდებულია იმ როლზე, რომელიც მან შეასრულა ინდივიდუალურ, სოციალურ, რეგიონალურ და ეროვნულ სფეროებში. ესა თუ ის ინდივიდი ეკუთვნის განსაზღვრულ თაობას, განსაზღვრულ აღმსარებლობას, ერს, სოციალურ ჯგუფს, ამა თუ იმ პროფესიულ კატეგორიას, ფორმაციის სხვადასხვა დონეს. თავისი არსებობის მანძილზე მისი ცხოვრების სიტუაციები იცვლება დაწვებული ბავშვობიდან მამობამდე ან დედობამდე, მოსწავლიდან მასწავლებლობამდე, ახალგაზრდობიდან პენსიონერობამდე და ა.შ. ერთი სიტყვით რომ ვთქვათ, ინდივიდი გადის რამდენიმე იდენტობას მისი ცხოვრების მანძილზე. თითოეული ერი ეპოქისა და ადგილის მიხედვით ხედავს, თუ როგორ ვითარდება და იცვლება მისი იდენტობა. ამას ემატება ღირებულებათა მუტაცია თაობიდან თაობაში, რაც დაკავშირებულია ისტორიული მეხსიერების ევოლუციასთან. მეხსიერების გაქრობასთან ერთად ქრება იდენტობა.

ჟურნალში Synergies Monde (2006: 52) ვკითხულობთ, რომ სკოლაში, სადაც მყარად არის გამჯდარი ეროვნული იდენტობა, შეუძლებელია ეროვნული კულტურის ფუნდამენტი შეასუსტოს უცხო ენასა და უცხო კულტურასთან კონტაქტმა. ამიტომ მათ სკოლაშივე უნდა ჩავუნერგოთ, რომ ისინი ერთდროულად მიეკუთვნებიან ერთ რომელიმე რეგიონს, ერს, კულტურას და სახელმწიფოს.

ასე რომ, ეთნოსის მიერ დაგროვებული გამოცდილება შე-
მონახულია ინფორმაციის სახით კოლექტიურ კულტურაში.

ყოველ ერს (ეთნოსს) თავისი კულტურა აქვს. კულტურა არის ყველაფერი ის, რაც სახელმწიფომ დღემდე შექმნა. ენისა და კულტურის გარეშე ადამიანი ვერ იარსებებს, მეცნიერებაში ეთნიკურ კულტურას ტრადიციულ კულტურასაც უწოდებენ. ეთნიკური კულტურა ხელს უწყობს ეთნოსის შენარჩუნებას, შეიძლება არსებობდეს სხვადასხვა ხალხები ერთი ენით, მაგრამ არ არსებობს ორი ეთნოსი ერთი კულტურით (თოფჩიშვილი, 2013: 248-249, 255).

დავითაშვილი (დავითაშვილი, 2003: 462) წერს, რომ ადამიანის ცხოვრების ასპექტები იმით განისაზღვრება, რომ ეს ადამიანი საზოგადოების წევრია. ამგვარი ასპექტების ერთობლიობა კულტურას წარმოადგენს. კულტურა არის ის, რასაც ადამიანი, როგორც საზოგადოების წევრი, ითვისებს.

იუნესკოს (იხ. დასახელებულ ლიტერატურაში) კულტურის განსაზღვრებაში, რომელიც მე ყველაზე სრულყოფილად მივიჩნე კულტურის განსაზღვრებათა შორის, ვკითხულობთ: „კულტურა ყველაზე ფართო გაგებით, განიხილება როგორც განმასხვავებელ ნიშანთა – სულიერი და მატერიალური, გონებრივი და ემოციური მთლიანობა, რაც ახასიათებს საზოგადოებას ან სოციალურ ჯგუფს. კულტურა, გარდა ხელოვნებისა და ფილოლოგიისა, მოიცავს ცხოვრების წესებს. ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებს, ღირებულებათა სისტემებს, ტრადიციას და რწმენას.

ადამიანის დონეზე, კულტურა შექმნილი ცოდნის, განათლების, განსწავლულობის ერთიანობაა.

კოლექტიურ დონეზე, კულტურა მოიცავს სოციალურ, რელიგიურ და ა. შ. სტრუქტურათა ერთიანობას და ისეთ კოლექტიურ ქცევებს, როგორცაა გონებრივი, არტისტული, მხატვრული, ხელოვნების მანიფესტაცია და ა.შ., ე. ი. ყველაფერ იმას, რაც ახასიათებს საზოგადოებას.

კულტურა არის ცოდნათა ურთიერთობა, რომელიც გადაიცემა სარწმუნოების, განსჯისა და გამოცდილების სისტემებით და რომელიც მას ავითარებს ადამიანის ქცევებში ბუნებასთან და სამყაროსთან მიმართებაში. კულტურა მოიცავს ყველაფერს, რაც იგულისხმება „სივრცის“ მონაპოვარში დამოუკიდებლად მისი ინსტიტუტური მემკვიდრეობისა, რომელიც ბუნებრივი და

თანდაყოლილია. ამგვარად, სიტყვა „კულტურა“ იძენს განსხვავებულ დეფინიციებს იმ კონტექსტის მიხედვით, რომელშიც იგი გეხვდება.

პატრიმონიული, ანუ არამატერიალური კულტურა თაობიდან თაობას გადაეცემა. იგი მუდმივად წარმოიქმნება ხოლმე გაერთიანებებსა და მათ შიგნით მყოფი ჯგუფების მიერ მათი ურთიერთქმედებით ბუნებასთან და თავიანთ ისტორიასთან ერთად და მათ ანიჭებს იდენტობას, უწყვეტობას, რაც ხელს უწყობს მრავალფეროვანი კულტურისა და ადამიანის შემოქმედების პატივისცემის პროპაგანდას.

აქედან გამომდინარე, ვამბობთ, რომ ყოველ ერს, ანუ ეთნოსს თავისი კულტურა აქვს. კულტურა არის ყველაფერი ის, რაც კაცობრიობამ შექმნა დასაბამიდან დღემდე. კულტურის, ისევე როგორც ენის გარეშე, ადამიანის არსებობა წარმოუდგენელია.

ეროვნული ენა კულტურის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია. მართალია, კომუნიკაციის დამყარების მთავარი საშუალება არის ენა, მაგრამ იგი ერთადერთი არ არის; კულტურული კონცეფციებიც დაკავშირებულია შეტყობინებასთან და საკომუნიკაციო კოდში შედის. კულტურის დიდი დონე ხელს უწყობს სპეციალური ენების შექმნას, როგორცაა იურიდიული ენა, სამეცნიერო ენა, ტერმინოლოგია და ა. შ. (სოსიური, 1997: 59).

არამატერიალურ კულტურაში იგულისხმება სულიერი კულტურა, ანუ ადამიანის სულიერი ცხოვრების სპეციფიკური სფეროები – რელიგია, ტრადიცია, ადათ-წესები და ა.შ.

რელიგიის არსი მდგომარეობს ადამიანის სულის გადარჩენაში სამუდამო ცხოვრებისათვის, გლობალიზაცია კი ცდილობს ადამიანიც უნიფიცირებული გახადოს. რელიგია ყველაზე დიდ წინააღმდეგობას უწევს გლობალიზაციის მაუნიფიცირებელ გავლენას. სწორედ ამიტომ გლობალიზაცია და რელიგია ურთიერთდაპირისპირებული იდეურ-მსოფლმხედველობითი სისტემებია. აქ უნდა ითქვას, რომ ყველა რელიგია რაღაცით ჰგავს გლობალიზაციას იმით, რომ ერთი რწმენის ადამიანებს აერთიანებს, თუმცა მისი ექსპანსია ძნელი წარმოსადგენია, თანაც, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ რელიგია დოგმატურია, რაც იყო საუკუნეების წინ, ისევე რჩება, ე.ი. იგი ძალიან მდგრადია.

რელიგია გამუდმებით ქადაგებს გლობალიზაციის საწინააღმდეგოდ, რადგან გლობალიზაციის საფუძველი ლიბერალიზმია. ლიბერალიზმი იმით არის საშიში, რომ არღვევს ხალხისა და ბუნების მიერ დაწესებულ წესებს და როგორც

კოსინეკო (იხ. დასახელებულ ლიტერატურაში) ამბობს, რელიგიური ჭეშმარიტებანი აბსოლუტური სახისაა და ინარჩუნებენ ღმერთისა და მისი წინასწარმეტყველების დაწესებულ მცნებებს. ამგვარად, მსოფლიო რელიგიებმა შეიძლება დათმონ რაღაც უმნიშვნელო, მაგრამ ინარჩუნებენ მთავარს და ღირებულს. თანაც, დღეს რელიგიას გააჩნია საკმაოდ მაღალი ავტორიტეტი; თვით პოლიტიკური ლიდერებიც კი მიმართავენ მას საჭიროებისდა მიხედვით.

ყოველივე იმის საფუძველზე, რაც ზემოთ ვთქვით, განვიხილოთ გლობალიზაციის დადებითი და უარყოფითი მხარეები და შევაფასოთ ისინი.

დავიწყეთ ენით.

ენა ცოცხალი ელემენტია, ამიტომ ისიც იცვლება, ვითარდება და კვდება კიდევც.

მშობლიური ენა მჭიდროდ და მრავალმხრივ არის დაკავშირებული საზოგადოებაში ადამიანის ცხოვრების მრავალ მხარესთან.

ტექნიკისა და ეკონომიკის სწრაფი განვითარება, ღია საინფორმაციო სივრცე, ინტენსიური გარე ურთიერთობები გაუღენას ახდენენ ენაზე, რამაც შეიძლება გაამდიდროს ენაც, კულტურაც და ტრადიციაც. ინგლისური ენის პოპულარიზაციას ხელი შეუწყო საინფორმაციო ტექნოლოგიების ზრდამ, ინგლისური კი ტექნოლოგიების ენაა. რადგან ყველა სახის ინფორმაცია ვრცელდება ამ ენაზე, ამიტომაც მრავლდება ტექნიკური ტერმინების და არა მხოლოდ მათი ხმარება სხვა ენებში. ნეოლოგიზმები კარგია, ისინი ენას ამდიდრებენ, მაგრამ თუ ისინი ბარბარიზმებად გადაიქცევიან, ეს ძალიან ცუდია. ბარბარიზმები ენას აბინძურებენ. ენა კი ღვთით ბოძებული საუნჯე და იდენტურობის გამომხატველია. ყოველთვის ითვლებოდა, რომ კარგ ენაზე ლაპარაკი ნიშნავდა ენის ლექსიკურ და გრამატიკულ ერთეულთა სწორად და ზუსტად ხმარებას, ყოველგვარი მინარევების გარეშე. დღეს საქართველოში ქართულად ლაპარაკის დროს ინგლისური სიტყვების ჭარბად ხმარება მოდად იქცა. მხმარებელი ამით ხაზს უსვამს თავის უპირატესობას მათზე, ვინც ინგლისური არ იცის. ეს განსაკუთრებით ეხება მედიის წარმომადგენლებს და „ახალ თერგდალეულებს“. თუ ინგლისურ სიტყვას აქვს შესატყვისი ქართულში, რატომ უნდა ვიხმაროთ ინგლისური სიტყვა? ჩვენმა წინაპრებმა ხომ მოახერხეს და მოძებნეს კალათბურთი, ფეხბურთი, ფრენბურთი და

ა. შ. როცა ერთი ენა განიცდის მეორე ენის გავლენას, განსხვავებული გრამატიკული ელემენტი ქრება, რაც ენას აღარიბებს, ხოლო ენის ლექსიკა ასეთი მჭიდრო კონტაქტის დროს მდიდრდება. თუმცა ეს უნდა მოხდეს ისეთი სიტყვებით, რომლის შესატყვისი ქართულად არ გვაქვს, მაგ. კომპიუტერი, მაგრამ ფრანგებმა მასაც მოუძებნეს ფრანგული შესატყვისი. მე მაინც დიდი იმედი მაქვს, რომ მოიძებნება გონიერი ხალხი და ჩვენ ყველა ერთად შევებრძოლებით „ახალ თერგდალეულებს“. ჩვენ ხომ საუკუნეების მანძილზე გავუძელით რუსული ენისა და რუსული ენობრივი პოლიტიკის გავლენას. მართალია, ვისესხეთ ლექსიკური ელემენტები, მაგრამ ენის სტრუქტურა უცვლელი დარჩა.

გლობალიზაციის მთავარი მამოძრავებელი ძალა ინტერნეტია. მისი საშუალებით შეიძლება დაუკავშირდეს მთელ მსოფლიოს, მიიღო ნებისმიერი ინფორმაცია, გაეცნო სხვა ქვეყნების კულტურას და ა.შ.

თუმცა აქვე უნდა ითქვას, რომ ამერიკული ინგლისური და კულტურა სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა, ანუ განსხვავებული სახით ვრცელდება.

საერთოდ, რომელიმე ენის საერთაშორისო ენად გადაქცევას ხელს უწყობს ექსტრა-ლინგვისტური, პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ფაქტორები, ასევე ლინგვისტურიც. დღეს ინგლისურს გლობალურ ანუ მსოფლიო ენას უწოდებენ. ერთი საერთო ენა ლათინიზაციის პერიოდსაც კი ვერ მოჰყვა, თუმცა ლათინური გახდა რომანული ენების დედაენა და რამდენიმე განსხვავებული ენის წარმოქმნის საფუძველი და მათ რომანული ენები ეწოდება.

ლინგვისტური უნიფიკაციის არგუმენტები, ანუ შეიქმნას ყველასათვის ერთი საერთო ენა, უფრო პოლიტიკურია, ვიდრე ლინგვისტური.

ჯერჯერობით ინგლისურის გავრცელება როგორც მეორე საყოველთაო ენისა, ძალიან წააგავს რუსული ენის პროპაგანდის ეპოქას საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში. სურვილი იმისა, რომ ინგლისური გავრცელდეს როგორც „მეორე მშობლიური ენა“, არღვევს ადამიანთა იდენტობას.

როგორც აჟეჟი ამბობს (აჟეჟი, 2000: 363, 365, 367) ინგლისური ენის იმპერიალიზმს იგივე ადგილი უკავია, რაც ენების სიკვდილის ფაქტორებს. საქმე ისაა, რომ ადამიანები, რომლებიც ერთ ენაზე - ინგლისურზე მეტყველებენ, უპირატეს მდომარეობაში

იმყოფებიან. ინგლისური ენის ცოდნა თითქოს მოდერნიზაციისა და პროგრესის აუცილებელ პირობად იქცა. მულტილინგვიზმი ასოცირდება ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ჩამორჩენილობასთან, თითქოს წინსვლის ერთადერთი გზა ინგლისურის ცოდნაა. ანგლოფონები არაფერს არ კარგავენ, თუ ისინი სხვა ენას ისწავლიან, რადგან არ ხდება ინგლისური ენის სუბსტიტუცია, მეორე მხრივ, ინგლისური ენის ცოდნა ადამიანებს აძლევს გარანტირებულ მომავალს და კარიერას. თუ ადამიანმა იცის ინგლისური და კომპიუტერი, იგი ადვილად აღწევს სასურველ მიზანს.

დღეს სიკვდილის მუქარა, რომელიც აწვება ენებს, იღებს ინგლისურის სახეს და ავტორი ფიქრობს, რომ ყველაზე წინდახედული ანგლოფონებიც კი არ ისურვებდნენ სამყაროს, სადაც ერთმანეთს მიმართავდნენ მხოლოდ ერთ ენაზე.

უნდა ითქვას, რომ ინგლისური ენის გლობალურ ენად აღიარებასა და წარმატებას კიდევ ერთი დიდი ხელშემწყობი ფაქტორი აქვს – ინგლისურ ენას აქვს მარტივი სტრუქტურა და სასწავლად ადვილია, თუმცა კარგ ინგლისურ ენაზე ლაპარაკი ძალიან ძნელია.

სტატიის ამ ნაწილს დავამთავრებდი იმით, რომ, როდესაც ჟურნალისტმა ჰკითხა სენ ჟერის, ნობელის პრემიის ლაურეატს ლიტერატურის დარგში, თუ რატომ წერდა იგი „იდიშზე“, მაშინ, როდესაც ეს ენა სულს დაფავდა, მან უპასუხა: „მე მიყვარს ფანტომების ისტორიები. გარდა ამისა, მე ვფიქრობ, რომ ეს ენა აღსდგება და მაშინ რას წაიკითხავს ყველა ის ებრაელი, როდესაც ისინი გონს მოეგებიან და დაუბრუნდებიან ცხოვრების ნირს, თუ კი მე არ დავწერ იდიშზე“.

რაც შეეხება კულტურას, უნდა ვთქვათ, რომ მისთვის დამახასიათებელია სახეცვლილება. კულტურები და კულტურული ფორმები იბადებიან, ვითარდებიან, აღწევენ აპოგეას, მცირდებიან და ქრებიან. ახალი კულტურები და მათი ფორმები ძველ ნანგრევებზე ჩნდებიან. ეს ნანგრევები ინერტულნი არ არიან, ისინი ახალ კულტურას ინფორმაციას აწვდიან (კოლოკვიუმი...., 2006: XI)

კულტურის ისტორიაში ურთიერთგავლენის ფაქტორები შეიმჩნევა, ადგილი აქვს კულტურის კულტურაზე დაშრევებას, ანუ კულტურულ სუბტრატებს, ადსტრატებს და სუპერსტრატებს.

კულტურას ახასიათებს ერთდროულად როგორც სიახლის-კენ, ანუ ინოვაციისკენ სწრაფვა, ისე არსებულის შენახვა, ანუ კონსერვაცია, კონსერვაცია და ინოვაცია კულტურის თანამდევითვისებებია. ეს ურთიერთდაპირისპირებაა და განაპირობებს კულტურის ისტორიულობას, უწყვეტობას, ფორმათა ცვალებადობას, ანუ ახლის დამკვიდრებას და მყარი ფორმების შექმნას. კულტურის შედარებით მყარი ფორმებია მითოსი, ენა, რელიგია, ზნეობა, დინამიურობა, განახლება (ყულიჯანაშვილი, 2001: 140-142, 145, 159).

კულტურა არის წარსულის მეხსიერება, ანუ ისტორიული მეხსიერება. წყვეტა კი ნიშნავს კულტურის მატარებელი ხალხის მეხსიერების შეწყვეტას, ანუ სიკვდილს. კულტურული მეხსიერება რამდენიმე სახით არსებობს, რომელშიც დაფიქსირებულია ამ კულტურის მატარებელი ხალხის „ბიოგრაფია“.

კულტურის ენა პოლისემიურია, კულტურის ენის დიფერენცირება ხდება ადამიანის მოღვაწეობის სახეების მიხედვით და სინამდვილისადმი მისი დამოკიდებულებით.

კულტურას ადამიანი ქმნის, ამდენად, იგი კულტურის სუბიექტია. როცა იქმნება მულტიკულტურული გარემო, კულტურები პერმანენტულ ურთიერთობაში შედიან ერთმანეთთან, რაც თითოეული მათგანის „თავდაპირველი“ კულტურის ცვლილებებს ან გაქრობას იწვევს.

თითოეულ საზოგადოებას გააჩნია თავისი საკუთარი კულტურა და უშვებს თავის წიაღში სხვადასხვა კულტურას. აქედან გამომდინარე, არსებობს კულტურათა სიმრავლე, რომლებიც ერთმანეთს ხვდებიან, ეწინააღმდეგებიან, შეერევიან და, ბოლოს გარდაიქმნებიან.

კულტურათა თანაარსებობა სემიოტიკურად შეიძლება წარმოდგენილ იქნას ერთი მოდელით, რომელიც ერთდროულად არის სისტემურიც და დიფერენციალურიც. ამ მოდელის მიხედვით, თითოეული კულტურა იღებს თავის ღირებულებას იმ კულტურებთან მიმართებაში, რომლებიც მათთან ერთად იზიარებენ ერთსა და იმავე განსაზღვრებათა ერთობლიობას, პროდუქტიულობისა და ინტერპეტაციული თვალსაზრისით. ასიმილაციას და დისიმილაციას შეუძლიათ შეამცირონ ან გაზარდონ კონტრასტები კულტურათა შორის. კულტურათა შორის ამ განმასხვავებელ ნიშანთა ურთიერთმიმართება უნდა განიხილებოდეს კულტურათა შორის მშვიდობიანი თანაარსებობის კუთხით. ისევე როგორც ენის, კულტურის ძალაც იზომება შემდეგ

კრიტიკურიუმებით: პიროვნებათა რაოდენობა, სამხედრო და ეკონომიკური ძალა, გეოგრაფიული სივრცის ფლობა-დაკარგვა, კულტურული პრესტიჟი და ა.შ.

კულტურული ევოლუცია ბიოლოგიური ევოლუციის ანალოგიით განიცდის მუტაციას, რაც შემდეგ გადაიცემა კულტურის „გენებით“, რომელზეც სოციალური გარემოცვა ზეწოლას ახდენს, რის შედეგადაც კულტურა ან უნდა გაქრეს, ან პირიქით, უნდა მოხდეს ექსპანსია. კულტურული სტაბილურობა არ არსებობს.

ადამიანის ცხოვრებაში ღირებულებათა სისტემა მნიშვნელოვანია. დანარჩენ კულტურებს ისინი წარმართავენ.

მარადიული ღირებულებებია: მამული, ენა, სარწმუნოება, რომლებსაც ერთგულად უნდა ვემსახუროთ, რაც შეეხება ალიანსებს, კავშირებს, როგორებიცაა ევროკავშირი, ნატო, ისინი არ მიეკუთვნებიან მარადიულ ღირებულებებს, ისინი დროებითი ღირებულებებია. დღეს არის, ხვალ შეიძლება აღარ იყოს ან გარდაიქმნას. გლობალიზაციასაც ამ თვალსაზრისით უნდა შევხედოთ. ხვალ რა იქნება, არავინ იცის.

ჩვენ თუ რაიმე დაგვღუპავს, ეს არ იქნება არც გლობალიზაცია, არც რაიმე სხვა გაერთიანება, ეს იქნება „ზნეობრივი კანონის უქონლობა ჩვენში“, რამაც შეიძლება ქვეყანა დააკნინოს. ჩვენ არ უნდა დავცილდეთ ჩვენს ღირებულებებს.

ევროპასთან გვაკავშირებს ქრისტიანობა, სარწმუნოება, ანტიკურობა, რამაც განსაზღვრა ის, რომ ჩვენ მივისწრაფვით დასავლეთისკენ და არა აზიისაკენ.

ჩვენ არ მივღვეთ პრინციპს კანონი არის ჩემში, ჩვენი პრინციპია: კანონი არ არის ჩემში.

მამულს, ენას, სარწმუნოებას ალბათ უნდა დაემატოს ზნეობა, რომელიც დღეს ჩვენ ასე ძალიან გვაკლია.

ოჯახური და რელიგიური მჭიდრო კავშირები თამაშობს თავის როლს ენისა და კულტურის შენარჩუნების ფაქტორში. ამ ორ ფაქტორთა ურთიერთმიმართება ლოგიკურია: რელიგიური ფაქტორი აძლიერებს ტრადიციებს, რომლებიდანაც მთავარია ასაკოვანი ადამიანების პატივისცემა, რომელიც არის ყველაზე სარწმუნო გარანტია წინაპართა ენისა და კულტურის შესანარჩუნებლად.

იუნესკოს (იხ. ლიტერატურაში) მიერ პატრიმონიული არამატერიალური კულტურის განმარტებაში ნათქვამია: სწორედ არ-

ამატერიალური კულტურული პატრიმონია გადაეცემა შთამომავლობიდან შთამომავლობას, განუწყვეტლივ იქმნება თავ-თავიანთი საზოგადოებები, გაერთიანებები და ჯგუფები, რომლებიც თავიანთი ურთიერთმიმართებით ბუნებასა და თავიანთ ისტორიასთან მათ აძლევს იდენტურობისა და უწყვეტობის შეგრძნებას, ხელს უწყობს კულტურული მრავალფეროვნების პატივისცემას და საკაცობრიო კრეატიულობის სტიმულირებას.

გაერთფეროვნების წინააღმდეგ შთამბეჭდავად და დამაჯერებლად ჩამოაყალიბა თავისი აზრი პომიანმა თავის ნაშრომში (პომიანი, 2002: 57-58; 70-76): ყველა ერს აქვს თავისი ენა, გნსხვაგვებელი რელიგიები, ადათ-წესები, ისტორიული წარსული, არსებობს სტილისტურად მრავალფეროვანი კათოლიკური ეკლესიები, ორთოდოქსული გუმბათიანი ეკლესიები, პროტესტანტული ტაძრები, სინაგოგები და მეჩეთები მინარეთებით. როგორ შეიძლება ყველაფერი ეს გაერთფეროვნდეს. საფლავებიც კი განსხვავებულია, მღვდლები ანაფორებით თუ უანაფოროდ, წვერებით თუ უწვეროდ. ყველა რელიგია ზეიმობს თავის დღესასწაულებს, ღოცულობს დღის სხვადასხვა მონაკვეთში და ა.შ

სახელმწიფოს შიგნით ამას ემატება: პოლიციელთა, სამხედროების, მეხანძრეების რკინიგზელთა სხვადასხვანაირი ფორმა; შენობათა არქიტექტურა; განყოფილებები თუ მაღაზიები იღება, იკეტება და იხვენებს სხვადასხვა საათებსა და დღეებში; ქალაქებისა და სოფლის პეიზაჟები განსხვავდებიან დაგეგმარებით, შენობათა სიმაღლით, არქიტექტურული სტილით, საკვებით, წელიწადის დროთა ცვალებადობით, საზღვრებით, ენით, რელიგიით, ადათ-წესებით, ისტორიული წარსულით. ხდება ხოლმე, რომ თავიანთ ქვეყანას ტოვებენ და სხვა ქვეყნებში უკეთესი ცხოვრების მოსაპოვებლად მიდიან, მაგრამ მათ იქ მიაქვთ თავიანთი ჩვევები, სამზარეულო, რელიგიები და ა. შ.

თუმცა, დღეს მსოფლიო მაინც მიისწრაფვის გაერთფეროვნებისკენ, ანუ ერთნაირი ტექნიკური ინოვაციები, ინტერნაციონალური სტილი მშენებლობაში, ერთნაირი ხიდები და არქიტექტურა, მუსიკა იმკვიდრებს ადგილს და ა. შ., მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ტექნიკის ერთფეროვნება არ იწვევს კულტურის ერთფეროვნებას ერთმნიშვნელოვნად.

ამას უნდა დაემატოს, რომ თითოეული ადამიანი ინდივიდუალურია და ადამიანთა მისწრაფებებიც განსხვავებულია, ყველას ხომ არ მოსწონს ერთი და იგივე არქიტექტურა, სტილი,

სიმღერა, ცეკვა, ლექსი, ტანსაცმელი და ა. შ. ეს ფაქტორიც ილაშქრებს ერთფეროვნების წინააღმდეგ. თავის მხრივ, ნაციონალიზმმა, რომელიც გლობალიზაციის ეპოქაში თითქოს წარსულის გადმონაშთი უნდა ყოფილიყო, პირიქით მოხდა, აღორძინება დაიწყო, რომლის ნათელი მაგალითიც, თუნდაც იუგოსლავიის დაშლაა ნაციონალურ პრინციპზე დაყრდნობით.

გარდა ამისა, ყველა ერს გააჩნია თავისი სამშობლო. სამშობლოს ცნება ეხება (წერეთელი, 1990: 107) განსაზღვრულ ადგილს, სადაც ერი სოციალურ შემოქმედებას ეწევა. ერი ხომ სოციალური სუბსტანციაა და უნდა ჰქონდეს სამშობლო, ე. ი. ადგილი, სადაც იგი აღიზარდა, განვითარდა და შექმნა წარსული და აწმყო, ცდილობს მომავალშიც განაგრძოს თავისი არსებობა. სამშობლოს ცნება დაკავშირებულია ბინასთან, ტერიტორიასთან. სამშობლო ის ადგილია, სადაც ერს თავისი ისტორია შეუქმნია და სადაც იგი განსაზღვრულ მომენტში ცხოვრობს. სამშობლოსა და ერის ცნება არ არის ერთი და იგივე, მაგრამ ერთმანეთისგან განუყოფელია.

სოსიური (სოსიური, 1972: 241) წერდა, რომ ნებისმიერ კოლექტივში ერთდროულად მოქმედებს ორი ძალა – მშობლიურობის სული, ანუ ლოკალური შემოფარგელის სული, რომელსაც მე „სულის ყივილს“ ვუწოდებდი, და ერთმანეთთან ურთიერთკავშირის დამყარების სურვილი. სწორედ „სულის ყივილია“, რომელიც ადამიანს არ აძლევს საშუალებას, დაივიწყოს სამშობლო, ენა, სარწმუნოება, ნაცნობი პეიზაჟები და ადგილები და ა. შ. თუ გავითვალისწინებთ კლარკის აზრს (კლარკი, 2015: 70), გამოდის, რომ ადამიანის ცხოვრების მიზანია არა სხეულის არასაჭირო განცხრომის უზრუნველყოფა, არა გონების განვითარება, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენი გენეტიკის ინფორმაციის მომავალი თაობისათვის გადაცემა.

დღეს ხომ ენობრივი ჩვევებისა და სტრუქტურათა თანდაყოლილობის საკითხი შეისწავლება მოლეკულური გენეტიკის თვალსაზრისით, რადგან ენა გენეტიკურად განსაზღვრული ფენომენია.

ვარაუდობენ, რომ (გამყრელიძე, 2003: 487) ენობრივი კომპეტენცია, ანუ ადამიანის თანდაყოლილი უნარი, განისაზღვრება ერთი სპეციალური გენით – „ენის გენით“. იგი გამოვლენილი იქნა ადამიანის გენომში. გენი არის დნმ-ის მონაკვეთი, რომე-

ლიც განსაზღვრავს ცილის მოლეკულას; ცილები განსაზღვრავენ ორგანიზმის ყველა ნიშან-თვისებას. გენომი კი არის გადარჩენილი გენების ერთობლიობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ალბერი, 2007 – Albert M. La France et la mondialisation, Presses universitaires de France, 2007.

ალპატოვი, 2000 - Алпатов, В. М., Глобализация и развитие языков, [http:// antiglob.ru](http://antiglob.ru) (st) алпатов, htm.

აჟეჟი, 2000 – Hagege Cl., Halte à la mort des langues, Paris, 2000.

ბიულოვი, 2007 – Bülow, Katarina von, enquête sur une identité. Témoignage, Collection PENSEZ L' EUROPE, Identité et mémoire, Paris, 2007.

გამყრელიძე, 2008 – გამყრელიძე თ., ზ, კიკნაძე, ი. შადური, ნ. შენგელაია, თეორიული ენათმეცნიერების კურსი, თბილისი, 2003.

დავითაშვილი, 2003 – დავითაშვილი ზ., ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია, თბილისი, 2003.

კუიზენიე..., 2007 – Cuisenier J. et Segalin M., Ethnologie de l' France, Que sais-je., Paris. 2007.

თოფნიშვილი, 2010 – თოფნიშვილი რ., ხუციშვილი ქ., გუჯუჯიანი რ., თეორიული ეთნოლოგია, თბილისი, 2010.

თოფნიშვილი, 2013 – თოფნიშვილი რ., ეთნოლოგიური მეცნიერების შესავალი, თბილისი, 2013.

კლარკი, 2015 – Кларк Д. Р. Микробы, гены и цивилизация, Москва, 2015.

იზარი, 1991 – Izard P. Bonte, M. Dictionnaire de l' ethnologie l' anthropologie, Paris, 1991.

იუნესკო – Unesco, [http:// fr.wikipedia..org/wiki/culture](http://fr.wikipedia.org/wiki/culture).

კოსიჩენკო, 2013 – Косиченко А. Г., Глобализация и религия, Журнальный клуб Интелрос „Век глобализации“, №1, 2013.

მიულერი, 2007 – Müller H., Mémoire historique et identité nationale, Collection PENSER L' EUROPE, identité et mémoire, 2007.

კოლოკვიუმი..., 2006, XI - XI e Colloque ..., 2006 – XI e colloque de sémiotique de la francophonie: „Performances et objets culturels”. 31 janvier, 2006.

პომიანი, 2007 – Pomian, K., La diversité européenne: Présent et avenir. Colletion PENSEZ L' EUROPE. Diversité et culture, Paris, 2007.

რიდლი, 2011 – Ридли М., Секс и эволюция человеческой природы, ЭКСМО, Москва, 2011.

სოსიური, 1997 – Сосюр Ф. де, труды по языкознанию, Москва, 1997.

სინერჯი, 2006 – Sinergies Monde, 2006, №1 Vienne, novembre, 2006.

სურგულაძე, 2003 – სურგულაძე ი., ეთნოკულტურა და ეთნოსთა ამბოხი ეროვნულ ისტორიაში, იხ. წიგნში „მითოსის, კულტი, რიტუალი საქართველოში, თსუ, თბ., 2003.

შნაპერი, 2007 – Schnapper D., Mēmoire et identitē au temps de la construction europēenne, Collection PENSER L'EUROPE, identitē et mēmoire, Paris, 2007.

ყულიჯანაშვილი, 2001 - ყულიჯანაშვილი ა., კულტუროლოგია, თბ., 2001.

წერეთელი, 1990 – წერეთელი მ., ერი და კაცობრიობა, თბ., 1990.

ჰერსტი, 2005 – Hersti p., tompsoni g., globalizacia, Tbilisi, 2005.

კიბერ ენა, რბორც ენის ძვეპულტურა

მოკლე შინაარსი

ნაშრომი ეხება თანამედროვე ინგლისური ენის ახალი ლექსიკური ერთეულებით გამდიდრების გზების შესწავლას. ენაში დამკვიდრებული ნეოლოგიზმების აქტუალურობისა და მდგრადობის დადგენას. ნაშრომში გაანალიზებულია კომპიუტერის მეშვეობით განხორციელებული ტექსტური მეტყველების თავისებურებები ქართულ სივრცეში, რომელიც ძირითადად ხორციელდება ინგლისურ ენაზე. შევეცადე შემესწავლა ქართველი ახალგაზრდების მეტყველების თავისებურებები. ამისათვის ვაწარმოეთ კვლევა აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, რომელმაც გამოავლინა, ქართველი ნეტიზნების მეტყველების სპონტანურობა. გამოჩნდა, რომ ქართველი ახალგაზრდები ყოველდღიურ საუბარში ფართოდ იყენებენ ინგლისურ აბრევიატურებსა და აკრონიმებს, რომლებიც ცვალებადობას განიცდიან ქართული ენის მორფოლოგიის მიხედვით.

ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო და ხშირად გამოყენებული ნიშნები კიბერ სივრცეში „სმაილებია“. ინტერნეტ ინგლისურის გამოჩენამ არა მხოლოდ ინგლისური ენის სიტყვათა მარაგით შეავსო ლექსიკონები, არამედ შეიმუშავა ისეთი უცნაური ნიშნები, რომლებიც ძირითადად გამოიყენება ემოციის გამოსახატავად. ზოგიერთი მკვლევარი ამ ნიშნებს „ემოტიკონებს“ უწოდებს. ისინი გამოიყენება იმიტომ, რომ ინტერნეტის ვირტუალურ სამყაროში, კომუნიკაცია ძირითადად სიტყვებით ხორციელდება, რომლის დროსაც არ შეგვიძლია გამოვსაბოთ გრძნობები სახის ემოციით და შესტებით. თუმცა ხალხი იყენებს პუნქტუაციის ნიშნებს, ასოებისა და ნიშნების კომბინაციებს, რომ თავიანთი ემოციები გამოხატონ. თვითოეული ნიშანი არის „ახალთახალი და ცოცხალი“.

კვლევებმა ცხადყო, რომ კიბერ ენა ინგლისურ ენას ფუნდამენტურად შეცვლის.

Maka Murvanidze

CYBER LANGUAGE AS A SUB-CULTURE OF A LANGUAGE

Abstract

The article deals with the studying of enriching modern English language vocabulary with new lexical units, determining the stability and urgency of neologisms established in the language.

It also analyses the features of textual speech in Georgian cyber space through a computer, which is usually done in the English language. We tried to study the features of Georgian teenagers' speech and did the research about this issue. The research done by us detected the spontaneity of Georgian teenager "netizens" speech. It also showed that they widely use English abbreviations and acronyms in their everyday speech, which are changed according to the morphology of the Georgian language.

One of the most interesting and usable signs in Cyber space are "smiles". Internet English that increased the English vocabulary filled not only the dictionaries, but also produced some strange signs, which are usually used to express emotions. Some scholars call these signs emoticons. They are used just because in the virtual world of Internet communication mostly is performed through words, in which we cannot express our facial expressions or gestures. Therefore, people use punctuations, combinations of letters and signs to express emotions.. Each sign is fresh and vivid.

The research done by me is a clear evidence that the Cyber language is going to change the English language fundamentally.

საკვანძო სიტყვები: კიბერ ენა, ინტერნეტ კომუნიკაცია, ემოტიკონები, ელექტრონული ფოსტა, ვირტუალური სამყარო, გლობალური ქსელი.

Key Words: Cyber language, internet communication, emoticons, e-mail, net, chat, virtual world.

შესავალი. ნაშრომის კვლევის საგანს წარმოადგენს ინგლისური ენის განვითარების თანამედროვე ტენდენციები, ახალი წარმონაქმების, შემოკლებული ერთეულების და ქართველი ნეტიზენების კომუნიკაციის საფუძველზე. ძირითადი ყურადღება მიმართულია ინგლისური ენის ლექსიკის ცვლილებების კომუნიკაციურ-პრაგმატული ასპექტებისადმი. ასევე დაფიქსირებულია საკმაოდ სწრაფი ტემპით მიმდინარე მასშტაბური ცვლილებები. ყველაზე მნიშვნელოვანი და მასშტაბური ცვლილება არის უზარმაზარი რაოდენობის ახალი სიტყვების გამოჩენა, მათი წარმოება და გაუჩინარება-გაქრობა, რაც ნათლად აისახა ლექსიკონებში, ინტერნეტ სივრცესა და ლინგვისტურ ლიტერატურაში.

მოცემულია ახალგაზრდული მეტყველების თავისებურებების შესწავლის შედეგები ქართულ სოციალურ-კულტურულ გარემოში. ჩატარებულია კვლევა ქართველი ნეტიზენების ანუ კომპიუტერის მომხმარებელთა მეტყველების თავისებურებების გარკვევის მიზნით. ნაშრომში გაანალიზებულია ინტერნეტ

სივრცის საშუალებით გავრცელებული ტექსტური მეტყველებების თავისებურებები ქართულ სივრცეში, რომელიც ძირითადად ხორციელდება ინგლისურ ენაზე.

ნაშრომში კვლევის მეთოდად ძირითადად გამოყენებულია კიბერ სივრცეში არსებული და ინტერნეტ მასალაზე დაფუძნებული ენის ერთეულების განხილვა-შესწავლა თანამედროვე სიტყვათწარმოების გზების საშუალებით. აგრეთვე სოციალურ ქსელებში კითხვარების საშუალებით სხვადასხვა ტიპის გამოკითხვები, სტატისტიკური კითხვარები და უშუალოდ სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფებთან გასაუბრება-კითხვარი. კვლევა წარიმართა სოციალური ქსელების საშუალებით, რაც კიბერ სამყაროს განუყოფელი ნაწილია.

ნაშრომში გამოვიყენე სამეცნიერო და მეთოდური ლიტერატურა როგორც ბეჭდური, ასევე ელექტრონული სახით. კიბერ ენა მეცნიერების კვლევის ახალ მიმართულებას განეკუთვნება, მაგრამ საქართველოში მისი კვლევა რაოდენობრივი თვალსაზრისით სულ რამდენიმე ათეულსაც არ აღემატება. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია დ. კრისტალის მოსაზრებები, რომლის კვლევებს ეყრდნობა კიბერ ენის საკითხებით დაინტერესებული თითქმის ყველა თანამედროვე ენათმეცნიერი. წიგნში თავმოყრილი მასალა განსაკუთრებით საყურადღებოა, რადგან შეიცავს უახლესი დაკვირვებების შედეგებს და ინტერნეტის ზეგავლენას ინგლისურ ენაზე, კერძოდ ინტერნეტ ენის ლინგვისტური პერსპექტივა, ელექტრონული ფოსტის ენა, ვირტუალური სამყაროსა და ინტერნეტის ენის მომავალი, სიტყვათწარმოების გზები და საშუალებები კიბერ სივრცეში.

საკმაოდ საინტერესოა კუეტემეიერის სახელმძღვანელო, რომელიც განკუთვნილია ინგლისური ენის შემსწავლელი სტუდენტებისათვის და თანამედროვე ტექნოლოგიით დაინტერესებული პირებისათვის. ყურადღებას იპყრობს ისეთი საკითხები, როგორცაა: ტელე და გრაფიკული კომუნიკაცია, თანამედროვე ტექნოლოგიური კომუნიკაციის მიდგომები, კომპიუტერთან შერწყმული კომუნიკაცია და სხვ.

მსჯელობა. „თუ ინტერნეტი რევოლუციაა, მაშინ ის ლინგვისტური რევოლუციაც იქნება“, აღნიშნავს დ. კრისტალი.

ინგლისურენოვან ქვეყნებში საზოგადოების მხრიდან გამუდმებით ისმის კითხვები: რა ზეგავლენას მოახდენს კიბერ ენა ინგლისურ სალიტერატურო ენაზე? ქმნის თუ არა კიბერ ენა

მართლწერის დამახინჯების საფრთხეს? ეს შიში საზოგადოების მხრიდან ახალი არ არის ტექნოლოგიური პროგრესის დროს. XV საუკუნის შუა წლებში სტამბის დაარსებამ და ჩამოყალიბებამ იგივე შიში გამოიწვია საზოგადოებაში, რასაც დღეს ინტერნეტი იწვევს. უფრო მეტიც, დასავლურმა ეკლესიამ იმ დროს ბეჭდვითი პრესა სატანურ გამოგონებად მიიჩნია. ეკლესიის წარმომადგენლების აზრით, უცნაურად დაბეჭდილი მასალა გამოიწვევდა სოციალური წესების რღვევას და უამრავი უდანაშაულო ადამიანის სული რისკის ქვეშ აღმოჩნდებოდა. შესაბამისად მალევე 1486 წელს ფრანკფურტში მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ ჩამოყალიბდებოდა სახელმწიფო საცენზურო ორგანო, რომელიც წნეხის ქვეშ გაატარებდა არამართმადიდებლურ ბიბლიურ თარგმანებს და ტრაქტატებს (კრისტალი, 2004: 2).

ამ მოვლენის მსგავსად, თითქმის 400 წლის შემდეგაც იგივე შიში არსებობდა ტელეგრაფის, ტელეფონის და რადიო-მაუწყებლობის გამოგონებისას. დღეს კი XXI საუკუნეში მსგავსი შეკითხვა ისმის ინტერნეტ სივრცის გარშემო. საუკუნეების შემდეგ კარგად გამოჩნდა ზემოხსენებული ტექნოლოგიების დადებითი მხარეები. მოგვიანებით, ალბათ, იმავეს იტყვიან კიბერ სივრცეზეც.

როგორც ვიცით, დღეს მიმდინარეობს მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაცია. ეს ხდება ჩვენი ცხოვრების ყველა სფეროში, განსაკუთრებით ისეთ მეცნიერებებში, სადაც ელექტრონიკა წამყვანი ელემენტია. მანამ, სანამ გაჩნდებოდა კომპიუტერული ტექნოლოგიები, არსებობდა სხვადასხვა ელექტრონული კომუნიკაციის საშუალებები, რომლებიც მალე გამოდიოდნენ მწყობრიდან. კომპიუტერმა ძირფესვიანად შეცვალა მდგომარეობა.

თავდაპირველად, კომპიუტერები შექმნილი იყო მეცნიერული კვლევებისთვის და მათი გამოყენება მხოლოდ სპეციალისტებს შეეძლოთ. მხოლოდ 70-იან წლებში შეიქმნა პირველი პერსონალური კომპიუტერი, რომელიც ხელმისაწვდომი გახდა საზოგადოების ყველა წარმომადგენლისთვის. სწორედ ეს გახდა გარდატეხის საფუძველი კომპიუტერული ტექნოლოგიისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიის განვითარების ისტორიაში. დღესდღეობით კომპიუტერი დაიხვეწა და გამოიყენება როგორც სამეცნიერო საქმეებისთვის, ასევე პირადი მოხმარებისთვის.

ინტერნეტი კი ნიშნავს გლობალურ კომპიუტერულ ქსელს. ის არის „მსოფლიო-ქსელი“, რომლის მეშვეობითაც მომხმარებლებს შეუძლიათ ნებისმიერი კომპიუტერიდან მიიღონ მათთვის სასურველი ინფორმაცია, მაგრამ ინტერნეტი ამ სახით, როგორც დღესაა, დაახლოებით 30 წლის წინ შეიქმნა. მანამდე არსებობდა ლოკალური ქსელები ორგანიზაციებს შორის. არავის უფიქრია ლოკალური ქსელების ერთმანეთთან გაერთიანება. ცნობილი ფაქტია, რომ ტექნიკის განვითარებაში დიდი წვლილი სამხედროებს მიუძღვით. სამხედრო დანაყოფები სხვადასხვა ქსელში იყო გაერთიანებული. ასე მაგალითად, შეერთებული შტატების საჰაერო ძალების ქსელს ადმინისტრირებას უწევდა კორპორაცია IBM, საზღვაო ფლოტი იყენებდა Unisys, ხოლო სახმელეთო ძალები EC – ქსელებს. იმის გამო, რომ მათ შორის კავშირი თითქმის შეუძლებელი იყო, დადგა აუცილებლობა ერთიანი ქსელის შექმნისა. ეს პრობლემა დაისვა დაახლოებით 1961 წელს და გაგრძელდა 80-იან წლების შუახანებამდე.

ჩამოყალიბდა ქსელი სახელწოდებით ARPAnet. იგი კარგად მუშაობდა, მაგრამ კომპიუტერების სხვადასხვა პლატფორმაზე მუშაობის გამო, პრობლემა დროდადრო ისევ იჩენდა თავს. 1974 წელს გამოჩნდა ორი პიროვნება: ვინგ სერფა და ბობ კანტი. მათ სტატიაში დაწვრილებით მიმოიხილეს აღნიშნული პრობლემა და ჩამოაყალიბეს ქსელებს შორის მონაცემთა პაკეტების პროტოკოლის თეორია, ამავე სტატიაში განიხილეს ამ პრობლემების გადაჭრის გზა. შედეგმაც არ დააყოვნა. 1982 წელს შეიქმნა პროტოკოლი: TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol), ასევე შეიქმნა ინტერნეტი (Internet-Interconnected Network), ანუ გაერთიანებული ქსელები (კუეზემეიერი, 2002: 23-25).

ლინგვისტების თვალსაზრისით ინტერნეტი არის განსაკუთრებული კომუნიკაციის წრე, რომელსაც აგრეთვე განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ენის განვითარებაში, რისი არსებობაც ადრე წარმოუდგენელი იყო. ამ თვალსაზრისით, ფილოლოგებს განსაკუთრებული ინტერესი აქვთ მის მიმართ, რადგან ენის კომუნიკაციური ასპექტის შესწავლა და მისი ფუნქციონირება ლინგვოკულტუროლოგიურ წრეში ხდება და არა რეალური სალაპარაკო ენისაგან მოწყვეტით, რაც უფრო და უფრო აქტუალური ხდება დღესდღეობით. სწორედ ამიტომ

კომუნიკაციური ენა მისი სიძლიერის გამო ხდება შესწავლის მთავარ და საჭირო ობიექტად ეროვნული კულტურის განვითარებაში.

გლობალური კომუნიკაციის ეპოქაში, ყველაზე პოპულარული ურთიერთობა ინტერნეტ ურთიერთობაა. ის მოიცავს სასაუბრო ენის მრავალფეროვან პრაქტიკას და ინტერნეტ მომხმარებელს საშუალებას აძლევს მიიღონ ინტერნეტში გავრცელებული ნებისმერი ინფორმაცია. ინტერნეტის მომხმარებლები იყოფიან რამდენიმე ჯგუფად. მეცნიერები, მასწავლებლები, სტუდენტები, ჟურნალისტები და სხვ. რაც იმის მანიშნებელია, რომ ინტერნეტის ენა აჩვენებს ყველა ჯგუფის წარმომადგენელის ცოდნის სპეციფიკას.

ინტერნეტში დევს უამრავი სასარგებლო ინფორმაცია და მასალა ხელმისაწვდომი ყველა მომხმარებლისათვის, მაგრამ ინტერნეტის მომხმარებელთა უმეტესობა უპირატესობას ანიჭებს ცოცხალ ურთიერთობას, „ჩატებსა“ და ფორუმებს, სადაც ქმნიან ახალ საკომუნიკაციო ენას აბრევიატურების, აკრონიმების, შენაზარდების და სხვა სიტყვათმარმოებელი ხერხების საშუალებით.

ინტერნეტისა და მობილურის ფართოდ გამოყენებამ ენაში გამოიწვია ახალი სიტყვებისა და ფრაზების შექმნა და კომუნიკაციის ახალი ფორმის წარმოქმნა. კიბერ-სივრცით კომუნიკაციის დამყარება ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრების მნიშვნელოვან ნაწილად იქცა. კიბერ-სივრცეს ახალი კიბერ ენა ანუ იგივე **”Netspeak”**-ი დასჭირდა, რაც წარმოადგენს ორი ინგლისური სიტყვის **”Internet”**- ისა და **”Speak”**- ის კომბინაციას და ინტერნეტ საუბარს ნიშნავს. სიტყვა **”Netspeak”**-ი სინონიმია ისეთი სიტყვებისა, როგორცაა: **”Netlish, Weblish, Netlage, Cyber speak, Electronic Language, Computer Mediated Communication”**. დასავლეთის ლინგვისტთა ნაწილი შემდეგი სახის კონცეპტუალურ ჯაჭვებს გამოყოფს:

1. **Internet** (ინტერნეტი) - გლობალური ურთიერთობის საშუალება, კომუნიკაციური სივრცე.
2. **Computer Mediated Communication CMC** (კომპიუტერული კომუნიკაცია).
3. **Computer Mediated Discourse – CMD** (კომპიუტერული კომუნიკაცია ტექსტის საშუალებით, რომელიც ფუნქციონირებს ქსელში).

4. **Computer Mediated Conversation – CMC** (კომპიუტერული საუბარი), რომელიც მათი გაგებით უახლოვდება „სოციო-ლინგვოფსიქოლოგიური საუბრის“ ანალიზს.

ასეთი სახის საუბარი გამოიყვება ჩატში, ფორუმში, ფოსტაში, ბლოგსა და სხვა საკომუნიკაციო საუბრებში. რუს ლინგვისტთა ერთი ნაწილი მიუთითებს იმაზე, რომ მაღალი ტექნოლოგიის დაარსების შემდეგ შეიქმნა მრავალფუნქციური ენა, რომელიც ემსახურება ელექტრონულ კომუნიკაციას. მას, უპირველეს ყოვლისა, ეკვემდებარება ინტერნეტის ენა და სხვადასხვა გლობალური ელექტრონული ქსელები (ჰეთინი, 2006: 215).

მეცნიერი ლ. ივანოვი გამოყოფს რამდენიმე მიზეზს, რის საფუძველზეც მიაჩნია, რომ ელექტრონული კომუნიკაციის ენა არის მრავალფუნქციური ენა: მისი აზრით, მრავალფუნქციონალური ენა მკვეთრად გამოეყოფა სხვა კომუნიკაციის სფეროებს, რადგან იგი ხორციელდება ტექნიკურ-ელექტრონული საშუალებებით და მიიჩნევა შუამავალ ენად. ეს ენა აკმაყოფილებს სპეციფიკური კომუნიკაციის მიზნებს, რომელმაც საფუძველი დაუდო კონვერციულ ჟანრის თეორიის ახალი მიმართულების განვითარებას, ანუ ვირტუალურ ჟანრს. ასევე მრავალფუნქციურ ენას აქვს საკუთარი უნიკალური ლექსიკური და გრამატიკული ტიპის კრებულები, როგორცაა აბრივიატურები, ბარბარიზმები, შემოკლებები ან მოკონილი ფრაზები, რაც არ არის გავრცელებული სალიტერატურო ენაში.

ადამიანის აზროვნება გახდა, როგორც ინფორმაციული, ასევე ეკონომიური. თანამედროვე ინფორმაციას არ უყვარს მრავალსიტყვაობა, მაგრამ მოიცავს ფართო ინფორმაციას. ამის გამო, იგი პოპულარული გახდა საზოგადოებაში და გვხვდება ყოველდღიურ ცხოვრებაში და შესაბამისად ხდება კომპიუტერისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიის გავლენა ენაზე და პირიქით, რაც ენათმეცნიერების კვლევის საგანი გახდა უამრავ ქვეყანაში. განსაკუთრებით დიდ შრომას ითხოვს ინგლისური კიბურ ენის კვლევა. ინტერნეტი არის ძალიან საინტერესო წყარო ენათმეცნიერული კვლევისთვის და ლექსიკის მხრივაც.

აქედან გამომდინარე, ნათლად ჩანს, რომ ამ უდიდეს გლობალურ პროცესში სხვადასხვა ენები სხვადასხვა შესაძლებლობებით ჩაერთვნენ. მათ შორის მთავარ ენად მიიჩნევა ინგლისური ენა, რომელიც ემსახურება მთელს თანამედროვე ელექტრონულ ქსელს. სხვა ენები კი ინგლისურიდან შესუსტებულ ვერბალურ კომპონენტებს ან ამ მოდელთა დახმარებით

ქმნიან თავიანთ ვერბალურ საშუალებებს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ინგლისური ენის „რჩეულ“ ენად მიჩნევა არ ნიშნავს, რომ მას აქვს რაიმე განსაკუთრებული თვისება. უბრალოდ, ეს ენა არის სამუშაო ენა ამ სფეროში მომუშავეთათვის. მაგრამ კვლევებმა დაამტკიცა, რომ ყველა ენას აქვს საკმარისი ლექსიკური მარაგი კომპიუტერული ტერმინოლოგიის შესაქმნელად. ზოგიერთი მეცნიერი ამტკიცებს, რომ ინგლისურენოვანი ტერმინოლოგიის გამოყენება არ არის განპირობებული იმით, რომ ის გავლენას ახდენს სხვა ენებზე, არამედ ინგლისური არის საერთაშორისო ენა, რაც ნიშნავს, რომ ყველასათვის მისაწვდომი და გასაგებია.

კომპიუტერული ტერმინოლოგიის ერთ-ერთ დამახასიათებელ თვისებას წარმოადგენს ის, რომ ის ქმნის კომპიუტერულ სლენგს ახალგაზრდა მომხმარებელთათვის. დროის განვითარებასთან ერთად ცალკეული სიტყვები და ენაც იცვლიან თავიანთ მნიშვნელობებს ფართოდ გავრცელებისა და მასიური მოხმარების გამო. მაგალითად, ერთ პერიოდში თინეიჯერები ყველას აოცებდნენ, რადგან ისინი განსხვავებული ენით საუბრობდნენ და იყენებდნენ ისეთ სიტყვებს, როგორიცაა მაგ. cool, wicked, hip, mad და rad. დღეს ამ სიტყვებს ასაკოვანი თაობაც თავისუფლად ხმარობს. ასეთმა სიტყვებმა შექმნეს ენის ქვეკულტურა. ეს ყველაზე ნათლად აისახა ინტერნეტში და კიბერსამყაროში.

ამერიკელი პოეტი და ფილოსოფოსი რაღფ ვაღლო ემერსონი ჯერ კიდევ 1844წ. თავის ნაშრომში “The Poet” წერდა რომ ენა არის ისტორიის არქივი (Language is the Archives of History). 160 წლის შემდეგ ემერსონის შეხედულება ენისა და ისტორიის ურთიერთობის შესახებ გამართლდა. ეს განსაკუთრებით ნათლად ჩანს „კიბერ ენაში“, სადაც უამრავი ნიშანი თუ შემოკლება გაჩნდა. მაგ., თუ გსურს, მეგობარს უთხრა, რომ რაღაცა ძალიან სასაცილო იყო, ამისათვის იყენებ შემოკლებას - ROTFL (rolling on the floor laughing). თუ არ ხარ დარწმუნებული რამეში, წერ AFAIK (as far as I know), ან თუ ვინმე ემზადება დასაძინებლად, წერ DNLTBBB (do not let the bed bugs bite). სიყვარულს შემდეგნაირად გამოხატავენ, FFTBOMH (from the bottom of my heart).

როგორც აღვნიშნეთ, თანამედროვე ცხოვრებაში კომპიუტერული ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტის ფუნქციის გაზრდამ წარმოშვა ე.წ. ვირტუალური ენის ქვეტიპი, სადაც ვერბალური

ნარატივის გარდა, მნიშვნელოვანია ისეთი სემიოტიკური ნიშნებიც, როგორებიცაა ხატულები და სხვადასხვა სახის პიქტოგრამებიც. ხშირად ვირტუალური ურთიერთობისას სიტყვა ჩანაცვლებულია ასეთი ნიშნებით. მეტიც, დიალოგიც კი მიმდინარეობს ასეთ ნიშანთა გამოყენებით. ამ ნიშანთა ფსიქოლოგიური, ხასიათობრივი, თემატური და კონტექსტური მრავალფეროვნება კიდევ უფრო ამარტივებს ამ სახის კომუნიკაციას, მით უმეტეს, რომ კიბერ სივრცეში არ არსებობს არანაირი ცენზურა, რაც მომხმარებელს აძლევს თვითგამოხატვის სრულ თავისუფლებას.

აღსანიშნავია ისიც, რომ „ღიმილაკს/ხატულებს“ ძირითადად იყენებს კომუნიკაციაში მონაწილე პირი საკუთარი ემოციის გადმოსაცემად. პირველი პერსონალური პირი ხშირად რეფლექსივია – სუბიექტის მოქმედება საკუთარ თავს მიემართება © „ემო“ – თავზე ხელს გადაისვამს/გაიპრანჭება. ზოგჯერ საუბარი მიემართება მეორე პირსაც, F – ყვავილის მორთმევა. ფორუმების ენასა თუ ხელნაწერ წერილებში მესამე პირის ემოცია, ჯერ-ჯერობით არ გადმოიცემა.

ინგლისური ენის ცოდნა არ არის აუცილებელი იმის მისახვედრად, რომ სიტყვის „ღიმილაკი“ სახელწოდება ინგლისურის კალკია სიტყვიდან **Smiley** და პირველი „ღიმილაკის“, ანუ „ხატულის“ ავტორიც წარმოშობით ამერიკელი სკოტ ფალმენია, თუმცა ქართულშიც ხშირად ვიყენებთ სიტყვას „სმაილიკი“.

აღსანიშნავია, რომ ელექტრონულ ენობრივ სივრცეში შემუშავებული „ემოციური ხატები“ თუ შემოკლებები თანდათან იფართოებენ გამოყენების არეს და ინტერნეტ სამყაროდან თითქმის შეუზღუდავად გადადიან რეალურ კომუნიკაციურ სივრცეშიც, როგორც ჩემ მიერ მოპოვებულ არაფორმალურ წერილებსა და ფორუმებში ვხედავთ. თუმცა პირადული ხასიათის შეტყობინებისა და ინტერნეტ კომუნიკაციის ფარგლებს გარეთ მათ უკვე ვხედავთ მაღაზიის აბრებსა თუ სარეკლამო დაფებზე, არც თუ იშვიათად პრესასა და სახელმძღვანელო წიგნებშიც.

„სმაილიკები ანუ ემოტიკონები“ ერთგვარი „იეროგლიფებია“, რომლებიც გამოხატავენ ნეტიზენების გრძნობებს და ემოციებს. მათი მეშვეობით შესაძლებელია გრძნობების გამოხატვა სიტყვების გარეშე, რომელიც აადვილებს და ამხიარულებს კომუნიკაციას. ქვემოთ წარმოდგენილია ძირითადი „ემოციური ხატულები“, რომლებიც საყოველთაოა და აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს კიბერ-სივრცითი კომუნიკაციის დროს.

☺ - **smiling face** – მომღიმარი სახე

☹ - **a sad face** – გაჯავრებული, იმედგაცრუებული, ნაღვლიანი

;-) – **winking** – თვალის ჩაკვრა

;-(- **crying** – ტირილი

%-(- **confused** – დაბნეული

:-0; :-8 – **shocked** – შოკირებული

[-:] – **user is wearing a Walkman** – მომხმარებელს ყურთსასმენი

უკეთია

8-) – **user is wearing sunglasses** – მომხმარებელს მზის სათვალე

უკეთია

:-[] – **user has a moustache** – მომხმარებელს წვერი აქვს

:-*) – **user is drunk** – მომხმარებელი ნასვამია

:-D – **a big smile** – დიდი ღიმილი

*<I :-) – **Santa Claus** – სანტა კლაუსი

კიბერ ენა გამოიყენება ელექტრონული ფოსტისა და “ჩატის” დროს, რომელიც საშუალებას აძლევს კომპიუტერის მომხმარებლებს დაეკონტაქტონ ერთმანეთს მოკლე მესიჯების ან sms-ის მეშვეობით. სხვა სიტყვებით, კიბერენა არის წვერითი ენა, მაგრამ იკითხება, როგორც სალაპარაკო ენა. დ. კრისტალი ამ ფენომენის აღსანიშნავად იყენებს ფორმულას: **“speech + writing + electronically mediated properties”**. საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ ერთი და იგივე წინადადება კიბერ სივრცეში სხვანაირად იწერება, ხოლო სალიტერატურო ენაზე მას იგივე მნიშვნელობა აქვს, ოღონდ წინადადება სხვა სინტაქსური, გრამატიკული და მორფოლოგიური სტრუქტურით არის წარმოდგენილი, მაგალითად:

1. It's my turn to download now (i.e. I have heard all your gossip, now here mine).
2. I need more bandwidth to handle the point (i.e. I can't take it all in at once).
3. She is multitasking (i.e. said of someone doing two things at once).
4. That's go offline for a few minutes (i.e. that's talk in private).
5. Give me a brain dump on that (i.e. tell me all you know).
6. I'll ping you later (i.e. get in touch to see if you are around).
7. He is 404 (i.e. he is not around).
8. He started flaming me for no reason at all (i.e. shouting at me).
9. That's an alt. Dot way of looking at things (i.e. a cool way).

10. Are you wired? (i.e. ready to handle this?).
11. I got a pile of spam in the post today (i.e. junk-mail).
12. He is living in the hypertext (i.e. he’s got a lot to hide).

დ. კრისტალი ინტერნეტ სივრცეში კომუნიკაციას ძირითადად ოთხ სიტუაციურ ერთეულად ყოფს, ესენია:

1. **Electronic e-mail** – ელექტრონული ფოსტა
2. **Chatgroups** – საბაასო, საჭორაო ჯგუფები
3. **Virtual Worlds** – ვირტუალური სამყარო
4. **World Wide Web** – მსოფლიო გლობალური ქსელი (გამოიხ-

ატება აბრევიატურით **W3** და აკრონიმით **www**. მისი შემქმნელია თიმ ბერნერს-ლიი (კრისტალი, 2004: 10-17).

ზემოსხენებული კომუნიკაციის ტიპებიდან განსაკუთრებით საყურადღებოა **“Chat”** ჯგუფები, სადაც კომუნიკაცია მიმდინარეობს სივრცეში და ორ ძირითად განშტოებად იყოფა. პირველი, როცა დიალოგი მიმდინარეობს რეალურ დროში, ანუ **(synchronous conversation–სინქრონული დიალოგი)** როცა სხვადასხვა მომხმარებლის მიერ დაწერილ შეტყობინებას ერთდროულად ბევრი ხედავს და ყველას შეუძლია აზრის გამოთქმა და, მეორე **(asynchronous conversation– ასინქრონული დიალოგი)**, როცა მომხმარებელს შეუძლია პასუხი გასცეს არსებულ წერილს ნებისმიერ დროს. მომხმარებლისათვის აუცილებელია შემდეგი კომპიუტერული უნარები: სიმკვირცხლე, სისწრაფე და სიზუსტე.

და მაინც რას ნიშნავს იყო კიბერ სივრცის ჩვეულებრივი მოქალაქე ანუ **“netizen”**-ი? ქვემოთ წარმოდგენილია რამდენიმე ფაქტი, აღებული სხვადასხვა ინტერნეტ საიტებიდან, რათა გაერკვეთ, ხართ თუ არა ე.წ. **“Addicted to the Internet”** - ანუ ინტერნეტ სივრცეზე მიჯაჭვული:

1. თქვენ დღებით ღამის 3 სთ, მიემართებით აბაზანისკენ და საწოლში დაბრუნებისას რთავთ კომპიუტერს ელექტრონული ფოსტის გადასამოწმებლად.
2. თქვენ ხურავთ კომპიუტერს და ეკრანი გიჩვენებთ, რომ თქვენი კომპიუტერი ჩართული იყო 3 დღე.
3. კომპიუტერს რაც შეიძლება ახლოს დგამთ მაცივართან
4. როცა ვინმე გეკითხებათ, თუ რა თქვით, თქვენ ეუბნებით, რომ დაუბრუნდნენ და წაიკითხონ თქვენი მიწერილი ახლად.
5. ყველა თქვენს მეგობარს აქვს @ თავის სახელში, ანუ ყველას აქვს ელექტრონული ფოსტა, მინიმუმ ერთი.

6. ტაქსის მძღოლს ეუბნებით, რომ თქვენ ცხოვრობთ <http://123.elm/street/house/bluetrim/html>

7. ელექტრონული ფოსტის შემოწმებისას, არ გაქვთ ახალი მიღებული ფოსტა და მომენტალურად იწყებთ ახლად გადამოწმებას.

თუ თქვენ ზემოთ ჩამოთვლილიდან ერთხელ მაინც ყოფილიხართ რომელიმე სიტუაციაში, თამამად შეიძლება გერქვათ „ციფრული მოქალაქე, ვირტუალური კომუნიკატორი ან ინტერნეტ თაობის წარმომადგენელი“ (კრისტალი, 2004: 11-12).

გამოყენებული ლიტერატურა:

კრისტალი, 2004 - Cristal D., Language and Internet. Cambridge University Press. 2004.

კუეტემეიერი, 2002 –Kuetemeyer V.F. Technoogy Today and Tomorrow. USA. Glencoe McGraw-Hill. 2002.

ჰეთჩი, 2006 - Hatch E. Discourse and language Education. Cambridge University Press. 2006.

სამეცხველო აქტივობის რაობა და მიზნები
კომუნიკაციის პროცესში

მოკლე შინაარსი

რეფორმა, რომელიც მიმდინარეობს საქართველოს განათლების სისტემაში, ითვალისწინებს ქვეყნის პრაქტიკულ ინტერესებს. ეს კი ნიშნავს ჰყავდეს მოსახლეობა, რომელსაც უცხოურ ენაზე კომუნიკაციური კომპეტენცია მაღალ დონეზე აქვს ჩამოყალიბებული. ჩვენგან ამას მოითხოვს ევროგაერთიანების გადაწყვეტილებები საგანმანათლებლო სფეროში, რომელთა მიხედვითაც ევროპის ქვეყნების მოქალაქეები უნდა ფლობდნენ სულ ცოტა ორ უცხოურ ევროპულ ენას, მათ შორის ერთს – მაღალ დონეზე (ე.წ. Proficient User), მეორეს დასაშვებია - „ზედა საშუალო დონეზე (ე.წ. Independent User).

უცხოური ენის სწავლებას აქვს პრაქტიკული მიზანი, მივცეთ ენის შემსწავლელს ისეთი ცოდნა, რომ მან შეძლოს უცხოურ ენაზე მეტყველება, წარმატებული კომუნიკაცია სხვა კულტურის წარმომადგენლებთან, ენის ფლობის დამოუკიდებლად გადრმავება და გამდიდრება.

ენის სწავლა შესაძლებელია სამეტყველო აქტივობის დაუფლების მეშვეობით. სამეტყველო აქტივობის რაობისა და მიზნების დასადგენად კომუნიკაციის პროცესში საჭიროა დავაზუსტოთ ცნებები: „ენა“, „მეტყველება“ და „სამეტყველო აქტივობა“. დადგენილია, რომ ენის სისტემა და მეტყველება არის ერთი ფენომენის ორი მხარე. ენის სისტემა ქმნის ენის სტრუქტურულ მხარეს, ხოლო მეტყველება – ფუნქციურს. მოლაპარაკე მეტყველებაში იყენებს ენის სისტემის ხან ერთ, ხან მეორე კომპონენტს. სამეტყველო აქტივობა კი არის მეტყველების რეალური აქტი, რომელიც არსებობს ოთხი ძირითადი ფორმით: *აუდირება* (მოსმენა), *ლაპარაკი* (საუბარი), *კითხვა* და *წერა*. აუდირება და ლაპარაკი ზეპირმეტყველებას განეკუთვნება, ხოლო კითხვა და წერა – წერით მეტყველებას. ამავე დროს აუდირება და კითხვა რეცეფტული (აღქმითი) სახეობებია, ხოლო ლაპარაკი და წერა – პროდუქტული.

მეთოდისტთა, ფსიქოლინგვისტთა და ლინგვისტთა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ სამეტყველო აქტივობა არის უცხოური ენების სწავლების ის ობიექტი, რომლის საშუალებითაც მიიღწევა სწავლების საბოლოო მიზანი – კომუნიკაციური კომპეტენცია.

ცოტა ხნის წინ, საქართველომ ხელი მოაწერა ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას. ეს გარანტიაა საქართველოსთვის მისცეს ხარისხიანი განათლება თავის მოქალაქეებს. სტატიაში ნაჩვენებია, რომ ენა საზოგადოების არსებობის აუცილებელი პირობაა და მხოლოდ საზოგადოებაში არსებობს. ენა არის კომუნიკაციის ფორმა და

საშუალებას. ამდენად, იგი განისაზღვრება ამ ენაზე მოლაპარაკე ხალხის სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული ისტორიით. ენას ვასწავლით, როგორც კომუნიკაციის, აზრების გაცვლის, ინფორმაციის მიღება-გაცემის საშუალებას. ე.ი. „ვასწავლით ენობრივ აქტივობას და არა მეცნიერებას ენის შესახებ“.

Gulnara Janova

THE ESSENCE OF SPEECH ACTIVITY AND ITS AIM IN THE PROCESS OF COMMUNICATION

Abstract

The reform going on in the educational system of Georgia envisages practical interests of the country that means to have citizens with a high foreign language communicative competence, required by the decisions of the European Union in the educational sphere, by which the citizens of any European country should know two foreign languages, one - on a high level (Proficient User) and the second on the upper- intermediate level (Independent User).

Teaching a foreign language has a practical aim. It means to give a student the knowledge, he can use in his speech, can deepen and enrich language knowledge independently and communicate with representatives of another culture successfully.

Language is learned through the speech activities. In order to determine the essence and the aim of the speech activity in the process of communication, it is needed to identify the concepts: "language", "speech" and "speech activity". It is estimated that the language system and the speech are the two sides of one phenomenon. The language system creates the structural side and the speech the functional side of the language. Speaker uses either the first or the second component of the language system. The speech activity is a real act of speech which exists in four forms: listening, speaking, reading and writing.

The majority of methodologists, psycholinguists and linguists consider that the speech activity is the object of teaching a foreign language to achieve the communication competence.

Recently, Georgia has signed an Association Agreement with the EU. It is a guarantee for Georgia to give its population a quality education. We teach a language as the means of communication, exchanging ideas, giving and receiving information. It means that we "teach language activity and not a science about the language".

საკუანძო სიტყვები: სამეცნიერო აქტივობა, კომუნიკაციური კომპეტენცია, შინაგანი და გარეგანი მეცნიერება, ენის სისტემა, კოდირება და დეკოდირება, ენის ელემენტები, აზროვნება, ინტერაქცია.

Key words: speech activities, communication competence, internal and external speech, language system, encoding and decoding, language elements, thinking, interacting.

შესავალი: უცხოური ენები უძველესი დროიდან ისწავლებოდა და ყოველთვის ითვლებოდა პრესტიჟულად. დღეს მოთხოვნები უფრო გაიზარდა. მეცნიერულმა, ეკონომიკურმა და კულტურულმა კავშირებმა წინა პლანზე წამოსწია უცხოური ენის ცოდნის აუცილებლობა. ის საჭიროა როგორც მეცნიერთათვის, ისე ბიზნესმენებისა და რიგითი ადამიანებისათვის. ამას გარდა, დღეს საქართველო ენობრივად და კულტურულად მრავალფეროვან სივრცეში შევიდა. უცხოური ენის გარეშე წარმოდგენელია ამ სივრცეში ინტეგრირება და საკუთარი პიროვნული შესაძლებლობების სრულფასოვანი რეალიზება.

ჩვენი ქვეყნის მიზანია ჰყავდეს მოსახლეობა, რომელსაც უცხოურ ენაზე კომუნიკაციური კომპეტენცია მაღალ დონეზე აქვს ჩამოყალიბებული. ჩვენგან ამას მოითხოვს ევროგაერთიანების გადაწყვეტილებები საგანმანათლებლო სფეროში, რომელთა მიხედვითაც ევროპის ქვეყნების მოქალაქეები უნდა ფლობდნენ სულ ცოტა ორ უცხოურ ევროპულ ენას, მათ შორის ერთს – მაღალ დონეზე (ე.წ. Proficient User), მეორეს დასაშვებია - „ხედა საშუალო დონეზე (ე.წ. Independent User) (საერთო.... 2001: 24).

უცხოური ენების სწავლება პრაქტიკულ მიზანს ისახავს. კერძოდ, გულისხმობს სწავლების მთელი პროცესის კომუნიკაციურ მიმართულებას. ენის შემსწავლელს უნდა მივცეთ ისეთი ცოდნა, რომ მან შეძლოს უცხოურ ენაზე თავისუფლად მეტყველება, წარმატებული კომუნიკაცია სხვა კულტურის წარმომადგენლებთან, ენის ფლობის დამოუკიდებლად გაღრმავება და გამდიდრება.

მაგრამ, კომუნიკაციის განხორციელება ენობრივი მოვლენების, კანონების, მხოლოდ ტერმინებისა და ცნებების ცოდნის დონეზე შეუძლებელია. ენობრივი მასალის (ლექსიკის, გრამატიკული სტრუქტურების, ფონემატური სისტემის) ცოდნასთან ერთად აუცილებელია მოსწავლეს ჰქონდეს სამეტყველო აქტივობის (აუდირების, ლაპარაკის, კითხვისა და წერის) უნარ-ჩვევები.

სტატიაზე მუშაობისას გავეცანი შესაბამის ლიტერატურას, კვლევებს და მასალებს:

David E. Freeman., Yvonne S.Freeman. Essential Linguistics. Portsmouth, NH: HEINEMANN, 2004, pp. 15-24.

ავტორები წერენ, რომ ლინგვისტები ენას სწავლობენ იმიტომ, რომ ის ადამიანის გონების სარკმელია. ყოველი ადამიანი დაჯილდოებულია შინაგანი უნარით გაიგოს ნათქვამი და შექმნას წინადადებები. მაგრამ, არ იცის როგორ ხდება ეს. მას არ აქვს შესაბამისი ცოდნა. წიგნის ავტორები მიიჩნევენ, რომ ეს კოგნიტური პრობლემაა. მათი აზრით, საჭიროა ბავშვს მიეცეთ მეტალინგვისტური ცოდნა, ანუ ცოდნა ენის შესახებ.

ისინი ასევე საუბრობენ შეცდომებზე, რომლებსაც ბავშვები ძირითადად წესების ზეგანზოგადების გამო უშვებენ.

Хегболдт П., Изучение иностранных языков. Москва: Изд-во “Учпедгиз”, 1963 (თავი პირველი).

ავტორი აღნიშნავს, რომ უცხოური ენის სწავლა ნიშნავს კითხვის, წერისა და ლაპარაკის უნარების შექმნას. ის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ფონეტიკას, კერძოდ, წარმოთქმის სწავლებას. აღნიშნავს, რომ უცხოური ენის შესწავლას ბავშვი იწყებს მაშინ, როცა მას უკვე ათვისებული აქვს მშობლიური ენა. მისი მეტყველების ორგანოები შეჩვეულია ბგერების წარმოთქმას. უცხოური ენის ბგერების შესწავლისას ისინი მათ ცვლიან მშობლიური ენის შესაბამისი ექვივალენტებით.

პ. ჰეგბოლდტი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს სიტყვას, რომლის გაგონება ადამიანის გონებაში იწვევს ასოციაციას. მისი აზრით, სიტყვა უნდა ისწავლებოდეს კონტექსტში.

იგი ასევე წერს, რომ მოსმენა და კითხვა ენის ათვისების პასიური ფორმებია, ხოლო ლაპარაკი და წერა – აქტიური. პირველში ხდება ნათქვამის აღქმა და დამუშავება, ხოლო მეორეში იგულისხმება სიტყვების ისეთი შეერთება, რომელიც საშუალებას გვაძლევს გადმოვცეთ გრძნობები და გამოვხატოთ აზრი, რომელიც გადაეცემა ჯერ თავის ტვინს, შემდეგ კი სახმო სიმების კუნთებს, რისი შედეგიცაა მეტყველება. ზეპირმეტყველება სამეტყველო მოქმედების ძნელი და ამასთან რთული სახეობაა. ბევრს არ შეუძლია თავისი აზრების სწორად და ლამაზად გადმოცემა მშობლიურ ენაზეც კი. „დიდი ორატორები იშვიათად იბადებიან,“ წერს იგი. პ. ჰეგბოლდტი საუბრობს ასევე სამეტყველო მოქმედებების ინტეგრაციაზე.

Doff A. Teach English (A Training Course for Teachers). Cambridge University Press, 1986, pp. 190-199.

წიგნის ავტორი ყურადღებას ამახვილებს მოსმენის მნიშვნელობასა და მისი სწავლების აუცილებლობაზე. ის დიდ უპირ-

რატესობას ანიჭებს მოსმენის უნარის განვითარებას ენის კომუნიკაციური მიზნებით სწავლებისას. ის აღნიშნავს, რომ მოსმენა დაკავშირებულია სხვა სამეტყველო მოქმედებებთან. მოსმენის უნარის ჩამოყალიბებაში ავტორი დიდ როლს ანიჭებს სხვადასხვა აქტივობებს, როგორცაა: სურათები, თამაშობები მიხვედრილობაზე, ინფორმაციის გაცვლაზე, კამათი, დისკუსია, როლების თამაში და ა. შ..

შ. შათირიშვილი წიგნში: სასწავლო-შემეცნებითი აქტივობის განვითარება უცხოური ენის სწავლებისას. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1990, გვ. 42-69).

ავტორი საუბრობს ზეპირი სამეტყველო მოქმედების ანუ ზეპირი მეტყველების ლინგვისტურ, ლოგიკურ, ფსიქოლოგიურ და ფსიქოლინგვისტურ თავისებურებებზე. ბევრით ენა წარმოადგენს ადამიანთა შორის ურთიერთგაგებინების ძირითად საშუალებას, ადამიანთა შორის კომუნიკაციის საფუძველს, ანუ, ის მიიჩნევს, რომ ენობრივი კომუნიკაცია ძირითადად ზეპირი მეტყველების საშუალებით ხორციელდება. მოგვიანებით ზეპირ ფორმას წყრითი ფორმაც დაემატა. ზეპირი ფორმა გულისხმობს გარკვეულ სამეტყველო ჩვევას ენობრივი მასალის ცოდნისა და სამეტყველო პრაქტიკის შედეგად. ის აგრეთვე გულისხმობს სამეტყველო მზაობას, განწყობას, პრაქტიკას, ვარჯიშს. იგი საუბრობს ენასა და მეტყველებაზე.

შ. შათირიშვილი არ ეთანხმება მათ, რომლებსაც მიაჩნიათ, რომ კომუნიკაციის დასამყარებლად საჭიროა ვასწავლოთ არა ენა, არამედ მეტყველება. ენა, მისი აზრით, მოიცავს სისტემას, ზოგადს, რომლის საფუძველზე ხორციელდება კომუნიკაცია. რომ არ ყოფილიყო ენობრივი სისტემა, მაშინ შეუძლებელი იქნებოდა კომუნიკაციის განხორციელება. „ენობრივი სისტემა“, წერს იგი, „ხორციელდება მეტყველებაში. ენა და მეტყველება ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული.“ .

8. Penny Ur A Course in Language Teaching. Cambridge University Press. 1996, pp 60-83.

ავტორი უპირატესობას ანიჭებს სიტყვების მნიშვნელობას უცხოური ენის სწავლებაში. ის ხაზს უსვამს, რომ ენის შემსწავლელმა უნდა ისწავლოს სიტყვის ქდერადლობის აღქმა, მისი წარმოთქმა და გრაფიკული გამოსახულება. ასევე ყურადღებას ამახვილებს, სიტყვის მნიშვნელობაზე და მისი მიწოდების გზებსა და საშუალებებზე. ესენია: დეფინიცია, დეტალური

აღწერა, ილუსტრაცია, დემონსტრირება, კონტექსტი, სინონიმი, ანტონიმი, ასოსიაციები, დამატებითი მნიშვნელობები.

ავტორი აღნიშნავს, რომ ლინგვისტებმა ენა დაყვეს სამ ნაწილად: ფონოლოგია ანუ ენის ხმოვანი სისტემა, ლექსიკა ანუ სიტყვები და ფრაზები, რომლებიც ცნებებს გამოხატავენ და სტრუქტურა, ანუ გზა სიტყვებისა და ფრაზების შეერთებისა, რომლის შედეგიც წინადადებაა. იგი ასეთ გზად მიიჩნევს გრამატიკას. მასწავლებლის მიზანია „ხიდი“ გადოს გრამატიკული წესების ცოდნასა და მის მტკიცელებაში გამოყენებას შორის.

Learner Strategies in Language Learning by Anita Wenden and Joan Rubin Prentice. Hall-New-York-London-Toronto-Sydney-Tokio-Singapore. 1987, pp. 17-30.

ავტორი საუბრობს სწავლების ისეთ ძირითად სტრატეგიებზე, როგორცაა სწავლის, კომუნიკაციური და სოციალური სტრატეგიები. სწავლის სტრატეგიები, მისი აზრით, ის სტრატეგიებია, რომლებსაც თავისი წვლილი შეაქვს ენის სისტემის განვითარებაში და ძალზე ეფექტურია. ის იყოფა ორ ძირითად სტრატეგიად: მეტაკოგნიტურ და კოგნიტურ სტრატეგიებად. მეტაკოგნიტური ეხება ცოდნას კოგნიტური პროცესების შესახებ და წესებს ან კონტროლს, ან თვით-მენეჯმენტს ისეთი პროცესების მეშვეობით, როგორცაა დაგეგმვა, მონიტორინგი და შეფასება. კოგნიტური სტრატეგიები ეხება იმ საფეხურებს, რომლებიც გამოიყენებიან სწავლაში ან პრობლემის გადაწყვეტისას, რომელიც თხოულობს პირდაპირ ანალიზს, ტრანსფორმაციას, ან სასწავლო მასალის სინთეზს. შემეცნება შედგება იმ პროცესებისაგან ან სტრატეგიებისაგან, რომელთა მეშვეობით ინდივიდი იძენს ცოდნას ან აზრობრივი გაგების უნარს.

მეტაკოგნიტური სტრატეგია საჭიროებს მოსწავლის აქტიურობას. მან თვალყური უნდა ადევნოს, გააკონტროლოს და თავად წარმართოს სწავლის პროცესი, მისი დაგეგმვის, მონიტორინგისა და შეფასების გზით.

კომუნიკაციური სტრატეგია გულისხმობს ლინგვისტურ ან კომუნიკაციურ ცოდნას, რომელიც საშუალებას აძლევს ადამიანებს ისაუბრონ და ბოლომდე მიიყვანონ დაწყებული საუბარი, რაშიც მას ეხმარება: სინონიმები, მარტივი წინადადებები, სიტყვის სემანტიკა, ჟესტი, მიმიკა და სხვა.

სოციალური სტრატეგიები ის უნარებია, რომლებიც ხელს უწყობენ მათ გამოიყენონ მიღებული ცოდნა პრაქტიკაში.

Approaches and Methods in Language Teaching by Jack C. Richards and Theodore S. Rodgers. Cambridge University Press, 1997, pp. 64-83.

წიგნის ავტორები საუბრობენ ენის კომუნიკაციურ სწავლებლაზე, როგორც მიდგომაზე და არა როგორც მეთოდზე, რომლის მიზანია კომუნიკაციური კომპეტენციის შექმნა და ენის ოთხი უნარ-ჩვევის ჩამოყალიბება-განვითარებისათვის ნიადაგის მომზადება. ისინი იხილავენ სხვადასხვა ლინგვისტთა შეხედულებებს ენის კომუნიკაციური სწავლების შესახებ და ასკვნიან, რომ ენის სწავლების მიზანია, კომუნიკაციური კომპეტენციის ჩამოყალიბება.

ავტორები აღნიშნავენ, რომ კომუნიკაციის კომპეტენციის ჩამოყალიბების სავარჯიშოები და აქტივობები უსაზღვროა და მოიცავენ ინფორმაციის გაცვლას, მსჯელობასა და ინტერაქციას. ისინი მიუთითებენ ენის შემსწავლელის როლზე და აღნიშნავენ, რომ კომუნიკაციის ჩაშლა არის როგორც მოლაპარაკის, ისე მსმენელის ბრალი. მასწავლებელი ეხმარება მოსწავლეებს კომუნიკაციის პროცესში და თავად გვეგვლინება ამ პროცესის დამოუკიდებელ მონაწილედ.

ენა, მეტყველება, სამეტყველო აქტივობა

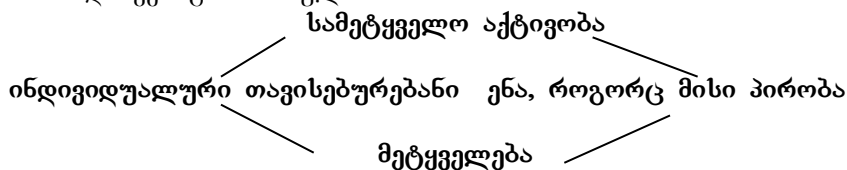
უსიქლოლოგიურ და მეთოდიკურ ლიტერატურაში ხშირად მსჯელობენ სამეტყველო აქტივობაზე. რა იგულისხმება სამეტყველო აქტივობაში? რა არის მისი მიზანი?

იმისათვის, რომ დავადგინოთ სამეტყველო აქტივობის რაობა და მიზნები, საჭიროა დავაზუსტოთ ცნებები: „ენა“, „მეტყველება“, „სამეტყველო აქტივობა“. თუ სწორად განვსაზღვრავთ ენისა და მეტყველების ურთიერთმიმართების პრობლემას, მაშინ სწორადვე გავარკვევთ სამეტყველო მოქმედების არსსაც (შათირიშვილი, 1990ა: 45). ი. ზიმნია სქემას ენა→მეტყველება, ცვლის სქემით ენა და მეტყველება → სამეტყველო აქტივობა, მისი აზრით, რადგან სუბიექტის სამეტყველო აქტივობა მოიცავს ენას და მეტყველებას, როგორც მისი რეალიზაციის საშუალებას. ამდენად, ენა და მეტყველება უნდა ერთად განვიხილოთ, გავაერთიანოთ სამეტყველო აქტივობაში (ზიმნია, 1985: 159).

ენების შესწავლისადმი ინტერესი უძველესი დროიდან მოდის. ენა საზოგადოების არსებობის აუცილებელი პირობაა და მხოლოდ საზოგადოებაში არსებობს. ენა არის კომუნიკაციის ფორმა და საშუალება. ამდენად, იგი განისაზღვრება ამ ენაზე მოლაპარაკე ხალხის სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული ისტორიით. ენა, როგორც სასწავლო საგანი, ძალიან

განსხვავდება სხვა საგნების სწავლებისაგან. ზოგიერთი საგნის, მაგალითად, ქიმიის, ფიზიკის სწავლებისას ჩვენ მოსწავლეებს ვასწავლით მეცნიერებათა საფუძვლებს. უცხოურ ენას კი ვასწავლით, როგორც კომუნიკაციის, აზრების გაცვლის, ინფორმაციის მიღება-გაცემის საშუალებას. ე.ი. „ვასწავლით ენობრივ აქტივობას და არა მეცნიერებას ენის შესახებ“ (შათირიშვილი, 1990ბ: 9). მის აზრს იზიარებს აკადემიკოსი ლ. ვ. შერბა: „უცხოური ენის, როგორც საგნის სწავლების ფუნქცია არის კომუნიკაცია, თუმცა მას აქვს აღმზრდელობითი მიზნებიც“ (შჩერბა, 1976: 38).

ცნობილი ფრანგი ლინგვისტი ფ. დე სოსიური ენას განიხილავდა, როგორც იდეების გამოხატვის ნიშანთა სისტემას. იგი მიუთითებდა ენაზე, როგორც ცალკეული ინდივიდის და მთელი მოლაპარაკე კოლექტივის სამეტყველო აქტივობაზე /language/ და ენაზე, როგორც ნიშნების /langue/ სისტემაზე (სოსიური, 1977: 56). ამის შესაბამისად, ენა, სამეტყველო აქტივობა, ცალკეული ინდივიდისათვის ნიშნავს იმ საერთოს, რომელიც თავის თავში მოიცავს ამ თავისებურებებს და ენას, როგორც სამეტყველო აქტივობის სისტემას. მათი რეალიზება ხდება მეტყველებაში. ფ. დე სოსიურის ეს შეხედულება რ. გოდელს სქემატურად შემდეგნაირად აქვს გამოსახული:

(ბერეზინი 1969: 5).

ფ. დე სოსიურის აზრით, მეტყველების უნარი ფართო ცნებაა და შეიცავს ენას და მეტყველებას. მისთვის მეტყველების უნარი, ანუ სამეტყველო აქტივობა არის ენისა და მეტყველების ერთობლიობა. ამასთან, ენა არის „ზოგადად სამეტყველო მოქმედების სოციალური ელემენტი გარეგანი ინდივიდის მიმართ, რომელსაც თავისთავად არ შეუძლია არც ენის შექმნა, არც მისი შეცვლა. ენა ესაა საგანძური, რომელიც სამეტყველო პრაქტიკის წყალობით დაიღვეჭება ყველაში, ვინც ეკუთვნის ერთ საზოგადოებრივ კოლექტივს. ესაა გრამატიკული სისტემა, პოტენციურად არსებული ყველა ტვინში, უკეთ რომ ვთქვათ, ინდივიდთა მთელი ჯგუფის ტვინში, ვინაიდან ენა არც ერთ მათგანში სრუ-

ლად არ არსებობს. ის არსებობს სრული სახით მხოლოდ მასაში. ნ. ჩომსკის მიხედვით კი, „ენა არის გონების სარკე. ის არის პროდუქტი ადამიანური გონებისა, რომელიც შექმნილია ყველა ინდივიდში იმ ქმედებების მეშვეობით, რომელიც არსებობს მისი სურვილისა და ცნობიერების მიღმა“ (ჩომსკი, 1975: 4).

ლ. ვ. შჩერბამ გამოყო „ენობრივი მოვლენების“ - ამ მეტად რთული ფენომენის სამი ასპექტი. მისი აზრით, პირველი ასპექტი შედგება ლაპარაკისა და გაგების პროცესებისაგან, რომელსაც ის უწოდებს სამეტყველო აქტივობას. მეორე ასპექტი - ეს „ენის სისტემა“, ანუ თავად „ენა“ ლექსიკითა და გრამატიკით, მესამე ასპექტია - „ენობრივი მასალა“ - კონკრეტულ გარემოში ნათქვამისა და გაგებულის ერთობლიობა“, ანუ „ტექსტი“, როგორც მას ლინგვისტები უწოდებენ. გამოყო რა ეს სამი ასპექტი, ლ. ვ. შჩერბამ ხაზი გაუსვა ფრიად მნიშვნელოვან მოსაზრებას, რომ „ენის სისტემა და ენობრივი მასალა“ - სამეტყველო აქტივობის განსხვავებული ასპექტებია“ (შერბა, 1974:26).

მაშ, რაღა მეტყველება? - განაგრძობს ფ. დე სოსიური, - „მეტყველება არის ჯამი ყველაფრისა, რასაც ლაპარაკობს ხალხი. მეტყველებაში არაფერია კოდექტიური“ (სოსიური, 1977: 60).

ენა და მეტყველება ფ. დე სოსიურთან მჭიდროდაა ურთიერთდაკავშირებული და ერთმანეთს განაპირობებენ. ენა აუცილებელია, რომ მეტყველება გასაგები და ამავე დროს ეფექტური იყოს. თავის მხრივ, მეტყველებაც აუცილებელია იმისათვის, რომ ენა ჩამოყალიბდეს. „მეტყველებას ჩვენ ვუწოდებთ ადამიანის განსაზღვრულ ქმედებებს ურთიერთობის პროცესში, რომელიც ხორციელდება ენის მეშვეობით“, აღნიშნავს ბ. ვ. ბელიაევი (ბელიაევი, 1965: 24-36).

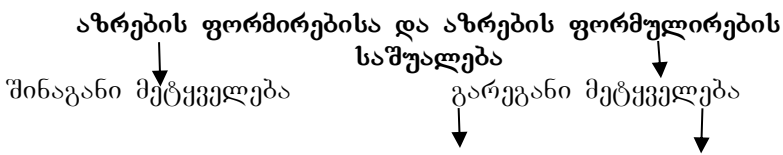
ისმის კითხვა: არსებობს თუ არა სამეტყველო აქტივობა საერთოდ? ზოგიერთი ენათმეცნიერის აზრით, სამეტყველო აქტივობა არსებობს, ზოგი კი მიიჩნევს, რომ სამეტყველო აქტივობა, როგორც ასეთი, არ არსებობს. ფ. დე სოსიურის აზრით კი, „სამეტყველო აქტივობა მთლიანად აღებული შეუცნობელია, რადგან იგი არაერთგვარია“ (სოსიური, 1977: 57). მაგრამ, როგორც ამას ენათმეცნიერთა და ფსიქოლინგვისტთა უდიდესი ნაწილი აღნიშნავს, სამეტყველო აქტივობა არსებობს და რეალიზდება მეტყველებაში ლაპარაკის, კითხვის, წერის, მოსმენის და სხვა ფორმებით. ამ აქტივობების საშუალებით ადამიანები აღწევენ ურთიერთგაგებინებას, ამყარებენ კომუნიკაციას.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ნათელია, რომ ენის საკომუნიკაციო ფუნქცია ხორციელდება სამეტყველო აქტივობის სხვადასხვა ფორმით. მათი მეოხებით ჩვენ ვახერხებთ ენის დაუფლებას და ამ ენაზე მეტყველებას.

რა არის ენა, როგორც კომუნიკაციის საშუალება? ენა არის ერთ-ერთი კოდური სისტემა, რომელიც ემსახურება ინფორმაციის გადაცემას და შენახვას. ენაში შემავალი სიტყვები განიხილება როგორც კოდის ნიშნები, რომელთაც აქვთ ორი მხარე: აზრობრივი და მატერიალური. მაგრამ, როგორც დევიდ ე. ფრიმენი აღნიშნავს, ნათქვამის გაგზავნა და მიღება უფრო მეტია, ვიდრე კოდირება და დეკოდირება (ფრიმენი, 2004: 49). ხოლო ე. პ. შუბინის მიხედვით, კომუნიკაცია ხასიათდება ყველაზე მცირე, ორი დამატებითი პროცესით. ეს არის კოდირება და დეკოდირება, ანუ ენის ნიშნების გარდაქმნა კოდის ერთეულებად და, პირიქით, კოდის ერთეულების გარდაქმნა ენის ნიშნებად (შუბინი, 1972: 1). მაგრამ, ინფორმაციის გადაცემისას მხოლოდ ენის ცოდნა არ არის საკმარისი. კომუნიკაცია გულისხმობს ადამიანის გონებაში აისახოს არა მარტო ერთეული ენობრივი ელემენტები, არამედ მათი ხშირი წარმოდგენები მეტყველებაში. მაგრამ, ენა უფრო რთული მოვლენაა, ვიდრე კოდი. ასრულებს რა კომუნიკაციის ფუნქციას, ენა ვითარდება და მუდმივად იცვლება. ენა მხოლოდ ადამიანური მოვლენაა. ბოლო გამოკვლევებმა გვიჩვენეს, რომ ცხოველთა გარკვეული სახეობებიც ამყარებენ კავშირს ერთმანეთთან, მაგრამ ისინი არ საუბრობენ და მათ ურთიერთკავშირში არ იგულისხმება ის, რასაც ჩვენ ვგულისხმობთ (ბერეზინი, 1969: 8). შეთვისებული ენობრივი სისტემის საფუძველზე მოსწავლე თავიდანვე ქმნის თავის „ენობრივ სისტემას“. კომუნიკაცია ხდება არა ზოგადად ენის სისტემის მეშვეობით, არამედ კონკრეტული ენობრივი ელემენტების საშუალებით. კომუნიკაციის დროს გამოიყენება არა მთელი ენა, როგორც სისტემა, არამედ მისი მნიშვნელოვნად შეზღუდული ნიშნების კრებული, რომელიც აზრის გადმოსაცემად არის აუცილებელი. ამდენად, „ენა არის კომუნიკაციის საშუალება, იგი ვითარდება. მისი შეთვისება ხდება ურთიერთობის პროცესში, ქმნის რა სამეტყველო აქტივობის ნიშნობრივ საფუძველს. ენის ყველა ამ თვისებიდან და ფუნქციიდან გამომდინარეობს სწავლების კომუნიკაციური მიმართულება. ეს ენის სწავლების თანამედროვე მეთოდის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპია“ (სკალკინი, 1981: 33).

ადამიანებისათვის ძირითად საშუალებად რჩება კომუნიკაციის ვერბალური გზა, ანუ მეტყველება. იმისათვის, რომ კომუნიკაცია შესაძლებელი გახდეს მეტყველების საშუალებით, მას განცდათა გამოხატვის ფუნქცია უნდა ჰქონდეს. სულ სხვაა ადამიანის სიტყვა. ენას იმიტომ შეუძლია შეგნებული კომუნიკაციის როლის შესრულება, რომ მას აღმნიშვნელობითი ფუნქცია გააჩნია, იგი აღნიშნავს შინაარსს. ენა, როგორც საზოგადოებრივი გამოცდილების დაგროვებისა და გადაცემის საშუალება, კაცობრიობის განვითარების განთიადზე გაჩნდა. ენას გააჩნია მეტყველებისაგან დამოუკიდებელი სტრუქტურა და წესები. გამოყოფენ ენის რამდენიმე თვისებას: შემოქმედებითობა - ადამიანები ქმნიან და ესმით წინადადებები; სტრუქტურულობა - ენა ექვემდებარება ლინგვისტურ ელემენტთა მკაცრ წესებს; ენა შინაარსის მქონეა და, ბოლოს, ენა კომუნიკაციურია - ემსახურება ადამიანთა შორის ურთიერთობებს (იმედაძე 2005ა: 340-348).

ისმის კითხვა: რა არის მეტყველება? ფსიქოლოგები მეტყველებას განიხილავენ, როგორც ადამიანის აქტივობას, რომლის მიზანია, აზრები გადასცეს სხვა ადამიანს ენის მეშვეობით (არაკინი, 1984: 24). „მეტყველება ინდივიდის მოქმედებაა ენის საშუალებით. იგი იცვლება ადამიანის ინდივიდუალური თავისებურებების შესაბამისად. მეტყველების საშუალებით ადამიანი ადრეული ასაკიდანვე ენის დაუფლების პროცესში იძენს თავისი სოციალური წრის გამოცდილებას“ (იმედაძე, 2005: 340-346). მეტყველება ენას იყენებს როგორც სოციალურად დამუშავებულ ინსტრუმენტს აზრების ფორმირებისა და ფორმულირებისათვის (ზიმნია, 1985: 158). ამ დროს გათვალისწინებულია, თუ ვისკენაა მიმართული მოლაპარაკის აზრები, იქვე იმყოფება ის პიროვნება, ვისაც იგი მიმართავს, თუ არა და ა.შ... არსებობს მეტყველების ორი ფორმა: შინაგანი და გარეგანი. უკანასკნელი, შესაბამისად იყოფა წერით და ზეპირ მეტყველებად. სქემატურად ეს ყველაფერი შემდეგნაირად გამოისახება:

ზეპირი გარეგანი
მეტყველება

წერითი გარეგანი
მეტყველება

(ლეონტიევი, 1967: 7).

მოცემული სქემა ნათლად გვიჩვენებს, რომ შინაგანი მეტყველება უნდა განვიხილოთ, როგორც აზრების ფორმირებისა და ფორმულირების დამოუკიდებელი საშუალება და არა ის, რაც „წინ უსწრებს გარეგან მეტყველებას, ან „შინაგან წარმოდგენებს“ (ბ. ვ. ბელიაევი). მოსაზრება შინაგანი მეტყველების როლის შესახებ აზრების ფორმირებასა და ფორმულირების საკითხში ახლოსაა ა. ნ. სოკოლოვის მოსაზრებასთან, რომელიც მიიჩნევს, რომ შინაგანი მეტყველება არის მექანიზმი კომპლექსირებული აზროვნებისა, რომელიც რეალიზდება სამეტყველო მოქმედების ისეთ სახეებში, როგორიცაა: ფიქრი, კითხვა და მოსმენა (სოკოლოვი, 1967: 99).

გარეგანი მეტყველების მიზანია სხვასთან ურთიერთობის დამყარება, ხოლო ამ ურთიერთობის საშუალება არის ენა. მეტყველება ცოცხალი პროცესია. ეს არის ენის მოქმედებაში გამოყენების უნარი. ვ. არაკინის მიხედვით, „მეტყველება არის საზოგადოებრივი მოვლენა, რომელიც სამეტყველო აქტივობის შედეგად ან ცალკეული სამეტყველო აქტის საფუძველზე წარმოიშობა და რომელიც არსებობს ბგერითი ენის ერთეულებში, აგრეთვე, რომელიც გვევლინება კომუნიკაციის საშუალებად“ (არაკინი, 1984: 24). ამდენად, ენა და მეტყველება კი არ ემიჯნება ერთმანეთს, არამედ „წარმოადგენენ ერთი მოვლენის ორ განსხვავებულ, მაგრამ დაპირისპირებულ მხარეს“ (შათირიშვილი, 1990: 46). ენა და მეტყველება შეისწავლება სამეტყველო აქტივობის შედეგად. მეტყველება არის მოვლენა, რომელიც აღმოცენდება, როგორც პროდუქტი, შედეგი. „ჩვენ ენას ვიყენებთ“, წერენ რ. ვ. შმიდტი და ჯ. ქ. რიხარდსი, „ურთიერთობის დასამყარებლად, ინფორმაციის ერთი პიროვნებიდან მეორეზე გადასაცემად, არგუმენტების მოსატანად, გასართობად - ერთი სიტყვით, კომუნიკაციისათვის. მეტყველებას კი ვიყენებთ თამაშებში, ცერემონიებსა და ლექციებზე. ზოგიერთ შემთხვევაში, მაგალითად, თავშეყრის ადგილებში, ჩვენ ენას წარმატებით ვიყენებთ ადამიანების გასაცნობად, საუბრის წარსამართავად, ამბების მოსაყოლად, კრიტიკისა და შექებისათვის, ვინმეს ცდუნებისათვის ან მისი მცდელობისთვის და დამშვიდობებისთვის“

(შმიდტი...,1997: 101). ეს სია განუსაზღვრელად შეიძლება გაგრძელდეს, მაგრამ, როგორც მ. ა. კ. ჰელიდი ამბობს: „ასეთი სია თავისთავად არაფერს გვეუბნება, რადგან მიზნები, რომლისთვისაც მოზარდი იყენებს ენას, პირდაპირ არასოდეს წარმოგვიდგება ენის სისტემაში“ (ჰელიდი, 1973: 18, 28).

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ სამეტყველო აქტივობა ვლინდება ლაპარაკის, წერის, მოსმენისა და კითხვის პროცესში. ენა და მეტყველება განუყოფელი მთლიანობაა. ენა სისტემაა, რომელიც პრაქტიკულად ხორციელდება მეტყველებაში და მეტყველების მეშვეობით. მეტყველება ენობრივი სისტემის გარეშე ვერ იქნება ურთიერთგაგებინების საშუალება. ადამიანები ვერაფერს გააგებინებენ ერთმანეთს, თუ ისინი ვერ ერკვევიან (თუნდაც, ქვეცონბიერად) ამ სისტემაში. მეტყველება არ არსებობს ენის გარეშე ისევე, როგორც ენა ვერ შეასრულებს თავის ფუნქციას მეტყველების გარეშე. ენაც და მეტყველებაც სოციალური, საზოგადოებრივი ხასიათის მოვლენებია. მეტყველება ენის პრაქტიკული რეალიზაციაა. იგი ემყარება სისტემას. მეტყველება რომ სისტემური არ ყოფილიყო, მაშინ ადამიანები ვერ შეძლებდნენ აზრების დალაგებას გონებაში და მათ გადმოცემას, ე.ი. კომუნიკაციის განხორციელებას.

დასკვნა: ზემოთქმულიდან შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნა: ენის სისტემა და მეტყველება არის ერთი ფენომენის ორი მხარე, რომლებიც ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული. ენის სისტემა ქმნის ენის სტრუქტურულ მხარეს, ხოლო მეტყველება – ფუნქციურს. მოლაპარაკე მეტყველებაში იყენებს ენის სისტემის ხან ერთ, ხან მეორე კომპონენტს (არაკინი, 1984დ.: 24).

სამეტყველო აქტივობა კი არის მეტყველების რეალური აქტი, რომელიც აგებულია ამა თუ იმ წესების მიხედვით (არაკინი, 1984: 24). სამეტყველო აქტივობა ხორციელდება ზეპირსა და წერით მეტყველებაში, ხოლო ზეპირმეტყველება ორი კომპონენტისაგან შედგება – ლაპარაკისა და მოსმენისაგან.

სამეტყველო ურთიერთობის არსის, მისი ფუნქციების დადგენაში, ფსიქოლოგთა აზრით, მნიშვნელოვანია სამეტყველო ურთიერთობის მხარეების გამოვლენა და დახასიათება. მრავალი მეთოდისტის აზრით, სამეტყველო ურთიერთობის ერთიან პროცესში გამოიყოფა შემდეგი მხარეები: კომუნიკატორული, ანუ ინფორმაციული, პერცეპტული და ინტერაქტიური. სამეტყველო ურთიერთობის კომუნიკატორულ მხარეში მონაწილეებს შორის ინფორმაციის ურთიერგაზიარება მოიაზრება.

სამეტყველო პროცესში ჩაბმული მონაწილეები იძენენ ახალ ცოდნას, ახალ აზრებს, რაც სამეტყველო აქტივობის პროდუქტად გვევლინება.

პერცეპტული მხარე – სამეტყველო ურთიერთობაში მონაწილე ინდივიდთა ურთიერთდაქმა რეგულირდება შემდეგი ფსიქოლოგიური მექანიზმებით: შედარებით, იდენტიფიკაციით, რეფლექსით.

კომუნიკაციის ინტერაქტიური მხარე არის ურთიერთობაში ჩაბმულთა თანამოქმედება, რაც ურთიერთდამოკიდებულებას, პიროვნულ ურთიერთობათა რეგულირებას ემსახურება. ამ მონაცემების გათვალისწინება ნაყოფიერ ნიადაგს უქმნის უცხოურ ენაზე მოუძაღბელი ზეპირი მეტყველების უნარ-ჩვევების განვითარებას. სამეტყველო ურთიერთობის განვითარების ტექნოლოგიისათვის დამახასიათებელია: 1. მოტივაციის აუცილებლობა; 2. თემების მრავალფეროვნება; 3. ჯგუფებში მოსწავლეთა მცირე რაოდენობა; 4. უცხოური ენის საკომუნიკაციო გამოყენება; 5. მასწავლებლის მხრივ სამეტყველო პარტნიორისა და ინფორმატორის როლი; 6. შესრულებული სამუშაოს კონტროლი.

მრავალი მეთოდისტი მიიჩნევს, რომ ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით სამეტყველო აქტივობა არის უცხოური ენების სწავლების ის ობიექტი, რომლის საშუალებითაც მიიღწევა სწავლების საბოლოო მიზანი – კომუნიკაციური კომპეტენცია.

რა არის კომუნიკაციური კომპეტენცია? ჩომსკი მიიჩნევს, რომ კომუნიკაციური კომპეტენცია უბრალოდ არის ენის სისტემის ცოდნა, სხვა სიტყვებით, ენის გრამატიკული ცოდნა. მის შეხედულებას არ ეთანხმება დ. ჰ. ჰაიმსი. ის აღნიშნავს, რომ კომპეტენცია უფრო მეტია, ვიდრე ცოდნა. ის არის ენის „გამოყენების ის წესები, ურომლისოდაც გრამატიკული წესები გამოუსადეგარი იქნებოდა“ და მართლაც, თუ მოლაპარაკე გამოიყენებს გრამატიკულ წინადადებებს იმ სიტუაციების გაუთვალისწინებლად, რომლებშიც ისინი იხმარებიან, მაშინ ყველაფერი თავდაყირა დადგება“ (ჰაიმსი, 1991: 14).

სამეტყველო აქტივობის უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება ხასიათდება სტრუქტურის სამფაზოვნებით: მოტივაციურ-წამქეზებლური, საორიენტაციო-კვლევეითი და აღმასრულებელი ეტაპით. უცხოურ ენაზე სამეტყველო აქტივობის ჩამოყალიბების მოტივაციურ-წამქეზებლური ფაზა გულისხმობს შესასწავლი ენისადმი ინტერესის გაჩენას, მის სტიმულირებას მასწავლებლის მიერ. საორიენტაციო-კვლევეით ფაზაზე ხდება საკუთარი ან სხვისი აზრის

ფორმირებისა და ფორმულირების საშუალებების შერჩევა სამეტყველო ურთიერთობის პროცესში. აღმასრულებელი ფაზა სამეტყველო აქტივობის რეალიზაციის დონეა.

სამეტყველო აქტივობას აქვს ფსიქოლოგიურ-საგნობრივი შინაარსი. ეს არის აქტივობისათვის საჭირო პირობები, რომელიც რიგი ელემენტებისაგან (საგანი, შედეგი, პროდუქტი და სხვ.) შედგება. სამეტყველო აქტივობის საგანი ის აზრია, რომელიც რეალურ სინამდვილეში საგნებსა და მოვლენებს შორის დამოკიდებულების ასახვის ფორმაა; სამეტყველო აქტივობის პროდუქტს გამონათქვამი (ტექსტი) ქმნის, ხოლო შედეგი – საპასუხო (ვერბალური ან არავერბალური) რეაქციაა აქტივობის პროდუქტზე (გიორგობიანი, 2004: 151).

სამეტყველო აქტივობა არსებობს ოთხი ძირითადი (პირველადი) ფორმით: *აუდირება* (მოსმენა), *ლაპარაკი* (საუბარი), *კითხვა* და *წერა*. აუდირება და ლაპარაკი ზეპირმეტყველებას განეკუთვნება, ხოლო კითხვა და წერა – წერით მეტყველებას. ამავე დროს აუდირება და კითხვა რეცეფტული (აღქმითი) სახეობებია, ხოლო ლაპარაკი და წერა – პროდუქტული. ასახელებენ ასევე სამეტყველო კომუნიკაციის მეორად ფორმებს: მოსმენილისა ან წაკითხულის რეპროდუქციას და თარგმანს.

ამდენად, როგორც ამას მეთოდისტთა, ფსიქოლინგვისტთა და ლინგვისტთა უმრავლესობა მიიჩნევს, სამეტყველო აქტივობა არის უცხოური ენების სწავლების ის ობიექტი, რომლის საშუალებითაც მიიღწევა სწავლების საბოლოო მიზანი – კომუნიკაციური კომპეტენცია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

არაკინი, 1984: Аракин В. Д., (ред., Методика работы над практическим курсом английского языка, Москва., Издательство “Высшая Школа”., 1984.

ბერეზინი, 1969: Berezin F.M., “Lectures on Linguistics”. Moscow., Higher School Publishing House., 1969.

ბელიაევი, 1965: Беляев Б.В., Очерки по психологии обучения иностранным языкам, Москва., Издательство Просвещение., 1965.

გიორგობიანი, 2004: გიორგობიანი ლ., კახიშვილი ლ., მაცხოვნაშვილი გ., ქვლივიძე რ., უცხოური ენის სწავლების მეთოდოლოგია, თბილისი., გამომცემლობა „ენა და კულტურა“., 2004.

ზიმნია, 1985: Зимняя И. А., Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке, Москва ., “Просвещение”, 1985.

იმედაძე, 2005: იმედაძე ი., ფსიქოლოგიის საფუძვლები, თბილისი., გამომცემლობა „ენა და კულტურა“, 2005.

ლეონტიევი, 1967: Леонтьев А. Н., Проблемы развития психики, Москва., Изд-во АПН РСФС., 1967.

საერთო .... 2001: Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Council of Europe.: Cambridge University Press, 2000,24.

სოსიური, 1977: Де Соссюр Ф., Труды по языкознанию. Курс общей лингвистики, Москва., Издательство Прогресс, 1977.

სკალკინი, 1981: Скалкин В. А., Основы обучения устной иноязычной речи, Москва., Изд-во “Русский язык”, 1981.

ფრიმენი, 2004: Freeman Yvonne S., Essencial Linguistics Postmouth, Heineman NH., 2004.

შათირაშვილი, 1990: შათირაშვილი შ., სასწავლო-შემეცნებითი აქტივობის განვითარება უცხოური ენის სწავლებისას, თბილისი., გამომცემლობა „განათლება“, 1990.

ჩომსკი, 1975: Chomsky N., Reflection on Language, New York Pantheon Books., 1975.

შმიდტი, 1997: Schmidh Richard W. Jack C. Richard., Speech Acts and Second language learning in Context of Language Teaching by Jack Richards, Cambridge., University Press, 1997.

შერბა, 1976: Щерба Л. В., Преподавание иностранных языков в школе, Москва., 1976.

შერბა, 1974: Щерба Л. В. Преподавание иностранных языков в школе, Москва: 1974.

შუბინი, 1972: Шубин Э. П., Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам, Москва., Изд-во “Просвещения”, 1972.

ჰაიმსი, 1991: Hymes D.H., On Communicative Competence in The Communicative Approach to Language Teaching (ed) C.J. Brumfit and K. Jonson, Oxford University Press., 1991.

ჰოლიდეი, 1973: Halliday M. A. K., Exploration in the Functions of Language, London., 1973.

მევენახეობის პრობლემები თელავის მუნიციპალიტეტში

სტატია მომზადებულია რუსთაველის ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის – „ქართული სოფლის ტრადიციული სამეურნეო კულტურა და მისი განვითარების პერსპექტივები (კახეთის რეგიონის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული გამოკვლევა)“ – ფარგლებში

მოკლე შინაარსი

სტატიაში გადმოცემულია თელავის მუნიციპალიტეტში მევენახეობის დარგში არსებული თანამედროვე პრობლემები. თელავის მოსახლეობის დაახლოებით 72% დასაქმებულია სოფლის მეურნეობის დარგში და წარმოდგენილი არიან, როგორც მცირე, ასევე საშუალო საოჯახო მეურნეობებით. ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით, კახელი მევენახეობის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემა მოწვეული მოსავლის გასაღება, ასევე მოძველებული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა, გადამამუშავებელი და სასაწყობო (სამაცივრე) ინფრასტრუქტურის სიმცირე, მიწების დანაწევრება და მისი სიშორე, ხშირად დასახლებული ადგილიდან ვენახის დაშორება ათობით კილომეტრით იზომება, თელავში არსებული ვენახების 50-60% საბჭოთა პერიოდშია გაშენებული და ოფიციალური მონაცემებითაც ვაზის ძველ ნარგაობებში დიდია მეჩხერიანობა, რის გამოც დაბალია საჰექტარო მოსავლიანობა, ყურძნის ხარისხი და სხვ.

ზემოგანხილული სიძნელების გამო სულ ახლო წარსულში ადგილი ჰქონდა ვენახის სხვა კულტურებით ჩანაცვლებას, ვენახის გაყიდვას, მოუვლელად დატოვებას. ვენახი კახელი კაცისთვის ყოველთვის ოჯახის ეკონომიკური შემოსავლის ძირითადი წყარო იყო, მაგრამ XX ს-ის 90-იანი წლებიდან საქართველოს სოფელში განვითარებულმა მოვლენებმა ვენახს ფუნქცია დაუკარგა, შემოსავალი არასტაბილური გახადა, ჩასაბარებელი ყურძნის ფასის მუდმივმა ცვლილებებმა, ფასის დავარდნამ უარყოფითი შედეგი გამოიღო და გლეხმაც ვენახზე გული აიყარა.

ბოლო წლებში სახელმწიფოს მიერ მევენახეთა სუბსიდირებამ შედეგი გამოიღო და დაიწვეს ახალი ვენახების გაშენება, აღარ იყიდება ვენახები. როგორც ეთნოგრაფიული, ისე თელავის მუნიციპალიტეტიდან აღებული ოფიციალური მონაცემების მიხედვით 2014 წელს 2013 წელთან შედარებით ვენახების ფართობი 150 ჰექტრით გაიზარდა, უპირატესობა ენიჭება სამრეწველო ჯიშებს, – რქაწითელსა და საფერავს, შედარებით მცირე ფართობზეა გაშენებული კახური

მწვანე. თელავის რაიონში მევენახეობის განთქმული მიკროზონებია სოფლებში წინანდალსა და ნაფარეულში.

სოფლის მეურნეობის დარგში ჩახედული სპეციალისტების აზრით, მევენახეობა-მეღვინეობის დარგში არსებული პრობლემების მოგვარების საუკეთესო გზა იქნება ფერმერთა გაერთიანება კოოპერირების გზით, მაგრამ ეთნოგრაფიული მასალიდან ჩანს, რომ კოოპერატივების მიმართ ხალხს ნაკლები ნდობა აქვს, კოოპერატივის სსენებაზე კოლექტივი ახსენდებათ და არ უნდათ. ცდილობენ თავად გაუმკლავდნენ პრობლემებს. ბოლო დროს კახეთში უკვე გაიზარდა დიდი ვენახების მფლობელ ფერმერთა რაოდენობა.

თელავის მოსახლეობისთვის ძალზე მისაღებია ბოლო დროს გავრცელებული ინფორმაცია, რომლის მიხედვითაც თელავში შეიქმნება „ღვინის სახლი“, სადაც თავად გლეხებს ექნებათ შესაძლებლობა მიიტანონ თავისი ყურძენი და დაწურონ და შემდეგ ღვინოს გაუკეთონ რეალიზაცია. როგორც გადმოგვცემენ, ეს, დაზღვევის სათანადო ამოქმედებასთან ერთად დიდ სტიმულს მისცემს მევენახეობის განვითარებას.

Medea Burduli

PROBLEMS OF VITICULTURE IN TELAVI MUNICIPALITY

Abstract

The article is prepared within the project financed by the Rustaveli Fund -“Traditional farming culture of the Georgian village and the perspectives of its development (historical and ethnographic research of Kakheti region).

The article deals with modern problems in the field of viticulture in Telavi Municipality. About 72% of Telavi residents are employed in agriculture and have small or medium family farms. According to the ethnographical material one of the main problems of winegrowers in Kakheti is selling the harvest, outdated agricultural machinery, food processing and storage (refrigeration) insufficient infrastructure, land fragmentation and its remoteness (vineyards are far from their houses by tens of kilometers). 50-60% of vineyards in Telavi are planted in the Soviet period. According to the official data the spacing in the old vineyards is rather big, it caused low per-hectare yield and low quality of grapes and so on.

Because of the above mentioned difficulties in the recent past, winegrowers either replaced the vineyards with the other crops or sold or abandoned them. Vineyard always was the main source of economic income for the residents in Kakheti. But from the 90s of the XXc. vineyards lost their function because of the events having developed in the villages of Georgia. The income became

unstable. Constant changes of grape prices caused negative results and peasants decided to abandon vineyards. But subsidies allocated by the government in recent years had a result, winegrowers started to grow new vineyards. According to the ethnographical and Telavi Municipality official statistics, in 2014 the vineyard area increased with 150 hectares in comparison with 2013.. Preference is given to industrial breeds- Rkatsitela and Saperavi. Kakhuri Mtsvne is planted relatively on a small area. Grape-growing micro-zones in Telavi district are in the villages: Tsinandali and Napareuli. In the opinion of experts in agriculture, the best way of solving the problems in viticulture is to unite the farmers through cooperatives, but ethnographic materials show that people, remembering old collective farms, show less confidence towards cooperatives. They try to deal with the problems themselves. The number of farmers who own great number of vineyards has greatly increased in Kakheti the last days. The idea of establishing “The Wine House” for Telavi residents gives them the chance to take their grapes there, press them and sell the wine themselves. As they say it will develop viticulture, along with the enactment of appropriate insurance.

საკვანძო სიტყვები: თელავის მუნიციპალიტეტი, წინანდალი, ნაფარეული, რქაწითელი, საფერავი, კახური მწვანე, ფერმერი, მევენახე, ვენახი.

Key words: Telavi Municipality, Tsinandali, Napareuli, Rkatsiteli, Saperavi, Kakhuri Mtsvane, farmer, winegrower, vineyard.

შესავალი. სტატიის შესავალში საუბარია თელავის მუნიციპალიტეტის ფიზიკურ-გეოგრაფიულ მდებარეობასა და გეოკლიმატურ პირობებზე, რაც წარმატებული სოფლის მეურნეობის წინაპირობაა. კერძოდ, თელავის მუნიციპალიტეტში, გეოკლიმატური პირობებისა და გეოგრაფიული მდებარეობის წყალობით, უძველესი დროიდან დღემდე, საქართველოსათვის დამახასიათებელი, ყველა ტრადიციული სამეურნეო კულტურა იყო და მეტ-ნაკლებად დღესაც არის განვითარებული. თელავის რაიონი მიეკუთვნება ზომიერად ნოტიო სუბტროპიკული ჰავის ოლქს, ზომიერად ნოტიო ცხელი ზაფხულითა და ზომიერად ცივი ზამთრით. „ახმეტა-თელავის ქვერაიონი მაღალი თერმული რეჟიმით ხასიათდება. ... ახმეტა-თელავის ქვერაიონის კლიმატური პირობები უადრესად ხელშემწყობია სოფლის მეურნეობის მრავალი კულტურის გავრცელებისათვის, ხელსაყრელ კლიმატურ პირობებთან ერთად ქვერაიონში გავრცელებული ტყის

ყავისფერი, სხვადასხვა სახის ალუვიური, კარბონატული, თიხნარი ნიადაგები დიდი ნაყოფიერებით გამოირჩევა და ინტენსიურად არის ათვისებული“ (უკლება, 1966: 56).

თელავის რაიონის ტერიტორიის ცენტრალური ნაწილი გაშლილია ალაზნის ვაკეზე და შემოზღუდულია სამხრეთ-დასავლეთით გომბორის ქედით, ხოლო ჩრდილო-აღმოსავლეთით, კახეთის კავკასიონით, რაც აღნიშნულ რეგიონს ცივი ქარებისაგან იცავს და აქ ისეთი მიკროკლიმატია შექმნილი, რომელიც ვაზის კულტურისათვის მეტად ხელსაყრელ პირობას წარმოადგენს. თელავში მდებარეობს მევენახეობის უნიკალური ზონები: წინანდალი და ნაფარეული, სადაც დღესაც ტრადიციულად იწარმოება ადგილწარმოშობის დასახელების ღვინოები.

მეთოდი. სტატიაზე მუშაობისას გამოვიყენეთ სავსე მასალა კაბინეტური დამუშავების ეთნოლოგიურ მეცნიერებაში აპრობირებული მეთოდებით (შედარებით-ისტორიული, ტიპოლოგიური), რამაც საშუალება მოგვცა გამოგვევლინა საკვლევი საკითხის განვითარების დინამიკა.

მსჯელობა. თელავის მოსახლეობის დაახლოებით 72% დასაქმებულია სოფლის მეურნეობის დარგში და წარმოდგენილი არიან, როგორც მცირე, ასევე საშუალო საოჯახო მეურნეობებით. თელავის მუნიციპალიტეტის სოფლის მეურნეობის საინფორმაციო სამსახურის მონაცემების მიხედვით კახეთის ვენახების 17% თელავის მუნიციპალიტეტშია (5493 ჰა), რომლის თანახმადაც კახეთის რაიონებს შორის გურჯაანისა და ყვარლის შემდეგ მესამე ადგილი უკავია. ამასთანავე, როგორც მთელ კახეთში, ისე თელავის რაიონშიც შესამჩნევია ახალი ვენახების გაშენების სურვილი.

წინამდებარე სტატიაში ძირითადად შევეხებით მევენახეობის დარგში ბოლო დროს შექმნილ ძირითად პრობლემებს. 2016 წელს თელავის მუნიციპალიტეტში შეკრებილი ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით, კახელი მევენახეების ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა მოწვეული მოსავლის გასადგება. ასე, მაგ:

„ეკურძნებს უკვე აღარ იბარებენ ქარხნები და უჭირთ გასადგება. კაპიკებად იბარებენ. გლეხს რაც უჯდება ვენახის მოვლა იმასაც ვეღარ იღებს. 2005 წელს რქაწითელს ღარად, საფერავს ორ ღარად იბარებდნენ. ხალხი ხეხილს ჭრიდა და ვაზს აშენებდა. სულ საფერავის

ვენახები გააშენეს. მერე ლარზე ჩამოვიდა საფურავი, მერე უფრო ნაკლებზე. რქაწითელს ლარად იბარებდნენ, ახლა 40-35 თეთრად“.

ფერმერთა საქმიანობა ისეთი ფაქტორების გამოც ფერხდება, როგორცაა, – მოძველებული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა, გადამამუშავებელი და სასაწყობე (სამაცივრე) ინფრასტრუქტურის სიმცირე, მიწების დანაწევრება და მისი სიშორე, ხშირად დასახლებული ადგილიდან ვენახის დაშორება ათობით კილომეტრით იზომება, განათლების დაბალი დონე, თანამედროვე აგროტექნოლოგიების არცოდნა:

„ბალახის შესაწამლი ქიმიკატები რო შემოვიდა არ ვიცოდით მოხმარების წესი, თურმე სანამ კვირტს გამოიტანდა ვენახი, სარეველა ბალახების წამალი მაშინ უნდა დაგვესხა. კვირტი რო გამოვა თურმე კვირტს აფუჭებს, ამიტომ მაშინ სუ გაგვიფუჭდა ვენახები.“

წინანდალში ჩაწერილი მასალის მიხედვით:

„90-იან წლებში როცა ვენახები დარიგდა ძალიან ბევრმა ვერ მიხედა და გაყიდა. მაგალითად ართანაში ჯივიესის კომპანიას იცით რამხელა ზერები აქვთ. ეს ის ნაკვეთებია კოლმეურნეობის დაშლის შემდეგ რომ დარიგდა, ვეღარ დაამუშავეს და გაყიდეს გლეხებმა. ვენახი სადაც ვიყიდე, ტრასიდან 8 კილომეტრია, რატომ გაყიდეს იცით? გვიჭირს ვერ ჩავდივართო, თუ ტრანსპორტი არ გყავს 8 კილომეტრზე წახვიდე, იმუშაო, და მერე უკან წამოხვიდე, ძალიან რთულია“.

იყალთოში ჩაწერილი მასალის მიხედვით მათთვის მიცემული ვენახები კიდევ უფრო შორს იყო:

მე მიწა მომცეს ალავერდთან. თერთმეტი კილომეტრია იქამდე. 32 რიგი ვენახი მქონდა. სამი წელი ზედიზედ სექვეა მოვიდა ვერაფერი ვერ ავიღეთ. ჩემი მეუღლე როცა ცოცხალი მყავდა ეს ვენახი იმდენად დაზიანდა იმ სექტვისგან რომ გავჩეხეთ და მერე მოგვყავდა ხორბალი. აქედან იქამდე იმხელა სასიარულო იყო, რომ ფაქტიურად აღარ ღირდა, მოგებას არ იძლეოდა, ამიტომ მიწა გაყიდე, 1000 ლარი

მოგვცეს ერთ ჰექტარში. კოლექტივის დრო იმიტომ იყო კარგი რომ ერთად მიდიოდნენ მანქანით, ხალხი მოყავდათ და უკან მოყავდათ..“

ცნობილია, რომ ვენახში ყურძნის დაკრეფამდე სულ საქმეა. რამდენჯერმე უნდა გაფურჩნა, დაკავება, ძირებს გამოთოხნა, სარეველა ბალახების მოცილება. პატარა ვენახს (25 მესადამდე) ერთი კაცი მოუვლის მაგრამ დიდი ვენახის მოსაგლეღად უკვე მუშის დაქირავებაა საჭირო, რაც ხარჯებს ზრდის. დღეს, როგორც მოხრობელები გადმოგვცემენ, ვენახის მოვლა თანდათანობით უფრო რთულდება და ძვირდება, არადა როგორც ეთნოგრაფიული მასალიდან ჩანს, „ძველი დროის ვენახი განსაკუთრებული მოვლის გარეშეც იძლეოდა მოსავალს. ვენახის მოვლის ეს სიმარტივე რამდენიმე წელიწადში ერთხელ დაბარვასა, ყოველწლივ შეყველვა-შესარვასა და გათიბვაში მდგომარეობდა“ (ბოჭორიშვილი, 1956: 15).

მიუხედავად სხვადასხვა სიძნელეებისა, დღეს ახალგაშენებული ვენახების რაოდენობა თანდათან იზრდება. თელავის მუნიციპალიტეტიდან აღებული ოფიციალური მონაცემების მიხედვით 2014 წელს 2013 წელთან შედარებით ვენახების ფართობი 150 ჰექტრით გაიზარდა, რომელიც ყურძნის ჯიშების მიხედვით ასე ნაწილდება 2013 წელს: რქაწითელი – 3132 ჰა; საფერავი – 1959 ჰა; კახური მწვანე – 29,6 ჰა; ჰიბრიდი – 146 ჰა; სხვა – 79,8 ჰა. 2014 წელს, ერთ წელიწადში ვენახების ზრდა ჰექტრებში ასე გამოისახება: რქაწითელი – 3214 ჰა; საფერავი – 2007 ჰა; კახური მწვანე – 30,6 ჰა; ჰიბრიდი – 146 ჰა; სხვა – 95,8 ჰა. (თვითმმართველი თემი..., 26). აღნიშნული მონაცემები სავსე მასალებითაც დასტურდება, თუ ადრე თელავის სოფლებში მიწა იაფად იყიდებოდა, დღეს აღარ ყიდიან და პირიქით, ზოგი ახერხებს თავად იყიდოს, თუ ასეთი ნაკვეთი გამოჩნდება. სოფელ გულგულის მკვიდრი ბადურ კარჭაული გადმოგვცემს:

„ადრე იყიდებოდა მიწები ჩვენს სოფელში, ეხლა აღარ, ვენახებს აშენებს ხალხი უკვე რაც ეს სამწლიანი პროგრამა (ვაუჩერებს გულისხმობს მ.ბ.) ამუშავდა, გაუადვილდა ხალხს მიწის დამუშავება.“

მსგავსი პროცესები ვითარდება თითქმის ყველა სოფელში, მაგ; სოფელ აკურის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით:

„ჩვენს სოფელში არიან ოჯახები 5-10-15-20 ჰა და მეტი მიწა რომ აქვთ. ზოგი სახელმწიფოსგან

აქვთ გამოსყიდული იჯარით რომ ჰქონდათ აღებული ის, ზოგი მეზობლებისგან შეიძინეს, ზოგმა გაყიდა მიწა, მე პირადად 10 ჰექტარი მიწა ვიყიდე, მაგრამ მერე გავეყიდე, გაჭირვების გამო. 4 ჰექტარზე მქონდა საფერავი ჩაყრილი, 2004 წელში იმდენად გაფუჭდა საქმე, რომ ყურძენს ფასი დაეკარგა, ბაზარი აღარ იყო, არ იყიდებოდა, მუშის ფულსაც ვერ ვიღებდით, ამიტომ ჯერ გაგჯაგე ვაზი მერე გავეყიდე მიწა. ეხლა მაქვს ცოტა ჩემი სამყოფი“.

მუნიციპალიტეტში მრავალი მცირე, საშუალო და მსხვილი მევენახეა და ძირითადი ფართობები საოჯახო მეურნეობების საკუთრებაშია, აგრეთვე მნიშვნელოვანი წილი უკავია მსხვილი კომერციული ღვინის ქარხნების საკუთრებაში არსებულ ვენახებს, რომელთა ფართობები ყოველწლიურად იზრდება, შედარებით მსხვილი ფართობის მესაკუთრე, რომელიც 1 ჰექტარ ვენახს ფლობს, 605 ფერმერია (თვითმმართველი თემი... 27). როგორც ეთნოგრაფიული მასალიდან ჩანს, დღეს კახეთის სოფლებში კაპიტალისტური მეურნეობისათვის დამახასიათებელი ჩვეულებრივი პროცესი მიმდინარეობს, სოფლის ზოგიერთი მაცხოვრებელი სხვადასხვა მიზეზის გამო ყიდის მიწას, ზოგი კი ყიდულობს.

„მე ვიყიდე ეხლა გაშენებული ვენახი ნახევარი ჰექტარი 10 000 ლარად. წინა ვენახი უფრო იაფად ვიყიდე სამიათას ლარად 50 მეასედი. ეხლა ხალხი ცდილობს მაინც ახალი ვენახის გაშენებას. ძირითადად რქაწითელს აშენებენ. ღირებულება საფერავს აქვს უფრო მაღალი, მაგრამ მოსავლედად უფრო რთულია. წინანდალში მაგალითად 60-40-ზე აქვთ საფერავი და რქაწითელი. საფერავი საკმაოდ ბევრი აქვთ“.

ახალი ვენახების გაშენებაც თითქმის ყველა სოფელში მიმდინარეობს. სოფელ შალაურში –

„ვენახს აშენებენ უფრო ალაზნისპირას. სოფელს ადგილები სოფლის ბოლოში აქვთ. ზოგი სარწყავია, ზოგი ურწყავი. ალაზნის იქით (მარცხენა მხარე მ. ბ.) სარწყავია. ურწყავი ყურძნიდან გამოდის მაღალხარისხოვანი ღვინო.“

*ქვიშიანი ნიადაგიდან საუკეთესო შაქრიანობის
ყურძენი გამოდის“.*

იყალბოში ჩაწერილი მასალის მიხედვითაც ხალხი კვლავ მიუბრუნდა ახალი ვენახების გაშენებას:

*„ისევ შენდება ვენახები. ერთი პერიოდი როცა
აღარ იყო შემოსავლიანი მაშინ აღარ აქცევდა
ხალხი ყურადღებას ვენახებს, ახლა იცით გა-
შენდა პექტრები. მაგრამ რაღა დროს. ის ვენა-
ხები, დაუშუშავებელი რომ რჩებოდათ შეისყი-
დეს ბიზნესმენებმა და ახლა სოფლის ახალ-
გაზრდები მათთან მუშაობენ. ამით არიან ძირი-
თადად დასაქმებულნი.“*

კახური მრავალრიცხოვანი ვაზის ჯიშებიდან დღეს მხოლოდ რამდენიმეა ფართოდ გავრცელებული. ცნობილია, როგორც ივ. ჯავახიშვილი წერს, მისთვის „კახური ყურძნის ჯიშების 69 სახელწოდებიანი სია გადაუციათ (ჯავახიშვილი, 1986: 417). თუმცა „ბუნებრივია ყველას ერთნაირი ეკონომიკური მნიშვნელობა არ ჰქონდა, და დღესაც არა აქვს, სოფლის ეკონომიკურ განვითარებაში. რაც უფრო დიდ მანძილზე და ფართოდ იყო და არის ესა თუ ის ჯიში გავრცელებული საქართველოში, მით უფრო მეტი მნიშვნელობა ჰქონია ქვეყნის მევენახეობა-მეღვინეობისათვის, მით უფრო მაღალი ღირსების მქონე ყოფილა“ (ჯავახიშვილი, 1986: 598). სამრეწველო დანიშნულებამ რქაწითელი და საფერავი გააბატონა ყველგან, მცირე რაოდენობითაა კახური მწვანე და ქისი. აღნიშნული ტენდენცია ახალი არ არის, ქართული (კახური) ვაზის ჯიშების გადაშენებას ხელი შეუწყო ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის დროს სამრეწველო ვაზის ჯიშებზე ორიენტაციის ადებამ. 70-იან წლებში საქართველოში ჩატარებული ღონისძიების შედეგად კიდევ უფრო შემცირდა იმ ჯიშების რაოდენობა, რომლებიც მევენახეებს უნდა გაეშენებინათ. „...ქართული ღვინოების ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით რესპუბლიკაში ფართოდ გავრცელებული 50 სამრეწველო ჯიშიდან ამჟამად შერჩეულია ყველაზე უფრო ძვირფასი 16 ჯიშის ვაზი. ეს ჯიშებია: რქაწითელი, ცოლიკაური, ციცკა, საფერავი, მწვანე, ჩინური, ალექსანდროული, ოჯალეში, ჩხავერი, კრახუნა, უსახელაური და სხვ.“ (კახეთელიძე, 1972: 51).

აღნიშნულ პროცესს უფრო დიდი ხნის ისტორია აქვს, როგორც ეთნოლოგი ა. ლეკიაშვილი წერს: „ქართული ვაზის გადაშენებას მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრიდან ღვინის

სასაქონლო პროდუქტად გადაქცევის ინტენსიურმა პროცესმა ც შეუწყო ხელი. „ვაჭრულმა ანგარიშმა“ მევენახის თვალში ზოგ ჯიშს ღირსება შემატა, ზოგი კი პირიქით, გააუფასურა. მაღალი ღირსების, მაგრამ მცირემოსავლიანმა ჯიშებმა, აგრეთვე სამაჭრე და საჭმელმა ვაზ-ყურძენმა, უხემოსავლიან საღვინე ჯიშებს დაუთმეს თანდათან ასპარეზი“ (ღეკიაშვილი, 1976. 47).

საინტერესო მასალა აქვს ჩაწერილი თელავის რეგიონში გაგრცელებული ვაზის ჯიშების შესახებ ეთნოლოგ ჯ. რუხაძეს 1954 წელს, სოფელ იყალთოში 112 წლის მთხრობელის, ალექსი სამხარაულისაგან, – „წინათ ღვინის მოსავალი უფრო მეტი იყო ვიდრე პურისა. მწვანე იყო, რქაწითელი, ბუდეშური, ხარი თვალა, მცვივანი, შავი ყურძენი – ჟღირა, ადრეული ყურძენი იყო. საფერავი ორნაირია, პირველი საფერავი და მეორე ჟღირა – ცოტა რიჟა არი“ (რუხაძე, 2015: 154). ი. ნანობაშვილის ცნობით, XX ს-ის 60-იანი წლებისათვის კახეთში (ქიზიყში) ვაზის შემდეგი ჯიშებია დაფიქსირებული: ბეჟანაური, ბუერა, გუდაშური (იგივე ბუდეშური), დათვიყურძენი, დონდლო, თაგვეერი, თითა, თოდანო, კუმში, ლეკური, მცვივანა, მწვანე, მწვანერქაწითელი, მტკნარა, მხარგრძელა, ობაყლური (იგივე ობაყალო), ორჯონიკიძე, ოქროულა, ჟღია, რქაწითელი, საფერავი, საბატონო, სვიმონა, ტყლაპუნა (იგივე ტყაპუნა), ფრანგულა, ქიშშიში, ქიწნურა, შავი-ვაზი, ჩიტისთვალა, ძაღლიარტამა, წვრილი საფერავი, ხარისთვალა და ხიხვი (ნანობაშვილი, 1960: 37-38).

ზოგადად კახეთში „საღვინე ყურძენთა შორის საფერავს, რქაწითელსა და მწვანეს პირველი ადგილი უჭირავს. შავი ფერის ყურძენში საფერავი მეფობს და თეთრ ყურძენში კი რქაწითელი და მწვანე ეცილებიან ერთმანეთს პირველობას. ზოგი მწვანეს ანიჭებს უპირატესობას, მაგრამ ჩანს, რომ რქაწითელს მაინც ვერ უტოლდება. გამძლეობის უნარი და სიცოცხლის ხანგრძლიობა რქაწითელს ყველაზე მეტი გააჩნია“ (ბოტორიშვილი, 1956: 9).

ჩვენს მიერ ჩაწერილი მასალის მიხედვით კი დღეს კახეთში ვაზის ძირითადი ჯიშებია:

„საფერავი, რქაწითელი, ქისი, მწვანე, ხიხვი, ადესა, სუფრის ჯიშის – მსხვილმარცვალა. ყველაზე მეტი ფართობი რქაწითელს და საფერავს უჭირავს. ქისი საუკეთესო ჯიშია. საქართველოში ორ სოფელში მოდის ქისი, მაღრანში

ვეიდულობ ხოლმე. ძველი ქართული ჯიშია. მადრანში და არგოხშია მარტო. ახმეტის რაიონია. ალვანთან ახლოს არის. მწვანეს დიდი ფართობები არ უჭირავს, შერეულია რქაწითელთან. მწვანეს ხშირად ცალკე წურავენ. უფრო მაღალი ხარისხის ღვინო გამოდის. რქაწითელი უფრო უძლებს უამინდობას, მწვანე უფრო ცოტა მოსავლიანია.“

XX ს-ის შუახანებისთვის კახეთში „სამოცდაათამდე ყურძნის სახეობა დაითვლება. მათ შორის მთავარია საფერავი, რქაწითელი, მწვანე, შავკაპიტო, ჯანაანურა ანუ ხიხვი, მცვივანი, შავყურძენი, ჟღია, თავკვერი, წობენური, ბუდეშური, თითა, კუმსი, ხარისთვალა, უწიპწო ყურძენი, საკმელის ყურძენი...“ (ლეკიაშვილი, 1976. 48).

კახელები თვლიან, რომ კახეთის ენდემური ჯიშია რქაწითელი, რომელიც არის:

„კახელი კაცივით მედგარი, ყინვას უძლებს კარგად, სიცხესაც უძლებს. საფერავი ცოტა რთული მოსავლეელია, მანავის მწვანეს დიდი სიცხის დროს უჭკნება ფოთოლი, ანუ ნაკლებად ამტანია სიცხის. მოვლა იგივე სჭირდება რაც რქაწითელს განსხვავებით საფერავისგან, მაგალითად რქაწითელი რომ მოვწამლე რვაჯერ საფერავს შეიძლება 12-ჯერ უნდა მოწამელა“.

შავ ყურძენთა შორის საფერავი „თავი ყურძენია“, თეთრ ყურძენთა შორის კი რქაწითელი მწვანესთან ერთად ყურძნის საუკეთესო ჯიშია.

„დაჯორფლილი რქაწითელი და ლურჯი საფერავი! ალაზნის ველისა და ცივგომბორის მზვარეების ამ ორმა მკვიდრმა ყველაზე მეტად ასახელა ქართული ღვინოები. რქაწითელი მსოფლიოს თეთრყურძნიანი ვაზების რჩეულს ამშვენებს, საფერავი კი წითელყურძნიან ჯიშებს ეცილება პირველობას“ (ლეკიაშვილი, 1976. 49). ახალი ვენახის გაშენება ძალიან ძვირი ჯდება და როგორც გადმოგვცემენ გლეხს ამის საშუალება ნაკლებად აქვს. მაგრამ მიუხედავად სიძვირისა, მაინც მიმდინარეობს ვენახების გაშენება, რადგან:

„ახალი ვაზის გაშენება პერსპექტიული ვახდა ერთი ჰექტარი ვენახის გაშენება 15 ათას ლარამდე ჯდება, ბუნებრივია გლეხს ამის

საშუალება ნაკლებად აქვს. ვენახს ბავშვივით უნდა მოუარო, ბალახი არ უნდა მიაკარო, გარდა ამისა მოხენა სჭირდება, ყოველ წელს, კულტივაცია სჭირდება, სარი სჭირდება, მავთული, მუშა ხელი, ათასი რალაც სჭირდება. ვაზის ნერვიც საკმაოდ ძვირია ლარნახევარი, ორი ლარი რქაწითელის ნამყენი ღირს. შეიძლება 50 თეთრიანიც იშოვნო მაგრამ არ ვარგა, შეიძლება 100-დან 50-მა არ იხაროს, მირჩევნია 1,50 ან 2 ლარი მივცე და ვიცოდე ორწლიანია და ნამდვილად იხეირებს, და მეორე წელს უკვე ნიშანს მომცემს.“

დღესდღეობით ნამყენის გაკეთება შემოსავლიანი ხელობა გახდა, რადგან ვენახების გაშენება მიმდინარეობს. წინანდალში, კონდოლში სანერგე მეურნეობები აქვთ კერძო პირებს, გლეხებს, რომლებმაც იციან ვაზის ნამყენის გაკეთება. ძირითადად რქაწითელისა და საფერავის ნამყენებს აკეთებენ.

ზემოაღნიშნული სიძნელეების მიუხედავად ზოგიერთ სოფელში (მაგ: ვარდისუბანი) საკმაოდ ბევრი ფერმერია 3-4-5-6 ჰექტარი ვენახის მფლობელი, ზოგს 10 ჰექტარიც აქვს, და კიდევ აშენებს ახალ ვენახს. ერთმა ვარდისუბნელმა ფერმერმა „შარშან 42 ტონა ყურძენი ჩააბარა“–ო, გადმოგვცემენ თანასოფლელები. კოლმეურნეობის დროს სოფელ ვარდისუბანს 500 ჰექტარი მოსავლიანი ვენახი ჰქონია. ბოლო წლებში კი სოფელში ქართული ღვინისა და ალკოჰოლური სასმელების კომპანია „ჯივიესმა“ შეიძინა 104 ჰექტარი მიწა და გააშენა ახალი ვენახი.

სოფელ ვარდისუბანში ვერ დავადასტურეთ ვენახების გაჩეხვის ფაქტი, იუკადრისეს კიდევ:

„სოფელში ვენახების გაჩეხვას ვერ დავარქმევ უფრო ამოვარდნა ხდებოდა მოუვლელობით. გაჩეხვა სხვაა და ამოვარდნა სხვა, როცა რამდენიმე წელიწადი არ გაისხვლება, არ მოიხვენება თვითონვე ნადგურდება. მოსავალს იძლევა უფრო და უფრო ნაკლებს, და ბოლოს სულ ფუჭდება.“

„90-იან წლებში იყო პერიოდი რომ ხეხავდნენ ვენახსო ამბობდნენ, მაგრამ მე ნამდვილად ვიცი თელავში ნაჯახი არ დაუდიათ ვაზისთვის.“

*გაიჩეხა და საზამთრო დაითესა მე ასეთი რამე
არ მახსოვს“ – უარყოფენ ინფორმატორები.*

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თელავში არსებული ვენახების 50-60% საბჭოთა პერიოდშია გაშენებული და ოფიციალური მონაცემებითაც ვახის ძველ ნარგაობებში დიდია მეჩხერიანობა, რის გამოც დაბალია საჰექტარო მოსავლიანობა და ყურძნის ხარისხი (თვითმმართველი თემი... 27-28), მიწების დარიგების დროს ასეთი ვენახები დიდი შენაძენი ვერ იქნებოდა გლეხებისთვის. მიწების დაუქმუშავევლად დატოვებისა და გაყიდვის ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სახელდება სამეურნეო სავარგულების სიშორე სოფლიდან და ტრანსპორტის უქონლობა. ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით თელავის რაიონის ბევრ სოფელს ვენახები ძალიან შორსა აქვთ (8-10-12კმ). მთხრობელები გადმოგვცემენ, რომ საბჭოთა პერიოდში, კოლმეურნეობების დროს გაკეთდა ვენახებამდე მისასვლელი გზები, რომლებიც დღესაც მოქმედებს, მაგრამ დიდი ხანია აღარ შეკეთებულა.

„პირველი რასაც ვერ დავუკარგავთ კომუნისტებს ისაა, რომ ჯერ კიდევ ფუნქციონირებს მაშინ გაკეთებული ვენახებამდე მისასვლელი გზები. ასფალტირებული არ არის, მაგრამ მაინც ვარჯისი გზებია. აი სიშორემ გამოიწვია კიდევ მიწების მიტოვება. სოფლიდან 12 კილომეტრზე გვაქვს სახნავ-სათესი მიწები, ალაზანთან არის სადღაც 150 ჰექტარი, რომელიც განაწილდა მაშინ გლეხებზე. ფიზიკურად ძალიან გაჭირვება იყო, ვერ ჩადიოდნენ დასამუშავევლად და იმ პერიოდისთვის ძირითადი ტრანსპორტი იყო ცხენის ტაჭკა და თუ ვინმეს მანქანა ჰყავდა, ის ადგილები გაიყიდა ყველაზე მეტად“.

ეთნოგრაფიული ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში სამოსახლო ადგილისა და სამეურნეო მიწების ხარისხი განსხვავებული იყო, დასასახლებლად ნაკლებმოსავლიან ადგილებს ირჩევდნენ, ამის გამო სამეურნეო სავარგულები სოფლებიდან საკმაოდ დაშორებულია. ამის ნათელი დასტურია ის, რომ თელავის რ-ში სოფლებთან ახლოს ვენახი ნაკლებ მოსავალს იძლევა. სოფელ ვარდისუბნის მონაცემებით, თუ ყურძნის საჰექტარო მოსავლიანობა სოფლის ვენახების ზოლში არის 14 ტონა, სოფელთან ახლოს, ეხოში

ვისაც აქვს, შეიძლება მოიყვანოს 2 ტონა, საუკეთესო შემთხვევაში – 7 ტონამდე.

„სოფლის მიწები და იქაური მიწები ძალიან განსხვავდება ერთმანეთისგან. ამის გამო მოხდა დასახლება აქ. მწირ მიწიანზე დასახლდნენ და უხვმოსავლიანი ადგილები შემოინახეს სახნავ-სათესად“.

როგორც ეთნოლოგი ლ. ბოჭორიშვილი წერს, კახელმა მევენახემ ისიც კარგად იცოდა, თუ მისი სოფლის რომელი ადგილი რა ღირსების ღვინოს იძლეოდა; კარგი ღვინის მომცემი ვენახები, მეტ-ნაკლები სიკარგით ერთმანეთისაგან განსხვავებული, თითქმის ყველა სოფელში მოიპოვებოდა. ზოგი მათგანის, როგორც, მაგ; ახმეტის რ-ის სოფ. ბითაანის, ყვარლის რ-ის ქინძმარაულისა და სხვა მათი მსგავსი ადგილების სიკეთე კახეთის სხვა სოფლებისთვის კარგად იყო ცნობილი. ზოგიერთის სახელგანთქმულობა კი, როგორც ვიცით, შორეულ მხარეებამდეც იყო მისული (აქ მხედველობაში გვაქვს წინანდლის, ნაფარეულის, მუკუზნისა და კარდენახის მამულები) (ბოჭორიშვილი, 1956: 20). თუმცა ისიც ცნობილია, რომ მევენახეს „7-8 წელიწადში ერთხელ მაინც უნდა შეეტანა ვენახში სასუქი, ზოგი კი, როგორც ეტყობა, ვენახს ყოველწლივ აპატივებდა, „ძველი ვენახები სასუქით იყო განოყიერებული“ – გადმოგვცემენ მთხრობელები. სასუქის დაყრა შემოდგომაზე, ზამთარში და გაზაფხულზეც (კვირტის გამოსვლამდე) ხდებოდა. ზამთარში დაყრილს უპირატესობას ანიჭებდნენ“ (ბოჭორიშვილი, 1956: 13).

ყურძნის ჩაბარების სიმწიფე და დაბალი ფასი გლეხების უკმაყოფილებას იწვევს, უჩენს არასტაბილურობის განცდას და ცდილობს გამოსავალი იპოვოს, მაგრამ ჯერჯერობით შედეგი სახარბიელო არ არის:

„სოფელში (ვარდისუბანი) ყურძნის მოსავალი იყო ძალიან კარგი. მაგრამ მოსახლეობა უკმაყოფილო იყო რადგან წინა წელთან შედარებით 20-25 თეთრით ნაკლები მისცეს. 700 ტონამდე აველით წელს ყურძნის მოსავლით, „ჯივიუქის“ მიერ მოწეულ მოსავალთან ერთად. მარტო სოფლის იყო სადღაც 300 ტონამდე. ქვევრის ღვინო სამი წლის აქვს აგერ აქვე მცხოვრებს, უნდა როგორმე ჩამოსხმას მიაღწიოს. ძალიან

უჭიანურდება საქმე. დღევანდელი პირობებით გლეხებს ურჩევნიათ თვითონ დაწურონ და გადაამუშაონ, ტექნოლოგიაც იციან, მიხედვაც და ჭურჭელიც აქვთ, მაგრამ ჭირს მერე მისი რეალიზაცია. ვიცი ოჯახები, რომლებსაც 3-4 ტონა ღვინო აქვთ სახლში. და ვერ გაუყიდია, იმიტომ რომ უძნელდება გასაღების ბაზრის ნახვა“.

ვარდისუბნელებისაგან განსხვავებით რუისპირელები აღიარებენ, რომ ვენახების გაჩეხვას ადგილი ჰქონდა:

„მძიმე პერიოდში გაჩეხეს ვენახი და ატამი ჩაყარეს. ყურძნის ფასი შარშანდელთან შედარებით განახევრდა. პექტარზე ჩვენთან დაახლოებით 15 ტონა ყურძენი მოდის, შეიძლება მეტიც მოვლახვა დამოკიდებული. მიწა სავენახეთ კარგია. რუისპირის მიწები ძალიან კარგი მიწებია. სოფლის პრობლემა სარწყავის უქონლობაა. მიღები ბოლომდე არ ჩადის. ვენახისთვის კარგია თუ მორწყავ. წელს ძალიან გვაღვა იყო თუ არ მოვრწყავდით გახმებოდა ვაზი“.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თელავის რაიონში ძირითადი მიკროზონებია ნაფარეული და წინანდალი, სადაც ყურძენი უფრო მაღალი ხარისხის მოდის და ღვინოებიც საუკეთესოა. მთხრობელთა გადმოცემით, ყველა სოფელში მისდევენ მევენახეობას, მაგრამ:

„წინანდალი, და ნაფარეული ღვინით არიან განთქმული. მიკროზონაა წინანდალი. სოფელ აკურიდან იწყება თელავის მუნიციპალიტეტი და აკურის შემდეგ რაც სოფლებია ბუშეტი, ვანთა, თვითონ წინანდალი, ნასამხრალი, შალაური ეგენი ყველა მისდევენ მევენახეობას, მაგრამ ყველაზე განთქმული არის წინანდალი, მიკროზონა გახლავთ“.

ცნობილია, რომ წინანდლის ღვინის პოპულარიზაციაში დიდი წვლილი მიუძღვის ალ. ჭავჭავაძეს:

„ალექსანდრემ გააშენა ზერები და ევროპულად ღვინის დაყენებას ჭავჭავაძემ ჩაუყარა

საფუძველი. პარალელურად ჭავჭავაძეებს მამულები ჰქონდათ სანავარდოში, ეხლა სადაც ნაფარეულის სკოლაა ეგ იყო ჩოლოყაშვილების ტერიტორია მერე ჭავჭავაძეებს გადასცეს, მანდ ჰქონდათ სანავარდოს მამულები და იქაც მოკავდათ ყურძენი.

ამასთანავე სოფელ წინანდლის მთელი ვენახები კი არ იგულისხმება მიკროზონაში, არამედ მხოლოდ მისი ნაწილი:

„წინანდლის მიკროზონის ვენახები ზემოთ არის. ვენახები ალექსანდრე ჭავჭავაძეს ჰქონდა სოფლის თავში, მუხიანს ეძახიან. სოფელი ზემოთ იყო გაშენებული, ტრასაზე მოგვიანებით ჩამოვიდნენ, როდესაც რეინიგ ზა გააკეთეს კახეთში აი მაშინ ჩამოსახლდნენ ქვემოთ. ახლა რომელი ვენახიც ვიყიდე ალაზნთან არის. ალაზნთან მიკროზონა არასდროს არ ყოფილა და არც იქნება. ალაზნთან მიწას სავენახედ არ გამოიყენებდნენ, ეგ იყო სათუშო გზა, ალაზნის ჭალები, სადაც ცხვარს გადარეკავდნენ შირაქში, ზამთრის საძოვრებზე. იქ აზამთრებდნენ და ზაფხულში მოყავდათ თუშეთში. ეს გზა აქვს ცხვარს დღესაც. ამიტომ ვენახებს ქვემოთ არ აშენებდნენ. კომუნისტებმა დაიწყეს გვიან ალაზნისპირზე ვენახების გაშენება.“

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თელავის რაიონში მევენახეობით განთქმული მეორე სოფელია ნაფარეული, ცნობილი ადგილწარმოშობის ღვინის, „ნაფარეულის“ სამშობლო. სოფელში იყო საბჭოთა ხელისუფლების დროს აშენებული დიდი ღვინის ქარხანა, რომელიც დღეს გაჩანაგებულია. სოფელები იმედოვნებენ, რომ მას ოდესმე გაუკეთდება რეაბილიტაცია და ამუშავდება. საუკეთესო ღვინის დაყენების ტრადიცია ნაფარეულში დღესაც გრძელდება. სოფელში ეხლა არის ორი ღვინის ქარხანა. – ე.წ. „ტყუპების საღვინე სახლი“ და შპს „მარანი“, რაც სრულიად აკმაყოფილებს სოფლის დღევანდელ მოთხოვნებს, ყურძნის ჩაბარების პრობლემა სოფელს არა აქვს. მაგრამ აქაც ყურძნის ჩაბარების მცირე საფასური იწვევს წვრილ ფერმერთა უკმაყოფილებას, რადგან ვენახის დამუშავება ყოველწლიურად ძვირდება, ყურძნის ჩაბარების ფასი კი კლებულობს. ნაფარეულში ძირითადად რქაწითელი, მწვანე და

საფერავია გაშენებული. ნაფარეულის ცნობილი ღვინის დასაყენებელი ყურძენი მთელ სოფლის ტერიტორიაზე მოდის, წინანდლისაგან განსხვავებით ზონებად არ არის დაყოფილი. რქაწითელიც და შავიც თანაბარი რაოდენობით არის გაშენებული, საოჯახოდ სუფრის ყურძენიც მოყავთ. სოფლის მაცხოვრებლები თვლიან, რომ თვითონ უნდა მიხედოს ყველამ თავის თავს, მაგრამ მთავრობისაგანაც მოითხოვენ მეტ ყურადღებას ყურძენის გასაღებასა და ფასის გაზრდაში.

„ტყუპების მარანი“ რომ არის აქვე, მაგათ თავიანთი ვენახები აქვთ, ერთს 2 ჰექტარი, მეორესაც 5 ჰექტრამდე, ტყუპი ძმები არიან, აქაურები, ვია და გელა გამტკიცულაშვილები. „ღვინის შპს მარანი“; იავო და ვია ხორუაშვილებისაა, მათ 38 ჰექტრამდე ვენახი აქვთ. სოფელი უხვმიწიანია, და მიწების განაწილების დროს დარჩა სარეზერვო მიწები, რომლებიც სამწუხაროდ გაიყიდა და ეხლა აღარ გვაქვს. უცხოელებზე არა, მიწის მყიდველები საქართველოს მოქალაქეები არიან. საჰექტარო მოსავლიანობა მაღალია 15 ტონა მოდის ერთ ჰექტარზე. სეტყვა იცის ხშირად, ისეთი ადგილებიცაა, სადაც ყოველწლიურად ისეტყვება. მაინც უვლიან, ბოლო დროს აზღვევენ ვენახებს“.

„ტყუპების“ მარნის მფლობელებისაგან ჩაწერილი მასალიდან ჩანს, რომ მათი სურვილია ღვინის ქვევრში დაყენების კახური ტრადიცია ააღორძინონ. მათ შექმნეს საკუთარი მრავალპროფილიანი ფერმერული მეურნეობა და ჩაერთვნენ საოჯახო ტურისტულ ბიზნესში.

„ჩვენი მარანი ცნობილია „ტყუპების“ სახელით, გვარად გამტკიცულაშვილები ვართ. ჩვენ შევძელით ძველი, პაპისეული მარნის აღდგენა. ჩვენი ვენახები გვქონდა დაახლოებით 5 ჰექტარი, ჩვენ გვინდოდა ჩვენი ვენახის ყურძენი კი არ შეგვეტანა ქარხანაში, არამედ ჩვენ თვითონ გადაგვემუშავებინა და ჩვენ თვითონ მიგვეცა სასაქონლო სახე. გვინდოდა მოხვედრილიყო ჩვენი დასახელებით თაროზე როგორც ეს ხდება მსოფლიოს ცივილიზებულ ქვეყნებში. მაგრამ ჩვენ გაგვიძნელებდა ამის გაკეთება, არ

გვეოფნიდა განათლება. ამიტომ 2002 წელს ჩავაბარეთ ჩხარტიშვილის მევენახეობა-მეღვინეობის ინსტიტუტში, ვისწავლეთ სამი წელიწადი, დავამთავრეთ, მივიღეთ განათლება მევენახეობა-მეღვინეობაში. პარალელურ რეჟიმში ჩვენ ვაშენებდით ვენახებს, ვაკეთებდით ღვინოს უკვე 2004 წელს ჩვენ ეს მამაპაპისეული მარანი აღვადგინეთ და უკვე 2005 წელს ჩამოვასხით 2004 წლის ქვევრის ღვინო 5000 ბოთლი და ყველა ბოთლი დავნომრეთ. ეს ის პერიოდია, როდესაც რუსეთის ბაზარი გახსნილია და ყველაფერი გადის რუსეთში. მანამ დაკეტავდნენ. საქართველოს უახლეს ისტორიაში, ქვევრის ღვინო პირველად ჩვენ ჩამოვასხით ბოთლში. სამწუხაროდ იმ 5000 ბოთლიდან მხოლოდ 10 ბოთლია მაქვს შემორჩენილი. შემდგომ გადავწყვიტეთ რომ მხოლოდ ქვევრის ღვინო ჩამოგვესხა. მაგრამ წავაწყდით, წინააღმდეგობას. ჩვენ მამაპაპეულ რამოდენიმე ქვევრში გვიძნელებოდა ღვინის დაყენება“.

ბოლოს მათ მიაგნეს გამოსავალს, გაუქმებული წნორის ღვინის ქარხნიდან გადმოზიდეს ქვევრები და დღეს მათ მარანში 90 ქვევრია სადაც 400 ტონამდე ღვინო ჩადის.

ბუნებრივია, დიდი ვენახის მარტო დამუშავება საკუთარი ძალებით შეუძლებელია აუცილებელია მუშის დაქირავება, რაც ვენახის მოვლის ხარჯებს კიდევ უფრო ზრდის:

„პატარა ვენახი მაქვს 25 მეასედი, მე თვითონ ვამუშავებ, მსიამოვნებს კიდევ, მაგრამ ნახევარ კექტარს ნამდვილად ვერ მოეუფლი, ფიზიკურად შეუძლებელია. მე უკვე გათვლილი მაქვს, რომ ეს მუშამ უნდა გააკეთოს. მუშით დამუშავების შემთხვევაში რეალურად მაინც რჩება მოგება“.

აღნიშნული მევენახე გადმოგვცემს რა ჯდება 25 მეასედი ვენახის მოვლა:

„მე არ მომიწამელია, შევაწამლინე რვაჯერ, ხელით შეწამვლაში ვაძლევი 30 ლარს. 240 ლარი პლიუს ერთი მაგდენი წამალი ვიყიდევ. მარტო შეწამვლა დაახლოებით 500 ლარი დაჯდა. ერთი გაფურჩხნა მე და ჩემმა მეუღლემ

ჩავატარეთ. მეორე გაფურჩქნას ვეღარ ვასწრებდით და ქალები დავიხმარე 50 ლარი გადავუხადე, სადღაც ტრანსპორტირებაც რომ ვიანგარიშო დაახლოებით 600 ლარი დავხარჯე. უხეში დაანგარიშებით 650 ლარი ვიანგარიშით. დავკრიფე ორი ტონა და შვიდასი, ამ ორი ტონა და შვიდასიდან ტონა 450 ჩავაბარე და გადამიხადეს 1200 ლარი პლიუს სახლში დავწურე რვაასი კილო ყურძენი, მივიღე 400 ლიტრი ღვინო. პლიუს 45 ლიტრი არაყი გამოვიდა. 100 ჩურჩხელა გაავლეს და კიდევ ბადავი შევინახე. რა თქმა უნდა ვენახი ეკონომიკურად მომგებიანია“.

მისივე გამოთვლით ვენახის ყველა სამუშაო რომ მუშით გააკეთო ერთი ვაზის მოვლა ჯდება დაახლოებით 35 თეთრი, ამ დროს ერთმა ვაზმა დაახლოებით 3-4 კილოგრამი ყურძენი მაინც უნდა მოისხას.. კარგია, როდესაც ლარი ღირს, მაგრამ ყურძენში 70 თეთრი ცოტა არის.

დიდ ვენახებს კახეთში ყოველთვის მუშით ამუშავებდნენ. ცნობილია, რომ „რევოლუციამდელ კერძო მესაკუთრულ მევენახეობაში ბარვის, თოხნისა და სხვა სამუშაოების შესასრულებლად დიდი ადგილი ჰქონდა დათმობილი დაქირავებული შრომის გამოყენებას. ქალებისა და კაცების დაქირავების ამ წესს მევენახეობაში „დღიური“ ეწოდებოდა (ნანობაშვილი, 1960: 25).

ეთნოგრაფიული მასალიდან ჩანს, რომ მევენახის შემოსავალი მთლიანად ყურძნის ჩასაბარებელ ფასზეა დამოკიდებული და, შესაბამისად, ვენახის ბედიც:

„ერთი პერიოდი საფერავი გააშენეს ხო როგორი მოთხოვნილება იყო, მერე ფასი დაეცა, ვიცი ადამიანები ხუთ ჰექტარზე გააკაფეს და თხილი ჩაყარეს. ეხლა საფერავმა მოიმატა ფასი. ნანობენ, რად გაგაკეთეთ ასეო“.

გლეხები თვლიან და სამართლიანადაც, რომ გრძელვადიან პერსპექტივა შეიძლება გათვალის იმან,

„ვიხსნავ 100 ჰექტარი მიწა აქვს და ყოველ შემთხვევისათვის ერთ 10 ჰექტარს ვაზსაც გააშენებს, იცის რომ ყოველწლიური შემოსავალი სხვა კულტურიდან ექნება. მცირემიწიანი გლეხი ცოტა ცოდოა..“

სოფლის მეურნეობის დარგში ჩახედული სპეციალისტების აზრით, მევენახეობა-მეღვინეობის დარგში არსებული პრობლემების მოგვარების საუკეთესო გზა იქნება ფერმერთა გაერთიანება კოოპერირების გზით, მაგრამ ეთნოგრაფიული მასალიდან ჩანს კოოპერატივების მიმართ ხალხს ნაკლები ნდობა აქვს, ურჩევნია დამოუკიდებლად დაამუშაოს მიწა, თავის საქმე თვითონ მართოს, ვიდრე სხვასთან შეამხანაგდეს. ხალხი კოოპერატივს არ ენდობა, ეშინია, არ უნდათ, კოლექტივის ანალოგი ჰკონიათ, როგორც სოფლის ადგილობრივი მმართველობის წარმომადგენლები გადმოგვცემენ, მათ უჭირთ ხალხის დარწმუნება კოოპერირების უპირატესობაში:

„აი მაგალითად ვენახის კოოპერატივი რომ ჩამოყალიბდეს, პირდაპირ ღვინის ქარხანა უდებს ხელშეკრულებას, კოოპერატივი 30 ტონას მოიყვანს თუ 50 უპრობლემოდ ჩააბარებს ყურძენს. გრანტებს იძლევიან, იაფიან სესხს იძლევიან, გადასახადიდან განთავისუფლებული არიან, მერე შეუძლიათ რამდენიმე კოოპერატივი გაერთიანდეს ერთად და შექმნან საწარმო. სახელმწიფოს სარგებელი იქნება ის რომ სოფლის მეურნეობა განვითარდება, სხვა სარგებელს სახელმწიფო ვერ მიიღებს.“

ეთნოგრაფიული მასალის ანალიზიდან ჩანს, რომ გლეხებისათვის ყურძნის მისაღებ ფასში ჩაბარებას რამდენიმე მიზეზი უშლის ხელს: ღვინის ქარხნების სიმცირე; ღვინის კომპანიები თავად ფლობენ უკვე ვენახის დიდ ფართობებს; ღვინის გასაღების საკმარისი ბაზრის არქონა და სხვ.

„გასულ წელს ხალხი უფრო შეშინდა და შეშფოთდა ყურძენთან დაკავშირებით. ქარხნებმა თუ შარშანწინ საფერავში მისცეს ორ ლარამდე, რქაწითელი ლარამდე, შარშან უკვე ნაკლები შესთავაზეს. იმიტომ რომ მეღვინეები ამბობენ, „ჩვენ ჩვენი საკუთარი ვენახები იმდენი გვაქვს, რომ ჩვენს მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს“-ო“.

გამოდის, რომ თითქოს სახელმწიფო აიძულებს ღვინის ქარხნებს, რომ გლეხისგან ჩაიბაროს ყურძენი. გლეხები ფიქრობენ, რომ აღნიშნული სიტუაცია (სუბსიდირება მ. ბ.) უსას-

რულოდ ვერ გავრძელებოდა, არასტაბილურობის განცდა აიძულე მათ გაყიდონ ვენახები, იმდენს იტოვებენ რომ პირადი მოხმარებისათვის ეყოთ. ბუნებრივია, ჩნდება კითხვა, თავად გლეხებს შეუძლიათ თუ არა თავიანთი მოწვეული მოსავლის სახელმწიფოს გარეშე რეალიზაცია? მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით ჯერ-ჯერობით ამის პერსპექტივა არ ჩანს, რადგან პროდუქციის გასაღების ბაზარი ქვეყნის გარეთ არის საძიებელი. ამიტომ ურჩევნიათ ყურძენი მამაკაპურად დაწურონ, ქვევრში შეინახონ ღვინო და თუ კლიენტი მივა, გაყიდიან. თელავის მოსახლეობისთვის ძალზე მისაღებია ბოლო დროს გავრცელებული ინფორმაცია, რომლის მიხედვითაც თელავში შეიქმნება „ღვინის სახლი“, სადაც თავად გლეხებს ექნებათ შესაძლებლობა მიიტანონ თავისი ყურძენი, დაწურონ და შემდეგ ღვინოს გაუკეთონ რეალიზაცია. როგორც გადმოგვცემენ, ეს დიდი სტიმულს მისცემს მევენახეობის განვითარებას, დაზღვევის სათანადო ამოქმედებასთან ერთად.

დასკვნა. თელავის მუნიციპალიტეტში შეკრებილმა ეთნოგრაფიული მასალის ანალიზმა მევენახეობის დარგში არსებული შემდეგი პრობლემები გამოკვეთა:

1. მიწის რეფორმის შედეგად გლეხებისათვის დარიგებული ვენახები სოფლებიდან დიდი მანძილით არის დაცილებული, უტრანსპორტობის გამო კი ვერ ახერხებდნენ მათ დროულ დამუშავებას, დიდი იყო ნარგაობების მეჩხერიანობა რაც მოსავლის ხარისხსა და რაოდენობაზე აისახებოდა, შემოსავალი ვერ ანაზღაურებდა გაწეულ ხარჯებს, ამიტომ გლეხების ნაწილმა ვენახები გაყიდა;

2. ვენახების გაყიდვის ერთ-ერთი მიზეზი იყო აგრეთვე მოწვეული მოსავლის გასაყიდი ბაზრის დაკარგვა;

3. დღეს თელავის მუნიციპალიტეტში მიმდინარეობს ახალი ვენახების გაშენება, მაგრამ ძალიან ძვირი ჯდება, – ვენახის გაშენების სრული ხარჯი შეადგენ 15000 ლარს, – რაც მცირემიწიანი გლეხებისთვის შეუძლებელია, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ კახეთში უკვე გამოიკვეთა კატეგორია ფერმერებისა, ვინც დიდ ფართობზე (2-3-5-10) ჰექტარზე აშენებს ვენახს.

4. მევენახეობის დარგში არსებული პრობლემებიდან დღეს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია მევენახე ფერმერების ცოდნის დონის ამაღლება, ვაზის მოვლის ტრადიციულ მეთოდთან ერთად თანამედროვე ტექნოლოგიების ათვისება და ბიზნესის წარმართვისათვის საჭირო უნარ-ჩვევების შექმნა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბოჭორიშვილი, 1956 – ბოჭორიშვილი ლ., მევენახეობა კახეთში, მსე, VIII. 1956.

ბურდული, 2016 – ბურდული მ., 2016 წლის თელავის მუნიციპალიტეტში ეთნოგრაფიული მივლინების მასალები (ინახება ავტორთან).

ბოჭორიშვილი, 1956 – ბოჭორიშვილი ლ., ვენახის მოშენების ხალხური წესები კახეთში, მსე, VIII, 1956.

კახეთელიძე, 1972 – კახეთელიძე მ., ხასია ბ., საქართველოს სსრ სოფლის მეურნეობა და მისი განვითარების პერსპექტივები, თბ., 1972.

ლეკიაშვილი, 1976 – ლეკიაშვილი ა., შენ ხარ ვენახი, თბ., 1976.

ნანობაშვილი, 1960 – ი.ნანობაშვილი, ვაზის ძველი კულტურა ქიზიყში (ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვით), თბ., 1960.

უკლება, 1966 – უკლება დ., ალაზნის ველი, შიგნი-კახეთი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო, თბ., 1966.

ჯავახიშვილი, 1986 – ჯავახიშვილი ივ., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. V, საქართველოს ეკონომიკური ისტორია, წიგნი მეორე, 1986.

ცოცხალი ისტორიები, ჯულიეტა რუხაძის ეთნოგრაფიული ჩანაწერები, საქართველოს ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობის დაცვის ფონდი: ქართველი ხალხის ტრადიციული კულტურა, კახეთი I. სამშენებლო კულტურა, 2015.

თვითმმართველი თემი – თელავის მუნიციპალიტეტის სოფლის მეურნეობის განვითარების პერსპექტივები (თელავის მუნიციპალიტეტის სოფლის მეურნეობის განყოფილების საინფორმაციო სამსახურის მასალები).

**ეროვნული საბჭოს დაფინანსების საკითხი საქართველოს
სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე
(1917 წლის ნოემბერი-1918 წლის აპრილი)**

მოკლე შინაარსი

1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შემდეგ თბილისში შეიქმნა რევოლუციური ხელისუფლების ორგანოები. აპრილის დამდეგიდან ფუნქციონირებას იწყებს პოლიტიკური პარტიების ნებაყოფლობითი გაერთიანება, ეროვნული ხელისუფლების ორგანოს ჩანახახი, ეროვნული ინტერპარტიული საბჭო. იმ დროს შექმნილი რთული საერთაშორისო პოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, როცა ჩვენი ქვეყნის ახლოს გადაჭიმული იყო დიდი საომარი ფრონტი, როცა რუსეთში გაჩაღდა სამოქალაქო ომი და ამიერკავკასია, მათ შორის საქართველოც, მოწყდა რუსეთთან კავშირს, საქართველოს თავის თავისათვის უნდა მიეხედა – ქართველი ერის წინაშე დადგა საკითხი ფიზიკური არსებობის გადარჩენისა. ამ მოვლენებმა ეროვნული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკური ორგანოს შექმნის დაჩქარებაში გადაწყვეტი როლი შეასრულეს. 1917 წლის 19 ნოემბერს შეკრებილმა სრულიად საქართველოს ეროვნულმა ყრილობამ, ამავე წლის 22 ნოემბერს აირჩია ეროვნული საბჭო. ეროვნულმა ყრილობამ დაავალა ეროვნულ საბჭოს ქართველი ერის პოლიტიკური, კულტურული და ეკონომიკური საქმეების ხელმძღვანელობა. საქართველოს დამოუკიდებელი ეროვნული ბიუჯეტი არ გააჩნდა. სწორედ ამიტომ ეროვნული ყრილობის მიერ ფინანსურ საკითხებთან დაკავშირებით მიღებულ რეზოლუციაში ვკითხულობთ, რომ მომავალ ეროვნულ საბჭოს უნდა მისცემოდა უფლება ნებაყოფლობითი გადასახადების აკრეფისა და სესხის აღებისა „საქართველოს საქმის დასაცავად“. 1917 წლის 28 ნოემბერს სხვადასხვა საქმეების გასაძლელად შეიქმნა სპეციალური კომისიები. მათ შორის შეიქმნა საფინანსო კომისია, რომელსაც უნდა დანიშვნოდა გამგე აღმასრულებელი კომიტეტის შემადგენლობიდან. საფინანსო კომისიის გამგედ დანიშნა კ. მესხი. ეროვნული საბჭოს წინაშე ხშირად ისმებოდა კითხვა, თუ როგორ გაძლიერებულიყო ეროვნული საბჭო ფინანსურად. უკმაყოფილობას გამოთქვამდნენ იმის გამო, რომ შემოდიოდა ძალიან მცირე შემოწირულობა. სწორედ ამიტომ ეროვნული საბჭო მიმართავდა ქართველ მამულიშვილებს, როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე ქვეყნის გარეთ მცხოვრებ ქართველებსაც გაეღოთ თავიანთი წვლილი და გაჭირვებაში ჩავარდნილ სამშობლოსათვის ნივთიერი დახმარება აღმოეჩინათ. გარდა ამისა, ეროვნული საბჭო სხვა ღონისძიებებსაც მიმართავდა ეროვნული საბჭოს ფონდის გაძლიერებისათვის. კერძოდ, 1918 წლის 30 მარტის ეროვნული საბჭოს დადგენილებიდან ვგებულობთ რომ:

„ყველა საზოგადო და სახელმწიფო დაწესებულებათა მომსახურე პირთ თვიურად მარტიდან დაწყებული დაექიროს ხვედრი ჯამაგირი არა ნაკლებ 1 %-სა“. ეროვნული საბჭო ღირსეულად ართმევდა თავს დაკისრებულ მოვალეობას.

Dodo Gelashvili-Beridze

**THE ISSUE OF FINANCING THE NATIONAL COUNCIL BEFORE
RESTORING THE INDEPENDENCE OF GEORGIA
(NOVEMBER, 1917 – APRIL, 1918)**

Abstract

Revolutionary governmental bodies were set up in Tbilisi after the revolution in February-March of 1917. A voluntary association of political parties, the germ of national authority, inter-national council started functioning at the beginning of April. Due to the difficult international political situation, when a war front was close to our country, when there was a Civil War in Russia and when South Caucasus including Georgia have been cut ties with Russia, Georgia had to care of itself – the Georgian nation faced the issue to survive physically. These events played the decisive role in speeding setting up national political body. The National Congress of all Georgia that gathered on 19 November, 1917 elected a National Council on November 22 of the same year. The National Congress has assigned the National Council to administrate the political, cultural and economic affairs of the Georgian nation. Georgia didn't have an independent national budget. The National Congress adopted a resolution about financial issues where we can read that future National Council would be given the right to collect taxes and take a loan voluntarily “to defend Georgian affairs”. On November 28, 1917 special commissions were established to guide various cases. It included the Financial Commission that should have the head from the executive committee members. K. Meskhi was appointed to be the head of the Financial Commission. The National Council often rose the question of how to strengthen the National Council financially. They complained about a very small donation. That is why the National Council addressed Georgian patriots, both within the country and abroad, to give their contribution and render material aid to their Motherland which was in trouble. In addition, the National Council appealed other measures to strengthen the foundation of the National Council. In particular, we learn from the National Council Resolution adopted on March 30, 1918 that "all state and public institution employees should pay not less than 1% of their salary every month from March” The National Council did its responsibility with dignity.

საკვანძო სიტყვები: ეროვნული ინტერპარტიული საბჭო, 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუცია, ამიერკავკასიის საგანგებო კომიტეტი.

Key words: National Inter-part Council, 1917 February-March Revolution, Transcaucasus Special Committee.

შესავალი. ეროვნული საბჭოს (საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენამდე) დაფინანსებასთან დაკავშირებით მკვლევართა ნაშრომებში სრულყოფილი ინფორმაცია თითქმის არ არსებობს. ეროვნულ ინტერპარტიულ საბჭოს დაფინანსების საკითხთან დაკავშირებით კი მნიშვნელოვან კვლევას წარმოადგენს შოთა ვადაჭკორიას ნაშრომი „ლონისძიებანი საქართველოსათვის ეკონომიკური საფუძვლის მოსამზადებლად“, სადაც კარგად არის გაშუქებული ეროვნული ინტერპარტიული საბჭოს მცდელობა და ზრუნვა ეროვნული ინტერპარტიული საბჭოს ბიუჯეტის შესამუშავებლად, ასევე გამოძებნა იმ ღონისძიებებისა, რომელიც საბჭოს ნივთიერად უზრუნველყოფდა. აღ. ბენდიანიშვილის ნაშრომში „საქართველოს პირველი რესპუბლიკა“ კი თავადაზნაურთა ქონების ერის საკუთრებად გამოცხადების შესახებ სრულყოფილი ანალიზია გაკეთებული. ჩვენ მიერ წარმოდგენილი კვლევა კი შეეხება ეროვნულ საბჭოს მიერ გაწეულ იმ ღონისძიებებს, რომელთაც დაუღალავი შრომის ფასად ეწეოდა დღიდან შექმნისა (1917 წლის 22 ნოემბერი) საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენამდე. ნაშრომი საარქივო მასალებზე დაყრდნობით არის აგებული და მასში წარმოდგენილია საქართველოს ისტორიულ არქივში, 1823 და 1836 ფონდებში, დაცული მასალები.

მსჯელობა. დაფინანსების საკითხი, ეროვნული საბჭოს შექმნამდე, ეროვნული ინტერპარტიული საბჭოს წინაშეც დაისვა. 1918 წლის 18 სექტემბერს ინტერპარტიული საბჭოს სხდომაზე საფინანსო სექციის თავმჯდომარე კ. მესხი მიუთითებდა, რომ კომისიას უნდა ეზრუნა საბჭოს მუშაობის შესამუშავებლად და გაერკვია იმ ღონისძიებათა საჭიროება, რომელიც საბჭოს ნივთიერად უზრუნველყოფდა. ასევე უნდა შემუშავებულიყო დაწვრილებითი გეგმა საფინანსო კომისიის ეროვნული ფონდის დასაარსებლად და გასაძღოლად. 19 სექტემბრის სხდომის დოკუმენტში კი ვკითხულობთ: „კონსტანტინე დავითის ძე მესხს, როგორც საბჭოს წევრს, მოღარეს და საფინანსო კომისიის თავმჯდომარეს ევადება საბჭოს ნივთიერ საშუალებათა გასაძღიერებლად სხვადასხვა ზომების მიღება: ფულის შეგროვება

კერძო პირთაგან და დაწესებულებათაგან, ფონდის დაარსება, შემოწირულობა... ამასთან ეროვნული ინტერპარტიული საბჭო სთხოვს ყველა პირს თუ დაწესებულებას შეძლებისამებრ დაეხმაროს კონსტანტინე დავითის ძე მესხს თავის მინდობილობის ასასრულებლად“ (ვადაჭკორია, 1998: 61-62). საკითხისადმი ასეთმა პრინციპულობით მიდგომამ შედეგი გამოიღო. საარქივო მასალებიდან ირკვევა, რომ უცნობმა პირებმა ინტერპარტიულ საბჭოს შესწირეს – 15 000 მანეთი; გენ. გაბაშვილმა – 4 000 მანეთი; ბაქოს მრეწველთა სახელით ა. ხოშტარიამ 25 000 მანეთი. ამ და სხვა მნიშვნელოვანმა ფაქტებმა ქართულ საზოგადოებაში ყოყმანისა და თავშეკავების ყინული გააღწო და ეროვნული ფონდის გასაძლიერებლად მტკიცე ნაბიჯი გადაადგმევინა. მხედველობაში გვაქვს თავადაზნაურთა ქონების საკითხის გადაჭრა, – აღნიშნავს შოთა ვადაჭკორია (ვადაჭკორია, 1998: 62).

ერის გამოღვიძების გზაზე მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენდა თავადაზნაურთა ქონების ერის საკუთრებად გამოცხადება. 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციამ თავადაზნაურთა სოციალური და ქონებრივი ინტერესები საფრთხის ქვეშ დააყენა. დღის წესრიგში დადგა თავადაზნაურთა წოდებრივი პრივილეგიების გაუქმებისა და კანონის წინაშე ყველა კლასის გათანაბრების საკითხი. 1917 წლის 28 მარტს თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა წინამძღოლი რუსეთის ზემდგომ ინსტანციას წერდა: დროებითი მთავრობა ითვალისწინებს წოდებათა უფლებრივ გათანაბრებას. ჩნდება ვარაუდი, რომ გაუქმებული იქნება თავადაზნაურთა წოდებრივი თვითმმართველობა. ასეთ პირობებში დაისმის საკითხი – როგორ მოვექცეთ თავადაზნაურობის, როგორც იურიდიული პირის ქონებას. მოვითხოვთ მოგვეცეს უფლება ჩვენი სურვილისამებრ მოვახდინოთ თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა წოდებრივი ორგანიზაციის უძრავ-მოძრავი ქონების განკარგვა (ბენდიანიშვილი, 1980: 73).

თავადაზნაურთა ქონების ჩაბარებასთან დაკავშირებით აუცილებელი იყო სამართლებრივი საფუძვლის შექმნა. საქმეს რომ სამართლებრივი სახე მისცემოდა, თავადაზნაურთა მხრიდან აუცილებლად თანხმობის დამადასტურებელი დოკუმენტი უნდა შექმნილიყო. ეს მეტად მნიშვნელოვანი საკითხი 1917 წლის 29 ოქტომბერს თბილისში გამართულმა ქართლ-კახეთის თავადაზნაურთა საგუბერნიო, საგანგებო კრებამ გადაწყვიტა.

დოკუმენტით თავადაზნაურთა ქონება დროებით ეროვნული ინტერპარტიული საბჭოს განკარგულებაში გადადიოდა. იმავედროულად დასმული იყო საკითხი, ახალი სახელმწიფოებრივი ორგანოს არჩევისა და მისი ორგანიზაციულად მოწყობის შესახებ. ამ ფუნქციის შესრულება ინტერპარტიულ საბჭოს პრეროგატივად იქნა მიჩნეული. იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ ესახებოდათ საქართველოს პოლიტიკურ პარტიებს ამ საკითხის გადაწყვეტა, ჩვენს ყურადღებას იქცევს ინტერპარტიული საბჭოს 1917 წლის 3 ნოემბრის სხდომა. საოქმო ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ საბჭოს სპეციალურად განუხილავს თავადაზნაურთა დეკლარაცია – ქართველი ერისადმი ქონების გადაცემის შესახებ და შემდეგი სახის დადგენილება მიუღია: „მოწვეულ იქნას 19 ნოემბრისათვის ეროვნული ყრილობა. მიენდოს გ. გვაზავას, გ. რცხილაძეს და ს. ჯაფარიძეს ამიერკავკასიის საგანგებო კომიტეტის მიერ თავადაზნაურთა დეკლარაციის დამტკიცების საკითხი“. აღნიშნული დოკუმენტი საქართველოს პირველი ეროვნული ყრილობის მოწვევის საფუძველი გახდა. რაც შეეხება ამიერკავკასიის საგანგებო კომიტეტი ერთადერთ ოფიციალურ ხელისუფლებას წარმოადგენდა. დოკუმენტის ამ ინსტანციაში გავლა და მისგან თანხმობის მიღება, ფაქტიურად ეროვნული ყრილობის მოწვევისა და თავადაზნაურთა ქონების ქართველი ერისადმი გადაცემის ნებართვასაც ნიშნავდა. თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა მარშლის კ. აფხაზის მიერ ეროვნულ ყრილობაზე გაკეთებული მოხსენებიდან ირკვევა, რომ ქართლ-კახეთის თავადაზნაურობას ქართველი ერისათვის გადაუცია:

1) 1874 წელს დაარსებული სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკი, რომელიც ყოველწლიურად წმინდა შემოსავლის სახით 300 000 მანეთს იძლეოდა;

2) კახეთის რკინიგზა, რომლის მშენებლობა 18 მილიონი მანეთი დაჯდა;

3) თავადაზნაურთა მამული თბილისში – სასახლით (იგი შეიცავდა 32000 ოთხკუთხოვან საუენს) წელიწადში შემოსავლის სახით 120 ათას მანეთს იძლეოდა, ხოლო იმავე მამულში მოწყობილი ელექტრო სადგური 100 ათას მანეთს;

4) სოფლის მამულები: პოლიტექნიკუმისათვის შეძენილი 120 დესეტინა მიწა საბურთალოზე. წინამძღვრიანთ კარის მამული სკოლით 600 დესეტინა (200 სახნავ-სათესი და 400 ტყე).

ეს მამული ი. წინამძღვრიშვილმა თავის დროზე თავადაზნაურობას გადასცა – ნავთის მამულები ბაქოში, სივრცით 6 ნახევარი დესერინა, მამული ატენში და ყვარელში. იმავე მოხსენებიდან ირკვევა, რომ თავადაზნაურობა ქართულ კულტურულ დაწესებულებებს ფულად დახმარებასაც უწევდა. მათივე ინიციატივით დაარსებული იქნა ღარიბ მოსწავლეთა დამხმარე საზოგადოება და ქართული გიმნაზია, რომლისთვისაც 2 მილიონი მანეთი გაუციათ, ხოლო სხვათა კულტურულ დაწესებულებათათვის – 4 მილიონ ნახევარი მანეთი. რაც შეეხება ქუთაისის გუბერნიას, დ. ნიჟარაძის მოხსენების მიხედვით, დასავლეთ საქართველოს თავადაზნაურობას თავისი ქონების მემკვიდრედ 8 ნოემბრის კრებაზე ქართველი ერი უღიარებია. იგი შეიცავდა ქუთაისის ქართულ გიმნაზიას, ეზო-გარემოთი, ქუთაისის სათავადაზნაურო ბანკს, სენაკის სკოლას და სოფლის მამულებს. როგორც მასალიდან ირკვევა, ზემოაღნიშნული ქონების საერთო ღირებულება 60 მლ. მანეთს შეადგენდა. ეს საკმაოდ სოლიდური თანხა იყო იმისათვის, რომ ეროვნული ფონდის შესაქმნელად პირველადი საფუძველი მომზადებულიყო. ამდენად, ეს იყო ეროვნული საბჭოსთვის პირველი ქართული ეროვნული ფონდი ქართული ეროვნული ქონებისა, – აღნიშნავს შოთა ვადაჭკორია (ვადაჭკორია, 1998: 65-68). საქართველოს პირველმა ეროვნულმა ყრილობამ, მისი მოვლა-პატრონობის საქმე ეროვნულ საბჭოს დააკისრა. ამასთან დაკავშირებით ეროვნული ყრილობის მიერ შედგენილ რეზოლუციაში ვკითხულობთ: „...საქართველოს ეროვნულმა ყრილობამ მოისმინა ქართველ თავადაზნაურობის ორივე გუბერნიის წინამძღოლთა მოხსენებანი იმის შესახებ, რომ თავად აზნაურობის დადგენილებით 29 ოქტომბერს და 8 ნოემბრის თარიღებით, მთელი მისი, ორივე გუბერნიის თავადაზნაურობის, კოლექტიური ქონება, ქონებრივი უფლებები და ვალდებულებანი აღიარებულია ქართველი ერის ავლადიდებად და უნდა გადაეცეს, ვიდრე საქართველოს საჯარო უფლებრივი ორგანო დაარსდებოდეს, საქართველოს ეროვნულ საბჭოს დაევალოს... ჩაიბაროს ქართველ თავადაზნაურობის წინამძღოლთა და დეკუტატთა საკრებულოდან მისი, თავადაზნაურობის, როგორც წოდებრივი ორგანიზაციის, უძრავი და მოძრავი ქონება, ქონებრივი უფლებები და მიიღოს აგრეთვე მისი ვალდებულებანი... იკისროს ამ ქონების მოვლა-პატრონობა და ვალდებულებათა აღსრულება და მიიღოს ყოველივე საშუალება, რათა თავადაზნაურობის ქონებრივი უფლებანი უკლებლივ და მთლად ჩააბაროს მას“ (სცსსა, ფ. 1836, ად. 1, საქმე 149: 2).

ეროვნული ყრილობის მიერ მიღებულ ამ დადგენილებას შოთა ვადაჭკორია ასე აფასებს: „ამ დადგენილების ისტორიული მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ თავადაზნაურთა ქონების ეროვნული საბჭოსადმი გადაცემა, ქართველი ერის საკუთრებაში მის იურიდიულ დაკანონებას ნიშნავდა. აღნიშნულ ფაქტზე დაყრდნობით, ეროვნულ საბჭოს სრული უფლებამოსილება გააჩნდა, რომ ქართული ეროვნული სახელმწიფოებრიობის შექმნის სფეროში წამოჭრილი პრობლემების გადასაწყვეტად, იგი ნებისმიერ დროს ყოფილიყო მის მიერ გამოყენებული“ (ვადაჭკორია, 1998: 68).

ქართული პოლიტიკური აზრის მესვეურები, რეალურად აფასებდნენ შექმნილ ვითარებას. მათ ეს ქონებრივი სიმდიდრე ეროვნული სახელმწიფოს მოსაწყობად არასაკმარისად მიაჩნდათ. აქედან გამომდინარე, ისეთი გზებისა და საშუალებების გამოძებნას ცდილობდნენ, რომელიც ეროვნული ფონდის შევსებასა და მის გაძლიერებას შეუწყობდა ხელს. იმავდროულად მთელი აქცენტი, მომავალი ეროვნული საბჭოს ავტორიტეტის ამალღებისაკენ იყო გადატანილი, რადგან მის მიერ გამოცემული ყოველი კანონის შესრულება ამ ორგანოსადმი მასის მხარდაჭერით იქნებოდა განპირობებული. აღნიშნულის გათვალისწინებიდან გამომდინარე, იმავე ყრილობიდან ფინანსურ საკითხებთან დაკავშირებით მიღებულ რეზოლუციაში ვკითხულობთ: „ეროვნულ საბჭოს მოქმედება და გაგლეხა ამიერკავკასიის მმართველობაზე და ჩვენი მამულის მომავალზე მით უფრო ძლიერი იქნება, რაც მეტ ფინანსურ დახმარებას აღმოუჩენს მას ქართველობა. მას ჯერ ... უფლება არ ეძლევა პირდაპირ შეეხოს ჩვენი ქვეყნის ხაზინას და სიმდიდრეს, მაგრამ იმ გეგმების შექმნა, ... გზების კვლევა... როგორც საჭიროა ჩვენი ქვეყნის დასაცავად ...საბჭოს დიდძალ თანხას მოსთხოვს. საფინანსო სექციამ ამ მიზნით... გთხოვთ გააძლიეროთ ქართველი ერის პოლიტიკური წარმომადგენლობა, აღჭურვოთ მომავალი საერო საბჭო უფლებებით – კრიფოს ნებაყოფიური გადასახადი და აიღოს სესხი საქართველოს საქმის დასაცავად“ (ვადაჭკორია, 1998: 69).

1917 წლის 28 ნოემბერს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომაზე სხვადასხვა საქმეების გასაძღვლად დაარსდა სპეციალური კომისიები. მათ შორის შეიქმნა საფინანსო კომისია. 1917 წლის 3 დეკემბერს აღმასრულებელი კომიტეტის შემადგენლობიდან კომისიების გამგეები დაინიშნენ.

საფინანსო კომისიის გამგედ დაინიშნა კ. მესხი. საფინანსო კომისიაში შევიდნენ შემდეგი წევრები: კ. კანდელაკი, პ. ქავთარაძე, ი. ლორთქიფანიძე, თ. ლლონტი, კ. ასათიანი.

მნიშვნელოვანია ეროვნული საბჭოს კრებებზე განხილული საკითხები, გზების ძიება ეროვნული საბჭოს წევრების მიერ, თუ რა პრინციპით უნდა მომხდარიყო ახლად დაარსებული ეროვნული საბჭოს დაფინანსება.

საქართველოს ეროვნული საბჭოს მე-8 კრებაზე, რომელიც გაიმართა 1918 წლის 11 თებერვალს, განიხილეს საკითხი „ერთი მილიონი სესხის“ შესახებ. კრებამ მიიღო რეზოლუცია: „ა) მიეცეს აღმასრულებელ კომიტეტს ნება – აიღოს ბანკებიდან ნახევარმილიონის სესხი ვექსილებით ეროვნული საბჭოს სახელით; ბ) დაევალოს საფინანსო სექციას წარმოუდგინოს საბჭოს გეგმა საფინანსო ზომების და ოპერაციების შესახებ ეროვნულ საბჭოს ნიუთიერ სახსრების გამოსარკვეველად“ (სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 3: 76).

1918 წლის 27 თებერვალს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომაზე განსახილველი საგნის ერთ-ერთი საკითხი შეეხებოდა ეროვნული საბჭოს ფინანსურ გაძლიერებას. სხდომამ მიიღო გადაწყვეტილება: „ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სახელით მოწვეულ იქნეს მოქალაქეთა დიდი კრება ახალ კლუბის დარბაზში ფინანსურ საკითხის განსახილველად და წყაროების გამოსაძიებლად“ (სცსსა, ფ. 1836, აღ.1, საქმე 2: 48).

1918 წლის 2 მარტის ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომის ჟურნალიდან ვგებულობთ, თუ როგორ მდგომარეობაში იმყოფებოდა იმ დროს ეროვნული საბჭო ფინანსური მდგომარეობის მიხედვით. კითხვა დაისვა იმის შესახებ, როგორ გაძლიერებულიყო ეროვნული საბჭო ფინანსურად. ამავე სხდომის განსახილველ საგანში ვკითხულობთ: „მეტად მცირეა მისი თანხა და შემოწირულობაც ძალიან მცირე შემოდის“. ამავე სხდომაზე გადაწყდა, მოწვეულ იქნას კომიტეტის სხდომა ფინანსური სექციის სხვა წარმომადგენელთან ერთად ფინანსური მდგომარეობის გამოსარკვევად – 13 მარტს დილის 10 სთ-ზე (სცსსა, ფ.1836, აღ. 1, საქმე 2: 45).

1918 წლის 13 მარტს გაიმართა აღმასრულებელი საბჭოს სხდომა. სხდომას დაესწრნენ: ნ. ჟორდანი, კ. მესხი, პ. საყვარელიძე, გრ. რცხილაძე, ა. ასათიანი, ნ. ქარცივაძე, ი. მაჭავარიანი, გ.

ვეშაპელი, გ. ლასხიშვილი. სხდომას თავმჯდომარეობდა ნ. ჟორდანიას. სხდომაზე თავმჯდომარემ დამსწრეთ გააცნო ეროვნული საბჭოს უნუგემო მდგომარეობა და აღნიშნა: „ჩვენი ქვეყნის დღევანდელი გაჭირვებული ყოფა კი მოითხოვს, რომ ყველა ჩვენგანმა გაიღოს თავისი წვლილი, აღმოუჩინოს ნივთიერი დახმარება სამშობლოს. ქართულ ვაჭარ-მრეწველთა ჯერ მოვთხოვთ, თავის ნებით შეასრულონ მოქალაქური მოვალეობა, თუ არა და ჩვენც სხვა საშუალებას მივმართავთ ფულის გადასახდელად“ (სცსსა, ფ. 1836, საქმე 2: 49). სხდომიდან ირკვევა, რომ ქართველ ვაჭარ-მრეწველთა კავშირის შექმნა ახალი დაწყებული ყოფილა, ამიტომ არ იყო გამორკვეული მთელი საქართველოს სხვადასხვა დარგის ვაჭრების რაოდენობა. სწორედ ამიტომაც იყო გართულებული მათთან დაკავშირება. ამ სხდომიდანვე ვიგებთ, რომ „ჯერ-ჯერობით კი თბილისის ვაჭრებზე გაწერილია 376 000 მანეთი, ეს თანხა სულ მცირეა ჩვენი ქვეყნის საჭიროების მიხედვით, როცა მარტო ბათუმის ვაჭრებმა გაიწერეს 5 მილიონი მანეთი“ (სცსსა, ფ. 1836, საქმე 2: 49). თუ რა შედეგით წარიმართა ქართველ ვაჭართა და მრეწველთა მიერ ეროვნული საბჭოს სასარგებლოდ დავალების შესრულება, ერთ-ერთი საარქივო მასალიდან ეფინება ნათელი. საგულისხმოა, რომ მასალა 1918 წლის 17 აპრილით არის დათარიღებული. ქართველ ვაჭართა და მრეწველთა დროებითი საბჭო საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელ კომიტეტს მიმართავს: „თანახმად ეროვნული საბჭოს დავალებისა, თბილისის ქართველ ვაჭართა და მრეწველთა დროებითა საბჭომ, ყველა ქართველ ვაჭარ მრეწველზე ქონებისა და შემოსავლის კვალობაზე გააწერა ფული ეროვნულ საბჭოს სასარგებლოდ და სათანადო უწყებებიც დაუგზავნა. მიუხ. იმისა, რომ უწყებებით დაგზავნილი აქვს 700 კაცს, ფული მხოლოდ 134 აქვს შემოტანილი. ამისთვის დროებითი საბჭო კვირას 12 მაისს (ახალი სტილით) ქართული კლუბის დარბაზში იწვევს თბილისის ქართველ ვაჭართა და მრეწველთა კრებას, რომელზედაც გთხოვთ გამოგზავნოთ ერთ-ერთი აღმასრულებელი კომიტეტის წევრი“ (სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 12: 35).

აღმასრულებელი კომიტეტის ერთ-ერთ სხდომაზე მოწვეულმა რ. დათეშიძემ დააყენა საკითხი საფინანსო სექციის რეორგანიზაციის შესახებ. აზრთა გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ გამოითქვა მოსაზრება, რომ სექციის ხელმძღვანელად დანიშნულიყო კონსტანტინე კანდელაკი, მის თანამშრომლებად კი იასონ ლორთქიფანიძე და რაჟდენ დათეშიძე. „გამოითქვა აზრი, რომ რადგან

საჭიროა ფონდი ჰქონდეს საბჭოს, ახალს სექციას დაევალოს დაუყოვნებლივ შეკრიბოს ფული. საფინანსო სექციას დაეკვემდებაროს როგორც ფინანსური ნაწილი საბჭოსი აგრეთვე ქონების სექციის ფინანსური მხარე (სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 2: 50). სხდომაზე გადაწყდა: „საფინანსო სექციის პრეზიდიუმის წევრებად არჩეულ იქნენ: კ. კანდელაკი, ი. ლორთქიფანიძე და რ. დათეშიძე, რომელთაც დაევალათ სექციის გაძღოლა“ (სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 2: 51). 1918 წლის 18 მარტს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომამ მოისმინა ნ. ჟორდანიას მოხსენება ეროვნული საჭიროებისათვის სესხის აღების შესახებ მიმდინარე ხარჯების დასაფარავად. ნ. ჟორდანიას წინადადება სესხის აღების შესახებ კომიტეტმა დაადასტურა (სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 2: 53). ამავე სხდომაზე ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელმა კომიტეტმა მოისმინა საფინანსო სექციის მოხსენება. აღინიშნა, რომ სექციის თავმჯდომარეს კონსტანტინე კანდელაკს და მის ამხანაგებს (მოადგილეებს): იას. ლორთქიფანიძეს და რ. დათეშიძეს მისცემოდათ უფლება მოეწვიათ საფინანსო სექციაში „გარეშე პირნი“. აღინიშნა, რომ საფინანსო სექცია უნდა გაძღოლოდა საბჭოს საფინანსო საქმეებს. ასევე დაისვა საკითხი, რომ სექციის პრეზიდიუმს მიეცეს უფლება საქართველოს ეროვნული საბჭოს სახელით მიიღოს ფული ყოველგვარ საკრედიტო, საზოგადო, კერძო დაწესებულებათა და პირთაგან. ასეთ შემთხვევაში პრეზიდიუმს შეეძლოს ხელის მოწერა მიანდოს ორ თავის წევრს, ან ერთს წევრს პრეზიდიუმის საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის წევრს პ. საყვარელიძესთან ერთად. საფინანსო კომისიის პრეზიდიუმის წევრს უფლება ჰქონდეს დაესწროს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომებს სათათბირო ხმით“ (სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 2: 53).

1918 წლის 23 მარტს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი მიმართავს ახალ (ქართულ) კლუბის მამასახლისთა საბჭოს, „ვინაიდან სამშობლოს დღევანდელ გაჭირვებულს მდგომარეობაში ეროვნულ საბჭოს დიდი ძალი ხარჯები აწევს და ყველა ქართული დაწესებულება, თუ კერძო პირი მოვალეა უდიდესი ნივთიერი დახმარება გაუწიოს ეროვნულ საბჭოს, რათა მან შეძლოს პირნათლად შეასრულოს ქართველი ხალხის წინაშე თავისი მძიმე მოვალეობა, ამიტომ ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი სთხოვს მამასახლისთა საბჭოს, ქართულ კლუბის წარსულ (1917) წლის წმინდა მოგება მთლად

გადასდოს ეროვნულ საბჭოს სასარგებლოდ“ (სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 12: 119).

ასევე, 1918 წლის 23 მარტით თარიღდება საარქივო მასალა „სრულიად საქართველოს ეროვნული საბჭოს პრეზიდიუმს რუსეთის ფრონტების ქართველ მხედართა კომიტეტის მოხსენება“, სადაც წარმოდგენილია სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთან ერთად რუსეთში მცხოვრებ ქართველებზე ხარჯის გაწევის საკითხი ეროვნული საბჭოს სასარგებლოდ. საარქივო დოკუმენტში ვკითხულობთ: „რუსეთში მყოფ ქართველებს ხარჯი, სავალდებულო, შეეწეროთ თუნდაც 10-15 პროცენტი...“, ხოლო ამავე საარქივო მასალიდან ირკვევა, რომ თვით ქართველ მხედართა კომიტეტმა ეროვნულ საბჭოს გადასცა 5220 მან. და 39 კაპ. მოხსენებას ხელს აწერს რუსეთის ფრონტების კომიტეტის თავმჯდომარე მიხეილ იმხნელი და მდივანი ი. დარჩია (სცსსა, ფ. 1823, აღ. 2, საქმე 1: 102).

საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი „მოსკოველ ქართველთა საბჭოს“ მიმართავს: „ვინაიდან ჩვენი სამშობლო განიცდის უკიდურეს გასაჭირს ჟამს, ამიტომ ყველა საქართველოს შვილი მოვალეა ზნეობრივის გარდა ნივთიერი დახმარება გაუწიოს თავის მამულს, ამიტომ კომიტეტი გთხოვთ იზრუნოთ იმის შესახებაც, რომ მთავარს საბჭოს ნივთიერი დახმარება აღმოუჩინონ როგორც მოსკოველმა, აგრეთვე რუსეთში მყოფმა ქართველებმა; ამის და მიხედვით მოსკოვის საბჭომ უნდა იკისროს ფულის მოკრეფა და მის თბილისში მთავარს საბჭოს სახელობაზე გამოგზავნა. აღმასრულებელი კომიტეტი დარწმუნებულია, რომ მოსკოველ ქართველთა საბჭო მხნედ შეუდგება ამ მძიმე რთულს საქმეს სამშობლოს კეთილდღეობის გულისთვის“ (სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 12: 82).

მნიშვნელოვანია საარქივო მასალაში დაცული ცნობა, რომელიც ეროვნული საბჭოს ფონდის გაძლიერებისთვის სხვა საჭირო ღონისძიებას შეეხება. დოკუმენტში, რომელიც 1918 წლის 30 მარტით თარიღდება, ვკითხულობთ საქართველოს ეროვნული საბჭოს დადგენილებას: „ეროვნული საბჭოს საფინანსო სექციამ პოლიტიკურ პარტიათა და საზოგადო ორგანიზაციათა წარმომადგენელთა თანდასწრებით და მონაწილეობით განიხილა საკითხი საბჭოს ფონდის გაძლიერებისათვის საჭირო ღონისძიებების შესახებ და ერთხმად დაადგინა: ყველა საზოგადო და სახელმწიფო დაწესებულებათა მომსახურე პირთ

თვიურად მარტიდან დაწყებული დაეჭიროს ხვედრი ჯამაგირიდან არა ნაკლებ 1 %-სა. თითოეულ დაწესებულების გამგეს ან რწმუნებულს მიეცემა ეროვნული საბჭოს ბეჭედდასმული ფულის შესაკრები ფურცელი. დაწესებულების გამგე შეკრებილ ფულს ჩააბარებს ეროვნულ საბჭოს წარმომადგენელს ვისგანაც ფურცელს მიიღებს. გაუწყებთ რა ამას, გთხოვთ გამოგზავნოთ თქვენი დაწესებულების წარმომადგენელი ოთხშაბათს 4 აპრილს, საღამოს 6 საათზე ეროვნული საბჭოს დარბაზში (ფრელინის ქუჩა 11)“ (სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 10: 1).

დასკვნა. ეროვნული საბჭო და მისი აღმასრულებელი კომიტეტი ყველა ღონეს ხმარობდა, რათა ეროვნულ ყრილობაზე მიღებული დავალებები შეესრულებინა და ერის წინაშე მდგარი პრობლემები შეძლებისდაგვარად გადაეჭრა. ეროვნულ ყრილობაზე მას გადაეცა პირველი ქართული ეროვნული ფონდი თავადაზნაურთა ქონების სახით, თუმცა ეს ქონებრივი სიმდიდრე არასაკმარისი აღმოჩნდა. სწორედ ამიტომ ეროვნული საბჭო და საფინანსო კომისია ყველა ღონეს ხმარობდა ეროვნული საბჭოს დაფინანსების საკითხი მოეგვარებინა. ამისათვის ტარდებოდა შემდეგი ღონისძიებები: ფულის შეგროვება კერძო პირთაგან და დაწესებულებათაგან, ფონდის დაარსება, შემოწირულობანი. ამასთან ერთად ეროვნული საბჭო დაფინანსების საკითხის მოსაწესრიგებლად, მიმდინარე ხარჯების დასაფარავად სესხის აღებასაც მიმართავდა. ეროვნული საბჭოს ფონდის გაძლიერებისათვის კი ბოლოს ეროვნულმა საბჭომ გამოიტანა დადგენილება – ყველა საზოგადო და სახელმწიფო დაწესებულებათა მომსახურე პირთ ჯამაგირიდან უნდა დაკავებოდეთ ყოველთვიურად 1 %.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

სცსსა, ფ.1823, აღ. 2, საქმე 1.
სცსსა, ფ.1836, აღ. 1, საქმე 2.
სცსსა, ფ.1836, აღ. 1, საქმე 10.
სცსსა, ფ. 1836, აღ. 1, საქმე 12.
სცსსა, ფ.1836, აღ. 1, საქმე 149.
ბენდიანიშვილი, 2001 – ბენდიანიშვილი აღ., საქართველოს პირველი რესპუბლიკა, თბ., 2001.
ვადაჭკორია, 1998 – ვადაჭკორია შ., პოლიტიკური პარტიები და საქართველოს პირველი ეროვნული ყრილობა (1917).

ბესიკის ელჩობის საკითხისათვის ირანში

მოკლე შინაარსი

XVIII საუკუნის 70-იან წლების მეორე ნახევარში მდგომარეობა ირან-ოსმალეთს შორის უკიდურესად დაიძაბა. ოსმალეთთან ომის წინ ქერიმ-ხანისათვის მეტად ძვირფასი უნდა ყოფილიყო ერეკლეს პოზიცია. ერეკლე II ირანის ბატონობისაგან ქართლ-კახეთის ფორმალურ გათავისუფლებას დიდი ხანია დაჟინებით ცდილობდა. მეფე განსაკუთრებით უნდობლად უყურებდა ქერიმ-ხანს, რომელიც თავისთან დიდი პატივით ინახავდა ქართლის ტახტის მამიებელს, რუსეთიდან „გამოპარულ“ ალექსანდრე ბაქარის ძეს. ერეკლე II-ს წყალობა და სიყვარულის სიტყვები ხონთქრისგან მიუვიდა. საბოლოოდ ერეკლემ ოსმალეთის მხარე დაიჭირა და მასთან ხელშეკრულებაც გააფორმა, რომელიც სამწუხაროდ, ჩვენთვის უცნობია.

როგორც ჩანს, ქართლ-კახეთ-ოსმალეთის ხელშეკრულება სოლომონ მეფემ თავის საწინააღმდეგოდ მიიჩნია და ირანში დიპლომატიური მისიით ბესარიონ გაბაშვილი გაგზავნა. მისი მიზანი იყო ალექსანდრე ბატონიშვილის იმერეთში ჩამოყვანა, ქართლში აჯანყების ორგანიზება, ერეკლეს ტახტიდან ჩამოგდება და ალექსანდრე ბაქარისძის გამეფება, მაგრამ ერეკლე II-ის მოქნილმა და შორსმჭვრეტელმა პოლიტიკამ ქართლ-კახეთის სამეფოს თავიდან ააცილა კარსმომდგარი საშიშროება.

Roman Gogolauri

ON THE ISSUE - BESIKI, AMBASSADOR OF IRAN

Abstract

The relationship between Iran and the Ottoman Empire became increasingly tense in the second half of the 70s of the XVIII century. The position of King Erekle II should have been very valuable for Kerim-Khan before the war with the Ottoman Empire. Erekle II constantly tried to liberate Kartl-Kakheti from Iran's domination. King didn't trust Kerim-Khan who with great honor took care of Alexander Bakarisdze – a seeker of the throne of Kartli who had “escaped” from Russia. Khontkari (Sultan) sent his mercy and words of love to the king. Eventually King Erekle II supported Ottomans and even signed an agreement with them. Unfortunately, the agreement isn't known to us.

It seems that King Solomon considered the Treaty of Kartl-Kakheti and the Ottoman Empire against himself and sent Bessarion Gabashvili to Iran with diplomatic mission.

His goal was to bring Prince Alexander to Imereti, to organize the rebellion in Kartli, to dethrone Erekle II and crown Alexander Bakarisdze. But with the help of flexible policy of King Erekle II, Kartl-Kakheti Kingdom was averted from impending danger.

საკვანძო სიტყვები: ერეკლე II, სოლომონ I, ალექსანდრე ბაქარისძე, ქართლ-კახეთი, ოსმალეთი, ირანი, ქერიმ-ხანი, სულთანი, ვეკილი, სულეიმან ფაშა.

Key words: Erekle II, Solomon I, Alexander Bakarisdze, Kartl-Kakheti, the Ottoman Empire, Iran, Kerim-Khan, Sultan, lawyer, Suleiman Pasha.

შესავალი. სამეცნიერო ლიტერატურაში ბესიკის ირანში ელჩობას მრავალი გამოკვლევა და სტატია მიეძღვნა. ავტორთა შორის შეიძლება დავასახელოთ: ზ. ჭიჭინაძე, მ. ჯანაშვილი, ალ. ბარამიძე, მ. ბურჯანაძე, ს. გორგაძე, გ. ლეონიძე, ს. ცაიშვილი და სხვანი, მაგრამ ამ მხრივ დიდია პროფ. ვ. მაჭარაძის დამსახურება, რომელმაც ამ თემას სპეციალური მონოგრაფია მიუძღვნა (მაჭარაძე, 1968). მიუხედავად ზემოაღნიშნულ ავტორთა დამსახურებისა, მათ შრომებში არსებობს სადავო საკითხები, რომლებიც დაზუსტებას მოითხოვს.

მსჯელობა. წინამდებარე სტატიაში ჩვენი მიზანია ავხსნათ და დავაზუსტოთ ბესიკის ირანში ელჩობის მიზანი და ამოცანები.

საკითხის ისტორიოგრაფია კი ასეთია: 1885 წელს მას შეეხო ზ. ჭიჭინაძე, 1912 წელს – ს. გორგაძე, 1931 წელს ალ. ბარამიძე, 1942 წელს გ. ლეონიძე, ცოტა მოგვიანებით, 1962 წელს ს. ცაიშვილი.

ყველა ზემოხსენებული ავტორის ჩამოყალიბებული თვალსაზრისით, ბესიკი ირანს გაუგზავნიათ ალექსანდრე ბატონიშვილის ჩამოსაყვანად და ერეკლეს ტახტიდან ჩამოსაგდებად. თუმცა ამ თვალსაზრისის აშკარა გამოთქმისაგან ზოგიერთი ავტორი თავს იკავებს, სიფრთხილეს იჩენს, მაგრამ მისი კრიტიკა არავის უცდია (მაჭარაძე, 1968: 29). პოეტის ირანში ელჩობის შესახებ მეცნიერების განკარგულებაში არც ერთი დოკუმენტი არ იყო, გარდა პოეტის ირანს ელჩობის უთარილო მოგონების ნაწიკვებისა, რომელიც 1921 წელს აღმოაჩინა გ. ლეონიძემ, მაგრამ იქ მხოლოდ ელჩობის მარშრუტია ნაჩვენები,

ირანს გამგზავრების ამოცანის შესახებ კი პოეტი არაფერს გვამცნობს.

1962 წელს ასტრახანისა და მოსკოვის სახელმწიფო არქივებში პროფ. ვ. მაჭარაძეს მის მიერ აღმოჩენილმა მასალებმა საშუალება მისცა შემდეგი დასკვნები გაეკეთებინა: 1) 1778 წლის ზაფხულში თურქეთის მთავრობამ ანატოლიაში ჯარების თავმოყრა დაიწყო, რის შედეგად მათი იმერეთში შეჭრის საფრთხე შეიქმნა ურჩი ვასალის (იმერეთის მეფის) დასასჯელად, რათა იმერეთის სამეფოზე თურქეთის ბატონობა აღდგენილიყო. იმერეთის მეფემ, მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან აცილებისა და ქვეყნის გადარჩენის მიზნით, ირანში საგანგებო ელჩი გაგზავნა, რათა ირან-თურქეთის წინააღმდეგობით ესარგებლა და იმერეთისათვის დარტყმა თავიდან აეცილებინა.

მიუხედავად ზემოაღნიშნული მკვლევრის მიმართ ჩვენი უღრმესი პატივისცემისა, მთლიანად ვერ გავიზიარებთ მის მოსაზრებას შემდეგი გარემოებების გამო. ქვემოთ სწორედ ამაზე გვექნება საუბარი.

XVIII საუკუნის 70-იანი წლების მეორე ნახევარში მდგომარეობა გართულდა. ირან-ოსმალეთს შორის დამოკიდებულება გამწვავდა. 1776 წელს 13 თვის ალყის შემდეგ, ირანის ჯარებმა ხელთ იგდეს დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობის მქონე სავაჭრო ქალაქი ბასრა და საფრთხე შეუქმნეს ბაღდადს. რუსეთთან ომში დამარცხებული თურქეთი ფინანსურ სიძნელეებს განიცდიდა, მოშლილი მეურნეობა რუსეთის სასარგებლო კონტრიბუციის დაფარვას ვერ აუდიოდა. ყირიმის საკითხის გამო რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობა უკიდურესად დაძაბული იყო.

ერეკლე ირანის ბატონობისაგან ქართლ-კახეთის ფორმალურ განთავისუფლებას დიდი ხანია დაჟინებით ცდილობდა, მაგრამ საამისო შემთხვევა მას აქამდე არ ეძლეოდა. მეფე განსაკუთრებით უნდობლად უყურებდა ქერიმ-ხანს. საამისოდ საკმარისი მიზეზიც ჰქონდა – ირანის ვეჭილი თავისთან დიდი პატივით ინახავდა ქართლის ტახტის მაძიებელს, რუსეთიდან „გამოპარულ“ ალექსანდრე ბაქარის ძეს.

რაც შეეხება სოლომონ I, იგი გარკვეულ დრომდე ირან-თურქეთის კონფლიქტისაგან განზე გადგა.

ოსმალეთთან ომის წინ ქერიმ-ხანისათვის მეტად ძვირფასი უნდა ყოფილიყო ერეკლეს პოზიცია. ირანის ვეჭილმა ერეკლეს დიდი საჩუქრები გამოუგზავნა და „წყალობა-სიყვარულის სიტყვა“ შემოუთვალა 1777 წლის 24 ივლისს. ამაზე ცოტა ადრე,

მარტში, ქართლ-კახეთის მეფეს ძვირფასი საჩუქრები. წყალობა და სიყვარულის სიტყვები ხონთქრისგანაც მოუვიდა. ერეკლემ საქმის ვითარება აწონ-დაწონა და ოსმალეთისათვის მხარის დაჭერა გადაწყვიტა. აკად ნ. ბერძენიშვილი ამას შემდეგით ხსნის: ერეკლეს იმედი ჰქონდა, რომ ოსმალეთი ირანს დაამარცხებდა. ირან-ოსმალეთს შორის მომავალ საზავო ხელშეკრულებაში შეტანილი იქნებოდა ცალკე მუხლი, რომელშიც ირანი სამუდამოდ უარს იტყოდა ქართლ-კახეთზე, რაც ცოტა არ იყოს საეჭვოდ გვეჩვენება.

ასევე, საკამათოდ გვეჩვენება ის აზრიც, რომ ერეკლე შეეცადა ოსმალეთის დახმარებით მოეპოვებინა ის, რის მოპოვებასაც რუსეთის შემწევობით არაერთგზის უნაყოფოდ ცდილობდა.

1778 წლის 23 მაისს ერეკლეს ოსმალეთის ხონთქრისაგან ძვირფასი საჩუქრები და ელჩი მოუვიდა, შეთანხმება შედგა. ამიერიდან ქართლ-კახეთი ოსმალეთის მოკავშირედ ითვლებოდა (ბერძენიშვილი, 1973: 408).

გასაზიარებელია XIX საუკუნის თურქი ისტორიკოსის ჯედეთ ფაშას მოსაზრება ამ საკითხთან დაკავშირებით: „ხელშეკრულების თანახმად, ერეკლე კისრულობდა, რომ ხელი შეუშალოს ახერბაიჯანის ხანების კავშირს ირანის შაჰთან - ქერიმ ხანთან“ (კაკაბაძე, 1991: 21).

იქვე განაგრძობს, რომ „მისი დიდებულობა ფადიშაჰისაგან მას (ერეკლეს - რ.გ.) მიეცემა ერთგვარი შესაძლებლობა თავისი ძალისა და ძლიერების უზრუნველსაყოფად“ (ირანის წინააღმდეგ - რ.გ.) (კაკაბაძე, 1991: 21).

მკვლევარი მ. სამსონაძე ამ ფრაზაში თურქეთის მხრიდან ერეკლეს მიერ იმერეთის შეერთების დასტურს გულისხმობს. როგორც ჩანს, აღნიშნულ შეთანხმებაში იმერეთის მეფემ თავისი საწინააღმდეგო აქცია გატვირტა. იგი სამკედრო-სასიციოცხოლო ბრძოლისათვის განეწყო (სამსონაძე, 203: 5).

მართალია, ხელშეკრულება საიდუმლო იყო, მაგრამ საკითხის ირგვლივ არსებული დამატებითი წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის გაცნობამ იმ დასკვნამდე მიგვიყვანა, რომ ერეკლე მეორესა და სულთანს შორის აღნიშნული ხელშეკრულება პარიტეტულ საწყისებზე დაიდო, რომელიც მიმართული უნდა ყოფილიყო როგორც ირანის, ასევე რუსეთის წინააღმდეგ, ვინაიდან ამ შემთხვევაში ირანი და რუსეთი ერთგვარ მოკავშირეებსაც კი წარმოადგენდნენ ერეკლეს წინააღმდეგ. ამის თქმის საშუალებას გვაძლევს ალექსანდრე ბაქარის

ძის „მოღვაწეობა“ რუსეთსა და ირანში, რომლის მიზანს ქართლის ტახტის დაკავება წარმოადგენდა. ტახტის დაკარგვის შიშმა კი ერეკლე აიძულა თურქეთთან მოკავშირე და პარტნიორი ეძია რუსეთ-ირანის ტანდემის წინააღმდეგ. ამ დროისათვის კი ქართლის ტახტის მაძიებელი და რუსეთიდან „აშეგბული“ ალექსანდრე ბატონიშვილი ირანში ქერიმ-ხანთან იმყოფებოდა.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ სოლომონ მეფის შიში უსაფუძვლო როდი იყო. თურქებმა 1778 წლის ბოლოს ანატოლიაში თავმოყრილი ჯარები მართლაც დაძრეს დასავლეთ კავკასიისა და ყირიმის მიმართულებით.

როგორც ჩანს, ქართლ-კახეთ-ოსმალეთის ხელშეკრულება სოლომონ მეფემ თავის საწინააღმდეგოდ მიიჩნია, ვინაიდან ქუჩუკ-კაინარჯის ზავის თანახმად იმერეთი კვლავ თურქეთის გავლენის სფეროში რჩებოდა. ამდენად, სოლომონი ირანთან კარგი ურთიერთობით დაინტერესებული უნდა ყოფილიყო, რაც შეეხება რუსეთს, თურქეთის გაღიზიანების შიშით 1775 წლიდან იმერეთთან ოფიციალურ ურთიერთობას გაუბრუნდა. სწორედ ამიტომ სოლომონმა თავისი ელჩი ბესიკი გაუზავნა ირანს ქერიმ-ხანთან, რომლის მიზანი უთუოდ ალექსანდრე ბაქარის ძის ჩამოყვანა იქნებოდა. აღნიშნულ საკითხს, მკვლევარი მიხეილ სამსონაძე კიდევ ერთხელ შეეხო 2012 წელს გამოცემულ საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოში, სადაც წერს: „სოლომონმა კარგად იცოდა ქართლ-კახეთისა და თურქეთის შეთანხმების შინაარსი, რაც როგორც ჩვენ გვგონია, იმაში მდგომარეობდა, რომ ერეკლე უარს ამბობდა ირანის ქვეშევრდომობაზე, აღიარებდა სულთანის უზენაესობას, კისრულობდა თავის სამფლობელოში არ დაეშვა რუსეთის ფეხის მოკიდება, სამაგიეროდ სულთნის კარი მას „უთმობდა“ თავის უფლებებს დასავლეთ საქართველოზე. ამგვარი „მსხვერპლი პორტას შექმლო უმტკივნეულოდ გაედო, რადგან ლიხთიმერეთი მისი გავლენიდან გამოსული იყო და მასზე უფლებების ფაქტობრივი აღდგენის პერსპექტივა თითქმის არ ჩანდა“ (საქართველოს ისტორია, 2012: 424), რაც ჩვენ საკამათოდ გვეჩვენება. გასათვალისწინებელია ერთი გარემოება, რომელსაც მკვლევარები გვერდს უვლიან. ეს გახლავთ ახალციხის ფაშის სულეიმანის ურთიერთობა ერეკლე II-სთან. თუ ოსმალ-ქართლ-კახეთის ხელშეკრულების დადების საწყის სტადიაზე სულეიმან ჯაყელი ამ მოლაპარაკებაში შუამავალი იყო, ახლა კი ხელშეკრულების

დადების შემდეგ ერეკლესა და სულეიმანს შორის ურთიერთობა გაცივდა, რაც იმაში გამოიხატა, რომ სულეიმანმა თავშესაფარი მისცა ირანიდან დაბრუნებულ ალექსანდრე ბატონიშვილს და თანაუგრძნობდა სოლომონთან ერთად ერეკლეს წინააღმდეგ ბრძოლაში. ბუნებრივად ისმის კითხვა: რამ მისცა სულეიმანს ამგვარი განწყობა ერეკლეს წინააღმდეგ, ის ხომ ოსმალეთის ხელდებულად ითვლებოდა და თავისი მფლობელის წინააღმდეგ ამგვარი დამოკიდებულება ამბოხებას ხომ არ ნიშნავდა? ეფიქრობთ, ხელშეკრულების შინაარსის დეტალები სულეიმან ფაშას უფრო უნდა სცოდნოდა, ვიდრე სოლომონ პირველს.

თუ სოლომონი ინსტიტუტურად ხვდებოდა ხელშეკრულების შინაარსს, მაშინ სულეიმანს დაწვრილებით უნდა გაეგო ხელშეკრულების არსი. სწორედ ამას უნდა გამოეწვია მისი დაპირისპირება ერეკლესთან. ჩანს, სულეიმან ჯაყელმა თავისი აგენტების საშუალებით კარგად გაიგო ქართლ-კახეთის და ოსმალეთის შეთანხმების შინაარსი, რაც, ჩვენი აზრით, იმაში მდგომარეობდა, რომ სულთანმა ერეკლეს უთმობდა ახალციხის საფაშოს. ერეკლეს ამ ტერიტორიის მიმართ პრეტენზია ჯერ კიდევ რუსეთ-ოსმალეთის 1768-1774 წლების ომის დროსაც გამოიხატა. გარდა ამისა, ახალციხის ფაშა ნომინალურად ცნობდა სულთნის უხენაესობას. ძირითადად, იგი დამოუკიდებლობას ინარჩუნებდა. ამგვარ პრეცედენტს ჯერ კიდევ ვახტანგ მეექვსის დროს ჰქონდა ადგილი, როდესაც სულთანმა ვახტანგს ირანის წინააღმდეგ ბრძოლის სანაცვლოდ მთელი საქართველოს ტერიტორიების ჩაბარებას ჰპირდებოდა (ბროსე, 1865: 5-6). რაც შეეხება მ. სამსონაძის განცხადებას, რომ ერეკლე აღიარებდა სულთნის უხენაესობას, ესეც გადაჭარბებულად მიგვაჩნია. რუსეთ-ოსმალეთის 1768-1774 წლების ომში ოსმალეთი სასტიკად დამარცხდა. მას დაეკისრა 4,5 მლნ მანეთის კონტრიბუციის გადახდა რუსეთის სასარგებლოდ. ამასთანავე, დაკარგა კონტროლი ყირიმზე, რომელიც ნეიტრალურ ზონად გამოცხადდა. ოსმალეთს სასიცოცხლოდ ესაჭიროებოდა ქართლ-კახეთთან კარგი ურთიერთობის დამყარება, რათა მომავალში კიდევ არ შემოეყვანათ რუსის ჯარი, რაც ოსმალეთს იძულებულს ხდიდა ქართლ-კახეთისათვის დაეთმო ახალციხის საფაშო და პარიტეტულ საწყისებზე დაედო ხელშეკრულება. მ. სამსონიძის კიდევ ერთ მოსაზრებას უნდა გაესვას ხაზი. მას მოყვანილი აქვს იესე ოსეს ძის ციტატა: „იყო დიდს მზადებაში და ჰყვა

ჯარი დაბარებულ ლეკისა, ოსისა, ქისტისა, ქართლისა, კახეთისა და არაფინ იცოდა, თუ სად ნებავს წასვლა და იყო დიდ საქმეში შესული...“ (ბარათაშვილი, 1983: 673). ეს 1778 წლის შემოდგომაზე მოხდა, როდესაც ბესიკ გაბაშვილი გაემგზავრა ირანში, მ. სამსონაძე ფიქრობს, რომ ეს ჯარი ერეკლეს იმერეთში შესატრელად ჰყავდა მობილიზებული. სინამდვილეში კი ერეკლემ ეს ჯარი იმავე წელს მისი გავლენის სფეროდან გამოსული განჯის ხანის დასასჯელად გამოიყენა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ალექსანდრე ბატონიშვილი ქართლის ტახტის მემკვიდრე და მაძიებელი იყო. ქართლის ტახტს კი იმუამად ერეკლე მეორე ფლობდა. რადგანაც ერეკლესა და ოსმალეთს შორის ხელშეკრულება სოლომონმა თავის საწინააღმდეგოდ მიიწინა, იგი სისხლხორცეულად დაინტერესებული იყო ქართლის ტახტისთვის ბრძოლაში ალექსანდრე ბატონიშვილისათვის დაეჭირა მხარი ერეკლეს წინააღმდეგ, ვინაიდან სოლომონი ერეკლეში ხელდავდა თავის მთავარ მოწინააღმდეგეს. შედეგმაც არ დააყოვნა. 1779 წლის სექტემბერში ალექსანდრე ბაქარის ძე იმერეთს მოვიდა. ალექსანდრეს ქართლში ჰყავდა მომხრეები, რომლებიც უკმაყოფილონი იყვნენ კახეთის ბაგრატიონების გაბატონებისა. მან სცადა ქართლში აჯანყების მოწყობა, მაგრამ დამარცხდა და ახალციხეში გაიქცა.

ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ პროფ. ვ. მაჭარაძის მოსაზრება ბესიკის ელჩობასთან დაკავშირებით, რომლის მიხედვით თითქოს ოსმალეთი ცდილობდა იმერეთზე ბატონობის აღდგენას, და მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით საგანგებო ელჩი გაგზავნა ირანში. ჩვენ აღნიშნულ მოსაზრებას ვერ გავიზიარებთ იმის გათვალისწინებით, რომ 1774 წლის ქუჩუკ-კაინარჯის ზავის 23-ე მუხლის თანახმად, დასავლეთ საქართველო მთლიანად ოსმალეთის გავლენის სფეროში რჩებოდა. ირანი ვერ ჩაერეოდა ოსმალეთის საშინაო საქმეებში, ვინაიდან 1639 წ. ზოხაბის ზავის თანახმად, ირანმა ცნო დასავლეთ საქართველო, მათ შორის იმერეთის სამეფო ოსმალეთის გავლენის სფეროდ. მეორეც, ანატოლიაში ჯარების თავმოყრა არ იშნავდა მაინცდამაინც იმერეთზე თავდასხმას. საქმე ისაა, რომ რუსეთის ზეწოლის შედეგად ქუჩუკ-კაინარჯის ზავით ყირიმი დამოუკიდებელ პოლიტიკურ ერთეულად გამოცხადდა. რაც მომავალში მის ანექსიას განაპირობებდა ამ უკანასკნელის მხრიდან (1783 წ. ყირიმი რუსეთმა შეიერთა). ყირიმელი თათრები კი არ ისვენებდნენ და აცხადებდნენ – ჩვენ ფადიშაჰის

(სულთნის) გარეშე ცხოვრება არ შეგვიძლიაო, რადგან გრძნობდნენ მოახლოებულ რუსულ საშიშროებას. ანატოლიაში თავმოყრილ ჯარებს კი დახმარება უნდა აღმოეჩინა ყირიმელი თათრებისათვის.

თუ ოსმალეთს ანატოლიაში თავმოყრილი ჯარების გადასროლა სურდა ბასრა-ბაღდადის მიმართულებით, ამის შესანიშნავი მომენტი მას მიეცა 1778 წლის გაზაფხულზე, როდესაც ქერიმ-ხანი გარდაიცვალა და ირანში არეულობა დაიწყო.

ქართლ-კახეთის მნიშვნელობა ოსმალეთისათვის და ის, თუ რამდენად იყო იძულებული ოსმალეთი ანგარიში გაეწია ერეკლე II-სთვის, იქიდანაც ჩანს, რომ დივან-ჰუმანიუმში წამოიჭრა საკითხი ერეკლესათვის და მისი ქვეშევრდომი მთავრებისათვის გაეგზავნათ ორ-ორი ათასი ცხენი და აღმასებთ შეიკული თითო ხანჯალი, მაგრამ საბოლოოდ უარი თქვეს ამ განზრახვაზე, ვინაიდან დარწმუნებულნი არ იყვნენ ერეკლე II-ის ლოიალობაში. თანხებისა და ხანჯლების მაგივრად ერეკლეს შეუთვალეს, რომ ოსმალეთს არავითარი მტრული განზრახვა არა აქვს საქართველოს მიმართ და არაფერს მოიმოქმედებს, თუკი საამისო საბაბს თვით ერეკლე არ მისცემსო (სტახივი, 1778: ფ.653; გვ. 483).

სოლომონმა თავისი ელჩობის ნამდვილი მიზნები რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენელს გაუმხილა, რაც რუსეთის ინტერესებს ემთხვეოდა. ეს ინტერესები კი მოითხოვდა, რომ არ დაეშვა ოსმალეთისა და ქართლ-კახეთის დაკავშირება, ამ კავშირის საწინააღმდეგო იარაღად როგორც სოლომონს, ასევე რუსეთს, ქართლის ტახტის პრეტენდენტი ალექსანდრე ბაქარისძე მიაჩნდა.

ჩვენ მიერ ზემოთ გამოთქმული ვარაუდის სასარგებლოდ ის ფაქტიც მეტყველებს, რომ რუსეთ-ოსმალეთის 1768-1774 წლების ომის დროს სამხრეთ საქართველოს ტერიტორიებზე პრეტენზია (აშკარად თუ ფარულად) სოლომონსაც ჰქონდა. ამასთანავე, ქართლ-კახეთ-ოსმალეთის ხელშეკრულების ჩვენეული ინტერპრეტაციით სოლომონს და სულეიმან ფაშას გაღიზიანების საფუძველი აშკარად ჰქონდათ, ვინაიდან ერთიც და მეორეც ერეკლეს საკუთარი ტერიტორიების მიმტაცებლად თვლიდნენ. რაც შეეხება სოლომონს, მისი შიშის ხარისხი უფრო მაღალი უნდა ყოფილიყო, ვინაიდან ერეკლე II ერთი მხრივ, მისი აზრით, იმერეთის მიწების მიმტაცებელი შეიძლებოდა გამხდარიყო, და,

მეორე მხრივ, მისი საპრეტენზიო ტერიტორიის, ისტორიული სამცხე-საათაბაგოს მფლობელად იყო აღიარებული.

დასკვნა. ამრიგად, ბესიკის ირანში დიპლომატიური მისიის მთავარი ამოცანა იყო აღიად-ხანთან მოლაპარაკება, ალექსანდრე ბატონიშვილის იმერეთში ჩამოყვანა, ქართლში აჯანყების ორგანიზება, ერეკლეს ტახტიდან ჩამოგდება და ალექსანდრე ბაქარის ძის გამეფება. ცხადია, ამისათვის ხელი უნდა შეეწყო გილანის ხანს და მის მიერ ორგანიზებულ დაღესტნელ ლეკთა რაზმებს. მაგრამ ერეკლე II-ის მოქნილმა და შორსმჭვრეტელმა პოლიტიკამ ქართლ-კახეთის სამეფოს თავიდან ააცილა კარსმომდგარი საშიშროება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი, 1983: იესე ბარათაშვილი ცხოვრება ანდერძი, ქართული პროზა, ტ V, თბ., 1983.
2. ბერძენიშვილი, 1973: ბერძენიშვილი ნ., საქართველოს ისტორიი საკითხები, ტ VI თბ., 1973.
3. ბროსე, 1861: Броссе М. Переписка Грузинских царей с Российскими государями, СПб, 1861.
4. კაკაბაძე, 1991: კაკაბაძე ს., კრწანისის ომი, თბ., 1991.
5. მაჭარაძე, 1968: მაჭარაძე ვ., ბესიკი დიპლომატიურ სარბიელზე, თბ., 1968.
6. სამსონაძე, 2003: სამსონაძე, მ. საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანების ცდები XVIII ს-ის II ნახევარში, საისტორიო აღმზნახი „კლიო“, № 19, თბ., 2003.
7. საქართველოს ისტორია, 2012: საქართველოს ისტორია უძველესი დროიდან XX ს-ის ბოლომდე. ტ. III, თბ., 2012.
8. სტახიევი, 1778 - АВПР, 1778-АВПР, ф. 653, Архив Стахиева, 1778.

**სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის ეროვნული ცნობიერების
შენარჩუნების საქმეში თეატრის როლის შესწავლისათვის
(XIX-XX საუკუნეთა მიჯნა)**

მოკლე შინაარსი

XIX საუკუნის მძაფრი რუსიფიკატორული პოლიტიკის პირობებში საქართველოში და განსაკუთრებით სამცხე-ჯავახეთში ადგილობრივი ქართველი მოსახლეობის ეროვნული გადაგვარების რეალური საფრთხე შეიქმნა. უმთავრესი საზრუნავი ქართველი ერის ეროვნული თვითშეგნების შენარჩუნება გახდა. ამიტომ, სხვა კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან ერთად დიდი მისია დაეკისრა ქართულ თეატრს.

ახალციხეში თეატრმა თავდაპირველად მოღვაწეობა დაიწყო 1870 წლიდან სცენის მოყვარულთა მიერ გამართული წარმოდგენების სახით, ხოლო თეატრი ოფიციალურად დაფუძნდა 1874 წელს, როცა მუდმივი თეატრალურ-დრამატული დასი ჩამოყალიბდა. პირველი წარმოდგენა იყო ზურაბ ანტონოვის „მე მინდა კენიანა გავხდე“. იმავე საუკუნის 80-იან წლებში თეატრი დაარსდა ახალქალაქშიც.

სამცხე-ჯავახეთში მოქმედ თეატრალური დასების მუშაობაში აქტიურად იყვნენ ჩართულნი როგორც ადგილობრივი ინტელიგენციის წარმომადგენლები, ასევე ამ კუთხეში მოღვაწე და თბილისიდან საგანგებოდ ჩამოსული ქართველი ინტელიგენციის ცნობილი წარმომადგენლები.

XIX საუკუნის 70-80-იანი წლებში ახალციხესა და ახალქალაქში დაფუძნებული თეატრები ქართველი კულტურის მძლავრ კერებად ჩამოყალიბდნენ. თავიანთი ფუნქციონირებით უდიდესი წვლილი შეიტანეს როგორც ადგილობრივი ქართველი მოსახლეობის კულტურულ დაწინაურებაში, ასევე ეროვნული თვითშეგნების შენარჩუნებაში. მათ მოსახლეობის კულტურულ დაწინაურებასთან ერთად პოლიტიკური დატვირთვაც ჰქონდათ.

Nato Kruashvili

**TO RESEARCH THE ROLE OF THEATRE FOR KEEPING THE
NATIONAL CONSCIOUSNESS OF SAMTSKHE – JAVAKHETI
POPULATION**

Abstract

In the XIX c. under the dramatic conditions of the policy of the Russian Empire the real danger of degeneration of national consciousness of Georgian

population was created in Georgia, and mostly in Samtskhe-Javakheti. Maintaining of national self - consciousness of Georgian people has become the main solicitude, that's why Georgian theatre together with some other cultural – educational institutions, took on itself a big mission.

The first amateur theatre has started in Akhaltsikhe since 1870. Later, in 1874 the theatre was officially founded, when a permanent theatrical troupe was formed. The first performance was “I want to become a princess” by Zurab Antonov. In the 80 s of the XIX c, the theatre was also established in Akhalkalaki.

The representatives of local intelligentsia as well as celebrities, who arrived from Tbilisi, were actively involved in the work of theatrical troupes that acted in Samtskhe-Javakheti.

Theatres, founded in Akhaltsikhe and Akhalkalaki in the 70 – 80 s, of the XIX c, turned into the strongest hotbeds and made a great contribution into the cultural promotion and presentation of national self – consciousness of the local Georgian population. Thus, they undertook not only cultural promotion of population, but also political burden.

საკვანძო სიტყვები: ქართული თეატრი, ახალციხე, სამცხე-ჯავახეთის თეატრები, მეცხრამეტე საუკუნე.

key words: Georgian theatre, Akhaltsikhe, Samtskhe-Javakheti's Theatres, XIX Century.

შესავალი. XIX საუკუნის საქართველოში მძაფრი რუსიფიკატორული პოლიტიკის პირობებში, როდესაც უმთავრესი საზღვარეზო გახდა ქართველი ერის ეროვნული თვითშეგნების შენარჩუნება-გადარჩენა, სხვა კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან ერთად დიდი მისია დაეკისრა ქართულ თეატრს. ცნობილი ქართველი დრამატურგისა და თეატრის ფუძემდებლის – გიორგი ერისთავის მოღვაწეობამ იმთავითვე ჰპოვა გამოსმაურება მთელ საქართველოში. ქართველ საზოგადოებას კარგად ესმოდა თეატრის მნიშვნელობა და მისი როლი ეროვნული თვითშეგნების გასაძლიერებლად. სამცხე-ჯავახეთში, შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, მესხი მოღვაწეები ხედავდნენ თეატრის დაფუძნების დიდ აუცილებლობას. მათ გაცნობიერებული ჰქონდათ მისი პოლიტიკური დანიშნულება და უდიდესი როლი ეროვნული კულტურის შემდგომ განვითარებაში და, ასევე, მიიჩნდათ, რომ ქართული თეატრის უშუალო მისია იყო ამ კუთხის ქართველი მოსახლეობისათვის ეროვნული ცნობიერების შენარჩუნება. „წარმოდგენა გზა და ხიდია საუკეთესო ცხოვრებისაკენ მიმართული და უკეთ რომ ვთქვათ სარკეა ცხოვრებისა, იგი ზედმიწევნით ახასიათებს

წარსულის ისტორიას და აწმყო თანამედროვე ცხოვრებას, რასაც უნდა ადევნებდეს თვალყურს ყოველი შეგნებული ადამიანი“ – წერდა მესხი განმანათლებელი კონსტანტინე გვარამაძე (გვარამაძე, 1904: № 4042).

სამცხე-ჯავახეთში თეატრის ისტორია XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან დაიწყო. ამ კუთხეში თეატრის დაფუძნების შესახებ პირველი ცნობები შემოგვინახა ქართულმა პრესამ. შემდგომ პერიოდში მესხეთის თეატრზე ყურადღება გაამახვილა კულტურისა და განათლების საკითხების მკვლევარმა დ. კოჟორიძემ. იგი მიუთითებდა: „1874 წელს ახალციხეში მანამდე არსებული მომღერალთა მცირე გუნდის ბაზაზე ადგილობრივი პატრიოტი ქართველების: დავით ყარსელიშვილის, მიხეილ დურგლიშვილის, სტეფანე მესხელის, თომა ფაფაზოვის, ეკატერინე ბეთანიშვილის, ეგგენია სვანელის, ანნა ღოდობერიძის, დების ანა და დარიკო გამცემლიძეების და სხვების ინიციატივითა და აქტიური მონაწილეობით ჩამოყალიბდა პირველი თეატრალურ-დრამატული დასი. მან ახალციხის ძველ ნაწილში – რაბათში დადგა პირველი წარმოდგენა – ზურაბ ანტონოვის „მე მინდა კნენა გავხდე“ (კოჟორიძე, 1986: 55). დ. კოჟორიძეს ახალციხეში თეატრის დაფუძნების ოფიციალურ თარიღად 1874 წელი მიაჩნდა. განსხვავებული მოსაზრება ჰქონდა ილია მაისურაძეს. იგი სამართლიანად შენიშნავდა: „ეს თარიღი ახალციხის საქველმოქმედო საზოგადოებასთან მუდმივი დრამატული დასის ოფიციალურად ჩამოყალიბების დროდ უნდა ჩაითვალოს და არა თეატრალური მოღვაწეობის დასაწყისად“ (მაისურაძე, 1974: №433).

უნდა აღინიშნოს, რომ 1870 წელს ახალციხეში ანნა მუსხელიშვილ-ღოდობერიძემ, ცნობილმა საზოგადო მოღვაწემ, დააფუძნა საქველმოქმედო საზოგადოება, რომლის უპირველესი მიზანი იყო, მის მიერ დაარსებული ქალთა უფასო სკოლის შენახვა. ამიტომ, საქველმოქმედო საზოგადოება ცდილობდა სკოლისათვის სხვადასხვა საშუალებებით მოეპოვებინა საჭირო სახსრები. ერთ-ერთ ღონისძიებას წარმოადგენდა სცენის მოყვარულთა მიერ წარმოდგენების გამართვა. აქედან გამომდინარე ილია მაისურაძე ფიქრობდა, რომ „ახალციხური წარმოდგენები, რაკი მათი შემოსავალი ქალთა სკოლისათვის იყო დანიშნული. ამ სკოლის დაარსების პირველ წლებშივე უნდა იღებდეს სათავეს – 1870-1872 წლებში“ (მაისურაძე, 1974: №433).

ზემოთქმულიდან ნათლად ჩანს, რომ მესხეთში თეატრმა მოღვაწეობა დაიწყო 1870 წელს, სცენის მოყვარულთა მიერ

გამართული წარმოდგენების სახით, ხოლო თეატრის დაფუძნების ოფიციალურ თარიღად უნდა ჩაითვალოს 1874 წელი, როცა ჩამოყალიბდა მუდმივი თეატრალურ-დრამატული დასი.

მეთოდი. წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზი, პრესის მასალების შედარებითი ანალიზი,

მსჯელობა. XIX საუკუნის დასასრულს ახალციხეში, ქალაქის ახალ ნაწილშიც, ჩამოყალიბდა თეატრალური დასი, რომელიც წარმოდგენებს საკრებულოს შენობაში მართავდა. მოძიებული მასალიდან ირკვევა, რომ ახალციხეში თეატრალური დასები სისტემატურად ვერ ფუნქციონირებდნენ, ხშირად იცვლებოდა მათი შემადგენლობაც. მაგალითად, ქალაქ ახალციხის ძველ ნაწილში – რაბათში თეატრალური დასის მეორედ ჩამოყალიბების მცდელობას ადგილი ჰქონდა XIX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში. იაკობ ლაზარაშვილის თაოსნობით შეიქმნა მოწაფეთა პატარა წრე, სადაც კითხულობდნენ რევოლუციურ წიგნებს და წაკითხულზე მსჯელობდნენ. შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ამ წრემ შეამზადა რაბათში თეატრალური დასის ჩამოყალიბების ნიადაგი. ამის შესახებ დეტალურ და ამასთანავე საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის დავით ყარსელიშვილი (ყარსელიშვილი, 1904: №434). როგორც მისი გადმოცემიდან ირკვევა, თომა ფაფაზოვის დახმარებით რაბათში ჩამოყალიბდა მომღერალთა გუნდი, რომელიც კონცერტებს მართავდა მოსახლეობისათვის 1890-1903 წლებში. პარალელურად დაიწყო ჯერ წვრილ-წვრილი სცენების და შემდეგ რთული წარმოდგენების დადგმაც. კერძოდ, 1891 წლის 2 თებერვალს პირველად მოამზადეს გიორგი ერისთავის პიესა „ძუნწი“. თავდაპირველად წარმოდგენებს დგამდნენ რაბათში, კათოლიკური ეკლესიის სკოლის შენობაში, ივანე გვარამაძის ხელშეწყობით.

ივანე გვარამაძეს, ცნობილ მესხ განმანათლებელს, კარგად ესმოდა თეატრალური წარმოდგენების მნიშვნელობა და აუცილებლობა ადგილობრივი ქართველებისათვის. მაშინ, როცა სკოლებში, ეკლესიებში და საერთოდ ყველგან იდევნებოდა ქართული ენა, თეატრი რჩებოდა ქართული სიტყვის გახმავანების და სულიერი საზრდოს მიღების ერთადერთ ადგილად. ამიტომაც იყო, რომ ადგილობრივი ხელისუფლების წინააღმდეგობის მიუხედავად ის იმთავითვე მხარში დაუდგა რაბათის სცენის მოყვარულებს. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით

ილია მაისურაძის ფონდში მივაკვლიეთ ალექსანდრე ხითარიშვილის მოგონებას (ჩაწერილია ილია მაისურაძის მიერ 1945 წელს სოფ. ვალეში).

ალექსანდრე ხითარიშვილი გადმოგვცემს, რომ რაბათში საეკლესიო სკოლის შენობის დარბაზში, ივანე გვარამაძის ხელშეწყობით, იმართებოდა შინაური წარმოდგენები, რის გამოც სომეხი ეროვნების ხალხმა დაასმინა ქალაქის თავთან. ქალაქის თავმა დაიბარა და ჰკითხა: „მე შენი მიკვირს. ეგ რა გაგიმართია შკოლაში, ტეატრია, სკოლაა, თუ საგდარიო? ა. ხითარიშვილს უპასუხია: „ეს ჩემი სახლია, მე ჩემ სახლში რასაც მინდა იმას ვიზამო. კიდევ ვილოცებ და კიდევ ვიხტუნავებო, თქვენ საქმე არ გაქვთო, როცა ქალაქის თავმა ველარაფერი აწამა, ადგა მღვდელი გამოიარა და წამოვიდა“ (ხითარიშვილი, 1915: №88).

ადგილობრივი მოსახლეობა ძალზედ დიდ ინტერესს იჩენდა თეატრისადმი. იმდენად, რომ ეკლესიის შენობა ველარ იტევდა მოზღვავებულ მაცურებელს, საჭირო გახდა ბინის შეცვლა. ამიტომ, თეატრმა რამდენჯერმე შეიცვალა ადგილსამყოფელი. სხვადასხვა დროს თეატრი ფუნქციონირებდა სპირიდონ ხმალიაძის, შემდეგ კი ეგნატე მიქელაძის ბინაში. დავით ყარსელიშვილის ცნობით რაბათის თეატრალურ დასს რთულ პირობებში უწევდა მოღვაწეობა: „სცენა იყო პრიმიტიული, სცენისათვის საჭირო ავეჯი და მოწყობილობა თითოეულ ჩვენთაგანს მოჰქონდა თავისი სახლიდან და ვთხოულობდით მოსახლეობაში. საჭირო ტანსაცმელსაც ასევე ვთხოულობდით. ეპოლეტებს, ორდენებსა სხვა ასეთი საჭირო მორთულობას ვაკეთებდით კარდონისაგან. წარმოდგენისათვის საჭირო იყო პოლიციისაგან ნებართვა. რასაც ასე დაუბრკოლებლივ არ გვაძლევდა და ხშირად გვისდებოდა ხოლმე ავტორიტეტული პირის დახმარებით მიღება“. მისი გადმოცემით აფიშებს ხან ტიპოგრაფიაში ბეჭდავენ, ხან ხელით წერდნენ და აფორმებდნენ. მისივე ცნობით, რაბათის დასი დროგამოშვებით წარმოდგენებს მართავდა ქალაქის ახალ ნაწილშიც – სომხური ეკლესიის სკოლის შენობაში, რადგან ქართველი ინტელიგენციის დიდი ნაწილი ახალ ნაწილში ცხოვრობდა და სწორედ მათი მოთხოვნის გამო იდგმებოდა წარმოდგენები ახალ ნაწილში.

ახალციხეში სცენის მოყვარულნი იყვნენ საზოგადოების წარმომადგენლები, რომელთაც თეატრალური განათლება არ ჰქონდათ. ამიტომაც იყო, რომ დავით ყარსელიშვილი თავის

მოგონებებში გულწრფელად მიუთითებდა იმ ნაკლოვანებებზეც, რომელიც რაბათის დასს გააჩნდა: „პროფესიონალური თეატრის მცოდნე პირი არ გვყავდა, რომ ჩვენთვის ეხელმძღვანელა. ჩვენ გამოუცდელნი ვიყავით ამ საქმეში, ჩვენ კი გვინდოდა რომ ამ კულტურულ საქმეს მეტად მოეკიდა ფეხი მესხეთში“. როგორც ჩანს, ისინი არა მარტო ხედავდნენ თავიანთ ნაკლს, არამედ ცდილობდნენ შეძლებისდაგვარ მათ დაძლევას: „სწორედ ამიტომაც გადავწყვიტეთ გაგვეგზავნა თბილისის თეატრში საკვალიფიკაციოდ გრიგოლ გამცემლიძე. ის რამდენიმე თვით გავგზავნეთ თეატრში.“ მსახიობებს ბოლომდე ჰქონდათ გააზრებული თეატრის დანიშნულება და მაყურებლის მიმართ გრძნობდნენ დიდ პასუხისმგებლობას. ზემოთქმული ერთგვარად მიუთითებს თვით ახალციხელი მაყურებლის მაღალ დონეზე. ადგილობრივი მკვიდრი გიორგი სალარიძე წერდა: „თეატრს შეუძლიან დიდი სამსახური გაუწიოს საზოგადოებას. თეატრი სარკეა ცხოვრებისა და შიგ ყველა ცხადად ხედავს თავის ცხოვრების ავსა და კარგს. საჭიროა მხოლოდ სცენაზე სათამაშოდ ისეთი პიესები იყოს ამორჩეული, რომ მაყურებელთ უფრო ნათლად და გარკვევით თვალ წინ ეხატებოდეს მეტ ნაკლებობა ცხოვრებისა. იმედია, რომ ჩვენი ყმაწვილობა შემდეგისათვისაც არ დაგვაიწივებს და შეძლებისდაგვარ ეცდება გონების გართობით ცოტა მაინც აგვამადლოს“ (სალარიძე, 1890: №42). ახალციხელთა ცხოვრებაში თეატრს ასევე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ვანო ზედგინიძე. მისი ცნობით, რაბათში სცენის მოყვარულნი კათოლიკეთა სკოლის შენობაში წარმოდგენებს მართავდნენ ამავე სკოლისა და საქალებო სასწავლებლების სასარგებლოდ. აღნიშნული საქმის მოთავედ ასახელებდა გამომძიებელს ბატონ სულხანოვს. ამის შემდგომ კი დაასკვნია: „დიდ სამსახურს გაუწევენ ახალციხელებს ეს პატივცემული მოთავენი, რომ კიდევ მოიგონებდნენ ამ სასარგებლო საქმეს. დარწმუნებულნი ვართ ყოველს ამათგანს ესმის რამდენადაც სასარგებლოა წარმოდგენები და მერე ახალციხისთანა ქალაქში“ (ზედგინიძე, 1886: №236).

XIX საუკუნის 90-იან წლებში რაბათის სცენის მსახიობთა შორის იყვნენ: კონსტანცია, ევგენია და გიგო მეფისაშვილები, ივანე ხმალაძე, საშა (ალექსანდრე) ბაიბურთელი, ზაქარია დიდიმამიშვილი, ქსენია ჯუღელი ლუკა და ოლღა ხუციშვილები, ლევან და ნინო ჯვარიძეები, ლევან ფირალიშვილი და სხვანი (გვარამაძე, 1894: №4041).

ქალაქ ახალციხის ძველ ნაწილში, 1905 წელს, თეატრალური დასი კვლავ განახლდა მესხი განმანათლებლის კონსტანტინე გვარამაძის ხელმძღვანელობით. სტეფანე მესხელი თავის მოგონებებში დაწვრილებით აღწერს კონსტანტინე გვარამაძის დამსახურებას რაბათის თეატრის აღორძინების საქმეში. მისივე ცნობით, რაბათის თეატრის დასთან კონსტანტინე გვარამაძეს ჩამოუყალიბებია ქართული სიმღერების ანსამბლი. „გუნდში ვმღეროდით: სამშობლოს, შავო მერცხალო, მიყვარს ფაცხა მე მეგრული და ა.შ.“ – წერდა იგი (მესხელი, 1918: №927). რაბათში მოქმედ თეატრალურ დასს, შენობის უქონლობის გამო, მძიმე პირობებში უხდებოდა მუშაობა. მოხსენიებული დასი წარმოდგენებს მართავდა რაბათის ქალთა (ე.ი. ანნა ლოღობერიძის მიერ დაარსებული ქალთა საპროფესიონარო სასწავლებელი) და ქართველ კათოლიკეთა სასწავლებლებში.

1905 წლის დასასრულს დასს ოთხი წარმოდგენა ჰქონდა დადგმული. კერძოდ, „სალიტერატურო დილა“, „რამდენიმე სურათი“, „ძუნწი“, „ნატვრის ხე“. 1912 წელს კი – 31 წარმოდგენა. მათ შორის: „ავაზაკები“, „უშნო არშიყი“, „ორი მწვერი“, „სცენა საპატიმროში“, „რაც გინახავს ვეღარ ნახავ“, „ხიზაბავრული ქორწილი“ – კონსტანტინე გვარამაძის პიესის მიხედვით (გვარამაძე, 1912: №4048), ელენე დიდიმამიშივილის გადმოცემით, რაბათის თეატრში, ღარიბ ბავშვთა დასახმარებლად, საბავშვო პიესებიც იმართებოდა (დიდიმამიშივილი, 1992: №3).

რაბათის სცენაზე დადგმული სპექტაკლები ცხადყოფს, რომ დასის რეპერტუარი მრავალფეროვანი იყო. განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა პატრიოტულ თემაზე დაწერილ სცენებს, რამდენადაც ეპოქის მოთხოვნას სწორედ მოსახლეობის პატრიოტიზმის სულისკვეთებით აღზრდა წარმოადგენდა. რაბათის თეატრის სულისჩამდგმელი კ. გვარამაძე იყო. სტეფანე მესხელი მიუთითებდა: „რაბათის სცენას რევოლუციური სული ედგა და კოტე გვარამაძე რევოლუციის რაინდი იყო. მისი სიტყვები ხალხისადმი ორღესული ხმალი იყო. გულახდილი, მოურიდებელი, შეუპოვარი, სიმართლის დამცველი, ბოროტის მდევნელი, გლახაკის განმკითხავი. მას უყვარდა ხალხი, ხალხსაც კოტე უყვარდა და პატივს სცემდა“ (მესხელი, 1918: №927).

მესხეთში თეატრს მრავალმხრივი დატვირთვა ჰქონდა. ქალაქ ახალციხეში მოქმედი ორივე დასის განხორციელებული სადამო-წარმოდგენები, გარდა იმისა, რომ იგი ემსახურებოდა მოსახლეობის კულტურული დონის ამაღლებას, ეროვნული

ტრადიციების დაცვას, ითვალისწინებდა საქველმოქმედო მიზნებსაც. კერძოდ, ქველმოქმედებას უწევდნენ ადგილობრივ სამკითხველოს, რაბათში არსებულ დედათა და კათოლიკეთა სასწავლებლებს. ამას ასაბუთებს XIX საუკუნის დასასრულს ქართულ პერიოდიკაში დაცული მდიდარი მასალა. გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე მრავალი ცნობაა დაცული მესხეთის თეატრის შესახებ. კერძოდ, იმაზე, თუ ვინ მართავდა წარმოდგენებს, ვის სასარგებლოდ, რომელი სპექტაკლი იმართებოდა, საზოგადოების განსაკუთრებულ მოწონებას რომელი მსახიობი იმსახურებდა.

ახალციხის საქველმოქმედო საზოგადოების მდივანი ბურჭულაძე, ჯერ კიდევ 1894 წელს, წერდა: „წარსული წლის 10 დეკემბერს ახალციხის ქართულმა სცენის მოყვარულებმა გაჰმართეს ქართული წარმოდგენა. ახალციხის საქველმოქმედო საზოგადოების დედათა სკოლის სასარგებლოდ ითამაშეს „აირია მონასტერი“ და „მათიკო“ (ბურჭულაძე, 1894: №10).

ქალაქ ახალციხის ორივე დასი საქველმოქმედო საქმიანობას ეწეოდა არა მარტო ადგილობრივი კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებებისათვის, არამედ მათი ქველმოქმედება სცილდებოდა სამცხე-ჯავახეთს. 1890 წელს ახალციხის სამოქალაქო კლუბის დარბაზში სცენის მოყვარულთაგან წინამძღვრიანთ სკოლის სასარგებლოდ წარმოადგინეს კომედია „რაც გინახავს, ვეღარ ნახავ“.

თანამედროვენი განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებდნენ სცენისმოყვარეთა საქმისადმი კეთილსინდისიერ დამოკიდებულებასა და სიყვარულზე. მიუთითებდნენ: „მოთამაშენი სანდომიანად ექცევიან თავიანთ როლებსო“. შედეგი კი ის გახლდათ, რომ საზოგადოებაც ძლიერ ნასიამოვნები იყო. ზემოთ დასახელებულ ბურჭულაძის სტატიიდან კარგად ჩანს ახალციხის ქართველი საზოგადოების დამოკიდებულება დასისადმი. იგი მიუთითებდა რომ „საზოგადოება საკმაოდ დაესწრო“. ეს ფაქტი იმაზე მეტყველებს, რომ მსახიობები მაღალ დონეზე ასრულებდნენ თავიანთ როლებს და აქედან გამომდინარე იყო, რომ მაყურებლის ნაკლებობას არ განიცდიდნენ. საერთოდ უნდა ითქვას, რომ „ივერიის“ ფურცლებზე დაბეჭდილ კორესპონდენციებში ავტორები ყოველთვის მიუთითებდნენ ახალციხის საზოგადოების, როგორც თეატრის მაყურებლის

აქტიურობაზე, რაც წარმოდგენებზე დასწრებითაც გამოიხატებოდა. ადგილობრივი მოსახლეობა ყოველთვის მხარში ედგა თეატრალურ დასებს.

საგაზეთო მასალებიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ალექსანდრე ფრონელის (ყიფშიძის) კორესპონდენცია, რომელიც მრავალ საინტერესო ინფორმაციას შეიცავს. ავტორი მიუთითებდა, რომ ახალციხის ქალთა სკოლის სასარგებლოდ სამოქალაქო კლუბის დარბაზში გაიმართა ჩვეულებრივი წარმოდგენა, მოყვარულთა გუნდმა შეასრულა „გაცრუებული იმედი“ – თხზულება აზიანისა. როგორც კორესპონდენციიდან ირკვევა, იგი იყო ერთ-ერთი მაყურებელთაგანი და აღფრთოვანებული წერდა: „პიესა ისე რიგიანად მწყობრად, გადაცემით შესრულეს მოყვარულთ, რომ გამოტყეხილი ვიყავი, ხშირად ჩვენ პროფესიონალურ არტისტებსაც გაუჭირდებათ ამ გვარად პიესის თამაში – განა ეს გასაოცარი არ არის საქართველოს მივარდნილ კუთხეში? მარტო ის რაღა ღირს, რომ ყველამ როლები შესანიშნავად იცოდა და სიტყვებს და ფრაზებს ისე არ ამახინჯებდნენ, როგორც ამას მიჩვეულია ტფილისის სათეატრო პუბლიკა. უხერხულად მიგვაჩნია გარჩევა თვითეული მოყვარულის თამაშის, მაგრამ იმას კი ვერ დავმაღავთ, რომ ზოგიერთის თამაში თითქმის ხელოვნური იყო. სწორედ მოსალოცია აქაური ქართველობა, რომ თავის შორის ასეთი გუნდი მოეპოვება, მერმე, ისიც სიყვარულით გამსჭვალული კარგისა და საერთო საქმისადმი“ (ყიფშიძე, 1902: №277, გაზეთი „ივერია“). ე.ი. ალექსანდრე ფრონელის აღფრთოვანება გამოიწვია მსახიობთა მიერ მაღალ პროფესიულ დონეზე როლების შესრულებამ. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ მისი ასეთი შეფასება იყო ახალციხის თეატრალური დასის დიდი აღიარება. იმ დროისათვის დასს უკვე სამი ათეული წლის გამოცდილება ჰქონდა და ამ ხნის განმავლობაში შეძლო პროფესიული დახელოვნება, გარკვეული წარმატებების მიღწევა და ქართულ თეატრალურ საზოგადოებაში თავისი ადგილის დამკვიდრება.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ ახალციხის თეატრალურ დასებში მოღვაწე მსახიობებს შორის იყვნენ როგორც ადგილობრივი მცხოვრებნი, ასევე საქართველოს სხვადასხვა კუთხებიდან სამოღვაწეოდ ჩამოსული ინტელიგენციის წარმომადგენლები, რომლებიც თავიანთ ძირითად საქმიანობას სასცენო მოღვაწეობასაც უთავსებდნენ. ჩამოსულთა შორის იყვნენ ცნობილი საზოგადო მოღვაწენი: ალექსანდრე ფრონელი, ნიკო

შიუკაშვილი, გრიგოლ ექსანაშვილი, ვასილ გამრეკელი, გიორგი ლოლობერიძე, მარიამ გამრეკელი, ანნა მუსხელიშვილი-ლოლობერიძე, ბარბარე ოქროპირიძე. ადგილობრივი მსახიობები: ფაფაზაშვილი, ყარსელიშვილი, ბეთანიშვილი, კ. გვარამაძე, ვ. ბეზარაშვილი, იაკობ და ოლღა აბულაძეები (მაისურაძე, 1954: №435).

ჩამოსულ მსახიობთა შორის აქტიურობით გამოირჩეოდა ნიკო შიუკაშვილი. 1892 წლიდან მუშაობდა ახალციხის სამოქალაქო სასწავლებელში. გრიგოლ კაკიაშვილის მითითებით, ის იყო დრამატული დასის სული და გული, სპექტაკლების დამდგმელი და მსახიობი: „ჯერ კიდევ ახალციხეში, მასწავლებლად ყოფნისას, ხელმძღვანელობდა დრამატულ დასს. ერთხელ დასმა ველარ გამონახა სათანადო პიესა. ნიკოს სამ კვირაში დაუწერია დრამა: „გამხმარი ფოთლი,“ დასის წევრებისათვის კი უთქვამს: ეს პიესა თბილისიდან ჩემმა მეგობარმა გამომიგზავნაო. წაუკითხავს კოლეგებისათვის, ახალი ნაწარმოები ყველას მოსწონებია, დრამა მოკლე დროში მოუშადებიათ და სცენაზე წარმოუდგენიათ. პიესას მაყურებელზე კარგი შთაბეჭდილება მოუხდენია. დასის წევრები წარმოდგენის დამთავრებისთანავე მიმხვდარან, რომ ეს დრამა ნიკოსია და სპექტაკლის დამთავრებისთანავე მისთვის ოვაცია გაუმართავთ, თაიგულიც მიურთმევიათ“ (კაკიაშვილი, 1961: 61).

ილია მაისურაძე წერდა: „პირველი წარმატებით გამხნევებულმა ახალციხეშივე ყოფნისას ზედიზედ დაწერა სხვა სპექტაკლებიც: „მეგობრობა“ („გამხმარი ფოთლის“ გაგრძელება) „სულელი“, „ციცინათელა“, „მთის ზღაპარი“, „ბერიკაობა“ და ა.შ. ნ. შიუკაშვილმა დაწერა 30 დასახელებული ნაწარმოები. ახალციხეში მართავდა წარმოდგენებს (მაისურაძე, 1957: №583). ე.ი გრიგოლ კაკიაშვილისა და ილია მაისურაძის მიერ მოძიებული მასალები ცხადყოფს, რომ ნიკო შიუკაშვილმა, რომელიც იმ დროის ცნობილი დრამატურგი იყო, როგორც დრამატურგმა პირველი ნათლობა ახალციხის თეატრის სცენაზე მიიღო.

თეატრისადმი ინტერესს და აქტიურობას იჩენდნენ როგორც ჩამოსული ინტელიგენციის წარმომადგენლები, ისე ადგილობრივი მცხოვრებნი. გაზეთი „დროება“ იტყობინებოდა, რომ ახალციხეში პიესების როლების განაწილებაზე ერთი „ადიაქოთი“ იყო და დროული იქნებოდა სცენისმოყვარულთა სამუდამო დასის დაარსება.

მესხეთის თეატრის ისტორიის გააზრების საშუალებას იძლევა სამცხე-ჯავახეთის ისტორიულ მუზეუმში დაცული ფოტო მასალაც. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ახალციხის დრამატული დასის ფოტოსურათი, რომელიც 1901-1906 წლებით თარიღდება. კერძოდ, სურათზე წარმოდგენილნი არიან ინტელიგენციის წარმომადგენლები და მსახიობები (სცენისმოყვარულნი): ოლღა აბულაძე, ეგგენია სვანელი, იოსებ ბეგთაბეგოვი, ანა მალოზნი (მესხია) ნინო ლაზიევი (ლაზიშვილი), მარიამ გამრეკელი, ბარბარა ლოლობერიძე (გამრეკელი), სამსონ ლოლობერიძე, ბარბარე ოქროპირიძე, ალექსანდრე ყიფშიძე, თუშანიშვილი, პავლე ბუთოვსკი, ღვთისაშვილი (მაისურაძე, 1975: №5).

ახალციხეში მოქმედი ორივე დასი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად არსებობდა. თუმცა „სცენის მოყვარულნი“ კარგად გრძნობდნენ გაერთიანების აუცილებლობას. კონსტანტინე გვარამაძე წერდა: „საჭიროა რომ რაბათის და ახალი ნაწილის მოთამაშენი გაერთიანდნენ. მაშინ საქმე ისე გაიზარება, სულ მოკლე ხანში სამუდამო დასიც შეიძლება შესდგესო“ (გვარამაძე, 1909: № 108). პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში თითქმის მთლიანად შეწყდა თეატრალური დასების მუშაობა. 1918 წელს კი ქალაქ ახალციხეში ჩამოყალიბდა მუდმივმოქმედი თეატრალური დასი და შესაბამისად წარმოდგენების დადგმაც განახლდა. ამ ამბავს დიდი მოწონებით შეხვდა ქართველი საზოგადოება.

საგაზეთო მასალების საფუძველზე გამოირკვა, რომ მესხეთის თეატრის სცენაზე წლების განმავლობაში წარმატებით იდგმებოდა ქართული და რუსული წარმოდგენები. პირველ სპექტაკლებს შორის იყო: „სცენები საპატიმროში“, „თილისძის ხანი“, „Бедовая бабушка“, „Жилец страбном“, „პეპო“ და ა.შ. ახალციხის ორივე თეატრალური დასის საქმიანობაზე სრული წარმოდგენის საშუალებას იძლევა კ. გვარამაძის მდიდარი საარქივო მასალა. იგი ახალციხის თეატრის მემკვიდრედ შეიძლება იქნეს მიჩნეული.

XIX საუკუნის ბოლოს მესხეთში – ახალქალაქშიც აღორძინდა ქართული თეატრი. ქართულ პერიოდიკაში მდიდარი მასალაა დაცული თეატრის დაფუძნების, რეპერტუარის, მსახიობთა შემადგენლობის და საერთოდ მისი ისტორიის შესახებ. როგორც ირკვევა, ახალქალაქში ამ საქმის მოთავენი იყვნენ ბარბარე, ნინო და ლიზა თარხნიშვილები, რომელთაც დახმარებას უწევდნენ თვით თბილისის დრამატული დასის მსახიობები.

1888 წელს გაზეთი „თეატრი“ იტყობინებოდა, რომ იქ წარმატებულად დაუდგამთ „ხანუმა“. „ხანუმა“ როლს თამაშობდა გაბუნია-ცაგარელისა, ტყუილ კონტრიანცისას – ი. ცაგარელი, ტიმოთესას – ა. ნებიერიძე. გაბუნია-ცაგარელისას დიდი სიყვარულის ნიშნად მიართვეს დიდი თაიგული და ბრილიანტის ბეჭედი.

ნატო გაბუნია, იმ პერიოდის თბილისის ქართული დასის ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენელი, ხშირად თამაშობდა ახალქალაქის თეატრის სცენაზე, რის გამოც ჯავახეთის ქართველობა უსახდვრო მადლიერებას გამოხატავდა მის მიმართ. მ. გოგოლაშვილის, მესხეთის თეატრის ისტორიის მკვლევარის, ცნობით ნ. გაბუნია-ცაგარელს მონაწილეობა მიუღია სპექტაკლში - „ბაიყუშები“, მადლიერ მაცურებელს კი მისთვის მიურთმევიან „ვეფხისტყაოსანი“ შემდეგი ადრესით: „დიდი ნიჭის პატრონი მხოლოდ მაშინ სდგას უმაღლეს წერტილზედ კაცობრიობის ცხოვრებაში, როდესაც დიდ ნიჭს მოსდევს დიდი გულკეთილობაც. ამ ორივე საუნჯით ასეა დაჯილდოებული ბუნებისაგან ნატალია მერაბის ასული გაბუნია ცაგარელისა, რომ ჩვენ ქართველ საზოგადოებისაგან არის ჩაწერილი იმ სასარგებლო წევრების სიაში, რომლის სახელითაც დღეს ასე ამაცობს ჩვენი ქართველობა. დღეს ჩვენი პატარა ახალქალაქის საზოგადოება იმით არის ბედნიერი, რომ თავის თვალთ ხედავს როგორც თქვენს დიდ ნიჭს, აგრეთვე თქვენ გულკეთილობასაც. ნატალია მერაბის ასული, ნიშნად პატივისცემისა, მოურთმევიან ჩვენს საზოგადოებას სახსოვრად როგორც საუკეთესო ჩვენი სცენის მოღვაწისათვის საუკეთესო ჩვენი მწერლის თხოულება“ (გოგოლაშვილი, 1976: 9).

დასკვნა. XIX ს-ის 70-80-იან წწ-ში მესხეთის ქალაქებში, ახალციხესა და ახალქალაქში, აღორძინდა თეატრი, რომლებმაც იმთავითვე მაღალ დონეს მიაღწიეს და ქართული კულტურის მძლავრ კერებად ჩამოყალიბდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ თეატრალური დასების მუშაობა სისტემურ ხასიათს არ ატარებდა, XIX-XX ს-თა მიჯნაზე მათ უდიდესი როლი შეასრულეს სამცხე-ჯავახეთში ადგილობრივი ქართველი მოსახლეობის კულტურისა და განათლების დაწინაურების საქმეში. კერძოდ, აღნიშნული დასების მიერ საქველმოქმედოდ გამართული წარმოდგენებითა და დილა-სადამოებით წლების მანძილზე საარსებო სახსარი არ მოკლებია ახალციხეში არსებულ განათლების კერებს. მათ ხელი შეუწვეს ქართული სიტყვის დაცვასა

და გაძლიერებას, ადგილობრივი მოსახლეობის ეროვნული თვითშეგნების აღდგენას და შენარჩუნებას, კარგად გაართვეს თავი ეპოქის მოთხოვნებს. ამავე დროს თავიანთი მოკრძალებული წვლილი შეიტანეს ქართული თეატრალური ხელოვნების განვითარებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბურჭულაძე, 1894: ბურჭულაძე გ., წერილი რედაქციის მიმართ, გაზ. „ივერია“, №10, 1894.

გვარამაძე კ., ახალი ნაწილის ქართული სცენები და სცენაზე მოღვაწენი, ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №4041.

გვარამაძე, 1912: გვარამაძე კ., ახალციხის რაბათის სახალხო წარმოდგენების ანგარიში. ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №4048

გვარამაძე, 1909: გვარამაძე ი., კორესპოდენცია, გაზ. „დროება“, № 108, 1909.

გვარამაძე, 1904: გვარამაძე კ., წარმოდგენები და მათი მნიშვნელობა, ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №4042.

გოგოლაშვილი, 1976: გოგოლაშვილი მ., მესხეთის თეატრი, თბ. 1976.

დიდიმამიშვილი, 1992: დიდიმამიშვილი ზ., ახალციხის თეატრის წარსულიდან, გაზ. „სამცხე“, №3,1992.

ზედგინიძე, 1886: ზედგინიძე ზ., გაზ. „ივერია“, №236, 1886

კაკიაშვილი, 1961: კაკიაშვილი გ., დრამატურგთა პორტრეტები, თბ. 1961.

მაისურაძე, 1957: მაისურაძე ი., გამოჩენილი დრამატურგი, პედაგოგი და მოღვაწე – ნიკო შიუკაშვილი, ს.ჯ.ი.მ.ი.ფ. №583

მაისურაძე, 1954: მაისურაძე ი., სცენისმოყვარულნი ახალციხეში, ს.ჯ.ი.მ.ი.ფ. №435

მაისურაძე, 1974: მაისურაძე ი., „მესხეთის თეატრალური წარსულიდან“, ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №433

მაისურაძე, 1975: მაისურაძე ი., გიორგი ღოღობერიძე, თეატრალური მოამბე. №5, 1975.

მესხელი, 1918: მესხელი მ., კონსტანტინე ივანეს ძე გვარამაძე, მოგონება, ს.ჯ.ი.მ.ი.ფ. №927.

სალარიძე, 1890: სალარიძე გ., კორესპოდენცია, გაზ. „ივერია“, №42. 1890:

ყარსელიშვილი, 1904: ყარსელიშვილი დ., მოგონება, ს.ჯ.ი.მ.ი.ფ. №434.

ყიფშიძე, 1902: ყიფშიძე ალ., კორესპოდენცია, გაზეთი „ივერია“, №277, 1902:

ხითარიშვილი, 1915: ხითარიშვილი ალ., მოგონება ივ. გვარამაძეზე, ს.ჯ.ი.მ.ი.ფ. №88.

ციხიაგორის ანაბეჭდები თიხაზე

მოკლე შინაარსი

ჩვენს მიერ წარმოდგენილ ნაშრომში განხილულია ციხიაგორის სატაძრო კომპლექსში აღმოჩენილი თიხის ფრაგმენტები, რომლებზეც აღბეჭდილია საბეჭდავთა ანაბეჭდები.

ციხიაგორის სატაძრო კომპლექსი მდებარეობს თბილისიდან ჩრდილო-დასავლეთით, მისგან 40-45 კმ-ის მანძილზე, მდინარე მტკვრის მარჯვენა მხარეს, სოფელ კავთისხევის ჩრდილოეთით (აღმოსავლეთ საქართველო). გათხრების შედეგად გამოირკვა, რომ ციხიაგორა წარმოადგენს ბორცვის 12 მეტრის სიმაღლით და 40X100მ. ფართობით.

ძვ.წ. IV ს-ის ბოლოს, ან ძვ.წ. III ს-ის დასაწყისში ამ ბორცვზე აიგო დიდი სატაძრო კომპლექსი, რომელიც შემოსაზღვრულია ალიზით ნაგები კონტრფორსებიანი და კოშკებიანი გალავნით. კომპლექსის შემადგენლობაში შედის: ტაძარი, ბეღელი, მარანი, წისქვილი, პურის საცხობი, სატრაპეზო და საცხოვრებელი ნაგებობები. ტაძარში თავმოყრილია თიხაზე საბეჭდავთა ანაბეჭდების მრავალსახეობა. ანაბეჭდთა ფორმის, სიუჟეტის, გამოსახულების მანერის და სტილის მიხედვით შეიმჩნევა, როგორც აქემენიდური ირანის და მცირე აზიური, ისე ბერძნული კულტურის ზეგავლენა. ზოგიერთ ანაბეჭდზე აღბეჭდილი სიუჟეტი თავისი გამოსახვის მანერით იმდენად თავისებურია, რომ მას ანალოგიები ცნობილ სახვით ხელოვნების ძეგლებში ვერ ეძებნება, როგორც ჩანს ისინი ადგილობრივი უნდა იყოს.

ძეგლის გამთხრელის არქეოლოგ გიორგი ცქიტიშვილის 1986 წლის საველე მუშაობის ანგარიშის მიხედვით №10 სათავსოში აღმოჩენილი თიხის ანაბეჭდიანი ფრაგმენტები კედლის შესამკობ შელესილობად არის მიჩნეული. №10 სათავსოს ჩრდილო-აღმოსავლეთი კუთხე, სადაც ნანგრევი ფენის სისქე 3 მეტრს აღწევდა, მთლიანდ ფარავდა კედლის ქვის წყობას. ამ სათავსოში მთელი ეს ნანგრევი მასა ძალიან ფრთხილად და ფაქიზად გაიწმინდა. იატაკის დონიდან 3 მეტრზე აღმოჩნდა სხვადასხვა ზომის და ფორმის ჭურჭლის ფრაგმენტები, რაც ძეგლის გამთხრელებს აფიქრებინებდა, რომ ეს ჭურჭელი მეორე სართულიდან ჩამოუყვა ჩამოქცეულ სართულშორისო გადახურვას და რადგან უმრავლესობა ფრაგმენტებისა დიდ დერგებს მიეკუთვნება ვარაუდობენ ნაგებობის მეორე სართულზე საკუჭნაოს მსგავსი სათავსოს არსებობას. იატაკის დონიდან 1,5 მეტრის სიმაღლეზე ნანგრევ ფენაში აღმოჩნდა თიხის ნატეხები, რომლებსაც პირზე საბეჭდავებით ანაბეჭდები ჰქონდა დასმული.

მეათე სათავსოს აღმოსავლეთ კედელზე თითქმის "მიკრული" იყო თიხის ანაბეჭდიანი შეღესილობის მოზრდილი ნატეხი რევერსზე ოთხი ძელის ანაბეჭდით, ხოლო ავერსზე გამოსახული იყო ერთ-მანეთის მიყოლებით მხედრის რამდენიმე გამოსახულება, რომელიც ოთხკუთხა სახელურიანი საბეჭდავით უნდა ყოფილიყო აღბეჭდილი. თითქმის "მიკრული" იმიტომ, რომ ამ ნატეხსა და კედლის შეღესილობას შორის სხვა მასალით შევსებული სივრცე აღარ იყო. აშკარად ჩანდა, რომ მხედრის გამოსახულებიან თიხის ფრაგმენტს კარგი პირი კედლისკენ ჰქონდა მიქცეული, რის გამოც დაფიქსირდა ამ ნატეხის ჭერიდან ჩამოქცევა-ჩამოვარდნა. ასეთივე "მიკრული" თიხის ფრაგმენტი აღმოჩნდა სათავსოს ჩრდილო კედელზეც. ამ ორი მონაცემის და სათავსოს კედლის გასწვრივ აღმოჩენილი ანაბეჭდიანი თიხის ფრაგმენტების მიხედვით ისინი კედლებისა და ჭერის შესამკობ შეღესილობად არის მიჩნეული. ეს შემკობა ამ ძეგლის გამთხრელ, არქეოლოგ გიორგი ცვიტიშვილის აზრით, სათავსოს ჭერს ირგვლივ შემოუყვებოდა კედლებისა და ჭერის შეერთების ადგილას. მარანში აღმოჩენილი თიხის ანაბეჭდიანი ფრაგმენტები ქვევრზე და ჭურჭელზე იყო გადაღესილი და უდავოდ ბულებს წარმოადგენენ, ასევე კარების ჩამკეტ ბულად არის გააზრებული №21 სათავსოს კარებთან აღმოჩენილი ანაბეჭდიანი თიხის ფრაგმენტი.

საქართველოს სინამდვილეში, ანაბეჭდიანი თიხის ფრაგმენტთა აღმოჩენა სინქრონულ ძეგლზე (სამადლო, ნასტაკისი – აღმოსავლეთ საქართველო) არ ფიქსირდება. ციხიაგორის სატაძრო კომპლექსის ქრონოლოგიურად მომდევნო ძეგლის "დედოფლის გორის" მასალებში კი დიდი რაოდენობით არის აღმოცენილი თიხის ფრაგმენტები სხვადასხვა საბეჭდავების ანაბეჭდებით, რომლებსაც ძეგლის გამთხრელები ბულებად მიიჩნევენ.

ჩვენი მოსაზრებით ციხიაგორის სატაძრო კომპლექსში აღმოჩენილი ანაბეჭდიანი თიხის ფრაგმენტები ბულებს წარმოადგენს, ბულების უმრავლესობა აღმოჩენილია №10 სათავსოში, რომლის მეორე სართული აქ აღმოჩენილი თიხის ჭურჭლის მოზღვავებული ფრაგმენტების გამო საწყობ სათავსოდ არის გააზრებული. ბუნებრივია საწყობ სათავსოში ბულების დიდი რაოდენობა უნდა ყოფილიყო, რომლებიც იმდროინდელმა ხანძარმა კარგად შემოგვინახა.

ციხიაგორის ტაძარი აშენებულია ძვ.წ. III საუკუნეში და ხანძრისაგან დანგრეულია ძვ.წ. II ს-ში და სავარაუდოდ აქ აღმოჩენილი ოთხმოცდაათი ბულა ციხიაგორის კომპლექსის დანგრევის წინა დღეს, ან დანგრევამდე რამდენიმე დღით ადრე იქნა ბეჭედდასმული.

CLAY IMPRINTS OF TSIKHIAGORA

Abstract

The research is dedicated to clay pieces with seal imprints found in the Thikhiagora Temple. The Thikhiagora Temple complex is located 40-45 km. northwest of Tbilisi on the right bank of the River Mtkvari near the village of Kavtixsevi (Eastern Georgia). Excavations carried out in the area revealed that Thikhiagora is a burial mould-like hill with the following characteristics: height – 12 m, space-40mX100m.

The large temple complex surrounded by a wall with towers and outposts was built on the hill at the end of the IV and the beginning of the II century B.C. It consists of a temple, a granary, a wine cellar, a bakery, a refectory and dwelling buildings.

The variety of forms and subjects of the clay imprints of Tsikiagora, and the style and manner of expression reflect the influence of the cultures of Achaemenid Iran and the Middle East as well as that of Greece. In many cases peculiarity of pictures and the manner and style of their performance having no analogues among the known fine art pieces suggest the possibility of their local origin.

In the account of 1986 Tsikiagora fieldwork archaeologist Giorgi Tskitishvili considers the fragments of clay imprint as a part of the wall plastering. In the same year excavations were carried out in the northeast corner of the burnt down Auxiliary room No 10, in which thick ruined debris of approx. 3 meters completely covered the stone layer of the wall. Considering the fact that clay imprints had been previously found in this area the ruined mass was cleaned with extreme care. Crockery fragments of different size were found at approximately 3 meters above the floor level. This made the professionals involved in the excavation think that the earthenware had been brought down from the second floor by the collapsed roofing between the storeys. And as most of the fragments represent parts of special vessels for keeping cheese it is supposed that the upper space must have once been a store-room. A big piece of plastering with an imprint of four girders on the reverse was found almost stuck to the eastern wall of the auxiliary room No 10. We say “stuck” because the space between the piece and the wall with its obverse side the imprint was considered to have fallen from the ceiling. The main pieces found on the floor along the wall plinths are considered to have been part of the decoration of the wall and the ceiling plastering, which according to Mr. Tskitishvili must have rimed the ceiling. Each group clay fragments found in the ruined matter has imprints of the same seal differing from those of the others. Fragments of clay imprints found in the wine cellar covered lips of large wine vessels, which allows us to

define them as a bullas. The clay fragments with imprints found in the auxiliary room 21 are also considered to be door-locking bullas.

No proof of clay imprints has been recorded in chronologically synchronous monuments of Georgia (Samadlo, Nastakisi). However lots of clay imprints have been found in the Dedoflis Gora materials, chronologically belonging to the after Tsikhiagora period and are considered bullas by those having excavated the place.

Our presumption is that some of the Tsikhiagora clay imprints represent bullas, whereas others belong to part of the ceiling plastering. The great majority of bullas was found in the auxiliary room 10, the upper floor of which is thought to have been a store-room because of the amount of fragments of clay earthenware found there. It is also obvious that a large number of bullas there has been preserved by the fire at the time.

According to the cultural layer the clay imprints of Tsikhiagora were dated by the II century B.C.

საკვანძო სიტყვები: ციხეაგორის სატაძრო კომპლექსი, ანაბეჭდი თიხაზე, ფაიფურის ფრაგმენტები, საცხოვრებელი ნაგებობები.

Key words: The Tsikheagora Temple Complex, sealed on the clay, clay vessels, imprint, store leger, excavations.

შესავალი. საქართველოში გლიპტიკური ძეგლების გავრცელება მნიშვნელოვნად იყო დამოკიდებული გარე სამყაროსთან ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ურთიერთობებზე. შექმნილი პოლიტიკური ვითარების მიხედვით საქართველოში ხან აღმოსავლური გლიპტიკური ძეგლები ვრცელდება, ხან დასავლეთისა. შესაბამისად, გავლენას განიცდის ადგილობრივი გლიპტიკური ნახელავიც, რომელიც, მართალია, გარკვეული თავისთავადობით ხასიათდება, მაგრამ ძირითადად ხელოვნების ამ დარგის განვითარების საერთო ხაზს მიჰყვება. ამდენად, გლიპტიკური ძეგლები წარმოადგენს მნიშვნელოვან მატერიალურ წყაროს საქართველოს მოსახლეობის მატერიალური და კულტურული დონის და გარე სამყაროსთან ქვეყნის ურთიერთობის საკითხის შესწავლისათვის. გლიპტიკურ ძეგლებში განიხილება სხვადასხვა ზომის და ფორმის საბეჭდავები, საბეჭდავი-ბეჭდები და, რასაკვირველია, ბულები, რომლებზეც საბეჭდავთა ანაბეჭდებია გამოსახული.

საბეჭდავებს დიდი პრაქტიკული გამოყენება ჰქონდა. ამის დასტურია საქართველოს ტერიტორიაზე მრავალრიცხოვანი,

სხვადასხვა პერიოდის კულტურული კუთვნილების საბეჭდავთა ანაბეჭდებიანი ბულების აღმოჩენა.

საქართველოში დიდი რაოდენობით, ერთად თავმოყრილი ბულები, რომლებზეც სხვადასხვა საბეჭდავთა ანაბეჭდებია აღბეჭდილი, აღმოჩენილია კავთისხევის ციხიაგორის სატაძრო კომპლექსში.

მსჯელობა. ციხიაგორის ტაძარი აშენებულია ძვ.წ. III საუკუნეში და ხანძრისაგან დანგრეულია ძვ.წ. II ს-ში და სავარაუდოდ აქ აღმოჩენილი ოთხმოცდაათი ბულა ციხიაგორის კომპლექსის დანგრევის წინა დღეს, ან დანგრევამდე რამდენიმე დღით ადრე იქნა ბეჭედდასმული.

თიხის ბულების უმრავლესობა №10 სათავსოს აღმოსავლეთ და ჩრდილო კედლებთან არის აღმოჩენილი, აგრეთვე გვხვდება ტაძრის აღმოსავლეთ დერეფნის ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხეში, ტაძრის ნულოვან დერეფანში, მარანში, №21 სათავსოს კარებთან და კოშკების ტერიტორიაზე.

№10 სათავსოს ჩრდილო-აღმოსავლეთი კუთხე, სადაც ნანგრევი ფენის სისქე სამ მეტრს აღწევდა, მთლიანად ფარავდა კედლის ქვის წყობას. ამ სათავსოში მთელი ეს ნანგრევი მასა ძალიან ფრთხილად და ფაქიზად გაიწმინდა. იატაკის დონიდან სამ მეტრზე აღმოჩნდა სხვადასხვა ზომის და ფორმის ჭურჭლის ფრაგმენტები, რაც ძეგლის გამთხრელებს აფიქრებინებდა, რომ ეს ჭურჭელი მეორე სართულიდან ჩამოუყვია ჩამოქცეულ სართულშორისო გადახურვას და რადგან უმრავლესობა ფრაგმენტებისა დიდ დერეგებს მიეკუთვნება, ვარაუდობენ ნაგებობის მეორე სართულზე საკუჭნაოს მსგავსი სათავსოს არსებობას. იატაკის დონიდან 1,5 მეტრის სიმაღლეზე ნანგრევ ფენაში აღმოჩნდა თიხის ნატეხები, რომლებსაც პირზე საბეჭდავებით ანაბეჭდები ჰქონდა დასმული.

მეათე სათავსოს აღმოსავლეთ კედელზე თითქმის „მიკროული“ იყო თიხის ანაბეჭდიანი შელესილობის მოზრდილი ნატეხი რვეერსზე ოთხი ძეგლის ანაბეჭდით, ხოლო ავერსზე გამოსახული იყო ერთმანეთის მიყოლებით მხედრის რამდენიმე გამოსახულება, რომელიც ოთხკუთხა სახელურიანი საბეჭდავით უნდა ყოფილიყო აღბეჭდილი (ტაბ. I). თითქმის „მიკროული“ იმიტომ, რომ ამ ნატეხსა და კედლის შელესილობას შორის სხვა მასალით შევსებული სივრცე აღარ იყო. აშკარად ჩანდა, რომ მხედრის გამოსახულებიან თიხის ფრაგმენტს კარგი პირი კედლისკენ ჰქონდა მიქცეული, რის გამოც დაფიქსირდა ამ

ნატეხის ჭერიდან ჩამოქცევა-ჩამოვარდნა. ასეთივე „მიკრული“ თიხის ფრაგმენტი აღმოჩნდა სათავსოს ჩრდილო კედელზეც. ამ ორი მონაცემის და სათავსოს კედლის გასწვრივ აღმოჩენილი ანაბეჭდიანი თიხის ფრაგმენტების მიხედვით ისინი კედლებისა და ჭერის შესამკობ შედგენილობად არის მიჩნეული. ეს შემკობა ამ ძეგლის გამთხრელ, არქეოლოგ გიორგი ცქიტიშვილის აზრით სათავსოს ჭერს ირგვლივ შემოუყვებოდა კედლებისა და ჭერის შეერთების ადგილას.

კედლების გასწვრივ, ნანგრევ ფენაში ერთი და იმავე გამოსახულებიანი თიხის ფრაგმენტები (ბულები) ჯგუფად იყო განლაგებული, თიხის ფრაგმენტების მეორე ჯგუფში განსხვავებული გამოსახულება იყო აღბეჭდილი და ა.შ. (ანგარიში, 1986: 6-9).

ტაძრის მარანში აღმოჩენილი თიხის ანაბეჭდიანი ფრაგმენტები ქვევრზე და დოქზე იყო გადაღესილი და ალბათ სავარაუდოა მათი ბულებად წარმოდგენა. ტაძრის მარანი მოთავსებულია წისქვილსა და სამოთახიან შენობას შორის, მიშენებულია კომპლექსის გაღავნის კედელზე. იგი ალიზითაა ნაგები, რიყის ქვის ერთი რიგის საძირკველზე. მისი იატაკი კარის წინა დონესთან შედარებით 0,5 მ-ით დაბალია. მარანში ჩასვლა ორსაფეხურიანი ხის კიბით არის შესაძლებელი (ანგარიში, 1984: 5). აქ გაითხარა ხუთ რიგად იატაკში ჩადგმული ორმოცდაშვიდი ქვევრი. რვა შემთხვევაში ქვევრების გვერდით დადასტურდა ბრტყელი კრამიტი (სოლენი). კრამიტი სარქველებად იყო გამოყენებული. ორ მათგანზე შემორჩენილია თიხის გადაღესილობა, რომელზეც გარკვევით ეტყობა მრგვალი ფორმის ანაბეჭდი ლომის გამოსახულებით (ტაბ. II).

მარნის იატაკიდან აიკრიფა 94 ნივთი, მათ შორის 17 დოქის, 18 დერგის, 8 ჯამის, 11 ქოთნის, 37 სხვადასხვა ჭურჭლის. აქვე აღმოჩნდა ფართოყელიანი დოქის თიხის საცობი-ბულა, სამკუთხა ფორმის საბეჭდავის ანაბეჭდებით, რომლებზეც თხა არის გამოსახული (ტაბ. III).

მარანში აღმოჩენილია აგრეთვე თიხის ჭურჭლის დეტალი – რიგონი, ხარის თავი, რომელსაც ტანის დასაწყისიც აქვს შერჩენილი. ხარის თავს დიდი გაშლილი რქები აქვს, თვალები რელიეფური, პირი ოდნავ გაღებული, ყურები დაცქვეტილი. ჭურჭელი შედგებილია წითლად და მოხატული თეთრი საღებავით. რქების ბოლოები თეთრია, თვალების ირგვლივ თეთრი ფართო ზოლი შემოუყვება, ყურების შუაში სიგრძივი თეთრი ზოლია. ცხვირის ირგვლივ და რქების უკან თეთრი წინწკლებია

გამოსახული. შუბლზე სამკუთხა ნიშანი აზის. არქეოლოგი გიორგი ცქიტიშვილი ხარის ქანდაკებას ადარებს ეთნოგრაფიულ ყოფაში დადასტურებულ ხარის გამომსახველი სარტულაო პურის კვერებს (ცქიტიშვილი, 2003: 19).

კარების ჩამკვეტ ბუღადა არის გააზრებული ოცდამეერთე სათავსოს კარებთან აღმოჩენილი თიხის ფრაგმენტი. ეს არის უფორმო, მოყავისფრო-შავი, ზოგან მოწითალო-ვარდისფერი თიხის ფრაგმენტი, რომელსაც უკანა მხარეს ეტყობა მრგვალი ძელის ანაბეჭდი. ანაბეჭდის ზედაპირზე ერთმანეთისაგან დაშორებული ტოლგვერდა სამკუთხა ფორმის ერთი და იგივე საბეჭდავის ექვსი ანაბეჭდია აღბეჭდილი, აქედან ორი ნაკლებია (ანაბეჭდის ზომებია 21X21X21 მმ., ბუღის 31X78 მმ.). ანაბეჭდის ზედაპირზე გამოსახულია სტილიზებული ხარის თავი, ხოლო გვერდებში დარჩენილი სივრცე შევსებულია სამი ნახევარმთვარით. ანაბეჭდის მიხედვით ვფიქრობთ ბრტყელპირიანი, სახელურიანი საბეჭდავია გამოყენებული (ტაბ. IV).

ძეგლის გამთხრელის, გიორგი ცქიტიშვილის მიერ №21 სათავსო მუდმივი ცეცხლის ოთახად არის გააზრებული. ეს სათავსო იზოლირებული იყო სხვა სათავსოებისაგან, სარკმელი არ ჰქონდა, გადახურული იყო კრამიტით. დასავლეთ კედელი წნელით იყო ნაგები და ორივე მხრიდან თიხით შელესილი. აქ აღმოჩენილი კრამიტისაგან აგებული თონე და კარის ლუქად გამოყენებული თიხის ანაბეჭდიანი ბუღა აფიქრებინებს მკვლევარს ამ სათავსოში ზოროასტრული ცეცხლის ტაძრების მსგავსად წმინდა ცეცხლის შენახვას (ცქიტიშვილი, 2003: 15).

ბუღაზე აღბეჭდილი ხარის თავის ანალოგიური გამოსახულებები გვხვდება საქართველოს ეთნოგრაფიულ მასალებში, კერძოდ, სვანეთში დღეობა ლიფანალის რიტუალში. ლიფანალში მიცვალებულთა სახელზე ცხოველური სახის პურებს აცხობდნენ, ასეთი იყო „ბალს ქვემოური ჯუარი“ – ხარის თავის მოყვანილობის კვერი (ბარდაველიძე, 1953: 80).

ხარის თავის გამოსახულებები გლიპტიკურ მასალაშიც არის ცნობილი. აწყურში, №1 სამარხში აღმოჩენილ თითზე სატარებელ საბეჭდავ ბეჭედზე აღბეჭდილია ხარისთავი, სამარხი ძვ.წ. IV-III საუკუნეებით არის დათარიღებული (ლიჩელი, 2000: 14). აქვე გვინდა აღვნიშნოთ ჟენევის მუზეუმში დაცული ძვ.წ. II ათასწლეულის დასაწყისით დათარიღებული შავი სტილიზირებული პრიზმული ფორმის საბეჭდავი, რომელზეც სამი გამოსახულებაა ამოკვეთილი. პირველი - სპირალი, მეორე – ხარის თავი,

მესამე – ძაღლის ფიგურა პროფილში, უკან ნახევარმთვარისკენ მობრუნებული თავით (ვოლენგაიდერ, 1967: 73-187).

უნდა აღინიშნოს, რომ საბექტავეების გამოყენება და გავრცელება დაკავშირებულია კერძო საკუთრების ინსტიტუტის განვითარებასთან. ძველ სამყაროში საბექტავეები ძირითადად (მათ აგვაროხისა და სამკაულის დანიშნულებაც ჰქონდათ) იხმარებოდა წერილებისა და საბუთების, განცეულობის, შესანახი სკივრების, საკვების შესანახი ჭურჭლის დასაბექტად. ბექტედი საკუთრებას ყოველგვარი ხელყოფისაგან იცავდა. საბექტავი საკეტებისა და გასაღების ნაცვლად იხმარებოდა, იბექტებოდა სახლის კარები. ეგვიპტესა და მესოპოტამიაში ამ წესს იმის გამო მიმართავდნენ, რომ მათ გასაღები არ ჰქონდათ. კარების დასაკეტად საბექტავს რომაელები და ბერძნებიც იყენებდნენ, თუმცა მათთვის გასაღები ცნობილი იყო, მაგრამ არც თუ მაინცდამაინც გავრცელებულ საგანს წარმოადგენდა (მაქსიმოვა, 1926 : 8).

საქართველოს ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში გამოვლენილია მეღვინეობასთან დაკავშირებული საბექტავეები. ასეთი საბექტავეები ღვინიანი ქვევრის დასაბექტად იხმარებოდა. ქვევრის სარქველზე სილას ან ნაცარს ყრიდნენ და შემდეგ მასზე ბექტედს დასვამდნენ. ეს მოქმედება გამოწვეული იყო იმით, რომ დაინტერესებულ პირს საშუალება ჰქონოდა შეემოწმებინა ქვევრში მოქცეული ღვინის ხარისხი და დაეცვა ყოველგვარი ხელყოფისაგან (ლორთქიფანიძე, 1958: 2).

ქართულ წერილობით წყაროებში არსებობს ცნობები საბექტავთა გამოყენების შესახებ, მაგალითად: იაკობ ცურტაველის „შუშანიკის წამებაში“ – „დაბექტა ურწულომან ვარსქენ ბექტითა თუსითა“ (ცურტაველი, 1979: 103). კარებების დაბექტვა მოხსენებულია აგრეთვე, ოშკის ბიბლიაშიც – „დაუკლიტე კარი და დაპბექტდე ბექტითა შენითა“.

საქართველოს სინამდვილეში ანაბექტიან თიხის ფრაგმენტთა აღმოჩენა ციხიაგორის სატაძრო კომპლექსის სინქრონულ ძეგლებზე – სამადლო, ან ნასტაკისი არ ფიქსირდება. ციხიაგორის სატაძრო კომპლექსის ქრონოლოგიურად მომდევნო, ძვ.წ. I საუკუნის II ნახევრის და ახ.წ. I საუკუნის ძეგლის „დედოფლის გორის“ სასახლის ნანგრევებში კი დიდი რაოდენობით არის აღმოჩენილი თიხის ფრაგმენტები სხვადასხვა საბექტავეების ანაბექტებით, რომლებსაც ძეგლის გამთხრელები ბულებად მიიჩნევენ (გაგოშიძე..., 1991: 47-48).

„დედოფლის გორის“ ბულები თავიანთი ფორმითა და ზომით ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. უმეტესობა არის მცირე ზომის მომრგვალებული ფორმის, რომლებსაც შემორჩენილი აქვთ მსხვილი ან წვრილი კანაფის კვალი. ბულების მცირე ნაწილი წარმოადგენს ციხიაგორის მსგავს უფორმო, ბრტყელ, მოზრდილ თიხის ნაჭრებს, რომლებსაც რევერსზე რაღაც ნივთის, კედლის ან კარის კუთხის კვალი ეტყობა. არის მრგვალი თიხის ნაჭერიც საბეჭდავის ანაბეჭდით, რომელიც გადალესილი იყო თიხის ჭურჭლის პირზე. ყველა ბულა გამომწვარია სასახლეში მომხდარი ხანძრის დროს. ბულებზე აღბეჭდილი ანაბეჭდები ძირითადად დიდი ზომის ოვალურ ან წრიულპირიან საბეჭდავებს ეკუთვნის. არის რამდენიმე სწორკუთხაპირიანი საბეჭდავის ანაბეჭდიც, რომლებიც შესაძლოა ბრინჯაოს სახელურიან საბეჭდავთა ანაბეჭდებს წარმოადგენენ. ეს არის თიხის ბულები, რომელთა შორის ნაწილზე არის ადგილობრივი დიდი ზომის საბეჭდავთა ანაბეჭდები, ადგილობრივ რწმენა-წარმოდგენებთან დაკავშირებული, ხშირად გაუგებარი სიუჟეტებით, ნაწილზე - რომაული გემების ანაბეჭდები, საყოველთაოდ გავრცელებული გამოსახულებებით: სილენის ნიღაბი, ომფალა, ფორტუნა, ჰიგუა და ასკლეპიოსი და სხვა (ჯავახიშვილი, 2015: 7).

თიხის ფრაგმენტები საბეჭდავთა ანაბეჭდვით აღმოჩენილია გორაძირის ბორცვის თხემზეც, რომელიც ასევე საკულტო ძეგლად არის მიჩნეული და თარიღდება ძვ.წ. VII-IV სს. ბორცვის თხემზე ორი კულტურული ფენა გაითხარა. ნაგებობა, რომლის ნანგრევებითაც იყო წარმოქმნილი პირველი კულტურული ფენა, განადგურებული იყო ხანძრისაგან. თიხის ჭურჭელიც და შელესილობის ფრაგმენტებიც ცეცხლისაგანაა დეფორმირებული. ნაგებობის შიდა კედლის ჩრდილოეთ ნაწილში და ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში აღმოჩენილია ბათქაშის შელესილობის ფრაგმენტები თეთრი საღებავის კვალით, ნაგებობის ცენტრალურ ნაწილში მომწვანო ფერის თიხისაგან ნაგები კუბის ფორმის პოდიუმი, აქვე აღმოჩნდა ორი ჭურჭელი მეტად თავისებური და უჩვეულო ფორმებით, ორივე მათგანი თეფშისებური ფორმისაა, დახვრეტილი და მათზე ზემოდან დაძვრწილია სფერული კორპუსიანი პატარა კოჭობები. ამ ფენაში აღმოჩნდა ძვ. წ. VI - IV საუკუნეებისათვის დამახასიათებელი კერამიკის ფრაგმენტები და ორი ბულა, რომელზედაც მრგვალი ფორმის საბეჭდავით ერთი და იგივე გამოსახულებაა

რამდენჯერმე აღბეჭდილი (მეშველიანი, 1999: 71-81). ეს ბულები თავისი ხასიათით ციხიაგორის სატაძრო კომპლექსში აღმოჩენილ ბულებს ემსგავსებიან.

მიუხედავად დიდი ქრონოლოგიური სხვაობისა, ჩვენ მაინც გვინდა აღვნიშნოთ ვრაციის ტერიტორიაზე, კერძოდ არპაჩიაში აღმოჩენილი ანაბეჭდები თიხაზე (ძვ.წ. V ათასწლეული). მელო-უვანის საველე დღიურის გამოყენებით ყველაზე კარგად დაფიქსირებული და დათარიღებულია ანაბეჭდები ე.წ. „დამწვარი სახლიდან“. აქ იატაკზე, გაფანტულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა სხვადასხვა ჭურჭელთან, სამკაულთან და სხვა ინვენტართან ერთად თიხის ცხრამეტი ბულა და თიხის რვა დისკო, რომლებზეც აღბეჭდილია ერთი ან მეტი საბეჭდავის ანაბეჭდი (თარიღდება გვიანი ჰალაფის პერიოდით).

არპაჩიის ანაბეჭდები დაყოფილია ჰალაფის და გავრა პერიოდის ჯგუფებად. გავრა პერიოდის ჯგუფები ხასიათდება ცხოველური მოტივით, სხვადასხვა ფორმის (მრგვალი, ოთხკუთხედი) ანაბეჭდებით (ვიკედე, 1992: 53), რომლებიც ციხიაგორის ანაბეჭდების მსგავსად რამდენჯერმე მეორდება თიხის ბულებზე.

სტატიის ავტორი ანაბეჭდიან თიხის ფრაგმენტებს მოიხსენიებს ბულებად და არავითარი მოსაზრება არ არის გამოთქმული მათი სხვა დანიშნულების შესახებ. აქ ორი სახის ბულაა აღმოჩენილი: პირველი, რომელიც თიხის გუნდას წარმოადგენს, სიგრძივი ნახვრეტით და ზონრის კვალით, მეორე – ციხიაგორის ბულების მსგავსად უხეში თიხის სქელი ფირფიტები სიგრძივი ნახვრეტის და ზონრის კვალის გარეშე.

არპაჩიულ ანაბეჭდებს ქრონოლოგიურად უახლოვდება საქართველოში არუხლოს ნამოსახლარზე აღმოჩენილი თიხის ბულა (ძვ. წ. VI–V ათასწლეული). ამ შემთხვევაშიც ნახანძრავლის ზემოთ ნაპოვნი თიხის ნაჭერი დაბეჭდილია მრგვალი ფორმის საბეჭდავით, რომელზეც ირმისა და მტაცებელი ცხოველის გამოსახულებებია აღბეჭდილი. სამწუხაროდ ბულის რევერსი ძეგლის გამოთხრელს არქეოლოგ ტარიელ ჩუბინიშვილს თავის სტატიებში არ აქვს აღწერილი. იგი ზუსტ ანალოგიებს პოულობს გეოთეფეში აღმოჩენილ თიხის ბულებთან და მათ მსგავსად, არუხლოს ბულასაც ჭურჭლის დასაბეჭდ ბულად მიიჩნევს (ჩუბინიშვილი, 1968: 60); (ჩუბინიშვილი, 1967: 39, ტაბ. II, სურ. 2-3).

ჭურჭლის დასაბეჭდ ბუღალდ არის მიჩნეული ხოვლე-გორაზე VI ფენის ე.წ. „ცხვრისთავებიან“ ოთახში აღმოჩენილი ბუღალა. ბუღალაზე ვარდულია გამოსახული, რომელიც „შიგაა ჩაჭრილი“, ე.ი. ინტალიოსებურადაა აღბეჭდილი პირზე. ბუღალას მარგალიტა ლორთქიფანიძე ფენის და აქ აღმოჩენილი თიხის საბეჭდავის მიხედვით ძვ.წ. XIII ს-ით ათარიღებს. მკვლევარს მითითებული აქვს მ. ჰეატის მიერ გამოქვეყნებული, ლერნაში აღმოჩენილი მსგავსი თიხის ბუღლები და საბეჭდავები, რომლებიც გამოყენებული იყო სხვადასხვა სახის დანიშნულების ჭურჭლისა და კოლოფების დასაბეჭდად (ლორთქიფანიძე, 1969: 6); (ჰეთ, 1957: 83-95).

ჩვენთვის საინტერესოა ლუკონინის და ჰარპერის მოსაზრებები სასანური ბუღლების დანიშნულების შესახებ, რომელსაც იზიარებს ქეთევან ჯავახიშვილი ურბნისის ნაქალაქარზე აღმოჩენილი სასანური ბუღლის განხილვის დროს.

რევერსების მიხედვით ჰარპერმა ბუღლები ორ კატეგორიად დაჰყო. პირველი, რომლებზეც არ არის შემორჩენილი კანაფის ანაბეჭდის რაიმე კვალი და მეორე, რომლებზეც ნათლად არის აღბეჭდილი ზონრის კვალი. პირველი კატეგორიის ბუღლებით იბეჭდებოდა ფუთები და ჩანთები, რომლებსაც კანაფი არ სჭირდებოდა (ჯავახიშვილი, 1982: 122-126); (ლუკონინ, 1960: 35); (ჰარპერ, 1973: 42-44).

მართალია, სასანური ბუღლების ფორმები განსხვავდება ციხიაგორის და საერთოდ, სხვა პერიოდის ბუღლების ფორმებისაგან, მაგრამ მათი გამოყენების პრინციპი ალბათ ყველა პერიოდისათვის ერთი უნდა ყოფილიყო.

დასკვნა. ჩვენი ვარაუდით, ციხიაგორის სატაძრო კომპლექსში აღმოჩენილი თიხის ფრაგმენტები ბუღლებს წარმოადგენს, რადგან ბუღლების უმრავლესობა აღმოჩენილია №10 სათავსოში, რომლის მეორე სართული აქ აღმოჩენილი თიხის ჭურჭლის მოზღვავებული ფრაგმენტების გამო საწყობ სათავსოდ არის გააზრებული. ბუნებრივია, საწყობ სათავსოში იყო დიდი რაოდენობა ბუღლებისა, რომლებიც იმდროინდელმა ხანძარმა კარგად შემოგვინახა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ანგარიში, 1986: კასპის რაიონის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1986 წლის საველე მუშაობის ანგარიში.

ანგარიში, 1984: კასპის რაიონის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1984 წლის საველე მუშაობის ანგარიში.

ბარდაველიძე, 1953: ბარდაველიძე ვ., ქართულ-სვანური საწესო გრაფიკული ხელოვნების ნიმუშები, თბ., 1953.

გაგოშიძე, 1991: გაგოშიძე ი., წოწელია მ., არამეულწარწერიანი ფირფიტები დედოფლის გორიდან, ამიერკავკასიის ისტორიის პრობლემები, თბ., 1991.

ვიკედე, 1992: Wickede A. Chalcolithic Scalings From Arpachiyah in the Collection of the Institute of Archaeology. Bulletin number twenty eight, 1991. London, 1992.

ვოლენვაიდერი, 1967: Vollenweider M-L., Catalogue raisonne des sceaux cylindres et intalles. vol I, 1967.

ვლართქიფანიძე, 1958: ვლართქიფანიძე მ., საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გემები, ტომი II, თბ., 1958.

ვლართქიფანიძე, 1969: ძველი საქართველოს გლიპტიკური ძეგლების კორპუსი, თბ., 1969.

ღიჩელი, 2000: Licheli W., Achaimenidische fundorte in Samcche, Arhaologische Mitteilungen Aus Iran und Turan, Band 32, 2000.

ლუკონინი, 1960: Луконин В. Сасаниские буллы, «Сообщения Государственного Эрмитажа» Т. XIX, 1960.

მაქსიმოვა, 1926: Максимова М.И. Античные геммы Эрмитажа. 1926.

მეშველიანი, 1999: მეშველიანი, პაპუაშვილი რ., ქორიძე ე., ჯალაბაძე მ., გორადირის არქეოლოგიური გათხრები, „მილსადენის არქეოლოგია“, I, თბ., 1999.

ცურტაველი, 1979: ცურტაველი ი., „მარტვილობაი შუშანიკისა“, თბ., 1979.

ცქიტიშვილი, 2003: ცქიტიშვილი გ., ციხიაგორას სატაძრო კომპლექსი, თბ., 2003

ჩუბინიშვილი, 1967: Чубинишвили Т., Кумнарева К., Новые материалы по Энеолиту Кавказа, 1967.

ჩუბინიშვილი, 1968: ჩუბინიშვილი ტ., საქართველოს უძველესი ტომების სულიერი კულტურისათვის, „საბჭოთა ხელოვნება“, №11, თბ., 1968.

ჯავახიშვილი, 2015: ჯავახიშვილი ქ., საქართველოს გლიპტიკური ძეგლები, იბერია-კოლხეთი №11, 2015.

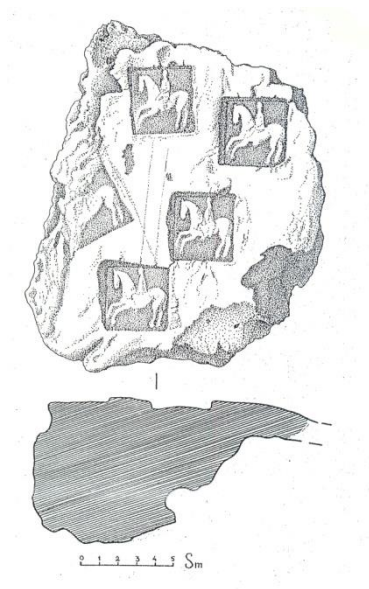
ჯავახიშვილი, 1982: ჯავახიშვილი ქ., ურბნისის ნაქალაქარზე აღმოჩენილი სასანური ბუღა, საქ.სახ. მუზეუმის მოამბე, XXXXI-B, 1982.

ჰარპერი, 1973: Harper P.O., Physical Characteristics of the Sealings and forms of the Seals Sasanian Remains from Qasri Abu Nasr, Seals and Coins, Cambridge, 1973.

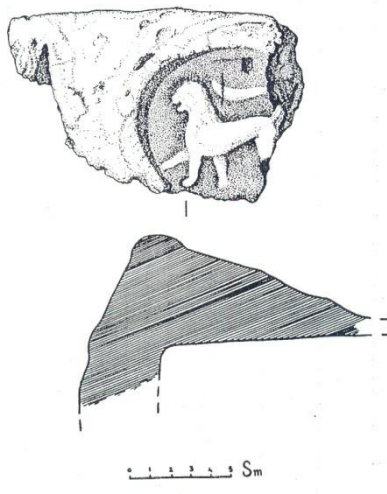
ჰეატი, 1957: Heat M., Early Helladic clay Sealings from the house on the Tilles at Lerna, 1957.

ტაბულები

ტაბულა 1

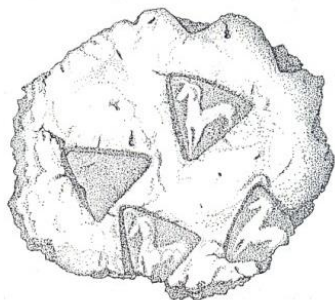

ტაბულა 2

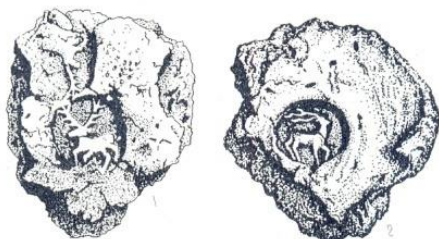

ტაბულა 3

0 1 2 3 4 5 S_m

ტაბულა 3

0 1 2 3 4 5 S_m

ტაბულების აღწერილობა:

1. ბულა, ოთხკუთხა ფორმის ანაბეჭდით, რომელზეც მხედრის რამდენიმე გამოსახულება არის აღბეჭდილი.
2. ბულა, მრგვალი ფორმის ანაბეჭდი ლომის გამოსახულებით.
3. დოქის თიხის საცობი-ბულა, სამკუთხა ფორმის საბეჭდავის ანაბეჭდებით, რომლებზეც თხა არის გამოსახული.
4. ბულა, სამკუთხა ფორმის ანაბეჭდით, რომელზეც სტილიზებული ხარის თავის და ნახევარმთვარის რამდენიმე გამოსახულებაა აღბეჭდილი.

ეთნოპოლიტიკური ურთიერთობები და სამოქალაქო ინტეგრაციის პრობლემები სამცხე-ჯავახეთში

მოკლე შინაარსი

სამოქალაქო იდენტიფიკაციის დაბალი დონის გამო საქართველოში ადამიანებს ურჩევნიათ თავი აღიქვან ეთნიკური ჯგუფისა და ისტორიული სამშობლოს წარმომადგენლებად და არა ერთიანი ქართული სამოქალაქო საზოგადოების წევრებად. სამოქალაქო ინტეგრაციის სერიოზული შემაფერხებელი ფაქტორია, აგრეთვე, ეთნიკური უმცირესობების მიერ სახელმწიფო ენის არცოდნა. ჩვენ დიდი ხნის განმავლობაში სრულიად გულწრფელად მოგვექონდა თავი ჩვენს ქვეყანაში არაქართულენოვანი სკოლების სიუხვით და ეს ფაქტი ეთნიკური უმცირესობების უფლებების დაცვად მიგვაჩნდა. სინამდვილეში კი არაქართულენოვანი სკოლების მეშვეობით სახელმწიფო საკუთარ მოქალაქეებს ემიგრანტებად ამზადებს, უსპობს მათ ქვეყნის შიგნით სამსახურებრივი წარმატების შანსს. ამ მხრივ ვითარება უკეთესობისკენ წელს, მაგრამ მაინც იცვლება. ეს ნათლად ჩანს ახალციხის რაიონის მაგალითზე, სადაც ქართული სკოლების მოსწავლეთა კონტიგენტის ზრდა სომხური და რუსული სკოლებიდან გადმოსული მოსწავლეების ხარჯზე მოხდა. უნდა ითქვას, რომ ეს პროცესი ახალციხეში სრულიად უმტკივნეულოდ და ძალდაუტანებლად მიმდინარეობს. ამ ქალაქის შერეული ქართულ-სომხური მოსახლეობის თანამშრომლობა მრავალი ათეული წლის მანძილზე ჰარმონიულად ვითარდება და ინტერნაციონალური თანაცხოვრების ტექშიარიტ მაგალითს წარმოადგენს.

Ucha Bluashvili

ETHNO-POLITICAL RELATIONS AND PROBLEMS OF CIVIC INTEGRATION IN SAMTSKHE-JAVAKHETI

Abstract

Due to low level of civic identification, people in Georgia prefer to perceive themselves as the representatives of ethnic groups and historical homeland than the members of the Georgian civil society. Serious hindering factor of civic integration is the problem of the knowledge of the state language by ethnic minorities. For a long time we were proud of great number of non-Georgian schools in our country. We considered this fact like defending the rights of

ethnic minorities. In fact, with the help of non-Georgian schools the state prepares its citizens as immigrants, deprives them getting jobs inside the country. Today the situation is slowly getting better. It is seen on the example of Akhaltsikhe district where the number of Georgian school children has increased at the expense of pupils having moved from the Armenian and Russian schools. It should be said that in Akhaltsikhe this process is going completely painlessly and effortlessly. The cooperation of Georgian and Armenian population of this city has been developing harmoniously for decades. It is a real example of international coexistence.

საკვანძო სიტყვები: ეთნოპოლიტიკა, ინტეგრაცია, სამცხე-ჯავახეთი, პოსტსაბჭოთა პერიოდი

Key words: ethno-politics, integration, Samtskhe-Javakheti, the post-Soviet period.

შესავალი. დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის, რომლებმაც კაპიტალიზმის განვითარების საწყის ეტაპზე მოასწრეს მონოეთნიკურ სახელმწიფოებად ჩამოყალიბება, დამახასიათებელია სამოქალაქო იდენტობა. პოსტსაბჭოთა სივრცეში, სადაც პოლიეთნიკური საზოგადოებები ჩამოყალიბდნენ, ძირითადად, ეთნიკური ნაციონალიზმი ბატონობს. სწორედ სამოქალაქო იდენტიფიკაციის დაბალი დონის გამო საქართველოში ადამიანებს ურჩევნიათ თავი აღიქვან ეთნიკური ჯგუფისა და ისტორიული სამშობლოს წარმომადგენლებად და არა ერთიანი ქართული სამოქალაქო საზოგადოების წევრებად.

მსჯელობა. სამოქალაქო იდენტობის ჩამოყალიბებას ჩვენში ისტორიული სამშობლოს საზღვრების სიახლოვეს ეთნოუმცირესობების კომპაქტური დასახლებების არსებობაც აფერხებს. სერიოზული შემაფერხებელი ფაქტორია, აგრეთვე, ეთნიკური უმცირესობების მიერ სახელმწიფო ენის არცოდნა. ჩვენ დიდი ხნის განმავლობაში სრულიად გულწრფელად მოგვქონდა თავი ჩვენს ქვეყანაში არაქართულენოვანი სკოლების სიუხვით და ეს ფაქტი ეთნიკური უმცირესობების უფლებების დაცვად მიგვაჩნდა. სინამდვილეში კი არაქართულენოვანი სკოლების მეშვეობით სახელმწიფო საკუთარ მოქალაქეებს ემიგრანტებად ამზადებს, უსპობს მათ ქვეყნის შიგნით სამსახურებრივი წარმატების შანსს. მაშინ, როდესაც საქმის წარმოება მთელ ქვეყანაში სახელმწიფო ენაზე მიმდინარეობს, სახელმწიფო ენაზე მაუწყებლობს ტელევიზია და რადიო, გამოიცემა ჟურნალ-

გაზეთების აბსოლუტური უმრავლესობა, ქართული ენის უცოდინრობა ან სუსტი ცოდნა ადამიანს საშუალებას არ აძლევს მოახდინოს თავისი შესაძლებლობების რეალიზაცია. ასეთ შემთხვევაში საუკეთესო გამოსავალი ემიგრაციაა. ალტერნატივა ისეთი მიკროსივრცის შექმნაა, სადაც ქართული ენის გარეშეც იოლად გახვალ. სწორედ ასე იქცევა ჯავახეთის სომხური დიასპორა, რომელიც დროგამოშვებით სომხური ენისთვის რეგიონული სტატუსის მინიჭებას ითხოვს.

სხვათა შორის, ეთნიკური სომხების გაცილებით დიდი კომპაქტური დასახლებებია რუსეთში (დონის როსტოვი, მოსკოვი, არმავირი და ა. შ.), შეერთებულ შტატებში (ლოს-ანჯელესი), არგენტინაში, საფრანგეთში და სხვ. თუმცა, არც ერთ ამ ქვეყანაში სომხებს მშობლიურ ენაზე სკოლები არ აქვთ და ეს არა იმიტომ, რომ ადგილობრივი ხელისუფლება ეწინააღმდეგება ასეთი სკოლების გახსნას – სომხებს თავისუფლად შეუძლიათ გახსნან სომხურენოვანი კერძო სკოლები თავიანთი კომპაქტური დასახლების ადგილებში, მაგრამ მათ ეს არ სურთ, რადგან მშვენივრად ესმით, სახელმწიფო ენის თავისუფლად ფლობის გარეშე ამ ქვეყნებში მათ სამსახურებრივი წარმატების არავითარი შანსი არ ექნებათ.

საქართველო ამ მხრივ იშვიათ გამონაკლისს წარმოადგენს, რის მიზეზიც ჯერ მეფის რუსეთის ერთიან იმპერიაში, შემდეგ კი საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში ყოფნა იყო. ამ ვრცელი ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე საქმის წარმოების ენას რუსული წარმოადგენდა, რის გამოც საქართველოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობები ქართული ენის ცოდნის გარეშეც გადიოდნენ ფონს. რუსულის კარგი ცოდნა კი სომხებს უპირატესობასაც აძლევდა ქართველებთან შედარებით, რადგან წარმოებადაწესებულებებში რუსულის მცოდნეებს პირველ რიგში დებულობდნენ. დღეს საქართველო დამოუკიდებელი, სუვერენული სახელმწიფოა. ახლა უკვე საქმის წარმოება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე ქართულად მიმდინარეობს, რაც არაქართულენოვან მოსახლეობას სახელმწიფო ენის შესწავლის აუცილებლობის წინაშე აყენებს. საქართველოში მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობებს ეს ესმით, მაგრამ ძველი პრაქტიკა ინერციით არსებობას დღემდე განაგრძობს.

ვითარება უკეთესობისკენ ნელა, მაგრამ მაინც იცვლება. ეს ნათლად ჩანს ახალციხის მუნიციპალიტეტის მაგალითზე.

საბჭოთა ხელისუფლების ბოლო წლებში ქალაქ ახალციხეში იყო ორი ქართული სკოლა თითოეული საშუალოდ, ათას-ათასი მოსწავლით, ორი რუსული სკოლა თითოეული ექვსას-ექვსასი მოსწავლით და ერთი სომხური სკოლა რვაასი მოსწავლით. რუსულ სკოლებში, ცხადია, საბჭოთა ჯარში მომსახურე რუსი ოფიცრების შვილებიც სწავლობდნენ, თუმცა, ამ სკოლების მოსწავლეთა კონტიგენტის ძირითად ბირთვს მაინც ახალციხელი ეთნიკური სომხების შვილები შეადგენდნენ. დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდგომ რუსული სკოლების მოსწავლეთა კონტიგენტმა სწრაფად იწყო შემცირება, ქალაქი (და ქვეყანაც) დატოვეს რუსმა ოფიცრებმა და მათმა შვილებმა, სომეხი ეროვნების ბავშვები კი ქართულ და სომხურ სკოლებში გადანაწილდნენ. 2000 წლისთვის ახალციხის №3 სომხური საშუალო სკოლის მოსწავლეთა კონტიგენტის რაოდენობა ათასს აღწევდა. საგრძნობლად გაიზარდა ქართული სკოლების მოსწავლეთა რაოდენობაც. ამის შემდეგ კი დაიწყო ქალაქის სომხური სკოლის მოსწავლეთა კონტიგენტის შემცირება. 2012-2013 სასწავლო წლის მონაცემებით ის 623 იყო. გაიზარდა არა მხოლოდ ქართული სკოლების მოსწავლეთა კონტიგენტის, არამედ თვით სკოლების რაოდენობაც: ამჟამად ქალაქში სამი ქართული – № 1, №5, №6 სკოლაა, 2012-2013 სასწავლო წლის მონაცემებით მათში შესაბამისად, 967, 1265 და 234 მოსწავლე ირიცხებოდა. რაც შეეხება ორ რუსულ სკოლას, მათგან მხოლოდ ერთი ფუნქციონირებს, რომელსაც რუსულ სექტორზე იმავე სასწავლო წლისთვის 194 მოსწავლე ჰყავდა, ქართულზე – 150 (მონაცემები ახალციხის რაიონის სკოლებისა და მოსწავლეთა კონტიგენტის შესახებ მოგვაწოდა ახალციხის რაიონის გამგეობამ). ცხადია, ქართული სკოლების მოსწავლეთა კონტიგენტის ზრდა სომხური და რუსული სკოლებიდან გადმოსული მოსწავლეების ხარჯზე მოხდა. უნდა ითქვას, რომ ეს პროცესი ახალციხეში სრულიად უმტკივნეულოდ და ძალდაუტანებლად მიმდინარეობს. ამ ქალაქის შერეული ქართულ-სომხური მოსახლეობის თანამშრომლობა მრავალი ათეული წლის მანძილზე ჰარმონიულად ვითარდება და ინტერნაციონალური თანაცხოვრების ჭეშმარიტ მაგალითს წარმოადგენს.

არაქართულენოვან სკოლებში სახელმწიფო ენის სწავლების ხარისხის გაუმჯობესების საქმეში შემობრუნების მომენტად შეიძლება დავასახელოთ ქვემო ქართლისა და სამცხე-ჯავახე-

თის მხარეებში 1997 წლის ნოემბერში ქართული ენის სრულფასოვანი ფუნქციონირების სახელმწიფო პროგრამის ამოქმედება. საქართველოს სახელმწიფომ მაშინ პირველად გამოყო სოლიდური თანხები დასახელებული რეგიონების არაქართულენოვან სკოლებში ქართული ენის სწავლების დონის ამაღლებისთვის. ამ სტრუქტურების ავტორი, 1996-2002 წლებში სამცხე-ჯავახეთის სასკოლო ოლქის სამმართველოს უფროსის თანამდებობაზე მუშაობისას, პირადად მონაწილეობდა აღნიშნულ პროცესში. ჯავახეთის ბევრი სომხური სოფლის სკოლაში წლების განმავლობაში არ ჰყოლიათ ქართული ენის მასწავლებელი. ამ სკოლების მიერ გაცემულ საშუალო განათლების ატესტატების გრაფაში - „ქართული ენა“ აღნიშნული იყო: „არ გაუვლია“. კიდევ უფრო მეტ სკოლაში ქართული ენის მასწავლებლებად მუშაობდნენ ქართული ენის სრულიად არმცოდნე არაპროფესიონალები. 1997 წლისთვის სამცხე-ჯავახეთის მხარის 124 არაქართულენოვან სკოლაში ქართულ ენასა და ლიტერატურას ასწავლიდა 230 მასწავლებელი. მათგან უმაღლესი სპეციალური განათლება ჰქონდა მხოლოდ 77 მასწავლებელს, უმაღლესი არასპეციალური განათლება - 11-ს, საშუალო სპეციალური განათლება - 38-ს, 12 მასწავლებელი იმ პერიოდისთვის იყო სტუდენტი, 92 მასწავლებელს ჰქონდა ზოგადი საშუალო განათლება, ახალქალაქისა და ნინოწმინდის 7 სკოლაში საერთოდ არ ჰყავდათ ქართული ენის მასწავლებელი.

აქედან გამომდინარე, ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამის პრიორიტეტულ მიმართულებად განისაზღვრა საკადრო პოლიტიკა, კვალიფიციური მასწავლებლების მოზიდვა მათი ფინანსური დაინტერესების გზით. მნიშვნელოვანი ყურადღება დაეთმო ქართული ენის სახელმძღვანელოებით სომხური სკოლების მომარაგებას და მოსახლეობისთვის ქართული ენის შემსწავლელი კურსების გახსნასაც.

განხორციელებული ღონისძიებების შედეგად მნიშვნელოვნად ამაღლდა ქართული ენის მასწავლებელთა ხარისხობრივი შემადგენლობა, ჯავახეთის შორეულ სოფლებში სამუშაოდ გაიგზავნენ კვალიფიციური სპეციალისტები, რომლებიც გრანტებთან ერთად კომუნალური უზრუნველყოფის თანხებსაც იღებდნენ. მოსახლეობის სურვილების გათვალისწინებით ადგილებზე გაიხსნა ქართული ენის შემსწავლელი წრეები, მნიშვნელოვანი მატერიალური დახმარება გაეწია ჯავახეთის ქართულ სკოლებსაც, განმტკიცდა მათი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა,

ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამის სახსრებით სომხური სკოლებისთვის შექმნილ იქნა ქართული ენისა და ლიტერატურის, საქართველოს ისტორიის, საქართველოს გეოგრაფიის სახელმძღვანელოები, ლექსიკონები, მეთოდური ლიტერატურა. დედაქალაქიდან მოწვეული სპეციალისტების ძალებით ახალციხესა და ახალქალაქში რეგულარულად ტარდებოდა მეთოდური სემინარები ქართული ენის მასწავლებლებისთვის და სხვ.

უნდა ითქვას, რომ უკანასკნელ ხანებში საგრძობლად გაიზარდა არაქართული მოსახლეობის ინტერესი ქართული ენის შესწავლისადმი. სამცხე-ჯავახეთის სომხური სკოლების სულ უფრო მეტი კურსდამთავრებული აგრძელებს სწავლას სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, სადაც ისინი არა მხოლოდ სპეციალობას ეუფლებიან, არამედ სრულყოფენ თავიანთ ცოდნას სახელმწიფო ენაში, იძენენ ახალ მეგობრებს და ქართული სახელმწიფოს ჭეშმარიტ პატრიოტებად ყალიბდებიან.

სამცხე-ჯავახეთის მხარის სასკოლო ოლქის მაგალითზე კარგად ჩანს ქვეყნის სამხარეო მოწყობის პოზიტიური როლიც. 1996 წელს, სამმართველოში მისვლისას ჩემს წინაშე მთელი სიმწვავეით სამი უმთავრესი ამოცანა დაისვა: 1. განათლების სფეროში უადრესად კორუმპირებული ატმოსფეროს გაჯანსაღება; 2. არაქართულენოვან სკოლებში ქართული ენის სწავლების რადიკალური გაუმჯობესება; 3. ჯავახეთის ორი რაიონის დაბრუნება ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში. მეორე ამოცანის თაობაზე უკვე ვისაუბრეთ, მესამე ამოცანის, ახალქალაქისა და ნინოწმინდის რაიონებთან პრაქტიკულად გაწყვეტილი ურთიერთობის აღდგენის საკითხის გადაჭრა, სამმართველომ გაცილებით უკეთ მოახერხა, ვიდრე ამას განათლების სამინისტრო შეძლებდა. უსახსრობის გამო განათლების სამინისტროდან წლების განმავლობაში ჯავახეთში არავინ ჩასულა. ნინოწმინდისა და ახალქალაქის განათლების განყოფილების გამგეები წელიწადში ერთხელ თუ ჩავიდოდნენ თბილისში. სამაგიეროდ, რეგულარულად დადიოდნენ ერევანში, საიდანაც ჩამოჰქონდათ სახელმძღვანელოები, სასკოლო ინვენტარის, სკოლების სარემონტო მასალა და ა. შ. სამმართველოსა და ჯავახეთის რაიონების განათლების განყოფილებებს შორის კი რეგულარული კავშირ-ურთიერთობები დამყარდა. მოხერხდა სომხეთში გამოცემული სახელმძღვანელოების საქართველოში გამოცემულით ჩანაცვლება. დიდი ძალისხმევის ფასად, მაგრამ მაინც შევძელით

ფაკულტატური საათების ხარჯზე სომხეთში გამოცემული სომხეთის ისტორიის სწავლების აკრძალვაც და სხვ.

რაც შეეხება პირველ ამოცანას, კორუმპირებული ატმოსფეროს განმუხტვას, მისი გადაჭრა გაცილებით რთული აღმოჩნდა. განათლების სფეროში მოკალათებულ კორუმპირებულ ადამიანებს მფარველები აღმოაჩნდათ ხელისუფლების მაღალ ეშელონებში, რაიონულ გამგეობაში, სახელმწიფო რწმუნებულის აპარატში, განათლების სამინისტროში და ა.შ. სამმართველოს მიერ დოკუმენტურად დადასტურებული უტყუარი ფაქტების საფუძველზე კორუმპირებული სკოლის დირექტორების, განათლების განყოფილების გამგის მოხსნის გადაწყვეტილებები სამინისტროში იბლოკებოდა. მათ ყურით მოთრეული საბაბით ჩემ წინააღმდეგ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრაც კი მოახერხეს, თუმცა, წელიწადნახევარის უნაყოფო მცდელობის შემდეგ, ეპოვათ კრიმინალი ჩემს მუშაობაში, იძულებულნი გახდნენ საქმე „დანაშაულის არარსებობის მუხლით“ შეეწყვიტათ.

ეთნიკური უმცირესობების მიმართ დისკრიმინაციული დამოკიდებულების ფაქტებს ადგილი ჰქონდა გამსახურდიას ხანმოკლე მმართველობის დროს. ამის ყველაზე რელიეფური გამოხატულება მათთვის მიკუთვნებული „სტუმრის“ სტატუსი იყო. „სტუმარს“ მუდამ უნდა ხსომებოდა, რომ სტუმარია და შესაბამისადაც მოქცეულიყო. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შესაძლოა, გაეპანდურებინათ კიდევ. ხელსაყრელ მომენტში ასეც კეთდებოდა. საკმარისია ოსების, აზერბაიჯანელების, ნინოწმინდელი დუხობორების მაგალითების გახსენება.

ბ. გამსახურდიას შემდეგ, ამ მხრივ, ქვეყანაში ვითარება სასიკეთოდ შეიცვალა. უმცირესობების მიმართ ე. შვეარდნაძის პოლიტიკის არსი ის იყო, რომ ისინი პოლიტიკისგან მაქსიმალურად იყვნენ იზოლირებულნი. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა პოლიტიკაში ეთნოსური ელიტების კოოპტაციას არ გამორიცხავდა. 90-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც პოლიტიკური ორგანიზაცია „ჯავახკის“ გარშემო მობილიზაცია დაიწყო ჯავახეთის სომხების ეთნონაციონალისტურმა ელიტამ, ე. შვეარდნაძემ ამ მოძრაობის გავლენიანი ლიდერები სარფიან თანამდებობებზე დანიშნით მოისყიდა. სანაცვლოდ ეს ლიდერები რეგიონში სტაბილურობას და ქვეყნის მმართველი ძალისთვის არჩევნებში ხმების მაქსიმალურ რაოდენობას უზრუნველყოფდნენ. ასეთ პოლიტიკას მხოლოდ მოკლევადიანი, იმწამიერი

ეფექტის მოტანა შეეძლო. საბოლოო ჯამში კი ეს პოლიტიკა ეთნონაციონალური მოძრაობის კიდევ უფრო ფართო მასშტაბით გაშლას ახალისებდა. სარფიანი თანამდებობების ხელში ჩაგდების მიზნით ახლა უკვე სხვა ადამიანები იწყებდნენ სიტუაციის არევას. ამიტომაც ერთი „მოთვინიერებული“ ლიდერის ადგილს მეორე, მესამე და მეოთხე იჭერდა. მმართველი პარტიის საარჩევნო სიებში ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთა ჩართვის მავნე პრაქტიკას შედეგად „ყრუ-მუნჯ“ დეპუტატთა კატეგორიის გაჩენა მოსდევდა. ქართულის არცოდნის გამო ისინი პარლამენტის მუშაობაში ვერ მონაწილეობდნენ. სამაგიეროდ, მმართველ პარტიას მათი მხარდაჭერა ნებისმიერ საკითხში გარანტირებული ჰქონდა. კონიუნქტურული, ვიწროპარტიული ინტერესები ხშირად ოპოზიციური პარტიების საარჩევნო კამპანიის წარმართვისასაც იჩენდნენ თავს. ამ პარტიების არაერთი წარმომადგენელი სომეხ (ჯავახეთი) და აზერბაიჯანელ (ქვემო ქართლი) ამომრჩეველს არცთუ იშვიათად მხარდაჭერის სანაცვლოდ ავტონომიას ჰპირდებოდა. ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლები არჩევნებში მონაწილეობას ხელისუფლებისადმი ლოიალობის გამოხატულებად მიიჩნევენ. როგორც წესი, ისინი მხარს მმართველ პოლიტიკურ ძალას უჭერენ და მზად არიან ასეთივე ხალხისთ მიემხრონ მეორე ძალას, თუკი არჩევნები ამ უკანასკნელის გამარჯვებით დასრულდა.

ლამის ტრადიციად ქცეულ ამ პრაქტიკას რამდენიმე მიზეზი განაპირობებს. ეთნიკური უმცირესობები შიშობენ: ვაითუ არჩევნებში ურჩობის გამოვლენა ხელისუფლებამ შემდეგ გაგვიხსენოსო. ეს უფრო ზ. გამსახურდიას მმართველობის წლებზე ითქმის. უმცირესობებს არ მოსწონდათ და არც შეიძლებოდა მოსწონებოდათ ზ. გამსახურდიას ხელისუფლება, მაგრამ ხმას მაინც მას აძლევდნენ და აქ მთავარი „სადამსჯელო ღონისძიებების“ შიში იყო. ე. შევარდნაძის ხელისუფლებისადმი ეთნიკური უმცირესობების მხარდაჭერა უკვე პირად სიმპათიას ეფუძნებოდა. ამ ხელისუფლებამ გადაჭრით აღკვეთა ზ. გამსახურდიას დროინდელი ნაციონალისტური რიტორიკა და უმცირესობების მიმართ ლოიალური პოლიტიკა განახორციელა. ეთნოუმცირესობები კი, მიუხედავად იმისა, რომ ე. შევარდნაძის სოციალური პოლიტიკით უკმაყოფილებას გამოხატავდნენ, ამ ხელისუფლების მათდამი ლოიალური დამოკიდებულების გამო მხარს მაინც უჭერდნენ.

არის კიდევ ერთი – უმთავრესი მიზეზი, რის გამოც ეთნიკური უმცირესობები ყოველთვის ხელისუფლების მხარდამჭერებად გვევლინებიან. ეთნიკური უმცირესობები თვლიან: ის, თუ ვინ იქნება საქართველოს ხელისუფლებაში, ქართველების გადასაწყვეტია. ჩვენ იმ ხელისუფლებას დავუჭერთ მხარს, რომელსაც ქართველები აირჩევენო.

ასევე ვფიქრობთ ქართველებიც. გავიხსენოთ რა შეკითხვას უსვამდნენ ჟურნალისტები აფხაზეთის ომში მოხალისედ წასულ თბილისელ ქუროს, ან სომეხი ეროვნების მოქალაქეს: „რატომ წახვედით ამ ომში?“ ანუ ეს ნიშნავდა: – „გასაგებია, რატომ მიდის ქართველი ახალგაზრდა ომში, ის სამშობლოს იცავს, მაგრამ თქვენ რა გრჯით, რატომ დგამთ ამ ნაბიჯსო“.

აფხაზეთის ომი ახალი დაწყებული იყო, რომ საქართველოს პარლამენტში ნინოწმინდის წარმომადგენელმა სომეხმა დეპუტატმა ასეთი რამ თქვა: ჯავახეთის სომხები ღრმად ვართ შეშფოთებულნი ქართველებსა და აფხაზებს შორის ატეხილი ძმათამკვლელი ომით. ამიტომ მზად ვართ ვიკისროთ შუამავლის როლი, რათა ეს უაზრო სისხლისღვრა შევაჩეროთო.

პარლამენტარები ამ სიტყვებს მქუხარე ტაშით შეხვდნენ. მხოლოდ ერთ მათგანს ეყო ჭკუა, თავის გამოსვლაში აღენიშნა, რომ ომი ქართველებსა და აფხაზებს შორის კი არა, ქართულ სახელმწიფოსა და აფხაზ სეპარატისტებს შორის მიმდინარეობს და შუამავლად აქ შეიძლება გამოდგეს მოზამბიკელი ან ანგოლელი, საქართველოში მცხოვრები სომეხი კი ამ ომში ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის ისეთივე დამცველი უნდა იყოს, როგორც ნებისმიერი ჩვენთაგანით.

ვიდრე ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეთნოუმცირესობებზე მეტი უფლებები გვაქვს, მანამდე ეს უმცირესობები მუდამ ჩათვლიან, რომ ქართული სახელმწიფოს მიმართ მათ ნაკლები ვალდებულებები გააჩნიათ.

ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებაშიც ე. შევარდნაძე თავისი ბალანსირების პოლიტიკის ერთგული რჩებოდა. მაგალითად, ახალქალაქის რაიონში დიდ ხნის მანძილზე ის წარმატებით ლავირებდა რაისიანების, ამბარცუმიანების და მიქოიანების კლანებს შორის. ასეთი პოლიტიკა პრობლემას არ წყვეტდა, მხოლოდ გადააგადებდა, თუმცა ეს გადავადებაც მნიშვნელოვანი იყო, რადგან ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერების კვალობაზე იკლებდა სეპარატისტული განწყობაც.

ჯავახეთის სომხური მოსახლეობის ერთი ნაწილი წლებს განმავლობაში აყენებს ჯავახეთის ავტონომიის და სომხური ენისთვის რეგიონული ენის სტატუსის მინიჭების საკითხს. ზ. გამსახურდიას დროს მსგავსმა მოთხოვნამ ქვემო ქართლშიც გაიფლერა, თუმცა, მას შემდეგ იქ რეციდივი აღარ განმეორებულა. ჯავახეთის სომხების ნაწილი კი ჯერ კიდევ კომუნისტურ პერიოდში და მას შემდეგაც პერმანენტულად აყენებდნენ ავტონომიის საკითხს. ისინი კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდნენ ამ რეგიონში აჭარის დამეწყრილი რაიონებიდან უსახლკაროდ დარჩენილი მოსახლეობის ჩასახლებას, რადგან მიაჩნდათ, რომ ამ გზით ქართული სახელმწიფო ხელოვნურად ცვლიდა დემოგრაფიულ ვითარებას ჯავახეთში. 1995 წლის ნოემბრის არჩევნების წინ საქართველოსა და სომხეთის პრეზიდენტებთან ახალქალაქში გამართულ ხალმრავალ შეკრებაზე ერთ-ერთმა ახალქალაქელმა სომეხმა მწვავედ გაილაშქრა ნინოწმინდის რაიონში გახსნილ ბავშვთა სახლში 40 ობოლი ბავშვის მიღების წინააღმდეგ. მიზეზი, ცხადია, იგივე იყო: ხელისუფლების მიერ ჯავახეთში დემოგრაფიული ვითარების ხელოვნური შეცვლის მცდელობა.

ქართული სახელმწიფო დიდი სიფრთხილით ეკიდება ავტონომიური ერთეულების წარმოქმნის საკითხს. მეტიც, მკვეთრად ნეგატიურად არის განწყობილი ქვეყნის ეთნოფედერალიზაციის მიმართ. ეს სავსებით გასაგებია. ქვეყნის სამი ავტონომიიდან ორში უკვე მოხდა სისხლიანი კონფლიქტები. ამიტომ ქართველების შიში, რომ ტერიტორიული ავტონომიური ერთეულების, განსაკუთრებით ეთნოკეროვნულ ნიადაგზე შექმნილი ავტონომიების არსებობა საფრთხეს უქმნის ქვეყნის ტერიტორიულ მთლიანობას, საფუძველს მოკლებული სულაც არ არის. ეთნოფედერალიზაციის გზით სიარული მხოლოდ გააღრმავებს ჩვენი საზოგადოების სეგმენტაციას, გააძლიერებს სეპარატისტულ განწყობილებებს. ამ საშიშროების ხარისხი კი მით უფრო მაღალია, რაც უფრო ზუსტად ემთხვევა ფედერაციის სუბიექტის საზღვრები ეთნოუმცირესობების კომპაქტურად დასახლების საზღვრებს. მით უმეტეს, თუ ეს საზღვრები ისტორიული სამშობლოს საზღვრებს ემიჯნება.

რაც შეეხება ჯავახეთში არსებული დემოგრაფიული ვითარების ხელოვნურად შეცვლის მცდელობას, რომელიც ვითომდაც, აჭარის დამეწყრილი რაიონებიდან ჯავახეთის ძირ-

ძველ ქართულ მიწაზე მოსახლეობის ჩამოსახლებაში გამოიხატება, ამ ბრალდების ავტორებს უნდა შევხსენოთ, რომ ჯავახეთის დემოგრაფიული ვითარება ხელოვნურად შეიცვალა 1830-1832 წლებში, როდესაც გენერალმა პასკევიჩმა აქ ერზრუმიდან დევნილი 35 ათასი სომეხი ჩამოსახლა, 1944 წელს, როდესაც საბჭოთა ხელისუფლებამ აქედან ცენტრალურ აზიაში მუსლიმი ქართველები გაასახლა, 1945-1960 წლებში, როდესაც ჯავახეთის რაიონების სომეხი ეროვნების ხელმძღვანელობის მიერ შევიწროვებული ჯავახები მასობრივად იყრებოდნენ თავიანთი მიწებიდან და საცხოვრებლად საქართველოს სხვა რაიონებში გადადიოდნენ. სწორედ ამის გამოა, რომ ჯავახეთში დღეს ამ მიწის მკვიდრი ჯავახი სანთლით საქებნელია.

ქართულ სახელმწიფოს კი სრული უფლება აქვს ქვეყანაში ისეთი დემოგრაფიული პოლიტიკა განახორციელოს, როგორსაც საჭიროდ მიიჩნევს. ცხადია, არა რომელიმე ეთნიკური ჯგუფის ინტერესების შელახვის ხარჯზე.

ეთნიკურ უმცირესობებში სეპარატისტული განწყობილების გაძლიერება დროში ყოველთვის ემთხვევა ქართული სახელმწიფოს დასუსტებას. 90-იანი წლების სეპარატისტული გამოვლინებებიც აშკარად სახელმწიფოს სისუსტის შედეგს წარმოადგენდა. გარეშე თუ შინაური მტრები ცდილობდნენ ესარგებლათ ამ სიტუაციით და დამატებითი პრობლემები შეექმნათ სახელმწიფოსთვის. 1994 წლის ივლისში თბილისში ბარბაროსულად ააფეთქეს სომხური თეატრი. ფაქტს მაშინვე გამოეხმაურნენ ახალციხელი სომხები. „ჩვენ ვიცით როგორ ვიცხოვროთ ერთად და როგორ შევინარჩუნოთ ეს თანაცხოვრება“, – განაცხადა მაშინ შარლ აზნავურის საქველმოქმედო საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილემ არამ პოლოსიანმა (საქართველოს რესპუბლიკა, 1998: 8 ივლისი, ა994).

1998 წლის 10 აგვისტოს სომეხი ეროვნების 25 კაციანმა შეიარაღებულმა რაზმმა ახალქალაქის მისადგომებთან გზა გადაუღობა ქართულ საარტილერიო ქვეყანაყოფს, რომელიც აბულის პოლიგონზე წვრთნის ჩასატარებლად მიემართებოდა. წინასწარი შეთანხმებით წვრთნებში ქართველ არტილერიისტებთან ერთად ახალქალაქში დისლოცირებულ რუსული სამხედრო ბაზის არტილერიისტებსაც უნდა მიეღოთ მონაწილეობა. ისინი ქართველ არტილერიისტებს ახალქალაქის მისადგომებთან უნდა შეხვედროდნენ. ბოლო მომენტში რუსმა სამ-

ხედროებმა წვრთნაში მონაწილეობა გადაიფიქრეს. მათ მაგიერად კი ქართველებს მათდამი მტრულად განწყობილი 25 კაციანი რაზმი დახვდა. სიტუაცია კრიტიკული იყო. ადგილზე მივიდა მხარის რწმუნებული და რაიონული ხელმძღვანელობა. 25 კაციანი ჯგუფიდან 2 დააპატიმრეს, დანარჩენები მიიმალნენ. გაირკვა, რომ რუსული სამხედრო ბაზის ერთ-ერთი საწყობი დაცვის გარეშე იყო დარჩენილი და იძარცვებოდა. მოსახლეობას არწმუნებდნენ, რომ ჯავახეთის სომხებს გასახლებას უპირებდნენ. მათ მოუწოდებდნენ იარაღით ხელში დაეცვათ საკუთარი სახლ-კარი.

ძნელი მისახვედრი სულაც არ იყო, თუ ვინ იდგა ამ ამბების უკან. ახალქალაქის მოსახლეობა პროვოკაციას არ წამოეგო.

25 ჩასაფრებულიდან 12 მეზობელი ქვეყნების მოქალაქე აღმოჩნდა, 4 საქართველოს მოქალაქე „ჯავახკის“ წარმომადგენელი, დანარჩენებმა მიმალვა მოასწარეს.

სიტუაციის შემდგომი გამწვავების თავიდან აცილების მიზნით თავდაცვის სამინისტრომ საარტილერიო წვრთნა ახალქალაქიდან ახალციხეში გადმოიტანა (საქართველოს რესპუბლიკა, 1998: 15 აგვისტო)

სომხეთის პოლიტიკური ელიტის ძირითადი ნაწილი კარგად აცნობიერებდა საფრთხეს, რომელიც შეიძლებოდა ჯავახეთის სომეხი ნაციონალისტების სეპარატისტულ გამოხდომებს სომხეთისთვის და ქართულ-სომხური ურთიერთობებისთვის მოჰყოლოდა. სომხეთის მმართველმა პარტიამ „პროვოკაციული დოკუმენტი“ უწოდა გაზეთ „ჯავახკის“ ფურცლებზე ერვანდ შირინიანისა და არტაშეს ვარტაპეტიანის ავტორობით გამოქვეყნებულ „ჯავახეთის ავტონომიური რესპუბლიკის“ მომავალი კონსტიტუციის კონცეფციას.“ სომხურ პრესაში (ორაგი, 1998: 13 ოქტომბერი) დაიბეჭდა ნიკოლ ფაშინიანის სტატია, რომელშიც ავტორი ამ ე. წ. „დოკუმენტს“ სომხური ინტერესების საწინააღმდეგო ნაბიჯს უწოდებს. „ასეთი დოკუმენტების წყალობით ჩვენი მეზობლების მხრიდან სომეხთმოძულეობას ვღებულობთ. ე. წ. ჯავახეთის კონსტიტუციის კონცეფცია“ ერთბაშად მიუთითებს რუსეთის კვალზე. თუმცა, გაუგებარია – რამდენიმე ათასი რუსით დასახლებულ ტერიტორიაზე სახელმწიფო ენად აღიარების პრეტენზია რატომ უნდა ჰქონდეს რუსულს და რატომ უნდა მიიღონ მონაწილეობა რუსებმა ე. წ. ავტონომიური რესპუბლიკის მმართველობაში“ (საქართველოს რესპუბლიკა, 1998: 27 სექტემბერი).

ავტორის აზრით, ეს დოკუმენტი ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას. განსაკუთრებით ე. წ. კონსტიტუციის ის პუნქტი, რომელიც უფლებას აძლევს ჯავახეთის მაცხოვრებლებს არ იმსახურონ საქართველოს არმიაში. ამ პუნქტმა „მე გამახსენა საუკუნის დასაწყისში შექმნილი სიტუაცია თურქეთში, როდესაც სომხები არა მხოლოდ უარს ამბობდნენ თურქეთის არმიაში სამსახურზე, არამედ ესმარებოდნენ რუსულ არმიას. მსგავსი ვითარებაა შექმნილი ჯავახეთშიც. ჯავახეთის სომხები ცდილობენ არ იმსახურონ ქართულ არმიაში და ყოველნაირად მხარს უჭერენ რუსეთის არმიას. ... ჯავახეთის კონსტიტუციად წოდებულ დოკუმენტს შეუძლია სომხური ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ქართულ ნაწილს მისცეს დასაბამი, მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა ბრძოლამ 1862 წლიდან ეთნიკურად სომხური ტერიტორიების დაკარგვა გამოიწვია. ... თუ სომხები გააგრძელებენ ჯავახეთისთვის ავტონომიის მოთხოვნას, არაა გამორიცხული, რომ სომხურ-ქართული ურთიერთობები მკვეთრად გაუარესდეს. ეს ნიშნავს, რომ სომხეთი საბოლოოდ იზოლაციაში მოექცევა და გარესამყაროსთან კავშირის უზრუნველყოფა მხოლოდ საჰაერო გზით იქნება შესაძლებელი“ – წერდა ფაშინიანი (საქართველოს რესპუბლიკა, 1998: 27 სექტემბერი).

ჯავახეთში მიმდინარე არაჯანსაღ პროცესებს ეხმაურებოდნენ საქართველოს სომხებიც. საქართველოს მფრინავთა ასოციაციის პრეზიდენტი ალბერტ ნურბეკიანი წერდა: „ბოლო დროს ჯავახეთში გამოჩნდნენ სომხური მოსახლეობის ე. წ. ლიდერები, რომლებსაც თავში მოუვიდათ იდეა, შექმნან საქართველოს ტერიტორიაზე რაღაც ავტონომია ... ხომ არ ვანანებინებთ ქვეყანას იმას, რომ თავის დროზე ამდენი ეროვნების ადამიანი შეიფარა?“

ხომ არ დადგა დრო ასეთი პროვოკატორების საჯაროდ გაცხადებისა და დაგმობისა? ... ძალზე ნიშანდობლივია, რომ ჩვენი მრავალეროვანი ავიადასახლებიდან წარგზავნილი ახალგაზრდები – ქართველი ახლობაძე, სომეხი სუვორიანი და რუსი პლატოვსკი ერთად დაიღუპნენ აფხაზეთის ომში ჩვენი სამშობლოს, საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისთვის ბრძოლაში ... თქვენს შორის კი თავისუფლად დადიან პროვოკატორები და სურთ, ერთმანეთს წაკიდონ ორი ყველაზე ახლობელი

ერი ... მე ყველას გირჩევთ - კიდევ ერთხელ შეხედეთ გეოგრაფიულ რუკებს ... იმ ტომრიდან, რომელშიც სომხეთი იმყოფება, ერთი გასასვლელია, ერთი ყელია საქართველოს გავლით. მოიგებს კი ჩვენი ისტორიული სამშობლო საქართველოს გადაკიდებით?“ (საქართველოს რესპუბლიკა, 1998: 3 ოქტომბერი).

საქართველოს ხელისუფლებაში ესმოდათ, რომ ჯავახეთში ეთნო-პოლიტიკურ ნიადაგზე დაძაბულობის მთავარ წყაროს ახალქალაქის რუსული სამხედრო ბაზის არსებობა წარმოადგენდა. ამიტომ წლების განმავლობაში ქართველი დიპლომატების ძალისხმევა ახალქალაქიდან ამ ბაზის გაყვანისკენ იყო მიმართული.

დასკვნა. 1999 წლის 17 ნოემბერს სტამბოლში რუსეთის ფედერაციისა და საქართველოს მხარეებმა იკისრეს საქართველოდან რუსული სამხედრო ბაზების, მათ შორის, ახალქალაქის ბაზის გაყვანის ვადებისა და პირობების განსაზღვრის ვალდებულება. რუსეთი დიდი ხნის განმავლობაში ყურით მოთრეული საბაბით (ადგილობრივი მოსახლეობის საპროტესტო გამოსვლების შიში) ცდილობდა პროცესის გაჭიანურებას. ის ახალქალაქისა და ბათუმის ბაზების გაყვანისთვის 14-წლიან ვადას ითხოვდა. ქართული მხარე ამტკიცებდა, რომ ბათუმისა და ახალქალაქის რუსულ სამხედრო ბაზებზე არსებული 3 300 სამხედრო მოსამსახურის გასაყვანად სამი წელიც სრულიად საკმარისია, რუსეთის გეგმები კი საქართველოში უკავშირდება იმედებს, რომელთა თანახმადაც ჩვენს ქვეყანაში პოლიტიკური ხელისუფლება უახლოეს ხანებში შეიცვლება და სათავეში ისეთი ძალები მოვლენ, რომელთაც რუსეთის ბაზებთან არანაირი პრეტენზია არ ექნებათ.

ახალქალაქის რუსული სამხედრო ბაზა მოგვიანებით - 2007 წლის მაის-ივნისში ექსცესების გარეშე დაიხურა. ამან მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა ეთნოპოლიტიკური ვითარება ჯავახეთში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ფაშინიანი, 1998 - ნიკოლოზ ფაშინიანი, ჯავახეთი ეროვნული ავანტიურის მორევში, გაზ. „ორაგი“, 13 ოქტომბერი, 1998.

საქართველოს რესპუბლიკა, 1994: გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 8 ივლისი, 1994.

საქართველოს რესპუბლიკა, „ჯავახი“: ქართველი და სომეხი ერების მეგობრობაში ბზარს ვერავინ შეიტანს“. 1998: გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 7 ივლისი, 1998.

საქართველოს რესპუბლიკა, 1998: გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, „სამცხე-ჯავახეთში სიმშვიდეა, პროვოკაცია თავიდან აცილებულია“. 15 აგვისტო, 1998.

ფაშინიანი, 1998 - ნიკოლოზ ფაშინიანი, ჯავახეთი ეროვნული ავანტიურის მორევში, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 27 ოქტომბერი, 1998.

ნურბეკიანი, 1998 - ალბერტ ნურბეკიანი, არ ვანანებინოთ ქვეყანას, რომ თავის დროზე შეგვიფარა“ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 3 ოქტომბერი, 1998.

სწავლა და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი პრობლემა

მოკლე შინაარსი

ეფექტური და შედეგზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესის წარმართვისთვის მასწავლებელმა უნდა შეძლოს მოსწავლეთა საჭიროებების და მოთხოვნილებების დადგენა, განსაზღვროს მოთხოვნილებების იერარქიის რომელ საფეხურზეა მოსწავლე და რა მოტივები უდევს საფუძვლად მის სწავლას. გაითვალისწინოს, რომ სწავლის მოტივაციურ სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი ნებისყოფაა.

ჩვენი კვლევის მიზანს სწავლასთან დაკავშირებული პრობლემების გამოვლენა და პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავება წარმოადგენს.

კვლევის დროს შევისწავლეთ და გავაანალიზეთ შესაბამისი სამეცნიერო-პედაგოგიური ლიტერატურა, დავაკვირდით სასწავლო პროცესს, შევისწავლეთ სწავლასთან დაკავშირებული ზოგიერთი პრობლემა.

მოსწავლის მოთხოვნილებებზე საუბრის დროს საყურადღებოდ ჩავთვალეთ ჩვენი მრავალწლიანი პედაგოგიური პრაქტიკის პერიოდში არსებულ ფაქტებზე მსჯელობა, როდესაც მოსწავლეთა ნაწილი სასწავლო მასალის გააზრებაზე ბევრად ნაკლებ დროს ხარჯავს, ვიდრე ამ მასალის დამახსოვრებაზე. პრაქტიკულად, ისინი ყოველგვარი აღქმისა და გააზრების გარეშე ახერხებდნენ სასწავლო მასალის (მაგალითად, ლექსის) არა ზეპირად დასწავლას, არამედ დაზეპირებას, რასაც გაცილებით ბევრ დროს ანდომებდნენ. სამწუხაროდ, ასეთი ფაქტებს დღესაც ვხვდებით სასკოლო პრაქტიკაში. ხშირად მოსწავლე დიდხანს მეცადინეობს და იზეპირებს ისეთ მასალას, რაც კარგად არ ესმის. ამ შემთხვევაში მოსწავლის სასწავლო ქცევას ნებისყოფა წარმართავს. აქედან გამომდინარე, ნებისყოფის გარეშე შეუძლებელია სწავლა. შესაბამისად, მასწავლებლის ერთ-ერთ მიზანს მოსწავლეებში ნებისყოფის აღზრდა უნდა წარმოადგენდეს.

სწავლასთან დაკავშირებული პრობლემური საკითხების განხილვისას მნიშვნელოვანია, რომ სწავლა შესაძლებელია მაშინ, როდესაც მოსწავლეს ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის უნარი სათანადოდ აქვს განვითარებული. ამავე დროს, პედაგოგმა სასწავლო პროცესის დაგეგმვისას უნდა გაითვალისწინოს მოსწავლის მოტივაცია, რაც ხელს შეუწყობს მის (მოსწავლის) წარმატებებს.

სწავლის პროცესში მნიშვნელოვანია მოტივაციის განმაპირობებელი ფაქტორების გათვალისწინება. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი მოთხოვნილებებია. ასევე მნიშვნელოვანია სწავლის პროცესში მოსწავლეებში დამოკიდებულებების განვითარება.

წარმოდგენილი მასალა დახმარებას გაუწევს მასწავლებლებს სწორად წარმართონ მოსწავლეებში სწავლის პროცესი, შეძლონ ეროვნული სასწავლო გეგმის წარმატებით რეალიზაცია.

Marekh Natenadze

LEARNING PROCESS AND SOME PROBLEMS RELETED TO IT

Abstract

For the effective and result-oriented management of the learning process a teacher has to define the needs of the students, the level of needs-hierarchy they are on and the motives which lay on the base of their learning act. She should take into account that the will is important part of the motivational structure of the learning process.

The aim of the study is to reveal the problems related to the learning process and work out the practical recommendations.

During the study we have studied and analyzed the relevant scientific and educational literature, observed the learning process and studied some of the problems related to it.

During the conversations, we have paid attention to our own experience of teaching and the facts which we have found out in our practice, especially one of the issues that the students spend much less time on understanding the materials than on just memorizing them. Practically, they have memorized the learning material (for example the rhymes) without any understanding and perception which took much more time. Unfortunately, these facts are still in school practice. Quite often a student studies for a long time and learns the material, which is not well understood. Thus, without the will it is difficult to learn. Consequently, one of the aims of a teacher should be to bring up the will in her students.

As for the problematic issues of the learning, we should consider the importance of responsibility and commitment in a students as a main possible way of the learning.

At the same time, while planning the teaching process a teacher must take into account the student's motivation which will help her (the student's) to succeed.

At the learning process it is important to determine the factors of motivation. One of the important factors are needs. Also it is important to develop the sense of attitudes towards each other in the students.

The article will assist the teachers in planning the learning process and to realize successfully the national curriculum.

საკვანძო სიტყვები: სწავლა, ნებისყოფა, მოტივაცია, ვალდებულება, პასუხისმგებლობა, მოთხოვნილებათა იერარქია, დამოკიდებულებები.

Keywords: Learning, will, motivation, responsibility, commitment, hierarchy of needs, attitudes.

შესავალი. სწავლა ადამიანის მიზანდასახული ქცევის ფორმაა, რომლის მიზანი გარკვეული ცოდნა-ჩვევების, ქცევის ფორმებისა და მოქმედების სახეების დაუფლებაა. არსებობს ადამიანის ქცევის სამი ძირითადი ფორმა: თამაში, სწავლა და შრომა. დ. უზნაძის მიხედვით, სწავლა გარდამავალია თამაშსა და შრომას შორის. იგი პიროვნების ძალების განვითარებას ემსახურება (ფსიქ., 1948: 61-63).

სწავლის ეფექტურობა და ნაყოფიერება დამოკიდებულია სასწავლო პროცესის სწორ ორგანიზაციაზე, მოსწავლის (ან სტუდენტის, ზოგადად, კი - შემსწავლელის) სასწავლო აქტივობაზე და სწავლების პროცესში განხორციელებულ უკუკავშირზე. წარმოდგენილ ნაშრომში ჩვენ ვსაუბრობთ სწავლაზე, როგორც მოსწავლის ქცევის ძირითად ფორმაზე.

სწავლის პრობლემა არაერთხელ ყოფილა მეცნიერთა და მკვლევართა კვლევისა და კამათის საგანი. სწავლის პროცესი შეისწავლეს პედაგოგიკის კლასიკოსებმა – ი. კომენსკიმ, ი. პესტალოცმ, ფ. დისტერვეგმა, კ. უშინსკიმ, ი. გოგებაშვილმა და სხვებმა, ასევე შეისწავლეს სწავლებისა და განათლების თეორიის თვალსაჩინო წარმომადგენლებმა – დ. უზნაძემ, ჟ. პიაჟემ, ლ. ვიგოტსკიმ, კ. როჯერსმა, ბ. ბლუმმა, ა. მასლოუმ, დ. პერკისმა, ჯ. დიუიმ და სხვ.

შესაბამისი თეორიული მასალის შესწავლის და ჩატარებული კვლევების გათვალისწინებით, სასწავლო პროცესზე ჩვენი მრავალწლიანი დაკვირვებისა და შემდგომი კვლევის საფუძველზე ვეთანხმებით იმ აზრს, რომ სწავლა არის გონებრივი შრომის სპეციფიკური სახე და უკავშირდება გონებრივ აღზრდას, რომლის მიზანი, ზოგადად, პიროვნების შეგნებული და შემოქმედებითი აზროვნებითი საქმიანობისთვის მომზადებაა. ამდენად, სწავლა მოსწავლის გონებრივი შრომაა და ამ აზრს განამტკიცებს ასევე ბლუმის ტაქსონომიაც, რომლის მიხედვით, თუ განვიხილავთ აზროვნების დონეებს და საფეხურებს, სწორედ, აზროვნების ზედა დონის მესამე საფეხური – სინთეზი, წარმოადგენს ბლუმის პირამიდის მწვერვალს და თავისი არსით

გულისხმობს ამ საფეხურზე რაიმე მატერიალური (ან არამატერიალური) პროდუქტის შექმნას.

ტრადიციული სწავლების მიხედვით, სწავლა მოსწავლის ისეთი ქცევაა, რომელსაც შედეგად ცოდნისა და უნარ-ჩვევების დაუფლება მოჰყვება; სწავლის ძირითადი საფეხურებია: აღქმა, გააზრება, დასწავლა; სწავლის პროცესი მთავრდება დასწავლით. შესაბამისად, სწავლის დროს მოსწავლის მიზანს დასწავლა წარმოადგენს. შრომითი საქმიანობის (როგორც ფიზიკური, ისე გონებრივი) შედეგად იქმნება მატერიალური (ან არამატერიალური) პროდუქტი, რომელიც ადამიანის სულიერი და ფიზიკური არსებობის შენარჩუნებას ემსახურება. შრომითი საქმიანობა ადამიანის გაცნობიერებუი და გამიზნული საქმიანობაა; სწავლის დროს ისეთი სასწავლო აქტივობა სრულდება, რომელიც მომავლის გარემოებათა დასაკმაყოფილებლადაა მოწოდებული (რასაც მოსწავლე მომავალში სასწავლო თუ შრომით საქმიანობაში გამოიყენებს).

სწავლის საკითხის შესწავლის პროცესში მნიშვნელოვანია მოსწავლის მოტივაცია და მისი განმაპირობებელი ფაქტორების გათვალისწინება.

მეთოდი. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა შემდეგი მეთოდოლოგია და ინსტრუმენტები:

- შესაბამისი სამეცნიერო-პედაგოგიური ლიტერატურის გაცნობა-ანალიზი;

- სასწავლო პროცესზე დაკვირვება, სწავლასთან დაკავშირებული ზოგიერთი პრობლემის შესწავლა და ანალიზი.

სწავლება-სწავლის აქტუალურ საკითხებთან დაკავშირებით ჩვენი ზოგიერთი მოსაზრება სხვადასხვა დროს გამოთქმული და გამოქვეყნებული გვაქვს სამეცნიერო-მეთოდური მოხსენებებისა და შრომების სახით, მაგრამ საჭიროდ ჩავთვალეთ ამ მიმართულებით კიდევ გამოგვეთქვა ჩვენი აზრი. ამ ეტაპზე ჩვენი კვლევის მიზანს სწავლასთან დაკავშირებული პრობლემების გამოვლენა და პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავება წარმოადგენს.

სწავლას, როგორც ქცევას, თავისი ფსიქოლოგიური საფუძვლები აქვს. ცნობილია, რომ ადამიანის ერთ-ერთ ძირითად სპეციფიკურობას ნებისმიერი მოქმედების უნარი შეადგენს, რასაც მიეყვარათ ნებისყოფამდე. ცოცხალი არსების ყოველი აქტივობის საფუძველს მოთხოვნილებები წარმოადგენს, ნების-

მიერი მოქმედების საფუძველს კი – მოტივი (ნებისყოფა ნების-
მიერი მოქმედების უნარია და ნებისმიერი მოქმედება მოტივით
განსაზღვრული მოქმედებაა). მოტივს საფუძვლად უდევს მოთ-
ხოვნილებები. სწორედ, მოთხოვნილებები განაწყობენ პიროვ-
ნებას სამოქმედოდ. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მაღალ
მოთხოვნილებათა საფუძველზე მოქმედება მოითხოვს გადაწყვე-
ტილების მიღებას (გადაწყვეტილების მიღება ნებისმიერი
მოქმედების მნიშვნელოვანი პერიოდია; შესაძლებელ მოქმე-
დებათა გაცნობიერებისა და შეფასების შემდეგ საჭიროა ქმე-
დება, რისთვისაც აუცილებელია გადაწყვეტილების მიღება,
ნებისყოფისთვის საჭიროა პიროვნების მაღალი მოთხოვნი-
ლებები).

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, სწავლა, როგორც
მოსწავლის ქცევა, მოითხოვს მტკიცე და ძლიერ ნებისყოფას,
რომლის განვითარებისთვის საჭიროა ძლიერი ინტერესები და
აუცილებელია მოსწავლეებში პასუხისმგებლობისა და მოვა-
ლეობის გრძნობის აღზრდა. ამრიგად, სწავლის მოტივაციურ
სტრუქტურაში წამყვანი ადგილი ნებისყოფას უჭირავს. ამავე
დროს, განათლების საკითხებზე მსჯელობის დროს, განსა-
კუთრებული ყურადღება სწავლის მოტივაციას ეთმობა. მოტი-
ვაცია შეიძლება განიმარტოს როგორც სასურველი მიზნის
მიღწევისთვის საშუალება.

შეიძლება დავასახელოთ სწავლის სხვადასხვა მოტივი (ან
მოტივთა ჯგუფი), როგორცაა: სასწავლო-შემეცნებითი ინტე-
რესები, სწავლის შინაგანი და გარეგანი მოტივები და სხვ.;
მოტივაციის საკითხზე მსჯელობის დროს საყურადღებოა შ.
ჩხარტიშვილის მოსაზრება, რომელიც საინტერესო შეხედუ-
ლებას გვთავაზობს, კერძოდ: მისი აზრით, „სწავლა თავისი
არსით ორმოტივიანი ქცევაა. მის თავისებურებას ერთდროულად
თამაშის მოტივიც განსაზღვრავს და შრომისაც“ (ჩხარტიშვილი,
1980: 75).

ამერიკელმა ფსიქოლოგმა აბრაჰამ მასლოუმ თავის ნაშ-
რომში „მოტივაცია და პიროვნება“ წარმოადგინა მოთხოვ-
ნილებათა იერარქია, რომელსაც პირამიდის სახე აქვს. მასლოუმ
გამოყო მოთხოვნილებათა ხუთი კლასი: 1) ფიზიოლოგიური
(კვების, წყურვილის დაკმაყოფილების, ძილის...); 2) უსაფრთ-
ხოების (სტაბილურობის, დაცულობის განცდის, კომფორტის,
უშფოთველობის, შიშისგან თავისუფლების...); 3) სოციალური
კავშირებისა და სიყვარულის (მეგობრობა, თანამშრომლობა,

სიყვარული, მიკუთვნებულობა; ადამიანს აქვს მოთხოვნილება მიეკუთვნებოდეს რომელიმე სოციალურ ჯგუფს, სურს უყვარდეს ვინმე და უყვარდეს ვინმეს); 4) აღიარებისა და დაფასების/საკუთარი თავის მიმართ პატივისცემის (ამა თუ იმ სტატუსის ქონის, წარმატების, რეპუტაციის მოპოვების...); მოთხოვნილებათა ამ კლასში მასლოუ გამოყოფს ორ ჯგუფს: ა) სიძლიერის, დომინირების, მიღწევის, შეჯიბრის, დამოუკიდებლობის; ბ) პატივისცემის, ყურადღების, დაფასების; 5) თვითრეალიზაციის (საკუთარი მონაცემებისა და შესაძლებლობების გამოხატვა, ანუ ესაა იმის მიღწევის შესაძლებლობა, რა (ან რის) პოტენციალიც გააჩნია პიროვნებას, იგი უშუალოდ უკავშირდება ადამიანის სულიერ სამყაროს) (მასლოუ, 1954; <http://www.teacherstoolbox.co.uk/maslow.html>).

მასლოუს მოთხოვნილებათა პირამიდის ქვედა საფეხურზე მოქცეულია ადამიანის ძირითადი მოთხოვნილებები. პირველ ორ მოთხოვნილებას (ფიზიოლოგიური, უსაფრთხოების) მასლოუ უწოდებს პირველად, ანუ საბაზისო მოთხოვნილებებს და ყველაზე დაბალ საფეხურზე განიხილავს, ხოლო მესამე საფეხურიდან (სოციალური, აღიარებისა და დაფასების, თვითრეალიზაციის) – მოთხოვნილებებს განიხილავს მაღალ საფეხურზე, როგორც პიროვნების განვითარებისა და საკუთარი თავის რეალიზაციის მოთხოვნილებებს. იერარქიულ მოდელში პირველ ორ დონეზე მოთხოვნილებების შესაბამისად ქცევას გარეგანი სტიმულები აღძრავს (ეს გარეგანი მოტივაციაა), მომდევნო სამ დონეზე კი ადამიანის ქცევას შინაგანი სტიმულები (შინაგანი მოტივაცია) უდევს საფუძვლად. აბრაჰამ მასლოუს მოთხოვნილებათა პირამიდის მიხედვით, ადამიანს უფრო მაღალი მოთხოვნილება მაშინ უჩნდება, როდესაც მასზე დაბალი საფეხურის მოთხოვნილება მეტ-ნაკლებად დაკმაყოფილებული აქვს. მასლოუ თავის თეორიაში განიხილავს თვითაქტუალიზაციის საკითხს და აღნიშნავს, რომ დაკმაყოფილების შემდეგ მოთხოვნილებას აქტუალობა ეკარგება და ინდივიდს შესაძლებლობა ეძლევა იზრუნოს შემდგომი დონის დაკმაყოფილებაზე. მასლოუ ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ადამიანთა უმეტესობის ქცევა მთელი ცხოვრების განმავლობაში მიმართულია არა თვითაქტუალიზაციაზე, არამედ დაბალი რიგის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზე (მისი აზრით, სწორედ, ამიტომ შეადგენენ თვითაქტუალიზებული პიროვნებები

მოსახლეობის უმცირესობას და ადასტურებს ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც მოთხოვნილებები ქცევის რეალური მოტივები ხდებათ დაბალი მოთხოვნილებების დაუკმაყოფილებლობის პირობებშიც) (მასლოუ, 1954: <http://www.teacherstoolbox.co.uk/maslow.html>).

შედეგები. სწავლის მოტივაციისთვის მნიშვნელოვანია მისი განმაპირობებელი ფაქტორების გათვალისწინება. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი მოთხოვნილებებია.

კითხვაზე, თუ რა მნიშვნელობა აქვს სწავლის მოტივაციისთვის მოთხოვნილებების დადგენას, პასუხი მარტივია: ეფექტური სწავლება მოსწავლეთა მოტივაციის დონეზეა დამოკიდებული; სწავლის მოთხოვნილების განმსაზღვრელი შეიძლება განსხვავებული დონის მოტივაცია იყოს. ეს აზრი განსხვავდება ტრადიციულ სწავლებაში გავრცელებული შეხედულებებისგან, სადაც ნაკლებად განიხილება მოსწავლის მოთხოვნილებების საკითხი (ქრესტომათია, 1971).

მასწავლებელმა ეფექტური და შედეგზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესის წარმართვისთვის უნდა შეძლოს მოსწავლეთა საჭიროებების და მოთხოვნილებების დადგენა, განსაზღვროს მოთხოვნილებების იერარქიის რომელ საფეხურზეა მოსწავლე და რა მოტივები უდევს საფუძვლად მის სწავლას. ამდენად, მასწავლებელმა უნდა შეიმუშაოს ადეკვატური სტრატეგიები და უზრუნველყოს სასწავლო პროცესში მოსწავლეთა აქტიური ჩართვა და მათი მოტივაციის ამაღლება; გაითვალისწინოს, რომ განათლების მიზნები ორიენტირებულია უფრო მაღალი მოთხოვნილებების ყოველდღიურ აუცილებლობად გადაქცევაზე. ამავე დროს, მან ხელი უნდა შეუწყოს მოსწავლეებში ისეთი უნარებისა და დამოკიდებულებების განვითარებას, როგორცაა: გუნდური მუშაობის უნარი, სოციალური აზროვნება, სხვისი აზრის მოსმენა, პატივისცემა და გაზიარება, თვითრეალიზაცია და სხვ.

ქცევის განხორციელების ფსიქოლოგიური საფუძვლების თანახმად, ყველა აქტივობას მოტივაცია უდევს საფუძვლად. მოსწავლეები რაც უფრო მეტად არიან მოტივირებულნი, მით უფრო მაღალია მათი სწავლის ხარისხი და პირიქით (რაც ნაკლებად არიან მოტივირებულნი, შესაბამისად, სწავლის ხარისხიც იკლებს). სასწავლო აქტივობები შეიძლება განპირობებული იყოს მოსწავლის შინაგანი ან გარეგანი მოტივა-

ციით. მნიშვნელოვანია, რომ საინტერესო აქტივობები ყოველთვის ეფუძნება მოსწავლის შინაგან მოტივაციას. შინაგანად მოტივირებული მოსწავლისათვის უფრო მნიშვნელოვანი აქტივობაა, ვიდრე მოსალოდნელი ჯილდო. თუმცა, მოსწავლეებისთვის არანაკლებ მნიშვნელოვანია გარეგანი მოტივაციაც, როდესაც შესრულებული სასწავლო აქტივობისთვის ისინი მოელიან წახალისებას, ჯილდოს, მაგალითად, შექებას, კარგ (მაღალ) ქულას, კლასში გარკვეული სტატუსის მოპოვებას და ა.შ.; ამ დროს განხორციელებული სასწავლო აქტივობა შესაძლებელია მათთვის არ იყოს საინტერესო.

სწავლის პროცესში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი მოსწავლეებში დამოკიდებულებების განვითარებაა. დამოკიდებულება არის ადამიანის მიერ მოვლენის, ფაქტების, იდეების, პიროვნებების და სხვ. შეფასება. ის განპირობებულია ინდივიდუალური აღქმით და გამომდინარეობს ადამიანის ემოციებიდან, გრძნობებიდან, ფიქრებიდან, გამოცდილებიდან... თანამედროვე ეტაპზე, სწრაფად ცვალებად გარემოში, ადგილი აქვს დამოკიდებულებების ხშირ შეცვლას და ინტენსიურ შეფასება-გადაფასებას. სწორედ, ამ რთულ გარემოში, ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარებისა და ცხოვრების აჩქარებული რიტმის პირობებში, მასწავლებელი მოსწავლეებს უნდა დაეხმაროს დამოკიდებულებების სწორად ჩამოყალიბებაში.

მოსწავლეებში პოზიტიური დამოკიდებულებების ჩამოსაყალიბებლად მასწავლებელმა სწორად უნდა დაგეგმოს სასწავლო პროცესი. შესაბამისად გამოიყენოს სწავლების სტრატეგიები, გაითვალისწინოს კონკრეტული ობიექტების მიმართ გამოთქმული მოსაზრებებისა და იდეების საფუძველი: ემოციური რეაქცია (რომ ასეთი დამოკიდებულება არის არა აზროვნების შედეგი, არამედ გრძნობებისა და განცდების, შინაგანი მიმართებების გამოხატულება), ქმედება (როდესაც დამოკიდებულება ყალიბდება საკუთარ ან სხვათა ქმედებებზე დაკვირვების შედეგად) და კოგნიტიური სფერო/შემცნება (ფაქტების, მოვლენების, პიროვნებების, მოსაზრებების შეფასება მოხდეს ლოგიკაზე დაყრდნობით არსებული გამოცდილების გათვალისწინებით). ამისათვის მასწავლებელმა უნდა მიმართოს ეფექტურ კომუნიკაციას, მოსწავლეებში მოიპოვოს ნდობა, ჩაატაროს დებატები და სასწავლო დისკუსიები, მოსწავლეთა მიერ გამოთ-

ქმული მოსაზრებებისა და იდეების მიმართ გამოხატოს პატივისცემა, განსაზღვროს, თუ რა უდევს საფუძვლად მოსწავლის შეხედულებას.

მსჯელობა. მოსწავლის მოტივაციის გაზრდა მნიშვნელოვანი პედაგოგიური ამოცანაა და დაკავშირებულია მის (მოსწავლის) მოთხოვნილებებთან. მოთხოვნილებებზე საუბრის დროს საყურადღებოდ ჩაეთვალით ჩვენი მრავალწლიანი პედაგოგიური პრაქტიკის პერიოდში არსებულ ფაქტებზე მსჯელობა, როდესაც მოსწავლეთა ნაწილი სასწავლო მასალის გააზრებაზე ბევრად ნაკლებ დროს ხარჯავს, ვიდრე ამ მასალის დამახსოვრებაზე. პრაქტიკულად, ისინი ყოველგვარი აღქმისა და გააზრების გარეშე ახერხებდნენ სასწავლო მასალის (მაგალითად, ლექსის) არა ზეპირად დასწავლას, არამედ დაზეპირებას, რასაც გაცილებით ბევრ დროს ანდომებდნენ. სამწუხაროდ, ასეთ ფაქტებს დღესაც ვხვდებით სასკოლო პრაქტიკაში. ხშირად მოსწავლე დიდხანს მეცადინეობს და იზეპირებს ისეთ მასალას, რაც კარგად არ ესმის. ამ შემთხვევაში მოსწავლის სასწავლო ქცევას ნებისყოფა წარმართავს. აქედან გამომდინარე, ნებისყოფის გარეშე შეუძლებელია სწავლა. შესაბამისად, მასწავლებლის ერთ-ერთ მიზანს მოსწავლეებში ნებისყოფის აღზრდა უნდა წარმოადგენდეს.

დასკვნები. სწავლასთან დაკავშირებული პრობლემური საკითხების განხილვისას მნიშვნელოვანია, რომ სწავლა შესაძლებელია მაშინ, როდესაც მოსწავლეს ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის უნარი სათანადოდ აქვს განვითარებული. ამავე დროს, პედაგოგმა სასწავლო პროცესის დაგეგმვისას უნდა გაითვალისწინოს მოსწავლის მოტივაცია, რაც ხელს შეუწყობს მის (მოსწავლის) წარმატებებს. ზოგიერთი მოსწავლე დიდი გატაცებითა და აღფრთოვანებით ეკიდება სწავლას, რადგან მას აინტერესებს საგანი და სწავლის პროცესი. მაგრამ არიან ისეთი მოსწავლეებიც, რომლებიც მასწავლებლის მხარდაჭერის გარეშე სწავლისადმი დიდ ინტერესს არ იჩენენ. მათ მუდმივად სჭირდებათ თანადგომა, შექება და სტიმული. სწავლის პროცესში მნიშვნელოვანია მოტივაციის განმაპირობებელი ფაქტორების გათვალისწინება. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი მოთხოვნილებებია; სწორედ, პიროვნების მაღალი მოთხოვნილებებია საჭირო ნებისყოფისთვის. მასწავლებლის

ერთ-ერთ მიზანს კი მოსწავლეებში ნებისყოფის აღზრდა წარმოადგენს. სწავლის პროცესში ასევე მნიშვნელოვანია მოსწავლეებში დამოკიდებულებების განვითარება.

ფიქრობთ, აღნიშნული მასალა დახმარებას გაუწევს მასწავლებლებს სწორად წარმართონ მოსწავლეებში სწავლის პროცესი და შექდონ ეროვნული სასწავლო გეგმის წარმატებით რეალიზაცია (ესგ, 2011-2016, 2016-2021).

გამოყენებული ლიტერატურა:

განვით. და სწავლ. თეორ., 2008 - განვითარებისა და სწავლის თეორიები, დამხმარე სახელმძღვანელო, I ნაწილი, თბ., 2008.

ესგ., 2011-2016 – ეროვნული სასწავლო გეგმა, <http://ncp.ge/ge/curriculum/competencies/digital-literacy>;

ესგ., 2016-2021 - ეროვნული სასწავლო გეგმა, <http://ncp.ge/ge/curriculum/satesto-seqtsia/akhali-sastsavlo-gegmebi-2016-2021>.

მალაზონია, 2000 - მალაზონია შ., პედაგოგიკა, თბ., 2000.

მასლოუ, 1954 - მასლოუ ა., მოტივაცია და პიროვნება, Maslow's hierarchy of needs (მასლოუს მოთხოვნილებათა იერარქია), 1954.

ფსიქ., 1948 - ფსიქოლოგია, V, საქ. მეცნ. აკად. გამ-ბა, თბ., 1948.

ქრესტომათია, 1971 - Хрестоматия по истории зарубежной педагогики, Составитель и автор ввдных статей профессор А. И. Пискунов, М., 1971.

ჩხარტიშვილი, 1980 - ჩხარტიშვილი, შ., ექვსწლიანთა სასკოლო სწავლების საკითხები, თბ., 1980.

<http://www.teacherstoolbox.co.uk/maslow.html> - <http://www.teacherstoolbox.co.uk/maslow.html> (Making use of Maslow's Hierarchy of Needs to Problem Solve)

წინასასკოლო ასაკში კომპიუტერული თამაშები, როგორც სწავლების შემდგომ საშუალებად წარმატების პირობა

მოკლე შინაარსი

2015 წელს ახალი პროფესიული სტანდარტით მომზადდა მოდულური პროფესიული პროგრამები, მათ შორის, მეხუთე საფეხურის პროფესიული პროგრამა „ბაგა-ბადის აღმზრდელი-პედაგოგი“. სასურველია, პროგრამის ფარგლებში შეიქმნას ახალი მოდული, რომლის სწავლება ხელს შეუწყობს აღმზრდელი-პედაგოგისათვის სასწავლო-სააღმზრდელი პროცესში ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენების უნარების განვითარებას, მათში 21-ე საუკუნის უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებას, რაც შესაბამისად შეცვლის თანამედროვე აღმზრდელი-პედაგოგის მიმართ მოლოდინებს. შედეგად, სააღმზრდელი გარემო გახდება საინტერესო და მიმზიდველი, აღსაზრდელებს განუვითარდებათ უნარები სკოლამდელი განათლების სტანდარტის შესაბამისად - სფერო: 4. შემეცნებითი განვითარება და ზოგადი ცოდნა; ქვესფერო - 4.4. ტექნოლოგია; მიმართულება - 4.4.1. ტექნოლოგია. წინასასკოლო ასაკში კომპიუტერული თამაშებით ეფექტური და სახალისო გახდება სააღმზრდელი პროცესი.

საკითხის კვლევის პროცესში გამოყენებული იქნა შემდეგი მეთოდოლოგია და ინსტრუმენტები:

– კანონმდებლობის ანალიზი;

– რაოდენობრივი გამოკითხვა - სპეციალურად შედგენილი კითხვარების საშუალებით გამოკითხულ იქნენ წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელთა მშობლები და ბაგა-ბადის აღმზრდელები და მენეჯერები; მათთან ჩატარებული სამუშაო შეხვედრები და ინტერვიუები. აღსანიშნავია, რომ წინასასკოლო ასაკში კომპიუტერული თამაშების გამოყენებასთან დაკავშირებით ჩატარებულ ინტერვიუებში მენეჯერების, აღმზრდელებისა და მშობლების დამოკიდებულება ძირითადად დადებითია მხოლოდ სკოლამდელ დაწესებულებებში სათანადოდ განვითარებული ინფრასტრუქტურის არსებობის პირობებში;

– წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელთა განხორციელებული სასწავლო აქტივობები;

– მიღებული მონაცემების ანალიზი.

შედეგად, წინასასკოლო ასაკში დასაშვებია სხვადასხვა კომპიუტერული თამაშების გამოყენება. ამ სახის სასწავლო-სააღმზრდელი გარემოში აღსაზრდელებს უვითარდებათ შემეცნებითი უნარები.

კომპიუტერული თამაშების გამოყენების შედეგად წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელებს სასკოლო მზაობის საგანმანათლებლო სახელმწიფო სტანდარტის შესაბამისად უვითარდებათ ინტერესი

სხვადასხვა ტექნოლოგიური საშუალებების მიმართ, შეუძლიათ გამოიყენონ გრაფიკულ-კომპიუტერული პროგრამები, რომლის საშუალებითაც ხატავენ ან აწვობენ, აჯგუფებენ სხვადასხვა ფიგურებს. ასევე სტანდარტის შესაბამისად იჩენენ სიფრთხილეს და პასუხისმგებლობით იყენებენ ტექნოლოგიურ ინსტრუმენტებს. მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნულ საადმინისტრაციულ გარემოში აღსაზრდელები არიან მეტად მოტივირებულნი, უყალიბდებათ სწავლისადმი დადებითი დამოკიდებულება, რაც მათ დაეხმარება სკოლის დაწყებით საფეხურზე და შემდგომ ეტაპზე წარმატებულ სწავლაში.

Marekh Natenadze, Marine Murjikneli

COMPUTER GAMES IN PRESCHOOL AGE AS A CONDITION OF SUCCESS ON FURTHER LEVELS OF LEARNING

Abstract

In 2015 modules of professional programmes were prepared according to new professional standards, among which was fifth step professional programme for “Mentor-teacher of Day Nursery”. It is preferable to create a new module within the programme, teaching of which will give the mentor-teacher an opportunity to improve the skills of using informational-communication technologies in the teaching process and formation of 21st century skills, which accordingly will change the expectations towards the contemporary mentor-teacher. As a result, teaching environment will become more interesting and attractive; children will improve skills in accordance with the preschool education standard. Field: 4. cognitive development and general knowledge; Sub-field – 4.4. technology; direction – 4.4.1. technology. Teaching process will become effective and fun using computer games in preschool age.

The following methodology and tools were used during the research process of the issue:

- Analysis of legislation
- Quantitative survey – using the specially-designed questionnaire parents of preschool age children, teachers and managers of day nursery were surveyed; workshops and interviews were held with them. It should be noted that attitude of managers, teachers and parents towards using computer games in preschool age is basically positive in case of existing of properly developed infrastructure at the preschool institutions.
- Learning activities with preschool age children;
- Analysis of results.

As a result in the preschool age it is permissible to use different computer games. In this type of learning and teaching environment children develop cognitive skills.

As a result of using computer games, preschool age children, according to the state standards of school readiness, develop interest in different type of technologies, can use computer graphic programs, using which they draw, group or construct different figures. Also, according to the standards try to be carefulness and use the technology tools with responsibility.

It is important, that in this type of teaching environment children are much motivated, form a positive attitude towards learning, which will help them in the starting stage of school and successful learning on the further levels.

საკვანძო სიტყვები: წინასასკოლო ასაკში კომპიუტერული თამაშები, ბაგა-ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგის კომპიუტერული უნარები.

Key words: computer games in preschool age, computer skills of a day nursery teacher.

შესავალი. პიროვნების განვითარებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სიცოცხლის პირველ ექვს წელიწადს, როდესაც ხდება ბავშვის იმ თვისებებისა და უნარების ჩამოყალიბება, რომლებიც მომავალში განსაზღვრავს მის წარმატებებსა და მიღწევებს.

სკოლამდელი განათლება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დაწყებითი სკოლისათვის ბავშვების მზაობის ფორმირებაში. უფრო მეტიც, TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study) - საერთაშორისო კვლევის 2011 წლის შედეგები ცხადყოფს, რომ მშობლის მხარდაჭერა და ბავშვის განათლების ადრეული აქტივობები პოზიტიურად აისახება მოსწავლეთა მიღწევებზე სკოლის საბაზო საფეხურზეც კი. ამდენად, მოზარდთა სკოლამდელ გამოცდილებას არსებითი წვლილი შეაქვს მათ შემდგომ წარმატებაში. PISA-ს (Programme for International Student Assessment) შედეგების მიხედვით, სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსის მიუხედავად, ის მოსწავლეები, რომლებიც საბავშვო ბაღში დადიოდნენ, წარმატების უფრო მაღალ დონეს აღწევდნენ, ვიდრე ისინი, რომლებიც საბავშვო ბაღში არ დადიოდნენ. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ განისაზღვრა კიდევ სკოლამდელი განათლების ძირითადი მიზნები და ამოცანები - შეიქმნას ისეთი გარემო, რომ ექვსი წლის ასაკისათვის ბავშვის განვითარებაში მიღწეულ იქნას ფიზიკური და სოციალურ-ემოციური განვითარება, შემეცნებითი, შემოქმედებითი და ესთეტიკური უნარების განვითარება, სწავლისადმი მიდგომა.

ამდენად, მნიშვნელოვანია ბაგა-ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგებისთვის (და ასევე, სასკოლო მზაობის პროგრამის პედაგოგებისთვისაც) ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების უნარის განვითარება, რაც განაპირობებს სააღმზრდელო გარემოს შეცვლას, წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელების მოტივირებას, მათში სხვადასხვა უნარების განვითარების ხელშეწყობასა და განათლების შემდგომი საფეხურისთვის აღსაზრდელთა აღჭურვას საჭირო და აუცილებელი უნარებით.

აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო კვლევების მიხედვით, კომპიუტერული თამაშები მიიჩნევა როგორც განათლების სისტემის განვითარების ერთ-ერთი ფაქტორი (შარონ..., 2004; იურთ..., 2010; კომპიუტერული თამაშები; სკოლამდელი ასაკის ბავშვები; კომპ. თამაშ. გამოყენება; ხაზიევა, 2015; კომპ. თამაშ. კომპ. თამაშ. როლი, 2015).

მეთოდი. *კვლევის მეთოდოლოგიის შესახებ:*

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა შემდეგი მეთოდოლოგია და ინსტრუმენტები:

- კანონმდებლობის ანალიზი. მოძიებულ იქნა სკოლამდელი აღზრდასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო ხასიათის დოკუმენტები (კანონები და კანონქვემდებარე აქტები, სკოლამდელი განათლების და სასკოლო მზაობის საგანმანათლებლო სახელმწიფო სტანდარტები, ბაგა-ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგის პროფესიული სტანდარტი და პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამის „ბაგა-ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგი“ ჩარჩო დოკუმენტი) და განხორციელდა მათი ანალიზი. აღნიშნული მასალების მოძიება ძირითადად მოხდა შესაბამის უწყებებთან და ორგანოებთან თანამშრომლობის გზით, ასევე ინტერნეტსივრცის გამოყენებით (პროფესიული სტანდარტი, 2015; ჩარჩო დოკუმენტი, 2015; მინისტრის ბრძანება, 2015; <http://vet.ge>; <http://ncp.ge>);

- რაოდენობრივი გამოკითხვა. სპეციალურად შედგენილი კითხვარების საშუალებით გამოკითხულ იქნენ წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელთა მშობლები და ბაგა-ბაღის აღმზრდელები;

- სამუშაო შეხვედრები წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელთა მშობლებთან, აღმზრდელებთან და ბაგა-ბაღების მენეჯერებთან;

- სიღრმისეული ინტერვიუები ბაგა-ბაღების მენეჯერებთან, აღმზრდელებთან და აღსაზრდელთა მშობლებთან. ჩატარებულ ინტერვიუებში მენეჯერების და მშობლების დამოკიდებულება წინასასკოლო ასაკში კომპიუტერული თამაშების გამოყენებასთან დაკავშირებით, ძირითადად დადებითია სკოლამდელ დაწესებულებებში სათანადოდ განვითარებული ინფრასტრუქტურის არსებობის პირობებში. ამავე დროს, მნიშვნელოვანია, რომ რამდენადაც ზოგიერთ მშობელს და აღმზრდელს არ აქვს შეხება ტექნოლოგიებთან, შესაბამისად, მათ საკითხისადმი საკუთარი დამოკიდებულება ვერ გამოხატეს.

- გამოცდილებისა და საუკეთესო პრაქტიკის გაზიარების მიზნით ინტერვიუ და სამუშაო შეხვედრები ევროპული სკოლის სკოლამდელი აღზრდის ცენტრის ევროპული საბავშვო ბაღის (European kindergarten) პედაგოგთან დ. ნოზაძესთან, რომელიც აღნიშნულ სკოლამდელ დაწესებულებაში უძღვება სასწავლო-სააღმზრდელო პროცესს მიმართულებით - კომპიუტერული მეცნიერებები თამაშით (ევროპული სკოლის სკოლამდელი აღზრდის ცენტრი (<http://www.europeanschool.ge/pages/kindergarten/>) ფუნქციონირებს 2007 წლიდან; პედაგოგი დ. ნოზაძე საბავშვო ბაღში მუშაობს 2009 წლიდან დღემდე, სკოლამდელი დაწესებულება მდებარეობს მისამართზე: აღ. ყაზბეგის ქ. №34გ, ქ. თბილისი, 0177, საქართველო; ელ-ფოსტა: kindergarten@europeanschool.ge, ხელმძღვანელი: თ. არაბიძე).

ევროპული საბავშვო ბაღი (European kindergarten) მუდმივად ზრუნავს ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე. სკოლამდელ დაწესებულებაში იყენებენ თანამედროვე ტექნოლოგიებს. დღეისათვის უკვე შეიძინეს სმარტ მაგიდები და კალმები, რომელთა საშუალებითაც წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელებს თანამედროვე ტექნოლოგიურ რესურსებთან წვდომის უფრო მეტი საშუალება ეძლევათ. სმარტ მაგიდა აღსაზრდელებს უვითარებს ჯგუფური მუშაობისა და პრობლემების გადაჭრის უნარებს. ერთ ჰორიზონტალურ სივრცეში მუშაობა ხელს უწყობს შემეცნებითი, სოციალური და მოტორული უნარების განვითარებას. ამ ტიპის თამაშში საშუალებას იძლევა პრობლემის გადაჭრაში თითოეულმა აღსაზრდელმა თავისი წვლილი შეიტანოს, რადგან სმარტ მაგიდის გამოყენებით ჯგუფურ მუშაობაში ჯგუფის წევრი პასიურ მდგომარეობაში ვერ იქნება.

- წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელებთან განხორციელებული სასწავლო აქტივობები (აქტივობათა კრებული, 2015; თამაში, 2015). მეთოდოლოგიად გამოყენებულია თემატური სწავლება, როგორც ერთ-ერთი თანამედროვე და ეფექტური მოდელი. სასწავლო აქტივობების შერჩევა დაეფუძნა განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრის მიერ შემუშავებულ 0-6 წლამდე ბავშვის განვითარების სტანდარტებს.

- მიღებული მონაცემების ანალიზი.

შედეგები და მსჯელობა. წინასასკოლო ასაკში დასაშვებია სხვადასხვა კომპიუტერული თამაშების გამოყენება, კერძოდ:

- შემეცნებითი თამაშები:

აღსაზრდელი შეიმეცნებს მის ირგვლივ სამყაროს, რაც ხელს უწყობს მის სწორ წარმოდგენას სამყაროს შესახებ. გამოყოფს საგანთა თვისებებსა და ნიშნებს, როგორცაა: ზომა, ფორმა, ფერი. აკვირდება, განასხვავებს, ადგენს თუ რა აქვთ საერთო, რაც ხელს უწყობს მის შემეცნების განვითარებას.

- თამაშები ყურადღების განვითარებისთვის:

აღნიშნული თამაშებით შესაძლებელია აღსაზრდელთა ყურადღების განვითარება, რაც ხელს შეუწყობს მათ ფოკუსირებას კონკრეტულ საგანზე (ან მოვლენაზე).

- ლოგიკური თამაშები:

ხელს უწყობს წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელის ფიქრის, დამოუკიდებლად მუშაობის, განზოგადებისა და ცოდნის სისტემატიზირებას.

- ფაზლები:

ფაზლების აწყოების პროცესში აღსაზრდელი გამოიმუშავებს მცირე მოტორიკის, ფერთა აღქმის, მოთმინების, დაკვირვების და ყურადღების კონცენტრირების უნარებს.

თითოეული ზემოთდასახელებული თამაში ხელს უწყობს აღსაზრდელთა მესხიერების განვითარებას. უვითარდებათ შემეცნებითი და პრაქტიკული უნარები. მნიშვნელოვანია, რომ სკოლამდელები ცდილობენ ლოგიკურად მსჯელობას, უვითარდებათ მოვლენათა შორის არსებითი მიმართებების წვდომის უნარები.

კომპიუტერული თამაშების გამოყენებით აღსაზრდელებს შეუძლიათ ნანახის და რეალური საგნების და მოვლენების ერთ-

მანეთთან დაკავშირება; შეუძლიათ უკვე შესწავლილი საკითხების გამოყენება. აღსაზრდელები ყოველგვარი დახეპირების გარეშე მსჯელობითა და ანალიზით ახდენენ სასწავლო მასალის შესწავლას. ისინი სვამენ და პასუხობენ კითხვებს: რატომ? რა მოხდება თუ? კიდევ როგორ შეიძლება? რა მოხდებოდა თუ ეს შეიცვლებოდა? და სხვ.; აღსაზრდელებს შეუძლიათ არამართო შესწავლილი მასალის გახსენება, არამედ ნასწავლი მასალის ახალ და კონკრეტულ სიტუაციებში გამოყენება, მთლიანი მასალის დაყოფა ნაწილებად, ნაწილების დაკავშირება და ერთ მთლიანობად ჩამოყალიბება, მსჯელობა... აქედან გამომდინარე, აღსაზრდელებს უვითარდებათ გამოყენების და მაღალი სააზროვნო უნარები (ანალიზი, შეფასება, სინთეზი), რაც მნიშვნელოვანია სწავლისთვის.

ამავე დროს კომპიუტერული თამაშების გამოყენების შედეგად წინასასკოლო ასაკის აღსაზრდელებს სასკოლო მზაობის საგანმანათლებლო სახელმწიფო სტანდარტის შესაბამისად უვითარდებათ ინტერესი სხვადასხვა ტექნოლოგიური საშუალებების მიმართ, შეუძლიათ გამოიყენონ გრაფიკულ-კომპიუტერული პროგრამები, რომლის საშუალებითაც ხატავენ ან აწყობენ სხვადასხვა ფიგურებს. ასევე სტანდარტის შესაბამისად იჩენენ სიფრთხილეს და პასუხისმგებლობით იყენებენ ტექნოლოგიურ ინსტრუმენტებს. მნიშვნელოვანია, რომ მათ უყალიბდებათ სწავლისადმი დადებითი დამოკიდებულება, რაც მათ დაეხმარება სკოლის დაწყებით საფეხურზე და შემდგომ ეტაპზე წარმატებულ სწავლაში.

თავის მხრივ, სწავლისადმი მიდგომა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი სფეროა სასკოლო მზაობისათვის, იზრდება მოტივაცია, სასწავლო და სააზროვნო უნარები, რაც ასევე სასკოლო მზაობის საგანმანათლებლო სახელმწიფო სტანდარტის მისაღწევი შედეგია - სფერო: 2. სწავლისადმი მიდგომა; ქვესფერო - 2.1. მოტივაცია, 2.2. სასწავლო და სააზროვნო უნარები.

დასკვნები. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, წინასასკოლო ასაკში კომპიუტერული თამაშების გამოყენება სწავლების შემდგომ საფეხურზე წარმატების მნიშვნელოვან პირობას წარმოადგენს.

შესაბამისად, საადმზრდელო გარემო ხდება უფრო მიმზიდველი, საადმზრდელო პროცესი - ეფექტური და სახალისო. ასევე მნიშვნელოვანია, რომ კომპიუტერული თამაშების გამ-

ოყენებით შესაძლებელია აღსაზრდელთა კოორდინაციის განვითარება, გადაწყვეტილებების მიღება, რეაქციის სისწრაფე; ეხმარება ბავშვებს ისწავლონ სივრცეში სწრაფად ორიენტირება, შეძლონ განსხვავებული სიტუაციიდან გამოსვლა, მოძებნონ ნანახსა და რეალურს შორის მსგავსება და განსხვავება.

ამისათვის, შეიძლება როგორც მზა კომპიუტერული თამაშების გამოყენება, ასევე, შესაძლებელია მათი შექმნა, რომელიც მორგებული იქნება აღსაზრდელთა საჭიროებებზე. აქედან გამომდინარე, დროული და აუცილებელია საბავშვო ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგის მომზადება საჭირო ცოდნითა და უნარებით, რომლებიც შეძლებენ წინასასკოლო ასაკის ბავშვების განათლებასა და განვითარებაში კომპიუტერული თამაშების გამოყენებას. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია მესუთე საფეხურის პროფესიული მოდულური პროგრამის „ბაგა-ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგის“ ფარგლებში შესაბამისი მოდულის მომზადება, რის საშუალებასაც იძლევა პროგრამის სტრუქტურა – არჩევით პროფესიულ მოდულებში თავისუფალი 10 კრედიტის არსებობა. შედეგად, მოხდება საბავშვო ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგისთვის სასწავლო-სააღმზრდელო პროცესში ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენების უნარების განვითარება; ისინი შეძლებენ ტექნოლოგიების გამოყენებას სასწავლო ამოცანის შესაბამისად, კომპიუტერული თამაშების გამოყენებას. ახალი სასწავლო მოდული უზრუნველყოფს ბაგა-ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგის პროფესიულ განვითარებას 21-ე საუკუნის უნარ-ჩვევების შესაბამისად. შეიცვლება თანამედროვე აღმზრდელი-პედაგოგის მიმართ მოლოდინები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

აქტივობათა კრებული, 2015 - სასკოლო მზაობის პროგრამა, აქტივობათა კრებული, ნაწილი I, თბილისი, 2015 (<http://ncp.ge/files/preschooleducation> (25.10.2015)).

თამაში, 2015 - სასკოლო მზაობის პროგრამა, თამაში სწავლისა და განვითარებისთვის, აღმზრდელის სახელმძღვანელო, საპილოტე ვერსია, თბილისი, 2015, <http://ncp.ge/files/preschooleducation/TAMASHI-SAXELMZGVANELO-resised.pdf> (25.10.2015).

იურთი..., 2010 - ზღემ ურტ, ილგ ნ ჩეჟჰერ- აღბურან, არლყ ცჰილდჰოოდ ტეაცჰერს' ტჰოუჟჰტს ანდ პრაცტიცეს აბოუტ ტჰე უსე ოფ ცომჰუტერს ინ ეარლყ ცჰილდჰოოდ ედუცატიონ, World Conference

on Information Technology, უბლისკედ ბე ლსევიერ, როცედია ჩომ-პუტერ შციენცე, 2011, აგეს 1562-1570, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050911000512> (25.10.2015).

კომპიუტერული თამაშები - Влияние компьютерных игр на формирование эмоциональной сферы у детей старшего дошкольного возраста, <http://www.maygli.by/novosti/stati/vliyanie-kompyuternyx-igr-na-formirovanie-emocionalnoj-sferyi> (25.10.2015).

კომპ. თამაშ. გამოყენება - Использование компьютерных игр для развития детей дошкольного возраста, <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=537880> (25.10.2015).

კომპიუტერული თამაშები - Опыт применения компьютерных игр в развитии дошкольников, <http://paidagogos.com/?p=6088> (25.10.2015).

კომპიუტერული თამაშების როლი, 2015 – Роль компьютерных игр в развитии познавательной деятельности детей старшего дошкольного, Современные проблемы науки и образования, Электронный научный журнал, 2015, <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17583> (25.10.2015).

მინისტრის ბრძანება, 2015 - სასკოლო მზაობის საგანმანათლებლო სახელმწიფო სტანდარტი, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის ბრძანება №110/ნ, 2015 წლის 31 აგვისტო, ქ. თბილისი, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2958964> (25.10.2015).

პროფესიული სტანდარტი, 2015 - ბაგა-ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგის პროფესიული სტანდარტი, სსიპ – განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი, 2015.

სკოლამდელი ასაკის ბავშვები - Дети дошкольного возраста и компьютерные игры, http://wd-x.ru/baby_and_pc-games/ (25.10.2015).

შარონ..., 2004 - Sharon A. Lynch & Laverne Warner, ჩომპუტერ სეინ რესცპოლს: ირეცტორს დეპორტს ოვ ტპე შტატე ოვ ტპე რაცტიცე, University of Illinois at Urbana-Champaign, College of Education, Early Childhood and Parenting Collaborative, Early Childhood Research & Practice (ECRP), 2004, <http://ecrp.uiuc.edu/v6n2/lynch.html> (25.10.2015).

ჩარჩო დოკუმენტი, 2015 - პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამის „ბაგა-ბაღის აღმზრდელი-პედაგოგი“ ჩარჩო დოკუმენტი, 2015.

ხაზიევა, 2015 - Хазиева Н. Ю., Компьютерные игры в дошкольном учреждении, <http://festival.1september.ru/articles/524179/> (25.10.2015).

<http://vet.ge/> -

http://vet.ge/jump_profession/direction/?d=2&sub=15&mod=1 (25.10.2015).

<http://ncp.ge> - <http://ncp.ge/preschool-education/general-part/damkhmare-sakhelmdzghvaneloebi> (25.10.2015).

**ზმნის კატეგორიათა სწავლების ზოგიერთი
საკითხისათვის**

მოკლე შინაარსი

არაქათულსკოლადამათავრებულ სტუდენტებთან, უცხოელ მსმენელებთან ხანგრძლივი მუშაობის შედეგად ქართული ენის გრამატიკის სწავლების არაერთი საინტერესო მეთოდი გამოიკვეთა. სტუდენტები, რომელთაც კაერთული ენა მშობლიური არ არის, განსაკუთრებულ სირთულეს ზმნის სწავლებისას აწყდებიან. სტატიაში ნაჩვენებია ზმნის ერთ-ერთი კატეგორიის, დროის (ახლანდელი დრო) სწავლების გზა, მეთოდი, რომელიც შესაძლებელს ხდის, რომ არაქართულსკოლადამათავრებული სტუდენტი შედარებით მარტივად დაეუფლოს ზმნის ახლანდელი დროის ფორმების წარმოებას. გამოკვეთილია, ის პირობები, რომელიც წინ უნდა უძღვოდეს დროის სწავლებას. პირის ნიშნებზე (როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური პირის ნიშნები) განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილებისა და მათი დახეპირების შემდგომ, მოსწავლე, სტუდენტი ეცნობა თემის ნიშნებს. მიზანშეწონილადაა მიმჩნეული სხვადასხვა თემისნიშნის ზმნების წარმოდგენა და მათი დახეპირება ლექსიკური მარაგის გასამდიდრებლად.

ზმნის სწავლება გაყოფილია ორ მთავარ ეტაპად:

სწავლებას იწყება ზმნის შემადგენელ ნაწილებად დაშლის მეთოდით. ეს არის სწავლების I ეტაპი, როდესაც საფუძველი ეყრება (ამ შემთხვევაში მაქსიმალური რაოდენობით ჩამოვთვლით, და ჩამოვწერთ ზმნებს) მოსწავლის ლექსიკურ მარაგს და გარკვეულ წარმოდგენას უქმნის მას ქართულ ზმნის ბუნების შესახებ; ეცნობა ზმნის კატეგორიებს, მათ აღმნიშვნელ აფიქსებს.

II ეტაპზე გადასასვლელად, გარკვეულწილად, წინასწარ ემზადებიან. II ეტაპზე სწავლისას მათ იციან, რომ ქართულ ზმნას გააჩნია გამონაკლისები, რომელიც უნდა დაიმახსოვრონ ეტაპობრივად. ქართული ენის გრამატიკის სწავლებას სჭირდება ხანგრძლივი დრო.

Natela Natsvlishvili-Beridze

SOME QUESTIONS ABOUT TEACHING VERB CATEGORIES

Abstract

Some new and interesting methods in teaching grammar of the Georgian language have been revealed during working with foreign students and the students who finished non Georgian schools. The students for whom Georgian is not a native language come across some difficulties in learning the verb.

The article deals with the way, method of teaching one of the categories of the verb. It is a method how to teach one of the categories of the verb (the present tense). This method gives an opportunity to the students who finished non Georgian schools to form the present tense of the verb more easily. The article highlights the conditions which should precede teaching the present tense. After learning set markers by heart (as objective as well as subjective), students get introduced to thematic suffixes. It is recommended to present verbs with different thematic suffixes and learn them by heart in order to enrich lexical stock.

Teaching verbs are divided into two stages:

Teaching starts with the method which implies decomposing verbs into component parts. It is the first stage of teaching when the vocabulary stock increases and students become aware of feature of the Georgian verb. They are introduced to verb categories and their forming affixes.

Students get ready for the II stage. On this stage students know that there are exceptions in Georgian verbs which they should remember step by step.

It should be mentioned that teaching grammar of the Georgian language requires a long time.

საკვანძო სიტყვები: ზმნა, ახლანდელი დრო, პირის ნიშნები, თემის ნიშნები, მეთოდი.

Key words: verb, the present tense, set markers, thematic suffixes, method.

ა) ახლანდელი დრო

შესავალი. აკაკი შანიძის მიხედვით „მორფოლოგიური თვალსაზრისით ზმნა არის მეტად რთული შინაარსის მქონე სიტყვა,... მოქმედების აღმნიშვნელი, რომელსაც ერთდროულად რამდენიმე მორფოლოგიური კატეგორია მოეპოვება: პირველ ყოვლისა პირი, რიცხვი, დრო და კილო“ (შანიძე, 1973: 163).

მუშაობის, ფიქრის, სხვადასხვა მეთოდის გამოყენების მრავალწლიანმა გამოცდილებამ თავისი შედეგი გამოიღო ქართული ენის გრამატიკის სწავლების და საერთოდ, ქართული ენის სწავლების საქმეში. განსაკუთრებით რთულია ზმნის შესწავლა მათთვის, ვისთვისაც ქართული ენა მშობლიური არ არის. ამიტომ ჩვენ გამოვკვებნეთ გზა, მეთოდი, რომელიც შესაძლებელს ხდის, რომ არაქართულსკოლადამთავრებულ სტუდენტს შედარებით მარტივად დაეუფლოს ცოდნას ზმნის შესახებ. უცხოელ მოსწავლეს, და არა მარტო უცხოელს, ძალიან უჭირს სერიების და მწკრივების ფორმათა სწავლა-გაგება. ამიტომაც ჩვენ მიერ შემუშავებული მეთოდი ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ზმნის სწავლებით დაინტერესებულთათვის.

დროის ფორმათა შესწავლა, მათი დამახსოვრება საფუძველია შემდგომში ზმნის სხვა კატეგორიათა ადვილად შესწავლისა. ასევე ამ მეთოდით ზმნის სწავლება მარტივად წყვეტს ერგატიული კონსტრუქციის სწავლების საკითხს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ზმნის კატეგორიათა სწავლება ორ ეტაპს მოიცავს. პირველ ეტაპზე უმარტივესად ვასწავლით დროის, გარდამავლობის, კილოს, ასპექტის, ფორმებს სისტემური ზმნების მაგალითზე, გამონაკლისების ანუ სისტემის გარეთ დარჩენილ ზმნათა შესწავლა კი შემდგომში ხდება, როდესაც მოსწავლეს შეეძლება გამართული საუბარი, მეტყველება და აზროვნება ქართულად. დგება პრობლემა. ტექსტებში მხოლოდ სისტემურ ზმნებს არ ვხვდებით. ამ შემთხვევაში მის მნიშვნელობას მივუთითებთ და ვურჩევთ ზმნის დამახსოვრებას. სისტემის გარეთ დარჩენილ ზმნათა სწავლება ცალკე საკითხია, საკმაოდ რთული და საპასუხისმგებლო, რაზეც ვცდებით, სამომავლოდ გავამახვილეთ ყურადღება.

მსჯელობა და შედეგები. დროის სწავლებას წინ უძღვის გარკვეული პირობები:

- ა) მოსწავლე უნდა ცნობდეს და ასხვავებდეს ზმნასა და სხვა მეტყველების ნაწილებს. ხშირად მიცემით ან ნათესაობით ბრუნვაში დასმული არსებითი სახელის ბრუნვის ნიშნის -ს ზმნის III პირის ნიშანი ჰგონიათ, ამ პრობლემას გადაჭრის დექსიკური მარაგი;
- ბ) უნდა იცოდეს სუბიექტური და ობიექტური პირების ნიშნები;
- გ) სუბიექტური და ობიექტური პირების ნიშნების ადგილი ზმნის კონსტრუქციაში;
- დ) უნდა ჰქონდეს ზოგადი წარმოდგენა ქართული ზმნის დროის სამი ფორმის შესახებ (პარალელს ვავლებთ მათ მშობლიურ ენასთან).

დროის შესწავლას წინ უძღვის **არის** ზმნის სამივე დროში უღლების ცოდნა:

მხ. რიცხვი
ახლანდელი: I. ვ-არ
II. ხ-არ
III არი-ს
მხ. რიცხვი

მრ. რიცხვი
ვ-არ-თ
ხ-არ-თ
არი-ან
მრ. რიცხვი

მომავალი: I ვ-იქნ-ებ-ი	ვ-ი-ქნ-ებ-ი-თ
II იქნ-ებ-ი	იქნ-ებ-ი-თ
III იქნ-ებ-ა	იქნ-ებ-ი-ან
წარსული: I ვ-ი-ყავ-ი	ვ-ი-ყავ-ი-თ
II ი-ყავ-ი	ი-ყავ-ი-თ
III ი-ყ-ო	ი-ყვ-ნენ

ამ ზმნების სწავლებისას ყურადღება უნდა გავამახვილოთ **პირის ნიშნებზე**. კერძოდ:

I სუბიექტურ პირს აღნიშნავს ვ- პრეფიქსი მხოლოდით რიცხვში; მრავლობით რიცხვში კი ვ - თ (აფიქსები);

II სუბიექტური პირის ნიშნებია: ჰ-, ს-, ხ- მხოლოდით რიცხვში, მრავლობით რიცხვში - ჰ-,ს, ხ — თ (აფიქსები);

III სუბიექტური პირის ნიშნებია: მხოლოდით რიცხვში -ს, -ა, -ო, სუფიქსები; მრავლობით რიცხვში - ენ, -ნენ, -ან, -ნ, -ეს სუფიქსები.

ობიექტური პირიც გამოიხატება ზმნაში:

I ობიექტური პირის ნიშანია მ- პრეფიქსი მხოლოდით რიცხვში; მრავლობითში გვ - პრეფიქსი;

II ობიექტური პირის ნიშანია - მხ. რიცხვში გ- პრეფიქსი; მრავლობითში - გ ----- თ (აფიქსები);

III ირიბი ობიექტური პირის ნიშნებია: მხოლოდით რიცხვში ჰ-, ს-, Ø პრეფიქსები; მრავლობით რიცხვში - ჰ-, ს-, Ø - თ აფიქსები;

პირის ნიშანთა ცოდნის განმტკიცებისათვის საჭიროა ტექსტებში მოვამბინოთ ზმნები და გავარკვიოთ რომელია პირისა. ასევე ჩამოვაყალიბოთ სქემა პირის ნიშნებისათვის:

სუბიექტური პირი (s)

მხ. რიცხვი	მრ. რიცხვი
I ვ- -----	I ვ- ----- თ
II ჰ-,ს-,Ø -----	II ჰ-,ს-,Ø ----- თ
III ----- ს,ა,ო	III ----- -ნ, -ენ, -ნენ, -ან, -ეს

ობიექტურ (0) პირთათვის

მხ. რიცხვი	მრ. რიცხვი
I მ- -----	I გვ- -----
II გ- -----	II გ- ----- თ
III ჰ-, ს- Ø -----	III ჰ-,ს- ----- თ

გვაქვს სიტყვები, რომელიც მიგვანიშნებს დროის ფორმებზე, **ახლანდელ დროზე**: ახლა, დღეს, ამ წუთში, ამ წელს...

მომავალ დროის ფორმებთან ვიყენებთ: ხვალ, ზეგ, მახეგ, მომავალ წელს, მომავალ კვირას, მომავალ თვეში და სხვა.

წარსულ დროზე მიგვანიშნებს: გუშინ, გუშინწინ, შარშან, შარშანწინ, გასულ წელს, გასულ კვირას, გასულ თვეში და ა. შ.

ე) მოსწავლეს უნდა შეეძლოს ქართული სიტყვების აღქმა, დამახსოვრება და სწორად წერა.

დროის კატეგორიის სწავლების მომენტისათვის სტუდენტს, მოსწავლეს, ვავალებთ გრამატიკის სახელმძღვანელოდან ამოწეროს თემის ნიშნები: **-ი, -ენ, -აგ, -ამ, -ემ, -ებ, -ობ, -ოფ, -ევ** (ან მუშაობს პედაგოგთან ერთად). წიგნიდან გვარნახობთ აქტიური მოხმარების ზმნებს თითოეულ თემის ნიშანზე და ვთხოვთ, გამოიყონ პირის ნიშნები, ასევე თემის ნიშნები (თუ არ ახსოვთ, ისინი კითხულობენ ახლად ნასწავლს. ასეთი მეთოდით სწავლება ხელს უწყობს აუდიტორიაშივე მასალის შესწავლას), სახელში ვაძლევთ სამუშაოს. შეძლებისდაგვარად ტექსტებში მოძებნონ ზმნები და გამოიყონ შესწავლილი ელემენტები. ლექციისას ჩასაწერი ზმნების რაოდენობა 90-ოდეა. ამ ზმნებს სტუდენტები გადაიტანენ ლექსიკონებში და დაისწავლიან.

ამ მეთოდით სწავლება ხელს უწყობს არა მხოლოდ გრამატიკული მასალის სწავლას, არამედ ლექსიკური მარაგის გამდიდრებასაც. ოთხმოცდაათ ზმნას ერთდროულად ვერ დაიხეპირებენ, ამიტომ ყოველი მომავალი შეხვედრისთვის მიეცემათ 10-10 ზმნა სახეპიროდ. სემინარზე ხდება შესწავლილი მასალის გამოკითხვა: უცხო ტექსტში ზმნათა მოძებნა და ნაცნობი ელემენტების გამოყოფა.

ზემოთ დასახელებული პრობლემების გადაჭრის შედეგ სტუდენტი მზადაა, გაიგოს ახალი მასალა. კერძოდ, ახლანდელი დრო და მისი ფორმები. ვაძლევთ დროის კატეგორიის განმარტებას მარტივად: **დრო არის ზმნის კატეგორია, რომელიც გულისხმობს მოქმედებისა და თქმის მომენტების შეფარდებას. ახლანდელია დრო**, როდესაც თქმის მომენტი და მოქმედების მომენტი ერთმანეთს ემთხვევა, ანუ მოქმედება ხდება თქმის მომენტში. გამოიყოფა სამი პირის მოქმედება **I, II და III პირისა**; ეს პირი შეიძლება იყოს წარმოდგენილი როგორც მხოლოდით, ისე მრავლობით რიცხვში.

მე - ჩვენ,

შენ - თქვენ,

ის - ისინი;

ზმნაში გამოიხატება მოქმედი პირი - **სუბიექტური პირი** და სამოქმედო, **ობიექტური პირი**, რომელზეც მოქმედებს სუბიექტური პირი. სუბიექტური პირი აღინიშნება ლათინური ასო S-ით. ობიექტური პირი კი - ლათინური O -გრაფიკით.

I სუბიექტური პირი გამოიხატება ასე - S_I

II სუბიექტური პირი გამოიხატება - S_{II}

III სუბიექტური პირი გამოიხატება - S_{III}, (როგორც მხოლოდით, ისე მრავლობით რიცხვში)

I ობიექტური პირი გამოიხატება - O_I

II ობიექტური პირი გამოიხატება - O_{II}

III ობიექტური პირი გამოიხატება - O_{III}

ახლანდელი დროის კითხვებია: რას ვშვრები? რას ვშვრებით? რას ვაკეთებ? რას ვაკეთებთ? - პირველ პირში; II პირში: რას შვრები? რას შვრებით? რას აკეთებ?, რას აკეთებთ?; III პირის კითხვებია: რას შვრება? რას შვრებიან? რას აკეთებს? რას აკეთებენ? წარმოვადგენთ სქემას:

I	მე	რას ვშვრები? რას ვაკეთებ?	ჩვენ	რას ვშვრებით? რას ვაკეთებთ?
II	შენ	რას შვრები?, რას აკეთებ?	თქვენ	რას შვრებით? რას აკეთებთ?
III	ის	რას შვრება? რას აკეთებს?	ისინი	რას შვრებიან, რას აკეთებენ?

ახლანდელ დროში ქართულ სტანდარტულ ზმნათა უმრავლესობა თემის ნიშანზე მთავრდება. ვ-სწავლ-**ობ** მე, სწავლ-**ობ** შენ, სწავლ-**ობ**-ს ის, ვ-სწავლ-**ობ**-თ ჩვენ, სწავლ-**ობ**-თ თქვენ. სწავლ-**ობ**-ენ ისინი;

მხ. რიცხვი

მრ. რიცხვი

I - თლ - მე

- თლ -   ჩვენ

II თლ - შენ

თლ -   თქვენ

III თლ -   -ის

თლ -   ისინი

} ითემის ნიშანი

I	ვ	-	ბწკ	-	ენ	მე		ვ	-	ბწკ	-	ენ	თ	-ჩვეენ	} ენთემის ნიშანი
II			ბწკ	-	ენ	შენ				ბწკ	-	ენ	თ	-თქვენ	
III			ბწკ	-	ენ	ს	-ის			ბწკ	-	ენ	-	ენ	

I	ვ	-	აშენ	-	ებ	მე		ვ	-	აშენ	-	ებ	თ	ჩვეენ	} ებთემის ნიშანი
II			აშენ	-	ებ	შენ				აშენ	-	ებ	თ	თქვენ	
III			აშენ	-	ებ	ს	-ის			აშენ	-	ებ	ენ	ისინი	

I	ვ	-	კერ	-	ავ	მე		ვ	-	კერ	-	ავ	თ	ჩვეენ	} ავთემის ნიშანი
II			კერ	-	ავ	შენ				კერ	-	ავ	თ	თქვენ	
III			კერ	-	ავ	ს	-ის			კერ	-	ავ	ენ	ისინი	

I	ვ	-	ყ	-	ოვ	მე		ვ	-	ყ	-	ოვ	თ	ჩვეენ	} ოვთემის ნიშანი
II			ყ	-	ოვ	შენ				ყ	-	ოვ	თ	თქვენ	
III			ყ	-	ოვ	ს	-ის			ყ	-	ოვ	ენ	ისინი	

I ვ - ა - შრ - (ობ) მე	ვ - ა - შრ - (ობ) თ ჩვენ	} ობ-თემის ნიშანი
II ა - შრ - (ობ) შენ	ა - შრ - (ობ) თ თქვენ	
III ა - შრ - (ობ) [ს] -ის	ა - შრ - (ობ) [ენ] ისინი	

I ვ - ც - (ემ) მე	ვ - ც (ემ) ჩვენ	} ემ-თემის ნიშანი
II ს - ც - (ემ) შენ	ს - ც (ემ) [თ] თქვენ	
III ც - (ემ) - [ს] -ის	ც - (ემ) [ენ] ისინი	

I ვ - ა - მტვრ - (ჰვ) მე	ვ - ა - მტვრ - (ჰვ) თ ჩვენ	} ჰვ-თემის ნიშანი
II ა - მტვრ (ჰვ) შენ	ა - მტვრ (ჰვ) თ თქვენ	
III ა - მტვრ (ჰვ) [ს] -ის	ა - მტვრ (ჰვ) [ენ] ისინი	

ზემოთ ჩამოთვლილი ზმნები გარდამავალი ზმნებია და წარმოდგენილია ახლანდელ დროში (მას აწმყოსაც ვუწოდებთ), ანუ ვასწავლით მას, როგორც ახლანდელ დროს - (აწმყოს), რომელიც შემდგომში სერიებსა და მწკრივების შესწავლისას მარტივად გადაწყვეტს მწკრივის გაგების პრობლემას. როგორც დავინახეთ, ახლანდელი დროის ფორმა მთავრდება თემის ნიშნით I და II პირის მხოლოდითი რიცხვის ფორმებში; III პირში თემის ნიშანს დაერთვის III სუბიექტური პირის ნიშანი; მრავლობითში I, II და III პირში თემის ნიშანს ერთვის მრავლობითობის სუფიქსები. თემის ნიშნების წრეში და პირის ნიშნების კვადრატებში ჩასმა თვალსაჩინოს გახდის მათ ადგილს ზმნაში და გაუადვილებს მოსწავლეს დამახსოვრებას.

მოსწავლე ადვილად დაიმახსოვრებს ახლანდელ (აწმყოს) ფორმებს თუ შევთავაზებთ ასეთ სქემას:

მხ. რიცხვი

- I ვ ----- ებ, ობ, ემ, ამ, ავ, ი, ოფ, ენ, ევ (თემის ნიშნები)
- II ჰ, ს, Ø ----- ებ, ობ, ემ, ამ, ავ, ი, ოფ, ენ, ევ (თემის ნიშნები)
- III ----- ებ, ობ, ემ, ამ, ოფ, ევ. (თემის ნიშნები) - ს

მრ. რიცხვი

- I ვ ----- თემის ნიშნები - თ
- II ჰ, ს, Ø ----- თემის ნიშნები - თ
- III ----- თემის ნიშნები - ენ, ან

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია წარმოვადგინოთ სხვადასხვა თემისნიშნისანი ზმნები და მივცეთ საზეპიროდ ლექსიკური მარაგის გასამდიდრებლად. ვერტიკალურად ჩამოწერილი მაგალითები საშუალებას მისცემს მოსწავლეს, თარგმნოს თითოეული ზმნა საკუთარ ენაზე.

1) ენ - თემის ნიშნისანი ზმნები: - ბწკენს - - ბჯენს - - ადგენს - - ადენს - - აელენს - - ითმენს - - კბენს - - ილხენს - - ურქენს - - არჩენს - - სტკენს - - იტკენს - - ფრენს - - ფენს -	2) ი- თემის ნიშნისანი ზმნებიდან აღსანიშნავია - ვ-გვ-ი - ვ-ჰ-გვ-რ-ი - ვ-ა-გლ-ი - ვ-ზრდ-ი - ვ-თელ-ი - ვ-თხერ-ი - ვ-სერ-ი - ვ-სჯ-ი - ვ-ღერ-ი - ვ-ღლ-ი - ვ-ყრ-ი - ვ-შლ-ი - ვ-ი-ცდ-ი - ვ-ცვლ-ი - ვ-ცლ-ი - ვ-ცდ-ი

2) ავ - თემის ნიშნიანი ზმნები

ვ-პბამ-ავ	ვ-ლოც-ავ
ვ-ბერ-ავ	ვ-მალ-ავ
ვ-ბერტყ-ავ	ვ-მარხ-ავ
ვ-ბოჭ-ავ	ვ-მოს-ავ
ვ-დაგ-ავ	ვ-ნაბ-ავ
ვ-ზიდ-ავ	ვ-ნახ-ავ
ვ-ზღ-ავ	ვ-პარ-ავ
ვ-თრგუნ-ავ	ვ-პარს-ავ
ვ-თუთქ-ავ	ვ-რგ-ავ
ვ-კაცრ-ავ	ვ-პრანჭ-ავ
ვ-კითხ-ავ	ვ-რეცხ-ავ
ვ-კიცხ-ავ	ვ-რთ-ავ
ვ-კლ-ავ	ვ-რისხ-ავ
ვ-კრა-ავ	ვ-რწყ-ავ
ვ-კრძალ-ავ	ვ-როშ-ავ
ვ-კუმ-ავ	ვ-ტანჯ-ავ
ვ-კუმშ-ავ	ვ-ტუქს-ავ
ვ-კუწ-ავ	ვ-ქელ-ავ
ვ-ლანძღ-ავ	ვ-ღუ-ავ
ვ-კუწ-ავ	ვ-ყნო-ავ
ვ-ლანძ -ავ	ვ-ქექ-ავ
ვ-ლახ-ავ	ვ-ხურ-ავ
ვ-ლოკ-ავ	
ვ-კლა-ვ	ვ-წნ-ავ
ვ-ჩეჩქე-ავ	ვ-ხარშ-ავ
ვ-ძრ-ავ	ვ-ხუჭ-ავ
ვ-ძარცვ-ავ	ვ-ხედ-ავ
ვ-ძრახ-ავ	ვ-ხნ-ავ
ვ-წვ-ავ	ვ-ხრ-ავ
ვ-წირ-ავ	ვ-ხუთ-ავ
ვ-წურ-ავ	

4) ოვ - თემის ნიშნიანი ზმნები:

ვ - ყოვ - გაყოფა (პურის)
ვ - ყოვ - შეყოფა (ხელის)

5) -ევ - თემის ნიშნიანი ზმნები:

- ვ-აკმ-ევ
- ვ-აქ-ევ
- ვ-აბნ-ევ
- ვ-არბ-ევ
- ვ-ასმ-ევ
- ვ-დ-ევ
- ვ-ათრ-ევ
- ვ-ლ-ევ
- ვ-ამთხვ-ევ
- ვ-ამტვრ-ევ
- ვ-ამხრ-ევ
- ვ-ამღვრ-ევ
- ვ-ამშ-ევ
- ვ-ამჩნ-ევ

- ვ-ანთხ-ევ
- ვ-ანჯღრ-ევ
- ვ-რ-ევ
- ვ-არკვ-ევ
- ვ-არდ-ევ
- ვ-არჩ-ევ
- ვ-არწყ-ევ
- ვ-ტ-ევ
- ვ-აქნ-ევ
- ვ-აფრქვ-ევ
- ვ-აქც-ევ
- ვ-აღწ-ევ
- ვ-ხ-ევ და სხვა.

მოცემული ზმნები ლექსიკაში აქტიურად გამოიყენება, რის გამოც შევარჩიეთ ისინი.

დასახელებული ზმნები ა. შანიძის მიხედვით მოქმედებითი გვარის ზმნებია. აწმყოში ასეთივე სურათს გვიჩვენებს სპ. მოქმედებითი ანუ მედიოაქტიური გვარის ზმნები, ანუ, ავტოტივები, რომლებსაც პროფ. დამანა მელიქიშვილი ზუსტად ამის გამო I დიათეზაში აერთიანებს. რა თქმა უნდა, სტუდენტებს ამ ეტაპზე გვარისა და დიათეზის შესახებ არ ვესაუბრებით. ვაუღლებთ რამდენიმე საშუალ-მოქმედებითი გვარის ზმნას და გამოვიტანთ დასკვნებს. ამ ტიპის ზმნებს აწმყოში ფუძის შემდეგ დაერთვის თემის ნიშნები: **-ი, -აფ, -ებ, -ობ, -ან.** მაგალითად: ვტირი, ვკივი, ვკნესი, ვყვირი, ვბრუნაფ, ვბრწყინაფ, ვგმინაფ, ვგორაფ, ვზრუნაფ, ვოხრაფ, ვფეთქაფ, ვფოფხაფ, ვბაბანებ, ვტანტალებ, ვქაქანებ, ვლიღინებ; ვამაყოზ, ვვარჯიშობ, ვგორაობ, ვზოზინობ, ვთევზაობ, ვკოჭლობ, ვმეფობ, ვპოეტობ, ვპატრონობ, და სხვა.

I ვ - ტირ - ი

ვ - ტირ - ი თ

II ტირ - ი

ტირ ი თ

III ტირ - ი - ს

ტირ - ი ან

- I $\boxed{\text{ვ}}$ - გორ - $\textcircled{\text{ავ}}$ $\boxed{\text{ვ}}$ - გორ - $\textcircled{\text{ავ}}$ თ
- II   გორ - $\textcircled{\text{ავ}}$ გორ $\textcircled{\text{ავ}}$ თ
- III გორ - $\textcircled{\text{ავ}}$ - $\boxed{\text{ს}}$ გორ - $\textcircled{\text{ავ}}$ $\boxed{\text{ენ}}$

დასკვნა. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ზმნის სწავლება წარმართოს ორ ეტაპად:

სწავლებას ვიწყებთ ზმნის შემადგენელ ნაწილებად დაშლის მეთოდით. ეს არის სწავლების I ეტაპი, როდესაც საფუძველი ეყრება (ამ შემთხვევაში მაქსიმალური რაოდენობით ჩამოვთვლით, და ჩამოვწერთ ზმნებს) მოსწავლის ლექსიკურ მარაგს და გარკვეულ წარმოდგენას უქმნის მას ქართულ ზმნის ბუნების შესახებ; ეცნობა ზმნის კატეგორიებს, მათ აღმნიშვნელ აფიქსებს.

II ეტაპზე გადასასვლელად, გარკვეულწილად, წინასწარ ემზადებიან. II ეტაპზე სწავლისას მათ იციან, რომ ქართულ ზმნას გააჩნია გამონაკლისები, რომელიც უნდა დაიმახსოვრონ ეტაპობრივად. ქართული ენის გრამატიკის სწავლებას სჭირდება ხანგრძლივი დრო.

გრამატიკის სწავლებისას აუცილებელ პირობას წარმოადგენს მხატვრული ტექსტების გრამატიკული დამუშავება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

მ. თალაკვაძე, ქართული ენის გრამატიკის სწავლების მეთოდика, 1975.

დ. მელიქიშვილი, ქართული ზმნის უღლების სისტემა, 2001

ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძველები, 1973.

დ. მელიქიშვილი, ქართული ზმნის სისტემური მორფო-სინტაქსური ანალიზი, 2014.

**ბავშვთა უფლებების სწავლება მომავალი მასწავლებლების
მომზადების პროცესში**

მოკლე შინაარსი

დემოკრატიულ საზოგადოებაში ჩართულობა, რაც გულისხმობს მოსწავლეების სწავლებას, თუ როგორ გამოიყენონ ის უფლებები და თავისუფლებები, რომელიც მათ აქვთ მინიჭებული. მაგალითად, რას ნიშნავს საკუთარი უფლება - ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე, თავისუფალი აზროვნების, აზრისა და გამოხატვის თავისუფლება.

ასევე საყურადღებოა, რომ მოსწავლეებმა წესების ფარგლებში შეძლონ მოქმედება და დაწესებული შეზღუდვების დაცვა. ისინი პასუხისმგებლობით უნდა ეკიდებოდნენ სხვათა კეთილდღეობას, უნდა გააჩნდეთ ცოდნა დემოკრატიის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებების ხელშეწყობისა და დაცვის მიზნით.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას გააჩნია კულტურული განზომილება. სწავლებისა და სწავლის კულტურა უნდა ასახავდეს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითად გზავნილს.

ნიშანდობლივია, პრაქტიკული მაგალითებით მოსწავლეების ინფორმირება მათი უფლებების შესახებ, სხვადასხვა პედაგოგიური სიტუაციების განხილვით - სწორი დამოკიდებულებების ჩამოყალიბება სხვა ადამიანების მიმართ.

ბავშვთა უფლებათა სწავლებისას უნდა გამოიყენებოდეს ისეთი მეთოდები, როგორიცაა – პრობლემის წამოჭრა: რაც წარმოშობს კითხვებს იმ ინფორმაციასთან და ცოდნასთან დაკავშირებით, რომელსაც მოსწავლეები ფლობენ;

– ჩართულობა: ეს მიდგომა წახალისებს მოსწავლეებს, ჯგუფში განმარტონ ცნებები, გააანალიზონ თემები და შეასრულონ აქტივობები;

– ანალიტიკური, როცა მოსწავლეები ფიქრობენ და ეძებენ პასუხებს კითხვებზე, თუ რატომ ჩნდება ესა თუ ის მოვლენა და რა მიზეზით არის განპირობებული ამ მოვლენათა წარმოშობა;

– მიზანსა და მოქმედებაზე ორიენტირებული: რაც საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს, დაგეგმონ მათ მიზნებთან დაკავშირებული მოქმედებები.

ნიშანდობლივია, რომ ბავშვთა უფლებების რეალიზაცია მიიღწევა განათლებაში – სათანადო ცნობიერების ამაღლებითა და იმ მისწრაფების გააზრებით, რაც უკავშირდება ერთად ცხოვრებას მულტიკულტურულ საზოგადოებაში. მასწავლებელმა უნდა გააანალიზოს, თუ რა გამოცდილება აქვს იმ კულტურისა და ეროვნების ადამიანებთან ურთიერთობისას, რომელსაც მისი მოსწავლეები ეკუთვნიან

და როგორ გამოიყენებს ამ გამოცდილებას სასწავლო პროცესის სწორად წარმართვას.

მიგვანინია, რომ ბავშვთა უფლებების სწავლება უნდა მოხდეს კონკრეტული სიტუაციების ანალიზით, სხვადასხვა მაგალითების მოყვანით და გამოსავლის გზების ძიებით.

აღსანიშნავია, რომ მულტიკულტურულ გარემოში მოზარდების ძალადობისაგან დაცვის ფორმების სწავლება და გააზრება – პრაქტიკული სამუშაოს განხილვითა და სიტუაციის შეფასებით უნდა წარმართოს.

Irma Kurdadze

TEACHING CHILDREN’S RIGHTS TO THE TEACHERS TO BE

Abstract

Involvement in democratic society that means teaching students how to use their rights and freedoms. For example, what are one’s own rights for accessing to information, for freethinking and freedom of expression.

It is also important that children are able to comply with the rules and follow the established constraints. They should be responsible to the well-being of others; they should have the knowledge in order to promote and protect democracy, supremacy of law and human’s rights.

Teaching democratic citizenship and human rights has cultural measurement. Teaching and studying culture should reflect the main message of teaching democratic citizenship and human rights.

It is essential to inform students about their rights on practical examples and to establish right attitude towards other people by discussing several pedagogical situations.

In the process of teaching children’s rights the following methods should be used:

- posing problem: when questions regarding information and knowledge gained by students are posed;
- involvement: such approach will encourage students to explain the concepts, analyze topics and implement activities in groups;
- analytical: when students are thinking and looking for responses to the questions, such as why this or that event happens and what is the cause of its occurrence;
- oriented on goal and action: which enables students to plan the actions connected to their goals.

It should be noted that realization of children’s rights in education is achievable by conducting appropriate awareness and by understanding the endeavors connected to cohabitation in a multicultural society. A teacher should analyze

what kind of experience of relationship he/she owns with the group of people to which his/her students belong, and how to use this experience in teaching process.

We think that children's rights should be taught by analyzing specific situations, giving some examples and looking for ways out.

It should be noted practical courses and assessment of situations should be used in teaching and understanding the forms of adolescents' protection from violence in multicultural environment.

საკვანძო სიტყვები: უფლებები და თავისუფლებები, დემოკრატიული მოქალაქეობა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება, კულტურული განზომილება, თავისუფალი აზროვნების, აზრისა და გამოხატვის თავისუფლება.

Key words: Rights and freedoms, democratic citizenship and teaching of human's rights, cultural measurement, freethinking, freedom of expression

შესავალი. ბავშვთა უფლებათა სწავლება მომავალ მასწავლებლებში ძალზედ მნიშვნელოვანია, რადგან მომავალმა მასწავლებლებმა, – ეს განსაკუთრებით მრავალეთნიკურ სამცხე-ჯავახეთის რეგიონშია აქტუალური, ეფექტურად უნდა შეძლოს ისეთ საკითხებზე მუშაობა, როგორცაა თანხმობა, სამართლიანობა და უთანასწორობათა დაძლევა მულტიკულტურულ საზოგადოებაში, არსებული მრავალფეროვნების მიუხედავად.

მნიშვნელოვანია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ჩართულობა, რაც გულისხმობს მოსწავლეების სწავლებას, თუ როგორ გამოიყენონ ის უფლებები და თავისუფლებები, რომელიც მათ აქვთ მინიჭებული. მაგალითად, რას ნიშნავს საკუთარი უფლება - ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე, თავისუფალი აზროვნების, აზრისა და გამოხატვის თავისუფლება.

ასევე საყურადღებოა, რომ მოსწავლეებმა წესების ფარგლებში შეძლონ მოქმედება და დაწესებული შეზღუდვების დაცვა. ისინი პასუხისმგებლობით უნდა ეკიდებოდნენ სხვთა კეთილდღეობას, უნდა გააჩნდეთ ცოდნა დემოკრატიის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებების ხელშეწყობისა და დაცვის მიზნით.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას გააჩნია კულტურული განზომილება. სწავლებისა და სწავლის კულტურა უნდა ასახავდეს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითად გზავნილს.

მეთოდი. მოსწავლეებისათვის უფლებების სწავლება უნდა მოხდეს კონკრეტული სიტუაციების ანალიზით, სხვადასხვა პრაქტიკული მაგალითების მოყვანით და გამოსავლის გზების ძიებით.

ნიმანდობლივია, ამ პროცესის ეფექტურობისათვის პრაქტიკული მაგალითებით მოსწავლეების ინფორმირება მათი უფლებების შესახებ, სხვადასხვა პედაგოგიური სიტუაციების განხილვა კი სწორი დამოკიდებულებების ჩამოყალიბების საფუძველი გახდება სხვა ადამიანების მიმართ.

ბავშვთა უფლებათა სწავლებისას უნდა გამოიყენებოდეს ისეთი მეთოდები, როგორცაა – პრობლემის წამოჭრა: ეს კი წარმოშობს კითხვებს იმ ინფორმაციასთან და ცოდნასთან დაკავშირებით, რომელსაც მოსწავლეები ფლობენ;

– ჩართულობა: ამ მიდგომით მოსწავლეები წახალისდებიან განმარტონ ჯგუფში ცნებები, გააანალიზონ თემები და შეასრულონ აქტივობები;

– ანალიტიკური, როცა მოსწავლეები ფიქრობენ და ეძებენ პასუხებს კითხვებზე, თუ რატომ ჩნდება ესა თუ ის მოვლენა და რა მიზეზით არის განპირობებული ამ მოვლენათა წარმოშობა;

– მიზანსა და მოქმედებაზე ორიენტირებული: რაც საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს, დაგეგმონ მათ მიზნებთან დაკავშირებული მოქმედებები.

ნიმანდობლივია, რომ ბავშვთა უფლებების რეალიზაცია მიიღწევა განათლებაში – სათანადო ცნობიერების ამაღლებითა და იმ მისწრაფების გააზრებით, რაც უკავშირდება ერთად ცხოვრებას მულტიკულტურულ საზოგადოებაში.

მასწავლებელმა უნდა გააანალიზოს, თუ რა გამოცდილება აქვს იმ კულტურისა და ეროვნების ადამიანებთან ურთიერთობისას, რომელსაც მისი მოსწავლეები ეკუთვნიან და როგორ გამოიყენებს ამ გამოცდილებას სასწავლო პროცესის სწორად წარმართვას.

აღსანიშნავია, რომ მულტიკულტურულ გარემოში მოზარდების ძალადობისაგან დაცვის ფორმების სწავლება და გააზრება – პრაქტიკული სამუშაოს განხილვითა და სიტუაციის შეფასებით უნდა წარიმართოს. უფლებათა სწავლების პროცესში მულტიკულტურული განათლების პრინციპებისა და მოსწავლეების უფლებებათა ცოდნის გამოყენება პრაქტიკული სიტუაციების განხილვით უნდა გამყარდეს.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მოსწავლემ პირველი კლასიდანვე უნდა იგრძნოს, რომ არ არის გარიყული, მისადმი ყურადღებას იჩენს მასწავლებელი და თანაკლასელები. ისინი ცდილობენ, მხარში ამოუდგნენ და წაახალისონ მისი ყოველი მცდელობა.

გასათვალისწინებელია, რომ მოსწავლემ უნდა იგრძნოს, რომ თქვენ გჯერათ მისი შესაძლებლობების, იმის გათვალისწინებით, რომ მოსწავლეთა სწავლის სტილი ხშირად მათი ცხოვრების წესზე დამოკიდებულია.

ასეთ ვითარებაში განსაკუთრებით შედეგიანია ინტერაქტიური გარემოს შექმნა, რადგან ის ემყარება თანამშრომლობის პრინციპებს, უვითარებს მოზარდებს ერთიანობის გრძნობას, სოციალური კომუნიკაციის უნარ-ჩვევებს. როდესაც მოსწავლეები, განურჩევლად სქესისა, ეთნიკური წარმომავლობისა, აკადემიური მოსწრებისა და განსხვავებული კულტურისა, ერთად მუშაობენ, ყალიბდება მეგობრული, ჯგუფური კოლექტივი და არა ეთნიკურ-კულტურული ნიშნებით დაყოფილი საზოგადოება.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია მშობლების მოზიდვა და ჩართვა სასკოლო პროექტებსა და საკლასო საქმიანობაში. ყოველივე ეს საშუალებას მისცემს მოსწავლეს, გახდეს მისაბაძი საკუთარი და სხვა კულტურული ჯგუფებისათვის.

მოვიყვანოთ სხვადასხვა მაგალითებს სასწავლო პროცესიდან: განვიხილოთ კონკრეტული პედაგოგიური სიტუაცია.

შემთხვევა სკოლის ეზოში

სკოლის ეზოში ბიჭები ერთმანეთს ველოსიპედებით ეჯიბრებოდნენ. მოულოდნელად გახანგრძლივებული ჯგუფის აღმზრდელმა ეზოში ბავშვები გამოიყვანა. ნიკამ მიმართულების შეცვლა ვერ შეძლო და პატარა გოგონას დაეჯახა, რომელიც წაიქცა და თავი გაიტეხა. ბიჭი ძალიან შეწუხდა. აღშფოთებული და შეშინებული აღმზრდელი ბიჭებს გაუბრაზდა: ამ ეზოში ველოსიპედით სიარული არ შეიძლება, როგორ გაბედეთ შემოსვლა! ნიკამ მიუთითა იქვე მდგომ სომეხი ეროვნების არტურზე, რომელიც შენობიდან ხმაურზე გამოვიდა – „ეს იჯდა ველოსიპედზე“. მას მეგობრებმაც აუბეს მხარი: „რამდენჯერ გთხოვეთ, რომ სკოლის ეზოში ველოსიპედით არ შემოხვიდეთ“. არტური გაოცდა, ნიკას საქციელი მას ჯერ ხუმრობა ეგონა, შემდეგ თავის მართლება სცადა: „მე არაფერ შუაში ვარ“, მაგრამ ბიჭები ხმის ამოდების საშუალებას არ აძლევდნენ.

აღმზრდელი არტურის ქცევამ აღაშფოთა:

– მონიანიე მაინც, შენს გამო ბავშვმა თავი გაიტეხა! – საყვედურით მიმართა მან ბიჭს.

სიტუაცია კიდევ უფრო დაიძაბა, როცა სკოლის ექიმმა სასწრაფო სამედიცინო დახმარება და ღირებულო გამოიძახა, მანდატურმა კი შემთხვევის შესახებ საპატრულო პოლიციას შეატყობინა.

ნიკას მეგობრები არტურზე ზეწოლას ახდენდნენ და ემუქრებოდნენ:

– თუ არ აღიარებ, მაგრად გცემთ!

ბიჭს ცრემლი მოურია.

– გაიქეცი, სანამ პატრული მოვა! – ურჩია მას ნიკამ...

უპასუხეთ კითხვებს:

შეაფასეთ აღწერილი სიტუაცია: არის მასში ძალადობის ნიშნები-ეთნიკური ნიშნით? *პასუხი დაასაბუთეთ.*

— თქვენ როგორ იმოქმედებდით მოცემულ შემთხვევაში:

ა) არტურის ადგილზე რომ ყოფილიყავით?

ბ) ნიკას ადგილზე რომ ყოფილიყავით?

— რა უნდა გააკეთოს იქ მყოფმა საზოგადოებამ, რომ კონფლიქტი არტურისათვის სადამსჯელო ღონისძიების შეფარდებით არ დასრულდეს?

შეჯამების სახით:

– რა უწყობს ხელს მოზარდებში ძალადობას? როგორ აღმოიფხვრას ეთნიკური ნიშნით განსხვავება?

– როგორ შეიძლება ამ პრობლემის გადაჭრა?

– ვის ეკისრება პასუხისმგებლობა სკოლაში ძალადობის აღკვეთაზე? საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილებში?

– რამდენად რთულია საზოგადოებაში ადგილის დამკვიდრება ადამიანისათვის, რომელიც ძალადობის მსხვერპლია? რა შეიძლება გაკეთდეს, რომ მათ დავეხმაროთ?

– როგორ უნდა მოიქცეს ძალადობის თვითმხილველი პიროვნება?

ჩაატარეთ დისკუსია:

არსებობს აზრი, რომ „ძალადობა მოზარდებში ყოველთვის იყო, არის და იქნება, განსაკუთრებით, ეთნიკური/რელიგიური ნიშნით, რომ შეუძლებელია მისი აღმოფხვრა“. თქვენ რას ფიქრობთ ამ საკითხის შესახებ?

ამრიგად, მოცემული მაგალითები საშუალებას იძლევა სტუდენტებმა, მომავალმა მასწავლებლებმა ჯგუფებში იმსჯელონ

მოსწავლეებში ძალადობის სხვადასხვა ფორმებზე, დასახონ გადაჭრის გზები და სტრატეგიები.

დასკვნა. მასწავლებელმა მუშაობის პროცესში უნდა გააანალიზოს, თუ რა გამოცდილება აქვს იმ კულტურისა და ეროვნების ადამიანებთან ურთიერთობისას, რომელსაც მისი მოსწავლეები ეკუთვნიან. მან კარგად უნდა დაგეგმოს, თუ როგორ გამოიყენებს ამ გამოცდილებას სასწავლო პროცესის სწორად წარმართვისათვის; გაიაზრებს თითოეული მოსწავლის შესაძლებლობებს და შესაბამისად, შეეცდება, რაც შეიძლება მეტი გაიგოს მათი კლასგარეშე ცოდნისა და უნარების შესახებ. დაეხმაროს მოსწავლეებს ამ ცოდნის, უნარების პრაქტიკულ რეალიზებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

გიგაური....., 2012 – სამართლებრივი კულტურა, დამხმარე სახელმძღვანელო საჯარო და კერძო სკოლების უფროსკლასელებისთვის, ლია გიგაური, მაკა ფერაძე, გიორგი გახელაძე, თბილისი, 2012.

გოლობი, ..., 2013 – როლფ გოლობი, პიტერ კრაფი, ოლაფ ოლაფს დოტირი, ვილტრუდ ვეიდინგერი, განათლება დემოკრატიისათვის, სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ – ძირითადი საცნობარო მასალა მასწავლებლებისათვის, მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი, 2013.

ჰადლესტონი,.....2007 – ჰადლესტონი, თ. „გაკვეთილზე მოსწავლის ჩართულობიდან გაზიარებულ სამოქალაქო პასუხისმგებლობამდე: სკოლის დემოკრატიული მმართველობის ეფექტური პრაქტიკა ევროპულ სკოლაში“, ევროსაბჭოსა და ევროპული ფონდის ქსელი, 22 მაისი, 2007.

**გაბრიელ ქიქოძე აზროვნების ფორმებისა და კანტის
აპრიორიზმის შესახებ**

მოკლე შინაარსი

სტატიაში განხილულია სულისა და მატერიის ურთიერთმიმართების საკითხი, გნოსეოლოგიური მოსაზრებანი, ლოგიკის საკითხები, რომლებიც ყოველთვის აქტიურ და საკამათო პრობლემებს წარმოადგენდნენ. გამონაკლისს არ წარმოადგენს ამ პრობლემებზე გაბრიელ ქიქოძეს მოსაზრებანი. ლოგიკის საკითხები ქიქოძის მოძღვრებაში მჭიდროდ არის შექმცნების თეორიის საკითხთან კავშირში, ლოგიკური პრობლემები გადაჭრილია ზოგად გნოსეოლოგიური პრინციპების საფუძველზე.

განსხვავებით ტრადიციული ლოგიკისგან, აზროვნების ფორმების ანალიზს გ. ქიქოძე იწყებს აზროვნების ისეთი ფორმით როგორცაა მსჯელობა, შემდეგ დასკვნა, ბოლოს კი ცნება. ამით იგი მიუთითებს იმ გარემოებაზე, რომ ცნებით კი არ იწყება შექმცნების აბსტრაქტული საფეხური, არამედ მთავრდება შექმცნების გარკვეული ეტაპი. კრიტიკულია მეცნიერის დამოკიდებულება კანტის აპრიორიზმის მიმართ, იგი უკუაგდებს კანტის აპრიორულ თეორიას, რომლის მიხედვითაც თითქოს ცნობიერებაში იმთავითვე მოცემულია გარკვეული, ცდისაგან დამოუკიდებელი ცოდნა. აკრიტიკებს რა კანტის თეორიას ანალიზური და სინთეზური მსჯელობების შესახებ, წერს, რომ „ყოველგვარ მსჯელობაში მსჯელობის სუბიექტს მიეწერება მხოლოდ ის, რაც უკვე მოცემულია ჩვენს წარმოდგენაში ამ სუბიექტზე და რის აღმოჩენაც ხდება ამ წარმოდგენის ანალიზის შედეგად. ასეთ მსჯელობათა გვერდით კანტი იგონებს, გაბრიელ ქიქოძის აზრით რაღაც სხვა სინთეზურ მსჯელობებს, რომლებიც ანალიზური მსჯელობებიდან განსხვავდებიან იმით, რომ ასეთ მსჯელობებში პრედიკატი გაუცხოებულია სუბიექტთან მიმართებაში, მიუხედავად იმისა, რომ კავშირშია მასთან, სინთეზური მსჯელობების ეს კანტისეული განსაზღვრება თავისთავაში აშკარა წინააღმდეგობრივია. გ. ქიქოძის აზრით არსებობენ ისეთი მსჯელობები, რომლებშიც პრედიკატი გაუცხოებულია სუბიექტის მიმართ და ასეთი მსჯელობები უარყოფიტი მსჯელობებია, დადებით მსჯელობებში კი მსგავსი რამ შეუძლებელია.

GABRIEL QIQODZE ABOUT FORMING THOUGHTS
AND KANTS APRIORISM

Abstract

The article represents briefly and in general outline the logical views of Bishop Gabriel (Kikodze). He quite distinctly divided cognition into two degrees: spontaneous perception and mediocre – logical conclusion. In the same time he did not contrast one degree to another in the process of cognition.

As a result, the logical cognition of Bishop Gabriel (Kikodze) ranks aside from the narrow empiricism and the vapid rationalism.

საკვანძო სიტყვები: ემპირიზმი, აპრიორიზმი, შემეცნების თეორია, ონტოლოგია, გნოსეოლოგია.

Key words: Empiricism, Theory of knowledge, Ontology, Establishes.

შესავალი. ქართული ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური აზრის განვითარებაში უდიდესი წვლილი შეიტანა იმერეთის ეპისკოპოსმა გაბრიელ ქიქოძემ. მეცნიერულ ლიტერატურაში ცნობილია, როგორც ზნეობრივად ამაღლებული პიროვნება, დიდი საზოგადო მოღვაწე, ღრმად მოაზროვნე სწავლული პედაგოგი, ფსიქოლოგი და ფილოსოფოსი. გაბრიელ ქიქოძის მიერ წიგნში „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“ ჩამოყალიბებულ მსოფლმხედვრობრივ მოსაზრებებს დიდი შეფასება მოჰყვა მეცნიერულ წრეებში. კარგად იყო ცნობილი მისი მაღალზნეობრივი პათოსით გამსჭვალული საეკლესიო ქადაგებანი როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საზღვარგარეთ. იაკობ გოგებაშვილი გაბრიელ ქიქოძის შესახებ ამბობს, რომ „გ. ქიქოძის გულში დვიოდა, ენთო ძლიერი შეურყეველი სარწმუნოება, გონებაში კი საფუძვლიანი და მრავალმხრივი განათლება და ორივე – სარწმუნოება და მეცნიერება ჰარმონიულად იყვნენ შეთავსებულნი, შეზრდილნი, შეთანხმებულნი და შეადგენდნენ ერთ რთულს, მომხიბლავ სასულიერო ძალას ინტელექტისა“ (გოგებაშვილი, 1954). „მე არ ვიცი – აღნიშნავდა გ. ქიქოძის მიმართ დიდი ილია – იმისთანა სხვა კაცი, საერო თუ სამღვდელო – რომლის გულშიაც მომეტებული მშვიდობის ყოფნით, მომეტებულის და ძმობით ერთად დაბინავებულიყოს სამოქმედოდ მეცნიერება და სარწმუნოება“ (ჭავჭავაძე, 1903). ილიას მსგავსად ი. გოგებაშვილი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას,

რომ გ.ქიქოძე მთელი თავისი მოღვაწეობის მანძილზე შეუნელებელ ყურადღებას იჩენდა მეცნიერებისადმი და განუხრელად ცდილობდა მეცნიერული მიღწევებით ჭეშმარიტი მართლმადიდებლური რწმენის განმტკიცებას. ილიასა და იაკობის აქ მოტანილ მოსახრებებში ყურადღებას იპყრობს ის გარემოებაც, რომ ისინი ხაზს უსვამდნენ აზრისა და რწმენის, მეცნიერებისა და რელიგიის ჰარმონიულად განვითარების შესაძლებლობას.

კვლევის მეთოდები. კვლევის მეთოდად გამოყენებულია ზოგადფილოსოფიური და მეცნიერული მეთოდი, რის საფუძველზეც ანალიზი უკეთდება გაბრიელ ქიქოძის შრომას „ცდი-სეული ფსიქოლოგიის საფუძველები“.

მსჯელობა. ლოგიკის საკითხები თავისი არსით განეკუთვნება შემეცნების თეორიის საკითხთა რიგს, ამიტომ ტრადიციულად ამ საკითხებს ერთმანეთთან ურთიერთ მჭიდრო კავშირში განიხილავენ. გ. ქიქოძე ამ ტრადიციის ერთგულ გამგრძელებლად გვევლინება, რაც იმის საფუძველს იძლევა, რომ მასთან ლოგიკისა და შემეცნების თეორიის საკითხები ურთიერთ მტკიცე კონტაქტში განვიხილოთ და გავაანალიზოთ.

საერთოდ, ცნობილია, რომ შემეცნების პროცესი მეტად რთული და მრავალწახნაგოვანია, მის ძირითად სტრუქტურას შეადგენენ ისეთი პრობლემები, როგორცაა შემეცნების ობიექტის, შემეცნების სუბიექტის და შემეცნების საშუალებებისა და ხერხების პრობლემა.

ზოგადად შემეცნების თეორია ეხება შემეცნების სტრუქტურას მის მთლიანობაში. რაც შეეხება ლოგიკას, იგი განიხილავს შემეცნების სტრუქტურის ისეთ ნაწილს, როგორცაა შემეცნების საშუალება, შემეცნების მეთოდები და ხერხები.

იმდენად რამდენადაც ლოგიკური პრობლემების გადაჭრის ხასიათი განპირობებულია ზოგად გნოსიოლოგიური პრობლემების გადაჭრის ხასიათით, აუცილებელია ზოგად გნოსიოლოგიური პრინციპების საფუძველზე ლოგიკურ პრობლემათა გადაჭრა.

ფილოსოფიის ისტორიაში ადგილი აქვს ზოგადად გნოსიოლოგიური და ლოგიკური პრობლემების სხვადასხვაგვარ გადაწყვეტას. ეს კი დამოკიდებულია იმაზე, როგორაა გადაწყვეტილი ფილოსოფიურ სისტემაში ონტოლოგიური პრობლემები ანუ როგორია ეს გადაწყვეტა, ემპირიული თუ რაციონალური. ამრიგად, ამა თუ იმ მოღვაწის კონკრეტული ლოგიკური მოსახრებების ანალიზი უნდა ემყარებოდეს მის ონტოლოგიურ და

ზოგად გნოსეოლოგიურ პრინციპებს, რადგანაც პირველები, ანუ ონტოლოგიური პრინციპები, განსაზღვრავენ ზოგად-გნოსეოლოგიურ ანუ შემეცნების თეორიის მიმართულებას, ხოლო ამ უკანასკნელზე კონკრეტულად დამოკიდებულია ამა თუ იმ მოაზროვნის შეხედულებანი ლოგიკის საკითხებზე. ასე მაგალითად, არისტოტელეს ლოგიკა განპირობებულია მისი შემეცნების თეორიით, ხოლო ეს უკანასკნელი განსაძღვრულია საერთოდ მისი ფილოსოფიის მოძღვრებით, ონტოლოგიით. ვაჟამებთ რა ზემოთ ნათქვამს, ვასკვნით, რომ ყოველ ფილოსოფიურ მოძღვრებას შეადგენენ მისი ისეთი ძირითადი ნაწილები, როგორცაა ონტოლოგია ანუ მოძღვრება სინამდვილის არსის შესახებ, გნოსეოლოგია ანუ შემეცნების თეორია, ლოგიკა ანუ მოძღვრება შემეცნების, აზროვნების, ფორმებსა და კანონებზე.

მოცემულ დასკვნაზე დაყრდნობით ჩვენ შრომაში ლოგიკურ საკითხებზე გაბრეულ ქიქოძის მოსაზრებათა ანალიზს ვახდენთ, მის მიერ ზოგად ფილოსოფიურ, ონტოლოგიურ და გნოსეოლოგიურ პრობლემათა გადაწყვეტის შუქზე.

როგორც ცნობილია, სამყაროს არსის ობიექტურ იდეალისტური გაგებიდან გამომდინარეობს შემეცნების კერძოდ ლოგიკური შემეცნების თავისებური სახე. ასე მაგალითად იდეალიზმის მიხედვით სამყაროს არსი მის იდეალურობაში, ანუ სულიერებაშია. შესაბამისად შემეცნების მთლიანი სტრუქტურა განპირობებული და განსაზღვრულია შემეცნების სუბიექტით აბსოლიტური იდეით, მსოფლიო გონებით, ასეთი გაგების მიხედვით ცნობიერების უნარები განაპირობებენ შემეცნების საწყის მის ობიექტს შემეცნების საშუალებებს აზროვნების ლოგიკურ ფორმებს, ცნებებს, მსჯელობებს დასკვნებს.

ასეთი გაგებით ფაქტიურად იხსნება შემეცნების სუბიექტის გარეშე, შემეცნების საგნის მისი ობიექტის არსებობის პრობლემა. შესაბამისად შემეცნების ლოგიკური ფორმები ცნება, მსჯელობა, დასკვნა, არ წარმოადგენენ შემეცნებელი სუბიექტის გარეთ არსებული რაიმე საგნის შემეცნების საშუალებას.

თითქმის იგივე, მხოლოდ საპირისპირო მხრიდან მიიღება ონტოლოგიური პრობლემის ვულგარულმატერიალისტური გადაწყვეტის საფუძველზე, სადაც იდეალური, სულიერი საწყისი ფაქტიურად დაყვანილია მატერიალურზე, ფიზიკურზე, გრძობებში მისაწვდომ საგანზე. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა შედეგად იწვევს შემეცნების ობიექტის როლის გაზვიადებას,

შემეცნების პროცესში შემეცნების სუბიექტის აქტიური როლის დაკინებასა და უგულებელყოფას. ჩვენი აზრით გაბრიელ ქიქოძესთან ადგილი არა აქვს ასეთ უკიდურესობებს შემეცნების ობიექტის და შემეცნების სუბიექტის როლის გაგებაში, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ გაბრიელ ქიქოძე დგას მისი თანამედროვე მოწინავე მეცნიერ-მოდერნიზატორების, უფრო მეტიც შემეცნების და ლოგიკის საკითხების მისეული გაგება ცოცხლად ეხმაურება საკითხებისადმი თანამედროვე მიდგომას. უდგება რა კრიტიკულად შემეცნებისა და ლოგიკის საკითხებზე მის თანამედროვე რუსეთსა და ევროპაში გავრცელებულ თეორიებს იგი თავის ფუნდამენტალურ ნაშრომში „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“ ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ჭეშმარიტება უმეტეს შემთხვევაში არის შედეგი საგანზე მრავალ შეხედულებათა შეჯერებისა და კამათისა, ერთ ცალკე აღებულ პიროვნებას, რაც არ უნდა განსწავლული და ნიჭიერი იყოს იგი არ შეუძლია ამა თუ იმ საკითხის მის ყოველმხრიობაში სრულყოფილად განხილვა (ქიქოძე, 1858: 228). თავისი ლოგიკური შემეცნებითი კონცეფციის გადმოცემას გაბრიელ ქიქოძე იწყებს მტკიცე რწმენით იმის შესახებ, რომ ადამიანის გარშემო არსებობს ობიექტური რეალობა.

იგი აღნიშნავს, რომ ჩვენ ურყევად გვწამს გარე სამყაროს ყოფიერება და ის, რომ შევისწავლით, ვიმეცნებთ გარედან საგნებს. ჩვენს გარეშე არსებულ მოვლენებს, განაგრძობს ქიქოძე, გააჩნიათ ძალა იმოქმედონ ჩვენს გრძნობათა ორგანოებზე და გამოიწვიონ მათში შთაბეჭდილებები. „ჩვენი შთაბეჭდილებები გარე საგანთა ჩვენზე ხემოქმედების ნაყოფია“ გ. ქიქოძე „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძველი“ (ქიქოძე, 1858: 23).

„გარეგანი მიზეზი, რომელიც ჩვენში იწვევს შთაბეჭდილებებს, ნამდვილად არსებობს ბუნებაში. ასე, რომ არ იყოს იმულებული ვიქნებოდით გვემტკიცებინა, რომ შთაბეჭდილებებს ჩვენში ჩვენ თვითონ ვიწვევთ (ქიქოძე, 1858: 80).

„შეგრძნებებს აღნიშნავს ქიქოძე, ყოველგვარი ეჭვის გარეშე თავის მიზეზად გააჩნია ნამდვილი, რეალური ობიექტური მოვლენები, რომ არ იყოს ჰაერის ტალღისებური რხევები არ გვეცოდინებოდა სმენითი შეგრძნებები, რომ არ იყოს ატომები, რომლებს არც აქვთ უნარი იმოქმედონ ჩვენი ყნოსვის ორგანოზე არ გვექნებოდა სუნის შეგრძნება. ერთი სიტყვით ყველა ჩვენი შეგრძნება წარმოადგენს საგანთა ობიექტური თვისების შესწავლის შემეცნების შედეგს (ქიქოძე, 1858: 23). ამ სიტყვებიდან

ჩანს, რომ ქიქოძე შემეცნების მიზეზს, წყაროს, ხედავს ობიექტურ სინამდვილეში მარადიულ მატერიაში. მატერია აღნიშნავს ქიქოძე ამოღებულია მოსპობადი მოვლენების რიგიდან. თუ ჩვენ სინამდვილეში, განაგრძობს ქიქოძე, ვამჩნევთ ერთი რიგი მოვლენების მოსპობას და მათ ადგილზე სხვა მოვლენების წარმოშობა აღმოცენებას, ეს სრულიად არ ნიშნავს იმას, რომ ამ შემთხვევაში სრულიად ისპობა სხეულის შემადგენელი ნაწილები, სინამდვილეში ისპობა ყოფიერების კერძო გამოვლინებანი და არა მისი შინაარსი (ქიქოძე, 1858: 82). წინააღმდეგ ვულგარული მატერიალიზმისა, რომელსაც მეტად მკაცრად და სრულიად სამართლიანად აკრიტიკებს გაბრიელ ქიქოძე, ერთი მეორესაგან თვისობრივად განასხვავებს შემეცნების ობიექტს და შემეცნებელ სუბიექტს, გარე სამყაროს, როგორც შემეცნების ობიექტს ქიქოძე უპირისპირებს ადამიანში არსებულ სულიერ საწყისს, როგორც სინამდვილის შემეცნების საშუალებას. ადამიანში აღნიშნავს იგი, არსებობს მისი ორგანიზმისაგან სრულიად განსხვავებული საწყისი, ეს არის თავისი ბუნებით არამატერიალური არამედ იდეალური, საწყისი სუბსტანცია, რომელიც ადამიანში შეგრძნებებს ახორციელებს, ქიქოძის აზრით სრულიად განსხვავებულია ადამიანის ტვინისაგან და საერთოდ ადამიანის ორგანიზმისაგან. ეს არ არის მატერიალური სუბსტანცია არამედ სულიერი სუბსტანცია, რომლის ძირითად ძალას წარმოადგენს შეგრძნება (ქიქოძე, 1858: 85).

„სული არის არსება სრულიად არამსგავსი რაიმე მატერიალურისა“ (ქიქოძე, 1858: 33).

ამრიგად, გაბრიელ ქიქოძის თანახმად მატერია და სული ერთი მეორეს უკავშირდება, როგორც რაღაც ნივთობრივი თვალსაჩინო გარე შეგრძნებების ორგანოებით მისაწვდომი და რაღაც იდეალური, სულიერი, გრძნობებით მიუწვდომელი შემეცნებელი სუბიექტით. ამ შემთხვევაში ობიექტურ რეალობა გამოდის როგორც წყარო, გამოძვევი მიზეზი სულით, ანუ ცნობიერების შემეცნებით უნარებისა, „ყველაფერი რაც მოიპოვება შეგრძნების მეშვეობით წერს გაბრიელ ქიქოძე, წარმოადგენს მთელი ჩვენი შემეცნების მასალას“ „გ.ქიქოძის“ ცდისეური ფსიქოლოგიის საფუძვლები“ (ქიქოძე, 1858: 52).

„გაბრიელ ქიქოძე აღნიშნავს: „ადამიანი იბადება სულიერი უნარების გარეშე. ეს უნარები მასში თავიდან მხოლოდ პოტენციის სახით არსებობს და მათი გაეღვივა გამოვლინება ხდება ბავშვის დაბადებიდან რამდენიმე კვირის შემდეგ, რაც

იმით გამოიხატება, რომ ბავშვი იწვევს ყურადღების მიპყრობას სმენისა და სხვა გამაღიზიანებლებზე გ. ქიქოძის „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“ (ქიქოძე, 1858: 53).

გაბრიელ ქიქოძე ობიექტურ რეალობას არ მიიჩნევს შემეცნების ერთადერთ საგნად. იგი მასში ხედავს შემეცნების მხოლოდ ერთ-ერთ წყაროს. შემეცნების საგნად გ.ქიქოძე მიიჩნევს ასევე ადამიანის სულიერ სამყაროს. „სულს, უნარი აქვს ყურადღება მიაქციოს და შეიმეცნოს თავისი საკუთარი მოქმედებანი. სულს უნარი შესწევს, საკუთარი ყოფიერება აქციოს თავისი მსჯელობისა და დასკვნების ობიექტად. სულის ეს მოქმედება არის ცნობიერების სხვანაირად თვითცნობიერება. განსხვავებას გ. ქიქოძე იმაში ხედავს, რომ ცნობიერება უმთავრესად არის ხილულ საგანთა შემეცნების სფერო, თვითცნობიერება კი ადამიანის შინაგანი სულიერი სამყაროს მოვლენათა შემეცნების სფერო „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“ (ქიქოძე, 1858: 53).

გაბრიელ ქიქოძე თვლის, რომ ადამიანში სულიერი საწყისის არსებობას ადასტურებს ორი რამ, შემეცნება და შემოქმედება (ქიქოძე, 1858: 211). სულის მთავარ უნარს, მთავარ ფუნქციას წარმოადგენს შემეცნების უნარი, რაც უპირველესყოფლისა გამოიხატება შეგრძნებებში. შეგრძნებები წარმოადგენენ შემეცნების საწყისს. შეგრძნებები აღმოცენდებიან შთაბეჭდილებათა საფუძველზე. რაც შეეხება შთაბეჭდილებებს, ისინი თავისმხრივ წარმოადგენენ ადამიანის გრძნობის ორგანოებზე საგანთა და მოვლენათა ზემოქმედების შედეგს. გ.ქიქოძის აზრით ყოველგვარ შეგრძნებას სამი რამ განაპირობებს ფიზიკური მოვლენა ანუ გარეგანი მიზეზი, ფიზიოლოგიური შთაბეჭდილება ანუ ცვლილებანი, რასაც ადგილი აქვს სხეულის ორგანოებში და ბოლოს თითონ საკუთრივ შეგრძნება“ (ქიქოძე 1858: 251). „ჩვენი შეგრძნებები თავის მხრივ საწყის საფუძველს უქმნიან ჩვენს აზრებსა და განსჯას“ (ქიქოძე, 1858: 70,71).

სხეულის ყველა ნაწილი და ორგანო უშუალოდ შეეხება შთაბეჭდილებებს და აწოდებენ მისგან მიღებულ შთაბეჭდილებებს ადამიანის თავის ტვინს ნერვების საშუალებით. „ფიზიოლოგიამ ცხადად დაამტკიცა, რომ ყველა შთაბეჭდილება გადაეცემა ტვინს-იქიდან კი სულს (ქიქოძე, 1858: 55).

სულის შემეცნებითი უნარიდან ქიქოძეს გამოყავს სულის ქმედითი უნარი.

იგი ამტკიცებს, რომ ადამიანის სული, არის ენერგიული არსება, რომელიც თავის თავში მოიცავს განვითარების და სრულყოფილების ყველა პირობას.

ადამიანის სული იღებს შთაბეჭდილებებს არა მონურად, პასიურად, არამედ აქტიურად ზემოქმედებს მათზე, არკვევს მათ შესაბამისობას ერთი რიგი შთაბეჭდილებების მეშვეობით ამოწმებს სხვა შთაბეჭდილობათა სისწორეს (ქიქოძე, 1858: 59).

სული დაუსრულებლად სრულყოფილდება, ადამიანის აზროვნებას არ აქვს საზღვარი. გონება ყოველი ახალი შემეცნების შედეგად, გაუმადლარი ხდება, ყოველი ახალი აღმოჩენა სულში ხდება საფუძველი და სტიმული ახალი მეცნიერული წარმატებისა და აღმოჩენებისა. ის გარემოება, რომ სულის უნარები სუსტდება ადამიანის სიბერეში, სრულიად არ ეწინააღმდეგება აზრს იმის შესახებ, რომ სული უსაზღვროდ ვითარდება. სიბერეში სულის უნარების ერთგვარი დასუსტება გამოწვეულია იმით, რომ ადამიანის სხეულის ორგანოები, რომლებიც განიცდიან საგანთა ზემოქმედებას, იღებენ შთაბეჭდილებებს და აწოდებენ მათ ადამიანის ცენტრალურ ნერვულ სისტემას თავის ტვინს, რომელიც წარმოადგენს აზროვნების ორგანოს (ქიქოძე, 1858: 39).

ამრიგად ქიქოძის ზემოთ მოყვანილ მოსაზრებათა საფუძველზე აუცილებლობით გამოიყვანება დასკვნა, იმის შესახებ, რომ გ.ქიქოძის შეხედულებანი შემეცნებისა და ლოგიკის საკითხებში არ თავსდება ობიექტური იდეალიზმის შემეცნების თეორიის ჩარჩოებში, რომელიც გარკვეულად გამორიცხავს პიროვნების სუბიექტის აქტიურ შემოქმედებით როლს შემეცნების პროცესში, კიდევ უფრო მეტ დაპირისპირებაშია გ.ქიქოძის შეხედულებანი, ამ მხრივ ვულგარულ-მატერიალისტურ შემეცნების თეორიასთან, რომელიც სრულიად უარყოფს პიროვნების, შემეცნებლის სუბიექტის აქტიურ როლს შემეცნების პროცესში. გ.ქიქოძის წარმოდგენებში შემეცნებისა და ლოგიკის საკითხებზე გამორიცხულია აგრეთვე სუბიექტური იდეალიზმი, რომელშიაც მეტად გაზვიადებულია პიროვნების ანუ შემეცნებელი სუბიექტის როლი შემეცნების პროცესში.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ გ.ქიქოძის შეხედულებებში უკუგდებულია აგნოსტიციზმის ყოველგვარი სახე. ეს აზრი ნათლად დასტურდება გ.ქიქოძის მსჯელობებში იმის შესახებ, რომ „არ დაგვავიწყდეს, რომ საგნის დანახვა ხმის მოსმენა, იმას

ნიშნავს, რომ შევიმეცნოთ საგანი, ვიმსჯელოთ ფენომენზე, მოვლენაზე“.

„როცა მე ვეხები ხელით საგანთა სიმჭიდროვეს ან მათ ფიგურას, ამ შემთხვევაში გამოირიცხულია ყოველგვარი ეჭვი, იმის თაობაზე, რომ საგანი მისგან გამოწვეული შეგრძნება ერთმანეთთან სრულ შესაბამისობაშია“ (ქიქოძე, 1858: 17). არსებობენ მსჯელობები, ხაზს უსვამს გ. ქიქოძე, „რომლებიც თავისთავსში არ შეიცავენ მცდარობას ჩვენს გარეთ არსებული საგნის არსის მიმართ“ (ქიქოძე, 1858: 87).

ამრიგად, ქიქოძის აქ მოცემული მსჯელობიდან ნათლად ჩანს ის გარემოება, რომ მისი ავტორი უშვებს არა მარტო მოვლენების არამედ მათი არსის შემეცნების შესაძლებლობასაც. გ. ქიქოძის აზრით სულის ყოველი შემეცნებითი უნარი ემყარება შეგრძნებებს. „პირველჩანასახებს ჩვენი მომავალი შემეცნებისათვის წერს გ. ქიქოძე, ვიღებთ შეგრძნებებიდან“ (ქიქოძე, 1858: 88).

სწორედ შეგრძნებები აიძულებენ სულს გამოიჩინოს ყურადღება ამა თუ იმ მიმართულებით. შეგრძნების ღირებულება აღნიშნავს ქიქოძე, იმაშია, რომ ისინი ჩვენში აღძრავენ, იწვევენ ყურადღებას. ადამიანს, რომ დახურული ჰქონდეს შეგრძნებათა მიძღები ორგანოები განაგრძობს გ. ქიქოძე, მაშინ სული აღმოჩნდება გარკვეული მძინარე, მოვლემარ მდგომარეობაში და არაფერი გამოიწვევდა მასში ყურადღებას (ქიქოძე 1858: 55). სწორედ შეგრძნებები ხაზს უსვამს გ. ქიქოძე, აიძულებენ სულს იაზროვნოს, წარმოიდგინოს, მიმართოს ფანტაზიას იმსჯელოს, აკეთოს დასკვნები, შეიმუშაოს იდეები, ცნებები. გრძნობებით მიღწეული იწოდება იდეებად, წარმოდგენებად და ცნებებად. შეგრძნებები უბიძგებენ სულს, რათა მან შეიმუშაოს და შეინახოს ცნებები და საჭიროების შემთხვევაში ცდისეული აღქმის და თეორიული გააზრების საფუძველზე მათი მეშვეობით ჩამოაყალიბოს მატერიალური სამყაროს იდეალური სახე. სილის ყველა შემეცნებით უნარს გ. ქიქოძე ყოფს დაწყებით და შემდგომ ნაკლებად ზუსტ უფრო მეტად სრულ და უფრო მეტად ზუსტ სახეებად (ქიქოძე, 1858: 90).

სულის შემეცნებით დაწყებით უნარს გ. ქიქოძე მიაკუთვნებს შეგრძნებებს და მათ საფუძველზე აღმოცენებულ წარმოდგენებს, ხოლო მეტნაკლებად სრულ და ზუსტ შემეცნების

უნარად მიიჩნევს მსჯელობას, განსჯას, დასკვნას, ცნებას... სულის უნარებიდან ყველაზე ადრე აღმოცენდება შეგრძნება, ის წარმოადგენს ყველა სხვა შემეცნებითი უნარის საფუძველს.

მაგრამ გრძნობებს შეუძლიათ, ფიქრობს გ. ქიქოძე, ხშირად შეგვიყვანონ შეცდომაში თუ მათ არ აკონტროლებს, არ ამოწმებს განსჯა-აზროვნება გ. ქიქოძის „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“. „წარმოდგენებშია გ. ქიქოძის აზრით ჩანასახი ყოველგვარი მსჯელობისა“ (ქიქოძე, 1858: 55). ქიქოძის „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“. ლოგიკური აზროვნების ისეთ ფორმა, როგორცაა მსჯელობა ნათელს და გააზრებულს ხდის, რაც მეტნაკლებად ცხადააა მოცემული წარმოდგენაში, ასწორებენ და აესებენ წარმოდგენით მასალას. წარმოდგენები შემეცნებითობით ძალას იძენენ მას შემდეგ, რაც მათ მსჯელობები ანაწევრებენ“ (ქიქოძე, 1858: 97). „გრძნობებით მოცემული შთაბეჭდილებანი გ. ქიქოძის აზრით ყოველთვის უნდა მოწმობდნენ და ანალიზირდებოდნენ გონებით“ (ქიქოძე, 1858: 93). ჩვენი წამოდგენები საგანზე, როგორც უშუალო შედეგები, ჩვენი შეგრძნებებისა ხშირად არიან მცდარი არასრული და არასაკმარისნი, „მაგრამ, როცა მას შეეხება გონება ისინი სწორდებიან, რაც მცდარია მასში ამოვარდება, და ჭეშმარიტი რჩება“ (ქიქოძე, 1858: 77). აღნიშნული მსჯელობიდან სრულიად ნათელი ხდება ის გარემოება, რომ იგი აქ მიუთითებს შემეცნების პროცესის ორ ძირითად საფეხურზე, როგორცაა ცოცხალი განჭვრეტა (შემეცნების პირველი საფეხური) და აბსტრაქციული აზროვნება (შემეცნების მეორე საფეხური). „ადამიანი მთელ თავის შემეცნებას იძენს ან ცდით ან გონებრივი გააზრებით“. ქიქოძის აზრით შემეცნების საფეხურებს შორის მჭიდრო ურთიერთკავშირი და ურთიერთგანპირობებულობაა, ისინი ერთმანეთის გარეშე არ ფუნქციონირებენ. „ყურადღება არის შემეცნებითი ძალის საწყისი, მოაცილეთ იგი სულს და ნახავთ, რომ იგი ვერანაირ შემეცნებას ვეღარ განახორციელებს“ (ქიქოძე, 1858: 189). ხაზს უსვამს რა შემეცნების აბსტრაქტული საფეხურის როლს იგი ამავე დროს მიუთითებს შემეცნების გრძნობადი საფეხურის დიდ მნიშვნელობაზე, მისი აზრით, რაც უფრო მაღალია ესა თუ ის საფეხური შემეცნებაში, მით უფრო მეტად მქლავდება მასში სულის ანუ შემეცნებელი სუბიექტის როლი.

განსჯა, აზროვნება, წერს გ. ქიქოძე, გამომდინარეობს ყურადღებიდან, ხოლო ეს უკანასკნელი თავის მხრივ გამომდინარეობს შეგრძნების უნარიდან. განსჯაში აზროვნებაში, როგორც ყურადღებაზე უფრო მაღალ საფეხურში კიდევ უფრო მეტი სიცხადით და ძალით ვლინდება სულის თავისუფლება და აქტივობა (ქიქოძე, 1858: 82).

ეხება რა შემეცნების უმაღლეს საფეხურს, აბსტრაქტულ აზროვნებას, ქიქოძე მის დახასიათებას იწყებს ლოგიკური აზროვნების ისეთი ფორმის ანალიზით, როგორიცაა მსჯელობა. „მსჯელობა, როგორც გონების გამოვლინება და აზროვნების ფორმა ადგენს საგნებსა და მოვლენებს შორის არსებულ მსგავსებებს და განასხვავებს, დამოკიდებულებებს საგნებს შორის, საგნებსა და მათ თვისებებს შორის“ (ქიქოძე, 1858: 81). მისი აზრით, „ვინც უფრო სწრაფად და სწორად ადგენს საგანთა შორის მსგავსება-განსხვავებას, ის სჯის და აზროვნებს უკეთესად“ (ქიქოძე, 1858: 20).

მსჯელობა შეიძლება იყოს ჭეშმარიტი მაშინ, როცა მასში სწორადაა დადგენილი საგანთა და მოვლენათა შორის რეალურად არსებული ურთიერთობანი. მსჯელობა მაშინაა მცდარი, როცა მასში არასწორადაა მოცემული რეალურ საგანთა ნამდვილად არსებული ურთიერთმიმართებანი.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ გ. ქიქოძე არ მისდევს არისტოტელეს დროიდან დაიკვიდრებულ ერთგვარად მცდარ ტრადიციას. აზროვნების ფორმების დახასიათებას იწყებს არა ცნების განმარტებით, არამედ მსჯელობის დახასიათებით.

ტრადიციული ლოგიკის თანახმად, რაც დღესაც ძალაშია, აზროვნების ფორმების ანალიზი იწყება ცნების დახასიათებით, მას მოსდევს მსჯელობის და ბოლოს დასკვნის განხილვა. ასეთ შემთხვევაში გამოდის, თითქოს ცნება აბსტრაქტული აზროვნების ფორმებს შორის უმარტივესია და თითქოს მსჯელობა და დასკვნა მასზე უფრო მაღალი და რთულია. არადა საქმე პირიქითაა. ცნების მეშვეობით ხორციელდება სინამდვილეში არსებულ საგანთა და მოვლენათა არსში წვდომა, საგანთა არსებითი ნიშნების დადგენა, რაც სინამდვილის ლოგიკური გააზრების საწყის ეტაპზე კი არა, ამ გააზრების შედეგად და მის ბოლო საფეხურზე ხორციელდება. ამდენად საგულისხმოა და გასათვალისწინებელია ავტორის მიერ შემოთავაზებული აზროვნების ფორმების განხილვა-ანალიზის თანმიმდევრობა. რა თქმა უნდა, ლოგიკური აზროვნების ფორმების განხილვა უნდა დავიწყოთ

მსჯელობის დახასიათებით შემდეგ გადავიდეთ დასკვნაზე და ბოლოს მოვახდინოთ ცნების, როგორც აზროვნების უმაღლესი ფორმის ანალიზი.

ტრადიციული ლოგიკით დამკვიდრებული თანმიმდევრობა ერთგვარად აბუნდოვნებს კავშირს შემეცნების საფეხურებს შორის ქიქოძისეულ გაგებაში კი ეს კავშირი ნათლად და სრულყოფილად გამოხატული. იგი მსჯელობას ტრადიციული ლოგიკისგან განსხვავებით არ მიიჩნევს მხოლოდ ცნებათა შეერთება-შეპირისპირებად. ავტორის აზრით, მსჯელობა მჭიდროდაა დაკავშირებული შეგრძნებებთან, აღქმებთან და უპირველეს ყოვლისა წარმოდგენებთან, ანუ სინამდვილის შემეცნების პირველ საფეხურთან, მის ფორმებთან.

გაბრიელ ქიქოძე შემეცნების პირველი საფეხურის ისეთ ფორმაში, როგორცაა წარმოდგენა, ხედავს ყოველგვარი მსჯელობის საფუძველს და აღნიშნავს, რომ წარმოდგენაშია ყოველგვარი მსჯელობის ჩანასახი.

აგრძელებს რა მსჯელობის განხილვას, ქიქოძე აღნიშნავს, რომ „მსჯელობაში საგანს მიეწერება ან არ მიეწერება რაიმე თვისება, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მსჯელობაში რაღაც დასტურდება ან არ დასტურდება, ანუ ყოველგვარი მსჯელობა ან დადებითია ან უარყოფითი“ (ქიქოძე, 1858: 99). გ. ქიქოძის მსჯელობებს აკავშირებს არა მხოლოდ წარმოდგენასთან, არამედ ხაზს უსვამს მის კავშირს ცნებებთან. მისი აზრით, მსჯელობებს, რომლებსაც უმეტესად კავშირი აქვთ წარმოდგენასთან, ნაკლები შემეცნებითი ღირებულებისანი არიან. უფრო მეტი ღირებულება გააჩნიათ ამ მხრივ მსჯელობებს, რომლებიც უმეტესად ემყარებიან ცნებებს, აბსტრაქტულ იდეებს ყველაზე მნიშვნელოვანი კეთილნაყოფიერი მოქმედებაა აბსტრაქცია, განყენება. ადამიანების მსჯელობათა უმეტესი ნაწილი დამყარებულია იდეებზე. სიტყვათა უმრავლესობა წარმოადგენს განყენებულ ცნებებს (ქიქოძე, 1858: 100).

გ. ქიქოძე განიხილავს რა ცნებას, მსჯელობას და დასკვნას, ამით იგი მიუთითებს იმ გარემოებაზე, რომ ცნებით კი არ იწყება შემეცნების აბსტრაქტული საფეხური, არამედ მთავრდება შემეცნების გარკვეული ეტაპი. ცნება შედეგია მთელი რიგი მსჯელობებისა და დასკვნებისა და ცოცხლად ეხმაურება აზროვნების ფორმათა შორის არსებულ კავშირ ურთიერთობის და ურთიერთგანპირობებულობის გაგებას თანამედროვე მეცნიერებაში.

ამის ერთ-ერთი დადასტურებაა აღნიშნულ საკითხზე მსოფლიოში კარგად ცნობილი დიდი ქართველი ლოგიკოსის კოტე ბაქრაძის მოსაზრებანი. ბაქრაძის აზრით, ცნება ყოველი მეცნიერების საბოლოო მიზანი და შედეგია. ცნება, როგორც შედეგი, რიგი მსჯელობებისა და დასკვნებისა, შემდგომში თვითონ ხდება ახალ მსჯელობათა და დასკვნათა შემადგენელი ნაწილი და ასე ვითარდება სინამდვილის შემეცნების პროცესი, ანუ ხორციელდება გადასვლა ერთი რიგის შედარებით ნაკლები სიღრმის არსიდან საგანთა უფრო სიღრმისეული არსის შემეცნებაზე. ქიქოძისა და ბაქრაძის მოსაზრებანი თითქმის იდენტურია იმ მხრივაც, რომ, როგორც ერთი, ისე მეორე მოაზროვნე, არ მიიჩნევენ მსჯელობას, როგორც მხოლოდ ცნებათა კავშირს, როგორც ერთი, ისე მეორეც, მსჯელობას გარკვეულწილად თვლის შეგრძნების აღქმისა და წარმოდგენის ნაყოფად. მეტი სიცხადისა და თვალსაჩინოებისათვის ჩვენ აქ გვსურს ერთი მეორის გვერდით მოვიტანოთ საკითხზე გ. ქიქოძისა და კ. ბაქრაძის გამონათქვამები:

გ. ქიქოძე:

„Судить о предмете значит что-либо ему приписать или отрывать от него, значит находить сходство и различие его с другими, или находить отношение одного предмета к другим“ (ქიქოძე, 1858: 95).

კ. ბაქრაძე:

„Сравнивая вещи и явления их свойства, связи отношения, мы познаем различие между ними так же, как их сходство все эти акты познания выражаются в первую очередь в суждениях“ (ბაქრაძე, 1948: 136).

ქიქოძის მოყვანილი გამონათქვამებიდან ნათლად ჩანს ის გარემოება, რომ მას მსჯელობა არ მიაჩნია მხოლოდ ცნებათა კავშირად, სუბიექტსა და პრედიკატის ურთიერთდამოკიდებულებად, ხაზს უსვამს იმ აზრს, რომ მსჯელობა საგანთა და მოვლენათა ურთიერთმიმართების მაჩვენებელია. რაც შეეხება კოტე ბაქრაძეს, ისიც ასევე თვლის, როგორც ქიქოძე, რომ მსჯელობაში პრედიკატი დასტურდება ან არ დასტურდება საგნის მიმართ და არა მსჯელობის სუბიექტის, როგორც ცნების მიმართ (ქიქოძე, 1858: 136) გამოდის რა ქიქოძის მსგავსად სწორი მოსაზრებიდან, რომ ცნება შედეგია მთელი რიგი მსჯელობებისა და დასკვნებისა, ბაქრაძე შესაძლებლად თვლის აზროვნების ფორმათა შესწავლის დაწყებას არა ცნებიდან, როგორც ეს ტრადიციულ ლოგიკაშია, არამედ მსჯელობიდან,

რაც ქიქოძეს განხორციელებული აქვს თავის ნაშრომში 1858 წელს. ამაშია ზოგიერთი იდენტური მომენტი და შეხების წერტილი ქიქოძისა და ბაქრაძის მოსაზრებებში. ეს გარემოება სრულ საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ბევრი რამ გაბრიელ ქიქოძის მოსაზრებიდან დღესაც არ კარგავს თავის დიდი მნიშვნელობისა და ქართული ფილოსოფიური აზრის განვითარებაში გარადუვალ ღირებულებას.

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს გაბრიელ ქიქოძის კრიტიკული დამოკიდებულება კანტის აპრიორიზმის მიმართ. აძლევს რა დიდ შეფასებას კანტს, როგორც დიდ გამოჩენილ მოაზროვნეს, რომელიც გაბრიელ ქიქოძის აზრით სხვებზე უკეთ ძლიერად და სწორად ხსნის შემეცნების პრობლემებს, გაბრიელ ქიქოძე ამავე დროს უკუაგდებს კანტის აპრიორულ თეორიას, რომლის მიხედვითაც თითქოს ცნობიერებაში იმთავითვე მოცემულია გარკვეული, ცდისაგან დამოუკიდებელი ცოდნა.

გაბრიელ ქიქოძე თვლის, რომ საყოველთაობისა და აუცილებლობის ნიშნები, რომლებითაც კანტი ახასიათებს მთელი რიგი მსჯელობების აპრიორულობას, სინამდვილეში არ მიუთითებს იმაზე, რომ ისინი ცდამდელი ხასიათისაა, „თუ ამ ნიშნებს მივიღებთ მხედველობაში, გაბრიელ ქიქოძის აზრით მოგვიწევს აშკარა ცდისეული მსჯელობების დიდი უმრავლესობა აპრიორულ ანუ ცდამდელ მსჯელობად მივიჩნიოთ“ (ქიქოძე, 1858: 139) გაბრიელ ქიქოძე ამტკიცებს, რომ საყოველთაობის და აუცილებლობის ნიშნები ახასიათებს მხოლოდ მარტივ მსჯელობებს, ანუ ისეთ მსჯელობებს, რომლებშიც შემასმენელი ანუ პრედიკატი არაფერ იმაზე ახალს არ გამოხატავს, რაც უკვე მოცემულია ქვემდებარეში, ანუ მსჯელობის სუბიექტში. კანტის მიხედვით გამოდის, რომ სწორედ ასეთი მსჯელობებია აპრიორული, ცდამდელი. გაბრიელ ქიქოძე ყველა ასეთ მსჯელობას ცდისეულ მსჯელობად თვლის.

აკრიტიკებს რა ანალიზურ და სინთეზურ მსჯელობებზე კანტის თეორიას, ქიქოძე წერს, რომ „ყოველგვარ მსჯელობაში მსჯელობის სუბიექტს მიეწერება მხოლოდ ის, რაც უკვე მოცემულია ჩვენს წარმოდგენაში ამ სუბიექტზე და რის აღმოჩენაც ხდება ამ წარმოდგენის ანალიზის შედეგად. ასეთ მსჯელობათა გვერდით კანტი იგონებს, გაბრიელ ქიქოძის აზრით რაღაც სხვა სინთეზურ მსჯელობებს, რომლებიც ანალიზური მსჯელობებიდან განსხვავდებიან იმით, რომ ასეთ

მსჯელობებში პრედიკატი გაუცხოებულია სუბიექტთან მიმართებაში, მიუხედავად იმისა, რომ კავშირშია მასთან „სინთეზური მსჯელობების ეს კანტისეული განსაზღვრება, თავისთავში აშკარა წინააღმდეგობრივია. ისეთი მსჯელობა, რომელშიც შემასმენელი, პრედიკატი სრულიად გაუცხოებულია ქვემდებარის ანუ მსჯელობის სუბიექტის მიმართ, არის მცდარი, არარსებული მსჯელობა. შესაძლებელ და ჭეშმარიტ მსჯელობაში სუბიექტსა და პრედიკატს შორის ყოველთვის უნდა იყოს ნამდვილი დამოკიდებულება, მსგავსება, იგივეობაც კი“ (ქიქოძე, 1858: 140). გაბრიელ ქიქოძის აზრით არსებობენ ისეთი მსჯელობები, რომლებშიც პრედიკატი გაუცხოებულია სუბიექტის მიმართ და ასეთი მსჯელობები უარყოფითი მსჯელობებია, დადებით მსჯელობებში კი მსგავსი რამ შეუძლებელია.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ გაბრიელ ქიქოძე ერთმანეთისგან არ გამოირიცხავს ისეთ ლოგიკურ მოქმედებას, როგორცაა ანალიზი და სინთეზი, მეტაფიზიკურად არ აზვიადებს რომელიმე მათგანს, არც წყვეტს მათ ობიექტური სინამდვილიდან, განიხილავს მათ მჭიდრო კავშირსა და ურთიერთგანპირობებულობაში. პირდაპირ მიუთითებს, რომ სინთეზი და ანალიზი წარმოადგენს სულის ანუ გონების ერთიან, მთლიან მოქმედებას... თუ დავიყვანთ და არ გავაანალიზებთ სხვადასხვა წარმოდგენებს, ჩვენ ვერ შევძლებთ შევადგინოთ მათზე რაიმე მსჯელობა“ (ქიქოძე, 1858: 142). შემეცნების პროცესში, ფიქრობს ქიქოძე, ანალიზს მოსდევს სინთეზი, როგორც მისი აუცილებელი მომენტი და არა საფუძველი რაიმე დამოუკიდებელი განცალკევებული მსჯელობებისა.

გაბრიელ ქიქოძის ზოგიერთი გამონათქვამი ანალიზისა და სინთეზის, ანალიზური და სინთეზური მეთოდების შესახებ გვაფიქრებინებს, რომ თითქოს იგი აზვიადებს ანალიზის როლს და უარყოფს სინთეზის მნიშვნელობას, „ერთადერთ მეთოდს, რაც გვასწავლა ბუნებამ ცხოვრების პირველი დღიდანვე, რითაც ჩვენ ვიძენთ, ვამრავლებთ და ვამოწმებთ მთელ ჩვენს შემეცნებას, წარმოადგენს ანალიზი. ამ აზრს ადასტურებს, განათლების მთელი ისტორია, ზუსტი საბუნებისმეტყველო და მათემატიკურ მეცნიერებათა წარმატებები, ყველა ისინი ამ წარმატებებში მკაცრ ანალიზს უნდა უმაღლოდეს“ (ქიქოძე, 1858: 145). გაბრიელ ქიქოძის ამ სიტყვებში, თითქოს მართლაც გაზვიადებულია ანალიზის როლი და უგულებელყოფილია სინთეზის მნიშვნელობა, მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე არ არის.

გნოსეოლოგიურ შემეცნებით ასპექტში გაბრიელ ქიქოძე განიხილავს სინთეზს, როგორც ანალიზის აუცილებელ, თუმცა დაქვემდებარებულ მომენტს, ონტოლოგიურ ასპექტში კი სრულიად გამორიცხავს სინთეზს ანალიზისადმი დაქვემდებარებულობას, რაც ნათლად ჩანს ქვემოთმოყვანილ მის სიტყვებში: „შემოქმედმა უკვე მოაწყო ეს საუცხოო მანქანა ყველა მის ნაწილებში. მან უკვე მოახდინა სინთეზი, ჩვენ გვრჩება ანალიზის მოხდენის მოვალეობა” (ქიქოძე, 1858: 63).

მსჯელობის შემდეგ, როგორც უკვე იყო აღნიშნული, გაბრიელ ქიქოძე გადადის აზროვნების ისეთ ფორმის ანალიზზე, როგორცაა დასკვნა, დასკვნის უნარი, სხვა სიტყვებით დასაბუთების ხელოვნება, რაც აუცილებელია მეცნიერებაში. მის მიერ მიხნეულია სულის (ცნობიერების) შემეცნებითი უნარის გამოვლინებად, ადამიანის გონივრულობის გამომხატველად. გაბრიელ ქიქოძის აზრით, ყველა მეცნიერება თავის განვითარებას დასკვნის დასაბუთების უნარს უნდა უმაღლოდეს. სწორედ ამ უნარის მეშვეობითაა შესაძლებელი, ხაზს უსვამს გაბრიელ ქიქოძე, სინამდვილის განვითარების კანონების აღმოჩენა, მოვლენათა ახსნა. დასკვნა იძლევა შესაძლებლობას ერთი რიგი მოვლენების შესწავლის საფუძველზე ვიმსჯელოთ სხვა მოვლენათა შესაძლებლობის და სინამდვილის შესახებ.

გ. ქიქოძის განსაზღვრებით დასკვნა ეს არის მსჯელობათა სისტემა, რომელიც თავის თავში მალავს სხვა მსჯელობებს, უფრო ზუსტად დასკვნა წარმოადგენს ცხადი მსჯელობებიდან მათში დაფარული მსჯელობების გამოვლინებას. გამოყვანილი მსჯელობები ყოველთვის წარმოადგენენ რაღაც ახალს, ანუ დასკვნა აზროვნების ისეთი ფორმაა რომელსაც მივყავართ ახალ ცოდნასთან. ის აფართოვებს და აღრმავებს ჩვენს ცოდნას ჩვენს ირგვლივ არსებული მატერიალური სინამდვილის და ადამიანის სულიერი სამყაროს შესახებ.

მეცნიერებაში დასკვნის ყველაზე გაგრძელებულ სახეებად ქიქოძეს მიაჩნია დასკვნა მიზეზიდან შედეგზე და შედეგიდან მიზეზზე.

გაბრიელ ქიქოძის მოსაზრებებს ლოგიკის საკითხებზე ჩვენ დავამთავრებთ აზროვნებისა და მისი კანონების შესახებ ავტორისეული მსჯელობების განხილვით. იგი აზროვნებას განიხილავს როგორც ფართო, ისე ვიწრო გაგებით. ფართო გაგებით მასთან აზროვნების ცნება გულისხმობს ცნობიერებას საერთოდ და მოიცავს ყველა სულიერ-ფსიქიკურ გამოვლინებას.

ვიწრო სპეციფიკური გაგებით კი გაბრიელ ქიქოძე გულისხმობს შემეცნებით პროცესებს, რასაც ადგილი აქვს ცნობიერებაში, ანუ სამყაროს გრძნობადი და რაციონალური ათვისების ფორმებს.

„სიტყვა აზროვნება, არის ყველა სულიერი მოქმედების აღმნიშვნელი საერთო სახელი. ვიაზროვნოთ, ნიშნავს მივაქციოთ რამეს ყურადღება, ვიმსჯელოთ, ვიფიქროთ, ვაკეთოთ დასკვნები, შევიმუშაოთ ცნებები, გვქონდეს სურვილები, იმედები, ნებისყოფა, ერთი სიტყვით იაზროვნო ნიშნავს გამოავლინო სულის ყველა უნარი“ (ქიქოძე, 1858: 70). „აზროვნება ზოგადი გამოვლინებაა მთელი სულიერი შემოქმედებისა, კერძოდ კი აზროვნების ცნების ქვეშ უნდა ვიგულისხმოთ ცნობიერების მხოლოდ და მხოლოდ შემეცნებითი უნარები, ანუ წარმოდგენები, მსჯელობები დასკვნები და ასე შემდეგ“ (ქიქოძე 1858: 72). იგი აზროვნებას განიხილავს როგორც კანონზომიერ პროცესს, რომელიც ექვემდებარება ჯერ კიდევ არისტოტელეს მიერ შემუშავებულ სამ კანონს: იგივეობის, წინააღმდეგობის და გამორიცხული მესამის კანონს. ამ კანონებს შორის გაბრიელ ქიქოძის აზრით, მთავარია წინააღმდეგობის კანონი. ამ კანონების დაცვა, ფიქრობს ქიქოძე, უზრუნველყოფს ჩვენი აზროვნების სისწორის გარანტს. „აზროვნებას გააჩნია თავისი კანონები, თავისი ფორმები და წესები, რომლებსაც იგი აუცილებლობით ემორჩილება და მათგან გადახვევა ნიშნავს აზროვნებაში შეცდომების დაშვებას“ (ქიქოძე, 1858: 130). უმაღლესი ლოგიკური კანონი რითაც უნდა შემოწმდეს ნებისმიერი მსჯელობის ჭეშმარიტობა, რომელიც ავლენს ყველა იგივეობრივი მსჯელობის სისწორეს არის წინააღმდეგობის კანონი... მისი ფორმულაა: არ შეიძლება ერთსა და იმავე დროს ერთსა და იმავე საგნის მიმართ რაიმე კიდევაც ვამტკიცოთ და კიდევაც უარყოთ, ანუ არ შეიძლება ვთქვათ რომ ა არ არის ა. აზროვნების ყველა ეგრეთწოდებული კანონი წარმოადგენს წინააღმდეგობის კანონის სახესხვაობას. ა არის ა სხვანაირად ჩავარდებით წინააღმდეგობაში არ შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ ა არის და არც არის ა. იგივე ეხება გამორიცხული მესამის კანონს. საგნის მიმართ ან რაიმე უნდა ვამტკიცოთ ან რაიმე უნდა უუარყოთ სხვა რამ ანუ მესამე გამორიცხულია. რადგან ეს იქნებოდა წინააღმდეგობის დაშვება“ (ქიქოძე, 1858: 149-150).

გაბრიელ ქიქოძე არაფერს ამბობს საკმაო საფუძვლის ლოგიკურ კანონზე, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ მტკიცედ მისდევს არისტოტელეს გზას და არ აფიქსირებს მას, როგორც აბსტრაქტული აზროვნების კანონს.

დასკვნის სახით აღვნიშნავთ, რომ გადაჭარბებულია ქიქოძის აზრი იმის შესახებ, თითქოს ლოგიკის კანონების დაცვა აზრთა ჭეშმარიტების უტყუარი გარანტიაა. ჩვენი აზრით ამ კანონების დაცვა უპირველეს ყოვლისა გარანტიაა ჩვენი აზროვნების სისწორისა. რაც თავის მხრივ აუცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი პირობაა ჭეშმარიტი აზროვნების განხორციელებისათვის. ჩვენი აზრით დასაზუსტებელია აგრეთვე ქიქოძის მტკიცება იმის შესახებ, რომ აზროვნების კანონების კვლევა ლოგიკის ამოცანაა, ლოგიკა თავის მხრივ ნაწილია ფსიქოლოგიისა, ასეთი გაგება საფუძველს აცდის ლოგიკას როგორც დამოუკიდებელ მეცნიერებას, რისი მტკიცებაც დაუშვებელია.

დასკვნა. გაბრიელ ქიქოძის მოძღვრება მისი საბუნებისმეტყველო, ფილოსოფიური, ონტოლოგიურ-გნოსეოლოგიური და ლოგიკური მოსაზრებანი არ თავსდება არც ობიექტური იდეალიზმის ჩარჩოებში, რომელიც უზომოდ აზვიადებს სამყაროს იდეალურ მხარეს, არც სუბიექტური იდეალიზმის თვასაზრისში, სადაც გადაჭარბებულადაა შეფასებული პიროვნების როლი. მითუმეტეს შეუსაბამოა გ. ქიქოძის მოძღვრება ვულგარულ-მეტაფიზიკურ, მჭვრეტელობით მატერიალიზთან, რომელშიც პიროვნებისა და იდეური საწყისის როლით თითქმის ნულამდეა დაყვანილი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბაქრაძე, 1951 – ბაქრაძე კ., ლოგიკა, თბ.1951.
გოგებაშვილი, 1954 – გოგებაშვილი ი., თხზ. ტ.3., თბ., 1954.
კელენჯერიძე, 1913 – კელენჯერიძე მ., გაბრიელ ეპისკოპოსი იმერეთისა, თბ., 1990.
ნიკოლეიშვილი, 1990 – გაბრიელ ეპისკოპოსი, თბ., 1990.
ტაბიძე, 1993 – ტაბიძე ო., გოგობერიშვილი ვ. გ. ქიქოძის ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები (თარგმანი რუსულიდან), თბ., 1993.
ქიქოძე, 1858 – ქიქოძე გ., ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები, კიევი, 1858.
ჭავჭავაძე, 1955 – ჭავჭავაძე ი., თხზ. ტ. 4, თბ., 1955.

**უძველესი ქართული ჰაბიობრაზიული საკითხავის
დათარიღების საკითხი**

არაუადრეს II და არაუგვიანეს III საუკუნის შუა წლებისა, ქართულ ენაზე დაწერილა უძველესი ქართული ჰაგიოგრაფიული საკითხავი „წმიდა კოლაელ ყრმათა წამება“. მასში ასახულია ახლადნაქადაგები ქრისტიანობისა და საუკუნეთა წიადში დამკვიდრებული წარმართობის ბრძოლა.

როგორც ავტორი მოგვითხრობს, კოლას ხევში, ერთ სოფელში, სადაც ძირითადად წარმართები ცხოვრობდნენ, ყოფილა ეკლესია, სადაც მწუხრის ზარის დარეკვისას ქრისტიანები იკრიბებოდნენ და ღოცულობდნენ. კოლაელი ყრმები, რომელთაც ჯერ კიდევ არ მიეღოთ ქრისტიანობა, სიხარულით ისმენდნენ გალობას, თუმცა, მათ ქრისტიანი თანატოლები ეკლესიაში არ უშვებდნენ და ეუბნებოდნენ: თუ გსურთ შემოსვლა, მაშინ უნდა მოინათლოთო. კოლაელმა ყრმებმა გადაწყვიტეს მონათლულიყვნენ და ისინი მღვდელმა, ზამთრის ერთ ყინვიან დამეს, მდინარის პირას მონათლა. ახლადმონათლულებს სურდათ სულ ქრისტიანებთან ყოფილიყვნენ, რამაც საშინლად განარისხა წარმართი მშობლები. ისინი ვერც მუქართა და ვერც დაპირებით ვერაფერს გახდნენ ყრმებთან, რის შემდეგაც ამოთხარეს ორმო, ცემეს და ქვებით ჩაქოლეს ბავშვები, მიაყარეს ეკალი, ხნარცვი და დამარხეს.

„წმიდა კოლაელ ყრმათა წამების“ ტექსტში ციტირება მხოლოდ სახარებიდან გვხვდება, როდესაც ავტორი 9 კოლაელი ყრმის მონათვლის ეპიზოდს გადმოგვცემს. მოძღვარი წარმოთქვამს საგალობელს, რომელშიც იესო ქრისტეს მონათვლის სახარებისეული პასაჟია ასახული.

საგულისხმოა, რომ სახარება ღრმა თეოლოგიური შინაარსითა და მორწმუნეთათვის ქრისტეს წამების მაგალითად დასახვით სრულიად განსაკუთრებულ ადგილს სწორედ II-III საუკუნეების ლიტურგიკასა და წმინდანთა მოწამეობის ამსახველ მარტივლოლოგიურ ძეგლებში იმკვიდრებს.

„წმიდა კოლაელ ყრმათა წამების“ დაწერის დათარიღებასთან დაკავშირებით ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში

აზრთა სხვადასხვაობაა, თუმცა, ტექსტის ღვთისმეტყველებითი და ლიტერატურული ანალიზით განსხვავებულ დასკვნებამდე მივიღვართ.

პლატონ იოსელიანმა სხვა ქართველ წმინდანთა მოსახსენებლებს შორის ათონის მთაზე პორტაიტისას მონასტრის მრავალთავში მიაკვლია 9 კოლაელი ძმის ხსენების აღნიშვნას, რომელიც 22 თებერვალს იყო დადებული. მეცნიერი შენიშნავდა, რომ მის შემთხვევლად მიჩნეულია არსენი, რომელიც იყო მოძღვარი დავით აღმაშენებლისა. საეკლესიო გადმოცემით, კოლაელთა წამება უნდა მომხდარიყო „ჟამსა დორიმეს სამცხის პატრონისასა“, თუმცა, პლატონ იოსელიანმა, ისტორიული საბუთების საგულდაგულო ძიების მიუხედავად, ასეთ სახელს ვერ მიაკვლია (იოსელიანი, 1850: 15).

ნიკო მარი ყურადღებას ამახვილებდა ორ საინტერესო გარემოებაზე: 1) აგიოგრაფი ამტკიცებს, რომ ქრისტე მოინათლა ღამით; 2) ტექსტში მოყვანილია მონათვლისას წარმოსათქმელი ღოცვა სახელწოდებით „ჟამობაჲ“. მან ივარაუდა, რომ ეს ერთადერთი ცნობაა ასეთ უძველეს დროში ქრისტიანობის არსებობისა საქართველოში (მარი, 1903: 54).

კორნელი კეკელიძე მიიჩნევდა, რომ „კოლაელ ყრმათა წამებაში“ წარმოდგენილია სურათი ქრისტიანობის უძველესი ხანისა, არა უგვიანეს VI საუკუნისა, რის დასტურადაც მას მიაჩნდა უადრესი სიმარტივე ღვთისმსახურებისა, კერძოდ ნათლისღების წესისა. თუმცა, ადარებდა რა იმავე კრებულში მოთავსებულ „მარტვილობას დავითისა და ტირიჭანისა“, სტილისა და ტერმინოლოგიის ანალიზის შედეგად ასკვნიდა, რომ „მოქმედება ორსავე ძეგლში ერთსა და იმავე ტაოს რაიონში წარმოებს, სიუჟეტიც თითქმის ერთია: დავითი და ტირიჭანი არიან ძმები და მცირეწლოვანი ყრმანი, კოლაელნი სულიერი ძმები არიან და ყრმანი მცირეწლოვანნი; იმათაც და ამათაც კლავენ ქრისტიანობისათვის უახლოესი ნათესავები: დავით-ტირიჭანს - მკვიდრი ბიძა, კოლაელ ყრმებს - მშობლები. ამ ორი ნაწარმოების ასეთი ნათესაობა გვაფიქრებინებს, რომ ისინი: 1) ან ორივე ორიგინალური ნაწარმოებია არა უადრესი მეცხრე საუკუნისა, და ამით აიხსნება, რომ ისინი, კერძოდ, დავით-ტირიჭანის მარტვილობა სომხურად არ შენახულა, ანდა 2) ორივე ორიგინალური სომხური ნაწარმოებია, ქართულად ნათარგმნი არა უადრეს მეცხრე საუკუნისა, - სომხურად ისინი განგებ მოუსპიათ, როგორც არასასიამოვნო დოკუმენტი

ქრისტიანობისა და წარმართობის ბრძოლისა სომეხთა შორის, ქართულად კი შეუნახავთ, ვინაიდან, მათში აღწერილი ამბავი მოხდა ქართველთა ტერიტორიაზე, ტაოს რაიონში“ (კეკელიძე, 1980: 516-519).

ილია აბულაძის თქმით, „კოლაელ ყრმათა მარტვილობა“ შესაძლოა ტაოელ სომეხს დაეწერა ქართულად. თუმცა, მისივე შენიშვნით, ძეგლში გვხვდება ქართული ტერმინები: „ჰევო“, „სოფელი“ და „მთავარი“ (აბულაძე 1944: 068).

მარიამ ლორთქიფანიძე შენიშნავს, რომ „ცხრა ძმა კოლაელთა მარტვილობა“ თავისი შინაარსით უცხოა მე-9 საუკუნის საქართველოსთვის, ისევე როგორც უცხოა ის ამ ხანის სომხეთისათვისაც. თუმცა, იზიარებს ივანე ჯავახიშვილის მიერ გამოთქმულ თვალსაზრისს, რომ ძეგლი შესაძლოა მე-9 საუკუნეშია შექმნილი თუ გადაკეთებული (ლორთქიფანიძე, 1966: 57).

არამარტო ქრისტიანთა დევნის პერიოდში (II-III სს), არამედ მოგვიანებითაც, იყო არაერთი შემთხვევა რწმენის ერთგულებისათვის სხვადასხვა ასაკის ადამიანების, მათ შორის ბავშვების სიკვდილით დასჯისაც. ორივე ძეგლის მიხედვით მცირეწლოვანნი აღესრულებიან, თუმცა, ვფიქრობთ, ეს არ არის საკმარისი იმის სამტკიცებლად, თითქოს ორივე მათგანი მეცხრე საუკუნეში შეიქმნა. „დავითისა და ტირიჭანის მარტვილობის“ ავტორი თხრობისას უხვად იყენებს შედარებებს, ეპითეტებსა და სხვა მხატვრულ-რიტორიკულ საშუალებებს, ხოლო „კოლაელ ყრმათა წამების“ ავტორი მათ თითქმის არ მიმართავს. საერთოდ, ისევე როგორც წმინდა პოლიკარპე სმირნელის წამებას, „წმ. კოლაელ ყრმათა წამებასაც“ თხრობის სიმარტივე ახასიათებს.

ჩვენი დაკვირვებით, ჰაგიოგრაფიულ საკითხავთა კომპოზიციაში ასახვას ჰპოვებდა საღვთისმსახურო თემები, რომლებიც დამახასიათებელი იყო კონკრეტული ეპოქისათვის. „წმ. კოლაელ ყრმათა წამება“ ამ მხრივ გამონაკლისი არ არის. საკითხავში ციტირებულია ნაწყვეტები სახარებიდან, რაც ადასტურებს, რომ „წამება“ დაწერილია II-III საუკუნეებში, როცა ღვთისმსახურებაში უმნიშვნელოვანეს ადგილს იმკვიდრებდა სახარება. „წმ. კოლაელ ყრმათა წამებაში“ არ გვხვდება ციტირება ბიბლიის სხვა წიგნებიდან, რომელთაც ასე უხვად იყენებს მოგვიანო ხანის ქართული ჰაგიოგრაფიული მწერლობა.

ივანე ჯავახიშვილი წერდა: „რაკი პირველ ხანაში ქრისტიანები იესო ქრისტეს ცხოვრების უმთავრეს მოვლენებს ჰბაძავდნენ, თვით ზამთარში, ღამე და მდინარეში მონათვლის

წესიც ქრისტიანობის უძველეს ხანაში უნდა ყოფილიყო მიღებული“. თუმცა, ძველში ნახსენები ტერმინების მიხედვით, (ხევი, მთაგარი, სოფელი) მეცნიერი მას IX საუკუნით ათარიღებდა (ჯავახიშვილი, 1919: 8, 12, 37-38; 61-66).

ილია აბულაძე თვლიდა, რომ „კოლაელთა მარტვილობა“ წარმოშობილი უნდა იყოს იმავე ხანასა და წრეში, რომელშიც „დავითისა და ტირიჭანის მარტვილობა“ აღმოჩნდა აღმოცენებული, ე. ი. მათი წარმოქმნა IX საუკუნის II ნახევრიდან არის შესაძლებელი, ტაოს იმ სომხური მოსახლეობის წიაღში, რომელიც ქართველობასთან კონფესიონალურ კავშირში იმყოფებოდა და, როგორც ეტყობა, ქართული კულტურის ისეთი გავლენა განუცდია, რომ მშობლიური მწერლობის ამ ძეგლების გასავრცელებლად ესენი ქართულად გადმოუთარგმნია და თანაც საკუთარი შემოქმედებაც ამავე ენაზე უწარმოებია (აბულაძე, 1944: 070).

როგორც ჩვენ მიერ მოხმობილი მსჯელობებიდან ჩანს, ერთის მხრივ, აღიარებენ, რომ „წმ. კოლაელ ყრმათა წამებაში“ გადმოცემული ამბავი ქრისტიანობის ადრეულ ხანას ეხება, მეორე მხრივ, მისი დაწერისა თუ თარგმნის თარიღად IX საუკუნეს ასახელებენ. მარიამ ლორთქიფანიძე მართებულად შენიშნავს, „თუ „მარტვილობა“ მართლაც მე-9 საუკუნეშია დაწერილი იმ სახით, როგორც მან ჩვენამდე მოაღწია, მაშინ მას განსაკუთრებული ადგილი უკავია ქართულ ისტორიოგრაფიაში და ეპოქის საერთო ხასიათს არ უდგება“ (ლორთქიფანიძე, 1966: 54). მართლაც, IX-X საუკუნეები „არის ქართული მიწა-წყლის გაერთიანებისა და ამის შესაბამისად ქართული ეროვნული თვითშეგნებისა და ყოველივე საკუთარის უპირატესობის გრძნობის გაღვივების ხანა“ (ლორთქიფანიძე, 1966: 54).

პავლე ინგოროყვა ძველის დაწერის თარიღის განსაზღვრისას ყურადღებას ამახვილებდა მონათვლის წესის უძველესობაზე და ასკვნიდა, რომ ის დაწერილია არაუგვიანეს IV-V საუკუნეებისა (ინგოროყვა, 1978: 351).

როგორც ვხედავთ, ძველის დაწერის დათარიღების განსაზღვრისას მთავარ ამოსავალ წერტილად აღებულია საღვთისმსახურო წესები, რომელთა დაწერისას ავტორი გარკვეულწილად საკუთარი ეპოქის სურათსაც გადმოგვცემს.

ბიძინა ჩოლოყაშვილის ვარაუდით, ძველში გამოძახილი ჰპოვა რომაული მართლმსაჯულების ნორმებმა. ტექსტის მიხედვით, შეიღებისათვის სასიკვდილო განაჩენის გამოტანის

უფლება უდავოდ მშობლებს განეკუთვნება, თუმცა ისინი გვერდს ვერ უვლიან მთავრის ხელისუფლებასა და კანონით დადგენილ წესს, რომელიც მათ ავალდებულებს შვილები-სათვის განაჩენის გამოტანისას, განჩინება თვითონვე მოიყვანონ სისრულეში. სამართალწარმოების ასეთი ნორმა ახასიათებდა რომაული კანონმდებლობით აღიარებული მამის ძალაუფლების „პატრია პოტესტას“ ინსტიტუტს, რომელიც ოჯახის უფროსს აკისრებდა მორალურ ვალდებულებას დაეცვა თავისი ცოლ-შვილი და ამიტომ მამას ოჯახში განსაკუთრებული უფლებები ჰქონდა მინიჭებული. აღნიშნული სამართლებრივი ნორმების აღსრულებისას სასამართლო არ იმართებოდა. იმპერატორ სევერიუსის მიერ 227 წელს მიღებული კანონის თანახმადაც, არ იყო უარყოფილი მამის ძალაუფლება შვილზე, თუმცა, აღნიშნული კანონი მამას ავალდებულებდა შვილის მიერ მძიმე დანაშაულის შემთხვევაში მიემართა პროვინციის მმართველისათვის. რომაული სამართლის თანახმადაც, დამნაშავის დასჯა საჯაროდ ხდებოდა.

გიორგი ნადარეიშვილი შენიშნავს: „უეჭველია, რომ წარმართულ საქართველოში კოლაელი ყრმების მამებს ასეთი უფლებაც ექნებოდათ. მშობლების მხრით შვილის სიკვდილით დასჯის უფლება გულისხმობს, როგორც ამ უფლების შემადგენელ ნაწილს - მათი გაყიდვის უფლებასაც. საქართველოში ეს უფლება უთუოდ დიდი ხნის განმავლობაში არსებობდა. XVI-XVIII საუკუნეებში ეს უფლება დოკუმენტალურად არსებობდა“ (ნადარეიშვილი, 1996: 60-61). მას მამის ძალაუფლების სიძლიერე აგონებს რომაელი ოჯახის უფროსის ხელისუფლებას, რომელიც ნამდვილი საკუთრების უფლებაა.

ჩვენი ვარაუდით, რომაული მართლმსაჯულების გავრცელება იბერიაში შეიძლება მომხდარიყო მხოლოდ ნიზიბინის ზავის დადების შემდეგ, 298 წლიდან. ბიძინა ჩოლოყაშვილი მიიხნევს, რომ მარტვილობაში ის პერიოდია ასახული, როცა იმპერატორ გალენიუსის ედიქტით საკულტო შეკრების ადგილები ხელშეუხებლობით სარგებლობდა, ამით უნდა აიხსნას ის ფაქტი, რომ გაქრისტიანებისათვის საკუთარი შვილების ჩამქოლავი მშობლები ეკლესიას არ არბევენ. აღწერილ ამბავს იგი 260-303 წლებით განსაზღვრავს (303 წელი დიოკლეტიანეს მიერ ქრისტიანთა დევნის წელია). ჩვენ ვერ გავიზიარებთ აღნიშნულ მოსაზრებას დათარიღების საკითხთან დაკავშირებით, ვინაიდან ცნობილია, რომ ეკლესიის ნაგებობის შესასვლელი,

სტოა, ანუ მოსანათლი ადამიანებისათვის, კათაკმეველთათვის გასაჩერებელი ადგილი მხოლოდ III საუკუნის მეორე ნახევრიდან უკეთდება. როგორც „წმ. კოლაელ ყრმათა მარტვილობიდან“ ვიგებთ, კოლაელი ყრმებისათვის დაუშლიათ ეკლესიაში შესვლა. ეს კი გვაფიქრებინებს, რომ იმდროინდელ (II ს.) ეკლესიას უნდა ჰქონოდა სენაკის ფორმა, მას არ ექნებოდა სტოა.

აწყურისა და ბიჭვინთის ნაქალაქარის არქეოლოგიური გათხრების შემდგომ ჩატარებული კვლევებით დასტურდება, რომ ჩვენს ქვეყანაში ქრისტეს მოციქულებს (წმ. ანდრიას, სვიმეონ კანანელს, მატათას, თადეოზს) მართლაც უქაგადაგიათ ქრისტიანობა, წარმართულ საკერპოებზე ქრისტიანული ნაგებობები აუგიათ (იხ. ამირანაშვილი 1961: 111; ლიჩელი: 35-37). ეს ყოველივე კი ჩვენს ქვეყანაში ეკლესიათმშენებლობის უძველესი ტრადიციის არსებობას ადასტურებს.

საყურადღებოა ისიც, რომ „წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ ავტორი ღვთისმსახურების უძველესი წესის შესახებ გადმოგვცემს, როდესაც გვაუწყებს: „ჟამსა მწუხრისასა ჰრეკის ხუცესმან და წარვიდიან ყრმანი ქრისტიანეთანი ეკლესიად ლოცვად, ვითარცა არს წესი ქრისტიანეთად“ (ძეგლები, 1963: 184). მაშასადამე, ავტორი ხაზს უსვამს, რომ ქრისტიანთა წესია საღამოს შეკრება. ტექსტში არ გვხვდება მინიშნება ცისკრის ლოცვაზე, რაც გვაგარაუდებინებს, რომ „წამება“ დაწერილია მაშინ, როდესაც ქრისტიანები იკრიბებოდნენ მწუხრზე და ღვთისმსახურებისას ჯერ კიდევ გამოცალკეებულნი არ იყო ცისკრის ლოცვა. საგულისხმოა, რომ ყრმები ღამით მონათლა ხუცესმა. ავტორის თქმით, ქრისტემაც ღამე ნათელს-იღო. ქრისტიანები ღამით სწორედ II საუკუნეში იკრიბებოდნენ რწმენისათვის დევნის გამო. ამასთან, მათ ქრისტეს მოსვლის მოლოდინი ჰქონდათ შუაღამისას.

II საუკუნიდან განსაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება სახარების წაკითხვას და იგი გამოცალკეებულთა მოციქულთა ნაწერი საგან. „წმ. კოლაელ ყრმათა მარტვილობაში“, სხვა ქართული ჰაგიოგრაფიული საკითხავებისაგან განსხვავებით, არ ვხვდებით ბიბლიიდან ხშირად ციტირებას. აქ ორჯერაა დამოწმება სახარებიდან: 1) როდესაც ხუცესმა შეიტყო ყრმათა გადაწვეტილება, მონათლულიყვნენ, „მან მოიხსენა სიტყუად იგი სახარებისად, რომელი თქუა უფალმან ჩუენმან იესუ ქრისტემან: „რომელმან არა დაუტეოს მამად თვისი და დედად

თუსი, დანი და ძმანი, ცოლი და შვილნი, არა აღიღოს ჯუარი თუსი და არა შემომიდგეს მე, იგი არა არს ჩემდა ღირს“ (მათე 10, 38) (ძეგლები, 1963: 184); 2) კოლაელი ყრმების ნათლობის ადგილი სამარტვილოდ გადაიქცა მათი მოწამეობრივი აღსასრულის შემდგომ: „მაშინ აღესრულა სიტყუად იგი სახარებისად: „მისცეს ძმამან ძმაჲ სიკუდიდ და მამამან შვილი; და აღდგენ მამა-დედანი შვილთა მათთა ზედა და მოჰკვლიდენ მათ“ (მათე 10, 21; მარკ. 13, 12) (ძეგლები, 1963: 185).

ბიძინა ჩოლოყაშვილი ყურადღებას ამახვილებს „წამების“ ტექსტში სახარებიდან ციტირებაზე და შენიშნავს: „III საუკუნეში იბერიის სამეფოში სახარების სუფევაზე უნდა მეტყველებდეს ლეონტი მროველის ცნობა: „დაღაცათუ იყო წარმართი, არამედ იყო მოწყალე და შემწე ყოველთა ჭირვეულთა, რამეთუ სმენილ იყო მისდა მცირედ რამე სახარება უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი, და აქუნდა რამე სიყუარული ქრისტესი“ [ქართლის ცხოვრება, 1955: 58]. რვე მართლის მიერ კერპებისათვის ადამიანთა მსხვერპლშეწირვის აკრძალვა წარმართულ რწმენა-წარმოდგენათა შესუსტებასა და ქრისტიანობის გასავრცელებლად ნიადაგის შემზადებას მიანიშნებს“ (ჩოლოყაშვილი, 2008: 67).

ჰაგიოგრაფი კოლაელ ყრმათა მონათვლის ეპიზოდისას შენიშნავს, რომ მღვდელი წარმოთქვამს „ჟამობას“. აღნიშნულ სიტყვას ყურადღება მიაქცია კორნელი კეკელიძემ და მიუთითა, რომ იგივე სიტყვა „წმ. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობაშიც“ გვხვდება და ამიტომ მიიჩნია ის VI საუკუნის ძეგლად. ჩვენი დაკვირვებით, „ჟამობა“ ძველ ქართულ ენაზე „გალობას“ ნიშნავს, ხოლო მოძღვარი ნათლობისას „წმ. კოლაელ ყრმათა წამებაში“ იმპროვიზებულ გალობას წარმოთქვამს. სიტყვა „ჟამობა“ „გალობის“ მნიშვნელობით გვხვდება გიორგი ხუცეს-მონაზონის „წმ. გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრების“ ტექსტში: წმ. გიორგი მთაწმინდელი კონსტანტინეპოლში კეისარს მოწაფეთა გუნდს წარუდგენს, მას უბრძანებს მეფე „ჟამობაჲ ათქმიოს ობოლთა მათ თუსთაო“. საგალობლების მოსმენის შემდეგ კეისარმა მადლობა გადაუხადა ბერს, რომ მას ობლებისათვის ქართული და ბერძნული გალობა უსწავლებია.

ცნობილია, რომ წმინდა მოციქულებმა იესო ქრისტეს სწავლებაზე დაფუძნებით განსაზღვრეს ნათლობის წესი და გადასცეს მეკვიდრეებს. მოციქულთა ეპოქის (II-III სს.) ნათლობა განსხვავდებოდა უბრალოებითა და სიმარტივით და

შედგებოდა: ქრისტეს რწმენაში განსწავლის, მონანიების, ცოდვების უარყოფის, ქრისტეს სარწმუნოების ღია აღიარების, ნათლობისას წყალში ჩაფვლისა და სიტყვების წარმოთქმისაგან: „სახელითა მამისადათა, ძისადათა და სულისა წმიდისადათა“.

II საუკუნის ბოლოსა და III საუკუნის დასაწყისში მონათვლისათვის მზადება გრძელდებოდა რამდენიმე დღე ან წელი. ახალი ადამიანის მიღებისას იხენდნენ სიფრთხილეს, რომ არ მიეღოთ რწმენით სუსტები, რომლებსაც დევნის დროს შეეძლოთ უარი ეთქვათ ქრისტეზე და გაეცათ ქრისტიანები წარმართთა წინაშე. III საუკუნეში მონათვლას უძღოდა დაფიცება, უარის თქმა სატანაზე, ქრისტეს თანაზიარება, რის შემდეგაც მირონს სცხებდნენ მთელს ტანზე. მოსანათლის წყალში შთაფვლამდე წყალი იკურთხებოდა. ნათლობის შემდეგ ახალმონათლულს მოსავდნენ თეთრი სამოსით. ჩამოაცვამდნენ გვირგვინს (დასავლეთში) და ჯვარს.

ნათლობის წესის შესრულება, რომელიც დაიწყო II საუკუნეში, მნიშვნელოვნად ძლიერდება III საუკუნეში, და გრძელდება IV და V საუკუნეებში, თუმცა, არა იმგვარად, როგორც უწინ. ამ დროს ლიტურგიკულმა მხარემ მიადწია ყველაზე უფრო სრულ განვითარებას. IV-VIII საუკუნეებში შედგენილია ბევრი ლოცვა, რომლებიც ახლაც არსებობს კათაკმეველთა წესგანგებაში წყლის კურთხევითა და ნათლისღებით (შიმანსკი, 2003: 18-19).

„წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ ავტორის თქმით, ქრისტიანად მონათვლის მსურველი ყრმები მღვდელმა ზამთრის ერთ ღამეს მონათლა, „რამეთუ ვერ იკადრებდა ნათლის-ცემასა მათსა შიშისაგან წარმართთადასა და უფალმანცა ჩუენმან იესუ ქრისტემან ღამც ნათელ-ილო იორდანესა მდინარესა იოვანესაგან. მაშინ მოსცემდა წყალი იგი მკსინვარებასა სიცივისასა. და ვითარცა შთაჰდეს ყრმანი იგი მდინარესა მას და ნათელ-სცა ხუცესმან მან სახელითა მამისადათა, ძისადათა და სულისა წმიდისადათა და იტყოდა ჟამობასა ამას,- „სული წმიდაჲ გარდამოჰდა ვითარცა ტრედი ზედა იორდანესა, რაჟამს ქრისტმ ნათელს-იღებდა, ანგელოზნი თანა-უდგეს, ამას გალობასა იტყოდეს: ალილუიად, ალილუიად“, – მაშინ მოსცა წყალმან მან ფრიალი სიტყოდ, ვითარცა აბანომან, და ბრძანებითა ღმრთისადათა სამოსელი სპეტაკნი მოიხუნეს ანგელოზთა ზეცით და შეჰმოსეს ყრმათა მათ ახალ-ნათელღებულთა უხილავად კაცთაგან“ (ხაზი ჩვენია-ი.გ.) (ძეგლები, 1963: 184).

მღვდელმა ზამთრის ერთ ღამეს მონათლა ყრმები, რადგან წარმართთა შიშით ვერ გაბედა მათი დღისით მონათვლა. მაშასადამე, იმ დროისათვის, როცა „წამებაში“ აღწერილი ამბავი ხდება, ქრისტიანობა ოფიციალურ რელიგიად ჯერ კიდევ არ არის აღიარებული. შესაბამისად, მოძღვარი დაუცველი იყო წარმართთა სახელმწიფოში. თუმცა, პაგიოგრაფი ცდილობს სხვა მოტივითაც ახსნას მღვდლის ამგვარი მოქმედება და შენიშნავს, რომ ქრისტემაც ნათელს-ილო ღამით იორდანეში. პავლე ინგოროყვას შენიშვნით, ტექსტში ნათლობის უძველესი წესია ასახული, როცა ჯერ კიდევ მდინარეში ჩაფვლით ნათლავდნენ ქრისტიანობაზე ახლადმოქცეულებს (ინგოროყვა, 1978: 351). ბიძინა ჩოლოყაშვილის შენიშვნით, ავტორს ნათლისღებისას არ აქვს ნახსენები მირონცხება, რაც იმის დასტურია, რომ მონათვლას IV საუკუნემდე ჰქონია ადგილი (ჩოლოყაშვილი, 2003: 31). ჩვენ კი დავამატებთ, რომ ხუცესის მიერ მონათლ ყრმათა მდინარეში ჩაფვლა და მხოლოდ ზემოხსენებული სიტყვების წარმოთქმა „სახელითა მამისადათა, ძისადათა და სულისა წმიდისადათა“, მირონცხების აღუნიშნველობა და ყრმათა სპეტაკი სამოსლით შემოსვა მოწმობს, რომ ნათლობის აღნიშნული წესი ჩვენი წელთაღიციხვით II საუკუნეში არსებულ ქრისტიანულ საღვთისმსახურო წეს-განგებას შეესაბამება.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ III საუკუნიდან საეკლესიო მსახურებისას ყურადღებას უთმობენ: ა) ღოცვების ფორმულირებას, ბ) წმინდა წერილის წაკითხვისათვის გარკვეული წესრიგის დადგინებას, გ) ბერძნულში არსებულიდან განსაკუთრებული მღერის არჩევას. საღამოს ღვთისმსახურება შედგებოდა ფსალმუნთა გალობებისაგან სხვადასხვა მისამღერებით, უპირატესად „აღილუიათი“ და იმპროვიზებულ ღოცვებთან იყო მიერთებული, რომლებიც ღვთისადმი ღოცვის დამატებას წარმოადგენდნენ (სკაბლანოვიჩი, 1910: 141).

გფიქრობთ, ნათლობისას წარმოსათქმელი ღოცვები ჯერ კიდევ დასადგენია იმ დროისათვის, როცა კოლაელი ყრმები ინათლებიან. წმ. პავლე მოციქული კორინთელთა მიმართ ეპისტოლეში წერდა: „რაჟამს შეკრბედ ერთბამად, კაცად-კაცადსა თქუენსა ფსალმუნი აქუს, მოძღურებად აქუს, გამოცხადებად აქუს, თარგმანებად აქუს, ყოველივე ესე აღსაშენებელად იქმნებოდენ“ [კორ. 14, 26]. ხუცესის მიერ ნათლობისას წარმოთქმული გალობა ტაეპებადაც შეიძლება დაიყოს:

„სული წმიდად გარდამოჴდა
ვითარცა ტრედი ზედა იორდანესა,
რაჴამს ქრისტჴ ნათელს-იღებდა,
ანგელოზნი თანა-უდგეს,
ამას გალობასა იტყოდეს:
აღილუიად, აღილუიად“.

გალობის ავტორის პირველწყარო სახარებბაა, კერძოდ, იესო ქრისტეს მონათვლის ეპიზოდი. ოთხივე მახარებელი აღნიშნულ ფაქტს ერთნაირად გადმოგვცემს. უფრო მეტად ავტორი მარკოზის სახარებბას ეყრდნობა. „და იყო მათ დღეთა შინა მოვიდა იესო ნაზარეთით გალილეიასაჲთ და ნათელ-ილო იოანესაგან იორდანესა. და მექსეულად აღმოსვლასა მისსა წყლით იხილნა ცანი განხმულნი და სული ღმრთისაჲ გარდამომავალი, ვითარცა ტრედი მის ზედა“ (მარკოზი, 1, 9-10).

საგულისხმოა, რომ უკვე IV საუკუნიდან ნათლობისას წარმოთქვამდნენ კონკრეტულ კანონიკურ ლოცვებსა და მრწამსს. „წმ. კოლაელ ყრმათა წამება“ IV საუკუნეში ან უფრო მოგვიანებით რომ დაწერილიყო, ავტორი აუცილებლად მობოდიშებით მიანიშნებდა, თუ რატომ წარმოთქვამდა მოძღვარი მისი დროისათვის გაუგებარ არაკანონიკურ ტექსტს.

ჩვენთვის რთულია გადაჭრით თქმა აღნიშნული გალობა უშუალოდ მოძღვრის შემოქმედების ნაყოფია, თუ იმ დროისათვის არსებული წეს-განგების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი. არ არის გამორიცხული გალობა თარგმნილი იყოს რომელიმე ენიდან. ეკლესიის ისტორიიდან ცნობილია ისიც, რომ „წმინდა მამების მიერ არ იყო დაგმობილი პროფესიულ-კანონიკური ჰანგების გვერდით, ხალხურ-ეროვნული მუსიკალური ნაკადის არსებობა“ (ჩხეიძე, 2001: 129).

ლაოდიკიის საეკლესიო კრების 59-ე კანონის თანახმად, „**არა ჯერ-არს სოფლურთა ფსალმუნთა თქუმაჲ ეკლესიასა შინა, არცა უკანონოთა წიგნთაჲ, არამედ კანონებრივთაჲ ახლისაცა და ძუელისა ადთქუმისათაჲ**“ (ხაზი ჩვენია-ი.გ.) (დიდი სჯულის-კანონი, 1975: 259).

მასასადამე, ლაოდიკიის კრებამდე ადგილი ჰქონდა ხალხური ფსალმუნების შესრულებას ეკლესიაში. ივანე ჯავახიშვილი მიიჩნევდა, რომ წარმართულ ჰანგებთან ბრძოლას საქართველოშიც უნდა ჰქონოდა ადგილი, რასაც ძველ წყაროებში დაცული ცნობებიც ადასტურებს. სახელდობრ, პეტრე ქართველის ცხოვრების ასურულ ტექსტში ნათქვამია, რომ, თუ

ბევრ დიდებულს დროს გასატარებლად მგოსან კაცთა და ქალთა სიმღერების მოსმენა ჩვეულებად აქვს, „არჩილ მეფემ ამის მაგიერ, დავით მეფის მსგავსად, საეკლესიო საგალობლების მგალობლები გაიჩინა, რომლებიც პურისჭამისა და ყოველ სხვა დროსაც ღმრთის წმინდა სიტყვებს გალობდნენ, ისე რომ მისი სასახლე ეკლესიისაგან არაფრით არ განსხვავდებოდაო.

ზემომოყვანილი ცნობიდან ჩანს, რომ V საუკუნეში ბრძოლა წარმართული ქართული მუსიკის წინააღმდეგ უკვე დაწყებულია და სასახლიდან იგი არჩილ მეფეს განუდევნია, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ამ ერთი შემთხვევის მიხედვით ქრისტიანული გალობის საერთო საბოლოო გამარჯვების შესახებ მსჯელობა არ შეიძლება. უეჭველია ამას ხანგრძლივი ბრძოლა დასჭირდებოდა, მეტადრე ხალხში, სადაც სიმღერა მთელ ყოფა-ცხოვრებასა და საქმიანობასთან უმჭიდროესად იყო დაკავშირებული“ (ჯავახიშვილი, 1990: 216).

აპოლონ სილაგაძის თქმით, მოგვიანებით, მეექვსე-მეშვიდე საუკუნეებში არსებობდა პოეზია მარკირებული ლექსთწყობის სისტემით და მასთან დაპირისპირებული იყო სასულიერო პოეზია, თუმცა ეს პოეზია ზოგჯერ იყენებდა ქრისტიანობამდელი ხანის ლექსთწყობას: „საეკლესიო მწერლობის ავტორი თუ მთარგმნელი ლექსითი ნაწევების შექმნისას იყენებდა მას, რაც უკვე დიდი ხნის დამკვიდრებული იყო ამ პოეზიის რიტმული ბუნების სახით“ (სილაგაძე, 1987: 281).

უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოს მთიანეთში ბოლო დრომდე შემორჩა სასულიერო პირთა მიერ სადიდებლების წარმოთქმის ტრადიცია. აქ წარმართული და ქრისტიანული კულტურა შეერწყა ერთმანეთს და სრულიად თავისებური სახე მიიღო. მაგალითად, „მზეს ღვთაების ყველა თვისება გააჩნია. წარმართულ ღვთაებათა სადიდებელ-სავედრებელ ტექსტებში მზის ხსენება უზენაესი ღმერთის შემდეგ მოდის. „დიდება ღმერთსა, მაღლი ღმერთსა... დიდება მზესა, მზის მიმყოლთ ანგელოზთა“ (ჩხეიძე, 1972: 28).

მნიშვნელოვანია განისაზღვროს კოლას ხევის გეოგრაფიული მდებარეობა. შეიძლება ის ყოფილიყო ახალციხის რაიონში, სადაც ბოლოდროინდელი არქეოლოგიური გათხრებითაც დასტურდება ამ მხარის დასავლეთ სამყაროსთან კულტურულ-ეკონომიკური კავშირები.

„წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ დაწერის თარიღის განსასაზღვრავად უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად ტექსტში დაცული საღვთისმსახურო წეს-განგების ასახვა მიგვაჩნია. გარდა ამისა, „წმ. ნინოს ცხოვრებისა“ და „წმ. შუშანიკის წამების“ ლიტერატურული ანალიზი გვაფიქრებინებს, რომ მათ წინ უძღოდა „წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ ჰაგიოგრაფიული საკითხავი. ტექსტში რომ არ გვხვდება ხანმეტობის კვალი, ეს გადამწყვეტია ეპოქის ენობრივი ნორმების გავლენით აიხსნება. მიგვაჩნია, რომ „წმ. კოლაელ ყრმათა წამება“ დაწერილია II საუკუნის ბოლოს და არაუგვიანეს III საუკუნის შუა წლებისა. დედანი არაერთხელ გადაუწერიათ, სავარაუდოდ, IX-X საუკუნეებშიც.

ფიქრობთ, უძველესი ჰაგიოგრაფიული საკითხავის „წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ შესწავლა მნიშვნელოვანია ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის, ქართული საეკლესიო გალობის, ქრისტიანული ღვთისმსახურების ისტორიის, ქართული სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორიისა და თეოლოგიის მთელი რიგი საკითხების სიღრმისეულად გასაცნობად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

აბულაძე, 1944 – აბულაძე ი., ქართული და სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა IX-X საუკუნეებში, თბილისი, 1944.

ამირანაშვილი, 1961 – ამირანაშვილი შ., ქართული ხელოვნების ისტორია, თბილისი, 1961.

ინგოროყვა, 1978 – ინგოროყვა პ., თხზულებათა კრებული, ტომი IV, თბილისი, 1978.

კეკელიძე, 1980 – კეკელიძე კ., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1980.

ლიჩელი – ლიჩელი ვ., წმინდა ანდრია სამცხეში, პირველი სამეცნიერო შეხვედრა მიძღვნილი თემისადმი „არქეოლოგია და რელიგია შავი ზღვის რეგიონში“.

ლორთქიფანიძე, 1966 – ლორთქიფანიძე მ., ადრეფეოდალური ხანის ქართული საისტორიო მწერლობა, თბილისი, 1966.

ჯავახიშვილი, 1990 – ჯავახიშვილი ი., ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, თბილისი, 1938; ფედერაცია, ხელოვნება, თბილისი, 1990.

ჯავახიშვილი, 1919 – ჯავახიშვილი ი., ქართული სამართლის ისტორია, ქუთაისი, 1919.

ნადარეიშვილი, 1996 – ნადარეიშვილი გ., ძველი ქართული საოჯახო სამართალი, თბილისი, 1996.

დიდი სჯულისკანონი, 1975 – დიდი სჯულისკანონი, გამოსაცემად მოამზადეს ე. გაბიძაშვილმა, მ. დოლაქიძემ, გ. ნინუამ, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, თბილისი, 1975.

სილაგაძე, 1987 – სილაგაძე აპ., ქართული ლექსის განვითარების საწყისი ეტაპის საკითხისათვის, საიუბილეო კრებული „აკაკი შანიძე - 100“, თბილისი, 1987.

ხალხური, 1972 – ქართული ხალხური პოეზია, ტომი I, თბილისი, 1972.

ჩოლოყაშვილი, 2008: ჩოლოყაშვილი ბ., უძველესი მარტიროლოგიური თხზულება, თბილისი, 2008.

ჩხეიძე, 2001 – ჩხეიძე თ., ქართული საეკლესიო საგალობელი ზოგად-ქრისტიანული და ეროვნული კულტურის ჭრილში, კრებული „ქართული საეკლესიო გალობა, ერი და ტრადიცია“, საქართველოს საპატრიარქო, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, ქრისტიანობის კვლევის საერთაშორისო სამეცნიერო ცენტრი, თბილისი, 2001.

ძველები, 1963 – ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძველები, I (V-XVIII სს), დასაბეჭდად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ქაჯაიამ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბილისი, 1963.

იოსელიანი, 1850 – Жизнеописание святых прославляемых Православною грузинскою церковию, Составленное на основании древних и современных сведений с историческими, географическими, хронологическими и филологическими замечаниями, сочинение Платона Иоселиана, Тифлиси, 1850.

მარი, 1903 – Тексты и разыскания по Армяно-грузинской филологии, т. V, Н. Марр, Критика и мелкая статья, С. Петербург, 1903.

სკაბალანოვიჩი, 1910 – Толковый Типиконъ, Объяснительное изложение Типикона съ историческими введениемъ, составилъ профессоръ Киевской Духовной Академии, Михаилъ Скабалановичъ, выпуск I, Киевъ, 1910.

შომანსკი, 2003 – Г. И. Шиманский, Литургика, Таинства и обряды, Издание сретенского монастыря, Москва, 2003.

ლიბერალთა და ტოტალიტარიზმი

ერიკ არტურ ბლერი. მწერლური სახელით – ჯორჯ ორუელი დაიბადა ინდოეთში, ბაჰარში, 1903 წლის 25 ივნისს, ბრიტანეთის სახელმწიფო მოხელის რინად ბლერის ოჯახში. 1907 წელს ბლერები ინგლისში დაბრუნდნენ საცხოვრებლად. ხელმოკლეობის გამო მწერალმა ვერ შეძლო საუნივერსიტეტო განათლების მიღება, იგი აქტიურ ცხოვრებაში ჩაერთო: ჯერ ბირმაში მსახურობდა, ინგლისურ პოლიციაში, შემდეგ ვეროპაში დაბრუნდა და პარიზში შემოქმედებით საქმიანობას შეუდგა. 1936 წელს მორალური და მსოფლმხედველობრივი პრინციპების გამო ჯორჯ ორუელი ესპანეთის ომში ებმება რესპუბლიკელების მხარეზე, სადაც რამდენიმე თვეში მძიმედ დაიჭრა კისერსა და მხარში.

მწერალი მეორე მსოფლიო ომშიც მოხალისედ აპირებდა წასვლას, მაგრამ ჯანმრთელობის პრობლემების გამო უარი ეთქვა სამხედრო სამსახურზე. 1941 წელს იგი ბიბისის (BBC) აღმოსავლეთის ბიუროში იწყებს მუშაობას. 1943 წლიდან კი წმინდა ლიტერატურულ სარბიელს დაუბრუნდა, რედაქტორობდა გაზეთ „Tribune“-ს ლიტერატურულ ნაწილს. უკვე საკმაოდ წარმატებული და პოპულარული ჟურნალისტი, ომის კორესპონდენტებისავე აქვეყნებდა.

ესპანეთში კომუნისტებთან სიახლოვე, მათი უშუალო გაცნობა მწერალს დაეხმარა შეექმნა გენიალური, ანტიტოტალიტარული, ანტიდიქტატორული სულისკვეთებით გაჟღენთილი თხზულება „1984“. აღსანიშნავია, რომ 1984 წელი პროგრესული კაცობრიობის მიერ აღინიშნა როგორც ორუელის წელიწადი და მისი ამ უკვდავი რომანის იუბილე. მწერალი უდიდეს ბოროტებად მიიჩნევდა კომუნიზმს, კომუნისტურ მსოფლმხედველობას, მის თეორიას და პრაქტიკას.

წერილი, რომელსაც ამჯერად ვთავაზობთ ჩვენი ჟურნალის მკითხველ საზოგადოებას სწორედ ამ სულისკვეთებით არის გამოირჩეული.

ჯორჯ ორუელი „ყველაზე დიდი მწერალი-პოლემისტი, რომელიც კი ინგლისს ჰყოლია სვიფტის შემდეგ“, 1950 წელს გარდაიცვალა ლონდონში.

თავიდანვე, ჩემი პირველი გამოცდის დასაწყისშივე აღვნიშნე², რომ ჩვენს ეპოქას ვერაფრით უწოდებ კრიტიკის ხანას. ეს არის ეპოქა თანაზიარობისა და თანამონაწილეობის და არა განცალკევებისა და გამოყოფის, ამიტომაც ასე რთულია აღიარო ლიტერატურული ღირებულება ისეთი ნაწარმოებისა, რომლის დედააზრსაც არ ეთანხმები.

პოლიტიკა – ეს ზოგადი ტერმინია იმისა, რაც გადმოიდგარა, ამ სიტყვის ყველაზე ღრმა აზრით და მნიშვნელობით, ლიტერატურაში, რაც, ცხადია, ჩვეულებრივ ვითარებას არ ახასიათებს. ამან ჩვენს ცნობიერებაში აღძრა მძაფრი განცდა იმ მარადჟამიერი, რბილად რომ ვთქვათ, უთანხმოება, რომელიც სუფევს პიროვნებასა და მასას, ინდივიდუალურსა და საზოგადოებრივს შორის. ასეთ დროს აუცილებელია ვწეროთ პატიოსნად, საკრალური ღირებულებების მიდევნებით, რათა შემონაქმედმა გაუძლოს კრიტიკას, მათ შორის, ასე ვთქვათ, დროის კრიტიკას, მის მოთხოვნებს. ხშირად ხომ გვაშინებს და გვაბრკოლებს კიდევ ლიტერატურული პროცესის თანმდევი კრიტიკის მუქარანარევი ტონი, რომელიც ყოველ ეპოქას ახასიათებს. ვფიქრობ, ღირს დაფიქრება იმაზე, რა ხიფათი ელოდება ლიტერატურას უახლოეს მომავალში.

ჩვენ ვცხოვრობთ ეპოქაში, როცა ინდივიდუალური, ერთ-პიროვნული ცხოვრება, პიროვნული დამოუკიდებლობა საფრთხის ქვეშაა, ან, უკეთ რომ ვთქვათ, იმსხვრევა იღუზია პიროვნული ავტონომიურობისა. როცა ვსაუბრობ ლიტერატურაზე და მით უფრო, ლიტერატურულ კრიტიკაზე, ყოველთვის ავტონომიურ ინდივიდს ვგულისხმობ, ჩემი ამოსავალი დებულება ინდივიდის სრული დამოუკიდებლობა გახლავთ. მთელ ევროპულ ლიტერატურას, ვგულისხმობ ბოლო 4 საუკუნის მწერლურ შემოქმედებას, მსჭვალავს იდეა ღირსებისა, ზნეობისა, პატიოსნებისა, თუ გნებავთ, შექსპირის მაქსიმა: იყავ მართალი საკუთარ თავთან; უერთგულე შენს ბუნებას?.

მწერალს, უპირველესად, მართლის თქმის პრინციპის განუხრელი დაცვა ევალება, მან ის უნდა თქვას და გამოხატოს, რასაც სინამდვილეში გრძნობს და განიცდის. ხელოვნების პროდუქტს სიყალბე და მანერულობა ყველაზე მეტად ამდარებს,

---

² მწერალი, ჩანს, გულისხმობს 1941 წლის 30 აპრილის გამოსვლას ბიბისის ეთერში ნარკვევით „ხელოვნების და პროპაგანდის საზღვრები“. იმავე წლის ივნისში გადაიცა წინამდებარე ესეც.

ეს ყველაზე უარესია, რაც შეიძლება მასზე ითქვას. ხელოვნება ჭეშმარიტი უნდა იყოს, მისი არსი ჭეშმარიტების ძიებასა და ასახვაშია. იგივე ითქმის შემოქმედებითი კრიტიკის მისამართითაც, მწერალს შეუძლია, გარკვეული დოზით, მანერულობაც და პოზირებაც, ზოგჯერ მცირე ტყუილიც კი, თუკი იგი მთავარ სათქმელში გულწრფელია. ლიტერატურა გულწრფელი უნდა იყოს, ეს მისი არსია. ლიტერატურული პროდუქტი პიროვნული შემოქმედების ნიმუშია, რომელიც ან გულწრფელი გამომხატველია შემოქმედის გრძნობებისა და განცდებისა და, ამდენად, ჭეშმარიტია, ან ყალბი და არაფრის მაქნისი. ეს ჩემი პოზიციია, რომლის გაახრება, აუცილებლად დაგვაფიქრებს ლიტერატურის როლსა და მნიშვნელობაზე. ყოველივე ამაზე, რაც, ცხადია, თავისთავად იგულისხმება, როცა მაღალ ხელოვნებაზე ვსაუბრობთ, მხოლოდ იმიტომ გავამახვილე ყურადღება, რომ გავიცნობიეროთ და გავიაზროთ საფრთხე, რომელიც ლიტერატურას ემუქრება. ჩვენ ხომ ტოტალიტარიზმის, ტოტალიტარულ სახელმწიფოთა არსებობის ეპოქაში ვცხოვრობთ. ხოლო ტოტალიტალიზმი სულაც არაა მოწოდებული მისცეს პიროვნებას თავისუფლება, როგორც პირობა ადამიანურ, შემოქმედებისა, ის ამას ვერ მოახერხებს. როცა ტოტალიტალიზმზე ვსაუბრობთ, მაშინვე გერმანია, რუსეთი, იტალია წარმოგვიდგება, მაგრამ არსებობს მნიშვნელოვანი რისკი იმისა, რომ ეს ფენომენი მთელ მსოფლიოს მოედება.

ვფიქრობ, აშკარაა, რომ თავისუფალი კაპიტალიზმის ხანა დასასრულისაკენ მიექანება, სახელმწიფოები, თითქმის ერთმანეთის მიყოლებით დაადგენენ ცენტრალიზებული ეკონომიკის, იგივე სოციალიზმის ან, სულაც, სახელმწიფო კაპიტალიზმის - სახელის არჩევანში არავინ გვზღუდავს - გზას. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ იკარგება პიროვნების ეკონომიური თავისუფლება, ამისდა კვალად, მეტადრე იზღუდება პროვნების თავისუფალი არჩევანი, ადამიანს ერთმევა უფლება აკეთოს მისთვის სასურველი და საყვარელი საქმე; გადაადგილდეს თავისუფლად მთელს დედამიწაზე საითაც და როგორც სურს, ჩვენს დღეებამდე ბოლომდე წინასწარ არავის განუჭვრეტია ამ მდგომარეობის შედეგები, ბოლომდე არავინ დაფიქრებულა იმაზე, თუ როგორ აისახება ეკონომიური თავისუფლების გაქრობა ინტელექტუალურ თავისუფლებაზე. სოციალიზმს ხშირად წარმოსახავენ ხოლმე მაღალი მორალური ღირებულებებით გამსჭვალულ ლიბერალურ სისტემად. ასეთები

ფიქრობენ, რომ სახელმწიფო პასუხისმგებელია საკუთარი ხალხის ეკონომიურ ცხოვრებაზე, რათა გაათავისუფლოს ისინი სიღარიბის შიშისაგან, უმუშევრობისაგან და ა. შ. სახელმწიფოს არც კი უნდა გაუჩნდეს პიროვნების პირად, ინტელექტუალურ ცხოვრებაში ჩარევის ცდუნება, ამიტომაც ხელოვნება ისევე აყვავდება როგორც ლიბერალური კაპიტალიზმის პირობებში, უფრო მეტადაც, ვინაიდან ხელოვანი აღარ იქნებოდა ეკონომიური წინხის პირობებში.

თუმცა, გამოცდილება ადასტურებს, რომ ეს იდეები და იმედები გაუფასურდა, მოხდა მათი სრული ფალსიფიკაცია; ტოტალიტარიზმმა აღკვეთა თავისუფალი აზროვნება ისეთი სისრულით, როგორიც არც ერთ სხვა ეპოქას არ სმენია და არ უხილავს. უნდა გვახსოვდეს ისიც, რომ თავისუფალი აზროვნების ტოტალური კონტროლი არა მხოლოდ ამკრძალავ, არამედ, სხვა, „კონსტრუქციულ“ მიზანსაც ისახავს: ის არა მხოლოდ გიკრძალავს ფიქრს და საკუთარი აზრების გამოხატვას, არამედ გაკარნახობს, რა და როგორ იფიქრო. ის ქმნის იდეოლოგიას შენთვის, ცდლობს მართოს შენი ემოციური სამყარო, შექმნას მართვის კოდი და, რამდენადაც შესაძლებელია, გწყვეტს გარესსამყაროს, გატყვევებს ხელოვნურად შექმნილ სამყაროში, სადაც შედარებისა და დასკვნის გამოტანის პირობა არ არსებობს ღირებულებათა აღრევის, მათი თავდაყირა დაყენების გამო არ არსებობს სტანდარტები და ზნეობრივი ავტორიტეტები... ტოტალიტარული სახელმწიფო განუხრელად ცდილობს აკონტროლოს საკუთარი ქვეშევრდომების ფიქრები და ემოციები ისევე სრულყოფილად, როგორც იგი მათ ქცევებს აკონტროლებს.

ახლა, ჩვენს წინაშე ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხი წამოიჭრა - შეძლებს კი ლიტერატურა ასეთ ვითარებაში საკუთარი თავი გადაირჩინოს? - რაზეც მოკლედ და ზუსტად ასე ვუპასუხებდი: არა, ვერ შეძლებს. თუ ტოტალიტარიზმი მსოფლიო, პერმანენტულ ფენომენად იქცევა, თქმაც არ უნდა, ლიტერატურა, რომელსაც ჩვენ ვიცნობთ, ამოწურავს თავის არსებობას და მივა დასასრულამდე. მხედველობაში, უპირველესად, სრულიად გარკვეული სახის ლიტერატურული ფენომენი მაქვს, პოსტრენესანსული ევროპული ლიტერატურული ფენომენი.

არსებობს რამდენიმე პრინციპული, ფუნდამენტური განსხვავება ტოტალიტარიზმსა და წარსულის მართლმადიდებლობას

შორის ევროპაში, თუნდ აღმოსავლეთში. ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტი ისაა, რომ წარსულის მართლმადიდებლობა არ იცვლება, ან უფრო სწორად, სწრაფად არ იცვლება. შუა საუკუნეების ევროპაში ეკლესია გეკარნახობდა, რისი დაჯერება შეიძლებოდა, რა უნდა გვერწმუნა დაბადებიდან გარდაცვალებამდე. იგი სთავაზობს ადამიანებს რწმენის სიმბოლოებს, რაც მუდმივი და უცვლელია. ეკლესია არ ქმნის რწმენის ცვალებადობის საცთურს, არ გვიბიძგებს ორშაბათს ერთი ვიწამოთ, სამშაბათს სხვა; არსებობს დადგენილი, მუდმივი საკრალური და ასეა იგი არა მარტო ქრისტიანულ ეკლესიაში, არამედ, მეტნაკლებად, ჰინდუიზმში, ბუდისტურ და მუსლიმურ რელიგიებში. ამ პირობებში, მიუხედავად იმისა, თითქოს ადამიანთა ფიქრები და გონება ერთგვარად შეზღუდულია, რადგანაც მთელ თავის ცხოვრებას საესებით განსაზღვრულ სააზროვნო კონსტრუქციაში ატარებს, მაინც, მის ემოციურ სამყაროს არაფერი ემუქრება, იგი არაფრით და არასდროს არ დამახინჯებულა.

ისევ ტოტალიტარიზმს მივუბრუნდეთ, რომელიც საესებით ეწინააღმდეგება აღწერილ სინამდვილეს. ტოტალიტარული სახელმწიფო ადამიანების ფიქრსა და აზრს, განცდასა და განწყობას, მათზე ტოტალური კონტროლის მიუხედავად, არ აფიქსირებს ერთ კონკრეტულ რასმეზე. სახელმწიფო ქმნის დოგმებს, რომლებიც, როგორც ასეთნი, განხილვას არ ექვემდებარებიან, მაგრამ ხშირად იცვლება სახელმწიფო საჭიროებისა და მიზანშეწონილების მიხედვით – ტოტალიტარიზმს დოგმები სჭირდება მის დაქვემდებარებაში მყოფი სუბიექტების აბსოლუტური მორჩილებისათვის, თუმცა ცვლილებები, ნაკარნახევი ძალადობრივი პოლიტიკის აუცილებლობით, გარდაუვალი და მიზანმიმართულია. ამ მხრივ, უცოდველად თავის დამსახავ ტოტალიტარულ სახელმწიფოს მთლიანად უარყოფილი აქვს ობიექტური მორალი, რის ნათელ დასტურადაც თუნდაც ეს მაგალითი გამოდგება: ყველა გერმანელი 1939 წლამდე, ხელისუფლების შეკვეთით, რუსული ბოლშევიზმის მიმართ დიდი სიძულვილითა და ზიზღით, 1939 წლიდან კი მისადმი ღლიაღიზმით და ერთგვარი მხარდაჭერითაც უნდა გამსჭვალულიყო. გერმანია-რუსეთის ომის შემთხვევაში, ამ ბოლო წლებში ამის დიდი შესაძლებლობაა, დამოკიდებულება კიდევ ერთხელ რადიკალურად შეიცვლება; სიყვარულის, თანაგრძნობისა თუ სიძულვილის გრძნობა-განწყობათა მონაცვლეობა

სახელმწიფო შეკვეთის შესაბამისად ნებისმიერ დროსაა მოსალოდნელი, ერთ დღეშიც, ტოტალიტარიზმის საჭროების გათვალისწინებით.

ფიქრობ, ახსნას არც საჭიროებს ასეთი მდგომარეობის ლიტერატურაზე გავლენის ხარისხი, რადგანაც მწერლობა, საზოგადოდ, შემოქმედება, ეს გრძნობების, განცდების, ემოციების, ფიქრისა და აზრის ნაკადია, რომელიც გარეგან კონტროლს არაფრით ექვემდებარება. ალბათ, იოლია ვიმსჯელოთ ასეთი კრიზისული სიტუაციების შედეგებზე, მაგრამ ხელოვნება, უმნიშვნელო ღირებულების მატარებელიც კი, მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, როცა შემოქმედი გულწრფელია, განმცდელი საკუთარი სათქმელის ჭეშმარიტებისა, რომლის გარეშეც კრეატიულ, შემოქმედებით იმპულსზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია. მთელი დაგროვილი გამოცდილება, ყველა სამხილი ჩვენს ხელთ არსებულ მხოლოდ იმ დასკვნას გვთავაზობს, რომ მკვეთრი და უცაბედი ემოციური გადაფასებანი, რომელსაც თავის მიმდევართაგან, ან უმჯობესია ვთქვათ, მსხვერპლთაგან ითხოვს ტოტალიტარიზმი, ფსიქოლოგიურად წარმოუდგენელია.

მეც, ამ უმთავრესი საფუძვლიდან გამომდინარე, ვამბობ – ლიტერატურის, რომელსაც ჩვენ ვიცნობთ და ვაფასებთ, დასასრული გარდაუვალია ტოტალიტარიზმის მსოფლიო ტრიუმფის პირობებში; ფაქტია, რომ ტოტალიტარიზმს ასეთი ევექტი აქვს ყველგან, სადაც ის აქამდე ყვავის: იტალიაში ლიტერატურა სულს დაფავს, გერმანიაში თითქმის საბოლოოდ ჩაკვდა. ნაცისტების ყველაზე აქტიურ ლიტერატორული საქმიანობა წიგნების დაწვაში აისახება, ხოლო რუსეთში ლიტერატორული რენესანსი, რომლის მოლოდინიც არსებობდა, არ შედგა, პირიქით, პერსპექტიულ რუს მწერლებში შეიმჩნევა თვითკვლევლობის ტენდენცია, ან კიდევ, ისინი უკვალოდ ქრებიან ციხე-კატორღებში.

მე ადრევე განვაცხადე ლიბერალური კაპიტალიზმის მოსალოდნელი დასასრულის შესახებ, საიდანაც გამომდინარეობდა ჩემი თვალსაზრისი აზროვნების და გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის შესახებ. და, მაინც, მჯერა, რომ ყველაფერი ასე არაა, და საბოლოო დასკვნის სახით გამოეხატავ ჩემს რწმენას და იმედს ლიტერატურის შესაძლებლობებისა და მისი გადარჩენის შესახებ განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, სადაც ლიბერალიზმს ღრმად აქვს გადგმული ფესვები – არამილიტარულ ქვეყნებში, დასავლეთ ევროპასა და ამერიკაში, ინდოეთსა თუ

ჩინეთში. მწამს, ღვთის ნებით და იმედით თუმცა ეკონომიკის განსაზოგადოებრიობა გარდუვალია, ეს ქვეყნები სოციალიზმის არატოტალურ ფორმებს მიაგნებენ, რომელიც პიროვნებას, ეკონომიკური ინდივიდუალიაზმის ნიველირების პარალელურად, შეუნარჩუნებს აზროვნების და გამოსატვის თავისუფლებას.

ასე რომ, ესაა ერთადერთი საფუძველი, რომელსაც ნებისმიერი ადამიანი, ლიტერატურის ბედზე მოფიქრალი და მოდარდე, უნდა მოეჭიდოს; ის, ვინც გრძნობს ლიტერატურის თავისთავად ღირებულებას, ესმის მისი ცენტრალური ადგილი კაცობრიობს ზრდა-განვითარების ისტორიაში, განიცდის სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლის საჭიროებას ტოტალიტარიზმის, შესაძლოა, ჩვენს სულში ბაცილის სახით ჩაბუდებულის, შესაკავებლად, რომელსაც გარედან გვახვევენ თავს.

თარგმნა დიანა მიქელაძემ

ირინა ლევის ასული გალინსკაია, ლიტერატურათმცოდნე, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, 15 წიგნის და მონოგრაფიის, 300-ზე მეტი სტატიის ავტორი, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის სოციალურ მეცნიერებათა სამეცნიერო ინფორმაციის ინსტიტუტის კულტუროლოგიის განყოფილების გამგე. სტატია „ერშალაიმი და მისი გარეუბნები მიხაილ ბულგაკოვის რომანში „ოსტატი და მარგარიტა“ წარმოადგენს ირინა გალინსკაიას წიგნის „მიხაილ ბულგაკოვის შემკვიდრეობა თანამედროვე ინტერპრეტაციით“ (2003) ერთ-ერთ ნაწილს.

ერშალაიმი და მისი გარეუბნები მიხაილ ბულგაკოვის რომანში „ოსტატი და მარგარიტა“

„ოსტატისა და მარგარიტას“ მკითხველთა შორის ვინ არ აღფრთოვანებულა მ.ბულგაკოვის მიერ აღწერილი იუდეის დედაქალაქის მომხიბვლელობით, ტოპოგრაფიული სიზუსტით და კონკრეტული დეტალების სიმდიდრით! ამ კონტექსტში გაჩნდა მოსაზრება, რომ ისტორიული იერუსალიმი „არქეოლოგიური სიზუსტითაა“ აღწერილი. რომანში ერშალაიმის ქუჩების, შესახვევების, მოედნების, ტაძრების, სასახლეების, ხიდების, ყაზარმების, ციხე-სიმაგრეთა კედლების, კოშკების და ქალაქში შემოსასვლელი კარიბჭეების მკაფიო პანორამული ჩვენება იმით აიხსნება, რომ ბულგაკოვის პერსონაჟების გადაადგილება უძველეს ქალაქში მწერალმა შეამოწმა იმ „რუკების მიხედვით, რომლებიც იესო ქრისტეს დროინდელ პერიოდს ეკუთვნოდნენ“. სამწუხაროდ, ჭეშმარიტების ნაცვლად ორივე შემთხვევაში ნაჩვენებია მხოლოდ ის, რაც სასურველი იყო, თუნდაც იმ მიზეზით, რომ ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნით დათარიღებული იერუსალიმის გეგმა ჯერ არავის არ აღმოუჩენია.

არ დასტურდება არც ის მოსაზრება, თითქოს ქალაქ ერშალაიმის აღწერისას ბულგაკოვი ეყრდნობოდა მის მიერ განზოგადებულ შესაბამის ადგილებს ახალი აღთქმიდან, თაღმუდრიდან და იოსებ ფლავიუსის ნაწარმოებებიდან, რადგან მონაცემები ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნის იერუსალიმის ტოპოგრაფიის შესახებ, რომელიც მოცემულია ახალ აღთქმაში, თაღმუდსა და იოსებ ფლავიუსის ნაწარმოებებში, არ იძლევა ბიბლიური ქალაქის ჭეშმარიტი არქიტექტურული და

ტოპოგრაფიული სურათის რეკონსტრუქციის საშუალებას. შემთხვევითი არ არის, რომ დღესაც, როდესაც ნახევარ საუკუნეზე მეტი გავიდა მას შემდეგ, რაც ბულგაკოვმა დაწერა მისი ბოლო რომანი, იერუსალიმის რუკაზე, რომელიც თან ახლავს ბიბლიის სხვა გამოცემებს, კითხვის ნიშნის ქვეშ რჩება გოლგოთას, გაბათას (ლიფოსტროტონის) და დავითის ქალაქის (ასე ეწოდებოდა ციხე-სიმაგრეს სიონის მთაზე) ადგილმდებარეობა, ხოლო ახალი აღთქმის თანამედროვე გამოცემებში, რომლებშიც მოცემულია რუკა „კითხვის ნიშნების გარეშე“, წარმოადგენს მხოლოდ ერთ-ერთ ჰიპოთეზურ ვარიანტს, ანუ ქალაქის ერთ-ერთ ტოპოგრაფიულ ვერსიას, რომელიც რომაელებმა გაანადგურეს ჩვენი წელთაღრიცხვის 70 წელს და რომელიც მათვე აღადგინეს 130 წელს, მაგრამ სრულიად განსხვავებული გეგმის მიხედვით.

„ევეგენი ონგინის“ შენიშვნებში პუშკინი წერდა: „შეგვიძლია დაგარწმუნოთ, რომ დრო ჩვენს რომანში კალენდრის მიხედვითაა გათვლილი“. მიხაილ ბულგაკოვის რომანში „ოსტატი და მარგარიტა“ არა მხოლოდ „დროა გათვლილი კალენდრის მიხედვით“, არამედ სახეზეა მოსკოვის და ერშალაიმის „ადგილობრივი კოლორიტი“. პირველ შემთხვევაში ბულგაკოვს არაფრის შეთხზვა არ დასჭირდა, რადგან მან მოსკოვი საკუთარი შთაბეჭდილებებიდან გამომდინარე გვიჩვენა, და მის აღწერას რეპორტიორის სიზუსტე ახასიათებს. უძველეს ერშალაიმში ცხოვრების აღსაწერად ბულგაკოვი იყენებდა წიგნურ წყაროებს. შემონახული რვეული, რომელსაც მწერალმა დააწერა „რომანი. მასალები“, ამის დამადასტურებელია. „ამ რვეულშია ამონარიდები ტაციტუსიდან (ფრანგულ და ლათინურ ენებზე); ე. რენანის, ფ. ფარარას, ა. დრევისის, დ. შტრაუსის და ა. ბარბიუსის წიგნებიდან; ბროკჰაუსის და ეფრონის „ენციკლოპედიური ლექსიკონიდან“, გენრის გრეტცის „ებრაელთა ისტორიიდან“; კიევის სასულიერო აკადემიის პროფესორის ნ. მაკაკაევის წიგნიდან „ტანჯვის არქეოლოგია უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“ და სხვ.“ - წერს ლ. იანოვსკაია. და, როგორც ვლადკოვნიჩი აღნიშნა „ბულგაკოვში“, მწერალს, რომელიც „არასოდეს არ ყოფილა შორეულ ქვეყნებში, სისუსტე გააჩნდა გეოგრაფიული რუკებისადმი“.

„ადგილის და დროის კოლორიტის“ ან „ადგილობრივი კოლორიტის“ პრინციპი („ცოულებურ ლოცაღე“), თეორიულად

ვიქტორ ჰიუგომ დაასაბუთა ფრანგული რომანტიზმის მანიფესტში, დრამის „კრომველის“ წინასიტყვაობაში (1827). ეს ცნება ნიშნავს მხატვრული ნაწარმოების ტექსტში პეიზაჟის თავისებურებების და ეროვნული ყოფის შექმნას, რომელიც ამა თუ იმ კონკრეტული ადგილის, მხარის ან თუნდაც ცალკე დასახლებისთვისაა დამახასიათებელი და რომელიც აძლიერებს დეტალების სიზუსტეს, მკაფიოდ აღნიშნავს პერსონაჟთა ენის თავისებურებებს.

ფრანგმა რომანტიკოსებმა განავითარეს და თეორიულად დაასაბუთეს სენტიმენტალისტი მწერლების პრაქტიკა, რომლებიც პეიზაჟის აღწერით ქმნიდნენ ფონს გმირთა შინაგანი სამყაროს საჩვენებლად, ფსიქოლოგიური ანალიზის გასადრმავებლად. პეიზაჟი ხომ ჟ. ჟ. რუსოს, ბერნარდენ დე სენ-პიერისა და ო. გოლდსმიტისათვის სენტიმენტალური პროზის პერსონაჟთა პირადი განცდის თანამჟღერი აღმოჩნდა.

ცნება „ადგილობრივი კოლორიტი“ ფრანგი რომანტიკოსების მიერ ნასესხებია XVIII საუკუნის ფერწერის თეორეტიკოსთა ნაშრომებიდან. დენი დიდროს და ჟან ლერნოტ ლ'ალამბერის „ენციკლოპედიაში, ან მეცნიერებათა, ხელოვნების და ხელობის განმარტებით ლექსიკონში...“ (1751-1772) ჩამოყალიბებულია „ადგილობრივი კოლორიტის“ პრინციპი ფერწერაში, რომლის წყალობით ტილო იძენს ფერთა და რეფლექსების ჰარმონიულობას“. თავის წიგნში „ხელოვნების შესახებ“ დიდრო ვერდა ფრანგ მხატვარზე ჟან ბატისტ შარდენზე: „ოჰ, შარდენ! ეს არაა თეთრი, წითელი და შავი ფერები, რომლებსაც შენ პალიტრაზე ერთმანეთში აზავებ, არამედ თავად საგანთა არსია; შენ იღებ ჰაერს და სინათლეს შენი ფუნჯის წვერზე და გადაგაქვს ტილოზე ... ამ ჯადოქრობას ვერაფერს გაუგებ. ეს ერთმანეთზე დადებული საღებავის სქელი ფენაა, რომლის ეფექტი შიგნიდან გლინდება“.

XIX საუკუნის 20-იან წლებში ფრანგი რომანტიკოსები ფართოდ იყენებდნენ „ადგილის და დროის კოლორიტის“ პრინციპს კლასიციზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში, ისტორიული რომანის ჟანრის შექმნისას. ა. ტიერიმ, შ. რემიუზმა, ჟ.-ჟ. ამპერმა, რომლებიც გამოდიოდნენ პერიოდული გამოცემის „გლობუსის“ („Le Globe“) ფურცლებზე, დეტალურად აღწერეს რეალობის „ლოკალური“ ასახვის პრინციპი.

„გლობისტები“ მიზნად ისახავდნენ ერების ერთმანეთთან დაახლოვებას, რათა ერთმა ერმა ზეგავლენა მოხდინოს მეორეზე და ამ გზით ჩამოყალიბდეს მსგავსი ინტერესების, ჩვევების, ბოლოს და ბოლოს, მსგავსი ლიტერატურების ერთგვარი თანამეგობრობა. ეს კი, თავის მხრივ, გულისხმობს მოქმედების ადგილის განსაკუთრებულ ფუნქციურ მნიშვნელობას მხატვრული ლიტერატურის ნაწარმოებში, ამასთან, როგორც რომანტიკოსები მიიჩნევდნენ, „ადგილის და დროის კოლორიტი“ იმაში კი არ გამოიხატება მხოლოდ, რომ ოსტატურად განათავსო სიუჟეტი დროსა და სივრცეში, არამედ უმეტესად იმაშია, რომ მისცე მოქმედ პირებს ზნეობრივი დახასიათება. „ბატონი გლობისტები, - აღნიშნავდა გოეთე 1826 წლის მარტში, - არც ერთ სტრიქონს არ დაწერენ, რომელიც ... გავლენას ვერ მოახდენდა დღევანდელ მოვლენებზე“.

ფრანგული რომანტიზმის თეორეტიკოსთა შრომებში გამოთქმული იყო მტკიცე რწმენა, რომ სწორედ მოქმედების ადგილის, ანუ „დროის და სივრცის კოლორიტის“ ასახვა, პროზაიკოსის, რომანისტის უპირველესი საზრუნავია.

მიჩნეულია, რომ ხილული სამყაროს ფერწერული სიცხადით აღწერა ფრანგულ ლიტერატურაში პირველად მწერალმა და კრიტიკოსმა თეოფილ გოტიემ შემოიტანა, რომელსაც განსაკუთრებული გემოვნება გააჩნდა შორეული კონტინენტების და ეპოქების „ასაღორძინებლად“. ამისთვის მან იმოგზაურა ევროპის და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში, რუსეთშიც კი იმყოფებოდა - ესპანეთიდან ეგვიპტემდე და ლონდონიდან ნიჟნი ნოვგოროდამდე.

თეოფილ გოტიე აცხადებდა ორი სახეობის ეგზოტიკურობის არსებობაზე ლიტერატურაში: ადგილის ეგზოტიკისა და დროის ეგზოტიკის არსებობას. სწორედ ეგზოტიკის ეს ორი სახეობა ხშირად გვხვდება მის საკუთარ რომანებსა და ნოველებში. მაგალითად, რომანში „კაპიტანი ფრაკასი“ მოქმედება მიმდინარეობს XVIII საუკუნის საფრანგეთში, ხოლო ნოველას „კლეოპატრას მიერ ნაჩუქარი ღამე“ გოტიე იწყებს წინასიტყვაობით: „ახლა, როდესაც ამ სტრიქონებს ვწერ, უკვე განგლო დაახლოებით ათას ცხრაასმა წელმა მას შემდეგ, რაც მდინარე ნილოსზე მიცურავდა უხვად მოოქროვილი და მოხატული ნავი. ის სწრაფად მიიწვევდა წინ, ორმოცდაათი გრძელი ბრტყელი ნიჟით მოყვანილი მოძრაობაში, რომლებიც კაწრავდნენ წყლის ზედაპირს გიგანტური სკარაბეუსის თათების მსგავსად“. გოტიეს

ნოველაში „პავილიონი წყალზე“ მოქმედების ადგილია შუა საუკუნეების ჩინეთი, ხოლო ნოველაში „არრია მარცელა“ ნაჩვენებია XIX საუკუნეში მცხოვრები ფრანგი, რომელიც ფიქრს აჰყვამ და წარსულში აღმოჩნდა, ტიტუსის მმართველობის ეპოქაში, 79 წ. ჩვ.წ. აღმდე.

სტილის უდიდესი ოსტატი გუსტავ ფლობერი „ჰეროდოდაზე“ (1877) მუშაობის დაწყებამდე, სადაც მოქმედება იუდეაში ვითარდება ჩვ.წ.ადრ. I საუკუნეში, შეგნებულად შემოიფარგლა „რეალობის სავარაუდო შესატყვისობის“ პრინციპით, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, როგორც ამას თანამედროვენი აღნიშნავენ, მას საწერ მაგიდაზე უამრავი წიგნი ჰქონდა, რომელიც ამ პერიოდს ეხებოდა. გარდა ამისა, ფლობერმა თავად ნახა პალესტინის პეიზაჟები აღმოსავლეთში მოგზაურობის დროს 1849-1851 წწ.

საინტერესოა ჰეგელის აზრი ცნებასთან „ადგილის და დროის კოლორიტის“ დაკავშირებით. სახელგანთქმული ფილოსოფოსი მიიჩნევდა, რომ ადგილობრივი კოლორიტის რეკონსტრუქცია დიდ როლს არ თამაშობს მხატვრულ ნაწარმოებში: „წმინდა ისტორიული სიზუსტე ადგილობრივი კოლორიტის, ზნეჩვეულებების, ადათ-წესების, დაწესებულებების ასახვისას მხატვრულ ნაწარმოებში თამაშობენ დაქვემდებარებულ როლს და უნდა დაიხიონ უკანა პლანზე ამ უკანასკნელის სხვა ამოცანის გამო - აჩვენოს ჭეშმარიტი დაუშრეტელი შინაარსი, რომელიც პასუხობს თანამედროვე კულტურის მოთხოვნებს“.

მ. ბახტინი აღნიშნავდა, რომ მხატვრულ ლიტერატურაში რეალური ისტორიული დროის, სივრცის და რეალური ისტორიული ადამიანის პროცესის ათვისება „გართულებებით და ნაწყვეტ-ნაწყვეტ მიმდინარეობდა“. მან შემოიტანა წინადადება ლიტერატურაში დროის და სივრცითი ურთიერთობების ურთიერთკავშირს ეწოდოს ქრონოტოპი, რაც სიტყვასიტყვით ნიშნავს „დრო/სივრცეს“, ამასთან მნიშვნელოვანია ამ ტერმინში სივრცისა და დროის უწყვეტობის გამოხატვა, სივრცული და დროის ნიშნების შერწყმა. „ქრონოტოპი, როგორც ფორმალურ-შინაარსობრივი კატეგორია განსაზღვრავს (მნიშვნელოვნად) ადამიანის სახესაც ლიტერატურაში; ეს სახე ყოველთვის არსებითად ქრონოტოპულია“.

პირველი სამი რომანული ქრონოტოპი („განსაცდელის ავანტიურული რომანი“, „ავანტურულ-საყოფაცხოვრებო რომანი“, „ანტიკური ბიოგრაფია და ავტობიოგრაფია“), ანუ რომანის ერ-

თიანობის სამი არსებითი ტიპი, ჯერ კიდევ ანტიკურობის ხანაში შეიქმნა. „განსაცდელის ავანტიურული რომანი“, ან „ბერძნული“ რომანი, ჩვ.წ.ად. II-VI სს. მიეკუთვნება. აქ ძალიან დელიკატურადაა შექმნილი „ავანტიურული ტიპის დრო ყველა მისი სპეციფიკური თავისებურებით და ნიუანსით“. „ავანტიურულ-საყოფაცხოვრებო“ რომანში (პეტრონიუსის „სატირიკონი“ და აპულეუსის „ოქროს ვირი“) შეიქმნა ავანტიურული დროის ახალი ტიპი, რომელიც მკვეთრად განსხვავდება ბერძნულისგან და საყოფაცხოვრებო დროის განსაკუთრებულ ტიპს წარმოადგენს.

ავანტიურული დროის საყოფაცხოვრებოსთან და გმირის მოგზაურობასთან შეთავსება ქმნის თავისებურ რომანულ ქრონოტოპს, რომელმაც „დიდი როლი ითამაშა ჟანრის ისტორიაში“. მისი საფუძველი ფოლკლორულია, ხოლო სივრცე კონკრეტულობას იძენს და დაჯილდოებულია არსებითად დიდი დროით. „ანტიკური ბიოგრაფიის და ავტობიოგრაფიის“ სათავეში ბახტინი ხედავს ინდივიდის ცხოვრების გზას, რომელიც ეძებს ჭეშმარიტ ცოდნას. რეალური ბიოგრაფიული დრო აქ თითქმის მთლიანად გაშლილია იდეალურ და თუნდაც აბსტრაქტულ დროში.

რაინდულ რომანებში ჭარბობს ბერძნული ტიპის ავანტიურული დრო, თუმცა ზოგიერთ მათგანში ადგილი აქვს აპულეუსის ტიპის რომანულ ავანტიურულ-საყოფაცხოვრებო რომანთან მიახლოებას. „დრო იშლება მონაკვეთებად დაყოფილ მთელ რიგ ავანტიურაზე, რომელშიც იგი აბსტრაქტულ-ტექნიკურად არის ორგანიზებული, მისი კავშირი სივრცესთან ასევე ტექნიკურ ხასიათს იძენს“.

თადლითური რომანი ძირითადად ავანტიურულ-საყოფაცხოვრებო რომანის, ანუ მშობლიურ სამყაროში მოგზაურობის ქრონოტოპის როლს ასრულებს ... „სერვანტესის „დონ კიხოსტისთვის“ დამახასიათებელია რაინდულ რომანებში ნაწვენები „უცხო მშვენიერი სამყაროს“ ქრონოტოპის პაროდული გადაკვეთა თადლითური რომანების „მოგზაურობასთან მშობლიურ სამყაროში“. რაბლეს რომანში „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ ქრონოტოპის ფოლკლორული საფუძველი ხასიათდება ღრმა სივრცული და კონკრეტული დროით, რომელიც არ გამოეყო დედამიწას და ბუნებას.

მ. ბახტინის აზრით, ხელოვნება და ლიტერატურა გამსჭვალულია ქრონოტოპული ღირებულებებით. არსებობს სხვა-

დასხვა ხარისხის და მოცულობის ქრონოტოპული ღირებულებები, რომლებიც რომანის სიუჟეტის ძირითადი მოვლენების ორგანიზაციულ ცენტრებად გადაიქცევიან: გზის ქრონოტოპი, ქალაქის ქრონოტოპი, ციხე-დარბაზის ქრონოტოპი, სასტუმრო-სალონის ქრონოტოპი, კრიზისის და ცხოვრებაში მომხდარი გარდატეხის ქრონოტოპი, მისტერიული და კარნავალური დროის ქრონოტოპი, ბიოგრაფიული ქრონოტოპი. როგორც დროის მატერიალიზაცია სივრცეში, ქრონოტოპი ასრულებს სახვითი განხორციელების ცენტრის როლს მთლიანად მთელი რომანისთვისაც. ფილოსოფიური და სოციალური განხორცადება, იდეები, მიზეზ-შედეგობრივი ანალიზი რომანში - ყველაფერი ქრონოტოპისკენაა მიმართული. პირველად ქრონოტოპულობის პრინციპი ღვინობა გამოიყენა „ლაოკონში“ და დაადგინა მხატვრულ-ლიტერატურული სახის დროის ხასიათი. ესებოდა რა ქრონოტოპული ანალიზის საზღვრების პრობლემას, მ. ბახტინი ამტკიცებდა, რომ ნებისმიერი შესვლა აზრთა სფეროში „ხორციელდება მხოლოდ ქრონოტოპის მეშვეობით“.

მიხეილ ბულგაკოვი, როგორც უკვე არაერთხელ აღნიშნეს მისი შემოქმედების მკვლევარებმა, „ოსტატის და მარგარიტას“ „ძველი“ იერუსალიმის თავებში იყენებს ბიოგრაფიულ, კრიზისის და ცხოვრებისეული გარდატეხის ქრონოტოპს, ასევე ქალაქის ქრონოტოპს. ზოგადად კი, ჩვ.წ.ადრ. I საუკუნის იერუსალიმის და ქალაქის ცხოვრების აღწერისას მწერალი ეყრდნობოდა მრავალ წყაროს: რომელიც მოყვანილია მკვლევართა შრომებში და რომელიც მკვლევარების მიერ ჯერ არ არის აღმოჩენილი. როდესაც 1930 წელს მისი პიესის „ფარისეველთა შეთქმულების“ („მოლიერის“) დადგმა აიკრძალა, მ. ბულგაკოვმა წერილით მიმართა საბჭოთა კავშირის მთავრობას, სადაც წერდა: „მოკლედ ვიტყვი: ოფიციალური დოკუმენტის ორ სტრიქონში დამარხულია - წიგნთსაცავებში მუშაობა, ჩემი ფანტაზია ...“ (ხაზგასმა მთარგმნელისაა - ი.გ.). წიგნთსაცავებში მუშაობისას მწერალს საშუალება ჰქონდა ესარგებლა სხვადასხვა წყაროებით, ჰქონდა მცდელობა აღედგინა იერუსალიმის რეალობა და „დრო/სივრცე“, როდესაც იუდეის რომაელი პროკურატორი იყო პილატე პონტოელი ჩვ.წ.ადრ. 26-36 წწ.

როგორც ჩანს, ფრანგი მკვლევარის ალბერ რევილის ამ მითითების შესაბამისად, რომელიც შესულია მის წიგნში „იესო ნაზარეველი“ და სხვა თხზულებებში, მ. ბულგაკოვი „ძველი“ იერუსალიმის თავების გმირს აძლევს სახელს „იეშუა“. სახელი

„იეშუა“, წერს რვეილი, ხშირად მოიხსენიება ებრაელთა შორის. ეს ნათლად ჩანს იოსებ ფლავიუსის და სხვა ავტორთა თხზულებებში.

ბროკჰაუზისა და ევრონის ენციკლოპედიაში სტატიების გასაცნობად მწერალს არ დასჭირვებია წიგნთსაცავში მუშაობა, ეს ენციკლოპედიური ლექსიკონი მას ყოველთვის ხელთ ჰქონდა. სწორედ ბროკჰაუზისა და ევრონის მითითების შესაბამისად მ. ბულგაკოვი იერუსალიმს მოიხსენიებს როგორც ერშალაიმს ერთი ხმოვანის გამოკლებით: «Yeruschalaim», ნათქვამია ლექსიკონში. ხოლო აკიმ ოლესნიცკის შრომები „ძველი აღთქმის ტადარი იერუსალიმში“ (სპბ. 1889) და „წმინდა მიწა. ანგარიში პალესტინასა და მიმდებარე ქვეყნებში მოგზაურობის შესახებ...“ (კიევი, 1873–1874) და ს. პონომაროვის „იერუსალიმი და პალესტინა რუსულ ლიტერატურაში, მეცნიერებაში, ფერწერასა და თარგმანებში“ (სპბ, 1877) მ. ბულგაკოვს შეეძლო წაეკითხა წიგნთსაცავში. როგორც ჩანს, მწერალი კარგად იცნობდა აღფრედ ედერშიმის წიგნს „იესო მესიას ცხოვრება და დრო“, რომელიც მღვდელმა მიხეილ თებელმა თარგმნა (მ., 1900), და კჰეიკის წიგნს „ქრისტეს ცხოვრება და მოძღვრება“, რომელიც იმავე მიხეილ თებელმა თარგმნა (მ., 1894), რომ არაფერი ვთქვათ ი. პორფირიევის ნაშრომებზე „აპოკრიფული თქმულებები ძველი აღთქმის პირებსა და მოვლენებზე“ (ყაზანი, 1872) და „აპოკრიფული თქმულებები ახალი აღთქმის პირებსა და მოვლენებზე, სოლოვეცკის ბიბლიოთეკის ხელნაწერების მიხედვით“ (სპბ, 1890).

დრამა „იუდეველთა მეფე“, რომელიც ეკუთვნოდა დიდი თავადის კონსტანტინე კონსტანტინეს ძის კალამს და რომელიც ხელს აწერდა ფსევდონიმით კ.რ. (ანუ კონსტანტინე რომანოვი), 1914 წელს დაიბეჭდა. მიხეილ ბულგაკოვმა იგი საფუძვლიანად შეისწავლა. დრამაში „იუდეველთა მეფე“ იესო სცენაზე არ ჩანს. ბულგაკოვმა ეს ხერხი გამოიყენა პიესაში „ალექსანდრე პუშკინი“ („ბოლო დღეები“), რომელშიც დიდი პოეტი ასევე არ ჩნდება სცენაზე.

პეროდე დიდის სასახლის პერისტილის მოწყობილობა (ანუ მართკუთხა ეზოს დახურული კოლონადა მარმარილოს მოზაიკური იატაკით და შადრევნით) კ.რ.-ს საკმაოდ დაწვრილებით აქვს აღწერილი მეორე მოქმედების დასაწყისში („პილატესთან“). აქ ნახავთ „ნიშას მარმარილოს ქანდაკებით“, მარმარილოს კიბეს, აქვეა „სავარძლები, სკამები, მარმარილო, ბრინჯაო, ვაზა ყვავილებით, საკმეველი, სანათები, ხალიჩები,

ძვირადღირებული ქსოვილი“. კ.რ.-ს დრამაში პილატეს მონოლოგი შეიძლება შეიცავდეს ბულგაკოვის „რომანში რომანის“ კონცეპტუალური ჩანაფიქრის მონახაზს ...

ოქსფორდის უნივერსიტეტის ლექტორის, ღვთისმეტყველებისა და ფილოსოფიის დოქტორის ალფრედ ედერშაიმის თხზულებაში „იესო მესიას ცხოვრება და დრო“ განიხილებოდა მღვდელმთაფრის კაიაფას სახელის ყველა ვარიანტი, მათ შორის - კაიაფა. ა. ედერშაიმი მიიჩნევს, რომ ამ სახელის საუკეთესო ვარიანტია კაიაფა. ამ ვარიანტზე შეჩერდა მ. ბულგაკოვიც.

როდესაც ბულგაკოვის პილატე კითხულობს პერგამენტის გრაგნილს, რომელიც მან გამოართვა ლევი მათეს, მას უჭირს ოკრობოკროდ დაწერილი სტრიქონების გარჩევა. მათ შორის იყო ასეთი ჩანაწერიც: „გუშინ ჩვენ ვჭამდით გაზაფხულის ტკბილ ბაკუროტებს“. ა. ედერშაიმის წიგნში ეს „ბუნდოვანი ადგილი“ ასეა განმარტებული: „სირიიდან იერუსალიმში ჩამოჰქონდათ ახალი ხილი, ბიკურიმი“. ბულგაკოვის „ჰანოცრი“, ანუ იეშუას მეტსახელი, ალბათ, ასევე აედერშაიმის წიგნიდან არის აღებული, რომელიც წერს, რომ „იესო უნდა გამოსულიყო მისი დროის იუდეველთა წინაშე გამორჩეული სახელით „ნაზარეველი“, ანუ ჰანოცრი“. ა. ედერშაიმის წიგნიდან „ოსტატის და მარგარიტას“ ავტორმა, როგორც ჩანს, აიღო ცნობები იმის შესახებ, რომ „იერუსალიმში იგრძნობოდა ორი სამყაროს რაღაც განსაკუთრებული შერწყმა, არა მხოლოდ ბერძნულისა და ებრაულის, არამედ ღვთისმოსაობის სამყაროსა და თავაშვებული ცხოვრებისა“. სწორედ ამიტომ ბულგაკოვის რომანში ახალგაზრდა ბერძენი ქალი ნიზა ბერძნული ქუჩიდან, მისი ქმრის არყოფნაში (რომელიც დილით კესარიამში გაემგზავრა), საღამოს იუდას უნიშნავს პაემანს თავის სახლში, მაგრამ აფრანიუსის განკარგულებით პაემანი გადააქვს გეთსიმანიაში, კედრონის ვაღმა, სადაც მას მოკლავენ (ისევ და ისევ აფრანიუსის ბრძანებით, რომელიც ასრულებს პილატეს ნებას). ა. ედერშაიმის წიგნში მწერალს ასევე შეეძლო მოეძებნა იმის მტკიცებულება, რომ მესიის სახელი, რომელსაც ელოდებოდნენ, იყო „იედოშუა ან იეშუა (იესო), პიროვნება, რომელიც იხსნიდა თავის ხალხს“.

იმ დროისათვის, როდესაც ბულგაკოვი მუშაობას იწყებდა „ოსტატსა და მარგარიტაზე“ (1928 ან 1929 წწ. - 1940 წ.), უკვე არსებობდა ბიბლიური იერუსალიმის რუკების საკმაო რაოდენობა. თუმცა, რუკების შემქმნელები ვერ თანხმდებოდნენ არა მარტო ცალკეული ობიექტების, არამედ მთელი კვარტალების

ადგილმდებარეობის განსაზღვრაში. ქვემო ქალაქი (სადაც, ლეგენდის თანახმად, იყო ვაჭრების და ოქრომჭედლების ქუჩები) ზოგიერთ გეგმაზე, მაგალითად, მოთაქსებულია იუდეველთა დედაქალაქის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში, ზოგიერთზე კი - სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში. მოკლედ, მწერალს, რომელმაც გადაწყვიტა მოეთხრო ძველი იერუსალიმის შესახებ, არ სჭირდებოდა XX საუკუნის პირველ ნახევარში მუშაობა ქალაქის ტოპოგრაფიის აღსადგენად, ცნობების შედარება წმინდა წიგნებიდან და ისტორიკოსთა რეკონსტრუქციებიდან, რადგან მის განკარგულებაში იყო რამდენიმე ჰიპოთეზა და მათი საილუსტრაციო ტოპოგრაფიული გეგმა, ასე რომ შეიძლებოდა ნებისმიერი მათგანის არჩევა.

თუ თვალყურს მივადევნებთ ბულგაკოვის პერსონაჟების გადაადგილებას ერშალაიმში, იგრძნობა, რომ მწერალმა იცის ბიბლიური ქალაქი თითქმის ისევე კარგად, როგორც მისი მშობლიური კიევი ან მოსკოვი, რომელიც ძალიან შეუყვარდა (როგორც ბულგაკოვი წერდა, მან 1921-1924 წლებში მთელი სიგრძე-სიგანით შემოიარა ფეხით). ვისი დახმარებით ახორციელებდა ბულგაკოვი წარმოსახვაში მსგავს გასეირნებას ჩე.წ.აღრ.-ის I საუკუნის იერუსალიმში?

წმინდა მიწის მეცნიერული ისტორიულ-არქეოლოგიური კვლევები დაიწყო მხოლოდ XIX საუკუნის მეორე ნახევარში. ამ კვლევებს აწარმოებდნენ საეკლესიო მოღვაწეები, ისტორიკოსები, არქეოლოგები, ფერმწერები, უბრალო მოყვარულები, რომლებიც ჩამოდიოდნენ პალესტინაში გერმანიიდან, საფრანგეთიდან, დიდი ბრიტანეთიდან, ამერიკის შეერთებული შტატებიდან, რუსეთიდან. დღეს ცნობილია იერუსალიმის აღწერა და გეგმები, რომლებიც შეადგინა რამდენიმე ათეულმა მკვლევარმა სხვადასხვა ქვეყნიდან. ბუნებრივია, უძველესი იერუსალიმის ეს გეგმები და აღწერილობები აღინიშნება, როგორც მსგავსებით, ასევე განსხვავებით. 66-73 წწ. იუდეველთა ომის დროს რომაელთა ჯარის მიერ, რომელსაც სათავეში ტიტუსი უდგა, გადამწვარი და განადგურებული იერუსალიმი აღდგენილი იქნა, როგორც უკვე ითქვა, 130 წ. სრულიად განსხვავებული გეგმით. როგორც არქიმანდრიტ ნიკიფორეს პოპულარული სრული ბიბლიური ენციკლოპედია (გამოქვეყნდა 1891 წ.) გვაცნობებს, იერუსალიმის მრავალი აოხრების შემდეგ, სამწუხაროდ, შეუძლებელი გახდა თუნდაც სიონის მთის საზღვრების ზუსტად განსაზღვრა. <...>

იესო ქრისტეს დროინდელი იერუსალიმის და მისი შემოგარენის მაკეტი გამოუშვა ლაზარევის აღმოსავლურ ენათა ინსტიტუტმა მოსკოვში. ამ რეკონსტრუქციის ავტორი იყო იური ვიპერი (1824-1890), აკადემიკოს რ. ვიპერის მამა.

ი. ვიპერი იყო მოსკოვში ცნობილი პედაგოგი, მსახურობდა მასწავლებლად კ. სტანისლავსკის მამის, ს. ალექსეევის სახლში, ასწავლიდა მათემატიკას და მექანიკის საფუძვლებს მოსკოვის კომერციულ მეცნიერებათა პრაქტიკულ აკადემიაში, ასევე გეოგრაფიას და მათემატიკას ლაზარევის ინსტიტუტის გიმნაზიის კლასებში. ბოლო წლებში ი. ვიპერი ფერწერის, ქანდაკების და ხუროთმოძღვრების სასწავლებლის ინსპექტორი იყო.

აკადემიკოსი რ. ვიპერი მოგვიანებით იხსენებდა, რომ სწორედ მამის წყალობით მან შეიძინა „რუკების საზვის უნარი და სხვადასხვა პროექტების და კომბინაციების შედგენა თვალსაჩინო პოლიტიკურ-გეოგრაფიული გამოსახულებისა“. მაკეტი, რომლის შესახებაცაა საუბარი, იური ვიპერმა შეასრულა 1881 წ. ის წარმოადგენს ძველი იერუსალიმის და მისი შემოგარენის მოხატულ თაბაშირის რელიეფურ გამოსახულებას. მისი სიგრძეა 45,72 სმ და სიგანე 35,56 სმ (იმ დროინდელი სტანდარტებით - 18 დუიმს სიგრძეში და 14 დუიმს სიგანეში). მაკეტს თან ახლავს ფერადი ნახატი-გეგმა და ბროშურა, რომელიც შეიცავს უძველესი ქალაქის დეტალურ ისტორიულ და გეოგრაფიულ აღწერას. მეორედ ი.ვიპერის მაკეტი (და მისი აღწერა ფერადი ნახატი) 1886 წ. გამოვიდა. მითითება ვიპერის მაკეტის მეორე გამოცემის შესახებ მოცემულია ბროკჰაუზ-ეფრონის ენციკლოპედიის სტატიაში „იერუსალიმი“ (ტ. 26, გვ. 656), საიდანაც ბუღგაკოვს შეიძლება შეეტყვო მისი არსებობის შესახებ, თუ, რა თქმა უნდა, ეს გამოცემა არ ჰქონდა მის მამას, კიევის სასულიერო აკადემიის პროფესორს. <...>

მაგრამ დავუბრუნდეთ ი. ვიპერის მაკეტის გეგმა-ნახატს და ბროშურას „იესო ქრისტეს დროინდელი იერუსალიმი და მისი შემოგარენი“ და შევადაროთ ისინი ერშალაიმის თავების აღწერილობას ბუღგაკოვთან.

ძველი იერუსალიმი, ვიპერის თანახმად, წარმოადგენს მაღალი კედლით გარშემორტყმულ ციხე-სიმაგრეს, რომელიც მდებარეობს ზეგანზე. ქალაქი დგას ტიროპეონის ხეობით გაყოფილ სამ მაღლობზე (სიონი, აკრა და მორია). ციცაბო კლდოვან სამხრეთ-დასავლეთ მაღლობზე, ე.ი. სიონის მთაზე, აღმართულია ჰეროდე დიდის სასახლე. აღმოსავლეთისაკენ

მიმართულ სასახლის საზეიმო კარიბჭედან მოჩანს, როგორ აღმართულა ჩრდილო-აღმოსავლეთ მორიას მადლობის თავზე იერუსალიმის ტაძარი. როდესაც პილატე კარიბჭესთან ზურგ-შექცეული იდგა, იგი მიუთითებდა კაიფას „შორს, მარჯვნივ, იქ, სადაც მადლობზე მზეზე წითლად მოჩანდა ტაძარი“. მესამე მთა, აკრა, ტიროპონის ხეობის იმავე მხარეს მდებარეობს, საითაც სიონის მთა, მაგრამ ჩრდილოეთით.

ვიპერის რეკონსტრუქციის შესაბამისად, სიონის მთაზე, იერუსალიმის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში, მდებარეობს ზემო ქალაქი. რაც შეეხება ქვემო ქალაქს, ვიპერის რეკონსტრუქციის თანახმად, ის მდებარეობს აკრის მთაზე, ჩრდილო-დასავლეთით, მაშინ როდესაც ბროკპაუზისა და ეფრონის ენციკლოპედიის რუკაზე იგი მდებარეობს სამხრეთ-აღმოსავლეთით, ე.ი. ტიროპონის ხეობის იმ მხარეზე, საითაც იერუსალიმის ტაძარი.

ბულგაკოვის გმირების ყველა გადაადგილება ხდება ვიპერის გეგმის მიხედვით, როგორც სივრცობრივ, ისე დროის მხრივ.

როცა ლევი მათე გადაწყვეტს გაათავისუფლოს იეშუა ჯვარცმაზე წამებით სიკვდილისაგან და დანით მოკლას, ის თავს დააღწევს ბრბოს, რომელიც მიჰყვებოდა სიკვდილმისჯილთა ოთხთვალას, ბრუნდება ქალაქში, რათა დანა იშოვოს. როდესაც მიაღწევს ქალაქის კარიბჭეს, ის ლაგირებას იწყებს ქალაქში შემავალ უამრავ ქარავანს შორის და მარცხენა მხარეს დაინახავს პატარა დუქანს ღია კარით, სადაც პურს ყიდიან. ის იპარავს დანა და რამდენიმე წუთის შემდეგ კვლავ აღმოჩნდება იაფას გზაზე.

ეს ეპიზოდი იძლევა იმის მტკიცების საშუალებას, რომ ერშალაიმი ბულგაკოვის რომანში ვიპერის მაკეტს შეესაბამება.

გლუვი და მრგვალი გოლგოთას მთა (ან თავის ქალა), ანუ იესო ქრისტეს აღსრულების ადგილი, ვიპერის თანახმად, იაფას გზაზეა, ჩრდილო-დასავლეთის კარიბჭესთან ახლოს, ქვემო ქალაქთან. ამ კარიბჭესთან იერუსალიმის შიგნით განლაგებული იყო ბაზარი. სწორედ იქ მიიღობინა ბულგაკოვის ლევი მათემ.

ბულგაკოვს რომ მისი ერშალაიმის გეგმა შეედგინა ბროკპაუზისა და ეფრონის ენციკლოპედიის უძველესი იერუსალიმის რუკის მიხედვით, მაშინ მის გმირს მოუწევდა დანის გამო ერბინა ერთ კილომეტრზე მეტი, გაეველო მთელი ქალაქი მის სამხრეთ კარიბჭემდე, და გზა უკან. ამასთან უნდა დაწეოდა გოლგოთისაკენ მიმავალ ოთხთვალას, და ამისთვის მას დასჭირდებოდა არა რამდენიმე წუთი, არამედ უფრო მეტი.

ვიპერის გეგმაზე მინიშნებული მასშტაბების თანახმად, ძველი იერუსალიმის ყველაზე ფართო ნაწილი შეადგენდა დაახლოებით 1100 მ (516 საჟენს), ხოლო სიგრძე აღწევდა 1200 მ (562 საჟენს). ზემო ქალაქი, ქვემო ქალაქი, ტაძრის მთა და მის მიმდებარე მღვდელთა საცხოვრებლები სამხრეთით გარშემორტყმული იყო ქონგურებიანი კედლებით სათოფურებით და კოშკებით. კედელში, რომლითაც გარშემორტყმული იყო ზემო ქალაქი, იყო 60 კოშკი, ერთმანეთისგან განთავსებული ორასი ნაბიჯის მანძილზე. კედელს, რომლითაც გარშემორტყმული იყო ქვემო ქალაქი, ჰქონდა 14 კოშკი. ვიპერის თქმით, იერუსალიმს ათზე მეტი კარიბჭე ჰქონდა. რამდენიმე შიდა კარიბჭე ერთმანეთთან აკავშირებდა ქალაქის სხვადასხვა ნაწილს, რომლებიც ერთმანეთისგან დაცილებული იყვნენ არა მხოლოდ კედლებით, არამედ ტიროპეონის ხეობით და თხრილებით. ხეობასა და თხრილებზე გადებული იყო კიდული ხიდები.

ხსენებული კედლების და საგუმავო კოშკების, ჰეროდე დიდის სასახლის და ტაძრის გარდა იერუსალიმში, ვიპერის მაკეტის თანახმად, აღმართულია მაკაბელთა ხასმონიური სასახლე, მღვდელთაურების კაიფას და ანას სასახლეები, ანტონიუსის ციხე-სიმაგრე, დავითის ქალაქისკენ მიმავალი საფეხურები, რატუშა, ქსისტუსი (მოედანი), თეატრი, სინაგოგა. ძველი იერუსალიმი, წერს ვიპერი, „სადაც ტიროპეონის ხეობის ფლატეზე ერთმანეთს ეკვრიან სახლები, თავისი კედლებით, რომლებიც ჩრდილოეთით სამ რიგად მიემართებიან, მისი ციხე-სიმაგრეებით და კოშკებით ქალაქის შიგნით, ტოვებდა პირქუშ შთაბეჭდილებას. უცხოელები იერუსალიმს უწოდებდნენ ციხე-სიმაგრეს“. ასე რომ, ბულგაკოვის პილატე, როდესაც გადის ჰეროდე დიდის სასახლის ბაღის მოედანზე (სასახლე აგვირგვინებდა ქალაქის ყველაზე მაღალ მაღლობს), ხედავს მისთვის ყოველთვის საძულველი ერშალაიმის პანორამას: „კიდულ ხიდებს ... და ერშალაიმის ტაძარს“.

ტაძარი თავისი პორტიკებით, გალერეებით, ეზოებით, სვეტებით და გარშემორტყმული განსაკუთრებული კედლით ასევე იყო მაკეტზე აღბეჭდილი. მაკეტთან დართულ ბროშურაში ვიპერი აღნიშნავდა, რომ ტაძარი მთლიანად თეთრი მარმარილოსგანაა აგებული, ფასადი კი ოქროსფერი აქვს, „იგი მოჩანდა შორს ქალაქის შემოგარენიდან და დიდებული ხედი

ჰქონდა“. ერშალაიმის უზარმაზარი მარმარილოს ტაძარი, რომლის სახურავი დრაკონის ოქროს ქერცლს ჰგავდა, ბუღგაკოვსაც აქვს აღწერილი.

ჰეროდე დიდის სასახლე, რომლის ბაღის ზედა ტერასიდან ბუღგაკოვის პილატე გაჰყურებს ერშალაიმის უზარმაზარ ტაძარს, ასევე გამოსახულია ვიპერის მაკეტზე და დაწვრილებით არის აღწერილი ბროშურაში. პირველ რიგში, მითითებულია, რომ, ჩვეულებრივ, როდესაც იუდეის პროკურატორები თავისი რეზიდენციიდან სტრატონის კესარიაში იერუსალიმში ჩადიოდნენ, ისინი ჩერდებოდნენ ანტინოეს ციხე-სიმაგრის სასახლეში, სადაც მართლმსაჯულებას ადასრულებდნენ. პილატე პონტოელი კი, ვიპერის თქმით, იესო ქრისტეზე სასამართლოს დროს ჰეროდე დიდის სასახლეში გაჩერდა და სწორედ აქ გაასამართლა იგი.

თუ განსაზღვრავთ 30 ფუტის სიმაღლის (ვიპერის მასშტაბით) მარმარილოს კედლით გარშემორტყმულ სასახლის შენობებს და ბაღს, ჰეროდე დიდის კარ-მიდამო გადაჭიმული უნდა ყოფილიყო ქალაქის კედლის გასწვრივ 300 მეტრზე მეტ სიგრძეზე, სიგანე კი 100 მეტრი უნდა ჰქონოდა. სასახლე აშენებული იყო ბერძნულ სტილში. მას ამშვენებდა მოჩუქურთმებული კოშკები, გალერეები და კოლონადები, და წარმოადგენდა ფართო შენობას ორი გვერდითი ფლიგელით, რომლებიც ბრწყინვალეობით თავად სასახლეს ჯობნიდნენ. სვეტები შესრულებული იყო მომწვანო სერპანტინით და ვარდისფერი პორფირით; ეზოები და ბაღები, რომლითაც გარშემორტყმული იყო ჰეროდე დიდის სახლი, აღიმართებოდნენ სასახლის მთის ძირიდან ტერასებამდე. როგორც ჩანს, ამასთანავე დაკავშირებული ბუღგაკოვის მიერ აღწერილი ჰეროდე დიდის სასახლე ბერძნულ სტილში. აქ ამ სტილის ძირითადი ატრიბუტებია მოცემული: გადახურული

კოლონადა სასახლის ორ ფრთას შორის, მოზაიკის იატაკი, ქანდაკებები, მარმარილოს კიბე ლომებით, პალმის ხეები, კვიპაროსის ხეები, ვარდის ბუჩქები და ა.შ ...

ბუღგაკოვის რომანში პილატეს მიერ განაჩენის დამტკიცების შემდეგ ყველა დამსწრე მარმარილოს კიბით ჩადის სასახლის კედელთან, ანუ კარიბჭესთან, და ბაღიდან მოედნისკენ მიემართებან, შემდეგ კი ადიან ქვის პლატფორმაზე მოედნის ზევით. ვიპერის მაკეტზე ჰეროდე დიდის სასახლის ჭიშკართან გამოსახულია პლატფორმა კიბეებით, რომელზეც „ამაღლებული ქვაა“.

ბულგაკოვი მას „ქვის ფრიალო კლდე“ უწოდებს. ბულგაკოვის რომანში ვკითხულობთ, რომ წინა კარიბჭეს ქვის კედელში, რომლითაც გარშემორტყმულია ჰეროდე დიდის სასახლე და ბაღი, გაყვავართ გლუვად დაგებულ მოედანზე, რომლის ბოლოს მოჩანან ერშალაიმის ჰიპოდრომის სვეტები, ქანდაკებები და ფრთოსანი ღმერთები. პლატფორმას ბულგაკოვთანაც აქვს საფეხურები, რომლის ნაფენი მოპირკეთებულია სხვადასხვა ფერის ქვით. ვიპერის მაკეტზე მოედანი სასახლის წინ ასევე გადადის პროსპექტში, რომლის ბოლოს იერუსალიმის სტადიონია. ვიპერი მას ქსისტუსს უწოდებს. ეს იყო დიდი ფართო ადგილი, წერს იგი, გარშემორტყმული გაღვრებით, მას იყენებდნენ ვარჯიშებისთვის და სახალხო კრების ჩასატარებლად. <...>

როდესაც პილატე განაჩენის გამოტანის შემდეგ მობრუნდა და პლატფორმიდან საფეხურებისკენ გაემართა, ბადრაგმა წაიყვანა სამი მსჯავრდებული, რათა გაეყვანა გზაზე, რომელიც მიემართებოდა დასავლეთისკენ, ქალაქგარეთ, გოლგოთისკენ, წერს ბულგაკოვი. ვიპერის გეგმის მიხედვით, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ბადრაგი მოძრაობდა სასახლის გაღვენის გასწვრივ, გაიარა ქვემო ქალაქის დასავლეთის ნაწილი, მივიდა ქალაქის კარიბჭესთან, საიდანაც იწყებოდა იაფას გზა.

რაც შეეხება კავალერიის ალას, თუ თვალს მივადევნებთ მის გზას მაკეტის მიხედვით (ამასთან უნდა გვახსოვდეს, რომ ბულგაკოვის რომანში ალა ჩორთით მიემართება ხებრონის კარიბჭესთან, შემდეგ კი - გზაჯვარედინისკენ, რომელსაც უერთდება ბეთლემისკენ მიმავალი სამხრეთის გზა და იაფასკენ მიმავალი ჩრდილო-დასავლეთის გზა), იგი გავიდა ხეობის კარიბჭესთან (მას ასევე ეწოდება ხებრონის, იაფას და აბრაამის, წერს ვიპერი). სწორედ ამ კარიბჭესთან ვიპერის მაკეტზე ჩვენ ვხედავთ, რომ ბეთლემის გზა კვეთს იაფას გზას და გოლგოთისკენ მიმავალი ეს გზა, მართლაც, უმოკლესია. <...>

ჩვენი აზრით, თავისი თვალწარმტაცობით იუდეის უძველესი დედაქალაქის ბულგაკოვის საოცარი აღწერის საიდუმლოება არც თუ ძნელი ამოსახსენელია. ისევე როგორც კიევსა და მოსკოვში მისი რომანების გმირების გადაადგილების აღწერისას ბულგაკოვს კარგად ახსოვდა ამ ქალაქების ტოპოგრაფია, ასევე „ოსტატის და მარგარიტას“ „ბიბლიურ თავებზე“ მუშაობისას ის თვალნათლივ ხედავდა ქალაქს, რომლის რეკონსტრუქცია ი. ვიპერმა მოხდინა. <...>

რუსულიდან თარგმნა ირინა ჯიშკარიანმა

მღვდელი გიორგი კონტკოვი

მართლმადიდებელი ღვთისმეტყველი, კატეხიზატორი, რუსული მართლმადიდებლური ეკლესიის მღვდელი, ფერისცვალების ძმობის დამაარსებელი და სულიერი მოძღვარი. წმ. ფილარეტის მართლმადიდებლური ქრისტიანული ინსტიტუტის რექტორი, მისიოლოგიის, კატეხისტიკის და ჰომილეტიკის კათედრის გამგე, პროფესორი. პარიზის წმ. სერგის მართლმადიდებლური სასულიერო ინსტიტუტის ღვთისმეტყველების მაგისტრი (კანდიდატი). ჟურნალის «Православное общество» („მართლმადიდებლური საზოგადოება“) (1990-2000) მთავარი რედაქტორი. ლიტურგიკის და საკრამენტოლოგიის სპეციალისტი, მართლმადიდებლური ლიტურგიკული ტექსტების მთარგმნელი რუსულ ენაზე. სტატია „მ. ბულგაკოვის რომანის „ოსტატი და მარგარიტას“ მთავარი გმირის შესახებ“ 1986 წელს დაიბეჭდა ჟურნალში «Вестник РХД»(№ 146)

მ. ბულგაკოვის რომანი „ოსტატი და მარგარიტა“ მთავარი გმირის შესახებ

1940 წელს მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა მიხაილ ბულგაკოვი, კიევის სასულიერო აკადემიის პროფესორის ვაჟი, სიტყვის დიდოსტატი. გარდაცვალებამდე ცოტა ადრე მან მხედველობა დაკარგა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მუშაობას აგრძელებდა თავის საუკეთესო წიგნზე „ოსტატი და მარგარიტა“. მას ესმარებოდა მეუღლე, რომელიც ძალიან უყვარდა და რომელიც ოსტატის მეგობრის ერთ-ერთი შთამავანებული პირველსახე გახდა.

ამ წიგნში ბულგაკოვს სურს რაღაც ახლის აღმოჩენა და თქმა, ჩვენთვის რაღაც სრულიად ახლის გაზიარება და, ამავე დროს, ამ ახლის ფონზე ყველაფრის, რაც ადრე იყო, ახლებურად გააზრება. მან წინასწარმეტყველური წიგნი დაწერა, და ამ წიგნში ჩადებულ მიხი სული ჭეშმარიტებად მიიჩნია. ეს ჭეშმარიტება ჩვენთვის ცნობილი ერთიანი შემოქმედებითი ანთროპოლოგიის შექმნის ერთ-ერთი უკანასკნელი მნიშვნელოვანი მცდელობაა.

ღვთის განგების, ადამიანისა და სამყაროს შესახებ სასულიერო მოძღვრებიდან გამომდინარე, ბულგაკოვის პირვანდელი პოზიცია აქ ჯერ კიდევ საკმაოდ ტრადიციულია. ის მტყვევლებს

მოფილოსოფოსე მაცურებლის, წყვიადის მეუფის მესირ ვო-
ლანდის ენით: ყველაფერი კარგად იქნება, ასეა აგებული
სამყარო.

და კიდევ ერთი: აგური არავის და არასოდეს უმიზეზოდ
თავზე არ დაეცემა. მაგრამ კრიზისულ ისტორიულ ეპოქაში მისი
ცხოვრებისეული გამოცდილების შინაგანი და გარეგნული თვი-
სებები აიძულებენ მას გადმოსცეს ამ ჭეშმარიტების თავისე-
ბური ხედვა. დასაბამში მონიზმი იწვევს დუალიზმს მათ ევო-
ლუციაში. ამიტომ შემთხვევითი არ არის, რომ წიგნის პირველი
ნაწილის ეპიგრაფად აღებულია სულიერად დამაკავშირებელი
დუალისტური ადგილი გოეთეს „ფაუსტიდან“: „... და, ვინ ხარ
შენ, ბოლოს და ბოლოს? მე ვარ ნაწილი იმ ძალისა, რომელსაც
მუდამ სურს ბოროტება და რომელიც მუდამ ქმნის სიკეთეს“.
ბულგაკოვი მთელი სულით და გულით ეძებს ამ სიკეთეს და
გულუბრყვილოდ მიისწრაფვის მისკენ, დიდი იმედით, თუმცა
ამავე დროს საკუთარი თავის და სამყაროს არადირსეულობას
მთელი არსებით მწარედ განიცდის. ეს აიძულებს, ღრმად და-
ფიქრდეს და სულიერად შეიგრძნოს ზემპირიული რეალობა,
ზოგჯერ კი საოცრად დახვეწილი განსაკუთრებულობა და
ნიუანსები შემოიტანოს. ასე, მაგალითად, მან სხვადასხვა უწყე-
ბაზე (სიკეთის და ბოროტების, უფრო ზუსტად, ნათელის და
ბნელის) გაავრცელა სიკვდილის შემდგომი ჯილდო სიმშვიდის
და ნათელის სახით. აქედან პირველს მიაკუთვნებს ბნელს,
ხოლო მეორეს ნათელს, რაც მიუთითებს მათ შორის არსებულ
საგრძობ დიდ უფსკრულზე. ამან შეიძლება გამოიწვიოს ყურ-
ადღების კონცენტრაცია შუალედურ და, ამ თვალსაზრისით,
უადრესად ეგზისტენციალურ და ტრაგიკულ ფიგურაზე
შიშველი ადამიანისა, რომელიც მიბმულია ბოძზე სამოთხისა
და ჯოჯოხეთის ზღვარზე. ეს ფიგურა ჩვეულებრივ გამოსახ-
ულია განკითხვის დღის მართლმადიდებლურ ხატებზე. ამ ადა-
მიანს შეიძლება რწმენაც ჰქონდა და კეთილი საქმეებიც უქმნია,
მაგრამ, როგორც ჩანს, ერთმანეთში აერია ამქვეყნიური ცრურ-
წმენა და ამოღ და ბოროტი საქმეები.

აქედან გამომდინარე, ბულგაკოვი თავის თავს და მის
თანამედროვე სამყაროს იმ კატეგორიას მიაკუთვნებს, რომელ-
მაც არ დაიმსახურა ნათელი, მაგრამ მაინც იტოვებს საყოველ-
თაო ხელახლა დამკვიდრების (აპოკატასტასისის) და ხსნის
იმედს ნათლის სახელით. ეს აძლევს მას უფლებას დიდაქტიკუ-
რად დააკავშიროს ნათელისა და ბნელის განსხვავებულობა და

შეარბილოს ურთიერთობა მათ ადეპტთა და მეთაურთა (იეშუასა და ვოლანდს) შორის.

ამიტომ ბულგაკოვის წიგნის სულიერი პროტოტიპების ძებნისას არავის გააკვირვებს ის დაბნეულობა, როდესაც მწერალს მოაქვს პარალელები გნოსტიკური, ორიგენისტული, რომანტიკული, ეგზისტენციალური, ზოგჯერ კი დუალისტური, ბოგომილური, მასონური ან ანთროპოსოფიული სწავლებებიდან და მტკიცდება ამ წიგნის იდენტობა იობის წიგნთან, დანტეს, შექსპირის, სერვანტესის, გოეთეს, პუშკინის, ბაირონის, ლერმონტოვის, გოგოლის, დოსტოევსკის, აკმეისტი პოეტების, ფლორენსკის საუკეთესო ქმნილებებთან. ერთმანეთთან ასეთი დაახლოება ნაწილობრივ ყოველთვის შეესაბამება სიმართლეს და, ამავე დროს, არ შეესაბამება მას, რადგან ბულგაკოვის პოზიცია და გამოცდილება ბოლომდე არ არის თანხვედრაში არც ერთ მოძღვრებასთან და არც ერთ წიგნთან. ისინი ბულგაკოვის შინაგანი შემოქმედებითი თავისუფლების შედეგია ამ სიტყვის ქრისტიანული მნიშვნელობით, რომელიც შექმნა ეპოქის სულმა და რომლის შესახებ ნათქვამია: „... ახლა ყველა კულტურული ადამიანი ქრისტიანია“.

უკვე არაერთხელ აღინიშნა, რომ ბულგაკოვის წიგნი „ოსტატი და მარგარიტა“, ან, როგორც მას ზოგჯერ პირობითად უწოდებენ, რომანი, ძალიან ახლოს არის და აქტუალურია თანამედროვე მკითხველისათვის არა მხოლოდ იმიტომ, რომ მრავალი მისი წინასწარმეტყველება გამართლდა (ავიღოთ, თუნდაც, ცნობილი „ხელნაწერები არ იწვიან“: ფაქტობრივად, წიგნი, რომელიც ბულგაკოვმა 1930 წლის მარტში დაწვა, ავტორმა ჯერ აღადგინა და განაახლა, შემდეგ კი საბოლოო სახით წიგნი 1973 წელს დაიბეჭდა). მისი პოპულარობა იმდენად დიდია, რომ პუბლიკაციის პირველივე წლებში უკვე ითარგმნა და გამოიცა მსოფლიოს ათობით ყველაზე კულტურულ ქვეყანაში, რომანის მიხედვით მრავალი ფილმი შეიქმნა და სპექტაკლი დაიდგა, მრავალი მოხსენება და კვლევა დაიწერა, ამასთან ჩვენ ჯერ კიდევ გავნიცდით მათ დეფიციტს. წიგნი წაიკითხა და ხელახლა წაიკითხა მილიონობით ადამიანმა, მისი ფრთოსანი სიტყვები და გამონათქვამები ჩვენს ცნობიერებაში დამკვიდრდა, ხდება მათი ციტირება ავტორის მითითების გარეშე, რადგან იგულისხმება, რომ ის ყველასთვის არის ცნობილი.

ბულგაკოვის წიგნი სცილდება ნებისმიერი ჟანრის ჩარჩოებს, მასში მრავალი პერსონაჟი, სულიერი და იდეოლოგიური შენადენია, ის მრავალმხრივია ერთი შეხედვითაც კი. ეს მასალა იმდენად მდიდარი და მრავალფეროვანია, რომ, ყველაფრის მიუხედავად, შეიძლება ითქვას: ბულგაკოვის ნაწარმოების მთავარი, ყველაზე მნიშვნელოვანი გასაღები ზედაპირზე არ დევს და ჯერ კიდევ მოსაძებნია.

განსაკუთრებით უნდა ითქვას ე.წ. ქრისტესადმი მიძღვნილი თავების, ან ვოლანდის, ანუ სატანის, სახარების შესახებ. რამდენჯერმე რომანის გამართულ ტექსტს თითქოს ჩანართები არღვევენ, რომლებიც ზოგჯერ წარმოგვიდგება როგორც 20-30-იან წლებში მოსკოვში ამაღლასთან ერთად ჩასული შავი მაგიის კონსულტანტის, პროფესორ ვოლანდის მიერ ნაამბობი იესოს-იეშუა ჰა-ნოცრის შესახებ, ზოგჯერ როგორც თავად გმირის, ოსტატის ნაწარმოების ნაწილები, რომელიც მისი სულიერი შემოქმედების შედეგია და რომელმაც ოსტატს მოუტანა როგორც სიხარული და სიყვარული, ასევე მწარე განსაცდელი, სასოწარკვეთა, შიში და ავადმყოფობა, ზოგჯერ კი როგორც ავტორის, ბულგაკოვის ტექსტი. ამრიგად, ამ თავების ავტორი თითქოს გასამებუღია, რაც ემსახურება რწმენის განმტკიცებას, რომ ყველაფერი, რაც აქ თქმულა, უტყუარი და სრული ჭეშმარიტებაა, რომელიც უსაქმო ჭკუის შედეგად კი არ გაჩნდა, არამედ წუხილის, დარღვეული, მაგრამ ნანატრი სიმშვიდიდან წარმოიქმნა, რაც ორჯერ ზედმიწევნით ერთნაირად გამოხატეს ოსტატმა და პილატე პონტოელმა: „ღამითაც, მთვარის შუქზე ვერ ვპოულობ სიმშვიდეს, რატომ მაწუხებთ? ოჰ, ღმერთო, ღმერთო ...“

თავებში ქრისტეს შესახებ მოთხრობილია მხოლოდ ერთ დღეს მომხდარი მოვლენების შესახებ, რომელიც საეკლესიო კალენდარში მოხსენიებულია როგორც დიდი პარასკევი, როგორც დღე, როდესაც ერშალაიმში რამდენიმე ამბავი მოხდა: პილატესთან დაკითხვა, განაჩენის გამოტანა, იეშუას ჯვარცმა და სიკვდილი, ასევე პილატეს საიდუმლო სამსახურის მიერ კირიათელი იუდას მკვლელობა.

თხრობა იწყება ზუსტად ისევე, როგორც მთავრდება, ისევე, როგორც მთელი რომანი მთავრდება, სიტყვებით იუდეის მეხუთე უღმობელი პროკურატორის, მხედარ პილატე პონტოელის შესახებ.

„თეთრ ლაბადაში სისხლისფერი სარჩულით, მტკიცე კავალერიული ნაბიჯით, გაზაფხულის ნისანის თვის თოთხმეტში გამთენიისას ჰეროდე დიდის სასახლის გადახურულ კოლონადაში ორ ფრთას შორის შემოვიდა იუდეის პროკურატორი პილატე პონტოელი“. ინტერესი პილატეს პიროვნებისა და ტრაგედიის მიმართ აიძულებს ბულგაკოვს თავებს ქრისტეს შესახებ უწოდოს რომანი პილატე პონტოელზე. ამ მხრივ, მაშინვე ჩნდება კითხვა, თუ ვინ არის რომანში ამ თავების მთავარი გმირი? კითხვა მაინცდამაინც აკადემიური არ არის, რადგან პასუხი საიდუმლო კოდის ამოცნობაში დაგვეხმარებოდა. ის ყველა იმ საკეტის ერთადერთ გასაღებს წარმოადგენს, რომელიც არ გვაძლევს საშუალებას ჩავწვდეთ ბულგაკოვის წიგნის ღრმა აზრს.

ჩვეულებრივ, ამ კითხვაზე ქვეცნობიერი (ისევე, როგორც გაცნობიერებული) პასუხი მიუთითებს მხოლოდ იმაზე, რომ ეს არის ან ქრისტე, <რომელიც გაიგივებულია იეშუასთან>, ან იეშუა და პილატე, ზოგჯერ კი უბრალოდ პილატე. თითოეულ ასეთ პოზიციაში იმდენი სიმართლეა, რომ უნდა ვადიაროთ: ყველა მათგანი მართებულია, მაგრამ, ამავე დროს, ეჭვი უნდა შევიტანოთ, რომ არც ერთი მათგანი სრულ სიმართლეს არ შეიცავს. გარდა ამისა, ამ თავებში აქეთკენ თავად ავტორის პიროვნების სამგვარობა გვიბიძგებს.

აქ უნდა გავიხსენოთ ბულგაკოვის დუალისტური შეხედულებები ნათელ და ჩრდილოვან უწყებათა, გულმოწყალებობასა და მიზღვას შორის კავშირის შესახებ. ბულგაკოვის დუალისტური სისტემა არ არის ყველაზე რთული, ის შეიძლება გარკვეულწილად უკვე არსებობდა ახალი დროის ინტელექტუალურ კულტურაში, და ამიტომ საზიაროა ბევრი მოაზროვნისა და მწერლისათვის, რომელიც ამ თემას ეხებოდა. ერთ მხარესაა ქმნილი სიკეთე, წმინდა სული, წმინდა სიტყვა, რომლებიც განსახიერებულია მოხეტიალე მაწანწალა იეშუა ჰანოცრის სახით, ხოლო მეორე მხარეს, სამყაროს დამძიმებული სხეული, რომელიც მოითხოვს სამართლიანობას და ბნელი საქმეებისათვის მიზღვას და რომელიც ამას იღებს მესირ ვოლანდის სახით.

„მაგრამ, სამართლიან ძალას, როდესაც შურისძიებისაკენ მოუხმობს, არ შესწევს უნარი სისასტიკით, გამარჯვების შურისმგებლური გრძნობით დატკბეს. გულმოწყალებობა სამართლიანობის კიდევ ერთი მხარეა“ (ვ. ლაკშინი, გვ. 308). აქედან

გამომდინარე, როდესაც თავებში ქრისტეს შესახებ მთავარ გმირზე საუბარი, ჩვენ ყოველთვის შეგვიძლია მეტ-ნაკლებად ვილაპარაკოთ იეშუასა და ჰანოცრის შესახებ, როგორც წყვილზე, მიუხედავად იმისა, რომ იეშუას სახე გახსნილად და ცხადად არის წარმოდგენილი ნაწარმოებში, ხოლო ვოლანდისა იმპლიციტურად და მინიშნებით. ვოლანდი რომ დიდი პარასკევის ყველა მოვლენის მომსწრე იყო, ჩვენ მხოლოდ მისგან ვიგებთ. გარდა ამისა, ეს ცნობილი ხდება ავტორის მიერ მოულოდნელად დაცდენილი მინიშნებით, უცბად მოტეხილი, წელში მოხრილი და შემფოთებული პროკურატორის მდგომარეობის შესახებ, რომელიც სადამოს მწუხრში ელოდება ამბავს ჰანოცრის დაკრძალვის შესახებ. „ერთხელ მან უკან მოიხედა და რატომღაც შეკრთა, მზერა ესროლა ცარიელ სავარძელს, რომლის საზურგეზე ლაბადა იყო გადაფენილი. ახლოვდებოდა სადღესასწაულო ღამე, სადამოს ჩრდილები თავის თამაშს აგრძელებდნენ, და, ალბათ, დაღლილ პროკურატორს მოეჩვენა, რომ ცარიელ სკამზე ვიღაც იჯდა“.

შემთხვევითი არ არის, რომ ამ თავებს ასევე უწოდებენ რომანს პილატე პონტოელის შესახებ, რადგან ორი მთავარი გმირიც არ არის საკმარისი. პილატე პონტოელს, და მასთან ერთად ტიპოლოგიურად ქრისტეს შესახებ თავების სხვა ავტორებს, რომლებიც ნამდვილად შედიან მის ქსოვილში, ასევე შეიძლება ეწოდოთ მთავარი გმირები ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით.

ამრიგად, უნდა ვაღიაროთ პარადოქსული ფაქტი, რომ ბულგაკოვის რომანში „ოსტატსა და მარგარიტაში“, თავებს ქრისტეს შესახებ, რომლებსაც სამი ავტორი ჰყავს, ასევე ჰყავს ხუთი მთავარი გმირი. უფრო თვალნათლივ ამის წარმოდგენა შეიძლება გრაფიკულად:

პილატე პონტოელი – ვოლანდი – ოსტატი – იეშუა – ბულგაკოვი.

რა აქვს საერთო პილატეს ოსტატთან და წიგნის ავტორთან მთავარი გმირის კვარცხლბეკზე? პირველ რიგში ის, რომ არც ერთმა არ დაიმსახურა ნათელი, მაგრამ, იმყოფებიან რა ვოლანდის უწყებაში, ნათელისა და თავისუფლებისაკენ მიისწრაფვიან. ერთ-ერთი მათგანი, კერძოდ, პილატე წიგნის ფურცლებზე უკვე აღწევს სასურველს, როდესაც თავისუფლდება ოსტატის მძლავრი სიტყვით. ოსტატზე კი ვოლანდს სთხოვს ლევი მათე

– იეშუას მაცნე, რომელიც შესაძლებლად მიიჩნევს დააჯილდოვოს ის სიმშვიდით. როგორც ოსტატი, ასევე ფიქრობს და ოცნებობს სასოწარკვეთილებით და შიშით შეპყრობილი წიგნის ავტორი. სამივეს თვალი აეხილა და იგრძნო ჭეშმარიტება, მაგრამ მათ ვერ გაუძღვს ბოროტებასთან უკანასკნელ ბრძოლას და, თუმცა სხვადასხვა გზით, მაგრამ უკან დაიხიეს. ეს საკმარისია იმისათვის, რათა თავისუფლების კანონის ნაცვლად აღმოჩნდეს სამართლიანობის კანონის გაგლენის ქვეშ, რადგან არავის და არასოდეს არ აქვს უფლება დაიხიოს ბოროტების წინაშე ... ბრძოლის დასასრული სიცოცხლის, მისი ადამიანური (შეიძლება დავამატოთ ღვთაებრივი – კ.) მნიშვნელობის და შინაარსის დასასრულია. ეს შემოქმედის უიმედობის, შეზღუდვის და მრისხანების ნიშანია. „და თუ ეს კიდევ არ არის წყვილი, თუ ადამიანმა მხოლოდ დაიხია, გულში ჩაიმარხა ის, რაც სხვებისთვის უნდა გაეღო, ეს უკვე ნათელი არ არის“ (ი. ვინოგრადოვი). „ასე მტკიცდება ადამიანის სულიერი და ზნეობრივი პოზიციის უპირობო პირველადობა მისი არსებობის ნებისმიერ პირობებში, ყოველგვარი შეღავათის და კომპრომისის გარეშე, და არ დაიშვება გამართლების არანაირი ხერხი“ (შდრ. ლაკშინი, გვ. 296, ი. ვინოგრადოვი, გვ. 54). და ამასთან იეშუა წარმოთქვამს მრავლისმეტყველ სიტყვებს: „ლაჩრობა, უდავოდ, ერთ-ერთი ყველაზე საშინელი ნაკლია!“, ხოლო თავად ბუღგაკოვი სთავაზობს კიდევ უფრო რიგორისტულ ფორმულირებას: „ეს ყველაზე საშინელი ნაკლია!“

საბოლოოდ, შეიძლება მივიდეთ იმ დასკვნამდე, რომ ქრისტეს შესახებ მოთხრობის მთავარი გმირი ბუღგაკოვის წიგნის მთავარი გმირის იდენტურია. ამასთან დაკავშირებით, აუცილებელია კიდევ ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი შენიშვნის გაკეთება, რომელიც, მიუხედავად იმისა, რომ ეხება თავებს ქრისტეს შესახებ, შეიძლება გამოვლინდეს მხოლოდ წიგნის საერთო კონტექსტში.

ბუღგაკოვის დუალისტური შეხედულებების გარდა, რომლებიც შეგნებულად არის შეტანილი რომანის სააზროვნო-სულიერ ქსოვილში, ჩვენ, როგორც ჩანს, შეგვიძლია შევნიშნოთ ავტორის პოზიციის გაუცნობიერებელი დუალიზმი. იეშუას და ვოლანდის უწყებათა დაპირისპირება მაინც აღიქმება როგორც ერთგვარი გნოსტიკური სტრუქტურა, როგორც ინტელექტუალური კულტურის დროებითი გუდა, მაგრამ ეს მხოლოდ გუდაა წმინდა ქრისტიანული სულის ახალგაზრდა ღვინით

სავსე, რაც სულიერ კულტურაში გამოიხატება და განსახიერებულია უკვე არა ვოლანდის და იეშუას, არამედ ცოცხალი უფალის იესოს მიერ. ეს გარემოება, რომელიც ძირითადად ვლინდება ნაკლებად დამუშავებული ბოლო თავების მასალაზე (მაგალითად, როდესაც აზაზელო, ოსტატის სარდაფის დაწვის ეპიზოდში, უკრძალავს მზარეულ ქალს პირფარის გადასახვას და ემუქრება, რომ ხელს მოაჭრიდა), კვლავ გვაიძულებს დავსვათ საკითხი მთავარი გმირის შესახებ, რადგან ნებისმიერი პასუხი ამ კითხვაზე, მათ შორის, ჩვენიც, მინიმუმ, არასაკმარისად მიგვაჩნია.

ახლა ჩვენ შეგვიძლია ეტყვი არ შევიტანოთ იმაში, რომ ქრისტეს შესახებ მოთხრობის მთავარი გმირი ქრისტეც არის, და ეს დასკვნა, რომელიც თითქოს ზედაპირზე დევს და ჯერ კიდევ არ გამხდარა აღნიშვნის საგანი, უფლებას გვაძლევს მთლიანად მოვხსნათ თემით დასმული კითხვა, რადგან ქრისტე არც ერთ სქემაში არ ჯდება.

და ბოლოს, გვინდა გავაკეთოთ თამამი დასკვნა, რომ დუალისტური შეხედულებების, ასევე ბულგაკოვის პოზიციების გათვალისწინებით, შეუძლებელია თუნდაც როდისმე ითქვას რაღაც ერთმნიშვნელოვანი და გარკვეული მთავარი გმირის ქრისტეს შესახებ, რადგან, ჭეშმარიტად, ერთი მხრივ, ესენი ერთდროულად არიან მესირი ვოლანდი და იეშუა ჰა-ნაცრი, პილატე პონტოელის, ოსტატის და წიგნის ავტორის შუალედური ფიგურების გათვალისწინებით, და, მეორე მხრივ, იესო ნაზარეველი. მაგრამ ბულგაკოვის დროინდელი ცხოვრება ასეთი იყო, მესამე არ არსებობდა. ბულგაკოვიც რეალობის ერთგული დარჩა, როდესაც ცდუნებათა შორის აირჩია და ასახა საუკუნოდ ყველაზე პირდაპირი და ვიწრო გზა, და მცნების თანახმად, ბოლომდე განვლო თავისი: ვისაც სურს სულის გადარჩენა, დაკარგავს მას, ხოლო ვინც დაკარგავს ჩემი და სახარების გულისთვის, იხსნის მას.

ამიტომ ბულგაკოვი თავისი მიწიერი ცხოვრების დასასრულს ოსტატის საშუალებით გვეუბნება: „ღმერთო, ღმერთო ჩემო! როდენ დამწუხრებულია სადამოს დედამიწა! როგორი იღუმალებით არის მოცული ჭაობზე ნისლი. ვინც ამ ბურუსში დაეხეტებოდა, ვინც სიკვდილის წინ ბევრს იტანჯებოდა, ვინც დედამიწაზე დაქროდა აუტანელი ტვირთით, მან იცის ამის შესახებ. ეს დადლილმა ადამიანმა იცის. და ის სინანულის გარეშე

ტოვებს დედამიწას, მის ჭაობებსა და მდინარეებს, მშვიდი გულით ელის სიკვდილს, რადგან იცის, რომ მხოლოდ ის დაამშვიდებს ...“

და ნუ აღიმართება ნურავის ხელი, რათა განსაჯოს იგი, მიუხედავად მისი ბუნებრივი სისუსტისა და ისტორიაში არსებული პრეცედენტებისა (მაგალითად, ორიგენეს შემთხვევაში).

დაე, სამუდამოდ ცოცხლობდეს ჩვენს გულებში რწმენა და ერთგულება, უზენაესი სიკეთე და სამართლიანობა, სიყვარული და სიმართლე, შემოქმედება და თავისუფლება, რომლებიც ჩვენში აღზარდეს იესო ქრისტემ და იმ ქრისტიანულმა კულტურამ, რომლის მსოფლიო ფონდში, უეჭველია, შევიდა მიხაილ ათანასეს ძე ბულგაკოვის წიგნი „ოსტატი და მარგარიტა“.

რუსულიდან თარგმნა ირინა ჯიშკარიანმა.

ინტიმშიუ ღამანა მელიქიშილითან

გვიამბეთ უმნიშვნელოვანესი გამოცემების შესახებ, რომელიც შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის დაფინანსებით მოამზადეთ და დაბეჭდეთ. რა მნიშვნელობა აქვს მათ დღეს?

პირველ ყოვლისა, მინდა მადლიერება გამოვხატო შოთა რუსთაველის ეროვნული ფონდის მიმართ, რომელმაც საშუალება მოგვცა გამოგვექვეყნებინა ქართული ფილოსოფიის საფუძველმდებლის და საერთოდ, ქრისტიანული აზროვნების ისტორიაში ახალი ეტაპის წარმომადგენლის, იოანე პეტრიწის მიერ თარგმნილი და განმარტებული ფილოსოფიური ტრაქტატი – „თეოლოგიის საფუძვლები“, რომელიც ეკუთვნის V საუკუნის ნეოპლატონიკოსს, პროკლე დიადოხოსს. ეს, თუ შეიძლება ითქვას, ჩემი ძალიან დიდი ხნის ოცნება იყო ჯერ კიდევ წინა საუკუნიდან – 1967 წლიდან, როცა დავიცავი ჩემი პირველი დისერტაცია იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომათა ენისა და სტილის შესახებ.

იოანე პეტრიწის, ჩვენი ენის „მამხვევებლისა და მადღეებულის“ (რომელიც ძველ ხელნაწერთა მინაწერებში „პლატონურ ფილოსოფოსადაც“ იხსენიება) ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლას დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ ქართული, არამედ საერთოდ, ადმოსავლური ქრისტიანული სამყაროს ფილოსოფიის (//თეოლოგიის) განვითარების ტენდენციებისა და სპეციფიკის, ასევე, დასავლურთან მისი მიმართების დადგენისა და გაგებისათვის. ამ ფილოსოფიურმა მიმართულებამ, რომელსაც ფილოსოფიის ისტორიაში ნეოპლატონიზმს უწოდებენ და რომელიც ანტიკური ფილოსოფიისა და შუა საუკუნეების აზროვნების დამაკავშირებელ რგოლადაა მიჩნეული, ადრეულ საუკუნეებშივე დიდი გავლენა იქონია ქართულ აზროვნებაზეც, რასაც მოწმობს სასწავლო სახელმძღვანელოების ნუსხა აკადემიის სახელით ცნობილი გელათის საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული სკოლისა (XII-XIII სს.), რომელიც კონსტანტინოპოლის მანგანას უნივერსიტეტის (აკადემიის) ანალოგი გახლავთ საქართველოში (აქ სწავლება Trivium-quadrivium-ის აკადემიურ სისტემას ემყარებოდა). იგი ფართოდ მოიცავს სწორედ იმ ნეოპლატონურ ლიტერატურას, რომელიც შუა საუკუნეების ევროპულ აკადემიებში თეოლო-

გისა და დიალექტიკის სახელმძღვანელოებად გამოიყენებოდა. სწორედ ამ თხზულებათა თარგმნისა და კომენტირების პროცესში დამუშავდა და ჩამოყალიბდა ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური და საეკლესიო-დოგმატური ტერმინოლოგიის მწყობრი ფორმალურ-სემანტიკური სისტემა. ეს თხზულებებია: დამასკელისეული „დიალექტიკა“, რომლის ერთ-ერთი წყაროა III საუკუნის ნეოპლატონიკოსის, პორფირიუსის განმარტებები არისტოტელეს „კატეგორიებისა“; VI საუკუნის ნეოპლატონიკოსის, ამონიოს ერმიასის განმარტებები არისტოტელეს „კატეგორიებისა“ და მისივე „მოსაკვსენებლები“ პორფირიუსის განმარტებებზე არისტოტელეს „კატეგორიებისა“; IV საუკუნის ნეოპლატონიკოსი ფილოსოფოსისა, და, ამავე დროს, ემესის ეპისკოპოსის, ნემესიოსის, ანთროპოლოგიური ტრაქტატი – „ბუნებისათვის კაცისა“ და ბოლოს, იოანე პეტრიწმა გელათის აკადემიის სასკოლო კომპენდიუმთა რიგში შეიტანა V საუკუნის გამოჩენილი ბერძენი ნეოპლატონიკოსის, ათენის ნეოპლატონური სკოლის მეთაურის, პროკლე დიადოხოსის (პლატონის „მონაცვალის“, როგორც მას იხსენიებს იოანე პეტრიწი) – ცნობილი ტრაქტატი – „თეოლოგიის საწყისები“ („Stoicheiōta theōlogikā“), რომლის თარგმანსაც დაურთო „სხოლიოდ“ წოდებული ვრცელი განმარტება, უნიკალური თავისი მნიშვნელობით, რადგანაც იგი შეიცავს არა მხოლოდ პროკლეს ფილოსოფიის დაწვრილებით განხილვას, არამედ, საზოგადოდ, ელინური//ელინისტური ფილოსოფიის ძირითადი პრობლემების განხილვა-კომენტირებას და ანალოგიის მეთოდზე დაყრდნობით არსის ნეოპლატონური სტრუქტურის საკუთარი, ქრისტიანული თვალსაზრისით ინტერპრეტაციას. იოანე პეტრიწის ნაშრომი მოსწავლისთვის, შემმეცნებლისთვის, არის დანიშნული. თავისი ფორმით, ენითა და სტილით ეს ნაშრომი წარმოადგენს ლექციების ციკლს მსმენელთათვის, მოსწავლეთათვის. ამიტომაც მის განმარტება-კომენტარებს თავიდან ბოლომდე გასდევს სასაუბრო კილო. მსმენელი, მთელი განმარტების განმავლობაში მასწავლებლის (დიდასკალოსის) ყურადღების ცენტრშია: ყოველ თემაზე საუბრის დაწყების წინ იოანე ფილოსოფოსი მიმართავს მსმენელს, მოსწავლეს, რომელსაც იგი „გამგონესა“ და „განმცდესაც“ (შემმეცნებელს, მჭვრეტელს) უწოდებს და მოითხოვს მის ყურადღებას: „ისმინე, ოა მოსწავლეო, ხედულო გონებისაგან...“; „აწ რაა ვყოთ, მოსწავლეო, ხედულო გონებისაგან...“ „ხოლო შენ, მსმენელო, აქა მომეც საცნოა ხედვისა“; „ისმინენ წადილმან

მოსწავლისამან“; „ისძინენ, ოდ გამგონეო, ხედვანი უჩუეველნი“; „ხედენ და განიცადენ, გამგონეო, ხედვანი უჩუეველნი“; „იხილე ხედვათა შუენიერებანი, ოდ გამგონეო“... და, ამგვარად, წინასწარვე იპყრობს რა მსმენელთა და მოსწავლეთა ყურადღებას, იოანე პეტრიწი აცნობს მათ ელინ ფილოსოფოსთა ნააზრევს, თითოეული საკითხის განხილვისა და დასაბუთებისას ციტირებას ახდენს პითაგორასა და პითაგორელების, პარმენიდესა და ელეელების, პლატონისა და აკადემიელების, არისტოტელესა და პერიპატოელების, სტოიკოსების, პლატონისა და არისტოტელეს კომენტატორების: ალექსანდრე აფროდიისიელის, პლოტინეს, პორფირიოსის, იამვლისოსის, ასკლეპიოსის, თვით პროკლე დიადოხოსისა და სხვათა ნაშრომებიდან.

ნიშანდობლივია, რომ სწორედ იმ დროს, როდესაც იოანე პეტრიწი ქართულად თარგმნის, განმარტავს და ასწავლის პროკლეს „ოქრომძივებად აკინძულ“ „თეოლოგიის საფუძვლებს“, კომენტების დინასტიის უკანასკნელი იმპერატორის, მანუელ კომნენოსის, დავალებით, XII საუკუნის შუა წლებში, ბიზანტიის სამეფო ქალაქში, კონსტანტინოპოლში, მეთონელი ეპისკოპოსი ნიკოლოზი წერს მხილებას პლატონური ფილოსოფოსის, პროკლე დიადოხოსის ამავე ტრაქტატისა, „რათა მან არ მოაქციოს მკითხველნი ცრურწმენის გავლენის ქვეშ და არ მიდრიკოს ჭეშმარიტი რწმენის შეურაცხყოფისაკენ“. ეს ფაქტი თავისთავად მოწმობს იმას, რომ მთელი XII საუკუნის განმავლობაში მანგანას აკადემია აგრძელებს არსებობას და პროკლეს პლატონური თეოლოგიის იდეები ჯერ კიდევ ცოცხალი და პოპულარულია ბიზანტიაში. არ არის გამორიცხული, რომ იოანე პეტრიწის ქართველთა და ბერძენთაგან დევნა (რაზედაც გულნატკენი იოანე ფილოსოფოსი ჩივის თავისი „განმარტების“ „ბოლოსიტყვაობაში“) სწორედ ნიკოლოზ მეთონელის ეპისკოპოსობის ხანაში (XII საუკუნის 40-50-იან წლებში) მომხდარიყო, როდესაც ბიზანტიაში ახალი ძლიერი ტალღა წამოვიდა პროკლეს ფილოსოფიით გატაცებულ მოაზროვნეთა დევნისა. ეს ახლებურად გააშუქებს იოანე პეტრიწის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ხანის შესახებ სავარაუდო და ბუნდოვან მოსაზრებებს, რადგანაც გვიანდელ ხელნაწერებში დაცული ის მონაკვეთი, სადაც ლაპარაკია მის დევნილობაში „დავითის შემწეობის“ შესახებ (რაც ერთ-ერთ საბუთადაა მიჩნეული იოანე პეტრიწის მოღვაწეობის დროის დადგენისას), ჩვენამდე მოღწეულ უძველეს, XIII საუკუნის H-1337 ხელნაწერში არ არის.

საგულისხმოა, რომ თომა აქვინელი პროკლეს ამ თხზულებას 1268 წელს ლათინურად ათარგმნინებს თავის მდივანს, უილიამ მოერბეკეს, რაც მოწმობს იმას, რომ საქართველოს სააზროვნო ინტერესები იოანე პეტრიწის მოღვაწეობის დროს საკითხთა იმ წრეს მოიცავდა, რომელიც დასავლეთის სააზროვნო სივრცეში ერთი საუკუნის შემდეგ გახდა აქტუალური. იოანე პეტრიწის შესახებ პირველი მეცნიერული ნაშრომის ავტორი, ნიკო მარი წერს, რომ XI-XII საუკუნეებში ქართველებს იგივე საკითხები აინტერესებდათ ფილოსოფიის დარგში, რომლებიც მაშინდელ საქრისტიანო მსოფლიოს მოწინავე ადამიანებს, როგორც აღმოსავლეთში, ისე დასავლეთში იმ განსხვავებით სხვებისაგან, რომ ქართველები სხვებზე ადრე ეხმაურებოდნენ ფილოსოფიური აზროვნების უახლეს მიმდინარეობებს, აღჭურვილნი იყვნენ თავისი დროისთვის სანიშნო ტექსტუალური კრიტიკით და უშუალოდ ბერძნულ დედნებზე დაყრდნობით მუშაობდნენ.

იოანე პეტრიწის ამ ნაშრომის დიდ მნიშვნელობასა და გავლენაზე თავისი დროისა თუ მომდევნო პერიოდის მოაზროვნე წრეებზე მიუთითებს ქართული პოეზიისა და ესთეტიკური აზრის მწვერვალის, შოთა რუსთაველის „გეფხისტყაოსნის“ ის პასაჟები, სადაც პროკლეს ფილოსოფიური სისტემისათვის დამახასიათებელი ტერმინები, მიმღებური ფორმები, ლექსიკური ინოვაციები უშუალოდ იოანე პეტრიწის სიტყვიერი საუნჯიდანაა შესული (დ. მელიქიშვილი, 2009: 112-114), რაც საფუძველს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ მას მოსმენილი თუ შესწავლილი უნდა ჰქონოდა „თეოლოგიის საფუძვლების“ პეტრიწისეული ლექციების კურსი; სულხან-საბა იოანე პეტრიწის ენას „გემოანსა და საწადელს“ უწოდებს და მისი „სიტყვის კონის“ ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის ძრითადი წყარო პროკლეს „თეოლოგიის საფუძვლები“ და ნემესიოს ემესელის ანთროპოლოგიური ტრაქტატის – „ბუნებისათვის კაცისა“ – პეტრიწისეული თარგმანი და ლექსიკაა. ცნობილია, თუ რა დიდი გავლენა იქონია პეტრიწის ნააზრევმა და მისმა ენამ ანტონ კათალიკოსის სკოლაზე: ამ ეპოქის საეკლესიო-ლიტურატურულ წრეებში იგი ქართული ენის „მამზევებელად და მადღევებელად“ იწოდება. პეტრიწის ამ ნაშრომისადმი დიდ ინტერესს მოწმობს ისიც, რომ იგი 1248 წელს ქართულიდან სომხურ ენაზე თარგმნა ქალკედონიტმა ბერმა, სიმეონ პლინდაჰანქელმა (პლინდაჰანეცმა), ხოლო XVII საუკუნეში იგივე

ტექსტი კიდევ ორგზის ითარგმნა სომხურად სვიმეონ ჯულფელისა (გარნელი ეპისკოპოსი) და სვიმეონ არევანციის მიერ.

პეტრიწისადმი ინტერესი კვლავ იღვიძებს XX საუკუნის დასაწყისიდან: ნიკო მარის ცნობილი ნაშრომის, «Иоанн Петрицкий, грузинский неоплатонник XI-XII в.» გამოქვეყნების შემდეგ, 1914 წელს სერგი გორგაძე აქვეყნებს ნემესიოს ემესელის ანთროპოლოგიური ნაშრომის („ბუნებისათვის კაცისა“) იოანე პეტრიწისეულ თარგმანს, ხოლო 1937-40 წლებში სიმონ ყაუხჩიშვილმა და შალვა ნუცუბიძემ განახორციელეს პროკლე დიადოხოსის პეტრიწისეული „კავშირის“ თარგმანისა და „განმარტების“ სანიმუშო კრიტიკული გამოცემა. იმავე დროს, პეტრიწის თარგმანითა და განმარტებით ინტერესდება ინგლისელი მეცნიერი ე. რ. დოდსი, რომელმაც 1936 წელს ოქსფორდში გამოსცა პროკლეს „თეოლოგიის საფუძვლების“ კრიტიკული ტექსტი ინგლისური თარგმანითურთ.

უცხოელ და ქართველ მედიევისტთა ინტერესი პროკლე დიადოხოსის ამ ტრაქტატის ქართველი მთარგმნელისა და კომენტატორის მიმართ დღითიდღე იზრდება. ამ ტექსტის ახალ გამოცემას დიდი ხანია ელოდა არა მხოლოდ ქართველ, არამედ უცხოელ მედიევისტთა ფართო წრე, რადგანაც პეტრიწის XIII საუკუნით დათარიღებული ხელნაწერი დღემდე მოღწეულ ბერძნულ ხელნაწერებზე უადრესია და შეიცავს უმნიშვნელოვანეს მონაცემებს ბერძნული დედნის ისტორიის შესწავლისათვის.

სიმონ ყაუხჩიშვილის საეტაპო მეცნიერული გამოცემა ერთადერთია, რომელიც დღემდე ემსახურება ფილოსოფიისა თუ თეოლოგიის და ქართული ენისა და ლიტერატურის ისტორიით დაინტერესებულ მეცნიერთა თაობებს, მაგრამ, სამწუხაროდ, გარდა იმისა, რომ იგი იქცა ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად, მასში არ არის გათვალისწინებული ეს უძველესი, H-1337 ხელნაწერი, რადგანაც იგი იმ დროისათვის საფრანგეთში იყო გატანილი საქართველოს სხვა განძეულობასთან ერთად და ხელმისაწვდომი არ იყო გამომცემლებისათვის.

ახალი გამოცემის მთავარ მიზანს წარმოადგენდა პროკლეს ტრაქტატის იოანე პეტრიწისეული თარგმანის სწორედ ამ, უძველესი, XIII საუკუნის H-1337 ხელნაწერის ფაქსიმილური (ტ. I) და დიპლომატური (ტ. II) გამოცემა.

H-1337 ნუსხის ფაქსიმილური გამოცემა აუცილებლად მიმანდა, რადგანაც იგი შეიცავს უმნიშვნელოვანეს მონაცემებს ქართული ხელნაწერთმცოდნეობის თვალსაზრისით, წერის ტექნიკის, პუნქტუაციისა და აქცენტუაციის ნიშნების შესასწავლად. ცნობილია, რომ შავი მთის დიდმა მოღვაწემ, ევრემ მცირემ, XI საუკუნის ბოლოს შეიმუშავა პუნქტუაციის გარკვეული სისტემა, რომელიც გამოყენებულია ამ პერიოდის ხელნაწერებში, მაგრამ H-1337 ნუსხაში წარმოდგენილია პუნქტუაციისა და აქცენტუაციის, ლოგიკური მახვილების განსხვავებული, სრულიად თავისებური, რთული და დატვირთული სისტემა, რომელიც მოითხოვს შემდგომ შესწავლას და შედარებას ამ დროის ბერძნულ ხელნაწერებში მიღებულ სისტემასთან. ამ საკითხის კვლევა მით უფრო საშურია, რომ ევრემ მცირის შემდგომ სწორედ იოანე პეტრიწის ამ ნაშრომშია საგანგებო მსჯელობა „ენის მძღუართა“, ანუ პროსოდიის ნიშნებზე – სასვენ ნიშნებსა და მახვილებზე. H-1337 ხელნაწერი უადრესად მნიშვნელოვანია კოდიკოლოგიური თვალსაზრისით: ამ ნუსხის (თუ მისი დედნის) გადაშვების მიზანი, მისივე სიტყვებით, იყო მკითხველისათვის ტექსტის გაგების გაადვილება, და სწორედ ამიტომ მან მარგინალური კომენტარის ფორმა – „კიმენ-სხოლიოდ აღნაწერი“; რომელიც, როგორც ჩანს, წინა ნუსხაში იყო გამოყენებული – ტექსტური კომენტარის ფორმით შეცვალა. ხელნაწერში პროკლეს ტექსტი – „კიმენ“ და პეტრიწის კომენტარების ტექსტი – „სხოლიო“ „თანხართვითაა აღნაწერი“: პროკლეს ყოველ თავს მოსდევს კომენტარი, თითოეული თავი და კომენტარი ავტორის ინიციალებითაა აღნიშნული. გვიანდელი ხელნაწერები სწორედ ამ ნუსხის ფორმას იცავენ. ეს ფორმა დაცულია ახალ გამოცემაშიც, რაც გაადვილებს პროკლეს ტექსტისა და პეტრიწის განმარტების მიმართების შესწავლას (ხელნაწერის დიგიტალიზაციაზე მუშაობდნენ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის დიგიტალიზაციის განყოფილების თანამშრომლები ვასილ თარგამაძე და დიმიტრი გურგენიძე).

ამ სამტომეულის II ტომი წარმოადგენს XIII საუკუნის ნუსხის დიპლომატურ გამოცემას, რომელიც მოვამზადე ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ახალგაზრდა თანამშრომელთან, დოქტორანტ ნათია მიროტაძესთან ერთად. გამოცემას ახლავს ნათია მიროტაძის ტექსტოლოგიურ-კოდიკოლოგიური დახასიათება და ჩემი გამოკვლევა, რომელშიც განხილულია პეტრიწის

ენა და სტილი, ტერმინშემოქმედების, მთარგმნელობითი პრინციპებისა და ენობრივი სტილის თავისებურებანი ელინოფილური მიმართულების სხვა თარგმანებთან მიმართებაში; ასევე მისი მთარგმნელობითი, თეოლოგიური და პედაგოგიური მეთოდოლოგია; გაშუქებულია იოანე პეტრიწის მოღვაწეობის დროისა და ადგილის, მისი ნაშრომების შესახებ არსებული ბუნდოვანი საკითხები. გამოცემას ასევე, დაეურთე იოანე პეტრიწის კომენტარების წყაროები, შენიშვნები და, ასევე, ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ქართულ-ბერძნული ლექსიკონი, რაც წარმოაჩენს პეტრიწის უმნიშვნელოვანეს ღვაწლს ქართული მეცნიერული ენის განვითარებასა და ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ფორმალურ-სემანტიკური სისტემის ჩამოყალიბებაში;

პროექტში მონაწილეობა მიიღო იოანე პეტრიწის თეოლოგიური ნააზრვის ახალგაზრდა მკვლევარმა, ლევან გიგინეიშვილმა, რომელის გამოკვლევაში ქართული და ბერძნული ტექსტების შედარებითი ანალიზის შედეგად გამოვლენილია მნიშვნელოვანი განსხვავებები, რაც არა მხოლოდ იოანე პეტრიწის თარგმანის ტექნიკასა და ტექსტის მისეულ ინტერპრეტაციაზე შექმნის წარმოდგენას, არამედ საშუალებას მისცემს მკითხველს თვალი გაადევნოს თვით ბერძნული ტექსტის ისტორიას.

პროექტის მესამე ტომი წარმოადგენს იოანე პეტრიწის „კავშირისა“ და „განმარტების“ 1248 წელს სიმეონ პლინდაჰანქელის (პლინდაჰანეცის) მიერ ქართულიდან სომხურ ენაზე შესრულებული თარგმანის გამოცემას. სომხური თარგმანის კრიტიკული ტექსტი მატენადარანის ორი სომხური ხელნაწერის მიხედვით დაადგინა, გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო მათა რაფაეამ, რომელთანაც თანამშრომლობდნენ ახალგაზრდა არმენოლოგები ხათუნა გაფრინდაშვილი და ირმა ხოსიტაშვილი.

H-1337-ის ტექსტის ახალი, ფაქსიმილური და დიპლომატური გამოცემა შესაბამისი კრიტიკული აპარატითა და გამოკვლევებით, ვფიქრობ, მნიშვნელოვან სამეცნიერო სიახლეებს შეიტანს პროკლე დიადოხოსის „თეოლოგიის საფუძვლების“ არა მხოლოდ იოანე პეტრიწის ქართული თარგმანისა და „განმარტების“, არამედ, ქართულიდან სომხურ ენაზე თანადროული თარგმანისა და თვით პროკლეს ამ მნიშვნელოვანი ტრაქტატის ისტორიის შესწავლაში და ბერძნული ავთენტური ტექსტის

დადგენაში, რადგანაც აღნიშნული ხელნაწერი დღემდე მოღ-
წეულ პროკლეს ბერძნულ ხელნაწერებზე უწინარსია.

**პროკლე დიადოხოსის „კავშირნი ღვთისმეტყველებისანის“
წინასიტყვაობაში თქვენ ბრძანებთ, რომ ამ თხზულების ლათი-
ნური თარგმანი შესრულდა 1268 წელს, „რაც მოწმობს იმას,
რომ საქართველოს სააზროვნო ინტერესები იოანე პეტრიწის
მოღვაწეობის დროს საკითხთა იმ წრეს მოიცავდა, რომელიც
დასავლეთის სააზროვნო სივრცეში ერთი საუკუნის შემდეგ
გახდა აქტუალური“. თქვენი შეხედულება საქართველოს წილზე
დასავლური ცივილიზაციის განვითარებაში.**

როდესაც ვლადპარაკობთ საქართველოზე, როგორც ევროპუ-
ლი ცივილიზაციის ნაწილზე, მხედველობაში სწორედ ჩვენი
ადრეული საუკუნეების ქრისტიანულ ბერძნულენოვან კულტუ-
რასა და ლიტერატურასთან პირდაპირი, უშუალო კავშირი
გვაქვს მხედველობაში, რაზედაც ზემოთ ვისაუბრეთ. წმიდა წერ-
ილისა და საერთოდ, თეოლოგიური, ეგზეგეტიკური ლიტერა-
ტურის უშუალოდ ბერძნულიდან თარგმნისა და შეთვისების
პროცესში ჩამოყალიბდა ქართული ქრისტიანული მენტალიტეტი
და ქართული მწიგნობრულ-მეცნიერული ენა, რაც, პირველ
რიგში, სწორედ აზროვნების კულტურასთანაა დაკავშირებული
– მაგრამ, სამწუხაროდ, XIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან, მონ-
ღოლების შემოსევიდან მოყოლებული, ეს უშუალო კავშირი ბი-
ზანტიასთან თანდათან სუსტდება და შემდეგ კი, კონსტანტინ-
ოპოლის დაცემასთან ერთად, 1453 წლიდან სრულიად წყდება
და იცვლება სპარსეთ-ოსმალეთთან პოლიტიკურ-კულტურული
კონტაქტებით და, შესაბამისად, გავლენებითაც. ამგვარად, სამ-
წუხაროდ, ქართული სამყარო კარგა ხნით მოსწყდა ევროპული
„ადორძინების“ მაგისტრალურ გზას და ვერ მიიღო
მონაწილეობა დასავლურ-ევროპული ცივილიზაციის განვითარ-
ებაში.

თუმცა ძველი ქართული ლიტერატურისა და რუსთაველოლო-
გიის სპეციალისტის, პროფ. ელგუჯა ხინთიბიძის ამ ბოლო
დროის კვლევებში, კერძოდ, მის ახლახან გამოცემულ მონო-
გრაფიაში „ვეფხისტყაოსანი შექსპირისა და მისი
თანამედროვეების ინგლისურ დრამატურგიაში“, გამოვლენილია
ბევრი საინტერესო მასალა იმასთან დაკავშირებით, რომ „ვეფხ-
ისტყაოსანი“ ყოფილა ევროპული რენესანსული ლიტერატურის
მწვერვალის – შექსპირის ლიტერატურული წყარო.

ასე რომ, ამ სიხლეს მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს თვით ინგლისურ ლიტერატურათმცოდნეობაში, რადგანაც შექსპირის ცნობილი პიესების ფაბულის წყაროებს უკვე დიდი ხანია, ეძიებს ინგლისური ლიტერატურული კრიტიკა.

ცნობილი მიზეზების გამო დასასავლეთეგროპულ ცივილიზაციასთან და მეცნიერულ სამყაროსთან კონტაქტების დამყარება დიდხანს ვერ მოხერხდა: ამ მხრივ სულხან-საბა ორბელიანის ეგროპაში პოლიტიკური მიზნით მოგზაურობასაც არ მოჰყოლია შედეგი. მხოლოდ ანტონ კათალიკოსისა და მისი სკოლის მოღვაწეთა წყალობით მოხდა შესაძლებელი ეგროპული მეცნიერული ლიტერატურის თარგმნა და გაცნობა.

თქვენ მოესწარიტ ქართული ენათმეცნიერების კლასიკოსებს – აკაკი შანიძეს, არნოლდ ჩიქობავას, ვარლამ თოფურისას და ბერ სხვას. რას გამოყოფდით მათი, როგორც მეცნიერებისა და პიროვნული თვისებებიდან?

მე არა მხოლოდ მოვესწარი ამ დიდებულ მეცნიერებს, არამედ მათი ლექციებიც მომიხმენია და ვამაყობ იმით, რომ ისინი ჩემი მასწავლებლები იყვნენ და მე მათი მოწაფე ვარ.

ჩვენ, ყველანი, მოწიწებითა და კრძალვით ვუმზერდით მათ: ბატონი არნოლდი შორიდან თითქოს მკაცრი და უკარება ჩანდა, მაგრამ, თუ სტუდენტში საგნისა და რაიმე საკითხისადმი ინტერესს დაინახავდა (მაგალითად, სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციებზე, რომელთაც ყოველთვის დიდი ინტერესით ესწრებოდა და კამათშიც ებმებოდა), უთუოდ გაესაუბრებოდა და მისი აზრით დაინტერესდებოდა;

ბატონი აკაკი ჩვენს კონფერენციებს მაინცა და მაინც არ ესწრებოდა და, რამდენადაც ვიცი, წლების განმავლობაში სალექციო საათებიც არ ჰქონია ჯგუფებში: ის ძირითადად ასპირანტებთან და ჩვენს უნივერსიტეტში მოვლინებულ უცხოელ ქართველოლოგებთან მუშაობდა, მაგრამ სწორედ ჩვენს ჯგუფს (ქართველური ენების განყოფილებაზე) ხვდა წილად ბედნიერება, რომ მოესმინა მისი სპეცკურსი ვაჟა-ფშაველას ენაში. მე კი, უნდა ითქვას, რომ განებივრებული ვიყავი მისი ყურადღებით: ჩემი ორი სტატია დაბეჭდა მაშინდელ „ძველი ქართული ენის კათედრის შრომებში“, ერთი პერიოდი თავის კათედრაზეც გადამიყვანა და ძველ ქართულ ენაში ლექციების კურსიც კი მომანდო (აღმოსავლური ენების ფაკულტეტზე). მასთან შინაც ვყოფილვარ, კორექტურა მიმიტანია, ერთხელ,

რადგან ვერავისთან დავტოვე, თან პატარა ანაც წავიყოლე, რომელსაც მოეფერა და შოკოლადით დაასახუქრა...

რაც შეეხება ბატონ ვარლამს, ამ სპექტაკ და ნათელ პიროვნებას, მთელი ჩემი სტუდენტობა და ასპირანტურა მის თვალწინ და მისი მზრუნველობის ქვეშ მაქვს გატარებული: პირველი საკურსო ნაშრომიც მისი ხელმძღვანელობით შევასრულე, პირველი საველე სამუშაოც – წინამძღვრიანთკარში – მან დამავალა პირველი კურსის დამთავრებისთანავე, ზაფხულის არდადეგებზე და საკანდიდატო დისერტაციაც მისი ხელმძღვანელობით დავწერე; კათედრაზეც ასპირანტობის დროსვე მომცა სალექციო საათები ქართულ ენაში (რუსულ ჯგუფებში). მე არ ვიყავი გამონაკლისი, ის ასე ზრუნავდა ყველა ჩვენგანზე: სტუდენტების საკურსო ნაშრომებს საგულდაგულოდ ასწორებდა, და არა ერთხელ – რამდენიმეჯერ...

არ გავჩენიათ სურვილი, დაგეწერათ თქვენი მასწავლებლების შესახებ?

რა თქმა უნდა, სურვილიც გამჩენია და დამიბუჭდავს კიდევაც მოგონებები ჩემს მასწავლებლებზე – ბატონ ვარლამზე, ბატონ ფარნა ერთელიშვილზე – მათდამი მიძღვნილ მემორიალურ წიგნებში. ახლაც რამდენიმე ეპიზოდს გავისხენებ:

გუშინდელი დღესავით მახსოვს, გასული საუკუნის 50-იანი წლების მიწურულს, 1957 წლის ივლისის ერთ მზიან დღეს, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის მიძღები კომისიის წინაშე, ოქროს მედალოსანთა გასაუბრებაზე აღმოვჩნდი... თეთრი კორპუსის მესამე სართულზე, 106-ე აუდიტორიაში შეიდნი თუ რვანი ვიყავით, ერთმანეთს ვათვალიერებდით, ვდელავდით... ის იყო, გაკშინაურდით და ლაპარაკი გაგაბით, რომ კარი გაიღო და გამოჩნდა მხრებში ოდნავ მოხრილი, მაგრამ ბუმბერაზი შესახედაობის თოვლივით სპექტაკი, თეთრთმიანი მოხუცი, სათვალეს ისწორებდა და თან მორიდებული ღიმილით გზას უთმობდა თითქოს მასზე უმცროს, ასევე მომღიმარ სათვალთან კაცს. მერე გავიგეთ, რომ პირველი მათგანი აკადემიკოსი ვარლამ თოფურია გახლდათ, მაშინ თურმე სულ 57 წლისა, მეორე კი პროფესორი მიხეილ ზანდუკელი.

ბატონი ვარლამის ლექციებს თანდათანობით შეჰყავდი ქართული ენის უკიდევანო სამყაროში, მიჰყავდი ახალ-ახალი აღმოჩენებისაკენ; მისი გრამატიკის კურსი ცხოველ ინტერესს აღვიძებდა ქართული ენის, ქართული სიტყვის ბუნებისა და აგებულების, ქართული ზმნის ამოუწურავი შესაძლებლობების

კვლევისათვის; ბატონი ვარლამის ხელმძღვანელობით წარმართული მუშაობა საკურსო და საკონფერენციო თემებზე თუ ჩვეულებრივს, რიგითს სემინარებზე და გამოცდაზეც კი – ეს იყო ცოცხალი აზრის გაზიარებისა და მსჯელობის შემოქმედებითი ატმოსფერო, რომელიც საშუალებას აძლევდა სტუდენტს, თავისუფალ კამათში განეხილა და შეეფასებინა ნებისმიერი ავტორის თვალსაზრისი, ჩამოეყალიბებინა საკუთარი აზრი ამა თუ იმ სადავო საკითხზე, გაეწვრთნა გონება, ესწავლა კრიტიკული აზროვნება, ეგემა დამოუკიდებელი შრომით მიღწეული აღმოჩენების სიხარული. სასწავლო პრაქტიკებსა თუ სამეცნიერო ექსპედიციებში მივლინებულ სტუდენტებს სხვადასხვა სკოლაში თუ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გვხვდებოდა ბატონი ვარლამის ნათელი კვალი და თან გვდევდა მისი ზრუნვა და ყურადღება.

მახსოვს, ერთხელ ბატონმა ვარლამმა და ბატონმა ოთარმა (ურიდიამ), რომელიც ქართული ენის გრამატიკაში სემინარებს გეიტარებდა და, როგორც წესი, ყოველთვის ესწრებოდა ბნი ვარლამის ლექციებს, ქართველური ჯგუფის სტუდენტები წაგვიყვანეს საინგილოში. ჯერ კახში ჩავედით, სკოლის ბიბლიოთეკას წიგნები ჩავუტანეთ და მერე ალიბათში ავედით. სწორედ მაშინ ისტამბუბოდა „ქართული დიალექტოლოგიის“ დიდი კრებული. ბატონ ვარლამს თან წამოვლო კრებულში შესატანი ინგილოური დიალექტის მასალა, რათა ადგილზე გადაემოწმებინა. იგი იქვე, უბანში შეკრებილ მაცხოვრებლებთან გამოკითხვით აჯერებდა ანაბეჭდს. და წარმოიდგინეთ, გაკვირვებასთან ერთად, როგორი აღშფოთება დაგვეუფლებოდა, როდესაც დავინახეთ, რომ ჩვენი მხცოვანი, სათაყვანებელი მოძღვარი მილიციის განყოფილებაში წაიყვანეს, როგორც საექვო პირი! საჭირო გახდა თბილისში, ცეკას განყოფილებაში დარეკვა, რომ გაეთავისუფლებინათ. წინა ზაფხულში კი ქართველური ენების განყოფილების სტუდენტები ექსპედიციაში გაგვაგზავნა, რაჭაში, სადაც წინა წელს თვითონ ყოფილიყო დიალექტური მასალის ჩასაწერად. მთელი რაჭა ფხით მოვიარეთ და, რომ გაიგებდნენ, ბატონი ვარლამის სტუდენტები ვიყავით, თავს გვევლებოდნენ. იქიდან თითო საერთო რვეული ჩამოვიტანეთ, ჩანაწერებით შევსებული, მოხსენებებიც წავიკითხეთ და ჩვენს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც რაჭული დიალექტის მასალაში ჩვენი ჩაწერილი მასალაც ვნახეთ გამოქვეყნებული.

ასპირანტურის კარიც ბატონმა ვარლამმა გამიღო: როდესაც მან სადისერტაციო შრომის სავარაუდო თემის დასახელება მომთხოვა, მე ორი თემა წარვუდგინე: 1. „ქართული ზმნის უღლების სისტემა“, რომელიც ჩემი სადიპლომო შრომის გაგრძელება უნდა ყოფილიყო და 2. „იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომათა ენა და სტილი“ (ამ საკითხით ქ-ნ მხეკვალა შანიძის ქართული ენის ისტორიის კურსის მოსმენის შემდეგ დავინტერესდი). ბატონმა ვარლამმა მეორე თემა მირჩია. ეს არჩევანი, გარდა იმისა, რომ ქართული ზმნის სისტემასთან შეჭიდებისთვის ჯერ მზად არ მთვლიდა, ალბათ, იმანაც განაპირობა, რომ ამ პერიოდში კათედრაზე მისი ხელმძღვანელობით მიმდინარეობდა მწერლის ენის სისტემური შესწავლა, ხოლო იოანე პეტრიწის, XII საუკუნის გამოჩენილი მოაზროვნისა და ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის სისტემატიზატორის ენა, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის უმნიშვნელოვანესი, გარდატეხის ეტაპის ამსახველია.

სამუდამო დარდად მიმეყვება, რომ ბატონი ვარლამი არ დასწრებია ჩემი სადისერტაციო ნაშრომის დაცვას. იგი შემოქმედებითი სიმწიფის ასაკში, 65 წლისა გარდაიცვალა და ბატონი ვარლამის გარდაცვალება არა მარტო ჩვენთვის, მისი მოწაფეებისათვის, არამედ მთლიანად ქართული საენათმეცნიერო სკოლისათვის დიდი ელდა და დანაკლისი იყო. ახლა ჩვენ, ვინც დავრჩით მის მოწაფეთაგან, მასზე ბევრად უფროსები ვართ და დღესაც ხშირად ძალიან მომნატრებია მასთან მუშაობა და მისი გამხნელება.

უნდა გითხრათ, რომ ძალიან მენატრებიან ისინი, მათთან საუბარი და ჩემი აზრების გაზიარება მინდა. ასე მგონია, დამეთანხმებიან და თანამიგრძნობენ.

ქართულ მეცნიერებაში ყოველთვის იყო დაპირისპირება, რომელიც ხშირად პრინციპულ ხასიათს ატარებდა. მაგალითად: აკაკი შანიძე არ მონაწილეობდა „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ შექმნაში. როგორ ფიქრობთ, ღებულობდა თუ არა ეს დაპირისპირება მეცნიერულის გარდა პიროვნულ ხასიათს?

საპირისპირო მოსაზრებები ნებისმიერ ემპირიულ მეცნიერებაში არსებობს: მეცნიერული აზრი ვითარდება, კვლევის მეთოდები იხვეწება, ემპირიული მასალა გროვდება, რამაც შეიძლება შეცვალოს, გადააფასოს ამა თუ იმ მეცნიერებაში ტრადიციულად მიღებული თვალსაზრისები. მთავარია, კვლევის

მეთოდი იყოს მართებული: არ დაირღვეს აზროვნების ლოგიკური წესი, რომლის დაცვა აუცილებელია ნებისმიერი ემპირიული მეცნიერების (და მათ შორის, ენათმეცნიერების) სფეროში. დისკუსია, აზრთა გაცვლა გამოცვლა, მეცნიერული კამათი აუცილებელიცაა, როგორც ამბობენ, სწორედ კამათში იბადება ჭეშმარიტება. მაგრამ მეცნიერული კამათი არ უნდა გადაიზარდოს პიროვნულ დაპირისპირებაში: მე ვერ გეტყვით, ჩვენი კორიფების კამათი გადადიოდა თუ არა პიროვნულ დაპირისპირებაში (ეს უფრო მათი გარემოცვის მითი მგონია): თითოეულ მათგანს ჰქონდა თავისი აზრი და ამ აზრის დასბუთებისა და გამოხატვის საშუალება ზეპირადაც და პუბლიკაციებითაც, რასაც კიდევაც აზრულებდნენ. მე წინააღმდეგი ვარ ავტორიტარიზმისა მეცნიერებაში, ეს აფერხებს კონკრეტული დარგის განვითარებას და საერთოდ, იწვევს მეცნიერული აზროვნებისა და აზრის გაყინვას, სტაგნაციას.

ხომ არ დადგა დრო, ამ კუთხით კარგად იქნას შესწავლილი XX საუკუნის ქართული გრამატიკული აზრის ისტორია და წარმოჩნდეს თითოეული ენათმეცნიერის როლი ქართული ლინგვისტური აზრის განვითარებაში?

შეიძლება დადგა კიდევ – ერთი საუკუნე გავიდა. გასული საუკუნის ოციან წლებამდე არსებობს ცალკეული პუბლიკაციები XIX საუკუნის ბოლოსა და XX-ის დასაწყისის სასკოლო გრამატიკებისა და დისკუსიების შესახებ, ასევე სხვადასხვა ნაშრომებში ამა თუ იმ ენათმეცნიერის მოსაზრების კრიტიკა გრამატიკის ამა თუ იმ საჭირობოროტო საკითხზე. მაგრამ, სამწუხაროდ, დღეს ჩვენი ენათმეცნიერული საზოგადოება გაურბის ქართული ენის გრამატიკის პრობლემური საკითხების განხილვას, დისკუსიას ქართული ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოებში არსებულ მეთოდოლოგიურ პრობლემებთან დაკავშირებით, თავს არიდებს მსჯელობას ისეთ პრინციპულად სადავო საკითხებზე, როგორიცაა ზმნის გვარისა და ქცევის კატეგორიები, პირის ნიშანთა გრამატიკულ ფუნქციასა და სემანტიკური მარკირებისა და ამასთან დაკავშირებულ ე.წ. „ინვერსიის“ საკითხზე. ლოგიკის „ექსპანსია“ გრამატიკაში, რაზედაც თითქმის ერთი საუკუნის წინ, 1928 წელს, მიუთითებდა არნოლდ ჩიქობავა, ჯერ კიდევ არ არის დაძლეული არა მხოლოდ ქართულ, არამედ ევროპულ გრამატიკულ ლიტერატურაშიც). გრამატიკა ლოგიკასთან ერთად აკადემიური სწავლების სისტემის (ტრივიუმ-კადრივიუმის) ძირითადი

შემადგენელი ნაწილია და, წესით, ხელს უნდა უწყობდეს აზროვნების განვითარებას, მაგრამ, რადგანაც ჩვენს ტრადიციულ გრამატიკის სახელმძღვანელოებში (და არა მარტო ჩვენი, არამედ ევროპული ენების გრამატიკებშიც) სწორედ იმის გამო, რომ დარღვეულია აზროვნების ზოგადი ლოგიკური წესები, რაც იწვევს გრამატიკული მოვლენების არაადეკვატურ კვალიფიკაციას, რის შედეგადაც სწავლების პროცესში ამ საგნის მასწავლებელს ყოველ ნაბიჯზე დაბრკოლებები, გამონაკლისები და მოსწავლისთვის პასუხგაუცემელი კითხვები ხვდება წინ. ნაცვლად იმისა, რომ იპოვონ მიზეზი პრობლემებისა და მათი გადაწყვეტის გზები, საქმე იქამდე მივიდა, რომ ქართული ენის გრამატიკა საერთოდ ამოიღეს საშუალო სკოლის პროგრამიდან, სამწუხაროდ, საუნივერსიტეტო კურსებშიც არ არის დაძლეული ეს პრობლემა.

როცა გვარის კატეგორიის, როგორც ზმნის დიათეზის კატეგორიის მიხედვით ხდება, ხომ არ მიგვიყვანს იქამდე, რომ აღარ გახდება საჭირო ძველი და ახალი ქართული ენის გამოიჯენა?

რატომ? ქართული ზმნის ფორმათა სწორედ დიათეზების გრამატიკული – მორფოსინტაქსური კრიტერიუმით (პრინციპით) კლასიფიკაციამ აჩვენა ქართული ზმნური შესიტყვების ისტორიული განვითარება დღემდე და განვითარების შემდგომი პერსპექტივაც. გვარის გრამატიკული კატეგორია (კერძოდ, აქტივ-პასივის ფორმალური ურთიერთდაპირისპირება) ბერძნულიდან თარგმნის პროცესში ჩამოყალიბდა ძველსავე ქართულში, თანდათან, აქტივისა და პასივის სემანტიკის მქონე ომონიმის თავიდან ასაცილებლად (დაიკალ შენ იგი/ დაიკალ შენ ჩუენ უდებთათვის = დაიკალ მათ მიერ, მათგან//დაკლულ იქენი) ფორმების. დიათეზების მორფოსინტაქსური სქემა ამოსავალია ქართველური ზმნისათვის. ამ სქემამ სინტაქსური ცვლილება განიცადა მეგრულსა და ლაზურში, სვანურსა და სალიტერატურო ქართულში უცვლელია.

ენისა და დიალექტის განმარტების გამო განხეთქილებაა ქართველ ენათმეცნიერთა შორის. დაპირისპირებამ ერთმანეთის შეურაცხყოფამდე მიიყვანა მხარეები ზოგ შემთხვევაში. მიიღო კუთხური ემოციების გაღვივების ფორმაც. რას იტყვით ამის შესახებ?

ამ საკითხზე მოკამათებისათვის არაერთხელ გამიხსენებია არისტოტელეს სიტყვები: „სანამ დაეიწყებთ კამათს პირველ-საწყისზე, ჯერ გავარკვიოთ, რას ვგულისხმობთ ამ ტერმინშიო“. ჯერ ამ მთავარ საკითხში გაერკვნენ და მერე იკამათონ ამ მეტისმეტად სახიფათო საკითხზე: ბოროტს არ სძინავს, მან კარგად იცის, ვინ როგორ წამოაგოს თავის ანკესზე.

არ შეიძლება, არ შევეხოთ სახელმწიფო ენის შესახებ კანონს. რა აზრი აქვს ისეთი კანონის მიღებას, რომელიც არ იმუშავებს? მაგალითად, ახალციხეში თურქულის გარდა არაბულ და ირანულ ენებზეც გაჩნდა წარწერები. რას იტყვი, ეს სიმდიდრეა (წარწერებს ხომ წამკითხველი პყავს!) თუ სახელმწიფოს და საკუთარი ენის უპატივცემულობა?

სახელმწიფო ენის კანონი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ერთ-ერთი პირველი მახასიათებელია. ეს კანონი ამ კონკრეტული სახელმწიფოს ნიშანია, მისი გერბისა და დროშის თანაბარი. კიდევ მეტი – ენის ძირითადი ფუნქცია საკომუნიკაციო ფუნქციაა. ენის სახელმწიფო კანონის დანიშნულება სწორედ ამ ფუნქციის რეალიზებაა. მრავალეროვან სახელმწიფოში რთულია ამ კანონის მოწესრიგება: როდესაც 1978 წელს კონსტიტუციის ახალ პროექტში, რომელიც გაზეთ „კომუნისტში“ დაიბაჭა, 75-ე მუხლში არ იყო ფიქსირებული ქართული ენა, როგორც საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის სახელმწიფო ენა, მთელი სტუდენტობა, ახალგაზრდობა აზვირთდა და დაიძრა მთავრობის სახლისაკენ და მიადწია იმას, რომ საკავშირო ხელისუფლებამ უკან დაიხია და კონსტიტუციაში იქნა შეტანილი ქართული ენა „როგორც სახელმწიფო ენა“ (რუსულთან ერთად). უმაღლეს საბჭოსთან (ოცდაათიანი წლებიდან დაწყებული) არსებობდა სალიტერატურო ენის ნორმების დამდგენი სახელმწიფო კომისია, რომელიც საკმაოდ კარგად მუშაობდა; გარდა ამისა, არსებობდა სხვა ინტიტუციებიც, რომლებიც ამ კანონის განხორციელებას უწყობდნენ ხელს: ჩვენი პირველი უნივერსიტეტი – ივანე ჯავახიშვილის სახელობისა, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სისტემაში შემავალი სმეცნიერო ინსტიტუტები და, პირველ რიგში, ენათმეცნიერების ინსტიტუტი; პედაგოგიური ინსტიტუტები. ჩვენს უნივერსიტეტში განათლების სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი სახელმწიფო ონომასტიკური ცენტრი (რომელიც 1969 წელს ფარნაოზ ერთელიშვილის თაოსნობით ჩამოყალიბდა ახალი ქართული ენის კათედრასთან ტოპონიმიკის ლაბორატორიის

სახით). რა თქმა უნდა, კანონმა თუ არ იმუშავა, მას აზრი არ ექნება, ეს, პირველ რიგში, ხელისუფალთა პოლიტიკურ ნებაზეა დამოკიდებული, მაგრამ აქ, გარდა სახელმწიფოსი რომელსაც მოყოლებული 90-იანი წლების რევოლუციიდან დღემდე გაჭირვება ადგას ბევრი რამის გამო, მაგრამ განსაკუთრებით იმის გამო, რომ არ არსებობს პრეცედენტი სოციალიზმიდან კაპიტალიზმში (და თანაც, ე. წ. მგლურ კაპიტალიზმში) გადასვლისა, ისევე როგორც ერთი საუკუნის წინა რევოლუციის შემდეგ არ არსებობდა გამოცდილება ფეოდალიზმის პირდაპირ სოციალიზმში გადასვლისა. ამიტომ ორივე შემთხვევაში ბევრი შეცდომა იქნა დაშვებული, მათ შორის ეროვნულ პოლიტიკაშიც), რაც მეტად რთული გამოსასწორებელია. რევოლუციები არსებულის ნგრევას იწვევს, ახლის აშენება კი მით უფრო, თუ არა გაქვს წინასწარ კარგად გააზრებული, რისი აშენება გინდა და, თანაც დამოკიდებული ხარ გარეშე ძალებზე, ძალიან ძნელი და ხანგრძლივი პროცესია: ამას ერთი რევოლუციასავით, ერთი დარტყმით ვერ შეძლებ, სანამ გამოერკვევი, გაიაზრებ, გამოცდილებას მიიღებ და თუნდაც დშვებულ შეცდომებს აღარ გაიმეორებ, დრო გაგეპარება და შეიძლება საუკუნეც გავიდეს: დემოკრატიის აკვანს, საფრანგეთს, რევოლუციის შემდეგ ერთი საუკუნე დასჭირდა, სანამ დალაგდებოდა. სხვათა შორის, წინა საუკუნის ცნობილი ქუთაისელი საზოგადო მოღვაწე, ტრიფონ ჯაფარიძე (რომლის სახელიც დღეს ცოტას თუ გაუგონია) თავის პუბლიკაციებს, რომელთა სათაურია „ჩვენი შეცდომები“ და 1905 წლის რევოლუციას ეხება, იწყებს საფრანგეთის რევოლუციით (პერიოდულად ქვეყნდებოდა გაზეთში „შინაური საქმეები“ XX საუკუნის დასაწყისში).

გვეგონა, რომ ეროვნული მეცნიერებისა და საქმიანობის განვითარებაში ხელს გვიშლიდა რუსეთი კომუნისტების დროს. ყველაზე მეტი არაეროვნული საქმეები კეთდება სწორედ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ (საკუთარი ენის უპატივცემულობა, განათლების პრობლემები, სხვაენოვანი უნივერსიტეტები, ქართველთა მიგრაცია). რას იტყვით, როგორ ახსნით ამ ვითარებას?

წინა კითხვაში ნაწილობრივ გავეცი პასუხი ამ შეკითხვასაც, მაგრამ აქ დავამატებ იმასაც, რომ ჯანსაღად მოაზროვნე და ქვეყნის პატრიოტი საზოგადოება აღარ არსებობს, დადგა იგივე დრო, ერთი საუკუნის წინ რომ იყო, როდესაც ერთი გულ-

მხურვალე პატრიოტი სასულიერო პირი, აწ წმინდანად შერაცხილი (რომელიც ბოლშევიკებმა დახვრიტეს ნაზარი მიტროპოლიტის სამღვდელო დასთან ერთად) 1907 წელს წერდა, რომ ჩვენ ჯერ კიდევ ევროპის ნაგავში ვიქექებით და ნამდვილ ევროპულ კულტურას არ ვიცნობთ და „ესღეკებს“ (სოციალდემოკრატებს) აფრთხილებდა: პარტიობანა დაღუპავს საქართველოს, თქვენი ღოზუნგი – „ძმობა, ერთობა თავისუფლება“ – ქრისტეს მცნებების გარეშე ვერ განხორციელდება, ერთმანეთს დახოცავთ და შუა მდინარეში ჩავიხრჩობით. და ასეც მოხდა.

წინა საუკუნის დასაწყისის ახალგაზრდობა იკვებებოდა ევროპიდან შემოსული გერმანული ათეისტური ლიტერატურითა და სოციალისტური იდეოლოგიით, ამ საუკუნის დასაწყისისა – ასევე, გარედან იმართება, ასევე, ათეისტური იდეოლოგიით,

ოლონდ ე. წ. „არასამთავრობო ორგანიზაციებისაგან“, „პიროვნების თავისუფლების“ ყალბი იდეებით, რომელსაც სულიერი დეგრადაციისაკენ მიჰყავს საზოგადოება, ყოველივე ამის პროპაგანდას კი კომერციული ტელევიზიები ეწვეიან, რაც ძაბავს სიტუაციებს და იწვევს მძაფრ დაპირისპირებებს საზოგადოებაში.

ბოლო დროს მე ვსწავლობ ენისა და მხატვრული ენის (პროზის, პოეზიის) ურთიერთმიმართების საკითხს. ძველი ქართული ენის შესწავლა ხდება მხატვრული ენის (ტექსტების) ანალიზის საფუძველზე მხოლოდ, რადგან სხვა მასალა (გარდა მატრიანებისა და სხვადასხვა ტიპის დოკუმენტებისა) არ გაგაჩნია. თქვენ, როგორც ძველი ქართული ენის ცნობილ მკვლევარს, როგორ მიგაჩნიათ, არის ეს ძველი ქართული ენის, თუ მხოლოდ მხატვრული ენის ანალიზი, რაც განსხვავდება ერთმანეთისაგან?

ჩვენი ძველი ქართული ლიტერატურა უმდიდრესია როგორც უბრწყინვალესი პოეტური, ასევე პროზაული (თუნდაც მატრიანების) ტექსტებით, მეცნიერული, ფილოსოფიურ-თეოლოგიური და ასევე, სიგელ-გუჯრებით.

თითოეულ ამ დარგს თავისი ენობრივი სტილი აქვს, ავტორ-მთარგმნელების მიხედვით განსხვავებული...

ბოლო ათეული წელია, საქართველოში მიმდინარეობს განათლების რეფორმა. განათლება მგრძობიარე სფეროა და, ცხადია, რეფორმის შედეგები გრძელვადიანი პერსპექტივით უნდა განვიხილოთ. სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტში თქვენი ძალიან საინტერესო ლექციის დროს სხვა

საკითხებთან ერთად ისაუბრეთ პროკლე დიადოხოსის ტრაქტატის ქართველ მთარგმნელსა და კომენტატორზე – იოანე პეტრიწზე, როგორც მასწავლებლზე. განათლების როგორი ტრადიციებიდან მოვდივართ და რა გამოწვევების წინაშე ვდგავართ დღეს?

განათლების სფეროში საქართველოს დიდი ისტორია აქვს ამაზე საუბარი დაუსრულებლად შეიძლება, მაგრამ მოკლედ ვიტყვი: განათლების კერები საქართველოში, ისევე, როგორც ევროპაში და ახლო აღმოსავლეთშიც მონასტრები იყო.

თუ როგორი იყო აკადემიური სწავლების სისტემა (ტრივიუმ-კვადრივიუმი) ეს კარგად ჩანს სწორედ იოანე პეტრიწის მიერ თარგმნილ და კომენტირებული ტრაქტატში, რომელზედაც ზემოთ გვქონდა საუბარი. ამის შესახებ პირველი გამოკვლევა სიმონ ყაუხჩიშვილმა მიუძღვნა გელათის აკადემიას 1948 წელს. ქართული განათლების კერების შესახებ საქართველოსა და მის ფარგლებს გარეთ ორი წიგნი აქვს გამოცემული ძველი ქართული ლიტერატურის მეკვლევარს, ლევან მენაბდეს.

სამეცნიერო აზრის პოპულარიზაცია, განსაკუთრებით ქართველოლოგიის მიმართულებით, ყოველთვის საშური საქმე იყო და არანაკლებ მნიშვნელოვანია დღეს.

რით ახსნით ბოლო დროს უცხოელი მეკვლევრების გაზრდილ ინტერესს ძველი ქართული ტექსტებისადმი.

ძველი ქართული ტექსტები ყოველთვის იყო ევროპელი ფილოლოგების ყურადღების ცენტრში, მაგრამ დღეს მართლაც ეს ინტერესი უფრო გაცხოველდა, რაც აიხსნება სწორედ იმით, რომ საქართველო თავისი ფესვებით ევროპულ კულტურასთანაა დაკავშირებული და ბევრი რამ, რაც შეუძლებელია, აიხსნას და გაიხსნას (მაგ.: ძველი აღთქმის ბერძნულ, სეპტუაგინტას, რედაქციულ ტიპებთან მიმართება და სხვ.) ქართული მასალის გათვალისწინების გარეშე, რაზედაც ზემოთაც ვილაპარაკეთ პეტრიწის თარგმანთან დაკავშირებით.

ინტერვიუერი: მაკა კატკაჯიშვილი-ბერიძე

ბიბლიოგრაფია

ქურონალ „გულანის“ 2008-2016 წლებში გამომქვეყნებული სამეცნიერო შრომების ბიბლიოგრაფია

- ადამოვიჩი გიორგი, მერეჟკოვსკი, ირინა ჯიშკარიანის თარგმანი, №19, 2016 წ., გვ. 257-28.
- ალიმბარაშვილი იოსებ (სოსო), საქართველოსა და ჩრდილო კავკასიის ხალხთა ურთიერთობების პოლიტიკურ-სოციალური ასპექტები, №16, 2015 წ., გვ. 86-98.
- არველაძე ბონდო, კუმურდო, №3 (7), 2009 წ., გვ. 5-16.
- არველაძე ბონდო, ქართლის კათოლიკოსი კირიონ I, №10, 2011 წ., გვ. 5-9.
- არველაძე ბონდო, ახალი ნაშრომი ატენის სიონის შესახებ, №13, 2013 წ., გვ. 5-20.
- ასტამაძე გიორგი, „ზამთრის ომი“, №2 (6), 2009 წ., გვ. 5-20.
- აშკაროღლუ ვედი, „ბუზების ღმერთი“ – ადამიანის ცნების განმარტება და დიქტატორული ხანის რეალისტური ზღაპარი, №19, 2016 წ., გვ. 5-23.
- ახალაძე ლია, ჯავახეთის ეპიგრაფიკული ძეგლების შესწავლისათვის, №10, 2011 წ., გვ. 10-23.
- ბალასანიანი-გოგნაძე მარიამ, ალასტანი და ასფარა – დაარსებული თუ აღდგენილი სოფლები, №2, 2008 წ., გვ. 3-9.
- ბალასანიანი-გოგნაძე მარიამ, დაარსებული თუ აღდგენილი სოფლები („სომხეთისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ტოპონიმთა“ ხუთტომეულის მიხედვით), №17, 2015 წ., გვ. 18-27.
- ბალასანიანი-გოგნაძე მარიამ, ეთნო-ისტორიული ანომალიები („სომხეთისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ტოპონიმთა ხუთტომეულის მიხედვით“), №20, 2016, გვ. 96-105.
- ბალახაშვილი ნანა, მიხეილ თამარაშვილის წერილები ივ. გვარამაძისადმი, №11, 2011 წ., გვ. 13-22.
- ბალასანიანი მარიანა, მოსწავლეთა კომუნიკაციური კომპეტენციების ფორმირება ბილინგვურ გარემოში №16, 2015 წ., გვ. 178-182.

- ბალასანიანი მარინა**, ზოგიერთი მეთოდოლოგიური ასპექტი რუსული ენის სწავლების პროცესში, №18, 2015 წ., გვ. 168-171.
- ბარდაველიძე ნუგზარ**, მიხეილ თამარაშვილი და საქართველოში რომაულ-კათოლიკური აღმსარებლობის მრევლის პოლულაციის კვლევა, №11, 2011 წ., გვ. 23-57.
- ბეთხოშვილი დალი**, სიკვდილისა და სიცოცხლის არსის გააზრება ღვთისმეტყველების და ფილოსოფიის მიხედვით, №2, 2008 წ., გვ. 10-20.
- ბეთხოშვილი დალი**, სიკვდილისა და სიცოცხლის არსის გააზრება „შუშანიკის წამების“ მიხედვით (ნაწილი I), №1 (5), 2009 წ., გვ. 5-13.
- ბეთხოშვილი დალი**, სიკვდილისა და სიცოცხლის არსის გააზრება „შუშანიკის წამების“ მიხედვით (II ნაწილი), №2 (6), 2009 წ., გვ. 21-31.
- ბეთხოშვილი დალი**, მარგალიტის სახე-სიმბოლო თეიმურაზ პირველის ქეთევანიანში, №9, 2010 წ., გვ. 5-13.
- ბეთხოშვილი დალი**, „მცხრალსა მიხდილსა მთვარესა“ – მეტაფორის გაგებისათვის თეიმურაზ პირველის „ქეთევანიანის“ მიხედვით, №12, 2012 წ., გვ. 5-13.
- ბეთხოშვილი დალი**, „ორი კიდის“ გააზრებისათვის აკაკი წერეთლის პოეზიაში, №14, 2014 წ., გვ. 93-104.
- ბეთხოშვილი დალი** წუთისოფლის გააზრება ალექსანდრე ყაზბეგის პოეზიაში, №18, 2015 წ., გვ. 49-59.
- ბეთხოშვილი დალი**, ბიბლიურ პერსონაჟთა სახისმეტყველება მეფე-პოეტ თეიმურაზ პირველის პოემაში „წამება ქეთევან დედოფლისა“, №19, 2016 წ., გვ. 24-47.
- ბეთხოშვილი დალი**, წმ. ქეთევან დედოფლის სახის საღვთისმეტყველო და მხატვრული გააზრება ანტონ პირველი კათალიკოსის ჰაგიოგრაფიული თხზულებების მიხედვით, №20, 2016, გვ. 18-30.
- ბერიაშვილი მამუკა**, აღიარება და პასუხისმგებლობა გერმანულ იდეალიზმში, №15, 2014 წ., გვ. 194-202.
- ბერიაშვილი მამუკა**, ადამიანის უფლებების ქმედითუნარიანობა და ღირებულება, №15, 2014 წ., გვ. 203-209.
- ბერიძე არინა**, „შერ“ ფორმა „ვეფხისტყაოსნის“ სომხურ თარგმანებში“, №1, 2008 წ., გვ. 5-9.

- ბერიძე ეთერ**, რამდენიმე ფრაზეოლოგიის შესახებ, №4 (8), 2009 წ., გვ. 3-10.
- ბერიძე ლალი**, ქმედებაზე ორიენტირებული მეცადინეობა და გერმანული მოდალური ზმნების სწავლება, №9, 2010 წ., გვ. 14-20.
- ბერიძე ლალი**, ბილინგვური განათლების გამოცდილება ევროპაში, №16, 2015 წ., გვ. 183-191.
- ბერიძე ლალი**, გერმანული მოდალური ზმნების სწავლების ზოგიერთი საკითხი №18, 2015 წ., გვ. 172-179.
- ბერიძე ლალი**, კატეგორიული-ბერიძე მარია, განათლების ენა, მისი მნიშვნელობა და ბილინგვური განათლების პერსპექტივები სამცხე-ჯავახეთში, №19, 2016 წ., გვ. 193-204.
- ბერიძე მერაბ**, ივანე გვარამაძის ონომასტიკური მემკვიდრეობიდან, №1, 2008 წ., გვ. 10-20.
- ბერიძე მერაბ**, დიდი ოჯახების გაყრის გზით მიღებული ანთროპოლიკონიმები, №2, 2008 წ., გვ. 21-35.
- ბერიძე მერაბ**, ივანე გვარამაძის ლექსიკონები, №3, 2008 წ., გვ. 3-13.
- ბერიძე მერაბ**, სოფელ უდის უბნები, №4, 2008 წ., გვ. 5-13.
- ბერიძე მერაბ**, აღდგენილი სოფელი საირმე და მისი შემოგარენი, №1 (5), 2009 წ., გვ. 14-23.
- ბერიძე მერაბ**, ჭობარეთის ტოპონიმთა ლექსიკონი, №2 (6), 2009 წ., გვ. 32-69.
- ბერიძე მერაბ**, საძელო, №3 (7), 2009 წ., გვ. 17-21.
- ბერიძე მერაბ**, ზოგი საკუთარი სახელის შესახებ „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“, №4 (8), 2009 წ., გვ. 11-16.
- ბერიძე მერაბ**, აგარის დედათა მონასტრის და სხვა აგარათა ისტორია-ეტიმოლოგიისათვის, №9, 2010 წ., გვ. 21-36.
- ბერიძე მერაბ**, ჯავახეთის სოფელი აზმანა, №10, 2011 წ., გვ. 25-32.
- ბერიძე მერაბ**, მიხეილ თამარაშვილის გვარის შესახებ, №11, 2011 წ., გვ. 58-66.
- ბერიძე მერაბ**, ზველი, №12, 2012 წ., გვ. 14-36.
- ბერიძე მერაბ**, ვაღე, №13, 2013 წ., გვ. 33-56.
- ბერიძე მერაბ**, ბრძოლა გვარამაძეობისათვის, №14, 2014 წ., გვ. 5-16.
- ბერიძე მერაბ**, ქუქჩიშვილი მარია, ხარ – ფუძის შესახებ ქართულში, №15, 2014 წ., გვ. 5-11.
- ბერიძე მერაბ**, გორგასლანი, №15, 2014 წ., გვ. 252-262.

- ბერიძე მერაბ**, ახალი ლექსიკონი ჯავახურ დიალექტზე, №16, 2015 წ., გვ: 247-254.
- ბერიძე მერაბ**, ეპიგრაფიკული ძეგლი კურცხანის ხეობიდან, №17, 2015 წ., გვ: 218-229.
- ბერიძე მერაბ**, უნივერსიტეტის ოცდახუთწლოვანი იუბილე, №18, 2015 წ., გვ: 5-18.
- ბერიძე მერაბ**, „გულანის“ მომავლისათვის, №20, 2016, გვ: 5-17.
- ბლუაშვილი უნა**, ქართულ-სომხური ტრანს-სასაზღვრო თანამშრომლობის პერსპექტივები ევროკავშირის ქვეყნების (პოლონეთი, გერმანია, ბელგია, ჰოლანდია) გამოცდილების ფონზე, №14, 2014 წ., გვ: 238-246.
- ბლუაშვილი უნა**, 2008 წლის აგვისტოს ომის წინაპირობები, №15, 2014 წ., გვ: 128-154.
- ბლუაშვილი უნა**, სოხუმის დაცემა: ფაქტები, მოვლენები, ანალიზი, №17, 2015 წ., გვ: 103-124.
- ბლუაშვილი უნა**, ეთნოპოლიტიკური ურთიერთობები და სამოქალაქო ინტეგრაციის პრობლემები სამცხე-ჯავახეთში, №20, 2016, გვ: 235-249.
- ბურდული მედეა**, ქართული ტრადიციული სამედიცინო კულტურა ხალხური და წიგნიერი (კარაბადინების) ცოდნის ურთიერთობის საკითხისათვის, №2, 2008 წ., გვ: 36-49.
- ბურდული მედეა**, სამედიცინო ცნობები ქართულ ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებში (V-X სს), №1 (5), 2009 წ., გვ: 24-34.
- ბურდული მედეა**, სწავლა-აღზრდის ხალხური სისტემა ძველ საქართველოში ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით, №4 (8), 2009 წ., გვ: 17-23.
- ბურდული მედეა**, თვალის დაავადებათა მკურნალობის ტრადიციები დასავლეთ საქართველოს მთიანეთში (ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით) №10, 2011 წ., გვ: 33-44.
- ბურდული მედეა**, ხალხური ბიოეთიკის შესახებ, №13, 2013 წ., გვ: 57-69.
- ბურდული მედეა**, ქსნის ხეობის მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობა XVIII საუკუნიდან დღემდე, №15, 2014 წ., გვ: 159-167.
- ბურდული მედეა**, საველე ეთნოგრაფიული პრაქტიკის ანგარიში, №15, 2014 წ., გვ: 263-276.

- ბურღული მედეა**, როგორ შეიქმნა საქართველოს ტერიტორიაზე „ეთნოგრაფიული“ ნიშნით სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, №16, 2015 წ., გვ. 139-169.
- ბურღული მედეა**, მესხეთის თანამედროვე სოფლის ეთნოგრაფიული ყოფა, №17, 2015 წ., გვ. 159-168.
- ბურღული მედეა**, სამედიცინო მომსახურება ქსნის ხეობაში დარჩენილ და იქიდან დევნილ მოსახლეობაში, №18, 2015 წ., გვ. 116-128.
- ბურღული მედეა**, მევენახეობის პრობლემები თელავის მუნიციპალიტეტში, №20, 2016, გვ. 165-185.
- გაბოშვილი შორენა**, „განახლებული მესხეთი“ 1919-1920 წლებში, №1, 2008 წ., გვ. 21-27.
- გაბოშვილი შორენა**, მასობრივი კომუნიკაციის მოდელირების საკითხები მედიაზემოქმედების პროცესში, №16, 2015 წ., გვ. 215-220.
- გაბოშვილი შორენა**, რეგიონული მედიის ფუნქციურ-სტრუქტურული თავისებურებანი, №18, 2015 წ., გვ. 218-222.
- გალინსკაია ირინა**, ერშალაიმი და მისი გარეუბნები მიხაილ ბულგაკოვის რომანში „ოსტატი და მარგარიტა“, თარგმნა ირინა ჯიშკარიანმა, №20, 2016, გვ. 326-340.
- გაფრინდაშვილი ბესიკ**, ნიკორწმინდელი მღვდელმთავრები 1534-1822 წლებში, №14, 2014 წ., გვ. 141-162.
- გელაშვილი ბაკურ**, თორის ხეობის თავდაცვითი ნაგებობების ისტორიისათვის, №10, 2011 წ., გვ. 45-73.
- გელაშვილი-ბერიძე დოდო**, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კანონი მოქალაქეობის შესახებ, №2, 2008 წ., გვ. 60-62.
- გელაშვილი-ბერიძე დოდო**, საქართველოს რესპუბლიკის კანონი უძრავი ქონების იძულებითი ჩამორთმევის, დროებით დაჭერისა და მის სარგებლობაში მონაწილეობის დაწესებისა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის, №13, 2013 წ., გვ. 70-80.
- გელაშვილი-ბერიძე დოდო**, ეროვნული საბჭოს დამფინანსების საკითხი საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე, №20, 2016 წ., გვ. 186-197.
- გელაშვილი თინა**, ახალი გამოცემა, №1, 2008 წ., გვ. 3-4.

- გვარამაძე სოფიკო**, არჩილის „საქებელნი და სავედრებელნი დვთისმშობლისანი“, №14, 2014 წ., გვ. 105-113.
- გვარამაძე სოფიკო**, გამოცანები არჩილ მეფის მხატვრულ-სააზროვნო სისტემაში და მათი საღვთისმეტყველო გააზრება, №15, 2014 წ., გვ. 33-48.
- გოგიაშვილი ეკატერინე**, სიკეთის კონცეპტი მოსე ხონელის „ამირანდარეჯანიანში“, №15, 2014 წ., გვ. 48-54.
- გოგოლაური რომან**, XVIII საუკუნის ბოლოსა და XIX საუკუნის დასაწყისის შიდა საგვარეულო ომები ახალციხეში, №10, 2011 წ., გვ. 74-79.
- გოგოლაური რომან**, მიხეილ თამარაშვილი ქართული ეკლესიის ისტორიის მკვლევარი, №11, 2011 წ., გვ. 67-74.
- გოგოლაური რომან**, შინაფეოდალური ბრძოლა სამცხე-ჯავახეთში და პოლიტიკური ორიენტაცია XIX ს-ის დასაწყისში, №13, 2013 წ., გვ. 81-92.
- გოგოლაური რომან**, ექვთიმე თაყაიშვილისა და მესხი კონსტანტინე გვარამაძის ურთიერთობის ისტორიიდან, №14, 2014 წ., გვ. 17-23.
- გოგოლაური რომან**, ზედგინიძეთა გვარის ისტორიიდან, №14, 2014 წ., გვ. 163-171.
- გოგოლაური რომან**, ქუჩუკ-კაინარჯის ზავის პოლიტიკური მნიშვნელობა, №15, 2014 წ., გვ. 154-158.
- გოგოლაური რომან**, სომხეთის განმათავისუფლებელი მოძრაობა და ერეკლე II XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, №16, 2015 წ., გვ. 99-106.
- გოგოლაური რომან**, ციხისჯვარელ-ჯაყელთა ვინაობის საკითხისათვის, №18, 2015 წ., გვ. 129-137.
- გოგოლაური რომან**, „ველმწიფე სპარსეთისა“ ვინაობის საკითხისათვის, №19, 2016 წ., გვ. 163:171.
- გოგოლაური რომან**, ბესიკის ელჩობის საკითხისათვის ირანში, №20, 2016, გვ. 198-206.
- გოგოლაძე თეა**, *ვოლტის კონდოლდუს ცხოვრება და შემოქმედება*, №3, 2008 წ., გვ. 14-21.
- გოგოლაშვილი ნანა**, მალედიქოლოგიის სოციო და ფსიქოლინგვისტური ასპექტები, №3 (7), 2009 წ., გვ. 22-35.
- გოგოლაშვილი ნანა**, პერმენევიტიკული „გაგების“ ცნების შესახებ №10, 2011 წ., გვ. 80-89.

გონჯილაშვილი ნანა, სულაგა ნესტან, წმ. მარიამ მაგდალინელის ხატ-სახის ინტერპრეტაციისათვის ქრისტიანულ ტრადიციაში, № 16, 2015 წ., გვ. 49-76.

გონჯილაშვილი ნანა, სულაგა ნესტან, წმ. მარიამ მაგდალინელი საერო მწერლობაში, №19, 2016 წ., გვ. 48-81.

გოცირიძე გიორგი, ტაძრებსა და მის სახელებში შენახული ეთნოტოპონიმური საიდუმლოებანი, №12, 2012 წ., გვ. 163-177.

გრიგალაშვილი ია, უძველესი ქართული ჰაგიოგრაფიული საკითხავის დათარიღების საკითხი, №20, 2016, გვ. 306-318.

გრძელიშვილი ქეთევან, „სულიკო“ და „ქარი ქრის“ – აკაკისა და გალაკტიონის ლიტერატურული ურთიერთობის ერთი საინტერესო ფორმა, №1, 2008 წ., გვ. 28-32.

გრძელიშვილი ქეთევან, ბიბლიური პერსონაჟები ანა კალანდაძის პოეზიაში, №4, 2008 წ., გვ. 14-21.

გრძელიშვილი ქეთევან, „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი მხატვრული სახე და მხატვრულ სახეთა ტრანსფორმაციის საკითხი, №14, 2014 წ., გვ. 114-120.

გრძელიშვილი ქეთევან, თემურ ჭკუასელის წიგნი „კვამლის სინდრომი“, №18, 2015 წ., გვ. 245-252.

„გულანის“ 2008-2016 წლებში გამოქვეყნებული სამეცნიერო შრომების ბიბლიოგრაფია, შეადგინა **მანანა იოსელიანმა**, №20, 2016, გვ. 368-389.

ეგსაია ასმათ, სიტყვა-სიმბოლოები ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში, №17, 2015 წ., გვ. 5-17.

ეგსაია ასმათ, სიტყვა-სიმბოლოები ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში, №20, 2016, გვ. 106-118.

ვარდიძე თინათინ, პოლისემიური არსებითი სახელების მოდელები თანამედროვე ინგლისურ ენაში, №19, 2016 წ., გვ. 122-138.

ზაზაძე რუსუდან, ხუთწლიანთა სწავლება სკოლაში და მათი პრობლემები №14, 2014 წ., გვ. 205-214.

თათენაშვილი თეა, ახალი ტექნოლოგიები და საგანამანათლებლო სივრცე, №18, 2015 წ., გვ. 180-188.

თამარაშვილი ანზორ, მიხეილ თამარაშვილი, №11, 2011 წ., გვ. 75-87.

- თამარაშვილი ანზორ**, მოგონებები მიხეილ თამარაშვილზე, №11, 2011 წ., გვ. 147-157.
- თათეშვილი მერი**, ვნებითად გარდამავალი და ვნებითი გვარის ზმნების ზოგიერთი საკითხი ფრანგულ ენაში, №2, 2008 წ., გვ. 63-68.
- თათეშვილი მერი**, რა მორფოლოგიური სტრუქტურა აქვთ ზმნიზედებს?, №4, 2008 წ., გვ. 21-28.
- თორთლაძე ზიზი**, ქვემო გოსტიბეს სამაროვნის გვიანანტიკური ხანის ბეჭდები, №15, 2014 წ., გვ. 182-193.
- ივანიძე მაია**, მესხური ფოლკლორის შეკრება-შესწავლის ისტორიისათვის, №1, 2008 წ., გვ. 33-47.
- ივანიძე მაია**, საგმირო პოეზია სამცხე-ჯავახეთში, №2 (6), 2009 წ., გვ. 70-81.
- ივანიძე მაია**, საყოფაცხოვრებო ლირიკა სამცხე-ჯავახეთში, №3 (7), 2009 წ., გვ. 36-45.
- ივანიძე მაია**, ახალი წლის დღესასწაული სამცხე-ჯავახეთში, №12, 2012 წ., გვ. 36-48.
- ივანიძე მაია**, ივანე გვარამაძე – ხალხური სიტყვიერების შემკრები, №14, 2014 წ., გვ. 24-28.
- ივანიძე მაია**, შალვა ამირეჯიბი – ქართული ემიგრანტული მწერლობის წარმომადგენელი №18, 2015 წ., გვ. 60-66.
- იველაშვილი თინა**, გეოგრაფიული სტრუქტურა აქვთ ზმნიზედებს?, №4, 2008 წ., გვ. 29-38.
- იველაშვილი თინა**, ნათესაობის სახეები საქართველოში, №1 (5), 2009 წ., გვ. 35-48.
- იველაშვილი თინა**, შეყრილობა, №4 (8), 2009 წ., გვ. 24-30.
- იველაშვილი თინა**, რწმენა და სარწმუნოება, №9, 2010 წ., გვ. 37-44.
- იველაშვილი თინა**, სოფელ საროს ტერიტორიაზე არსებული ისტორიული ძეგლები, №10, 2011 წ., გვ. 90-104.
- იველაშვილი თინა**, მამულიშვილი, №11, 2011 წ., გვ. 88-97.
- იველაშვილი თინა**, სოფელ საროს ტერიტორიაზე არსებული ტოპონიმები, №12, 2012 წ., გვ. 49-64.
- იველაშვილი თინა**, დამხმარე მეურნეობის მიღვევადი დარგები სამცხე-ჯავახეთში №14, 2014 წ., გვ. 196-204.
- იველაშვილი თინა**, სოფელ საროში გავრცელებული სამკურნალო მცენარეები, №15, 2014 წ., გვ. 168-181.

- იველაშვილი თინა**, საკვები ველური მცენარეები სამცხე-ჯავახეთში, №17, 2015 წ., გვ. 169-179.
- ინაური ვახტანგ**, ნინო თარიშვილის ინტიმურ-პატრიოტული ლირიკა, №3, 2008 წ., გვ. 22-32.
- ინაური ვახტანგ**, რელიგიური მრწამსი მ.ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებში“, №4 (8), 2009 წ., გვ. 31-37.
- ინაური ვახტანგ**, შეხვედრა მაყვალა გონაშვილთან, №16, 2015 წ., გვ. 255-262.
- ინაური ვახტანგ**, ეროვნული ძირების საკითხი გრიგოლ რობაქიძის „გველის პერანგში“, №18, 2015 წ., გვ.: 67-72.
- კაპანაძე მარიამ, ელბაქიანი ჯუღუეტა**, „ვეფხისტყაოსნის“ ზეპირად გადაცემის ტრადიციისათვის არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსის მინიჭება, №18, 2015 წ., გვ. 261-263.
- კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე მაკა**, ენობრივი სიტუაციები ტიპოლოგიური თვალსაზრისით, №1, 2008 წ., გვ. 48-55.
- კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე მაკა**, უცხოურ სიტყვათა მართლწერისათვის, №14, 2014 წ., გვ. 69-78.
- კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე მაკა**, მესხეთში ჩამოსახლებულ მთიულთა მეტყველების ზოგიერთი თავისებურება, №16, 2015 წ., გვ. 11-17.
- კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე მაკა**, თემურ ჭკუასელის მხატვრული ენის ზოგიერთი თავისებურება, №17, 2015 წ., გვ. 251-255.
- კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე მაკა**, ეროვნულ გმირთა სახეები პოეტის სამყაროში, №17, 2015 წ., გვ. 245-250.
- კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე მაკა**, იუბილეს შემაჯამებელი დღე, №18, 2015 წ., გვ. 19-34.
- კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე მაკა**, „გულანში“ სამეცნიერო სტატიების წარმოდგენისა და გამოქვეყნების ახალი სტანდარტები, №18, 2015 წ., გვ. 264-272.
- კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე მაკა, ბერიძე ლალი**, განათლების ენა, მისი მნიშვნელობა და ბილინგვური განათლების პერსპექტივები სამცხე-ჯავახეთში, №19, 2016 წ., გვ. 193-204.
- კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე, ინტერვიუ დამანა მელიქიშვილთან**, №20, 2016 წ. გვ. 350-367.

- კვინიკაძე გიორგი**, ახალი ინტერდისციპლინარული მიმართულება სოციალურ მეცნიერებაში (გეოეკონომიკა), №2, 2008 წ., გვ. 69-77.
- კვინიკაძე გიორგი**, სამხრეთ კავკასია რეგიონული გეოეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესებში №10, 2011 წ., გვ. 105-123.
- კობაიძე ლამზირა**, ზოგიერთი გვარისა და შტო-გვარის შესახებ მესხეთში (ხითარიშვილი), №4, 2008 წ., გვ. 39-45.
- კობაიძე ლამზირა**, ერთი ფუძიდან მომდინარე რამდენიმე გვარის შესახებ, №4 (8), 2009 წ., გვ. 38-43.
- კობაიძე ლამზირა**, ნასყიდაშვილთა გვარი ვალეში, №1 (5), 2009 წ., გვ. 49-52.
- კობაიძე ლამზირა**, ბერიძეთა გვარი ვალეში, №12, 2012 წ., გვ. 65-70.
- კობაიძე ლამზირა**, კნინობითობის მაწარმოებელი სუფიქსები სოფ. ვალის გვარსახელებსა და მეტგვარებში, №15, 2014 წ., გვ. 11-18.
- კობაიძე ლამზირა**, მთიულთა გვარები მესხეთში, №16, 2015 წ., გვ. 18-24.
- კობაძე ელგუჯა**, „არ დავიწყება მოყვრისა, აროდეს გვიზამს ზიანსა“, №11, 2011 წ., გვ. 144-147.
- მღვდელი გიორგი კონტკოვი**, მ. ბულგაკოვის რომანის „ოსტატის და მარგარიტას“ მთავარი გმირის შესახებ **თარგმნა ირინა ჯიშკარიანმა**, №20, 2016, გვ. 341-349.
- ლაფაჩი ციური**, მეცნიერი და მოღვაწე – მიხეილ თამარაშვილი (დაბადებიდან 150 წკისთავის გამო), №2, 2008 წ., გვ. 78-85.
- ლაფაჩი ციური**, ივანე გვარამიძის გოდება მიხეილ თამარაშვილის გარდაცვალების გამო, №4, 2008 წ., გვ. 46-56.
- ლეკიშვილი ალექსანდრე**, სიკვდილით დასჯის პრობლემები ბექა-აღბულას სამართლის წიგნის მიხედვით, №4, 2008 წ., გვ. 57-62.
- ლეკიშვილი ალექსანდრე**, საქართველოს პრეზიდენტის სამართლებრივი აქტები და მათი თავისებურებანი, №16, 2015 წ., გვ. 221-228.

- მაგზარაშვილი ციცინო**, სოციალური სტრუქტურის გაგენა ალტერნატივითა გადაფასებაზე გადაწყვეტილების მიღების დროს და ფიქსირებულ განწყობაზე, №17, 2015 წ., გვ. 180-189.
- მათიაშვილი თამარ**, 2013-14 სასწავლო წლის საველე არქეოლოგიური პრაქტიკის ანგარიში, №15, 2014 წ., გვ. 277-284.
- მათიაშვილი თამარ**, მირტაშენის დარბაზული ეკლესია, №16, 2015 წ., გვ. 170-177.
- მათიაშვილი თამარ**, მნათობის გამოსახულება ციხიანთის კომპლექსის გლიპტიკურ მასალაში, №18, 2015 წ., გვ. 155-167.
- მათიაშვილი თამარ**, ციხიანთის ანაბეჭდები თიხაზე, №20, 2016, გვ. 220-234.
- მაისურაძე გიორგი**, ივანე გვარამაძე და წიგნის გავრცელება სამცხე-ჯავახეთში, №14, 2014 წ., გვ. 29-46.
- მაისურაძე ნათია**, ზნეობრივი აღზრდა ნოდარ დუმბაძის მოთხრობის „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონის“ მიხედვით, №3, 2008 წ., გვ. 33-38.
- მალაზონია ცაულინა**, ახალციხე სამამულო ომის პერიოდის გახეთ „წითელ დროშაში“, №2 (6), 2009 წ., გვ. 82-89.
- მაჭავარიანი ნინო**, დავით კლდიაშვილის „დარისპანის გასაჭირი“ ქართულ სცენაზე, №3, 2008 წ., გვ. 39-49.
- მაჭავარიანი ნინო**, დონ ჟუანის სახის ინტერპრეტაციები მსოფლიო ლიტერატურის კონტექსტში (წერილი პირველი), №4, 2008 წ., გვ. 63-70.
- მაჭავარიანი ნინო**, დონ ჟუანის სახის ინტერპრეტაციები მსოფლიო ლიტერატურის კონტექსტში (წერილი მეორე), №1 (5), 2009 წ., გვ. 53-62.
- მაჭავარიანი ნინო**, მოლიერის „დონ ჟუანი“, №3 (7), 2009 წ., გვ. 46-55.
- მეგენიშვილი ნინო**, ქუთაისის კათოლიკური ეკლესიის ქრონიკები (XIX საუკუნის 30-იან წლები), №18, 2015 წ., გვ. 125-158.
- მელიქიძე ნათელა**, ქართული წინადადების სტრუქტურული სქემა, №16, 2015 წ., გვ. 25-30.
- მელიქიძე სერგო**, ბერნანდო ნეპოლელის ჩაწერილი ქართული ზღაპრებიდან, №3, 2008 წ., გვ. 58-62.
- მელიქიძე სერგო**, ქვაბისხევის ონომასტიკონი, №1 (5), 2009 წ., გვ. 63-75.
- მელიქიძე სერგო**, რამდენიმე ქართულ-ოსური ტოპონიმური შეხვედრა, №2 (6), 2009 წ., გვ. 91-97.

- მელიქიძე სერგო**, ბორჯომის ხეობის ტოპონიმია ვახუშტი ბაგრატიონის ნაშრომში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ და რუსულენოვან რუკებზე, №10, 2011 წ., გვ. 124-135.
- მელიქიძე სერგო**, წინაენისმიერი დოქტორანტი სწავლების ურთიერთმიმართება სამწვერა ჩვჩ კომპლექსებში, №13, 2013 წ., გვ. 93-102.
- მელქაძე ეთერ**, სომატური მეტაფორიზაცია, №3 (7), 2009 წ., გვ. 56-67.
- მელქაძე ეთერ**, გლობალიზაცია, როგორც ინტეგრაციული უნივერსალიზმი №10, 2011 წ., გვ. 136-149.
- მელქაძე ეთერ**, სუბიექტ-ობიექტისა და სახელის დამატების ბრუნვები თანამედროვე ქართულ და ფრანგულ ენებში, №12, 2012 წ., გვ. 71-83.
- მელქაძე ეთერ**, ბუნებრივი ენები. ხელოვნური ენები. ახალი ენები. №13, 2013 წ., გვ. 103-115.
- მელქაძე ეთერ**, გლობალიზაცია და კულტურათა შერევის პრობლემატიკა, №15, 2014 წ., გვ. 210-217.
- მელქაძე ეთერ**, ენათა სიკვდილი და რენესანსი კლოდ აჟეუსის წიგნის („CLAUDE HAGEGE, HALTE A LA MORT DES LANGUES“) მიხედვით, №16, 2015 წ., გვ. 31-37.
- მელქაძე ეთერ**, ჟორჟ შტაინერის, პოლ დე სინეტის და ალექსი ტადიეს საუბრის ადაპტირებული თარგმანი, №18, 2015 წ., გვ. 253-260.
- მელქაძე ეთერ**, ფრანკოფონია. ფრანკოფონიური მონდიალიზაცია, №19, 2016 წ., გვ. 247-257.
- მელქაძე ეთერ**, რატომ არ უნდა გვეშინოდეს გლობალიზაციის, №20, 2016, გვ. 119-136.
- მიქელაძე დიანა**, წვერნაკლი წინადადებები ინგლისურსა და ქართულ ენებში, №3, 2008 წ., გვ. 50-57.
- მიქელაძე დიანა**, დასავლეთ-ევროპული კლასიციზმისა და სენტომენტალიზმის გავლენა ახალ ქართულ ლიტერატურაზე, №1 (5), 2009 წ., გვ. 76-81.
- მიქელაძე დიანა**, ინგლისური ენის ლექსიკური პლასტი, №9, 2010 წ., გვ. 45-50.
- მიქელაძე დიანა**, „სიამაყე და მცდარი აზრის“ სტილის თავისებურებანი, №17, 2015 წ., გვ. 55-61.

- მიქელაძე დიანა**, ძველ ინგლისურ პერიოდში ჩამოყალიბებული ენები და დიალექტები, №19, 2016 წ., გვ. 205-210.
- მიქელაძე დიანა**, თავისუფლების და სიყვარულის პოეტი, №20, 2016, გვ. 31-45.
- მოდებაძე ვერიკო**, ხალხური ღებვის წესები სამცხე-ჯავახეთში, №4, 2008 წ., გვ. 71-80.
- მოდებაძე ვერიკო**, ახალციხის საფეიქრო სახელოსნო სკოლის ისტორიიდან, №2 (6), 2009 წ., გვ. 98-107.
- მოსიაშვილი ვასილ**, ალფ-არსლანის ლაშქრობების შედეგები საქართველოში, №12, 2012 წ., გვ. 84-96.
- მოსიაშვილი ვასილ**, ქართველებისა და ოსების ერთობლივი ბრძოლა განძის ამირას წინააღმდეგ XI ს-ის 70-იანი წლების მიწურულში, №16, 2015 წ., გვ. 107-112.
- მუავანაძე მზევინარ**, ციტატა „გლახის ნაამბობში“, №19, 2016 წ. გვ. 82-97.
- მუავანაძე მზევინარ**, თხრობის თავისებურება „გლახის ნაამბობში“, №20, 2016, გვ. 46-55.
- მსხვილიძე თემურ**, ორი წარწერა კურცხანის ხეობიდან, №4, 2008 წ., გვ. 81-87.
- მსხვილიძე იამზე**, გრიგოლ მეგრელიშვილის ლიტერატურული პორტრეტი, №4, 2008 წ., გვ. 88-97.
- მურვანიძე მაკა**, კიბერ ენა, როგორც ენის ქვე-კულტურა, №20, 2016, გვ. 137-148.
- მღებრიშვილი ალექსანდრე**, ინტერვიუს მომზადების მეთოდიკა, განვითარების ეტაპები და გამოყენების საწყისი ეტაპები ქართულ მედიაში, №16, 2015 წ., გვ. 229-246
- მღებრიშვილი ალექსანდრე**, ახალი ამბების აგების პრინციპები, №18, 2015 წ., გვ. 223-234.
- ნათენაძე მარეს**, რეგიონის ინტერესები და ახალციხის ინსტიტუტის როლი სკოლის მასწავლებელთა მომზადების საქმეში, №1, 2008 წ., გვ. 56-62.
- ნათენაძე მარეს**, ინკლუზიური სწავლების საკითხისათვის, №3, 2008 წ., გვ. 63-69.
- ნათენაძე მარეს**, ზოგიერთი საკითხი სწავლების ორგანიზაციის ფორმების შესახებ, №4, 2008 წ., გვ. 98-106.
- ნათენაძე მარეს**, კითხვების დასმა სასწავლო პროცესში, №1 (5), 2009 წ., გვ. 82-90.

- ნათენაძე მარეს,** მშობელთა პედაგოგიზაცია და თვითგანათლება, №2 (6), 2009 წ., გვ. 108-115.
- ნათენაძე მარეს,** ინკლუზიური განათლების განვითარების შესახებ, №3 (7), 2009 წ., გვ. 68-74.
- ნათენაძე მარეს,** ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში სწავლების ხარისხის გაუმჯობესების ზოგიერთი ასპექტი, №4 (8), 2009 წ., გვ. 44-49.
- ნათენაძე მარეს,** „პროფესიული უნარების“ არსი და პერსპექტივა, №9, 2010 წ., გვ. 51-57.
- ნათენაძე მარეს,** ზოგადი განათლების გაუმჯობესებისათვის, №10, 2011 წ., გვ. 150-154.
- ნათენაძე მარეს,** სადამრიგებლო საათის ჩატარების სპეციფიკა დაწვებით კლასებში (I-IV), №12, 2012 წ., გვ. 97-102.
- ნათენაძე მარეს,** კლას-კომპლექტებთან მუშაობის ზოგიერთი პედაგოგიური საფუძველი, №13, 2013 წ., გვ. 116-124.
- ნათენაძე მარეს,** ივანე გვარამაძის პედაგოგიური იდეებისა და მიდგომების შესახებ №14, 2014 წ., გვ. 47-50.
- ნათენაძე მარეს,** ეროვნული სასწავლო გეგმის მოდიფიკაციის საკითხისათვის №14, 2014 წ., გვ. 215-119.
- ნათენაძე მარეს,** გაკვეთილის სტრუქტურისადმი ახლებური მიდგომა და მოსწავლეებში მაღალი სააზროვნო უნარების განვითარება, №15, 2014 წ., გვ. 218-224.
- ნათენაძე მარეს,** ადრეულ ასაკში განვითარებული კითხვისა და მათემატიკური უნარები, როგორც სწავლის ძლიერი ფაქტორები, №15, 2014 წ., გვ. 225-230.
- ნათენაძე მარეს,** სასკოლო განათლების ორგანიზების ახალი მიდგომები, №16, 2015 წ., გვ. 192-197.
- ნათენაძე მარეს,** ზოგიერთი საკითხი ეფექტური სწავლის შესახებ, №17, 2015 წ., გვ. 190-193.
- ნათენაძე მარეს,** ტესტის შემუშავებისა და შეფასების ზოგიერთი პედაგოგიური ასპექტი, №18, 2015 წ., გვ. 189-197.
- ნათენაძე მარეს,** მოსწავლეთა რაოდენობა და სასწავლო პროცესის ეფექტურობა, №19, 2016 წ., გვ. 211-221.

ნათენაძე მარეს, სწავლა და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი პრობლემა, №20, 2016, გვ. 250-259.

ნათენაძე მარეს, მურჯიკნელი მარინე, წინასასკოლო ასაკში კომპიუტერული თამაშები, როგორც სწავლების შემდგომ საფეხურზე წარმატების პირობა, №20, 2016, გვ. 260-268.

ნარიშანიძე ედიშერ, საროს ბრძოლა (1918 წლის მარტი), №3, 2008 წ., გვ. 70-77.

ნაცვლიშივილი-ბერიძე ნათელა, თანხმოვანფუძიანი არაქართული გვარების დაბოლოებისათვის, №16, 2015 წ., გვ. 5-10.

ნაცვლიშივილი-ბერიძე ნათელა, აზრის გადმოცემის ზოგიერთი ფორმისათვის თინათინის ლექსებში, №17, 2015 წ., გვ. 230-236.

ნაცვლიშივილი-ბერიძე ნათელა, ორიოდე სიტყვა თემურ ჭკუასელის ზოგიერთ ნოველაზე, №17, 2015 წ., გვ. 237-244.

ნაცვლიშივილი-ბერიძე ნათელა, „ცნობილი“ თუ „ცნობადი“, №18, 2015 წ., გვ. 35-48.

ნაცვლიშივილი-ბერიძე ნათელა, მოთხრობითი ბრუნვის სწავლებისათვის, №19, 2016 წ., გვ. 181-192.

ნაცვლიშივილი-ბერიძე ნათელა, ზმნის კატეგორიათა სწავლების ზოგიერთი საკითხისათვის, №20, 2016 წ., გვ. 269-280.

ორუელი ჯორჯ, ლიტერატურა და ტოტალიტარიზმი, თარგმნა დიანა მიქელაძემ, №20, 2016, გვ. 319-325.

პაპაშვილი მურმან, როდის იყო განზრახული სულხან-საბა ორბელიანის ელჩობა დასავლეთში, №11, 2011 წ., გვ. 98-107.

ჟუჟუნაძე დარეჯან, სამცხე-ჯავახეთში მოქმედი დაშნაკური პარტიის როლი ქრისტიან და მაჰმადიან ქართველთა შორის დაპირისპირების საქმეში 1917 – 1921 წლებში, №14, 2014 წ., გვ. 172-180.

ჟუჟუნაძე დარეჯან, პანთურქიზმი და პროქართველი მაჰმადიანი ბეგები სამცხე-ჯავახეთში 1917-1921 წლებში, №18, 2015 წ., გვ. 138-145.

რეხვიაშვილი რინ, გაბრიელ ქიქოძე აზროვნების ფორმებისა და კანტის აპრიორიზმის შესახებ, №20, 2016, გვ. 288-305.

- სალაღია ქეთევან**, „თხრობად ევთჳმიანის“ ავტორისა და ევთიმი დიდი პალესტინელის იდენტიფიკაციისათვის, №4, 2008 წ., გვ. 107-113.
- სალაღია ქეთევან**, ევთვიმე ათონელის თარგმანის კვალი გვიანდელ მთარგმნელებთან, №4 (8), 2009 წ., გვ. 50-54.
- სალაღია ქეთევან**, ვაჟა-ფშაველას „ბაკურისა“ და ევრიპიდეს „მედეას“ იდეურ-თემატური გადაკვეთა, №18, 2015 წ., გვ. 73-77.
- სალაღია ქეთევან**, ჰომეროსის „ილიადის“ ამონარიდები ძველ ქართულ თარგმანებში, №19, 2016 წ., გვ. 98-107.
- სანიკიძე თამაზ**, კვალი ნათელი, №11, 2011 წ., გვ. 135-143.
- სილოგავა ვალერი**, აბეცვლარიუმი, №1, 2008 წ., გვ. 63-83.
- სილოგავა ვალერი**, ერთი სახარებისეული ალუზია უბისის ტაძრის წარწერაში მხატვრობის კტიტორის ვინაობასთან დაკავშირებით („წიღოანი დედაკაცი“), №2, 2008 წ., გვ. 87-106.
- სილოგავა ვალერი**, XI ს-ის ანგარიშ-მოსხენების ფრაგმენტი სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა ახალი კოლექციიდან, №3, 2008 წ., გვ. 78-81.
- სილოგავა ვალერი**, ასტეფიქსის ნატეხი ასომთავრული წარწერის ფრაგმენტით პარხლის მიდამოების ეკლესიიდან, №4, 2008 წ., გვ. 114-123.
- სილოგავა ვალერი**, ვახე-საფარის მონასტრის მიძინების ტაძრის ხუროთმოძღვარი, №1 (5), 2009 წ., გვ. 91-103.
- სილოგავა ვალერი**, ბედიის ტაძრის ანტეფიქსი და მისი წარწერა, №2 (6), 2009 წ., გვ. 116-123.
- სილოგავა ვალერი**, „ქუთაისის საყდრის“ ანტეფიქსი და მისი წარწერა, №3 (7), 2009 წ., გვ. 75-79.
- სილოგავა ვალერი**, ჩორჩანელთა ფეოდალური სახლის კიდევ ერთი ეპიგრაფიკული ძეგლი (საირმის წარწერა), №4 (8), 2009 წ., გვ. 55-62.
- სილოგავა ვალერი**, „ქებად და დიდებად ქართულისა ენისად“, №9, 2010 წ., გვ. 58-67.
- სილოგავა ვალერი**, თამარ (ფამარ) მარჯანიშვილი (მარჯანოვა) №10, 2011 წ., გვ. 156-161.
- სილოგავა ვალერი**, საქართველოს ეკლესია IX-XII სს-ში, №13, 2013 წ., გვ. 125-191.
- სინარულიძე ტარიელ**, ენობრივი სიტუაცია საქართველოში, №1, 2008 წ., გვ. 84-89.

- სოსიაშვილი გიორგი**, სინას მთა და სოფელი მეღვრეკისი, №16, 2015 წ., გვ. 113-130.
- სოსიაშვილი გიორგი**, ღიასხვის ხეობის ზოგიერთი ტოპონიმი თირის მონასტრის 1432 წლის სიგელის მიხედვით, №17, 2015 წ., გვ. 28-48.
- სულაგა ნანა**, წინაპართა სულიერი და მატერიალური კულტურის ასახვა სენაკის მუნიციპალიტეტის ტოპონიმიაში, №19, 2016 წ., გვ. 139-162.
- სულაგა ნესტან**, განგებისა და ბედის კონცეფცია ილიას შემოქმედებაში, №1, 2008 წ., გვ. 90-105.
- სულაგა ნესტან**, შოთა რუსთველის პოემის სათაურის მხატვრული ბუნების საფუძვლები, №2, 2008 წ., გვ. 107-115.
- სულაგა ნესტან**, ნიკოლოზ გულაბერისძის „საკითხავის“ ჟანრობრივი რაობისა და კომპოზიციის შესახებ, №3, 2008 წ., გვ. 82-95.
- სულაგა ნესტან**, ნადირობის მხატვრული ფუნქცია შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანში“, № 4, 2008, გვ. 124-134.
- სულაგა ნესტან**, ნესტან-დარეჯანის ხატ-სახე „ვეფხისტყაოსანში“, №1 (5), 2009, გვ. 104-114.
- სულაგა ნესტან**, სამოსლის სიმბოლური ფუნქციისათვის პიმნოგრაფიაში, №2 (6), 2009, გვ. 124-131.
- სულაგა ნესტან**, „გულანი“ – არსი და დანიშნულება, №3 (7), 2009 წ., გვ. 80-88.
- სულაგა ნესტან**, ქართული პიმნოგრაფიის ხატ-სახეთა ბუნებისათვის, №4 (8), 2009 წ., გვ. 63-70.
- სულაგა ნესტან**, „ვეფხისტყაოსანის“ ანა რჩეულიშვილისეული ვერსიის მნიშვნელობა რუსთველოლოგიისათვის, №9, 2010 წ., გვ. 68-74.
- სულაგა ნესტან**, საისტორიო მწერლობის ლიტერატურულ-ესთეტიკური ღირებულების თეორიული ასპექტები, №10, 2011 წ., გვ. 162-172.
- ნესტან სულაგა**, მიხეილ თამარაშვილი წმ. ანდრია პირველწოდებულისა და წმ. ნინოს მოღვაწეობის შესახებ, №11, 2011 წ., გვ. 108-120.
- სულაგა ნესტან**, თუშიან გოჯიშვილი, №12, 2012 წ., გვ. 103-116.
- სულაგა ნესტან**, ნიკოლოზ გულაბერისძის სასულიერო და სახელმწიფო მოღვაწეობიდან, №13, 2013 წ., გვ. 192-217.
- სულაგა ნესტან**, გულქან შალიკაშვილი, №14, 2014 წ., გვ. 121-125.

- სულაგა ნესტან**, „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრება“, როგორც საიტორიო და ლიტერატურული თხზულება, №15, 2014 წ., გვ: 55-73.
- სულაგა ნესტან**, ზეცათა მოქალაქობის ზოგადი ასპექტები ჰაგიოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიაში, №15, 2014 წ., გვ. 73-81.
- სულაგა ნესტან**, ტიმოთე გაბაშვილი შოთა რუსთველის შესახებ, №17, 2015 წ., გვ. 62-80.
- სულაგა ნესტან**, უფლის ხელდასხმულ ღამაზ ქვეყანაში, №17, 2015 წ., გვ. 256-263.
- სულაგა ნესტან**, „წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“ და ჰაგიოგრაფიული ჟანრის სპეციფიკა, №18, 2015 წ., გვ. 78-98.
- სულაგა ნესტან**, ეთნიკური და აღმსარებლობითი პოლემიკის ასახვა ქართულ ჰაგიოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიაში, №20, 2016, გვ. 56-70.
-
- ტატალაშვილი მარეს**, ემილ ზოლა – სამართალდამცველი, №4, 2008 წ., გვ. 135-140.
- ტალახაძე ნანული**, რადიოკომუნიკაციის ვერბალური და არა-ვერბალური საშუალებები, №10, 2011 წ., გვ. 173-180.
- ტალახაძე ნანა**, ტექნიციზმის კულტი ქართულ ფუტურისტულ პრესაში, №13, 2013 წ., გვ. 218-228.
- ტალახაძე ნანული**, პორტრეტი, როგორც ლიტერატურული ჟურნალისტიკის სახეობა, №18, 2015 წ., გვ. 235-244.
-
- ფარულავა გრიგერ**, ქართული ენა, ლიტერატურა და სარწმუნოება, მიწა-წყალი და ქართველი, №15, 2014 წ., გვ: 91-127.
-
- ქიტიაშვილი ლია**, მესხეთის მოსახლეობის მენტალობის საკითხისათვის №14, 2014 წ., გვ. 181-195.
- ქრონიკა**, ინფორმაცია მოამზადა ნინო დობორჯგინიძემ, №14, 2014, გვ. 247-275.
- ქურდაძე ირმა**, სწავლების ერთი ასპექტი არასრულწლოვანთა დანაშაულის ასაცილებლად, №3, 2008 წ., გვ. 96-100.
- ქურდაძე ირმა**, ჯანოვა გულნარა, განათლების საყოველთაობა, როგორც ადამიანთა უფლებათა დაცვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულება, №14, 2014 წ., გვ. 220-224.
- ქურდაძე ირმა**, ჯანოვა გულნარა, მულტიკულტურული განათლების პრინციპები და სწავლების მიდგომები – სხვადასხვა

- ეროვნებისა და ეთნიკური წარმომავლობის ჯგუფებთან, №16, 2015 წ., გვ. 210-214.
- ქურდაძე ირმა**, მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების ზოგიერთი ასპექტი, №15, 2014 წ., გვ. 231-234.
- ქურდაძე ირმა**, ბავშვთა უფლებების სწავლება მომავალი მასწავლებლების მომზადების პროცესში, №20, 2016, გვ. 280-287.
- ქურდაძე როლანდ**, საგანთაშორის კავშირის გამოყენება მათემატიკის სწავლების პროცესში, №15, 2014 წ., გვ. 235-239.
- ქურდაძე როლანდ**, კლასგარეშე მუშაობა მათემატიკაში აკადემიურად მოწინავე მოსწავლეებთან, №17, 2015 წ., გვ. 194-198.
- ქუმარიტაშვილი დოდო**, თემის ნიშნების მართებულად გამოყენებისათვის, №16, 2015 წ., გვ. 198-209.
- ქუჭიშვილი ზურაბ**, ივანე გვარამაძე და სოფელ საროს მაცხოვრის ხატი, №14, 2014 წ., გვ. 51-54.
- ქუჭიშვილი მაია**, მიმართვის თავაზიანი ფორმები, №1, 2008 წ., გვ. 106-111.
- ქუჭიშვილი მაია**, ახლანდელი დრო ანუ „უდროო დრო“ ბერძნულში, №3 (7), 2009 წ., გვ. 90-96.
- ქუჭიშვილი მაია**, სატრფიალო და რიტუალური ბერძნული ხალხური პოეზია, №16, 2015 წ., გვ. 77-85.
- ღაღუა ია**, ლიტერატურის მუზეუმში დაცული ხელთუქმნელი ხატის საგალობელი, №19, 2016 წ., გვ. 40-46.
- ღაღუა ია**, გიორგი ერისთავის ავტოგრაფ-კრებულები, №20, 2016, გვ. 71-80.
- ჩოლოყაშვილი ბიძინა**, კიდევ ერთხელ „კოლაელ ყრმათა წამების“ დათარიღების შესახებ, №19, 2016 წ., გვ. 247-256.
- ღუტიძე ინგა**, ქართველთა ეთნიკური და ენობრივი იდენტობის საკითხები მ. თამარაშვილის „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის“ მიხედვით, №12, 2012 წ., გვ. 117-139.
- ღუტიძე ინგა**, გრამატიკული მოვლენები იმერჯეულში, №14, 2014 წ., გვ. 79-92.
- ყავრელიშვილი როინ**, ერთი თურქული წყარო ფოთის ციხის მშენებლობის შესახებ, №3 (7), 2009 წ., გვ. 97-107.

- ყავრელიშვილი რინი**, კაკეასიის ფრონტი მარშალ ფევი ჩაქ-
მაქის მოგონებების მიხედვით (1914-1918 წწ.), №4 (8), 2009 წ.,
გვ. 71-80.
- ყავრელიშვილი რინი**, ოსმალეთის დელეგაციის დანასაქმი ერ-
ზინჯანის დროებითი ზავის მოლაპარაკებების დროს, №19,
2016 წ., გვ. 172-181.
- ყრუაშვილი ნატო**, გამოქვეყნებული მასალები მიხეილ თამარაშ-
ვილის შესახებ, №11, 2011 წ., გვ. 121-134.
- ყრუაშვილი ნატო**, ივანე გვარამაძის თანამშრომლობა სტამ-
ბოლის ქართულ საენესთან, №14, 2014 წ., გვ. 55-68.
- ყრუაშვილი ნატო**, პეტრე ხარისჭირაშვილის საგანმანათლებლო
მოღვაწეობის შესწავლისათვის, №17, 2015 წ., გვ. 199-210.
- ყრუაშვილი ნატო**, ვასილ კობტონაშვილის პედაგოგიური და
საზოგადოებრივი მოღვაწეობის შესწავლისათვის, №18, 2015
წ., გვ. 203-210.
- ყრუაშვილი ნატო**, ანა ლოღობერიძე-მუსხელიშვილი – ახალ-
ციხის ქალთა სკოლის დამფუძნებელი, №19, 2016 წ., გვ. 222-
231.
- ყრუაშვილი ნატო**, სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის ეროვნული
ცნობიერების შენარჩუნების საქმეში თეატრის როლის შეს-
წავლისათვის (XIX-XX საუკუნეთა მიჯნა), №20, 2016, გვ.
207-219.
- შონია მარინე**, ადამისა და ევას სახე-სიმბოლოები აჰმედ ჰამდი
თანფინარის მოთხრობებში, №13, 2014 წ., გვ. 229-235.
- შონია მარინე**, ჟურნალი „ჩვენებური“ და მისი როლი თურქეთში
ქართული კულტურის პოპულარიზაციაში, №14, 2014 წ., გვ.
225-237.
- შონია მარინე**, ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები ჟურნალ
„ჩვენებურის“ პუბლიკაციების მიხედვით, №16, 2015 წ., გვ.
131-138.
- შონია მარინე**, აჰმედ ჰამდი თანფინარის შეხედულებები თურ-
ქულ მუსლიმურ ცივილიზაციაზე, №17, 2015 წ., გვ. 81-88.
- შონია მარინე**, თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობები XX-XXI
საუკუნეების მიჯნაზე ჟურნალ „ჩვენებურის“ პუბლიკაციე-
ბის მიხედვით, №18, 2015 წ., გვ. 146-154.

ჩანტლაძე იზა, გემინაციის პროცესი ქართული ენის სამხრულ დიალექტებში, №9, 2010 წ., გვ. 76-90.

წითაშვილი ლელა, კომპიუტერები და ხელოვნური ინტელექტი, №12, 2012 წ., გვ. 140-147.

წითაშვილი ლელა, კომპიუტერის მავნე ზემოქმედება ადამიანის ჯანმრთელობაზე, №15, 2014 წ., გვ. 244-253.

ხორბალაძე გიორგი, მავთულხლართის ორი მხარე თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში (გიორგი სოსიაშვილის ორი მოთხრობის მიხედვით), №17, 2015 წ., გვ. 210-217.

ჯანოვა გულნარა, ტექსტზე მუშაობა აუდირებისა და ლაპარაკის უნარ-ჩვევების გასავითარებლად, №3, 2008 წ., გვ. 101-110.

ჯანოვა გულნარა, ქართველ მოსწავლეთა ტიპობრივი შეცდომები და სირთულეები ინგლისურ ენაზე ლაპარაკისა და მოსმენის პროცესში, №3 (7), 2009 წ., გვ. 108-115.

ჯანოვა გულნარა, კულტურისა და კომუნიკაციის ერთიანობის შესახებ, №4 (8), 2009 წ., გვ. 81-85.

ჯანოვა გულნარა, კოგნიტიური სწავლა, №9, 2010 წ., გვ. 91-97.

ჯანოვა გულნარა, კულტურის როლი ენის სწავლებაში, №12, 2012 წ., გვ. 148-154

ჯანოვა გულნარა, ჰაკერთა ენის თავისებურებები, №13, 2013 წ., გვ. 236-240.

ჯანოვა გულნარა, ქურდაძე ირმა, განათლების საყოველთაობა, როგორც ადამიანთა უფლებათა დაცვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულება, №14, 2014 წ., გვ. 220-224.

ჯანოვა გულნარა, მულტიკულტურული განათლების შესახებ, №15, 2014 წ., გვ. 240-243.

ჯანოვა გულნარა, ქურდაძე ირმა, მულტიკულტურული განათლების პრინციპები და სწავლების მიდგომები – სხვადასხვა ეროვნებისა და ეთნიკური წარმომავლობის ჯგუფებთან, №16, 2015 წ., გვ. 210-214.

ჯანოვა გულნარა, შემთხვევის ანალიზის მეთოდის ეფექტურობა ინგლისური ენის სწავლებაში, №18, 2015 წ., გვ. 211-217.

ჯანოვა გულნარა, ინგლისური ენის სწავლება კულტურის მეშვეობით, №19, 2016 წ., გვ. 231-239.

- ჯანოვა გულნარა**, სამეტყველო აქტივობის რაობა და მიზნები კომუნიკაციის პროცესში, №20, 2016, გვ. 149-164.
- ჯიშკარიანი ირინა**, დასავლეთევროპული და რუსული ლიტერატურული დრამა XIX საუკუნეში, №3 (7), 2009 წ., გვ. 116-126.
- ჯიშკარიანი ირინა**, ვერცხლის საუკუნის რუსული მემუარული და ავტობიოგრაფიული პროზა, №9, 2010 წ., გვ. 98-106.
- ჯიშკარიანი ირინა**, შუასაუკუნეების ქართული და რუსული ლიტერატურის ტიპოლოგიისათვის, №12, 2012 წ., გვ. 155-162.
- ჯიშკარიანი ირინა**, მეტერლინკისა და ჩეხოვის დრამატურგის ტიპოლოგიურობისათვის, №13, 2013 წ., გვ. 241-243.
- ჯიშკარიანი ირინა**, თომას მანი და რუსული ლიტერატურა, №14, 2014 წ., გვ. 126-140.
- ჯიშკარიანი ირინა**, მიხეილ ლერმონტოვი რუსულ სიმბოლისტურ კრიტიკაში, №17, 2015 წ., გვ. 89-102.
- ჯიშკარიანი ირინა**, აბსურდი და იუმორი სერგეი დოვლატოვის შემოქმედებაში, №18, 2015 წ., გვ. 99-115.
- ჯიშკარიანი ირინა**, დღიურის ჟანრი ვერცხლის საუკუნის მწერალთა შემოქმედებაში, №19, 2016 წ., გვ. 108-121.
- ჯიშკარიანი ირინა**, ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრი ვლადიმერ კოროლენკოს შემოქმედებაში, №20, 2016, გვ. 81-95.
- ბეთხოშვილი დალი**, ნათლის სახისმეტყველება აკაკი წერეთლის პოეზიაში, №13, 2013 წ., გვ. 21-32.
- ბეთხოშვილი დალი**, სოფლის სამღურავი თეიმურაზ პირველის შემოქმედებაში, №15, 2014 წ., გვ. 18-32.
- ბეთხოშვილი დალი**, ალექსანდრე ყაზბეგის „წამება ქეთევან დედოფლისას“ სახისმეტყველება, №16, 2015 წ., გვ. 38-48.
- ბეთხოშვილი დალი**, სიყვარულის გააზრებისათვის ალექსანდრე ყაზბეგის პოეზიაში, №17, 2015 წ., გვ. 49-55.

ბიბლიოგრაფია შეადგინა მანანა იოსელიანმა

შინაარსი

მერაბ ბერიძე

„კულანის“ მომავლისათვის 5

ლიტერატურათმცოდნეობა

დალი ბეთხოშვილი

წმ. ქეთევან დედოფლის სახის საღვთისმეტყველო და მხატვრული ბაზარება ანტონ კირველი კათალიკოსის ჰაბიტობრაფიული თხზულებების მიხედვით 18

დიანა მიქელაძე

თავისუფლების და სიყვარულის პოეტი 31

მზევინარ მუგანაძე

თხრობის თავისებურება „ბლახის ნაამბობში“ 46

ნესტან სულავა

ეთნიკური და აღმსარებლობითი კოლემიკის ასახვა ქართულ ჰაბიტობრაფიასა და ჰიმნობრაფიაში 56

ია ლაღუა

ბიოგრაფიული მონათხროვის ავტობიოგრაფიული კრებული 71

ირინა ჯიშკარიანი

ლიტერატურული პროტრეტის ქანრი ვლადიმერ კოროლენკოს შემოქმედებაში 81

ენათმეცნიერება

მარიამ ბალახანიანი-გოგნაძე

ეთნო-ისტორიული ანომალიები (სომხეთისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ტოპონიმთა სუბტომეულის მიხედვით) 96

ასმათ ევსაია

სიტყვა-სიმბოლოები ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიებში 106

ეთერ მელქაძე

რატომ არ უნდა გვეშინოდეს ბლოგალიზაციის 119

მაკა მურგანიძე

კიბერ ენა, როგორც ენის ქვეკულტურა 137

გულნარა ჯანოვა

სამეტყველო აქტივობის რაობა და მიზნები კომუნიკაციის პროცესში 149

ისტორია: თაქტი, მოვლენა, კომენტარი

მედია ბურღული

მევენახეობის პრობლემები თელავის
მუნიციპალიტეტში 165

დღღო გელაშვილი-ბერიძე

ეროვნული საბჭოს ღაწინანსების საკითხი
საქართველოს სახელმწიფოებრივი
ღამოუკიდებლობის აღღბენაღღე 186

რომან გოგოღაური

ბესიკის ეღწობის საკითხისათვის ირანში 198

ნატო ყრუაშვილი

სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის ეროვნული
ცნობიერების შენარჩუნების საქმეში თეატრის როღის
შესწავლისათვის (XIX-XX საუკუნეთა მიწნა) 207

ანექეოლოღია

თამარ მათიაშვილი

ცინიებორის ანბეღღები თიხაზე 220

პოლიტოლოღია

ურსა ბლუაშვილი

ეთნოკოლიტიკური ურთიერტობები ღა სამოქალაქო
ინტებრაციის პრობლემები სამცხე-ჯავახეთში 235

ღანათღება, შეღავოღიკა

მარეს ნათენაძე

სწავლა ღა მასთან ღაკავშირებული ზობიერთი
პრობლემა 250

მარეს ნათენაძე, მარინე მურჯიენელი

წინასასკოლო ასაკში კომპიუტერული თამაშები,
რობორც სწავლების შემღღომ საშესურზე
წარმატების პირობა 260

ნათელა ნაცელიშვილი-ბერიძე

ზმნის კატებორიათა სწავლების ზობიერთი
საკითხისათვის 269

ირმა ქურღაძე

ბავშვთა უღღებების სწავლება მომავალი
მასწავლებლების მომზადების პროცესში 281

ფილოსოფია

როინ რეხვიაშვილი

ბაბრიელ ქიქოძე აზროვნების ფორმებისა და კანტის
აპრიორიზმის შესახებ 288

პოლემიკა

ია გრიგალაშვილი

უძველესი ქართული ჰაბიოგრაფიული საკითხავის
ღათარღების საკითხი 306

თარგმანი

ჯორჯ ორუელი

ლიტერატურა და ტოტალიტარიზმი 319

ირინა გალინსკაია

ერშალაიმი და მისი ბარეშენები მიხაილ გულგაკოვის
რომანში „ოსტატი და მარბარიტა“ 326

მღვდელი ვიორჯი კონტკოვი

მ. გულგაკოვის რომანი „ოსტატი და მარბარიტა“
მთავარი ბმირის შესახებ 341

ინტერვიუ ღამანა მელიქიშვილთან 350

ბიბლიოგრაფია

ქურნალ „ბუღანის“ 2008-2016 წლებში გამომქვეყნებული
სამეცნიერო შრომების ბიბლიოგრაფია 368

CONTENT

Merab Beridze

„GULANI“ - ITS FUTURE 5

Literature Studies

Dali Betkhoshvili

SAINT KETEVAN ‘S THEOLOGICAL AND ARTISTIC
UNDERSTANDING ACCORDING TO HAGIOGRAPHIC
WRITINGS BY ANTON I CATHOLICOS 19

Diana Mikeladze

POET OF FREEDOM AND LOVE 31

Mzevinar Mzhavanadze

THE NARRATIVE FEATURE IN “THE TALE OF A POOR MAN” . . 47

<i>Nestan Sulava</i>	REFLECTION OF ETHNIC AND CONFESSIONAL POLEMICS IN GEORGIAN HAGIOGRAPHY AND HYMNOGRAPHY	56
<i>Ia Ghadua</i>	AUTHENTIC COLLECTION OF GIORGI ERISTAVI	71
<i>Irina Jishkariani</i>	THE LITERARY GENRE OF A PORTRAIT OF VLADIMIR KOROLENKOS CREATIONS	81

Linguistics

<i>Mariam Balasaniani-Gognadze</i>	ETHNO-HISTORICAL ANOMALIES (ACCORDING TO “TOPONIMIES OF ARMENIA AND ITS NEAR REGIONS”)	96
<i>Asmat Evsaiia</i>	WORD SYMBOLS AS SEMANTIC BACKGROUND OF PHRASEOLO- GISMS IN GEORGIAN AND RUSSIAN LANGUAGES	106
<i>Eter Melkadze</i>	WHY SHOULD NOT BE AFRAID OF GLOBALIZATION	119
<i>Maka Murvanidze</i>	CYBER LANGUAGE AS A SUB-CULTURE OF A LANGUAGE THE ESSENCE OF SPEECH ACTIVITY AND ITS AIM IN THE PROCESS OF COMMUNICATION	137
<i>Gulnara Janova</i>	THE ESSENCE OF SPEECH ACTIVITY AND ITS AIM IN THE PROCESS OF COMMUNICATION	150

History: Facts, events, commentaries

<i>Medea Burduli</i>	PROBLEMS OF VITICULTURE IN TELAVI MUNICIPALITY	166
<i>Dodo Gelashvili-Beridze</i>	THE ISSUE OF FINANCING THE NATIONAL COUNCIL BEFORE RESTORING THE INDEPENDENCE OF GEORGIA (NOVEMBER, 1917 – APRIL, 1918)	187
<i>Roman Gogolauri</i>	ON THE ISSUE - BESIKI, AMBASSADOR OF IRAN	198
<i>Nato Kruashvili</i>	TO RESEARCH THE ROLE OF THEATRE FOR KEEPING THE NA- TIONAL CONSCIOUSNESS OF SAMTSKHE – JAVAKHETI POPULATION	207

Archaeology

Tamar Matiashvili

CLAY IMPRINTS OF TSIKHIAGORA 222

Political science

Ucha Bluashvili

ETHNO-POLITICAL RELATIONS AND PROBLEMS OF CIVIC
INTEGRATION IN SAMTSKHE-JAVAKHETI 235

Education, Pedagogics

Marekh Natenadze

LEARNING PROCESS AND SOME PROBLEMS
RELATED TO IT 251

Marekh Natenadze, Marine Murjikneli

COMPUTER GAMES IN PRESCHOOL AGE AS A CONDITION OF
SUCCESS ON FURTHER LEVELS OF LEARNING 261

Natela Natsvlishvili-Beridze

SOME QUESTIONS ABOUT TEACHING VERB
CATEGORIES 269

Irma Kurdadze

TEACHING CHILDREN'S RIGHTS TO THE TEACHERS TO BE . . 282

Philosophy

Roin Rekhviashvili

GABRIEL QIQODZE ABOUT FORMING THOUGHTS
AND KANTS APRIORISM 289

Polemics

Ia Grigalashvili

THE ISSUE OF DATING THE ANCIENT GEORGIAN
HAGIOGRAPHICAL READING. 306

Translation

George Orwell

LITERATURE AND TOTALITARIANISM 319

Irina Galinskaia

JERUSALEM AND ITS SUBURBS IN MIKHAIL BULGAKOV'S
NOVEL „THE MASTER AND MARGARITA” 326

Priest George Kochetkov

ABOUT THE PROTAGONIST OF M. BULGAKOV'S NOVEL
„THE MASTER AND MARGARITA” 341

INTERVIEW WITH DAMANA MELIKISHVILI 350

Bibliography

BIBLIOGRAPHY OF SCIENTIFIC WORKS PUBLISHED IN THE
JOURNAL ‘GULANI’ IN 2008-2016. 368

საგამომცემლო ჯგუფი: ლარისა გურგენიძე
ლია ზედგინიძე

ბამომცემლობა

„ახალციხის უნივერსიტეტი“

ქ. ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106,

ტელ.: 0(365)22-19-90, 591-41-12-78

ელ. ფოსტა: contact@sjuni.edu.ge